

ACTA
ECCLESIASTICA
SLOVENIAE
22

Lilijana Žnidaršič Golec

DUHOVNIKI KRANJSKEGA DELA
LJUBLJANSKE ŠKOFIJE
DO TRIDENTINSKEGA KONCILA

LJUBLJANA 2000

ACTA ECCLESIASTICA SLOVENIAE

Izdaja Inštitut za zgodovino Cerkve
pri Teološki fakulteti Univerze v Ljubljani
Poljanska 4, 1000 Ljubljana, Slovenija

Uredil:

Metod Benedik

Izid publikacije je omogočilo Ministrstvo za znanost in tehnologijo.

ISSN 0351-2789

ACTA

ECCLESIASTICA

SLOVENIAE

22

Lilijana Žnidaršič Golec

DUHOVNIKI KRANJSKEGA DELA

LJUBLJANSKE ŠKOFIJE

DO TRIDENTINSKEGA KONCILA

LJUBLJANA 2000

© Vse pravice pridržane

KAZALO

Kratice in okrajšave	9
Predgovor	11
Uvod	13
I. Ustanovitev in obseg ljubljanske škofije	23
I/1. Ustanovitev škofije	23
I/2. Obseg škofije	43
II. Ljubljanski stolni kapitelj	60
II/1. Pravice in dolžnosti ter statuti	60
II/2. Sestava	67
II/3. Vprašanje prvega prošta, dekana in kanonikov	77
II/4. Bogoslužje: osnovna skupna dejavnost	82
II/5. Kapiteljsko gospodarstvo	89
II/6. Prikaz proštov	101
II/7. Prikaz dekanov	119
II/8. Kanoniki in (protestantska) reformacija	137
III. Duhovniki	155
III/1. Število	155
III/2. Krajevni izvor	161
III/3. Socialni izvor	165
III/4. Šolanje, vzgoja in izobrazba	175
III/5. Posvečenje	191
III/6. Gmotni položaj	197
III/7. Nravno življenje in disciplina s posebnim pogledom na (protestantsko) reformacijo	213
IV. Biogrami duhovnikov	227
V. Pregled duhovnikov po krajih	298
V/1. Župnije in vikariati	298
V/2. Oltarni in drugi beneficiji	302
V/3. Duhovniki v Ljubljani	304
Priloge	307
Povzetek	355
Summary	359
Arhivski viri	363
Tiskani viri in literatura	366
Zemljevid ozemlja obravnavanega dela škofije	385

PRILOGE

I. Ustanovitev in obseg ljubljanske škofije

Ustanovne listine

- 1. 1461, december 6., Gradec 307
- 2. 1462, september 6., Pienza 314
- 3. 1462, september 10., Pienza 318

Župnija Kranj

- 4. 1511, avgust 29., Kranj 319

Duhovnija Jesenice

- 5. 1526, marec 5., Dunaj 323

II. Ljubljanski stolni kapitelj

Posebne pravice

- 6. 1466, oktober 29., Gradec 324
- 7. 1498, avgust 23., Freiburg im Breisgau 326

Konstitucije

- 8. 1519, junij 14., Ljubljana 327
- 9. 1533, maj 1., Ljubljana 334

Disciplina

- 10. 1523, november 28., Dunajsko Novo mesto 336

Temporalije

- 11. 1463, avgust 20., Šmartin pri Kranju 337
- 12. 1547, januar 26., Gorica 339
- 13. po 1552, november 4., Ljubljana 340

Kapitelj in protestantska reformacija

- 14. 1563, avgust 3., Ljubljana 342

III. Duhovniki

Oporoka Andreja Prosena

- 15. 1534, november 1., Ljubljana 344

Reverz Filipa Stokrata

- 16. 1560, januar 10., Ljubljana 346

IV. Drugo

Zgodnjikov beneficij v ljubljanski stolnici

- 17. 1463, december 10., Kranj 348
- 18. 1464, december 28., Dunajsko Novo mesto 349

Šola pri stolni cerkvi

- 19. 1559, maj 17., Ljubljana 350

Kronološki razpored prilog 1, 2, 3, 11, 17, 18, 6, 7, 4, 8, 10, 5, 9, 15, 12, 13, 19, 16, 14

CONTENTS

List of Abbreviations	9
Foreword	11
Introduction	13
 I. The Founding and Territorial Range of the Ljubljana Diocese	23
I/1. Founding of the diocese	23
I/2. Territorial range of the diocese	43
 II. Cathedral Chapter in Ljubljana	60
II/1. Rights, obligations, and statutes	60
II/2. Organisation	67
II/3. First provost, dean and canons	77
II/4. Liturgical activities	82
II/5. Economy	89
II/6. Provosts	101
II/7. Deans	119
II/8. Canons and the (Protestant) Reformation	137
 III. Priests	155
III/1. Number	155
III/2. Local origins	161
III/3. Social origins	165
III/4. Schooling and education	175
III/5. Ordination	191
III/6. Financial status	197
III/7. Ethics and discipline	213
 IV. Biographical Sketches of Priests	227
 V. Lists of Priests with Reference to Locality	298
V/1. Parishes and vicariates	298
V/2. Altar and other benefices	302
V/3. Ljubljana	304
 Appendices	307
 Povzetek (Summary)	355
English Summary	359
 Archival Sources	363
Published Sources and Secondary Works	366
Map of the Discussed Area	385

LIST OF APPENDICES

I. The Founding and Territorial Range of the Ljubljana Diocese

Founding Documents

1. 1461, December 6th, Graz 307
2. 1462, September 6th, Pienza 314
3. 1462, September 10th, Pienza 318

Parish of Kranj

4. 1511, August 29th, Kranj. 319

Vicariate of Jesenice

5. 1526, March 5th, Vienna 323

II. Cathedral Chapter of Ljubljana

Privileges

6. 1466, October 29th, Graz 324
7. 1498, August 23rd, Freiburg im Breisgau 326

Statutes

8. 1519, June 14th, Ljubljana 327
9. 1533, May 1st, Ljubljana 334

Discipline

10. 1523, November 28th, Wiener Neustadt 336

Temporalia

11. 1463, August 20th, Šmartin pri Kranju 337
12. 1547, January 26th, Gorizia 339
13. after 1552, November 4th, Ljubljana 340

Cathedral Chapter and the Protestant Reformation

14. 1563, August 3rd, Ljubljana 342

III. Priests

Andrej Prosen's Testament

15. 1534, November 1st, Ljubljana 344

Filip Stokrat's Pledge

16. 1560, January 10th, Ljubljana 346

IV. Miscellanea

Primissarius' Benefice in the Cathedral

17. 1463, December 10th, Kranj 348
18. 1464, December 28th, Wiener Neustadt 349

Cathedral School

19. 1559, May 17th, Ljubljana 350

Chronological List

of Appendices: 1, 2, 3, 11, 17, 18, 6, 7, 4, 8, 10, 5, 9, 15, 12, 13, 19, 16, 14.

KRATICE IN OKRAJŠAVE

ADG	Archiv der Diözese von Gurk*
AES	Acta Ecclesiastica Sloveniae, Ljubljana 1979–
ARS	Arhiv Republike Slovenije
BV	Bogoslovni vestnik, Ljubljana 1921–1944, 1965–
ČZN (NV)	Časopis za zgodovino in narodopisje (Nova vrsta), Maribor 1965
ES	Enciklopedija Slovenije, Ljubljana 1987–
GMDS	Glasnik muzejskega društva za Slovenijo, Ljubljana 1919/20–1944/45
GZL	Gradivo za zgodovino Ljubljane v srednjem veku, Ljubljana 1956–1968
HHStA	Haus- Hof- und Staatsarchiv Wien
IMDK	Izvestja muzejskega društva za Kranjsko, Ljubljana 1891–1909
JGGPÖ	Jahrbuch der Gesellschaft für die Geschichte des Protestantismus in Österreich, Wien 1880–
LMa	Lexikon des Mittelalters, München-Zürich 1977–
LMS	Letopis Matice slovenske, Ljubljana 1867–1912
LThK	Lexikon für Theologie und Kirche, Freiburg im Breisgau 1993–
MHVK	Mittheilungen des historischen Vereines für Krain, Laibach 1846–1868
MMVK	Mittheilungen des Musealvereines für Krain, Laibach 1866–1907
MUW	Die Matrikel der Universität Wien I (1377–1450), II (1451–1518/I), III (1518/II–1579/I), Graz-Wien-Köln 1954–1959
NŠAL	Nadškofijski arhiv Ljubljana
NUK	Narodna in univerzitetna knjižnica
PAM	Pokrajinski arhiv Maribor
SBL	Slovenski biografski leksikon, Ljubljana 1925–1991
SSKJ	Slovar slovenskega knjižnega jezika, Ljubljana 1987–1991
StLA	Steiermärkisches Landesarchiv Graz

* Okrajšave za posamezne fonde in zbirke iz arhivov in knjižnic je najti na ustreznih mestih v posebnem pregledu arhivskih virov.

TRE	Theologische Realenzyklopedie, Berlin-New York 1976–
UA Graz	Universitätsarchiv Graz
VBV	Voditelj v bogoslovnih vedah, Maribor 1898–1919
ZAL	Zgodovinski arhiv Ljubljana
ZC II, III	Zgodovina Cerkev, zv. II (Srednji vek, 600–1500), Ljubljana 1991; zv. III (Reformacija in protireformacija, 1500–1715), Ljubljana 1994
ZCS	Zgodovina Cerkev na Slovenskem, Celje 1991
ZČ	Zgodovinski časopis, Ljubljana 1947–
ZRC SAZU	Znanstvenoraziskovalni center pri Slovenski akademiji znanosti in umetnosti, Ljubljana
ZZ	Zgodovinski zbornik, Ljubljana 1888–1908

SPLOŠNE OKRAJŠAVE

Bd, Bde	Band, Bände
f.	fascikel
fol.	folij, foliji
izd.	izdajatelj
lat.	latinski, latinsko
nem.	nemški, nemško
obj.	objava, objavljeno
sn.	snopič
st.	stolpec
t.	tome
zv.	zvezek
vol.	volume
/.../	izpuščeno besedilo

PREDGOVOR

Pričujoči 22. zvezek iz zbirke *Acta Ecclesiastica Sloveniae*, ki ga krasi okrogla letnica 2000, prinaša delo Lilijane Žnidaršič Golec *Duhovniki kranjskega dela ljubljanske škofije do tridentinskega koncila*. Temeljni namen zbirke je objavljanje doslej neznanih ali malo znanih in težje dostopnih virov za zgodovino Cerkve na Slovenskem in tako se ta zvezek v neki meri razlikuje od ostalih (z izjemo osmega, ki je objavil študijo Rajka Bratoža *Kršćanstvo v Ogleju in na vzhodnem vplivnem območju oglejske cerkve od začetkov do nastopa verske svobode*), vendar pa delo, ki v celoti sloni na »doslej neznanih« ali pa malo znanih in predvsem premalo upoštevanih virih, vsekakor spada v to zbirko. Še posebej ga vanjo uvršča aktualnost vprašanja, ki ga obravnava. Podoba slovenskega duhovnika obravnavanega časa in območja je v našem zgodovinoписju namreč v marsičem popačena; ponavljajo se nepreverjeni stereotipi, ki predvsem izzzenevajo v poudarjanju slabega življenja duhovnikov in še posebej njihove neizobraženosti. V 15. in 16. stoletju je Cerkev nedvomno doživljala občutno krizo, ki je dobila poseben izraz v življenju duhovnikov: v njihovi duhovni in intelektualni pripravi na poklic ter v njihovem nadaljnjem življenju in pastoralnem delovanju. Krizo je seveda bilo čutiti tudi na slovenskem območju, ki je v dobrem in slabem spadalo v bolj ali manj enoten evropski prostor. Vendar pa ne kaže pretiravati. Poudarjeno negativno podobo duhovščine je sčasoma ustvarjalo zgodovinoписje, ki je na temnem ozadju katolištva skušalo v svetlejši luči predstavljati razvoj in dosežke protestantizma. Taki črno-beli poudarki so tudi v sodobnem slovenskem prostoru izrazito navzoči, zato je tembolj koristno, da resen študij, ki se ne pusti vpreči v vetrove določenega trenutka, pokaže stvarnejšo podobo razmer, ki se jih loteva.

Značilnosti pričujoče študije bi lahko povzeli v naslednje točke:

Delo prinaša v osnovi izbor in analizo podatkov za 268 škofijskih duhovnikov oziroma imetnikov cerkvenih beneficijev, ki so v obdobju od ustanovitve ljubljanske škofije do konca tridentinskega koncila (1461–

1563) delovali na tistem delu škofijskega ozemlja, ki je politično-upravno spadalo v deželo Kranjsko.

Analiza zbranih podatkov zadeva duhovnike kot skupnost, posebej duhovnike v ljubljanskem kapitolu, prav tako pa tudi duhovnike kot posameznike. Predstavlja jih z različnih vidikov njihovega življenja, od organizacijskega, preko gospodarskega in intelektualnega do nramnega. Študija se loteva tudi vprašanja njihovega socialnega in krajevnega izvora ter njihovega odnosa do reformacije oziroma protestantizma.

Posebna obravnava ustanovitve in obsega ljubljanske škofije, ki je zajeta v prvem poglavju, osvetljuje temelje in okvir delovanja duhovnikov, ki so vključeni v raziskavo.

Delo temelji na podrobnem študiju virov prve roke, od katerih so mnogi doslej še neznani. V celoti prinaša objavo devetnajstih dokumentov, ki doslej, razen treh, še niso bili objavljeni, prav tako najdemo obširne navedke zanimivih arhivskih virov ob besedilu študije. Zlasti o ljubljanskem stolnem kapitolu, ki je tokrat prvič celoviteje obdelan, prinaša mnogo novih podatkov oziroma dopolnjuje stare ali popravlja izkrivljene stereotipne trditve.

Življenje in delovanje duhovnikov obravnavanega časa in območja so doslej vsaj v neki meri raziskovali predvsem pisci zgodovinskih pregledov za posamezne župnije ali nekoliko širša območja, ki pa so največkrat upoštevali zgolj (pogosto nepreverjene) podatke o njihovem službovanju. Površno in enostransko poznavanje virov jih je kaj lahko zavedlo, da so vprašanja, povezana z reformacijo, postavljali v uveljavljene okvire nasprotij: »neuki in nemoralni katoliški duhovniki – izobraženi in plemeniti protestantski predikanti«. Študija Lilijane Žnidaršič Golec na temelju neposrednih virov skuša predstaviti duhovnika v širšem osebnem in družbenem kontekstu, zato je nedvomno dober in koristen prispevek k njegovi verodostojnejši podobi.

Metod Benedik
predstojnik IZC

UVOD

Temeljno vprašanje, ki smo si ga zastavili ob odločitvi za raziskovalno temo, opredeljeno v naslovu pričujočega dela, je vprašanje identitete duhovnikov, ki so v prvih stotih letih ljubljanske škofije delovali na njenem ozemlju, ležečem v deželi Kranjski. Pri tem smo se namenili upoštevati tako individualno in stanovsko kakor širšo družbeno razsežnost duhovniškega življenja. Da bi duhovnike izbranega časa in prostora predstavili čim bolj verodostojno in kolikor mogoče celovito, smo se naslonili na t.i. vire prve roke, v zvezi s splošnejšimi vprašanji pa na izsledke domače in tuje historiografije. Kljub relativno slabi ohranjenosti in razdrobljenosti arhivskega gradiva ter vrzelim v ustrezni strokovni literaturi nam je zbir podatkov, ki je nastajal skozi leta, zagotovil primerno osnovo za večplastno analizo in s konkretnimi zgledi podprte sklepe.

Zaradi večje jasnosti dolgujemo uvodoma nekaj besed o predmetu ter krajevnem in časovnem okviru raziskave. Predmet le-te namreč niso zgolj duhovniki v današnjem pomenu besede, tj. tisti, ki »opravljajo bogoslužje« (v našem primeru katoliško bogoslužje) in so dušni pastirji. V proučevani dobi je imelo ločevanje med cerkveno službo in z njo zvezanimi dohodki nemalokrat za posledico, da izvrševalec bogoslužnih dolžnosti ni bil identičen z uživalcem beneficijnih dohodkov, ki jih je ta služba oziroma beneficij prinašal. Zato so poleg duhovnih pomočnikov v raziskavo zajeti vsi imetniki cerkvenih beneficijev ne glede na to, ali so bili posvečeni ali ne, ali so dosegli kako stopnjo posvečenja ali nobene. Takšno izbiro terja tudi ugotovitev, da posvečenost beneficijev iz virov pogosto ni razvidna. Pri tem se omejujemo na beneficijate pod jurisdikcijo krajevnega škofa oziroma škofijske duhovnike, ki se v virih prve roke označujejo kot »svetni duhovniki« – nem. »laibriester« (Laienpriester, Weltpriester) in lat. »clerus s(a)ecularis« (edn. presbyter s(a)ecularis). Splošnejši izraz »duhovniki« uporabljamo sami tedaj, ko govorimo o raziskovanem predmetu na splošno. Medtem ko njihova osebna imena slovenimo, pri pisavi priimkov upoštevamo več kriterijev – od zvestega prepisa po izvirniku, prek povzemanja v literaturi uveljavljenih oblik do slovenjenja priimkov evidentno slovenskega oz. slovanskega izvora. Škofe obravnavanega obdobja puščamo načeloma ob strani, saj so v obstoječi literaturi razmeroma dobro predstavljeni. Zaradi specifične problematike redov pa raziskava tudi ne vključuje redovnih duhovnikov in redovnikov sploh.

Krajevni škof, pod čigar jurisdikcijo so spadali obravnavani duhovniki, je bil ljubljanski škof. Toda vsi župnijski in drugi beneficiji, iz katerih sta se v

proučevanjem času vzdrževala temeljna stebra ljubljanske škofije – škof in stolni kapitelj –, niso bili integralni del ljubljanskega škofijskega ozemlja. Med temi župnijami omenimo tu le župnije Sora, Kranj in Dob, saj je vprašanju obsega škofije namenjeno posebno podpoglavje. Da bi imela študija čim širši temelj, smo vseeno zbrali podatke tudi za tiste duhovnike na Kranjskem, ki naj bi jih po prezentaciji ljubljanskega škofa kanonično potrdil oglejski patriarh, oziroma tiste duhovne pomočnike, katerim je bil omenjeni patriarh ordinarij. Izpustitev Štajerske in Koroške, kamor je prav tako segala ljubljanska škofija, in omejitev na Kranjsko pa utemeljujemo med drugim z dejstvom, da je bila dežela tista osnovna pravna, družbena in politična kategorija, znotraj katere so delovali tudi pripadniki kleriškega stanu.

Kar zadeva časovni okvir naloge, moramo poudariti njegovo ohlapnost. Čeprav stopi ljubljanska škofija na prizorišče zgodovine leta 1461 s cesarsko oziroma 1462 s papeško ustanovno listino – prvega škofa dobi Ljubljana v letu 1463 –, posegamo marsikdaj tudi v čas pred navedenimi letnicami. Spodnjo časovno mejo pomikamo nazaj zlasti takrat, kadar lahko s pomočjo starejših podatkov bolje osvetlimo določena vprašanja. Drugi, nič manj pomemben razlog tiči v tem, da srečamo kar nekaj duhovnikov, ki so se znašli v novi škofiji, a so na tem območju delovali že prej. V zvezi z omejitvijo navzgor je potrebno najprej omeniti, da načeloma jemljemo za zgornjo časovno mejo leto, ko se je tridentinski koncil končal, torej leto 1563. Kadar postane del problematike razumljivejši v luči mlajših dokumentov, pa upoštevamo tudi te. V obdobje po letu 1563 segajo prav tako življenjepisni podatki nekaterih duhovnikov, ki so v virih prvič izpričani ob izteku izbrane dobe. Devetnajsti vesoljni koncil v Tridentu je ustrezen mejnik ne le zato, ker z njegovim koncem sovpada prvih sto let delovanja škofije, ampak toliko bolj, ker je katoliška Cerkev z njim stopila v novo obdobje.

In katere so tiste misli in dognanja, ki se po opravljenem delu kažejo kot pomembna oziroma jih je na tem mestu vredno strniti in posebej izpostaviti? Če pogledamo na duhovnike obravnavanega časa in prostora z vidika celote in njihovega položaja v družbi, potem zagotovo ne moremo mimo naslednjih dejavnikov: vzpostavitev cerkvene organizacije s škofom in kapitljem na čelu, porasta vpliva laikov na Cerkev, konstituiranja Kranjske kot dežele ter širitve (protestantske) reformacije. Gre za dejavnike oziroma procese – s humanističnim rodoljubjem in ogroženostjo pred Turki v ozadju –, zaradi katerih je Cerkev na Kranjskem nedvomno postaja la bolj »domača«.

Nove škofijske strukture so predvsem odprle možnosti za večji angažma ter večplastnejše in učinkovitejše delovanje domačih duhovnikov, in to kljub principu nagrajevanja, po katerem so najdonosnejše nadarbine v dokajšnji meri še vedno uživali tujci. Ljubljanski škof je sicer načeloma posvečeval klerike svoje škofije, a je bil prenekaterikrat najdostopnejši posvečevalec tudi za tiste duhovniške kandidate v deželi, ki so sodili pod jurisdikcijo oglejskega patriarha. Nemajhno vlogo povezovalca med ljubljanskim in oglejskim delom Kranjske so prav tako igrali neredki duhovniki z beneficiji na obeh cerkvenih območjih dežele.

Po drugi strani je bilo za vso kleriško Cerkev na Kranjskem precejšnjega pomena oblikovanje institutov deželne avtonomije, še posebej deželnega zbora, v katerem je v drugi polovici 15. stoletja dobila svojo klop višja duhovščina. Z institucionalizirano udeležbo pri odločanju o finančnih in vojaških zadevah dežele ter urejanju le-teh se je »domačnost« Cerkve dodatno utrjevala. Pri tem naj poudarimo, da prelati v deželnem zboru niso bili nujno plemiči in da srečujemo v službi dežele pogosto duhovnike – člane kapitlja, ki izhajajo iz domačih meščanskih vrst. Ravno meščanstvo pa je bilo družbeni sloj, ki je najprodorneje posegal v cerkvene zadeve – seveda predvsem do takrat, ko je pobudo za uveljavitev protestantskih načel v deželi prevzelo kranjsko plemstvo.

Tudi (protestantska) reformacija se je sprva uspešno širila prav po domačih duhovnikih. Ljubljanska stolna duhovščina, ki se je najbolj izpostavila pri oznanjevanju nove vere in zoper katero je bil leta 1547 uveden sodni proces, je bila »domače gore list«. S poglobitvijo prepada med katoliško in protestantsko opredeljenimi duhovniki – obstajali so kajpak tudi takšni, ki se niso posebej opredeljevali, saj jih verska vprašanja na tej ravni niso zanimala – pa se je v naslednjih desetletjih poglobilo nasprotje v razumevanju vloge, ki naj bi jo imela prava Cerkev v deželi. Katoliška duhovščina je videla svoje poslanstvo zlasti v obrambi stare vere in tradicije, pri čemer se je lahko naslonila na avtoriteto papeža in katoliškost deželnega kneza ter na versko naravnost večinskega kmečkega prebivalstva. Predikanti, med njimi veliko nekdanjih katoliških duhovnikov, so se po drugi strani čutili poklicane, da ob pomoči plemstva in mestnih oblasti očistijo Kranjsko »rimskega praznoverja« in vzpostavijo lastno cerkveno organizacijo.

Kljub temu je bila deželna zavest, poleg zavesti o skupnem krščanskem temelju, pri obojih, katoličanih in protestantih, že zadosti močna, da te razlike niso prišle do izraza v trenutkih zunanje ogroženosti. Strah pred Turki, ki so

ga usmerjale cerkvene in svetne oblasti, je le še okrepil »zavest o pripadnosti enako ogroženemu psiho-fizičnemu prostoru – deželi ali skupini dežel«. V boju proti skupnemu sovražniku se je tako »vojaška akcija večinoma protestantskega plemstva usklajevala in uskladila pod vodstvom katoliškega kneza« (V. Simoniti).

Kar zadeva razmere znotraj kleriškega stanu, velja opozoriti na značilnejše pojave na gmotni ter moralni oziroma duhovni ravni. V gmotnem pogledu izstopajo vsekakor skromno plačevanje nižje duhovščine, stopnjevanje zadolženosti škofije in kapitlja, (posledična) preokupiranost z iskanjem dodatnega zaslužka ter razlike med razmeroma premožnimi posamezniki in gospodarsko šibkimi ustanovami. V luči protestantske reformacije se naštetih pojavi kažejo kot krizni – krizni za uradno Cerkev –, čeravno ob tem ne gre pozabiti na njihovo vklopljenost v kontekst splošnih gospodarskih in družbenih razmer. Povrh tega je prav v človekovem odnosu do materialnega marsikaj, kar se izmika časovnim kalupom.

Manj določna so naša dognanja o nravnem in duhovnem življenju duhovnikov, v prvi vrsti zaradi dosti slabše ohranjenosti virov ustrezne vsebine. Bolje argumentirano presojo stanja na tem področju preprečuje tudi dejstvo, da beležijo viri v glavnem nepravilnosti; gradiva, ki bi nastalo z namenom pokvaliti dobre duhovnike, praktično nimamo. Vseeno najprej pokomentirajmo ugotovitve, da je imelo sredi 16. stoletja kar nekaj duhovnikov, med njimi več predstavnikov višje duhovščine, bolj ali manj odkrito razmerje z žensko in v takšni zvezi rojene otroke. Nato namenimo nekaj več besed oceni, da so bili nosilci novih (protestantskih) verskih idej »zlasti dobri in bolj izobraženi« med duhovniki. Kajti to stališče se – bodisi eksplicitno bodisi implicitno – vse preveč mehanično prenaša na primerjave katoliških duhovnikov s predikanti, kar se žal odraža tudi v zgodovinskih učbenikih za osnovno in srednjo šolo.

Omenjena razmerja, ki postajajo proti koncu obravnavanega obdobja, kot je videti, čedalje številnejša, niso bila kratkomalo plod povečane nemoralnosti in nediscipline med kleriki. Sredi 16. stoletja je bilo namreč dokaj razširjeno mnenje, da bo Rim celibat kmalu ukinil oziroma ga opredelil kot neobveznega. Papeško odobritev obhajila pod obema podobama in sklepanja duhovniških porok sta v avstrijskih deželah pričakovala tako del (višje) katoliške duhovščine kakor kralj Ferdinand. Zelena odobritev naj bi končno pripomogla k odpravi verskega razkola v cesarstvu, česar se je nadejal tudi cesar Karel V. Prepričanja, da je celibat predpis, ki ga ni zapovedal Bog, in da po nepotreb-

nem obremenjuje duhovnikovo vest, tako niso delili samo protestanti. Duhovniški konkubinat – tega so že pred reformacijo vedno znova prepovedovali vizitacijski in sinodalni odloki, v praksi pa so ga marsikje tolerirali – je bodel v oči bržkone predvsem zato, ker se je »govorilo eno in delalo drugo«. Glede na nejasnost v odnosu do celibata, ki je tisti čas vladala v katoliški Cerkvi, tega vprašanja zatorej ne moremo obravnavati zgolj kot moralno in/ ali disciplinsko vprašanje.

Ustrezno mero širine zasluži tudi primerjalno vrednotenje »dobrostiti« oziroma izobraženosti katoliških in protestantskih dušnih pastirjev. Brez dvoma je bil Trubar, o katerem vemo še največ, v osnovi pošten in dobronameren človek. Podoben vtis naredi na nas Pavel Wiener, ljubljanski kanonik in pozneje prvi reformatorski škof na Sedmograškem. Toda kot krepostna se nam kažeta denimo tudi kanonik Mihael Frankovič, skorajšnji dekan kapitlja, in bodoči škof Konrad Glušič. Po drugi strani ni znano, kako je na širjenje novih verskih idej gledal na primer Mihael Valler, leta 1539 umrli kanonik, hvaljen kot »zglede poštenosti«, ali kak drug, nič manj kreposten duhovnik.

Kakor koli že, neustreznosti apriornih delitev na (moralno) dobre »pravoverce« in slabe »krivoverce« so se očitno zavedali vsaj nekateri sodobniki. »Plus nocet falsus catholicus quam il(l)e /.../ appar/.../ hereticus«, se glasi sicer od zoba časa načeti vrez dobskega duhovnega pomočnika Jakoba Korena v cerkvi sv. Luka v Praprečah pri Lukovici. Če nekoliko priredimo ta, leta 1578 vrezani citat, potem bi prej ko ne lahko rekli, da so krščanstvu več škode povzročili lažni katoliki in lažni protestanti kakor iskreni heretiki (protestanti oziroma katoliki). Za moralno prenavljanje Cerkve pa so se nedvomno zavzemali zlasti dobri duhovniki, dobri tudi v smislu zgledega opravljanja svojega poklica.

Primerjave, ki se nanašajo na izobraženost, prav tako terjajo določeno mero tankočutnosti. Vzemimo za kriterij lažje ugotovljivo formalno oziroma zahtevano izobrazbo in si oglejmo, kateri stolni duhovniki – zanje imamo na voljo največ podatkov – so se preizkusili v univerzitetnem študiju ali so določeno znanje potrebovali za opravljanje svoje službe. Med duhovniki, ki so stopili na protestantsko stran in so študirali na kaki univerzi, so bili že omenjena Trubar in Wiener ter Lenart Mertlic. Medtem ko se je Trubar na dunajski univerzi zadržal največ dva semestra in je Wiener tam dosegel bakalavreat svobodnih umetnosti, si je Mertlic neznano kje pridobil doktorat iz kanonskega (ali obojega) prava. Morda bi se tej strani javno pridružil tudi leta 1504 na

Dunaju imatrikulirani Andrej Waldhauser, ljubljanski kanonik in stolni pridigar, ki je umrl na začetku petdesetih let 16. stoletja in ki si je za izvršitelja oporoke izbral Lenarta Budina.

Duhovniki z izpričanim začetnim študijem ali zahtevanim specifičnim znanjem, ki so v približno istem času delovali pri stolni cerkvi, a se za protestantsko reformacijo niso odločili oziroma so ji bolj ali manj nasprotovali, pa so bili: Mihael Hasiber, Gregor Kic in Anton Pilpach (vpisani na univerzo) ter Nikolaj Škofič in Andrej Mager (generalna vikarja s pričakovanimi pravnimi spretnostmi). V to skupino moramo poleg tega uvrstiti javnega notarja Simona Smaltzika, sicer moralno problematičnega stolnega vikarja, ter učitelja stolne cerkve in poznejšega dekana Boltežarja Gurkfelderja. Po prvotnem zbliževanju z reformatorji je ostal v katoliški Cerkvi tudi ugledni stolni pridigar Andrej Steinmetzer. O verskih nazorih nekaterih starejših, na univerzi študirajočih stolnih duhovnikov, denimo Urbana Strela in magistra Simona Šarca – generalnega vikarja, na žalost ne vemo nič konkretnega.

Toda veliko bolj kakor dokazovati številčno premoč katoliških duhovniških »izobražencev« – dokazovanje za ali proti bi oviralo nemalo pridržkov – smo želeli z zgornjima odstavkoma ponazoriti neutemeljenost posploševanja, ki gradi zlasti na podatkih določene »vrste«. Posebna previdnost je na mestu pri izjavah, ki jih je dajal protestantski tabor o katoliškem in narobe. Tako na primer ne moremo jemati za suho zlato Trubarjevih besed, da so tisti stolni duhovniki, ki so »od prave vere stopili, zatajili inu vernim sovraž postali«, to storili »od straha zavolo blaga«. Četudi zvenijo navedene besede prepričljivo, je treba računati z možnostjo, da je vsaj kdo od omenjenih tako ravnal iz iskrenih verskih nagibov. Podobno zadržan odnos je izkazovati tudi do eksplisicnih ali implicitnih trditev o neukosti, »hudem psovanju« in nasploh rušilnem delovanju reformatorjev.

Kljub razmeroma široko zastavljeni raziskavi ostajajo mnogi vidiki duhovniškega življenja zakriti. Ob razmišljanju o živahnem dogajanju na raznih področjih se porajajo vprašanja, na katera nimamo zadovoljivih odgovorov. Kakšen je bil odnos povprečnega duhovnika do vojskovanja, do vojaških in političnih dogodkov v deželi in zunaj nje? Koliko je poznal geografska odkritja in nove miselne tokove? Kakšni so bili odzivi ljubljanskega kapitlja in posameznih duhovnikov kranjskega dela škofije na prodiranje elementov zgodnjega kapitalizma v gospodarstvo? Ali so se duhovniki v boju meščanstva zoper kmečko trgovino postavljali na stran kmetov? Kakšno je bilo vedenje duhov-

ščine do lastnih podložnikov, posebej ob kmečkem upor, in kakšno do služinčadi? V kolikšni meri so duhovniki v svojem okolju vplivali na verska čustva in podpirali njihovo izražanje v raznih pobožnostih, romanjih ter umetnosti? Koliko duhovnikov je naročilo poslikavo kake cerkve in podpiralo ali nasprotovalo vnašanju posvetnega v cerkveno umetnost? Koliko jih je pomagalo svojim župljanom zgraditi protiturški tabor in kakšne so bile njihove siceršnje vezi z verniki?

Kakor laik je bil namreč vsak duhovnik – eden bolj, drugi manj – izpostavljen vplivu prevladujoče miselnosti. Nanj je bolj ali manj izrazito vplivalo dogajanje na področju politike in vojske, gospodarstva, filozofije oziroma teologije, književnosti, likovne umetnosti. Povprečni duhovnik se prav tako ni mogel izogniti večjim družbenim in drugim spremembam, kar velja zlasti za spremembe, ki so jih družbi prinesle različne smeri reformacije. Njegovi pogledi so se oblikovali ob srečevanju s sorodniki, predstojniki, stanovskimi tovariši in laiki, za katere je duhovnik maševal, jim delil zakramente ali z njimi urejal gospodarske in druge zadeve. Seveda je mogla biti velika tudi njegova vloga pri ohranjanju ali spreminjanju okolja; že zaradi posebnega položaja in poslanstva stanu, kateremu je pripadal, sta bila njegovo govorjenje in delovanje opaznejša.

Če bi imeli za katerega od obravnavanih duhovnikov tak avtobiografski potopis, kot ga je leta 1506 napisal Johannes Butzbach – Piemontanus, bi vedeli seveda dosti več. Sestavili bi slikovit življenjepisni povzetek – biogram duhovnika, ki je imel rad svoj poklic. Kar zadeva ljubezen do poklica, te seveda ni manjkalo Primožu Trubarju, s podobnim žarom, ki na katoliški strani ni tako opazen, pa so svoje delo opravljali mlajši predikanti. A tudi katoliško pojmovanje duhovniškega poklica je začelo na naših tleh sredi 16. stoletja dobivati nov poudarek, na kar kaže »Govor o dostojanstvu duhovništva«, predstavljen klerikom kranjskega dela ljubljanske škofije na sinodi leta 1556. Ta najbrž izgubljena humanistična oratio (P. Simoniti) je bila ob izidu leta 1560 posvečena mlademu ljubljanskemu kanoniku Mihaelu Frankoviču. Zanimivo, da sta se osem let prej prav Mihaelov oče in brat pritožila zoper anonimno pisanje, ki je krožilo po Ljubljani in ki naj bi poleg njiju ter nekaterih drugih oseb sramotilo vso duhovščino.

Po povedanem morebiti ne bo odveč exhortatio k nadaljnjemu raziskovanju. Glede na pomen protestantske in katoliške reformacije za zgodovino Slovencev bi bila še kako zaželena sistematično zbiranje in analiza podatkov

za slabše poznane katoliške duhovnike oziroma protestantske pridigarje, delujoče na Kranjskem, slovenskem Štajerskem in Koroškem v obdobju od srede šestdesetih let do konca 16. stoletja. Pri primerjavah obeh skupin naj bi nato čim bolj upoštevali »celotno družbeno in socialno okolje, v katerem sta predstavnika obeh Cerkva živela,« na kar je v svojem prispevku na ljubljanskem simpoziju o reformaciji leta 1987 opozoril že F. M. Dolinar.

Čeprav je bilo o reformacijskem 16. stoletju, ki pomeni »začetek kontinuiranega razvoja učene kulture Slovencev v narodnem jeziku« (I. Grdina) – kot vemo, je to zasluga domačih protestantov –, že toliko napisanega, bi s takšno in še kakšno raziskavo brez dvoma obogatili naše vedenje ter se laže izognili neargumentiranim ali slabo argumentiranim »aktualizacijam«. Snovi za nadaljnje razmišljanje in raziskovanje je vsekakor dovolj tudi za drugo polovico 15. stoletja, za čas, ko je Ljubljana dobila svojega škofa in kapitlji, in se je moral temu dejstvu posebej prilagoditi preostali, oglejski del Kranjske. Kdo so bili duhovniki tega dela na prehodu iz srednjega v novi vek in kako so živeli, je še zmeraj v marsičem bela lisa slovenske (cerkveno) zgodovinske stroke. Nadaljnje brskanje po arhivih, zlasti tistih zunaj Slovenije – denimo videmskih –, ¹ bi nas zagotovo nagradilo z novimi najdbami. Z njimi pa bržčas ne bi dopolnjevali in popravljali samo zbira podatkov, ampak tudi naše razumevanje že ovrednotenega.

Za konec uvodnega razmišljanja naj na kratko označimo strukturo pričujoče študije, ki jo v metodološkem pogledu zaznamuje analiza ohranjenega arhivskega gradiva, podprta z metodami sklepanja po analogiji, retrogradnega sklepanja in komparacije. V poglavju, ki sledi uvodu, podajamo okoliščine ob ustanovitvi škofije, navajamo različne interpretacije ustanovnih dokumentov in razčiščujemo vprašanje škofijskega obsega. Zatem se posvečamo ljubljanskemu stolnemu kapitlju, ki zasluži daljšo obravnavo zaradi velikega pomena za stolno cerkev, mesto in škofijo sploh. Poleg pravic in dolžnosti, strukture, bogoslužja in gmotnega položaja kapitlja kot celote sta v samostojnih razdelkih prikazana življenje in delo posameznih kapiteljskih dignitarjev – proštov in dekanov; ti prikazi se vrstijo v kronološkem zaporedju. Posebej se lotevamo tudi vprašanja o razširjenosti (protestantske) reformacije med kanoniki in drugimi člani kapitlja.

¹ Nadškofijski arhiv v Vidmu, v katerem smo že med pisanjem doktorske disertacije želeli preveriti nekatere podatke in si obetali odkritje kakega doslej neznanega vira, ostaja žal zaprt tudi v času priprave pričujoče objave.

Tretje poglavje je namenjeno analizi vseh zbranih podatkov o duhovnikih, in sicer z vidika številčnosti, krajevnega in socialnega izvora, vzgoje, šolanja in izobrazbe, posvečenosti, materialne preskrbljenosti ter npravnosti in discipline s posebnim pogledom na (protestantsko) reformacijo. Poglavje, ki ga sestavljajo biogrami 268 duhovnikov po abecednem redu, pa nudi »hitro« informacijo o posameznih osebah in nakazuje pomembnejša biografska vprašanja. Vsebuje tudi tiste drobne podatke, ki jih ni bilo mogoče smiselno povezati in celoviteje obdelati. Kronološki pregled duhovnikov po posameznih župnijah, vikariatih in beneficijah predstavlja prispevek k lokalnemu oziroma župnijskemu zgodovinopisju. Z objavo vsebinsko bogatejših dokumentov, katerih razvrstitev odraža zgradbo študije, pa osnovnega besedila ne želimo le »okrasiti«, marveč bralcu predvsem omogočiti vpogled v del uporabljenega gradiva, ki ga utegne neposredno nagovoriti.

Pričujoče delo je nekoliko predelana in dopolnjena doktorska disertacija,² zagovarjana 28. marca 2000 na Oddelku za zgodovino Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. Komisijo so sestavljali predsednik prof. dr. France Martin Dolinar, mentor prof. dr. Vasko Simoniti in član prof. dr. Metod Benedik; velja jim moja iskrena zahvala tako za strokovno kot človeško spodbudo. Za objavo v zbirki »Acta Ecclesiastica Sloveniae«, ki jo izdaja Inštitut za zgodovino Cerkve pri Teološki fakulteti Univerze v Ljubljani, pa dolgujem zahvalo prof. dr. Metodu Benediku kot predstojniku Inštituta in uredniku zbirke. Ob tej priložnosti se zahvaljujem še zaposlenim v ustanovah, iz katerih sem črpala snov za raziskavo, zlasti Nadškofijskega arhiva Ljubljana, Arhiva Republike Slovenije, Zgodovinskega arhiva Ljubljana, Arhiva Univerze v Gradcu, Knjižnice Teološke fakultete v Ljubljani, Narodne in univerzitetne knjižnice v Ljubljani, Knjižnice Oddelka za zgodovino na ljubljanski Filozofski fakulteti, Inštituta za zgodovino in Umetnostnozgodovinskega inštituta pri ZRC SAZU ter Pokrajinskega arhiva Maribor. Posebno zahvalo izrekam mag. Francetu Baragu, ki se je priprave besedila za tisk lotil karseda ustvarjalno.

² Izpuščeno je denimo uvodno podpoglavje z naslovom »Evropa, nemško cesarstvo in Kranjska okrog 1460-1560«, razširjeni ali dodani pa predvsem navedki iz arhivskega gradiva, hranjenega v Nadškofijskem arhivu v Ljubljani in Arhivu Republike Slovenije. *Novum* so tudi priloženi dokumenti, ki so večji del objavljeni prvič.

Grb ljubljanske škofije
(J. W. Valvasor, *Die Ehre*, IX, 101)

I. USTANOVITEV IN OBSEG LJUBLJANSKE ŠKOFIJE

I/1 Ustanovitev škofije

Vzpostavitev škofije s sedežem v Ljubljani sega v konec srednjega veka, v čas, ko sta papež in cesar obnovila zavezništvo, brez katerega si rojstvo in obstoj ljubljanske škofije težko predstavljamo. Ustanovno listino cesarja Friderika III. z dne 6. decembra 1461 je 6. septembra 1462 potrdil papež Pij II., s čimer je bila nova škofija v Ljubljani »polno ustanovljena«.¹ Postavljen je bil temeljni kamen ustanovi, ki je več kot tri stoletja cerkveno povezovala dele treh dežel: Kranjske, Slovenske Štajerske in Koroške, dobila do leta 1833 meje, identične z deželnimi kranjskimi,² ter zaslužno dočkala povzdignjenje v nadškofijo leta 1961 in metropolijo 1968.³

Papeško-cesarsko zavezništvo in državno cerkvenstvo

Da sta se sredi 15. stoletja povezala papež kot poglavar Cerkve – ki je bila po obdobju avignonskega suženjstva (1309–1377) in zahodne shizme (1378–1417) tudi upravičeno deležna ostrih kritik na račun svoje »glave in udov«⁴ – in cesar kot vladar razpadajočega cesarstva,⁵ nikakor ni naključje. Na eni strani je

-
- 1 Škofija se ni in se še danes ne imenuje »Aemonensis«, kot bi pričakovali glede na kontinuiteto v poimenovanju večine drugih škofij katoliške Cerkve. Imenuje se »La(y)bacensis«, ker antična Emona ob ustanovitvi ljubljanske škofije še ni veljala za predhodnico Ljubljane. Sodeč po navedbah J. L. Schönleba v *Carniolia antiqua et nova* (1681) je bil prvi, ki je emonsko naselbino lociral na območje Ljubljane, švicarski teolog in zgodovinar Josias Simler (1530–1576) – J. L. Schönleben, *Carniolia antiqua et nova*, 70. O pomenu Schönlebnovega dela za zgodovino Emone (Ljubljane) – M. Šašel Kos, *The Roman Inscriptions*, 28 sl.
 - 2 Prim. F. M. Dolinar, *Slovenska cerkvena pokrajina*, 29.
 - 3 Prvi ljubljanski nadškof in metropolit je bil sicer Mihael Brigido (1788–1806), vendar je po njegovem odhodu nadškofijski naslov prešel nazaj na Gorico – ES, geslo *Ljubljanska nadškofija*, 257–258.
 - 4 Dogajanja v poznosrednjeveški Cerkvi dobro osvetljujejo ustrezna poglavja v *Handbuch der Kirchengeschichte*, Bd. III/2.
 - 5 V notranje-političnem razvoju Svetega rimskega cesarstva se obdobje 1385/1400 – okrog 1520 označuje kot prehod od skorajšnjega razpada osrednje kraljeve oblasti do institucionalizacije dualizma z vladarjem na eni in državnim zborom na drugi strani. Po neštetih sporih in vojaških spopadih med večjimi in manjšimi državicami, ki so pod različnimi imeni sestavljale cesarstvo (volilne kneževine in kneževine, vojvodine, deželne grofije... ter mesta), so samostojnost ohranile le najmočnejše. Proces konsolidacije (Verdichtung) »rajha« je zaznati od sedemdesetih let 15. stoletja dalje. Več o tem LMa, geslo *Deutschland*, 850–862.

kljub začasni prevladi konciliarističnih pogledov na vodenje Cerkve ob koncu 14. in v prvih desetletjih 15. stoletja obveljal za nosilca in poroka cerkvene edinstosti papež.⁶ Neuspešno uresničevanje cerkvenih reform in zlasti zedinjenja z Vzhodno Cerkvijo *via concilii* v Baslu (1431–1448)⁷ je pospešilo vrnitev cerkvenih in svetnih dostojanstvenikov k papežu, ki jim je v zameno za podporo podelil več koncesij. »Knezi teoretično priznajo papeški primat in dobijo zato praktično oblast v Cerkvi svoje dežele.«⁸

Po drugi strani je bilo tedanjim »zahodnjakom« še zmeraj dovolj blizu prepričanje, da Cerkev varuje cesar.⁹ Zaradi vse akutnejše turške nevarnosti je bila enotnost potrebna vsemu krščanskemu svetu, omogočila pa bi jo na prvem mestu sprava med Cerkvijo in cesarstvom,¹⁰ katerega jugovzhodne meje so bile povrh tega posebej ogrožene. Da bi cesar lahko (od)igral takšno vlogo, je moral imeti podporo doma, vendar pa si te ni mogel zlahka zagotoviti, saj so nemški knezi okrepitvi cesarske oblasti načeloma nasprotovali. »Knezi žrejo imperij« (principes devorant Imperium), se je o razmerah v cesarstvu ekspresivno izrekel Nikolaj Kuzanski.¹¹

Zato je razumljivo, da sta se prav papež in cesar »ujela« v prizadevanju za utrditev svojega položaja navzven in navznoter, s katerega bi ne samo vladala, ampak obenem ohranjala red in mir v dobro reformirane Cerkve in cesarstva. To zavezništvo v teoriji in praksi, značilno za večji del polstoletnega kraljevanja oziroma cesarjevanja Habsburžana Friderika III. (od 1440/42 kralj, 1452–1493

6 Visoko-srednjeveški nauk o vrhovni papeški oblasti v duhovnem in svetnem smislu (oba meča, duhovnega in svetnega, prejema od Boga papež, ki slednjega prostovoljno odda cesarju) se ni mogel obdržati. Pač pa je bila še vedno splošno sprejeta misel, da ima papež v krščanski skupnosti narodov duhovni primat. Pregledno o tem v luči razmerja med državo in Cerkvijo na prehodu iz srednjega v novi vek W. Bertrams, *Der neuzeitliche Staatsgedanke*, 171 sl.

7 Koncilske udeležence, ki so po papeški predstavitvi koncila v Ferraro (leta 1438) vztrajali v Baslu, je cesar pregnal leta 1448; ostanek koncila se je razšel leto zatem v Lausanne.

8 W. Bertrams, *Der neuzeitliche Staatsgedanke*, 172. Ob tem naj opozorimo, da si je podporo vladarjev v škodo Cerkve skušal pridobiti tudi »shizmatični« koncil v Baslu; še leta 1445 je denimo dunajsko proštijo pri Sv. Štefanu na priporočilo Friderika III. dodelil štirinajstletnemu grofu Albertu Passauskemu – H. von Srbik, *Beziehungen*, 203, op. 4.

9 V skladu s tem je ravnal še cesar Sigismund Luksemburški (1410/11–1437), čigar prvi cilj je bil obnoviti enotnost Cerkve, razdeljene po koncilu v Pisi leta 1409 na tri obedience. Sigismund je s soglasjem papeža Janeza XXIII. najprej razglasil koncil v Konstanzi (1414–1418) in skušal nato kot dedič češkega kraljestva vojaško rešiti husitsko vprašanje. Na ta način cesar seveda ne bi odpravil le obćecerkenih, marveč tudi lastne politične težave.

10 Odmeven načrt sprave, temelječ na predhodni notranji prenovi Cerkve in cesarstva, je razvil Nikolaj Kuzanski (1401–1464), po letu 1450 škof v Brixnu. Več o tem in nekaterih drugih reformnih načrtih do konca 15. stoletja H. Wiesflecker, *Maximilian I*, Bd. II, 201 sl.

11 Glej navedek v prejšnji opombi.

cesar), je razmeroma šibkemu cesarju omogočilo, da je ustanovil tri škofije: v Ljubljani pod Pijem II. (1458–1464) ter na Dunaju in v Dunajskem Novem mestu pod Pavlom II. (1464–1471).¹² »Zgodba« o zavezništvu se začne že ob koncu pontifikata Evgena IV. (1431–1447), a preden povzamemo iz nje tisto, kar je pomembno za ustanovitev ljubljanske škofije, si oglejmo ozadje dejstva, da so bile omenjene škofije ustanovljene v deželah, kjer je bil Friderik oboje, cesar in deželni knez.

Odnos svetnih oblasti do Cerkve so v stoletju pred reformacijo zaznamovala načela in iz njih izhajajoči ukrepi, za katere se v nemški strokovni literaturi poveličini uporablja izraz *Staatskirchentum*,¹³ v slovenski »državno cerkvenstvo«.¹⁴ Cerkevna politika večine vladarjev tistega časa, najbolj v nastajajočih modernih nacionalnih državah,¹⁵ je bila usmerjena v neposredno podreitev vseh cerkvenih

12 Razen treh Friderikovih škofij je v 15. stoletju nanovo nastalo le nekaj manjših škofij v Italiji – v glavnem ob preureditvi škofijskih meja. Več škofij je na jugu Francije ustanovil avignonski papež Janez XXII. v letih 1317–1318. Cesarju Karlu IV. Luksemburškemu je proti sredini istega stoletja uspelo povzdigniti v nadškofijo Prago, Leitomischl pa v škofijo. Svetni ustanovitelj trinajstih škofij na ozemlju Belgije in Nizozemske, nekaj manj kot stoletje mlajših od ljubljanske – vse iz leta 1559 – je bil za Friderikom Filip II. (1555–1598). Ker je bilo v poznem srednjem veku ustanavljanje škofij izključno papeška pravica (*reservatio*), gre redke primere ustanovitve škofije s strani svetne oblasti od 14. do 16. stoletja v osnovi res razumeti kot izjemo, ki jo zgolj v posebnih okoliščinah dovoli papež. O ustanavljanju škofij v zgodovini prim. J. B. Sägmüller, *Lehrbuch*, 267.

13 Beseda označuje cerkveno-politični sistem (tudi odnos), v katerem sta Cerkev in država povezani v enotno združbo pod vodstvom države; odraz takšnega razmerja je oblikovanje ene same ali prednostne državne Cerkve. V 15. stoletju tovrstno razmerje še ni imelo jasnih potez, dasi so se te že nakazovale v visokem srednjem veku – W. M. Plöchl, *Geschichte des Kirchenrechts*, Bd. II, 42 sl. Primerljive naj bi bile s tendencami poznoantičnega cesaropazma na Vzhodu (zlasti po Teodoziju Velikem) ter s »cesarskim cerkvenstvom« Karla Velikega in Otonov. Svoj vrh je državno cerkvenstvo doseglo v času absolutizma, ko je nastopalo v različnih oblikah in pod različnimi imeni. Medtem ko se podobne definicije navajajo v LThK ter pri C. Andresen – G. Denzler in E. Haberkorn – J. F. Wallach, uporablja E. Iserloh v zvezi s »pobaselskim« poseganjem svetnih oblasti v Cerkev oznako »Landeskirkentum« – *Handbuch der Kirchengeschichte*, Bd. IV, 5; izraz »Staatskirchentum« najdemo tu šele v poglavju o konfesionalizmu in sekularizaciji države v prvi polovici 17. stoletja – prav tam, 677.

14 Slovenski prevod srečamo prvikrat pri R. Kušju – R. Kušej, *Cerkveno pravo*, 43. F. M. Dolinar pravi, da »Slovenci za nemško besedo nimamo primerne izraza, a da sta ga tako slovenila (Josip) Turk in za njim (Metod) Benedik« – F. M. Dolinar, *Jožefinci*, 46, op. 1. Takšen prevod je sprejel tudi M. Miklavčič.

15 Nacionalnost poznosrednjeveških političnih tvorb je, posebej kar zadeva Cerkev, prišla do izraza v Konstanzi, ko so na tamkajšnjem koncilu odločali po nacijah. Svoj glas so imele angleška, francoska, nemška, italijanska in španska nacija. Prim. W. Bertrams, *Der neuzeitliche Staatsgedanke*, 121; *Handbuch der Kirchengeschichte*, Bd. III/2, 554 sl. O razvoju državnega cerkvenstva v Angliji od 12. ter Franciji in nemškem cesarstvu od 13. oziroma 14. pa do konca 15. stoletja zgoščeno W. M. Plöchl, *Geschichte des Kirchenrechts*, Bd. II, 42–44.

ustanov na vladarjevem ozemlju. Služila je konsolidaciji njihove politične oblasti in je »olajšala« pot evangeličanskim deželnim Cerkvam¹⁶ ter dve stoletji pozneje prosvetljensko-absolutističnim poskusom oblikovanja od Rima povsem neodvisnih nacionalno-državnih Cerkva.¹⁷ Izhodiščno načelo državnega cerkvenstva so v 15. stoletju posrečeno ubesedili pravniki vojvoda Klevskega s stavkom: »Vojvoda Klevski je papež na svojih ozemljih« (Dux Cliviae est papa in territoriis suis).¹⁸ Že stoletje prej naj bi se podobno, le da slikoviteje izrazil avstrijski vojvoda Rudolf IV. Habsburški: »V svojih deželah hočem biti papež, nadškof, škof, arhidiakon in dekan.«¹⁹

In ravno Habsburžani so bili deželni knezi v deželah, kamor je z deli ozemlja, kakor smo zapisali na začetku poglavja, več kot tristo let segala ljubljanska škofija. Deželnoknežjo oblast so vse od leta 1282, ko so si poleg Avstrije pridobili Štajersko, oziroma 1335, ko sta jim pripadli Koroška in Kranjska,²⁰ gradili tudi v odnosu do Cerkve. Vzporedno s kopičenjem »vrhovnih« pravic s področja sodstva, financ in vojske²¹ so se množili njihovi posegi v cerkvene zadeve *ratione ducatus* (zaradi vojvodstva). Na svojem teritoriju so si Habsburžani skušali pokoriti Cerkev zlasti s pomočjo odvetništva in patronata,²² najprej predvsem tako,

16 Pravno osnovo za vzpostavitev deželnih Cerkva v nemškem cesarstvu je dala odločitev državnega zbora v Speyerju leta 1526, ki je državnim stanovom prepustila (ne)izvrševanje wormskega edikta (1521) za čas do sklica koncila – *Handbuch der Kirchengeschichte*, Bd. IV, 220 sl. Zeleno luč deželnemu cerkvenstvu pa je dejansko pomenil augsburški verski mir (1555) z (nekaj pozneje ubesedenim) načelom »cuius regio, eius et religio« – TRE, Bd. XX, geslo *Landeskirche*, 427 sl.

17 V Avstriji so ti poskusi temeljili na t.i. jožefinizmu, v Franciji na galikanizmu in v Nemčiji na febronianizmu. V nasprotju z nosilci poznosrednjeveškega in zgodnjenovoveškega državnega cerkvenstva so se zagovorniki državnega cerkvenstva v dobi državnega absolutizma sklicevali na naravno pravo (*ius naturale*). Prim. R. Kušej, *Cerkveno pravo*, 53 sl.

18 W. M. Plöchl, *Geschichte des Kirchenrechts*, Bd. II, 43.

19 Prav tam, 42.

20 Proces postopne teritorialne in politične zaokrožitve avstrijskih dežel, združenih v enotno habsburško hišno posest okrog leta 1500 (dokončno v 17. stoletju), kratko prikazujeta ES, geslo *Dežela*, 246–247 in ES, geslo *Habsburžani*, 412–413.

21 Dejanska oblast deželnega gospoda ali kneza je nastala s postopnim zlitjem posameznih, deloma državnih, deloma zasebnih pravic znotraj določenega prostora. Na splošno se je proces »zapiranja« deželnoknežje oblasti navzgor (glede na kraljevo oziroma cesarjevo oblast) končal že v začetku 13. stoletja, navzdol (glede na ostalo plemstvo in druge prebivalce posamezne dežele) pa nič prej kot v 15. stoletju. Glej E. Haberkern – J. F. Wallach, *Hilfswörterbuch*, geslo *Landeshoheit*, 371.

22 Odvetnik (*advocatus*, *Kirchenvogt*) določene cerkve, samostana itd. – navadno zemljiški gospod, laik – je bil prvotno dolžan svojega »klienta« zastopati na svetnem sodišču in ga pred napadalci po potrebi braniti z orožjem. Na drugi strani je mogel odvetnik nadzirati upravo cerkvenega premoženja in pobirati odvetščino (*Vogtgeld*, *vajdnina*), pri čemer je često prihajalo do zlorab. Pri patronatu (*ius patronatus*, *geistliche Lehenschaft*) pa gre v osnovi za

da so ju postopoma širili nad vse več redovnih in svetnih cerkvenih ustanov.²³ Nekako sredi 14. stoletja so se pričeli sklicevati na »vrhovno dedno odvetništvo« (oberste Erb/schirm/vogtei) in izvrševati patronatske pravice v imenu in moči svoje deželnoknežje oblasti.²⁴ V 15. stoletju jim je uspelo uveljaviti še misel o *nadlastništvu* (dominium, Obereigentum), ki da pripada deželnemu knezu kot vrhovnemu odvetniku in zaščitniku (obrister Vogt und Schirmer) nad vso cerkveno posestjo v deželi.²⁵

Skladno s tem se je mogel Friderik III. (kot deželni knez V.) brez pridržka imenovati na primer »aller kloster in unsern fürstentumen und landen gelegen obrister erbvogt«²⁶ ali k svojemu komornemu premoženju odkrito šteti premoženje prelatov.²⁷ Na drugi strani kaže glede deželnoknežjega patronata poudariti, da so se že Friderikovi predhodniki za potrditev inkorporacije ali podelitve patronatske pravice s strani njihovih podanikov raje obračali neposredno na papeža kakor na prizadetega (nad)škofa –²⁸ toliko bolj, ker so se avstrijske dežele pred ustanovitvijo »Friderikovih škofij« cerkveno delile na (nad)škofije s sedeži zunaj deželnih meja.²⁹ Samostojne »deželne« škofije so postale dolgoročni cilj habsburške cerkvene politike, cilj, ki se mu kljub zavezništvu s papežem Friderik III. ni zares približal.³⁰ Vseeno je bilo Friderikovo *državno cerkvenstvo* za naše dežele prelomno, saj je, gledano retrogradno, postavilo trajne temelje domači cerkveni ureditvi.

pravico, utemeljeno v germanskem pravu, namreč da duhovnika določene cerkve predlaga njen graditelj oziroma ustanovitelj. Zgoščena razlaga odvetništva in patronata v E. Haberkern - J. F. Wallach, *Hilfswörterbuch*, gesla *Vogt*, 647–648; *Vogtei*, 649; *Patronat*, 474; *Eigenkirche*, 167. Prim. R. Kušej, *Cerkveno pravo*, 195 sl.

23 Pomagali so si tudi z uzurpacijo; vojvoda Albreht II. (1330–1358) naj bi si nasilno prilastil patronat nad župnijami, ki so bile prej pod patronatom oglejskega patriarha: Sv. Peter pri Ljubljani, Šentvid pri Stični, Kranj in Mengeš. Glej naslednjo opombo.

24 Razvoj deželnoknežjega odvetništva in patronata ter njuno vlogo pri vzpostavitvi pozno-srednjeveške »variante« t.i. državne (deželne) Cerkve v avstrijskih deželah na konkretnih zgledih lepo prikaže H. von Srbik – H. von Srbik, *Beziehungen*, 75–95.

25 Prim. W. M. Plöchl, *Geschichte des Kirchenrechts*, Bd. II, 442.

26 H. von Srbik, *Beziehungen*, 83.

27 Prav tam, 91: »... / unsern prelaten, den von stöten und andern, so in unser camer gehören.«

28 Prav tam, 95.

29 V Ogleju/ Vidmu (patriarhat), Salzburgu (nadškofija) in Passauu (škofija). Na ozemlju vojvodin Koroške in Štajerske so sicer stolovali trije škofje: krški, sekovski in lavantinski, vendar so bile njihove škofije majhne in odvisne od ustanovitelja, to je salzburškega nadškofa.

30 V nekem smislu je bila v poznem srednjem veku še najbliže »deželni« škofiji škofija v Krki na Koroškem (Gurk), katere sedež in celotno ozemlje je bilo znotraj ene dežele. Povrh tega je imel od Friderika III. naprej pravico do imenovanja krškega škofa deželni knez. To pravico si je sicer izmenoma delil s salzburškim nadškofom – prim. H. von Srbik, *Beziehungen*, 73; P. Hinschius, *System*, Bd. II, 612, op. 3.

Če se vrnemo k cesarsko-papeškemu zavezništvu, moramo najprej seči v leto 1446, ko se je Friderik III. po skoraj desetletni nevtralnosti javno opredelil za rimskega papeža Evgena IV. Temu je stal nasproti koncil v Baslu, ki je leta 1439 izvolil svojega papeža z imenom Feliks V. Papež Evgen IV., kateremu se je malo pred smrtjo čez leto dni, februarja 1447, uspelo pogoditi še z večino ostalih nemških knezov, je kralja kajpada poplačal z indulti.³¹ Friderik si je poleg papeževe obljube, da bo kronan za cesarja in bo njegova pot na kronanje v Rim podprta tudi denarno, pridobil pravico do *prve prošnje*³² in (enkratne) desetine od vseh beneficijev na območju cesarstva. Na avstrijske dedne dežele sta bili omejeni pravici, da morejo deželni knezi poslej razpolagati s skupno sto beneficiji in po primernih osebah vizitirati samostane. Za časa svojega življenja lahko Friderik končno (izmenično) imenuje škofo na škofijske sedeže v Tridentu, Brixnu, Churu, Krki (Gurk), Trstu ter Pičnu.³³

»Spravo« z nemškim cesarstvom je za Evgenom dokončal papež Nikolaj V. (1447–1455): prek posebnega legata je v začetku leta 1448 na Dunaju sklenil konkordat, ki je obveljal za celotno *Natio Alamannica*.³⁴ Konkordat je med drugim določil finančne obveznosti cesarstva do rimske kurije ter vprašanje, kdaj in katere beneficije podeljuje papež in katere ostali kolatorji. Dasiravno se konkordat ne veže neposredno na ustanovitev naše škofije,³⁵ nanj opozarjamo, ker je iz dokumenta razvidno, v katerih točkah so se bili nosilci nemškega državnega cerkvenstva še pripravljali ozirati na Rim.³⁶ Kljub temu da ni bil konkordat

31 Konec srednjega veka je bilo precej razširjeno podeljevanje posebnih privilegijev, indultov in koncesij, do česar naj bi imel pravico le papež; sem lahko štejemo še ustne dogovore – J. B. Sāgmüller, *Lehrbuch*, 117 sl. Na ustni dogovor med Friderikom III. in papežem Pijem II. moremo sklepati tudi pri ustanovitvi ljubljanske škofije.

32 To je konkretno pomenilo, da je mogel Friderik po kronanju za cesarja od vsake cerkvene ustanove v cesarstvu, ki je imela pravico podeljevati beneficije in nadarbine, zahtevati, da na prvo izpraznjeno mesto imenuje njegovega kandidata oziroma ga sprejme za kanonika, redovnika ali redovnico. Prim. W. Bertrams, *Der neuzeitliche Staatsgedanke*, 139, op. 26.

33 Vsebina Evgenovih indultov bodočemu cesarju strnjena v L. von Pastor, *Geschichte der Päpste*, Bd. I, 345, op. 7.

34 O dunajskem konkordatu, ki je v dobršni meri črpal iz t.i. »capitula concordata« z nemško nacija, sprejetih že v Konstanzi leta 1418, na kratko v W. Bertrams, *Der neuzeitliche Staatsgedanke*, 135–140. Prim. P. Schleicher, *Bistumsgründungen*, 110.

35 Besedilo konkordata je objavljeno v C. Mirbt – K. Aland, *Quellen*, 487–490, št. 777.

36 Morda najbolj pri t.i. rezervacijah oziroma sv. sedežu pridržani pravici do podelitve določenih beneficijev. (Papeške) Rezervacije (reservationes, Reservatrechte) je leta 1782 ukinil Jožef II., nanovo pa so bile opredeljene s konkordatom med Rimom in Avstrijo leta 1855 – prim. R. Kušej, *Cerkveno pravo*, 186–188. Imetniki pomembnejših beneficijev, imenovanih ali potrjenih od papeža, so bili kuriji ob imenovanju dolžni plačati anate – dobro definicijo glede na cesarstvo ima E. Haberkern – J. F. Wallach, *Hilfswörterbuch*, geslo

nikdar razglašen za državni zakon (Reichsgesetz), so v cesarstvu po njem urejali odnose z Rimom vse do sekularizacije leta 1803; gre torej za pomemben dosežek Friderikove cerkvene politike.

Medtem ko so po podobnih dogovorih s papežem vladarji marsikje še svobodneje posegali v cerkvene zadeve,³⁷ se je za izpolnitev posebnih želja Friderik sproti obračal na papeže. Potem ko mu je Evgen IV. leta 1446 dovolil predlagati primerne osebe, ki bi po papeški potrditvi vizitirale in po potrebi reformirale cerkve in samostane v njegovih deželah, si je cesar od apostolskega sedeža leta 1452 izgovoril pravico do samostojnega imenovanja omenjenih vizitatorjev.³⁸ Pravico do deželnoknežje vizitacije samostanov, tokrat izrecno za Štajersko, Koroško, Kranjsko in Slovensko Marko, je konec leta 1460 Frideriku potrdil še Pij II.³⁹ To pa je bilo dejanje, pri katerem sta morala papež in cesar že imeti v mislih ustanovitev ljubljanske škofije.⁴⁰ S Pijevim privilegijem v roki je namreč Friderik III. naslednje leto svoji prvi škofijski ustanovi toliko lažje dodelil bogato gornjegrajsko opatijo, katere odvetnik je poleg tega bil.⁴¹

Med papeži je bil Frideriku gotovo najbližje Pij II. (1458–1464).⁴² Že konec tridesetih let 15. stoletja je življenjska pot tega, takrat še mladega italijanskega humanista Eneja Silvija Piccolominija pripeljala na Dunaj. Pred kratkim izvoljenega nemškega kralja, dotlej avstrijskega nadvojvoda Albrehta V., ki je rezidirал na Dunaju, je bilo treba prepričati, naj sprejme krono.⁴³ Za ta namen naj bi Enej v imenu milanskega vojvoda oziroma namesto njegovega zastopnika sestavil »oratio sive epistola«, datirano 27. aprila 1438. Humanistov (na)govor kralju

Annaten, 41. Dolžnost anotov je pozneje vezala tudi ljubljanske škofo – prim F. Kos, *Stroški za bulo*, 205–206.

37 T.i. indult za Savojo (1452), konkordat s Francijo (1516) ter druge dogovore s konca 15. in začetka 16. stoletja pregledno predstavlja in vrednoti W. Bertrams – W. Bertrams, *Der neuzeitliche Staatsgedanke*, 140 sl.

38 Za samostane »regularnih observanc« – H. von Srbik, *Beziehungen*, 213. Prim. J. Gruden, *Cerkvene razmere*, 22. Po konkordatu iz leta 1448 je bila ta pravica pridržana papežu – P. Schleicher, *Bistumsgründungen*, 112.

39 H. von Srbik, *Beziehungen*, 213, op. 3.

40 J. Gruden imenuje potrditev te pravice celo »prvi korak v tej smeri /smeri ustanovitve škofije/« – J. Gruden, *Cerkvene razmere*, 48.

41 Prav tam, 48, 50: »S tem privilegijem /.../ je dobil /Friderik/ tudi oblast, samostane zatreči in njih premoženje porabiti za druge cerkvene namene, ako se mu je zdelo potrebno.« P. Schleicher omenja v isti sapi Friderikovo odvetništvo in podeljeno mu pravico do reformiranja samostanov – P. Schleicher, *Bistumsgründungen*, 23.

42 O papežu (posebej v zvezi z današnjim slovenskim ozemljem) jedrnato M. Benedik, *Papeži*, 218–220. Prim. še L. von Pastor, *Geschichte der Päpste*, Bd. II, 5 sl.

43 Kralj je krono sprejel po avdienci odposlancev nemških knezov 29. aprila 1438 in kot Albreht II. nato vladal le leto in pol.

Albrehtu je za nas zelo zanimiv, saj so v njem jasno izražene tiste misli, ki so bodočega papeža zbliževale z naslednjim nemškim kraljem iz rodu Habsburžanov, Friderikom III.⁴⁴ Predvsem je zanimiva misel, da utegnejo Albrehtu – če bi krono zavnil – njegovi potomci očitati, da je Habsburžanom preprečil nasledstvo na nemškem kraljevsko-cesarskem prestolu.⁴⁵ Albreht ni bil rojen, da bi služil sebi ali Avstriji, temveč cesarstvu in vsemu krščanskemu svetu. Dedni sovražniki Ogrske Osmani, a tudi Benečani (!), se ob ogrskem kralju in cesarju v isti osebi ne bi čutili več tako gotovih. Kakor njegov tast Sigismund v Konstanzi bi mogel poleg tega Albreht Cerkvi pravočasno zagotoviti mir v Baslu.⁴⁶ Tu se je bil malo pred tem papež razšel z večino koncilskih udeležencev in Enej je tačas podpiral koncilsko stran. Toda o pravilnosti svoje podpore ni ostal dolgo prepričan; ko je konec leta 1442 ali v začetku leta 1443 postal tajnik Friderika III., je začasno prestopil v Friderikov »nevtralni« tabor.⁴⁷ Nazadnje sta se oba, kralj in njegov ugledni tajnik, odločila za rimskega papeža, a baje bolj ali manj hkrati, ne da bi Enej odločilno vplival na Friderika.⁴⁸ Kot odločujoč se po drugi strani ocenjuje humanistov prispevek k podpisu dunajskega konkordata (1448).⁴⁹

Ob tem se seveda sprašujemo, kakšno vlogo je Enej odigral v Friderikovi cerkveni politiki na deželni ravni. Že leta 1444 se je v kraljevem spremstvu pobliže seznanil z notranjeavstrijskimi deželami: Štajersko, Koroško in Kranjsko. Med drugim se je ustavil v Ljubljani,⁵⁰ kjer se je izpričano mudil še leta 1449 (in morda 1451),⁵¹ takrat kot škof bližnje tržaške škofije. Tudi po imenovanju na škofijski sedež v Sieni je Eneja na naše kraje še nekaj časa vezala služba stalnega papeškega nuncija za avstrijske dežele in posebej legata *a latere* za oglejsko in salzburško nadškofijo.⁵² Logičen se zdi zato sklep, da se je

44 Friderik je bil za kralja izvoljen čez dve leti, aprila 1440, z Enejem pa se je morebiti srečal prav ob tej priložnosti. Glej A. Lhotsky, *Aeneas Silvius*, 11.

45 Avtor »oracije« Albrehta celo opominja, da bo kot kralj lahko povišal (*magnum facere et sublimare*) svoje sorodnike in prijatelje, kar A. Lhotsky – po našem mnenju preveč posplošeno – označuje za čisto italijansko misel, »vir vseh nesporazumov v zvezi z nepotizmom« – prav tam, 9.

46 Več o vsebini in avtorstvu tega spisa prav tam, 7–11.

47 Enej je pozneje trdil, da cesar nad koncilom ni bil nikoli navdušen; prav verjetno je Friderik na tistem podpiral papeža že od začetka – prav tam, 26.

48 Odločilno naj bi nanj vplival kardinal Juan de Carvajal, ki je bil Friderikov sopodpisnik dunajskega konkordata.

49 Prim. LMa, geslo *Deutschland*, 856.

50 Zaenkrat vemo zanesljivo za dvoje Enejevih pisem, poslanih iz Ljubljane 18. februarja 1444 – J. Gruden, *Cerkvene razmere*, 36. Prim. P. Simoniti, *Humanizem*, 16; A. Lhotsky, *Aeneas Silvius*, 14.

51 J. Gruden, *Cerkvene razmere*, 37. Prim. J. W. Valvasor, *Die Ehre*, Buch VIII, 747.

52 J. Gruden, *Cerkvene razmere*, 38, zlasti op. 1.

Friderik zatekal po nasvet k Eneju prav tako pri svojih deželno knežjih in ne le cesarskih cerkvenopolitičnih odločitvah.⁵³ V skladu s tem lahko verjamemo Valvasorju, ko pravi, da je k ustanovitvi ljubljanske škofije cesarja spodbudil Enej, »počaščen (medtem) s kardinalskim škrlatom«. Sodelovanje med cesarjem in nekdanjim tajnikom ni pretrgala niti Enejeva izvolitev za papeža; nič nenavadnega ni potemtakem, če si je Pij II. sem ter tja res nadel naziv »cesarski papež« (papa imperialis).⁵⁴ Čeravno takšnega osebnega odnosa Friderik ni imel s Pavlom II. (1464–1471), Pijevim naslednikom, ali kasnejšima papežema Sikstom IV. (1471–1484) in Inocencem VIII. (1484–1492), se je nekaj tega zavezniškega duha vseeno ohranilo.⁵⁵ Poleg potrditev že prejetih privilegijev je Frideriku uspelo pridobiti podporo Pavla II. za ustanovitev škofij na Dunaju in v Dunajskem Novem mestu,⁵⁶ tik pred smrtjo pa je cesar pod Aleksandrom VI. (1492–1503) ustanovil kolegiatni kapitelj v Novem mestu.⁵⁷ Tako so prvi renesančni papeži Habsburžanom pomagali pri utrjevanju cesarskega položaja, še bolj pa – in to je imelo, gledano retrogradno, daljnosežnejše posledice –, pri okrepitvi njihove deželno knežje oblasti.

Razmere v oglejskem patriarhatu

Ker je ljubljanska škofija nastala v glavnem na cerkveno oglejskem ozemlju,⁵⁸ je na mestu vprašanje, kako je bilo s patriarhatom pred ustanovitvijo škofije. Pri izbiri primernega izhodišča za odgovor na zastavljeno vprašanje nam niti tokrat ni treba poseči predaleč nazaj, saj pomeni beneška zasedba Furlanije (1418–1420) tudi za naše dežele južno od Drave veliko prelomnico.⁵⁹ Kajti Benečani se niso zadovoljili le s patriarhovo svetno posestjo,⁶⁰ marveč so razmeroma kmalu dosegli, da so bili za oglejske patriarhe imenovani samo

53 Prim. F. Kralj, *Podoba Ljubljanske škofije*, 71–72.

54 A. Lhotsky, *Aeneas Silvius*, 45, op. 145.

55 Za Friderika je bil denimo pomemben privilegij Siksta IV. iz leta 1478, ki je v sedemnajstih škofijah, segajočih na avstrijsko ozemlje, prepovedoval (kanonične) volitve škofov, pri katerih se hkrati ne bi upoštevale cesarjeve želje – prim. P. Schleicher, *Bistumsgründungen*, 113. Frideriku privilegija v praksi sicer ni uspelo povsod uveljaviti.

56 O ustanovitvi obeh škofij leta 1469 in njunih začetnih težavah prav tam, 37–72 (Dunaj), 73–101 (Dunajsko Novo mesto).

57 F. M. Dolinar, *Kapitelj*, 14 sl.

58 Z izjemo župnije Sv. Nikolaja pri Beljaku s podrejenimi vikariati, ki se je izločila iz salzburške nadškofije.

59 Ukinjenje patriarhata leta 1749 oziroma 1751 bi lahko videli tudi kot končno posledico padca patriarške države (Stato patriarcale). O beneški zasedbi Furlanije P. Paschini, *Storia del Friuli*, vol. II, 321 sl.

60 Patriarhu so po pogodbi junija 1445 pustili mesto Oglej ter utrdbi San Vito in San Daniele.

kandidati beneškega izvora.⁶¹ Za leta 1420 »izgnanega« patriarha Ludvika Tecka, po rodu Bavarca, ni bilo več vrnitve. Umaknil se je v Celje, na dvor grofa Hermana Celjskega, kjer je preživel večji del prvega desetletja po izgubi Furlanije.⁶² Celjskim je v zahvalo podelil oziroma potrdil oglejske fevde na Kranjskem, Štajerskem in Koroškem,⁶³ kar je po izumrtju Celjanov (1456) »prišlo prav« njihovim dedičem Habsburžanom pri dotaciji ljubljanske škofije.⁶⁴

Habsburžanom, političnim gospodarjem »zunajfurlanskega« dela patriarhata (extra patriam Foroiulii), seveda ni bilo vseeno, kdo na njihovem ozemlju izvršuje škofijsko oblast. Nastali položaj je še bolj zapletlo dogajanje v Baslu, kjer so koncilski očetje postavili nasproti papeškemu svoje patriarhe.⁶⁵ Vnet konciliarist je bil pičenski škof Martin (1436–1456), ki je ob podpori Habsburžanov in koncila opravljal še službo patriarhovega generalnega vikarja za avstrijske dežele;⁶⁶ obe mesti je ohranil tudi potem, ko si je v cesarstvu primat nad koncilom zagotovil rimski papež.⁶⁷

V ta čas Martinovega pastirovanja sodi sinoda v Ljubljani, ki jo patriarhova potrdilna listina sicer označuje za oglejsko, a je »misliti le na oni del škofije, ki je bil pod jurisdikcijo škofa Martina«.⁶⁸ »Prizorišče« enodnevne sinode 17. junija 1448 je bila najverjetneje ljubljanska cerkev sv. Nikolaja,⁶⁹ kjer je škof

61 Od leta 1465, ko je umrl Ludovico Trevisan (Scarampo), oziroma 1471, ko je sprejel izvolitev za patriarha Benečan Marko Barbo, pa vse do ukinitve patriarhata sredi 18. stoletja.

62 Prim. J. Gruden, *Cerkvene razmere*, 1 sl.

63 Po J. Grudnu je Teck Celjske grofe obdaroval »z raznimi duhovnimi privilegiji in jim izročil v fevd vsa posestva, ki jih je imela akvilejska cerkev na Štajerskem, Koroškem in Kranjskem« – prav tam, 3 (v ustreznih opombi je navedenih nekaj zgledov).

64 Prim. spodaj podpoglavje »Obseg škofije«.

65 O teh patriarhih in razvoju dogodkov v Baslu pregledno v J. Gruden, *Cerkvene razmere*, 13–20. Prim. J. Turk, *O početkih*, 90–91.

66 Leta 1446 je baselski koncil Martina določil za administratorja celotnega oglejskega patriarhata, toda »de facto« je imenovanje (ob)veljalo le za avstrijski del. Temeljni podatki o škofu Martinu so zbrani v *Bischöfe*, geslo *Mannsberg, Martin von*, 455–456. Prim. J. Gruden, *Cerkvene razmere*, 11, 15, 17, 19–20, 22–23, 26, 39–40.

67 17. junija 1445 ga je Evgen IV. sicer izobčil, vendar je bila po spravi med papežem in cesarjem ekskomunikacija razveljavljena.

68 J. Gruden, *Cerkvene razmere*, 26.

69 G. Marcuzzi, *Sinodi Aquileiesi*, 204 locira sinodo v »Ljubljano, glavno mesto Kranjske« (Lubiana capitale del Cragno), in kraja sinode niti ne poskuša natančneje določiti. Pove pa, opirajoč se na G. Renaldisa, da je patriarh njen sklic odredil zlasti zato, da bi se zvesteje izvajali odloki, ki jih je po patriarhovem naročilu izdal krfski nadškof Martin /Bernardini/ po vizitaciji patriarhata – vizitacija naj bi se začela 11. maja 1446. Predsedovanje na sinodi je patriarh zaupal svojemu sufraganu in »vikarju v škofovskih opravilih« za »zunajfurlansko« območje – pičenskemu škofu Martinu.

Martin rezidiral in kjer je še danes vzdignjen njegov nagrobnik. Tradicionalno tesne povezave patriarhovih »zunajfurlanskih« vikarjev z Ljubljano, izpričane za 14. in 15. stoletje, poleg omenjene sinode⁷⁰ potrjujejo, da Ljubljana ni postala sedež škofije zgolj iz pragmatično-političnih razlogov. Bila je enako »primeren kraj« (locus congruus) za škofijsko središče v cerkvenem pogledu, mesto, ki je zaslužilo povzdignjenje v *civitas*, v »odlično mesto«.

V isto leto kot ljubljanska sinoda datira drugi »dogodek«, vreden posebne omembe v tem razdelku, namreč Friderikova pridobitev patronata nad petimi oglejskimi župnijami na Kranjskem: Mengšem, Kamnikom, Trebnjim, Kranjem ter Šmartinom pri Kranju.⁷¹ Pravico do patronata nad navedenimi župnijami je papež Nikolaj V. podelil Frideriku za čas njegovega življenja, kar je bilo dovolj dolgo, da jo je mogel cesar izkoristiti pri ustanovitvi ljubljanske škofije. Novi škofiji je cesar inkorporiral župnijo Šmartin pri Kranju, patronat nad mengeško župnijo pa mu je prek zamenjave omogočil inkorporacijo župnije Sv. Petra pri Ljubljani.⁷² Medtem ko je bila župnija v Kranju škofiji utelešena približno pol stoletja pozneje (1507 oziroma 1511), sta kamniška in trebanjska župnija ostali neposredno pod patriarhom. Resda se je Friderik nasploh raje odločal za postopne cerkvenopolitične poteze, vendar je bil že sam obstoj patriarhata objektivna danost, ki je ni bilo moč kar tako obiti. V tem prehodnem obdobju je bil patriarh Ludovico Trevisan (1439–1465), ki se osebno za konkretne razmere v patriarhatu, kot kaže, ni imel časa kaj dosti meniti, a je zaradi velikih vojaških in diplomatskih zaslug užival naklonjenost papežev.⁷³ Ob sodelovanju Evgena IV. se mu je leta 1445 uspelo pogoditi z Beneško republiko; sporazum, ki je vključeval Trevisanovo odpoved patriarški državi, so pričeli uresničevati leta 1451. Takrat je pogodbo potrdil papež Nikolaj V. (1447–1455),⁷⁴ ki je poleg tega oktobra istega leta prenesel sedež gradeškega patriarhata v Olivolo (Castello).

Ta patriarhat se je odlej imenoval »Beneški« in Signoria se je kljub temu, da so po Trevisanovi smrti tudi na oglejskem sedežu sedeli Benečani, precej bolj

70 K sami vsebini sinode se vračamo v zadnjih dveh podpoglavjih poglavja »Duhovniki«.

71 Vrsteni red župnij po J. Chmelovi objavi papeške listine z dne 30. avgusta 1448 v J. Gruden, *Cerkvene razmere*, 21, op. 3. Nad župnijama Šmartin pri Kranju in Kranj naj bi si cesar pridobil dedni patronat leta 1459 – glej J. Žontar, *Zgodovina mesta Kranja*, 66; J. Höfler, *O prvih cerkvah*, 26.

72 Prim. spodaj podpoglavje »Obseg škofije«.

73 J. Gruden, *Cerkvene razmere*, 13–14.

74 Cesar je to storil ob svojem drugem obisku v Rimu leta 1469. Več o ozadju tega obiska, povezanega med drugim s papeško potrditvijo ljubljanske škofije 8. januarja 1469 in privolitvijo v ustanovitev škofij na Dunaju in v Dunajskem Novem mestu istega leta P. Schleicher, *Bistumsgründungen*, 44 sl.

zavzemala za dvig prvega kakor za utrditev drugega.⁷⁵ Benetkam je šlo v duhu državnega cerkvenstva pač predvsem za to, da na njihovem ozemlju cerkvene oblasti ne bi izvajali tujci. Kar zadeva avstrijski del patriarhata, ga Benetke sicer niso prepustile Habsburžanom, toda očitno so Oglej, kot pravi M. Miklavčič, »podpirale le dotlej, da jim je mogel biti pretveza za morebitno osvajanje slovenskih dežel«.⁷⁶ Kot posledico državnocerkvene politike, ki torej ni bila neka onstranalska posebnost, moramo recimo razumeti izločitev škofije Mantova iz oglejskega patriarhata oziroma njeno podreditev Svetemu sedežu leta 1453.⁷⁷ Ustanovitev ljubljanske škofije v tej luči ni videti revolucionarno dejanje; v patriarhatu je naletela na odpor,⁷⁸ a ta še zdaleč ni bil tako velik, da bi občutneje zmotil razvoj in razcvet nove škofije.

Ustanovitev škofije

Potem ko smo skušali opozoriti na širše in globlje temelje ljubljanske škofijske ustanove, se lahko pomudimo ob dogodkih, ki so z njeno ustanovitvijo v neposredni zvezi. Sledeč kronološkemu redu moramo najprej omeniti smrt pičenskega škofa Martina 8. julija 1456.⁷⁹ Vprašanje, kdo naj nasledi človeka, ki je skoraj dve desetletji izvajal škofovsko oblast na celotnem »zunajfurlanskem« ozemlju patriarhata, »priljubljen ljudstvu in cesarju«, gotovo ni bilo preprosto.⁸⁰ Ob poostrenem odnosu med Benečani in Habsburžani, zaradi katerega se je prepad med obema deloma patriarhata dodatno poglobil, se je pokazala kot nujna potreba po neki drugačni, daljnoročnejši rešitvi. Reševanje v smeri ustanovitve škofije na avstrijskih tleh patriarhata je nato spodbudila smrt zadnjega Celjana Ulrika, umorjenega v Beogradu 9. novembra 1456.⁸¹ Notranje-

75 Po Trevisanovi smrti je Beneška republika celo izrazila željo, da se namesto oglejskega patriarhata ustanovi v Furlaniji dve škofiji, ena v Vidmu in druga v Čedadu – P. Paschini, *Storia del Friuli*, vol. II, 348.

76 M. Miklavčič nadaljuje: »/.../ pozneje pa /Benetke/ dopuste, da oglejski patriarhat zatone v brezpomembnost« – M. Miklavčič, *O zgodovinskih temeljih*, 21.

77 P. Paschini, *Storia del Friuli*, vol. II, 347.

78 J. Gruden, *Cerkvene razmere*, 47. Medtem ko J. Gruden prvo reakcijo mesta Vidma (in posledično beneške vlade) po Renaldisu predstavi konkretno, o patriarhu posplošeno zapiše, da se je »v Rimu uprl z vso silo«. P. Paschini se reakcij niti ne dotakne, podatek o ustanovitvi ljubljanske škofije pa postavlja za podatek o izločitvi mantovske škofije – P. Paschini, *Storia del Friuli*, vol. II, 347. Na to opozarja M. Miklavčič – M. Miklavčič, *O zgodovinskih temeljih*, 21.

79 J. Gruden, *Cerkvene razmere*, 40. O Martinovi oporoki J. Mlinarič, *Stiška opatija*, 233–234.

80 Naslednik škofa Martina je bil Jakob iz Kranja, o katerem vemo zelo malo. Za nas utegne biti zanimiv podatek, da je po nastopu svoje službe izpodbijal veljavnost Martinovega testamenta – J. Mlinarič, *Stiška opatija*, 234. Prim. J. Gruden, *Cerkvene razmere*, 72, op. 1.

81 Prim. ES, geslo *Celjski grofje*, 14–15.

avstrijska dediščina Celjskih naj bi namreč glede na pogodbo iz leta 1443 pripadla Habsburžanom in Frideriku je po bojih v resnici uspelo prevzeti vsa posestva »knezov in pokneženih grofov«: leta 1457 na Kranjskem in Štajerskem ter leta 1460 na Koroškem. Na boje za celjsko dediščino se navezuje legenda o Friderikovi sanjah, ki so po Valvasorjevem zapisu legende cesarja nagnile, da je ustanovil ljubljansko škofijo.⁸² Friderik, ki se je tedaj z dvorom zadrževal v obleganem Celju, je v sanjah videl obraz nekega škofa;⁸³ škof, bodisi sv. Nikolaj, patron Ljubljane, bodisi sv. Maksimilijan, patron Celja, je cesarja posvaril in ga tako rešil pred oblegovalcem.⁸⁴

Legendo lahko navedemo zgolj kot zanimivost, lahko pa ob njej – ne da bi iz zgodbe skušali izbrskati zrno resnice – pripomnimo, da je cesar v sanje resnično verjel.⁸⁵ Enako znana sta Friderikova osebna pobožnost, v duhu časa sicer pomešana z nekaj praznoverja,⁸⁶ in njegovo navdušenje za »ustanavljanje«.⁸⁷ A želenih ustanov brez neke bolj ali manj ustrezne dotacije (dotatio)⁸⁸ ni bilo mogoče priklicati k življenju in jih ohraniti, zato je Friderik pri dotiranju ljubljanske škofije kajpada rad izkoristil zgoraj omenjeno dediščino. In vendar je svoji prvi škofiji dodelil ob ustanovitvi eno samo celjsko graščino, »grad Goričane z vsemi pravicami in posestvi«, in ji niti ni inkorporiral vseh župnij, nad katerimi je od Celjanov podedoval odvetniške oziroma patronatne pravice.⁸⁹ Friderikove velike potrebe po denarju, premišljena politika postopnih korakov, obzirnost do patriarha (in papeža), nagnjenost k preračunljivosti in skopuštvo – vse to in še kaj je

82 J. W. Valvasor, *Die Ehre*, Buch VIII, 653. Valvasorjevo poročilo povzema in kratko komentira J. Gruden – J. Gruden, *Cerkvene razmere*, 43–44. Prim. še P. Schleicher, *Bistumsgründungen*, 10–12.

83 Prizor, v katerem se Frideriku v sanjah prikaže škof (sv. Nikolaj), upodablja freska v prezbitariju ljubljanske stolnice.

84 O različicah legende P. Schleicher, *Bistumsgründungen*, 11.

85 Prim. B. Rill, *Friedrich III.*, 114; J. Gruden, *Cerkvene razmere*, 43, op. 2.

86 B. Rill, *Friedrich III.*, 115 sl. Podrobno o vernosti in praznoverju v nemškem cesarstvu pred reformacijo W. Andreas, *Deutschland*, 133 sl.

87 Tu so mišljene t.i. pobožne ustanove, med katere lahko štejemo tudi tri Friderikove škofije. Schleicher je morebiti preveč kritičen, ko trdi, da je hotel Friderik z ustanovami dvigniti svoj ugled pri ljudeh in doseči, da bi ga njegovi potomci ter nasledniki ohranili v lepem spominu – P. Schleicher, *Bistumsgründungen*, 124–125. Friderikovo »religio« in njegove cerkvene ustanove je med drugimi poveščeval naš humanist Bernard Perger (umrl okrog 1500) – P. Simoniti, *Humanizem*, 171. Prim. podatek, da naj bi se za Friderika po njegovi smrti bralo kar 8422 maš – B. Moeller, *Deutschland*, 22.

88 Osnovni cerkvenopravni pogoji za ustanovitev škofije so bili v grobem štirje: 1. upravičeni razlogi (iusta causa), 2. primeren kraj (locus congruus), 3. dotacija (dotatio) in 4. razglasitev škofije (nuntiatio) – prim. J. B. Sägmüller, *Lehrbuch*, 268.

89 Cesar je na primer zadržal patronat nad donosno župnijo Hoče – F. Kovačič, *Zgodovina Lavantinske škofije*, 77.

bilo razlog, da nova škofija prvotno ni bila bogatejša in večja.⁹⁰ Vseeno so ravno dohodki »celjskega izvora« škofiji zagotavljali obstoj, česar se je gotovo zavedal tudi Enej Silvij, »patronus Germaniae«. Po Valvasorju naj bi Enej sam nasvetoval cesarju, naj ustanovi škofijo v Ljubljani, in to »nedolgo potem, ko je dobil kardinalski klobuk«.⁹¹ Z manjšo pomoto pri datiranju povezuje Valvasor Enejev nasvet s Friderikovo čudežno rešitvijo, oboje pa s cesarjevo končno odločitvijo: »Denn im Jahr 1457 ist Aeneas, mit dem Kardinal-Purpur beehret und Keyser Friedrich im Jahr 1458 an seiner Freyheit gefaehrt /.../ und darauf schliessig worden das Laybachische Bisthum aufzurichten.«⁹²

Toda cesar ustanovne listine ni dal kar takoj izstaviti – kot bi čakal na smrt gornjegrajskega opata Gašperja Pinterja. Ko je ta namreč konec leta 1460 umrl, je Friderik samostanski skupnosti ukazal, naj ne voli novega opata, dokler o zadevi ne odloči papež.⁹³ Papež, medtem je to postal Enej, je nedolgo po Pinterjevi smrti Frideriku povrhu tega potrdil pravico, da samostane po potrebi reformira, celo ukine in njihovo premoženje uporabi za druge cerkvene namene. Kot se je kmalu izkazalo, so bili Frideriku bolj kakor duhovna reforma gornjegrajskega samostana pred očmi dohodki samostana in samostanu utelešenih župnij. Ti so z inkorporacijo 6. decembra 1461 pripadli novoustanovljeni škofiji, s čimer se je na neki način uresničil stari načrt ustanovitve škofije v Gornjem Gradu. Le da je tistega »davnega« leta 1237 škofijo »zunaj Furlanije« papežu (Gregorju IX.) predlagal patriarh.⁹⁴ Čeprav so bili pastoralni razlogi v obeh primerih drugotnega pomena,⁹⁵ je prva škofija s središčem na avstrijskem območju patriarhata – Friderik si jo je po vsej verjetnosti »želel«, še preden se je zbližal z Enejem – postala tudi pomembno pastoralno žarišče.

90 Precej pičlo je cesar dotiral škofiji Dunaj in Dunajsko Novo mesto – P. Schleicher, *Bistumsgründungen*, 72, 100.

91 Za kardinala je bil Enej imenovan 18. decembra 1456, torej dober mesec dni po izumrtju Celjanov.

92 J. W. Valvasor, *Die Ehre*, Buch VIII, 653. Datum Enejevega imenovanja za kardinala je naveden v prejšnji opombi, cesar pa naj bi se pred Vitovcem rešil leta 1457.

93 To izvemo iz bule, s katero je Pij II. 11. junija 1463 potrdil inkorporacijo gornjegrajske opatije ljubljanski škofiji: » /.../ in Christo filius noster Fridericus Romanorum imperator semper augustus, ipsius monasterii advocatus provide attendens sue ratione advocatie huiusmodi interesse, ut dicto monasterio utiliter provideretur, ad nos propterea inter alia dilectum filium Hartungum de Cappel consiliarium suum utriusque iuris doctorem destinasset et dilectis filiis monachis predicti monasterii ne ad electionem illius et ipsorum abbatis procederent nisi super hoc a nobis recepto responso inhibuisset« – po obj. v ZZ III (1890), št. 10, st. 147–150. Prim. I. Orožen, *Das Bisthum*, Bd. IIa, 199; P. Schleicher, *Bistumsgründungen*, 23.

94 Izčrpno o tem G. Bernhard, *Der Oberburger Bistumsplan*, 163 sl.

95 Prim. prav tam, 178–179.

Cesarska ustanovna listina

Ustanovno listino ljubljanske škofije je izdal cesar Friderik III. v Gradcu na praznik sv. Nikolaja, 6. decembra leta 1461.⁹⁶ Bilo je to deseto leto Friderikovega cesarjevanja in dvaindvajseto leto njegovega kraljevanja v Svetem rimskem cesarstvu. Svečana zlata bula je bila izstavljena v navzočnosti dolge vrste uglednih prič, med katerimi srečamo na začetku kar dva kardinala (briksenskega škofa Nikolaja Kuzanskega in augsburškega škofa Petra von Schauenburga), pet škofov (eichstättskega, freisinškega, krškega, lavantinskega in tržaškega) ter tri vojvode (oba bavarska in saškega). Cesar je odredil, naj bodo pri cerkvi sv. Nikolaja v Ljubljani škofijski sedež in poleg škofa prošt, dekan, deset kanonikov ter štirje kapiteljski vikarji. Naštetim se nalagajo dnevne liturgične dolžnosti, naroča se jim, naj v vsem živijo hvalevredno življenje, o čemer naj sestavijo lastne določbe. Pravico do prezentacije tako škofa kot prošta, dekana, devetih kanonikov in štirih vikarjev pridržuje ustanovitelj sebi in svojim naslednikom – kranjskim vojvodom, patronat nad enim kanonikatom pa prepušča ljubljanskim škofom. Medtem ko bo prvega škofa cesar prezentiral papežu, naj bodo vsi naslednji škofje prezentirani oglejskemu patriarhu kot nadškofu in metropolitu. Ljubljanski škofje naj potrjujejo in umeščajo predlagane kandidate za vsa mesta v kapitlju.

Ker je, kakor pričuje evangelij, vsak delavec vreden svojega plačila in ker duhovne reči brez svetnih ne morejo dolgo obstajati, cesar škofovi menzi *pleno iure* dodeljuje grad Goričane blizu Ljubljane (z vsemi pravicami in temporalijami), opatijo v Gornjem Gradu ter župnije Sv. Peter pri Ljubljani (z izjemo njenih dnevnih dohodkov), Šmartin pri Kranju in Šmihel pri Pliberku. Proštu posebej pripade radovljiška župnija, proštu in kapitlju skupaj pa dnevni dohodki ljubljanskih cerkva sv. Petra in sv. Nikolaja ter petdeset funtov denaričev letno, ki jih je ustanovitelj dotlej prejemal za odvetništvo nad gornjegrajskim samostanom. Celemu kapitlju cesar inkorporira še šest župnij, župnijo Sv. Vida pri Ljubljani, Sv. Petra v Naklem, Sv. Križa na Svibnem, Sv. Marjete v Vodica, Sv. Jerneja na Polju pri Kostanjevici in Sv. Nikolaja pri Beljaku. Kapela sv. Petra na Pšati, katere patron je bil prav tako cesar, se izrecno dodeljuje kanoniku, ki ga bo imenoval in umeščal škof. Ker mora v Gornjem Gradu bogočastje ostati neokrnjeno, naj v samostanu poslej biva deset ali dvanajst reformiranih

⁹⁶ Izvirnik ni ohranjen, ohranil pa se je prepis ustanovne listine, ki ga je izstavil Maksimilijan I. 14. aprila 1494 na Dunaju – *NŠAL, Zbirka listin, 1494 IV 14. Dunaj*. Prim. obj. več inseriranih (potrdilnih) listin v ZZ I (1888), št. 1, st. 3–8, 17–24. Vstavljeno besedilo Friderikove ustanovne listine navajamo v celoti v prilogi št. 1.

menihov. Ljubljansko proštijo naj prevzame tedanji radovljiški župnik in tudi župniki ostalih dotiranih župnij naj svoje župnije obdržijo do smrti. Cesar ugotavlja, da se bodo mogli vsi, namreč škof, prošt, dekan, kanoniki in vikarji, z dotacijo dostojno preživljati. Pravico do zvišanja števila kanonikov ali vikarjev – če bi kdo v prihodnosti kapiteljsko imetje in dohodke z darovi tako pomnožil, da bi to zadostovalo za več kanoniških prebend ali vikariatov – Friderik pridržuje sebi in svojim naslednikom.

Da bi mogla škof in kapitelj brezskrbneje opravljati bogoslužje, se jima podelijo vse pravice (*iura civilia*) mesta Ljubljane:⁹⁷ enake pravice kakor ljubljanski meščani naj imata pri kupovanju in prodajanju znotraj ali zunaj mesta. Na drugi strani ne sme nihče obremenjevati škofa, kapitlja in njune služinčadi z nočno in drugo stražo v mestu ter z deli na mestnih vratih ali obzidju. Cesar škofa in vse, kar pripada ali bo kdaj pripadalo škofijski menzi, posebej oprošča vsakršnih davkov, tudi davkov, naloženih duhovščini. Ljubljanski škofje naj poleg tega uživajo enake pravice in privilegije, kot jih imajo drugi škofje v Friderikovih kneževinah, ob nastopu pa morajo cesarju (svojemu knezu, ustanovitelju ter odvetniku) in njegovim naslednikom s prisego obljubiti dolžno pokorščino, zvestobo in spoštovanje. Tisto imetje in stvari, ki jih razen škofa za svoje potrebe, in ne v trgovske namene, uporabljajo prošt, dekan, kanoniki ter vikarji, cesar odvezuje vseh davkov in naklad na svojem celotnem ozemlju:⁹⁸ po kopnem ali po vodi jih lahko prosto prevažajo sami, njihovi uslužbenci, najemniki in služinčad. Sodno oblast, kar zadeva temporalije, ima nad vsemi⁹⁹ le cesar kot ustanovitelj in odvetnik ter njegovi nasledniki oziroma njegovi/ njihovi posebni pooblašenci.

V skladu s cesarjevo voljo naj vsak ljubljanski škof postane svetnik avstrijskih vojvod in naj ima grb, ki bo hkrati škofijski (pro insigniis episcopalibus, et ecclesiae cathedralis). Na zlatem ozadju grba naj bo dvoglavi kronani orel, desno cesarski in levo kranjski,¹⁰⁰ in za njim srebrna škofovska palica. Z rdečim voskom pa lahko svoje listine skupaj ali posamič pečatijo tako škof kot prošt, dekan in kanoniki. Na koncu, pred imeni več kakor sedemdesetih prič, naroča cesar cerkvenim in svetnim oblastnikom ter oblastem, naj ustanove oziroma njenih oseb na noben način ne ovirajo ali pustijo ovirati, marveč naj jih s svojo oblastjo branijo. Določb ustanovne listine naj si nihče ne drzne kršiti ali jim na-

97 »Ipsis de speciali dono gratiae concedimus, et impartimur, omnia iura civilia dicti oppidi nostri Labacensis /.../«

98 Glej navedek in razlago nekaterih izrazov, nanašajočih se na davke in naklade, v J. Gruden, *Cerkvene razmere*, 45, op. 5.

99 Tudi nad škofovimi in kapiteljskimi podložniki (*coloni*).

100 Po izboljšavi grba dežele Kranjske 12. januarja 1463 je kranjski orel nosil cesarsko krono – prim. ES, geslo *Kranjska*, 390.

sprotovati, sicer bi tega, ki bi kaj takega poskušal storiti, zadela kazen vsemogočnega Boga, strašna nejevolja ustanovitelja ter kazen sto mark čistega zlata za sleherno kršitev. Medtem ko bi polovica vsote nepovrnljivo »padla« v cesarsko blagajno, bi ostali del pripadel ljubljanskemu škofu in kapitlju.

Tako se je torej v osnovi glasila cesarska ustanovna listina;¹⁰¹ slediti ji je morala papeška potrditev, saj brez nje škofija kot cerkvenoupravna enota in telo ne bi mogla zaživeti.

Papeški buli: ustanovna in eksempcijska bula

Cerkvenopravno potrditev¹⁰² je ljubljanska škofijska ustanova doživela 6. septembra 1462 s papeško bulo »Romanus Pontifex«,¹⁰³ nastalo v papeževem rojstnem kraju Pienzi.¹⁰⁴ »S premislekom o vseh krajih sveta in kvalitetah vseh narodov in njihovih prebivalcev«¹⁰⁵ ter zaradi dolžnega prizadevanja za zveličanje vse več duš je sklenil Pij II. uslišati prošnje cesarja in deželnega kneza Kranjske Friderika.¹⁰⁶ Ta mu je bil naznanil, da se v mestu (oppidum) Ljubljana število prebivalcev z Božjim blagoslovom množi, da je mesto bogato in da se njegovi prebivalci odlikujejo po svoji naklonjenosti papežu in rimski Cerkvi. Po posvetovanju s kardinali in v polnosti svoje apostolske moči zato papež Ljubljano, njene prebivalce in imetje najprej »popolnoma izvzame, odveže in trajno osvobodi« vsake neposredne oblasti oglejskega patriarha in kapitlja. Hkrati razdruži dve župnijski cerkvi in dva samostana, katerima sta bili župniji inkorporirani: župnija Sv. Petra zunaj ljubljanskega obzidja (s kapelo sv. Janeza) tako ni več utelešena cisterci v Dunajskem Novem mestu, župnija Sv. Jerneja nič več cisterci v Kostanjevici. Nadalje papež odreja, naj mesto Ljubljana poslej nosi naslov »odlično mesto« (civitas insignis), cerkev sv. Nikolaja, dotlej šempetrsko

101 Vsebinsko dokaj natančno podaja tudi J. Gruden, *Cerkvene razmere*, 44–46.

102 Govorimo tudi o kanonični, cerkvenopravni ustanovitvi škofije. Prim. M. Miklavčič, *Zgodovinski oris*, 45.

103 Izvirnik – NŠAL, *Zbirka listin*, 1462 IX 6. Pienza – je objavljen v ZZ III (1890), št. 8, st. 113–118. Da bi bili ustanovni dokumenti bolj dostopni, omenjeno objavo bule – tako kot pri cesarski listini – v celoti podajamo v prilogi št. 2.

104 Gre za kraj Corsignano, ki je bil preimenovan v Pienzo ob povzdignjenju v sedež škofije. Glej P. B. Gams, *Series episcoporum*, 754.

105 »Cuncta mundi climata omniumque nationum, et in illis degentium qualitates consideratione /.../.« Znano je, da je papež Pij II. že prej zagovarjal enakovredno vrednotenje narodov in živih jezikov – P. Simoniti, *Humanizem*, 153–154. Prim. M. Miklavčič, *O zgodovinskih temeljih*, 20.

106 O duhovnih prvinah tako v cesarski kakor v papeški buli prim. F. Kralj, *Podoba ljubljanske škofije*, 72.

podružnico, pa povzdigne v stolnico oziroma škofijsko cerkev. V celoti potrjuje mesta z ustreznimi prebendami, ki jih je ob škofu ustanovil cesar, to je digniteti prošta in dekana, deset kanonikatov ter štiri vikariate. Prav tako je v celoti sprejeta Friderikova dotacija, le da župnijo Sv. Vida pri Ljubljani papež posebej uteleša ljubljanski stolni dekaniji in kapitelske župnije posameznim kanonikatom.

V zvezi z gornjegrajskim samostanom je »nova« določba, naj škof od samostanskih dohodkov dobiva primeren delež, predvsem pa papeževa odločitev, da lahko priorja v prihodnje nastavlja in odstavlja samo ljubljanski škof. Tedanje vodje (rectores) kapitlju inkorporiranih župnij in pšatske kapele sv. Petra postavlja papež (instituimus et creamus) za ljubljanske kanonike. Izrecno omenja uporabo almucija in skupno blagajno, iz katere naj za udeležbo pri kanoničnih urah v stolnici prejema delež tako prošt, dekan in kanoniki kot dosmrtni kapiteljski vikarji. Območja dotirane goričanske graščine, gornjegrajske opatije ter vseh župnijskih cerkva in kapel s pritiklinami Pij II. nato za vedno izloči iz oglejske škofije in jih dodeli novi škofiji. Kar zadeva imenovanje ljubljanskih škofov in prezentacijo ostalih prebendarjev v kapitlju ter njihovo kanonično potrditev, se papeška bula od Friderikove razlikuje v tem, da vse škofo (ne le prvega) konfirmira papež; papežu je obenem pridržana konfirmacija ljubljanskega prošta in dekana. V zadnjem delu bule papež še dokaj obširno razglaša za nična vsa dejanja, ki bi bila v nasprotju z bulo. Vsakomur, ki bi se njenim določbam drznil upirati, papež »zagrozi«, da si bo s tem nakopal jezo vsemogočnega Boga ter svetih apostolov Petra in Pavla.

Da bi škofa in kapitelj v Ljubljani obvaroval pred »nepotrebnimi nadlegovanji«, je Pij II. na cesarjevo prošnjo že čez nekaj dni, 10. septembra 1462, izdal novo bulo.¹⁰⁷ Z njo gornjegrajski samostan ter vse župnije in kapele, pripadajoče škofu oziroma proštu, dekanu in kanonikom, skupaj ali posamič, njihove osebe, pa tudi stalne stolne vikarje »povsem izvzame in za vedno osvobodi« vsake oblasti oglejskega patriarha in katerih koli drugih rednih sodnikov.¹⁰⁸ Eksempcija se izrecno nanaša na jurisdikcijske spore, na stvari, ki so »iurisdictionis contentiose«. Nihče, niti patriarh niti kaka druga cerkvena ali svetna oseba, ne more nad zgoraj omenjenimi osebami in cerkvami razglasiti izobčenja, suspenza oziroma interdikta ali kako drugače ravnati zoper eksempcijo. Ob tem pa, je rečeno v buli, ostajajo neokrnjene metropolitske pravice, ki jih ima patriarh glede svojih sufra-

107 Izvirnik – *NŠAL, Zbirka listin, 1462 LX. 10. Pienza* – je objavljen v ZZ III (1890), št. 9, st. 129–132. Celotno besedilo je najti v prilogi št. 3.

108 »Ab omni iurisdictione, dominio et potestate patriarche Aquilegensis et quorumcunque aliorum ordinariorum iudicum qui pro tempore fuerint.«

ganov.¹⁰⁹ Za izvršitelje bule imenuje papež krškega in sekavskega škofa ter salzburškega prošta oziroma dva ali enega izmed njih; preprečijo naj vsako nadlegovanje škofa in kapitlja. Slehera apelacija nasprotnikov eksempcije je vnaprej razveljavljena in če bo potrebno, si izvršitelji lahko pomagajo tudi s svetno silo.¹¹⁰

Problem interpretacije ustanovnih listin

Kljub zaščiti, ki sta jo novi ustanovi zagotavljala cesar in papež, se škofija ni mogla izogniti notranjim in zunanjim težavam. Tako se denimo desetletnega spora med ljubljanskim škofom in upornimi gornjegrajskimi menihi ni dalo končati drugače kakor z razpustom samostana.¹¹¹ Po drugi strani so ostali nerazčiščeni odnosi med škofijo in oglejskim patriarhatom, kar je bilo posledica različnega razumevanja dveh osnovnih vprašanj: 1. vprašanja sufraganstva ljubljanske škofije in 2. območja, ki je sodilo pod jurisdikcijo njenega škofa. Kar zadeva prvo vprašanje, je papež v t.i. eksempcijski buli patriarhu odvzel (samo) pravico do razsojanja jurisdikcijskih sporov, ni pa hotel okrniti patriarhovih ostalih metropolitanskih pravic. Vendar tudi teh, na primer pravice do sklicevanja provincialnih sinod ali pravice do vizitacije sufraganskih škofij, Ogleju v primeru Ljubljane ni uspelo uveljaviti. Ljubljanski škof Oton Friderik Buchheim (1641–1664) je kot razlog, da se on in njegovi predhodniki niso podrejali oglejskemu metropolitu, navedel prepire med avstrijsko cesarsko hišo in Beneško republiko.¹¹²

Glede na to, da zaradi nasprotovanja Habsburžanov patriarhi po sredi 15. stoletja niso mogli osebno izvrševati niti redne škofovske oblasti v avstrijskem delu svoje škofije, se zdi Buchheimova obrazložitev zadostna. Toda pomenljivo je, da se ljubljanski škofje pred in za Buchheimom sploh niso imeli za oglejske sufragane, marveč – nasprotno – za neposredno podrejene svetemu sedežu, enako

109 » /.../ iure metropolitico, quo dictus patriarcha iuxta iuris dispositionem in suos suffraganeos utitur et gaudet, sibi alias semper salvo.«

110 Krški škof je dal t.i. izvršilno pismo (*litterae executoriales*) izstaviti 13. septembra 1463, potem ko se je iz Rima vrnil prvi potrjeni in verjetno tam tudi posvečeni ljubljanski škof Žiga Lamberg. Listina zahteva od naslovljencev, »duhovnih in svetnih oblastnikov po oglejski in salzburški nadškofiji ter /od/ zagrebškega škofa«, priznanje papeške eksempcijske bule, ki je tu v celoti inserirana. Več o tem v J. Turk, *O početkih*, 87–89.

111 Samostan je razpustil papež Sikst IV. 8. aprila 1473: namesto desetih do dvanajstih menihov naj bi poslej v Gornjem Gradu skrbelo za bogoslužje (in pastoralo) enako število svetnih duhovnikov – I. Orožen, *Das Bisthum*, Bd. IIa, 208–212.

112 J. Turk, *O početkih*, 79.

pa so nanje gledali v Rimu samem.¹¹³ Stvári do dna je skušal v tridesetih letih 20. stoletja priti cerkveni zgodovinar J. Turk, ki je ustanovne listine podrobneje analiziral in jih soočil z mlajšimi viri. Prišel je do sklepa, da na začetku ljubljanske škofije ni bila povsem eksemptna; tradicija o neposredni podrejenosti škofije papežu je po njegovem deloma nastala »pod vplivom napačne interpretacije papeških dokumentov«.¹¹⁴ Zaradi zmotnega razlaganja ustanovnih listin naj bi si škofija poleg tega sčasoma prisvojila »župnije in kapele, ki spočetka niso bile njena last«.¹¹⁵ Ljubljanska škofija je po Turkovem prepričanju prvotno obsegala »le mesto Ljubljano s Šenklaško župnijo, župnijo Sv. Petra pri Ljubljani in župnijo Šentjernej na Dolenjskem«. Kajti zgolj to njeno območje, pravi Turk, je bilo »izrečno izvzeto iz neposredne oblasti oglejskega patriarha«.¹¹⁶

Vse do škofa Hrena (1597/99–1630) dejansko beležimo prepire, ki kažejo, da Ljubljana in Oglej nista soglašala ne glede eksempcije ne glede območja mlade škofije.¹¹⁷ Toda že poravnave domala vseh sporov v korist ljubljanske škofije, ki se ji v Hrenovem času dokončno priznata eksemptnost in polni obseg, potrjujejo, da besedil v zvezi z ustanovitvijo ne gre interpretirati ločeno od konteksta zgodovinskih dejstev. Kot je ob petstoletnici ljubljanske škofije zapisal M. Miklavčič, so Turkove temeljite analize »razčistile«¹¹⁸ pravniško postopanje, niso pa prav nič razmajale temeljev prvotne škofije, ki izvirajo iz močnejših zgodovinskih faktorjev, kakor je mrtva črka«.¹¹⁹ Dejstev: 1. da je cesar »nameraval«¹²⁰ ljubljanske škofo, izvemši prvega, imenovati patriarhu, 2. da papež patriarhove metropolitske oblasti kot take ni ukinil ter 3. da je bila samo za dve oziroma tri župnije uporabljena posebna eksempcijska formula,¹²⁰ ne moremo zanikati. A ker so se izkazala za »dejstva na papirju«, lahko rečemo, da cesar in papež prizadetega metropolita formalno nista prezrla, da pa je na njegovih tleh zaživela *de facto* samostojna in dovolj obsežna škofija.

113 Prav tam.

114 Prav tam, 78.

115 Prav tam, 95.

116 »Nadaljnji tekst papeške bule odgovarja /ustreza/ nadaljnjemu tekstu v cesarski listini, ki govori le še o dotaciji,«¹¹⁷ pojasnjuje J. Turk – prav tam, 83.

117 Ljubljanska škofija se je zaradi jurisdikcije nad blejsko otoško cerkvijo prepirala tudi z brixensko škofijo – prav tam, 95. Kapiteljska župnija Sv. Nikolaj pri Beljaku pa je bila jabolko spora(ov) s salzburško nadškofijo – prav tam, 95, 107.

118 Po našem mnenju bi bilo sicer točneje reči »do neke mere razčistile /.../«.

119 M. Miklavčič, *O zgodovinskih temeljih*, 28.

120 To si moremo sicer razložiti s t.i. dismembracijo ali razdružitvijo župnij, ki sta bili prej inkorporirani zgoraj omenjenima cistercema.

I/2 Obseg škofije

Glavnino obravnavanega ozemlja je škofija dobila ob svoji ustanovitvi. Grad Goričane, gornjegrajski samostan ter vse cerkve in kapele, ki jih je škofijski in kapiteljski menzi dotiral cesar, so bile s prvo papeško bulo za vedno izločene iz patriarhata. Papež jih je z njihovimi pritiklinami, območji in mejami vred dodelil novi škofiji,¹²¹ kar je pomenilo, da so postali del le-te tudi župnijam podrejeni beneficiji (vikariati, kaplanije) in samostani na njihovem področju.¹²² Ozemlje, že na začetku večje od ozemlja takratne lavantinske in krške škofije skupaj,¹²³ ni bilo sklenjeno, ampak razbito na šest otokov v treh deželah: Kranjski, Štajerski in Koroški. Ker se v pričujoči študiji osredotočamo na kranjski del ljubljanske škofije, župnije in vikariate, ki jih je imela škofija na Štajerskem in Koroškem, le naštevamo.¹²⁴ Dlje se bomo pomudili pri župnijah na Kranjskem, posebej tistih, ki so bile bodisi škofovi bodisi kapiteljski menzi pridružene pozneje.

Hkrati z gornjegrajsko opatijo so prišle pod Ljubljano samostanu utelešene župnije: Gornji Grad z vikariati Solčava, Ljubno, Rečica, Mozirje;¹²⁵ Škale z vikariati Sv. Martin pod Šalekom (Sv. Martin – Velenje), Šoštanj, Sv. Janez na Peči (Šentjanž na Vinski Gori), Šentilj pri Gradiču (Št. Ilj pri Velenju); Braslovče z vikariati Vransko, Sv. Pavel pri Preboldu, Griže, Trbovlje; Pilštanj z vikariati Sv. Vid na Planini, Sv. Peter pod Svetimi gorami, Podčetrtek, Podsreda ter Žusem.¹²⁶ Na Koroškem je škofija pokrila področje dveh župnij, dotlej oglejske Sv. Mihaela pri Pliberku (St. Michael/ Bleiburg) in salzburske Sv. Nikolaja pri

121 »Castrum /Gortschach/, monasterium in Obernburg parrochiales ecclesias et capellas unitas huiusmodi, cum illorum pertinentiis, districtibus et limitibus illa a dicta diocesi Aquilegensis perpetuo separantes pro diocesi Laybacensi assignamus« – iz papeške bule, (ponovno) obj. v prilogi št. 2.

122 Na Kranjskem, izvzemši Ljubljano, trije: kartuzija v Bistri (v mejah vrhniške župnije), kartuzija v Pleterjah in cisterca v Kostanjevici (obe v mejah šentjernejske župnije). Vprašanje škofovske jurisdikcije nad omenjenimi samostani se je razčistilo šele pod škofom Hrenom – prim. J. Mlinarič, *Kartuzija Bistra*, 178–179; J. Barle, *Obseg*, 61–62, 110–111; J. Turk, *O početkih*, 110.

123 Prim. F. Kovačič, *Zgodovina Lavantinske škofije*, 158. Dobro predstavo o velikosti notranjeavstrijskih škofij pred Jožefom II. daje »škofijska karta«, reproducirana v ZCS, barvna priloga št. 7.

124 Pri naštevanju župnij in vikariatov sledimo vrstnemu redu, ki ga imata J. Gruden, *Cerkvene razmere*, 53 sl. in F. M. Dolinar, *Slovenska cerkvena pokrajina*, 11. Prim. ZCS, 74.

125 Hoče, ki so bile predtem prav tako utelešene gornjegrajskemu samostanu, so ostale v patriarhatu, ker je cesar patronat nad to donosno župnijo zadržal zase – F. Kovačič, *Zgodovina Lavantinske škofije*, 77. Prim. M. Miklavčič, *O zgodovinskih temeljih*, 25.

126 Prim. F. Kovačič, *Zgodovina Lavantinske škofije*, 215 sl.

Beljaku (Villach). Medtem ko so bili »podložni« vikariati prve župnije Pliberk (Bleiburg), Vogrče (Rinkenberg), Globasnica (Globasnitz) in Črna /na Koroškem/, so skupaj z drugo župnijo škofiji pripadli vikariati Šentrupert (Moos), Dvor (Hof), Skočidol (Gottesthal) in Lipa (Lind).¹²⁷ Leta 1533 je bila škofiji inkorporirana še župnija Stari trg pri Slovenj Gradcu.¹²⁸

Kranjski del škofije¹²⁹ je sprva tvorilo devet župnij s podrejenimi vikariati oziroma župnijami in pa kapela sv. Petra na Pšati, nekdanja podružnica v župniji Mengeš. Župnije lahko razdelimo glede na to, kateri menzi so bile dodeljene: škofovi, proštovi ali skupni kapiteljski.¹³⁰ Pri tem naj opozorimo, da inkorporacija ni nujno pomenila povečanja škofijskega območja, kar velja zlasti za pozneje pridobljene (župnijske) beneficije. O njih govorimo na tem mestu predvsem zato, ker je bil vpliv ljubljanskega škofa in škofije nanje dejansko večji od oglejskega in ker so že za škofa Hrena postale organski del škofije.¹³¹

Z ustanovitvijo škofije sta postali »škofovi« dve župniji: razsežna (pra)župnija Sv. Petra z vikariatoma Ig in Vrhnika¹³² ter župnija Kranj-Šmartin. Kdaj je prišel pod patronat ljubljanskega škofa vikariat oziroma župnija v Šmartnem pod Šmarno goro, ni znano,¹³³ a po vsej verjetnosti se je to zgodilo še pod škofom Lambergom (umrl 1488).¹³⁴ Od kralja Maksimilijana je potem drugi ljubljanski

127 Prim. S. Singer, *Dekanat Eberndorf*, 66–67 in S. Singer, *Dekanat Rosegg*, 167 sl.; A. Svetina, *Prispevki – Šentrupert pri Beljaku*, 413 sl.; A. Svetina, *Prispevki – Skočidol*, 101 sl.; A. Svetina, *Prispevki – Lipa nad Vrbo*, 313 sl.

128 Prim. P. Simoniti, *Humanizem*, 86–87.

129 O obsegu Kranjske v 15. in 16. stoletju glej ES, geslo *Kranjska*, 390–391. Sumaren opis dežele za leto 1526 podaja A. Koblar, *Kranjske cerkvene dragocenosti*, 21, op. 1.

130 Razen treh so bile župnije kranjskega dela ljubljanske škofije na enak način razdeljene tudi v prvih predjožefinskih načrtih za preureditev župnijskih in škofijskih meja – glej M. Miklavčič, *Predjožefinske župnije*, 20.

131 O obsegu škofije, ki se je uveljavil »za časa in po zaslugi škofa Tomaža Hrena«, z nekaj napakami J. Barle, *Obseg*, 56 sl. (Hrenov »imenik« cerkva iz leta 1605, katerega navaja in komentira J. Barle, je objavil M. Benedik – M. Benedik, *Iz protokolov* (2), 77–81). Natančnejši prikaz dušnopastirskih središč ljubljanske škofije po Hrenovi relaciji *ad limina* iz leta 1616 v F. M. Dolinar, *Visitationes*, 206–212.

132 O obsežnosti šempetrske (pra)župnije se lahko prepričamo iz dolgega seznama župnij, izločenih iz nje pred letom 1935, v Letopisu Ljubljanske škofije /za leto/ 1935, 7.

133 V kupnem pismu, ki ga je 14. maja 1540 izstavil Mohor, »svetni duhovnik ljubljanske škofije in večni /stalni/ vikar pri sv. Martinu pod Šmarno goro«, se ljubljanski škof imenuje »patron omenjene župnije pri sv. Martinu« (Lehennherr obgedachter Pharr zu Sanndt Mertten) – mlajši prepis v *NSAL, ŠAL I, f. 4/4*.

134 Če je namreč vikariat v Šmartnem nastal iz vodiške župnije, ki je ob ustanovitvi pripadla kapitlju – glej J. Höfler, *O prvih cerkvah*, 20 –, potem bi ga načeloma morali zaslediti v kapiteljskih virih. A niti v najstarejšem ohranjenem urbarju kapitlja iz 1494–1500 (1536), kjer se posebej navajajo dohodki smledniškega vikariata (prav tako izločenega iz župnije v

škof Ravbar prejel kapelo sv. /Klementa in/ Fridolina na ljubljanskem Bregu in pa župnijo Kranj. Kapelo, fevd avstrijske cesarske hiše, je ob podelitvi škofu 27. aprila 1504 »užival« Nikolaj Sparovec. Podelitvena listina je določala, da pripade kapela »škofovi ustanovi« po Sparovičevem odhodu (abgang);¹³⁵ škofje kapelo nato obdržijo pod pogojem, da se v njej še naprej redno opravlja božja služba.¹³⁶

Nekaj let zatem, leta 1507, je Maksimilijan škofovi menzi inkorporiral župnijo Kranj. 16. avgusta 1507 je patriarhu pisal, naj v inkorporacijo privoli,¹³⁷ že naslednjega dne pa je župnijo ljubljanskemu škofu in njegovi ustanovi¹³⁸ tudi utelesil. Župnijska cerkev sv. Kancijana v Kranju je bila »z vsem pripadajočim« škofiji inkorporirana *pleno iure*,¹³⁹ z njo je Maksimilijan, njen patron, poplačal zvesto službo škofa Ravbarja, njegovega predhodnika ter prihodnjih ljubljanskih škofov.¹⁴⁰ Vendar Ravbar župnije ni mogel vzeti v posest,¹⁴¹ dokler je bil kranj

Vodicah), Šmartnega ni. Šmartno so šteli v skupino škofu in škofijski menzi dodeljenih župnij oziroma vikariatov tudi v času preureditve škofijskih meja – F. M. Dolinar, *Slovenska cerkvena pokrajina*, 18; M. Miklavčič, *Predjožefinske župnije*, 20.

135 »Abgang« lahko pomeni tudi »resignacija, odpoved«, a beseda ima tu skoraj zagotovo pomen »smrt«.

136 Prepis v *NŠAL, KAL, Spisi, f. 122/14*; obj. v *ZZ II* (1889), št. 5, st. 69: »/.../ das er vnnd sein nachkhomben (bischouen zu Laybach), nach abgang des gemelten Sparawitz, dieselben capellen, bey dem stiftt behalten vnd mit dem gottsdienst, wie bissher ordentlich versehen, vnd den nit abgehen lassen sollen.«

137 »Scripsimus ad sanctissimam dominationem vestram circa ecclesias parrochiales in Crainburg, quae cupimus mensae episcopali ecclesiae Laybacensis pleno iure uniri, atque incorporari. Quoniam vero praefata parrochia ad iurisdictionem spiritualem paternitatis vestrae reverendissimae tanquam ecclesiae Aquilejensis ordinarius spectat, iccirco studiosius eam hortamur, velit in huiusmodi incorporationem contemplatione atque intuitu nostri consentire« – iz prepisa pisma v *NŠAL, KAL, Spisi, f. 111/1*. Prim. J. Žontar, *Zgodovina mesta Kranja*, 66.

138 »Škofijstvu« – pravi objava besedila v *ZZ II* (1889), št. 5, st. 69–70.

139 Cerkevno pravo pozna tri vrste inkorporacij v zgodovini: *non pleno iure* (inkorporacija temporalij), *pleno iure* (inkorporacija temporalij in spiritualij) ter *plenissimo iure* (vključuje škofovsko jurisdikcijo nad beneficijem, inkorporiranim sicer *pleno iure*). Prim. J. B. Sägmüller, *Lehrbuch*, 275–276; E. Haberkorn – J. F. Wallach, *Hilfswörterbuch*, geslo *Inkorporation*, 304.

140 »Das wir dem ehrwürdigen Christoffenn bischouen zu Laybach, vnserm rath, vnd lieben andächtigen, vmb seiner vleissigen, angenehmen, getreuen vnd nuzlichen dienst willen, so er vnd sein vorfordern, vns, vnserm vordern, vnd dem haus Österreich, bisheer in menigfeltig weeg gethan haben, vnd hinfür er vnd sein nachkhumen, vns vnd vnsern nachkhumen erzherzogen zu Österreich noch thuen sollen, vnd mügen /.../ die pfarrkirchen zu sandt Cancian zu Crainburg, Agler bistumbs, vnser jus patronatus vnd geistlichen lehenschafft mit allen vnd jegkhlichen iren zue vnd eingehörungen, wie die bisheer durch vns vnd vnser vorfordern verlihen worden ist, incorporiert, zuegestellt vnd eingeleibt haben« – po mlajšem prepisu inkorporacijske listine v *NŠAL, KAL, Spisi, f. 63/64*. Prim. obj. v *ZZ II* (1889), št. 5, st. 69–70.

ski župnik in arhidiakon Matija Operta še živ.¹⁴² Prevzem župnije so zato izvedli 29. avgusta 1511, o čemer priča reverz, ki ga je dal Ravbar izstaviti ob tej priložnosti.¹⁴³ Poslej je bil v Kranju pravi župnik ljubljanski škof, škofovsko jurisdikcija pa je ostala v patriarhovih rokah. Ker je imel škof pravico nastavljanja in odstavljanja kranjske vikarje ter potrjevati več tamkajšnjih beneficiatov,¹⁴⁴ patriarh – dasi ordinarij – nad njimi ni imel neposredne oblasti.¹⁴⁵ Načeloma je bil patriarhu kot župnik neposredno odgovoren škof, toda ljubljanske škofove je že Pij II. izvzel iz vsake sodne oblasti oglejskega patriarha.¹⁴⁶ Vprašanje prezentacije in konfirmacije kranjskih beneficiatov se je izkazalo za sporno v času škofa Textorja (1543–1558).¹⁴⁷ Rešila ga je poravnava leta 1555, ki je patriarhu priznala pravico do škofovskih opravil ter ljubljanskemu škofu do uprave župnijskih temporalij in spiritualij.¹⁴⁸ Župnija je bila potemtakem še zmeraj del oglejske škofije (Aquilegiensis diocesis, Agler Bistums), vendar so znali škofove v Ljubljani sem ter tja izkoristiti patriarhovo nezanimanje in njegov objektivno neugodni položaj na habsburških tleh.¹⁴⁹ Hren si je upal vizitacijo župnije s strani oglejskega vizitatorja celo osebno preprečiti,¹⁵⁰ saj je bil po njegovem trdnem prepričanju Kranj »Labacensis« in ne – kakor je zabeležil še njegov predhodnik

141 Datuma papeške inkorporacije oziroma papeške potrditve Maksimilijanove inkorporacijske listine žal ne poznamo.

142 Mesto Kranj je kralju Maksimilijanu Opertovo smrt naznanilo 3. avgusta 1511. Insert v listini 1511 VIII 11. Pergine – UA Graz, *Apparat der Maximilian-Regesten*.

143 Ohranjena sta dva prepisa: NŠAL, Zbirka listin, 1511 VIII 29. in NŠAL, ŠAL I, f. 13/2; obj. v prilogi št. 4. Prim. J. Žontar, *Zgodovina mesta Kranja*, 67.

144 »/.../ das gedachter hochwirdiger herr herr bischoffe zu Laybach, vnnd all sein nachkhomen beruerte pharkhirchen, mit allen gotzdiennsten vnnd allen andern pharlichen rechten, wie von alther khumen, vnd pillich ist geburlich halten werden /.../« – NŠAL, ŠAL I, f. 13/2.

145 Prim. J. Žontar, *Zgodovina mesta Kranja*, 67.

146 Prim. J. Turk, *O početkih*, 103.

147 Konkretno o sporu in njegovem ozadju prav tam, 99–100.

148 Mlajši prepis v NŠAL, ŠAL I, f. 13/15: »Verlofnes 1555. jahrs /.../ von beeden thaillen eingebrachter genuessamber noturfft die sachen auf einen solichen richtigen schlaag, das hinfuran alzeit mere pontificalia dem herrn patriarchen, aber ander völig gubernium et dispositio, in spiritualibus et temporalibus bei diser pfaar dem herrn bischoue zu Laybach als eigenthumblichen patrono vnd ordenlichen vollmechtigen pharhern verbleiben vnd darbei gelassen werden soltten veranlast, verglichen vnd beschlossen worden.«

149 J. Turk, *O početkih*, 99 sl. Škof Hren je mogel v sporu z Oglejem patriarhom očitati, da se za versko škodo, ki je v Kranju »nastala po Luthrovem krivoverstvu«, ni zanimal noben patriarh pred Francescom Barbarom (1593–1616). Od inkorporacije župnije naprej se tudi ni ohranil »noben dokument, ki bi dokazal, da je oglejski patriarh kakega kranjskega duhovnika potrdil, nastavil ali odstavil« – prav tam, 102–103.

150 Prav tam, 106.

– »Aquilegiensis«.¹⁵¹ Na območju kranjske (pra)župnije so se v obravnavanem času oblikovali podrejeni vikariati v Podbrezjah, Preddvoru in Križah.¹⁵²

Župnijo Soro je imel škof za škofijsko najverjetneje zato, ker je stal na škofijskih tleh škofov grad Goričane, katerega posest je obsegala »več kot polovico sveta tedanje sorske fare«.¹⁵³ Župnija, ki je v ustanovnih listinah ljubljanske škofije ne omenjata niti cesar niti papež, je bila že sredi 14. stoletja inkorporirana cisterci v Vetrinju, njen škof pa je ostal oglejski patriarh. Toda leta 1502 je v sporu med Oglejem in Ljubljano »prišlo na dan«, da so Sorčani vse od ustanovitve škofije priznavali za ordinarija ljubljanskega škofa.¹⁵⁴ Na začetku Textorjevega škofovanja je bil nato sklenjen s samostanom v Vetrinju dogovor, po katerem je imel ljubljanski škof pravico sorskega vikarja umestiti v svetno posest, vetrinjski opat v duhovno.¹⁵⁵ Čeravno je bila Sora povsem škofijska (ljubljska) šele od srede 18. stoletja dalje,¹⁵⁶ jo cerkveni zgodovinarji prištevajo k škofiji prvotnega obsega;¹⁵⁷ škofovsko oblast je v župniji očitno res izvajal že škof Lamberg.¹⁵⁸ Le J. Turk je mnenja, da je »Sora prišla pod ljubljansko škofijo po preskripciji« in ne takoj ob ustanovitvi škofije.¹⁵⁹ Vsekakor se zdi še najbolj logična ugotovitev, da je stal v »okrožju« sorske župnije goričanski grad, ki je imel mnogo podložnih kmetov in kateremu je po dodelitvi novi škofiji »morala slediti tudi župna cerkev«.¹⁶⁰

151 Prim. Hrenov popravek v ordinacijskem zapisniku škofa Tavčarja – prav tam, 100.

152 Prim. J. Höfler, *Gradivo. Radovljica in Kranj*, 238. Posebej o Preddvoru F. M. Dolinar, *Drobeci*, 105 sl.

153 A. Koblar, *Zgodovina Sorske fare*, 24; J. Turk, *O početkih*, 98.

154 Prim. IMDK III (1893), 184.

155 »Herr abtze zue Vittring /.../ durch sy selbst oder ire beuelchhaber, sich der lehennschafft, confirmation, bestätigung, vnnd einsetzung eines pharrers, alls offit es sich zue fällen schickht, mit überanndtwortung der pfarrkirchen, vnnd der schlissl darzue gehorig, nach geistlicher ordnung gebrauchen soll vnnd mag /.../ Allssdan soll der phleger zue Gortschach, oder wem der herr bischoue von Laybach darzue verordennt /.../ alls die weltlich possess, neben den darzue gehorigen schlisseln (des pharrhofs), vber vnnd einantworten« – *NŠAL, Zbirka listin, 1545 X 9*. Mlajši prepis v *NŠAL, ŠAL I, f. 22/1*.

156 Inkorporacija sorske župnije cisterci v Vetrinju je veljala do leta 1631. Od 1631 do 1733 je bila župnija utelešena stiškemu samostanu, nato pa jo je odkupil generalni vikar ljubljanske škofije Janez Jakob Schilling – prim. A. Koblar, *Zgodovina Sorske fare*, 30 sl.; J. Turk, *O početkih*, 98–99.

157 J. Gruden, *Cerkvene razmere*, 55; F. M. Dolinar, *Slovenska cerkvena pokrajina*, 11; ZCS, 74.

158 Lamberg je na primer posvetil novo župnijsko cerkev leta 1470 – A. Koblar, *Zgodovina Sorske fare*, 45.

159 J. Turk, *O početkih*, 98. Do preskripcije ali priposestevovanja sorske župnije je moglo priti, ker so jurisdikcijo nad župnijo ljubljanski škofje nemoteno izvrševali že dlje časa. Definicijo za preskripcijo najdemo v J. B. Sägmüller, *Lehrbuch*, 96–97.

160 Prim. A. Koblar, *Zgodovina Sorske fare*, 24.

Ljubljanski prostiji je ob ustanovitvi pripadla župnija v Radovljici in skupaj z njo župnije oziroma vikariati, ki so ji bili tačas podrejeni. J. Gruden, sklicujoč se na »razne listine«, šteje sem štiri župnije: Bled, Mošnje, (Zgornje) Gorje in Zasip ter tri vikariate: Dovje, Kranjska Gora, Srednja vas v Bohinju.¹⁶¹ Če pustimo ob strani status navedenih župnij oziroma vikariatov,¹⁶² potem se moramo najprej pomuditi pri vprašanju o podrejenosti zasipske župnije. O njej namreč Gruden pravi, da jo je leta 1465 iz »radoliške župnije« izločil škof Lamberg, česar žal nismo mogli preveriti.¹⁶³ Dragocenejši je zato podatek, da Lambergi, ki so imeli nad Zasipom patronat, leta 1496 novega zasipskega župnika niso prezentirali ljubljanskemu proštu in radovljiškemu župniku, ampak oglejskemu patriarhu.¹⁶⁴ Zanimivo je tudi, da župnika iz Zasipa zaman iščemo med duhovniki, izprašanimi ob proštni vizitaciji radovljiškega arhidiakonata 29. maja 1571.¹⁶⁵ Pač pa se je »plebanus in Asp« skupaj z drugimi duhovniki »distrikta« pojavil v Radovljici, ko je tamkajšnjo župnijsko cerkev 14. februarja 1583 vizitiral škof Tavčar.¹⁶⁶

Kar zadeva pravico do konfirmacije, ki jo je ob oblikovanju nove *duhovnije* navadno zadržal matični župnik – v našem primeru župnik v Radovljici –,¹⁶⁷ izstopa poleg Zasipa župnija Dovje.¹⁶⁸ Iz Santoninovih popotnih zapisov se poučimo, da je dovške duhovnike prezentiral župnik iz (Stare) Loke in jih potrjeval oglejski patriarh.¹⁶⁹ Poleg tega je župnik na Dovjem glede na vizitacijski proto-

161 J. Gruden, *Cerkvene razmere*, 54–55; enako F. M. Dolinar, *Slovenska cerkvena pokrajina*, 11.

162 S tem mislimo na vprašanje, ali je imel neki kraj status župnije ali vikariata; viri proučevanega časa ne dopuščajo dokončne opredelitve.

163 Grudnov vir je urbar zasipske župnije iz leta 1535, v katerem je bil očitno prepis listine; urbarja nam ni uspelo izslediti.

164 IMDK IV (1894), 74.

165 Gre za pomembno vizitacijo, ki jo je spomladi tistega leta odredil nadvojvoda Karel in katere osnovni namen je bil ugotoviti razširjenost protestantske reformacije na področju radovljiškega arhidiakonata. Prepis vizitacijskega zapisnika je v *NŠAL, KAL, Spisi, f. 21/1*.

166 Sočasni prepis dela zapisnika oziroma njegovega koncepta, nastalega ob Tavčarjevi vizitaciji škofije v letih 1581–1583, najdemo v *NŠAL, KAL, Spisi, f. 21/2*.

167 Kot ustanovitelju (ali iz drugih razlogov) je lahko župniku »župnije matere« pripadel tudi patronat nad novonastalo duhovnijo. Leta 1571 je imel radovljiški župnik patronat nad Bledom, Srednjo vasjo v Bohinju in Jesenicami – *NŠAL, KAL, Spisi, f. 21/1*. Prim. J. Höfler, *Gradivo. Radovljica in Kranj*, /med/ 210–211.

168 Pri ostalih župnijah radovljiškega arhidiakonata je bil prošt v obravnavanem času vsaj konfirmator, za Bled in Srednjo vas (ter Jesenice) pa še prezentator – glej »Preglednico kano ničnih pravic pri cerkvah radovljiške pražupnije« od 14. do konca 17. stoletja v J. Höfler, *Gradivo. Radovljica in Kranj*, /med/ 210–211.

169 P. Santonino, *Popotni dnevniki*, 40 (30. avgust 1486): »Še zmeraj pa uživa /fara sv. Jurija v Loki/ posebne pravice, da prezentira primerne duhovnike za cerkev v Poljanah, za cerkev svetega Petra v Selcah, svetega Martina v Žireh in svetega Mihaela v Dovjah /na Dovjem/.

kol iz leta 1571 spadal pod škofijo Freising (vnder das Bistum Freising gehörig); poleg drugih duhovnikov arhidiakonata naj bi dal »izjavo« kot beneficij pri oltarju sv. Katarine v Lescah.¹⁷⁰ V 17. stoletju so dovške župnike konfirmirali ljubljanski škofje na predlog oziroma prezentacijo freisinškega škofa.¹⁷¹ V zvezi s tem je potrebno vedeti, da je bilo Dovje del loškega gospodstva, ki je ostalo pod Freisingom vse do sekularizacije leta 1803.¹⁷² Vprašanje Dovjega in Zasipa, kjer je v 17. stoletju konfirmacijsko pravico prav tako »užival« ljubljanski škof, po drugi strani osvetljuje pismo oglejskega vizitatorja Pavla Bizancija z dne 1. junija 1581.¹⁷³ Bizancij, po funkciji patriarhov generalni vikar, je svojemu škofu tedaj pisal iz Kamnika, da bo skušal dobiti za patriarhat »nazaj /.../ prošijo z osmimi župnijami, ki jih ima že več let v posesti prošt ljubljanski«. ¹⁷⁴ Seznam osmih, na radovljiško matico vezanih župnij, moremo sestaviti s pomočjo zgoraj omenjenega vizitacijskega protokola iz leta 1571. Na takratni vizitaciji je bilo po župniku ali vikarju zastopanih šest župnij oziroma vikariatov: Kranjska Gora, (Zgornje) Gorje, Mošnje, Srednja vas v Bohinju, Bled¹⁷⁵ in pa Jesenice, ki so si pravico do lastnega duhovnika pridobile leta 1526.¹⁷⁶ Če šesterici prištejemo Zasip in Dovje, dobimo število osem, torej število, ki ga navaja Bizancij.¹⁷⁷

Vendar je v obravnavani dobi na območju radovljiškega arhidiakonata nastala še ena enota s stalnim duhovnikom, to je belopeški vikariat. Soseski sv. Lenarta v Beli Peči je prvi korak na poti k samostojni župniji¹⁷⁸ uspelo narediti leta 1465, ko se je pogodila s kranjskogorskim župnikom, pod katerega je dotlej

Te duhovnike potlej potrjuje patriarhov sedež. Tako je povedal taisti gospod /župnik/ Pankracij Ecker.« Prim. G. Vale, *Itinerario*, 181.

170 NŠAL, KAL, Spisi, f. 21/1: »Beneficiaten zue dess altars S. Catharine zue Leess, vndt des archidiaconat Radmansstorff gehörig, sonst jetzund auch pfarhers zue Lengfe(1)dt, vndt dess bistumb Freissing gehörig bekhanthnuss« (prečrtano).

171 Prikaz kanoničnih pravic pri cerkvah radovljiške pražupnije v J. Höfler, *Gradivo. Radovljica in Kranj*, /med/ 210–211.

172 P. Blaznik, *Škofja Loka*, 14.

173 Obj. v J. Gruden, *Doneski*, 57–58. Prim. J. Gruden, *Cerkvene razmere*, 55.

174 Bizancij nadaljuje: »Ta je redno arhidiakon v teh krajih. Res bo mnogo posla, kajti sedanji prošt /Gašper Freudenschuss/ je zelo trdovraten. Storil bom vse, da se mi posreči ta zadeva, kakor se mi je ona v Kranju, kjer sem tudi zopet posvetil neko lutrovsko cerkev.«

175 Leta 1469 so župniki naštetih župnij postali udje bratovščine sv. Trojice v Radovljici. Poleg njih je bil z Radovljiškega tudi zasipski župnik (!) – prepis ustanovne listine bratovščine v NŠAL, ŽA, *Radovljica*, Spisi, f. 6/30: »Martinus in Hasp /.../ plebanus.«

176 To je razvidno iz prepisov dveh pisem kralja Ferdinanda v NŠAL, ŠAL-Ž, *Jesenice*, f. 105. Prepis pisma, datiranega 5. marec 1526, objavljamo v prilogi št. 5.

177 J. Turk identificira te župnije takole: Mošnje, Zasip, Bled, Gorje, Srednja vas v Bohinju, Dovje, Kranjska Gora in Fužine (Bela Peč/ Fusine in Valromana) – J. Turk, *O početkih*, 99.

178 Župnijo v Beli Peči naj bi ustanovil škof Hren – prim. A. Lavrič, *Vloga ljubljanskega škofa Tomaža Hrena*, 1. del, 119.

sodila. Zavezala se je, da bo s soglasjem matičnega župnika, kateremu bo dajala letno dvajset goldinarjev, svoje duhovnike prezentirala ljubljanskemu proštu »kot predstojniku« (als ainem obrister) ali njegovemu oskrbniku v Radovljici.¹⁷⁹ Uvrstitev Bele Peči, ki se je od Kranjske Gore sicer osamosvojila šele leta 1681,¹⁸⁰ med Radovljico podrejene župnije in vikariate potemtakem ni sporna. Zaradi pomanjkanja »kompletnih« in zanesljivih virov puščamo odprto vprašanje, koliko in katere so bile *duhovnije* našega edinega arhidiakonata na Kranjskem v prvih stotih letih škofije. V nadaljevanju vseeno upoštevamo razpoložljive podatke o duhovnikih, službujočih tako v Radovljici kakor v Beli Peči, na Bledu, Dovjem, Jesenicah, v Kranjski Gori, Mošnjah, Srednji vasi, Zasipu in (Zgornjih) Gorjah.¹⁸¹

Pet župnij na Kranjskem je cesar namenil kapitlju kot celoti: Šentvid pri Ljubljani, Naklo, Svibno, Vodice in Šentjerneji. Prvo izmed župnij je nato papež izrecno utelesil ljubljanski dekaniji,¹⁸² toda do izvedbe te inkorporacije ni prišlo. Namesto dekaniji je bila župnija inkorporirana skupni kapitljski menzi, kar pa se ni zgodilo pred letom 1469.¹⁸³ Do leta 1466 oziroma 1467 je trajal spor glede vprašanja, kdo je v Šentvidu zakoniti župnik. Spor se je začel leta 1453, in sicer zato, ker sta dobila župnijo bolj ali manj hkrati dva duhovnika: Jurij Hajdnik, ki ga je za župnika imenoval oglejski patriarh, in Gal Hlapic, cesarjev kandidat. Dasiravno spor v času ustanovitve ljubljanske škofije ni bil zglajen, ustanovne listine o njem molčijo. A pomembnejše od tega je za nas dejstvo, da se v ohranjenem gradivu Hlapic omenja kot dekan le leta 1463 in da pri poravnavi spora med ljubljanskim škofom, proštom ter kapitljem na eni in Hajdnikom na drugi strani¹⁸⁴ o dekaniji ni več govora. Šentviška župnija, ki je bila »nekoč oglejska,

179 Ohranjena je potrdilna listina iz leta 1483 – *NŠAL, Zbirka listin, 1483 IV. 17* (insert listine z dne 20. decembra 1465); regest v M. Smole, *Vicedomski urad*, 6. del, 316.

180 Glej M. Smole, *Vicedomski urad*, 1. del, 134 (2-55, 53) in M. Smole, *Vicedomski urad*, 2. del, 232 (16-2). Bela Peč je poseben del kranjskogorskega komisariata predstavljala še tik pred spremembami škofijskih meja pod Jožefom II. – M. Miklavčič, *Predjožefinske župnije*, 20, 49.

181 Prim. obseg (pra)župnije Radovljica glede na župnijsko matrikulo iz leta 1468 v V. Steska, *Radovljiška matrikula*, 29.

182 »Ecclesiam parrochiale/ sancti Viti prope Laybacum decanatu /.../ applicamus« – ZZ III (1890), št. 8, st. 116–117.

183 Papež Pavel II. je inkorporacijo župnije naložil stiškemu opatu v brevu z dne 18. marca 1469. Breve – prepis v *NŠAL, KAL, Spisi, f. 259/19* – je bil izdan nedolgo po drugem Friderikovem obisku pri papežu konec leta 1468 in v začetku leta 1469. Še v času obiska je Pavel II. na cesarjevo prošnjo potrdil ustanovitev ljubljanske škofije – *NŠAL, Zbirka listin, 1469 I 8. Rim*. Prim. še M. Smole, *Vicedomski urad*, 6. del, 72 (4-26).

184 V zvezi s Hajdnikom se je ohranila anonimna pesem, ki se navezuje na omenjeni spor. O ozadju pesmi P. Simoniti, *Humanizem*, 43 sl.

zdaj pa resnično ljubljanska«, je dokončno pripadla vsemu kapitlju.¹⁸⁵ Kapiteljski pa je s tem postal tudi vikariat v Polhovem Gradcu.¹⁸⁶

Glede ostalih kapitelskih župnij sta se cesarska in papeška listina ujemali, toda to še ni pomenilo, da bodo župnije s podrejenimi vikariati gladko prešle in zatem ostale v »mirni posesti« kapitlja.¹⁸⁷ Ker je bila župnija Sv. Jerneja pri Kostanjevici le malo pred ustanovitvijo škofije vsaj formalno pridružena kostanjeviški cisterci,¹⁸⁸ je kapitelj ni mogel takoj prevzeti. Še 4. februarja 1469 je papež Pavel II. belim menihom prek svojega prokuratorja naročal, naj župnijo odstopijo ljubljanskemu kapitlju.¹⁸⁹ Namesto bogate šentjernejske župnije je bila prizadetemu samostanu priključena sosednja župnija Sv. Križa, *de facto* šele sredi sedemdesetih let istega stoletja.¹⁹⁰ A z župnijo Sv. Jerneja kapitelj prav tako ni imel prave sreče, saj turški vpadi, ki so bili že cisterci povzročili veliko škode,¹⁹¹ tačas niso prenehali. Leta 1492 ali kako leto prej so Turki šentjernejsko cerkev in župnišče celo požgali in razdrli, »tako da je od poslopij ostalo le golo zidovje, in se zato tam osem let ni opravljala božja služba«. ¹⁹² Proti koncu 15. stoletja se je kapitelj odločil župnijo prepustiti novomeškemu kanoniku Klemenmu Škerbelju pod pogojem, da cerkev na lastne stroške usposobi za božjo službo in pozida župnišče.¹⁹³ J. Höfler navaja, da je zaradi zanemarjenosti žup-

185 V okviru ustanovitve škofije dogajanje v zvezi s sporom kronološko podaja J. Turk, *O početkih*, 95–98. Prim. P. Schleicher, *Bistumsgründungen*, 31–33.

186 J. Gruden ga ne navaja – glej J. Gruden, *Cerkvene razmere*, 54. Vikariat se omenja že leta 1296.

187 Sodeč po zgodnji pogodbi med škofom Lambergom in župnikom v Vodichah Lenartom Seepacherjem (Seebacherjem) kapitelj ni imel težav z inkorporacijo vodiške župnije – *NŠAL, Zbirka listin, 1463 VIII 20. Šmartin pri Kranju*. Verjetno je bilo tako tudi pri župniji Naklo, katere župnik Mihael iz Kamnika se med kanoniki izrecno omenja kot »plebanus in Nakel« – v *NŠAL, KAL, Spisi, f. 198/1*.

188 Bula Pija II. o pridružitvi župnije je bila izdana 18. februarja 1459, vendar do 5. maja 1460 inkorporacija še ni bila izvedena – prim. J. Mlinarič, *Kostanjeviška opatija*, 237.

189 Po regestu listine v E. Umek, *Samostani*, 237 (zaradi t.i. inkarnacijskega stila štetja let letnica ni 1468, ampak 1469); prim. J. Mlinarič, *Kostanjeviška opatija*, 237, op. 187, op. 188.

190 Več o zapletih in razpletu v zvezi z inkorporacijo svetokriške župnije J. Mlinarič, *Kostanjeviška opatija*, 236–237.

191 V prošnji za inkorporacijo župnije Šentjerneje je kostanjeviški opat namreč navedel, da se je zaradi turškega pustošenja samostansko premoženje zmanjšalo za več kot polovico – prav tam, 237.

192 S. Jug, *Turški napadi*, 32, op. 233: »Možno je sicer, da je preračunavanje /A. Koblarja/ napačno in da so Turki uničili šentjernejsko cerkev leta 1491 /ne 1492/, ko so taborili v začetku oktobra pri Beli Cerkvi.« Glej še naslednjo opombo. Prim. J. Mlinarič, *Kartuzija Pleterje*, 183.

193 IMDK III (1893), 195–196 – spor med Škerbeljem in Nikolajem Podnom (okrog) leta 1500. Klemen je moral skrbeti za župnijo že (vsaj) leta 1499, saj je tistega leta prokuratorju ljubljanskega kapitlja izplačal pet talentov denaričev za leto 1497/98 (in 1498/99) – *NŠAL, KAL, Urbarji, št. 1, fol. 90*.

nije in odsotnosti duhovnika papež Aleksander VI. 3. decembra 1500 šentjernejsko župnijo podelil Klemenu (Škerbelju), kar je 19. januarja 1501 potrdil oglejski patriarh.¹⁹⁴ Ne glede na to in kljub dejstvu, da najdemo Šentjernej med župnijami, ki jih je leta 1581 vizitiral Pavel Bizancij,¹⁹⁵ pripadnost župnije ljubljanski škofiji ne postavljamo resneje pod vprašaj.¹⁹⁶ Seveda je potrebno patriarhove »posege« še pojasniti, kar pa ni mogoče brez temeljitejše analize zadevnih virov iz Nadškofijskega arhiva v Vidmu, katerega vrata so žal že dlje časa zaprta.

Veliko materialno škodo, a ne zaradi Turkov, je kapitelj sprva trpel še pri župniji Sv. Nikolaja pri Beljaku. V tej zvezi naj tu zgolj opozorimo, da je bil spričo sporov s tamkajšnjimi vikarji in salzburškim nadškofom kapitelj prisiljen papeža posebej prositi, naj inkorporacijo vnovič potrdi.¹⁹⁷ Sikst IV. je po »prostovoljnem odstopu« vikarja Janeza Artzta prošnji ustregel z bulo, izdano v Rimu 11. januarja 1482.¹⁹⁸

Zadnja župnija na Kranjskem, ki je bila v obravnavani dobi dodeljena kapitlju, je bila župnija Dob s Krašnjo.¹⁹⁹ Papež Leon X. jo je z vsemi pravicami in vsem pripadajočim za vselej utelesil kapiteljski menzi 4. decembra 1518.²⁰⁰ Zakaj in kako je prišlo do inkorporacije, izvemo deloma iz inkorporacijske bule in deloma iz notarskega instrumenta z datumom 26. februar 1519.²⁰¹ Po buli naj bi si z dohodki dobske župnije kapitelj nekoliko opomogel od raznih nesreč in vojnih viher (*diversas calamitates ac bellorum turbines*) ter bi tako v bodoče lažje

194 Po gradivu iz Nadškofijskega arhiva v Vidmu – J. Höfler, *Gradivo. Dolenjska*, 73.

195 J. Höfler to komentira takole: »Zanimivo je, da Montagnana šentjernejske župnije v svojem seznamu nima, pač pa jo ima Bizancij, kar pomeni, da je patriarh spiritualne pravice v tej župniji še vedno imel za svoje (podobno kot v nekaterih župnijah na Gorenjskem) /.../« – J. Höfler, *Trije popisi*, 17, op. 31.

196 Dvornikov o škofijski pripadnosti Šentjerneja v literaturi – tudi za čas škofa Hrena, ki se je precej posvečal vprašanju obsega škofije – ni opaziti. Prim. F. M. Dolinar, *Drobne zanimivosti*, 79 sl. Prim. še navedek iz okrog 1570 v *NŠAL, KAL, Spisi, f. 137/1*: »Nos praepositus, decanus et capitulum cathedralis ecclesiae Labacensis /.../ parecia nostra ecclesiae s. Bartholomei in campo vulgariter nuncupata Labacensis diocesis.«

197 Prepričanje omenja S. Singer, *Dekanat Rosegg*, 168. Prim. J. Gruden, *Cerkvene razmere*, 57–58. O nesoglasjih med škofom Hrenom in salzburškim nadškofom glej J. Turk, *O početkih*, 107–109. Zanimivo je, da je Hren kot pomemben dokaz, da je župnija del ljubljanske škofije, navajal »mirno posest župnije Sv. Nikolaja skozi več kot 150 let«.

198 *NŠAL, Zbirka listin, 1482 I 11. Rim* (upoštevaj stil »ab incarnatione Domini«).

199 Glede obsega župnije v letu 1526 prim. A. Koblar, *Kranjske cerkvene dragocenosti*, 149. Istega leta se kot župnija omenja tudi Krašnja (krachsner pharr) – prav tam, 150. Montagnanov popis iz leta 1581 o Krašnji natančneje pravi, da je »vicariato sotto posto alla Pieue di Aach« – J. Höfler, *Trije popisi*, 32.

200 *NŠAL, Zbirka listin, 1518 XII 4. Rim*. Prim. M. Smole, *Vicedomski urad*, 6. del, 74 (4-32).

201 V *NŠAL, Zbirka listin, 1519 II 26*.

nosil svoja bremena.²⁰² Po drugi strani notarski zapis pogodbe med škofom Ravbarjem in kapiteljem razkriva, da je dobil slednji župnijo predvsem v zameno za gornjegrajsko odvetščino, ki mu jo je bil dotlej dolžan plačevati škof.²⁰³ Za *agens* inkorporacije pa se v pogodbi izkaže Ravbarjeva prošnja kralju, da bi smeli ljubljanski škofje odvetščino zadržati zase.²⁰⁴ Škofu Ravbarju, ki se je odlikoval v nedavno končani avstrijsko-beneški vojni (1508–1516) in diplomatski misiji na Poljskem (1518), je Maksimilijan rad ustregel.²⁰⁵ S papeževim soglasjem je »izkoristil«²⁰⁶ patronat – domnevno deželnoknežji – nad dobsko župnijo, in to tako, da z njeno inkorporacijo ni pridobil le škof, ampak tudi kapitelj. Obenem se je okrepila škofija sama; kapitelj je poslej v Dobu pobiral dohodke²⁰⁷ ter svobodno nastavljal in odstavljajl vikarje,²⁰⁸ s čimer so se med župnijo in škofijo nujno spletle tesne vezi. Maksimilijan, ki je umrl v začetku leta 1519, je tako še zadnjič podprl prvo škofijsko ustanovo svojega očeta in predhodnika Friderika III.²⁰⁹

Čeprav materialnim razlogom za inkorporacijo, navedenim v papeški buli, ne moremo odreči tehtnosti ali jih označiti za pretvezo, domnevamo, da je imel pobudnik pridružitve pred očmi razširitev vplivnega območja škofije in ne samo

202 »Si dicta ecclesia sancti Martini mense capitulari Labacensi perpetuo uniretur annexeretur et incorporetur ex hoc profecto decanus et capitulum prefati in suis commoditatibus ali-quod susciperent auxilium et per consequens onera eis incumbentia commodius perferre possent [...]« – NŠAL, *Zbirka listin*, 1518 XII 4. Rim.

203 Glej spodaj poglavje »Ljubljanski stolni kapitelj«, podpoglavje »Sestava«, razdelek o levitih.

204 NŠAL, *Zbirka listin*, 1519 II 26. Prim. A. Koblar, *Stari urbar*, 142.

205 Ravbarjeva diplomatska kariera se je začela že leta 1504, torej v letu, ko je kralj Maksimilijan menzi ljubljanskega škofa dodelil kapelo sv. Fridolina v Ljubljani; gre za prvo inkorporacijo po ustanovitvi škofije sploh. Škofove diplomatske poti so po kronološkem redu našteje v *Bischöfe*, geslo *Raubar*, *Christophorus von*, 941.

206 Konec 15. stoletja sta bili župniji Dob in Moravče »v patronatu cesarja oziroma deželnega vladarja, čeravno očitno proti volji oglejskega patriarha«. Sprejemljivo se nam zdi razmišljanje J. Höflerja, da si je morda cesar patronat nad pomembnima gorenjskima župnijama »prilastil molče na podlagi podelitve patronata nad mengeško (in kamniško) župnijo leta 1448« – J. Höfler, *O prvih cerkvah*, 28. Tudi v papeški buli stoji v zvezi s patronatom avstrijskega nadvojvoda pripomba »ut a nonnullis asseritur«.

207 Letni dohodki župnije so bili ob inkorporaciji ocenjeni na osemdeset zlatih dukatov, to je dvajset manj, kot jih je konec 15. stoletja kapitelj pričakoval od župnije Šentvid pri Ljubljani ali Svibno, in dvajset več, kot naj bi jih na leto dajala župnija v Vodicah. Več o tem v poglavju »Ljubljanski stolni kapitelj«, podpoglavje »Kapiteljsko gospodarstvo«.

208 Bula je določala, da lahko kapitelj za opravljanje bogoslužja in dušnopastirskega dela v Dobu po potrebi nastavi (in odstavi) »primerne svetnega duhovnika ali redovnika katerega koli reda«.

209 Za zares zadnjo Maksimilijanovo »podporo«²⁰⁹ škofiji moremo sicer šteti privilegij (Gnadenbrief) z dne 29. decembra 1518, po katerem so smeli imeti škof Ravbar in njegovi nasledniki do preklica dva ribiča na Savi – obj. privilegija v ZZ II (1889), št. 5, st. 70–72.

neposredno gmotno korist škofa oziroma kapitlja.²¹⁰ Kajti inkorporacija se je, kot vse kaže, pripravljala dlje časa in je bila plod dolgoročneje cerkvene politike. Že 9. oktobra 1495 je papež Aleksander VI. župnijo v Dobu podelil Mihaelu z Iga,²¹¹ človeku, ki je slabe tri tedne poprej v imenu škofa Ravbarja opravil *visitatio liminum*.²¹² Razmeroma kmalu zatem je novi »rektor župnijske cerkve v Dobu« prejel ljubljanski kanonikat, najverjetneje tistega, ki ga je smel podeljevati škof. V kapitlju in škofiji je premožni »doktor Mihael« užival velik ugled in je dobsko župnijo obdržal kljub »odstopni izjavi«, omenjeni v inkorporacijski buli leta 1518.²¹³

Skrbno zasnovan manever pri širjenju škofije je očiten tudi v primeru župnije Sv. Pankracija pri Slovenj Gradcu. Ta je prišla v sklop naše škofije leta 1533, dasi je prvi korak v tej smeri zaslediti najpozneje leta 1521, ko je bil s tiho privolitvijo škofa Ravbarja in njegovega prijatelja Avgušтина Prygla na župnijo prezentiran Jakob de Banissis.²¹⁴

Izbrani prostor naše raziskave sestavljajo torej vse župnije in duhovnije²¹⁵ na Kranjskem, pri katerih je redna škofovska opravila izvrševal ljubljanski škof ali pa so bile škofovi in kapiteljski menzi inkorporirane *pleno* (ne *plenissimo*) *iure*. Toda področja, ki so ga v proučevanem času pokrivala, ne obravnavamo izolirano. Delovanje duhovnikov namreč ni bilo omejeno na eno škofijo ali deželo in tudi pomembnejše beneficije so lahko zaslužni posamezniki zasedali v dveh ali celo več škofijah hkrati. Kar zadeva avstrijsko območje južno od Drave, niti politična nasprotja med Habsburžani in Benečani niso bila nepremostljiva ovira, ki bi duhovnikom – najsibo ljubljanske škofije najsibo oglejskega patriarhata – onemogočala zasedbo cerkvenih beneficijev ali opravljanje (zaupanih) služb na nasprotnikovem ozemlju.

210 Morda ni odveč opomniti, da je bil v času inkorporacije grad Krumperk, ki stoji prav blizu Doba, v lasti družine Ravbar, točneje škofovega sorodnika Boltežarja Ravbarja. Prim. M. Smole, *Graščine*, 246; I. Jakič, *Vsi slovenski gradovi*, 176.

211 »Dilecto filio Michaeli de Ygg, rectori parochialis ecclesie sancti Martini in Aich, Aquilegensis diocesis, magistro in artibus /.../ ecclesiam predictam /.../ cum omnibus iuribus et pertinentiis suis apostolica tibi auctoritate conferimus« – NŠAL, *Zbirka listin*, 1495 X 9. Rim.

212 19. septembra 1495 – prepis v NŠAL, *Zapuščine*, Premrou Miroslav, f. 202.

213 Medtem ko je v inkorporacijski buli rečeno, da je župnija v Dobu postala vakantna »per liberam resignationem dilecti filii Michaelis de Igg olim ipsius ecclesi(a)e rectoris«, o Mihaelu v omenjenem notarskem instrumentu beremo, da župnijo »canonice et legitime possidet et regit«.

214 P. Simoniti, *Humanizem*, 86–87. Skorajšnja zapovrstnost pomembnih cerkvenih oseb ljubljanske škofije je v obravnavani dobi opazna še denimo pri župniji Moravče – prim. NŠAL, *Pokorn*, Moravče.

Tako je smel recimo Jurij Kisleker, eden prvih kanonikov v Ljubljani in župnik v oglejskem Šenčurju,²¹⁶ svojo župnijo za eno leto zapustiti s patriarhovim dovoljenjem; odšel je v Gornji Grad, da bi po razpustitvi tamkajšnje opatije škofu Lambergu pomagal kot »negotiorum gestor«.²¹⁷ Leta 1485 je ljubljanskemu proštu Petru Knavru patriarhov generalni vikar zaupal obravnavo spora med župnikom v Konjicah in kartuzijani v Žičah.²¹⁸ Knaver je bil obenem župnik v Moravčah, ki so spadale pod Oglej, na tem položaju pa mu je po začasni upravi Nikolaja Podna sledil ljubljanski prošt Jurij Slatkonja (1498?)²¹⁹ in za Slatkonjem Avguštin Prygl (1521?), ožji sodelavec škofa Ravbarja.²²⁰ Toda Slatkonja (umrl 1522), imetnik več oglejskih župnij na Dolenjskem, ni proštoval samo v Ljubljani, marveč tudi v Novem mestu.²²¹ Tam je bil tisti čas kanonik Klemen Škerbelja, ki je prevzel bližnjo šentjernejsko župnijo na prelomu iz 15. v 16. stoletje. Leta 1543 pa je generalni vikar oglejskega patriarha za novomeškega dekana prezentiral celo Pavla Wienerja, vplivnega, protestantskim pogledom naklonjenega kanonika v Ljubljani.²²² Naj tu navedemo še zgled duhovnika oglejske škofije Mihaela Vallerja, ki je pričel svojo duhovniško pot v rodnem Kočevju,²²³ postal pod škofom Ravbarjem ljubljanski kanonik in nazadnje Ravbarjev namestnik v Admontu (1508–1536).²²⁴

Kljub temu ne smemo pozabiti, da so v »zunajfurlanskem« delu patriarhata vladali Habsburžani in da so po ustanovitvi ljubljanske škofije ostale v patriarhatu župnije, katerih patroni ali odvetniki so bili še vedno habsburški deželni knezi. Na teh župnijah so se v glavnem uveljavljali deželnoknežji kandidati, čeravno jih je moral pred umestitvijo kanonično potrditi patriarh. Ob tem se kajpada ponovno sprašujemo, zakaj ljubljanski škofiji niso bile dodeljene vse

215 Izraz »duhovnija« uporabljamo v pomenu: »enota, skupina vernikov, ki ima stalnega duhovnika in je podrejena župniji« – SSKJ, geslo *Duhovnija*1, 524.

216 V Šenčurju je pozneje, v tridesetih letih 16. stoletja, kot župnik izpričan še Mihael Hasiber, po letu 1539 ljubljanski kanonik in oskrbnik škofa Kacijanarja.

217 Bula o razpustitvi gornjegrajskega samostana je bila izdana 8. aprila 1473 – obj. v I. Orožen, *Das Bisthum*, Bd. IIa, 208–212, dovoljenje za odhod pa je Kisleker prejel 7. maja istega leta – IMDK I (1891), 27.

218 J. Mlinarič, *Žiče*, 213. Prim. poglavje »Ljubljanski stolni kapitelj«, podpoglavje »Prikaz proštov«.

219 Prim. *NŠAL, Pokorn, Moravče*.

220 P. Simoniti, *Humanizem*, 84–85. Prim. spodaj podpoglavje »Prikaz proštov«.

221 F. M. Dolinar, *Prošti*, 14–19.

222 F. Baraga, *Kapiteljski arhiv*, 141, št. 248.

223 Tonzuro in nižje redove naj bi Valler prejel leta 1497 v Čedadu že kot novomeški kanonik – IMDK III (1893), 24, vendar ostaja za zdaj ta podatek nepotrjen. Valler je imel tudi kočevsko župnijo – prim. V. Steska, *Doneski*, 488–489; G. Widmer, *Urkundliche Beiträge*, 37.

224 F. Šmid, *Drobiž*, 23. Prim. Simoniti P., *Humanizem*, 77–78, 107–108.

župnije, nad katerimi so imeli Habsburžani patronat. Odgovor na vprašanje, zakaj Friderik v Ljubljani ni ustanovil večje in bogatejše škofije, smo nakazali že zgoraj. Toda tudi Maksimilijan, ki je škofijo okrepil z župnijama Kranj in Dob, ali Ferdinand I., pod katerim je bil škofiji inkorporiran Sv. Pankracij pri Slovenj Gradcu, bi za Ljubljano načeloma mogla storiti več. Zakaj, na primer, ni nobeden od njiju poskrbel, da bi škofija dobila župnijo v Kamniku? Še cesar Ferdinand II. je leta 1624 prošnjo škofa Hrena za pridobitev patronata nad župnijama Kamnik in Šmartno pri Slovenj Gradcu zavrnil, češ da gre za dežel-noknežji župniji in da »pripada patronat nad njima samo deželnemu knezu«. ²²⁵ Čez nekaj let je bila Hrenova prošnja, kar zadeva Kamnik, sicer uslišana. ²²⁶

Precej prepričljivo razlago, dasi se ta nanaša predvsem na ustanovitev škofije, najdemo pri M. Miklavčiču. Miklavčič pravi takole: »Cesarji so imeli z mogočnimi metropolijami in škofijami slabe skušnje /.../. Zato je cesar ustanovil v Ljubljani tako veliko škofijo, da je mogla kljubovati Ogleju, cerkveno oblast na Slovenskem pa je raje imel še naprej razdrobljeno, ker je imel z njo manj težav.« ²²⁷ Da so se Habsburžani zadovoljili z »razbijanjem« patriarhovega ozemlja, potrjuje ustanovitev novomeškega kapitlja leta 1493. ²²⁸ Kapitlju inkorporirane župnije niso bile izvzete izpod patriarhove škofovske oblasti, pač pa se je iz kapiteljskih (in nekaj drugih) župnij v dvesto letih razvil poseben arhidiakonat. ²²⁹ S soglasjem in po zaslugi Habsburžanov je pomembno mesto v cerkveni hierarhiji na Kranjskem obdržal stiški opat, ki je »imel celo obsežnejše pravice kot drugi arhidiakoni« ²³⁰ in čigar enklava se je počasi še povečevala. ²³¹ V korist cisterce sta pri višjih cerkvenih oblasteh uspešno posredovala denimo

225 M. Smole, *Vicedomski urad*, 4. del, 387 (10-2).

226 Prim. *NŠAL, KAL, Spisi*, f. 81/46. Za patronat nad župnijo Moravče je leta 1610 zaprosil ljubljanski kapitelj – *NŠAL, KAL, Spisi*, f. 217/28.

227 M. Miklavčič, *O zgodovinskih temeljih*, 25.

228 Prim. F. M. Dolinar, *Kapitelj*, 15: »Glede ustanovitve novomeškega kapitlja pa ni seveda izključena tudi drugačna razlaga, namreč da je Friderik potreboval še eno pomembno ustanovo na svojem ozemlju, ki bi pomagala drobiti juridično moč oglejskega patriarha na habsburškem ozemlju.«

229 Od novomeškega prošta Sebastijana Kolbeka (1526–1557) naprej so prošti v Novem mestu povečini opravljali še funkcijo arhidiakona za Slovensko Marko (Dolenjsko). V 17. stoletju, ko je patriarh pričel arhidiakonat proštom redno izročati, so se med prošti na eni in opati v Stični ter Kostanjevici na drugi strani razvneli prepiri, ki so se ob koncu stoletja končali z ustanovitvijo treh arhidiakonatov: novomeškega, stiškega in kostanjeviškega. O odnosih arhidiakonov za Dolenjsko z imetniki dolenjskih župnij po ustanovitvi novomeškega kapitlja J. Mlinarič, *Župnije*, 55 sl.

230 J. Mlinarič, *Stiška opatija*, 211. Prim. W. Milkowicz, *Die Klöster*, 67; J. Gruden, *Cerkvene razmere*, 77.

231 Prim. M. Miklavčič, *Predjožefinske župnije*, 19.

Friderik III. in Maksimilijan I., prvi pri papežu za inkorporacijo župnije Bela Cerkev leta 1453²³² in drugi pri patriarhu z enakim namenom glede župnije Šmarje pri Ljubljani leta 1496.²³³ Vsaj v primeru šmarske župnije je razen »uradnih« (materialnih) razlogov morebiti obstajal še ožji cerkvenopolitični interes – ohraniti ravnotežje, ki bi ga na Dolenjskem utegnili ogroziti arhidiakoni v Ribnici.

Župniki stare ribniške župnije, ki se pričnejo ravno v zadnjem desetletju 15. stoletja v virih redno imenovati arhidiakoni,²³⁴ so k svojemu arhidiakonatskemu področju poleg celotne Kočevske šteli župniji Bloke in Stari trg pri Ložu.²³⁵ Vendar je bilo v prvi polovici 15. stoletja vse to območje del t.i. gorenjskega arhidiakonata. Stara Kranjska z Belo Krajino je imela namreč takrat le dva arhidiakona: t.i. gorenjskega za »arhidiakonata Kranjske« in t.i. dolenjskega za »arhidiakonata Slovenske Marke«.²³⁶ Z ustanovitvijo škofije v Ljubljani se ta osnovna cerkvenoupravna razdelitev kranjskega dela patriarhata ni spremenila in na ozemlju Kranjske, ki je ostalo pod Oglejem, naj bi duhovniki arhidiakone še nadalje volili.²³⁷ V zvezi s tem je pomenljiv opomin, ki ga je na nedeljo po spreobrnjenju sv. Pavla, 28. januarja 1471, cesar poslal prvemu ljubljanskemu škofu Lambergu.²³⁸ Škofa cesar opominja, naj se ne vmešava v volitve kranjskega arhidiakona,²³⁹ katerega ima duhovščina na Kranjskem pravico voliti že od nekdaj.²⁴⁰ Žal o zadevi zaenkrat ne vemo kaj več in posebej bi se kazalo lotiti

232 J. Mlinarič, *Stiška opatija*, 223.

233 Prav tam, 245. Prim. E. Umek, *Samostani*, 165; L. Štrubelj, *Iz prakorenin*, 42.

234 O osamosvojitvi ribniškega arhidiakonata J. Gruden, *Cerkvene razmere*, 77–78; A. Skubic, *Zgodovina Ribnice*, 32 sl. Prim. J. Höfler, *O prvih cerkvah*, 39 sl.

235 J. Gruden, *Cerkvene razmere*, 77–78. Zaradi omenjenih župnij (in celo Cerknice) se je ribniški župnik (in arhidiakon) tačas prepiral z župnikom v Kranju in gorenjskim arhidiakonom Matijem Opertom – IMDK II (1892), 32 sl., 86.

236 J. Gruden, *Zgodovina slovenskega naroda*, 463.

237 Arhidiakona Slovenske Marke Mihaela Sterlekerja, na primer, je kler arhidiakonata aprila 1499 »izbral na način, kot je to že od nekdaj v navadi« – J. Mlinarič, *Župnije*, 56; prim. IMDK II (1892), 75. Prim. še J. Gruden, *Cerkvene razmere*, 76: »Arhidiakone si je duhovščina sama volila in vsi poizkusi omejiti ji to pravico so bili brezuspešni.« Imena precej gorenjskih in dolenjskih arhidiakonov do konca 15. stoletja so zbrana v J. Gruden, *Cerkvene razmere*, 76–77.

238 *NŠAL, KAL, Spisi*, f. 63/61.

239 Šlo je za vnovično izvolitev Viljema Polca, ki je bil župnik v Moravčah in patriarhov kranjski oziroma gorenjski arhidiakon. Napačno je torej mnenje M. Ostravskega, da so arhidiakone volili le v Slovenski Marki – M. Ostravsky, *Beiträge zur Kirchengeschichte*, 10–11.

240 »Die briester gemainlich vnsers fürstentums Krain haben vns anbringen lassen, wie von allter herkommen sey, das sy gemainlich ainen ertzbiester in demselben vnserm fürstentumb Krain zuerwellen haben. Darauf sy dann den erbern vnsern lieben andechtigen Wilhalmen Poltz zu ertzbiester daselbs erwellt, den der erwidrig Andre Bischoue zu Ferentin, vnser lieber andechtiger, dartzue bestett /.../ vnd du ausserhalb ires willen vnd

vprašanja o nadaljnjih odnosih med novo škofijo na eni ter gorenjskim in dolenskim arhidiakonom na drugi strani.²⁴¹

Za zdaj ugotavljamo, da o »funkcionarjih« ljubljanske škofije, ki bi istočasno opravljali službo enega ali drugega oglejskega arhidiakona, v pregledanih virih ni sledu.²⁴² Niti Lenarta Seidla, arhidiakona oglejske Kranjske in kanonika v Ljubljani,²⁴³ ohranjeni viri ljubljanskega kapitlja pred letom 1504, ko naj bi Seidel umrl, ne beležijo.²⁴⁴ Logično pa je, da na habsburških tleh niso delovali arhidiakoni, ki deželnemu knezu niso bili po volji; na čelu arhidiakonatsv srečamo »cesarjeve ljudi«, recimo Jakoba Turjaškega,²⁴⁵ Matija Operta²⁴⁶ ter Mihaela Sterlekerja.²⁴⁷

wissen ainen anndern ertzbiester daselbs in Krain /.../ furgenomen vnd gesetzt habst, des sy sich nachdem, das wider ir freyheit vnd allts herkomen sey, beswert /.../« – *NŠAL, KAL, Spisi, f. 63/61*.

241 Ob tem naj spomnimo, da so sredi in v drugi polovici 16. stoletja gorenjski in dolenski arhidiakonati hkrati vsaj nekaj časa upravljali Sebastijan Kolbek – *NŠAL, KAL, Spisi, f. 199/18* (»Ertzpriester Agler pistumbs in ober vnnd vnndern Crayn«, 1. december 1553), Jurij Graf ter Polidor Montagnana. Vsi trije so bili (poznejši) novomeški prošti – J. Mlinarič, *Župnije*, 58–59. Prim. F. M. Dolinar, *Prošti*, 22–24, 35–36, 38 sl.

242 M. Miklavčič z navedbo petih oseb, ki naj bi bile obenem oglejski arhidiakoni in imetniki odgovornih cerkvenih mest v ljubljanski škofiji, utemeljuje tezo, da arhidiakoni oglejskega dela habsburške monarhije niso bili neodvisni od naše škofije – M. Miklavčič, *O zgodovinskih temeljih*, 24. V obdobje, ki ga obravnavamo, sodijo od petih oseb, imenovanih pri Miklavčiču (Freudenschuss, Bobek, Montagnana, Slatkonja, Seidel), tri (Montagnana, Slatkonja, Seidel), ki pa ne morejo služiti kot zgled neke odvisnosti od ljubljanske škofije. Medtem ko o delovanju Lenarta Seidla (umrl 1504) na ljubljanskem območju nimamo pravih dokazov – glej naslednji dve opombi, ni Slatkonja nikjer izpričan kot arhidiakon kakega oglejskega arhidiakonata. Polidor Montagnana je bil sicer imenovan za ljubljanskega prošta, a na to mesto ni bil kanonično potrjen – glej ustrezni razdelek v poglavju »Ljubljanski stolni kapitelj«, podpoglavje »Prikaz proštov«. Tudi v prejšnji opombi navedeni Sebastijan Kolbek je v Ljubljani užival le beneficij sv. Barbare in sv. Marjete.

243 IMDK II (1892), 47–48. Prim. J. Gruden, *Cerkvene razmere*, 76; P. Simoniti, *Humanizem*, 122, 137; IMDK I (1891), 9.

244 Prim. ustrezní biogram v poglavju »Biogrami duhovnikov«.

245 F. M. Dolinar, *Prošti*, 7.

246 Kot Friderikov dvorni kaplan je dobil župnijo v Kranju (pod deželnoknežjim patronatom) pred 18. februarjem 1479 – J. Žontar, *Zgodovina mesta Kranja*, 66. J. Gruden navaja, da je bil Operta arhidiakon Kranjske v letih 1485–1491 in zopet 1509 – J. Gruden, *Cerkvene razmere*, 76, a na tem položaju se Operta ponovno omenja že leto prej – *NŠAL, Zbirka listin, 1508 IV 8*.

247 Bil je cesarski javni notar, župnik v Šmarju (deželnoknežji patronat), novomeški dekan in arhidiakon za Dolenjsko v letih 1499/1500–1516. O njegovi arhidiakonski službi J. Mlinarič, *Župnije*, 56–58.

Ko že govorimo o arhidiakonih in arhidiakonatih v patriarhovem delu Kranjske,²⁴⁸ je primerno, da se kratko pomudimo ob za nas pomembnejšem vprašanju, namreč ali je bil na arhidiakonate razdeljen tudi takratni kranjski del ljubljanske škofije. Odgovor je nikalen, kar sicer ne pomeni, da tu ni bilo nobenega arhidiakona.²⁴⁹ Kakor smo videli zgoraj, je imel na območju župnij in vikariatov, »odvisnih« od radovljiške pražupnije, kot pravi župnik v Radovljici arhidiakonske pravice in dolžnosti ljubljanski prošt.²⁵⁰ Njegov naslov arhidiakona je bil vezan na naslov župnika in prav na to, da je prošt oboje, radovljiški župnik in archidiaconus natus, se je okrog leta 1510 v sporu s škofom (zaradi jurisdikcije nad Radovljico) opiral prošt Slatkonja.²⁵¹ Že zgoraj, v odstavku o »proštijških« duhovnijah smo skušali podati obseg radovljiškega arhidiakonata. Glede na to, da bi celovitejša obravnava arhidiakon(at)ov na Kranjskem oziroma Gorenjskem presegla namen naše študije, naj samo povabimo k previdnosti pri identifikaciji in ločevanju tistih arhidiakon(at)ov, ki so spadali pod Ljubljano, od onih, ki so bili odgovorni patriarhu.²⁵²

248 Medtem ko se je moč arhidiakonov že konec srednjega in v začetku novega veka mnogokje precej zmanjšala – W. M. Plöchl, *Geschichte des Kirchenrechts*, Bd. II, 148 sl., se je tu zaradi znanih razmer večala. »Izredni razvoj arhidiakonotov na ozemlju tostran Furlanije« je za M. Miklavčiča celo eden izmed vzrokov za krepitev in rast ljubljanske škofije – M. Miklavčič, *O zgodovinskih temeljih*, 29.

249 Na štajerskem področju ljubljanske škofije nastopa kot »župnik in arhidiakon v Pilštanju« Avguštín Prygl, na primer 29. avgusta 1511 – *NŠAL, ŠAL I, f. 13/2* (prim. P. Simoniti, *Humanizem*, 84) in 16. novembra 1517 – F. Baraga, *Kapiteljski arhiv*, 125, št. 202.

250 Prim. opis pravic in dolžnosti, zaupanih Juriju Dürerju, arhidiakonu za Slovensko Marko oziroma Dolenjsko, leta 1475 v IMDK II (1892), 74.

251 V *NŠAL, ŠAL-Ž, Radovljica, f. 270*. Glej spodaj razdelek o Juriju Slatkonju v poglavju »Ljubljanski stolni kapitelj«, podpoglavje »Prikaz proštov«.

252 Pazljivost je sicer bolj potrebna pri gradivu, mlajšem od obravnavanega, zlasti pri gradivu iz časa škofa Hrena. Namesto arhidiakonata s sedežem v Radovljici je denimo obstajal arhidiakon »Zgornje Kranjske«, ki je razen dotedanjega radovljiškega področja pokrival gorenjski župniji Kranj in Šmartin pri Kranju. Arhidiakonske posle je opravljal škofov vikar v Kranju Janez Friderik Klement – *NŠAL, ŠAL, Formularji, št. 1, 297*: »Instrumentum archidiaconatus Labacensis per superiorem Carniolam« z dne 15. decembra 1603. Prim. A. Koblar, *Beleške*, 191.

II. LJUBLJANSKI STOLNI KAPITELJ¹

II/1 Pravice in dolžnosti ter statuti

Kapitelj v Ljubljani je bil ustanovljen z dvojnimi namenoma: da bo skrbel za slovesnejše bogoslužje v stolni cerkvi in pomagal škofu pri vodenju škofije.² Če so bile osnovne zahteve glede bogoslužja zapisane v ustanovni listini,³ je bilo ob ustanovitvi drugo področje molče prepuščeno dogovorom škofa in kapitlja; bilo je samoumevno, da mora njuno (so)delovanje ostati v okviru splošno veljavnega cerkvenega prava.⁴

Posebne materialne pravice, ki jih je Friderik III. podelil kapitlju, so bile v grobem prav tako dvojne.⁵ Na eni strani je kapitelj dobil enake pravice, kot so jih imeli ljubljanski meščani pri trgovanju s svojimi pridelki, čeprav je ustanovna listina kapitelj obenem odvezala od dolžnosti do straže in del na mestnem obzidju.⁶ Na drugi strani so bili kapitularji, njihovi uslužbenci in služničad oproščeni plačevanja mitnin, taks ter drugih davkov in dajatev v vseh deželnoknežjih kneževinah in gospodstvih. Privilegij se je nanašal na vse tiste reči, ki so kapitlju rabile kot živež ali so mu bile kako drugače potrebne.⁷

1 Zgodovinski pregled stolnih kapituljev v LThK, Bd. III, geslo *Domkapitel*, 326 sl. S pravnega vidika kapitulje pregledno predstavlja Enciclopedia del Diritto, vol. VI, Giuffrè editore, 1960, geslo *Capitolo*, 217–224. Glej še H. E. Feine, *Kirchliche Rechtsgeschichte*, 379–390; R. Kušej, *Cerkveno pravo*, 255–262.

2 To sta bili hkrati dve njegovi najpomembnejši pravici oziroma dolžnosti. O pravicah in dolžnostih stolnih kapituljev tistega časa na kratko v W. M. Plöchl, *Geschichte des Kirchenrechts*, Bd. II, 159 sl.

3 Glej spodaj podpoglavje »Bogoslužje: osnovna skupna dejavnost«.

4 O srednjeveških, predtridentinskih cerkvenopravnih zbirkah in načelu veljavnosti v primeru protislovnosti določil R. Kušej, *Cerkveno pravo*, 110–117.

5 Za splošno materialno pravico lahko označimo pravico do dohodkov, ki so kapitlju omogočali sam obstoj in delovanje.

6 Prim. obj. v ZZ I (1888), št. 2, st. 19–20; obj. tudi v prilogi št. 1.

7 »Volumus etiam, ut episcopus ipse, ac praedicti, praepositus, decanus, canonici, et vicarii, a quibuscunque taliis, taxis, mutis, angariis, et perangariis, theloneis, ac aliis gravaminibus, quocunque nomine censeantur, liberi et absoluti esse debeant. Ita quod ipsi, eorum officiales, familiares, mercenarii, possessiones, curiae, allodiales, iumenta, et singula alia eorum bona et res, quae tamen non mercimonii causa, sed tantum pro usu, victu, et necessitatibus suis ducentur /... /« – prav tam, st. 20.

Med kapiteljskimi častnimi pravicami se v cesarski ustanovni listini izrecno omenja pravica do pečatenja z rdečim pečatnim voskom⁸ in v papeški potrdilni buli pravica do nošnje almucija.⁹ O drugih častnih znamenjih dignitarjev in kanonikov, kot je denimo križ,¹⁰ viri obravnavanega obdobja ne govorijo, zato pa potrjujejo prednost kapitlja pred ostalimi škofijskimi duhovniki kapiteljski statuti. Iz raznih pisem je nadalje razvidno, kako so kapitelj naslavljali sodobniki; srečujemo se na primer z latinsko obliko »venerabile Capitulum« in daljšo nemško obliko »erwürdige geistliche hochgelehrte Herrn /.../ und Capitel des kaiserlichen Stift zu Laibach«.¹¹

Razen pravic, ki so kapitelj opredeljevale navzven, niso imele nič manjšega pomena tiste pravice, ki so se tikale kapiteljskih notranjih zadev. Kapitelj se je smel svobodno sestajati, sprejemati statute in samostojno upravljati svoje premoženje. Posameznemu polnopravnemu članu sta ob vstopu v kapitelj pripadla sedež v koru (stallum in choro) in glas pri odločanju o kapiteljskih zadevah (votum in capitulo). Pravica do sedeža je bila vezana na obveznost sodelovanja pri vsakdanjem skupnem bogoslužju in prek te na izpolnjevanje rezidenčne dolžnosti (residentiae lex). Vsak član pa je bil zato upravičen do rednih dohodkov oziroma deleža iz prebende ter drugih prejemkov.¹²

Kompleksnejše je področje sovođenja škofije, za katero pregledano gradivo skoraj ne nudi neposrednih zgledov, da bi z njimi ponazorili tovrstno vlogo kapitlja kot celote. Na splošno je sicer znano, da je škof pri določenih odločitvah potreboval kapiteljsko soglasje (consensus capituli) in da se je moral glede nekaterih stvari s kapiteljem posvetovati (consilium capituli).¹³ Toda iz virov obravnavane dobe poznamo en sam primer, ko je bil konsenz kapitlja nedvomno potreben:¹⁴ šlo je za sklep, da se dohodki enega ljubljanskega kanonikata name-

8 Prav tam, st. 21. Rdeč pečatni vosek so polnopravni člani kapitlja mogli uporabljati skupaj ali vsak zase.

9 Prim. obj. v ZZ III (1890), št. 8, st. 117; obj. tudi v prilogi št. 2.

10 O kanoniški insigniji (domherrn-Insigne) – zlatem križu na svilenem traku v NŠAL, Kulavic, Zapiski, zv. II, 25.

11 Ohranjena, v glavnem nemško pisana pisma posebej naslavljajo oba ali enega od dignitarjev (prošta in/ ali dekana), in sicer glede na to, ali sta tedaj rezidirala pri stolni cerkvi. Če sta bila v Ljubljani oba, potem je bilo pismo poslano »dem N. tuemprobst, techant vnd dem ganntzen capitel«. Oblikam naslova lahko sledimo pri prošnjah za vidimuse, ki so zbrane v NŠAL, KAL, Spisi, f. 245/4.

12 Več o tem spodaj v podpoglavjih »Bogoslužje: osnovna skupna dejavnost« in »Kapiteljsko gospodarstvo«.

13 P. Hinschius, *System*, Bd. II, 153 sl. Prim. W. M. Plöchl, *Geschichte des Kirchenrechts*, Bd. II, 162–163.

14 Prim. R. Kušej, *Cerkveno pravo*, 261: »Privolitev kapitlja je obče potrebna v vseh primerih, v katerih so prizadete njegove lastne pravice, bodisi imovinske (spremembe glede kapiteljskih prebend), bodisi druge /.../«.

nijo za vzdrževanje stalnega stolnega organista.¹⁵ Pomemben privilegij, katerega si je kapitelj pridobil od cesarja Friderika III. 29. oktobra 1466, pa se je nanašal na čas sedisvakance.¹⁶ Odtlej naj bi med sedisvakanco škofijsko in osebno premoženje pokojnega škofa upravljal kapitelj, o čemer je moral na zahtevo novega škofa podati obračun.¹⁷ Običajno je kapitelj po škofovi smrti na svoje stroške poslal v Gornji Grad dva kanonika, ki sta pokojnikovo (škofijsko) premoženje inventarizirala in ga upravljala, dokler ni z umestitvijo novi škof prevzel duhovne in svetne jurisdikcije.¹⁸ Vsaj eden od poslanih kanonikov je že imel izkušnje škofijskega oskrbnika bodisi za ljubljansko bodisi za gornjegrajsko posest in mu uprava temporalij ni bila tuja.¹⁹ Nasploh imamo vtis, da so svetne reči od kapitularjev zahtevale precej več pozornosti kakor duhovne, kar spričo takratnih razmer ni nič nenavadnega. Na podlagi virov poleg tega ugotavljamo, da so bili pri vodstvu škofije udeleženi predvsem posamezni kapitularji kot nosilci raznih funkcij; viri jih kažejo ne samo v vlogi škofovih začasnih sodelavcev, marveč tudi samostojnih izvrševalcev cerkvenoupravne in cerkvenosodne oblasti.²⁰ Drugače je bilo v pastoralih, kjer polnopravni kapiteljski člani, če odmi-

15 Glej spodaj zadnji odstavek v podpoglavju »Bogoslužje: osnovna skupna dejavnost«. Zadevno kanoniško prebendo naj bi škof podeljeval »z vednostjo kapitlja« – prim. mlajši prepis listine, datirane 16. januar 1536, v *NŠAL, Zbirka listin, 1536 I 16. Dunaj*: »Wir Ferdinand /.../ bewilligen /.../ das vilgedachter bischoff zu Labach, vnd seine nachkhomben an demselben stüfft zu Labach nun hinfüran, als offft das zufallen khombt, ainen organisten, der ain briester ist, mit vorwissen des thumb capitls daselbs auffzunemben /.../ vnd demselben solliche thumbherrn phruenndt verleichen vnd zustellen sollen vnd mügen.«

16 *NŠAL, Zbirka listin, 1466 X 29. Graz*: »Von irer /capitels/ fleissigen pete, auch nutz vndt aufnembens wegen.« Prim. obj. v prilogi št. 6.

17 Pri tem naj opozorimo na čas po smrti škofa Lamberga (umrl 1488). Lambergovega naslednika Krištofa Ravbarja je namreč papež Aleksander VI. potrdil za škofa šele 28. februarja 1494. Zaradi kanonične mladoletnosti je tedaj Ravbar postal (le) administrator ljubljanske škofije, a namesto njega naj bi spiritualije še nekaj let upravljal pičenski škof Jurij Maninger, temporalije pa Gašper Ravbar. Po Valvasorju K. Amon, *Die Bischöfe*, 200; P. Simoniti, *Humanizem*, 66; prim. *Bischöfe*, geslo *Raubar*, *Christophorus von*, 940. A glej še razdelek o Petru Knavru v podpoglavju »Prikaz proštev«.

18 V *NŠAL, Škofje: Textor* se je ohranil nedatiran koncept pisma iz časa neposredno po Textorjevi smrti leta 1558, ki ga je kapitelj naslovil na »kraljevi svet in komisarje«. V njem se kapitelj sklicuje na omenjeni privilegij in uveljavljeno prakso v zvezi z njim. Po smrti škofa Ravbarja (1536), pravi v pismu kapitelj, sta bila »herren doctoren Lienhardten Mertlitz vnd herren Paulus Wiener hinwber geen Oberwurg, auss mittl des capitels hie, verordennt, sich der inuentierung vnd administration alda angemast, piss gewesner coadiutor her bischof Franciscus inuestiert vnd mit vnd neben sein geistlicher vnd weltlicher iurisdiction versehen in der hanndt gehabt«. Po Kacijanarjevi smrti (1543) sta jahala v Gornji Grad kanonika Pavel Wiener in Matija Wallich, po Textorjevi (1558) pa Andrej Mager in Andrej Steinmetzer.

19 Konkretno podatke vsebuje predstavitev služb na ravni škofije v podpoglavju »Sestava«.

20 Določene naloge in poslanstva so za škofa po potrebi izpeljali zlasti pravno izobraženi kapiteljski člani, na primer Mohor z Lanišča – glej ustrezni razdelek v podpoglavju »Prikaz

slimo pridiganje v zadnji tretjini obravnavanega obdobja,²¹ niso bili neposredno dejavni. Vse do škofa Hrena, ko se vzpostavi »institut« kanonika – župnika, je dušno pastirstvo ostajalo »pridržano« kapiteljskim vikarjem.²²

Po takratni navadi je ljubljanski kapitelj večkrat prosil za potrditev ali prepis svojih pravic in privilegijev. Te naj bi potrdil vsakokratni deželni knez, medtem pa so na prošnjo kapitlja nastajali vidimusi za več privilegijskih listin skupaj.²³ V tej zvezi lahko opozorimo še na vidimuse, ki jih je izstavil ljubljanski kapitelj na prošnjo drugih in ki dokazujejo, da so bile kapiteljske listine prav tako deležne javne vere (*publica fides*).²⁴ Javni notarji so bili vsaj trije člani kapitlja – kanonik oziroma dekan Mohor z Lanišča, kanonik Peter Jankovič ter vikar Simon Smaltzik.²⁵ A če je bilo treba vedno znova potrjevati nekoč podeljene pravice, se starih dolžnosti ni dosti redkeje klicalo v spomin; razen deželno-knežjih »opominov« kapitlju²⁶ so značilen vir te vrste kapiteljski statuti. Prav statuti nas po drugi strani vračajo h kapiteljskim pravicam, ki so odraz avtonomije kapitlja, sad njegove pravice odločati o notranjih zadevah.

Da bo moral kapitelj poleg zahtev, postavljenih ob ustanovitvi, spoštovati pravila, ki jih bo sam sprejel, je na nekaj mestih rečeno že v Friderikovi ustanovni listini.²⁷ Pravico, da »sestavi preudarna, s prisego potrjena pravila in določbe«, je kapitlju nato posebej podelil še papež Pij II.²⁸

dekanov«. Trajnejši in zaradi pogoste odsotnosti škofov samostojnejši sta bili predvsem službi generalnega vikarja in oskrbnika.

21 Prim. podpoglavje »Kanoniki in (protestantska) reformacija«.

22 Dekreti apostolskega vizitatorja Siksta Carcana za reformo ljubljanskega kapitlja (1621) so med drugim določali, naj pastoralo v stolni cerkvi vodi kanonik – župnik ob pomoči dveh vikarjev; lepo berljiv prepis dekretov je v *NŠAL, KAL, Spisi, f. 267/5*. Prvi stolni župnik v Ljubljani je postal Jakob Stopper, imetnik kanonikata *ad baculum*.

23 Na primer vidimus kranjskega deželnega glavarja Viljema Auersperga v *NŠAL, Zbirka listin, 1499 III 20. Ljubljana*. Več prepisov je v *NŠAL, KAL, Spisi, f. 63*.

24 Prim. vidimusa v *ARS, Zbirka listin, 1481 IV 4*. (vidimus nosi sicer datum 7. februar 1496) in *ARS, Zbirka listin, 1505 VIII 21*. Več tovrstnih prošenj na kapitelj je shranjenih v *NŠAL, KAL, Spisi, f. 245/4*. Prim. G. von Petteg, *Urkunden*, 594. O podeljevanju javne vere oziroma overovitvenih mestih na Kranjskem po ustanovitvi ljubljanske škofije D. Kos, *Javni notariat*, 287 sl., 293 sl.

25 Zbrani podatki o kanoniku in dekanu Mohorju z Lanišča so predstavljeni v podpoglavju »Prikaz dekanov«. Jankovič nastopa kot javni notar ob Andreju Raynalu v *NŠAL, Zbirka listin, 1484 III 16. Ljubljana*, torej še preden je postal kanonik; kot kanonik je prvič izpričan leta 1494 – *NŠAL, KAL, Urbarji, št. 1, fol. 72*.

26 Prim. *NŠAL, Zbirka listin, 1521 III 27.*; *NŠAL, KAL, Spisi, f. 198/5*.

27 Prim. obj. v ZZ I (1888), št. 1, st. 8; št. 2, st. 17; obj. tudi v prilogi št. 1.

28 ZZ III (1890), št. 8, st. 118: »Necnon episcopo et capitulo predictis, ordinationes et statuta rationabilia prout ipsi congruere prospexerint iuramento firmanda faciendi, auctoritate pre-

Na vprašanje, kdaj je bil sprejet prvi kapiteljski statut, ne moremo odgovoriti z gotovostjo. V uvodu k statutu iz leta 1924 je kapitelj zapisal, da iz listin v arhivu čas nastanka prvih konstitucij ni razviden.²⁹ Najstarejši ohranjeni statut (*primum, quod exstat, exemplar statutorum capitularium*), piše v uvodu, je bil sestavljen leta 1519, njegova določila pa so zatem potrdili v *Konradovih konstitucijah* (*Constitutiones Conradinae*) leta 1574.³⁰ S tema dvema letnicama se srečujemo tudi v drugem, mlajšem gradivu, recimo v dekretih apostolskega vizitatorja Siksta Carcana iz leta 1621³¹ in v zapisniku ob Rabattovi vizitaciji kapitlja leta 1665.³² Kljub temu je kapitelj svoj prvi statut zagotovo sprejel že za škofa Lamberga, saj si skoraj ni mogoče predstavljati, da bi se kapitulariji ves čas Lambergovega škofovanja o svojih pravicah in dolžnostih dogovarjali zgolj ustno in sproti. Takšen sklep posredno potrjujejo *Konradove konstitucije*, v katerih se škof in kapitelj sklicujeta na neko staro navado in uredbo (*consuetudo et ordinatio*) iz Lambergove dobe.³³

Vsekakor statut iz leta 1519 ni najstarejši tovrstni vir, ki je prišel do nas. Ohranilo se je nekaj določil zgodnejšega statuta, katerega naslov pove, da so se leta Gospodovega 1508 okrog praznika povišanja sv. Križa v jesenskih kvatrah zbrali dekan in kanoniki »po posvetu ter z dovoljenjem in naročilom škofa Krištofa«. Iz mnogih razlogov so pri tem »spoznali za potrebno, da napravijo dober red v zvezi s korom in službami v stolni cerkvi«. ³⁴ Če primerjamo ta določila z ustreznimi členi našega najstarejšega, v celoti ohranjenega statuta (1519), vidimo, da med njimi ni pomembnejših razlik, zato določil iz leta 1508 tu ne bomo podrobneje predstavljali.

Prvi popolni statut z datumom 14. junij 1519 je po škofovi privolitvi sprejelo sedem poimensko navedenih kanonikov na čelu z dekanom, obsega pa dvain-

fata tenore presentium concedimus facultatem.« Cesar in papež omenjata v tej zvezi oba, škofa in kapitelj.

29 Vse konstitucije (statuti, pravila) ljubljanskega kapitlja po letu 1574 so v *NŠAL, Zgod. zapiski, f. 1*. Najmlajši statut je bil leta 1984 tiskan v knjižici z naslovom »Ljubljanski stolni kapitelj«. Določbe statinov iz leta 1519 in 1533 objavljamo v prilogah št. 8 in 9.

30 Konstitucije so dobile ime po škofu Konradu Glušiču (1571–1578).

31 Prim. prepis v *NŠAL, KAL, Spisi, f. 267/5*.

32 *NŠAL, KAL, Spisi, f. 21/14*. Za težko berljivim zapisnikom z vizitacije škofa Rinalda Scarlichija (1631) – *NŠAL, KAL, Spisi, f. 27/4* so vizitacijski zapisi iz leta 1665 najstarejša ohranjena vizitacija ljubljanskega kapitlja.

33 Člen 19. Pri citiranju posameznih statutarnih določil – členov uporabljamo že obstoječe oštevilčenje. Uredba, omenjena v »Konradovih konstitucijah«, je zadevala obvezno plačilo ob vstopu v kapitelj.

34 Sočasni prepis v *NŠAL, KAL, Spisi, f. 142/17*. Spis, obsegajoč štiri strani, ima zadaj arhivsko oznako iz 17. stoletja, ki se glasi: »Ordinatio reverendissimi episcopi Christophori cum capitulo in puncto chori.«

trideset členov.³⁵ Rdeča nit statuta so bogoslužne dolžnosti kapitlja; po vsebini deloma izstopajo le določila oziroma členi, ki na kratko določajo status levitov – klerikov, ki jih predtem v kapitlju ni bilo (člen 15), in pa kapiteljskih vikarjev (člena 31, 32). Cerkovniku, ki naj natančno izvršuje svoje naloge, je neposredno namenjen en člen (člen 18), posredno naslednja dva, ki podajata ure, ob katerih naj zvonijo k jutranji in večerni liturgiji (člena 19, 20). Statutu je dodano besedilo prisege (forma iuramenti), s katero je moral vsak, kdor je postal »prošt, dekan, kanonik in tako dalje«, obljubiti škofu pokorščino ter kapitlju dolžno čast in spoštovanje. Prisega je prisežnika zavezovala k zvesti skrbi za ugled in dobrobit tako vsega kapitlja kakor posameznih oseb v njem ter zavzemanju zanje pri svetni gospodski. Niti z besedo niti z dejanjem, je prisegel, ne bo delal v škodo kapitlja, dosledno se bo izogibal »strankarstvu« in spletkarjenju in izpolnjeval vse kapiteljske določbe, enako tudi »hvalevredne, dovoljene in poštene navade«. Prisego je novi član sklenil z besedami: »Tako naj mi pomaga Bog in sveti Božji evangeliji« (Ita me Deus adiuvet et sancta Dei evangelia).

Čeprav navajajo mlajši viri samo konstitucije iz let 1519 in 1574, so sprejeli kanoniki nekaj novih določil tudi leta 1533, torej v času, ko se je na Kranjskem širila protestantska reformacija. Gre za statut, datiran 1. maja 1533, ki se vsebinsko in oblikovno nemalo razlikuje od prejšnjih dveh.³⁶ Takoj padeta v oči začetna in končna prošnja, s katerima se kanoniki obračajo na Boga: najprej da bi vodil njihovo ravnanje, in na koncu da bi spodbudil njihova srca ter jim pokazal pot, kako naj večajo Njegovo slavo in delajo za svoje zveličanje in zveličanje vseh kristjanov. Uvodnemu delu, ki vsebuje datum, imena zbranih kanonikov ter običajno formulacijo o namenu njihovega sestanka, sledi šest členov z naslednjimi zahtevami.

Evangeljska resnica naj se predaja »čisto, preprosto in zvesto« (pure, simplici ac fideliter), saj se zmoto, ki se naseli v človekovi duši, najlažje odstrani s pravilnim poučevanjem. Da ne bi ljudje zamujali pridige, se oficij Matere Božje, ki se je dotlej pričenojal ob zori in pred sončnim vzhodom, prestavi na čas po prvem udarcu na zvon. Po končanem oficiju morajo vikarji oziroma pridigarji »opraviti« pravilno in katoliško pridigo; v ta namen naj se izberejo govorniki, ki ljudstvu ne bodo prikazovali dvomov kot gotovost, sanj in praznovernih zgodb

35 Sočasni prepis v *NŠAL, KAL, Urbarji, št. 1, 284–295* (urbar je najprej foliiran, nato paginiran). Vsebino statuta tu le povzemamo, saj so njegova določila v pričujoči študiji obdelana tematsko, v več podpoglavjih, zlasti dveh: »Bogoslužje: osnovna skupna dejavnost« in »Sestava«. V nadaljevanju uporabljamo zanj navedek *statut 1519*. Prim. objavo tega statuta v prilogi št. 8.

36 Sočasni prepis v *NŠAL, KAL, Urbarji, št. 1, 297–302*. Tukaj vsebino statuta zgolj podajamo; ovrednotiti jo skušamo v podpoglavju »Kanoniki in (protestantska) reformacija«. V nadaljevanju statut citiramo kot *statut 1533*. Prim. objavo v prilogi št. 9.

kot resnico, apokrifov kot sprejet nauk. Pridigarji naj na eni strani vzgajajo in poučujejo in se na drugi /z besedo/ bojujejo zoper Satana, heretike ter svet – kakor je tudi apostol Pavel, učitelj narodov, učinkoviteje poučil Tita tako z močjo nauka kot z močjo čudežev. Ker je v mestu vse več Nemcev, ki prihajajo zaradi poslov,³⁷ naj odslej izmed štirih vikarjev dva oznanjata Božjo besedo in delita zakramente v nemškem jeziku (*lingua Germanica*). Po pridigi naj kanoniki, vikarji ter kaplani opravijo primo, terco, seksto in nono, in sicer po vrstnem redu (*ex ordine*), brez časovnih prekinitev, ki le odvrtačajo od študija svetega pisma.

Osrednji namen določil je bila poglobitev vere s pomočjo brane in oznanje-vane Božje besede. Toda v statutu priznava kapitelj pomen tudi izročilu: neposredno na primer na tistem mestu, kjer je rečeno, da so bili cerkveni obredi »postavljeni in izročeni po rokah prednikov v hvalo vsemogočnega Boga«,³⁸ posredno pa s tem, da tradicionalnih katoliških navad kanoniki v osnovi ne spreminjajo. Še v potridentskih Konradovih konstitucijah, ki (seveda) molčijo o teh iz leta 1533, sta nedeljski in praznični bogoslužni red prilagojena tako, »da ne bi bilo verno ljudstvo v teh posebno nevarnih časih prikrajšano za pridigano Božjo besedo« (člen 2).

S statutu pa so kapitlji obravnavane dobe le do neke mere uravnavali svoje notranje in v še manjši meri zunanje odnose. V duhu časa se je ljubljanski kapitelj glede mnogočesa držal navad ali običajev (*consuetudines*), ki so se uveljavile sčasoma.³⁹ Statuti namreč bodisi niso urejali prav vseh zadev bodisi so navade postale močnejše od prvotno zamišljenih pravil, ki so zlahka zašla v pozabo.⁴⁰ J. Pilvousek – iščoč razloge, zaradi katerih je kolegiatni kapitelj v Erfurtu kljub vedno novim razmeram svoj statut z začetka 14. stoletja dolgo dobo samo skromno dopolnjeval – ugotavlja: »Pomembnejši kakor predpisi sta bili rutina (*Geschäftsroutine*) in tradicija, v skladu s katerima so kanoniki ravnali in pri tem mogli obiti tudi svoja /pisana/ pravila.«⁴¹ Vseeno so ohranjene določbe iz let

37 Prim. F. Gestrin, *Slovenske dežele*, 154–155. Številčne podatke o etnični strukturi ljubljanskega prebivalstva imamo sicer šele za konec 16. stoletja – glej V. Valenčič, *Etnična struktura*, 137–139.

38 »Cultus divini, et rittus ecclesiastici, ad laudem Omnipotentis instituti, et per manus maiorum nobis traditi.«

39 O tem pričajo že mnoga konkretna vprašanja, ki si jih o življenju kapitlja zastavimo, pa odgovorov nanje v statutih ne dobimo, ker so kanoniki stvari poznali »iz prakse«.

40 Šele v 17. stoletju se prične zapisano bolj upoštevati. Tako je prva zahteva zgoraj omenjenih Carcanovih dekretov (1621), nanašajočih se na reformo ljubljanskega kapitlja, tale: enkrat v četrtletju naj se vsem rezidenčnim kanonikom pod kaznijo *suspensio a divinis* prebere statut, sestavljen leta 1519 in potrjen »skoraj v vsem« leta 1574.

41 J. Pilvousek, *Prälatten des Kollegiatstiftes*, 274.

1508, 1519 in 1533 zbiri podatkov, ki imajo spricho razdrobljenosti in raztresenosti drugih virov toliko večjo vrednost in so dobro izhodišče za izčrpnješe analize ljubljanskega kapitlja.

II/2 Sestava

Temeljno strukturo s proštom, dekanom, kanoniki in vikarji je kapitelj dobil neposredno ob ustanovitvi,⁴² medtem ko so se leviti naštetim pridružili po letu 1519. Pri bogoslužju so poleg tega pomagali kaplani oziroma duhovni pomočniki; zlasti prošti in dekani so kaplanom prepuščali maševanje pri (rednih) tedenskih mašah.⁴³ Žal je celotna kleriška sestava kapitlja pregledno podana šele za sredo 16. stoletja, ko v prikazu izdatkov poleg kanonikov, vikarjev in levitov nastopa zgodnjik.⁴⁴ Kar zadeva laike, je takrat kapitelj iz skupne blagajne plačeval cerkovnika, učitelja⁴⁵ ter nekega doktor Clelia, ki je bil kapitljev pravni zastopnik. O služinčadi – v širšem smislu bi jo prav tako mogli šteti h kapitljskemu osebju – viri skorajda ne govorijo.⁴⁶

Članstvo

Vsi stolnični duhovniki, največkrat beneficiati raznih oltarnih ustanov, niso bili samoumevno del kapitlja. Za polnopravne člane kapitlja so šteli prošta, dekana in kanonike s sedežem v koru in pravico do glasovanja. Status kapitljskih

42 Prim. ZZ I (1888), št. 1, st. 7–8.

43 Še leta 1665 so se kanoniki spominjali, da lahko prošt in dekan vse od ustanovitve naprej opravljata tedenske maše po kaplanih (missas autem hebdomadarias posse dominum praepositum et dominum decanum facere per capellanos ab ipso foundationis initio) – po vizitacijskem zapisniku v *NŠAL, KAL, Spisi, f. 21/14*.

44 V *NŠAL, KAL, Spisi, f. 287* (izdatki za leto 1550/51). (Tovrstni ohranjeni prikazi s konca 15. stoletja so v urbarju precej manj jasni.) Zgodnjik (fruemesser) Luka (Missl) je bil najverjetneje beneficiat zgodnje maše pri spodnjem oltarju sv. Trojice, za katerega je vizitator leta 1631 zapisal, da je pri njem »beneficium simplex« škofove podelitve »z dolžnostjo pridigati v stolnici« (cum onere /.../ concionandi in cathedrali) – prim. A. Lavrič, *Ljubljanska škofija*, 50.

45 Prim. poglavje »Duhovniki«, podpoglavje »Šolanje, vzgoja in izobrazba«.

46 Nekaj drobnih podatkov o priložnostno zaposlenih obrtnikih prinašajo zapisi izrednih izdatkov zanje v *NŠAL, KAL, Urbarji, št. 1* in *NŠAL, KAL, Spisi, f. 287* (izdatki za leto 1550/51). Določeno sliko bi si uspeli ustvariti s povezavo ohranjenih podatkov o uslužbencih na dvoru škofa Ravbarja – v *NŠAL, GG A, f. 13* –, ki jih povzema M. Žvanut – M. Žvanut, *Od viteza*, 178, 182.

članov so po drugi strani imeli vikarji, ki se v zadnjem določilu statuta iz leta 1519 izrecno imenujejo »udje kapitlja« (membra capituli).⁴⁷ Medtem ko je mesta prošta, dekana, kanonikov ter vikarjev vzpostavil cesar, cerkvenopravno pa potrdil papež, so bili leviti in kapiteljski kaplani »stvar« kapitlja: kapitelj jih je sam nastavljal, plačeval in odstavljaj.⁴⁸ V tem smislu ločuje statut iz leta 1519 gospode iz kapitlja (ex Capitulo vel gremio Capituli) in levite oziroma kapiteljske kaplane.⁴⁹

Mesto prošta, dekana in kanonika je bilo načeloma podeljeno dosmrtno, vendar se mu je nosilec lahko prostovoljno odrekel. Že kmalu po ustanovitvi škofije je moralo obveljati pravilo, da je bil novi prošt, dekan ali kanonik v kapitelj sprejet potem, ko je poravnal t. i. statute (statuta).⁵⁰ »Statuti« naj bi ustrezali polovici letnega dohodka, a vplačane vsote so bile, kot kaže, vsaj proti koncu obravnavane dobe dejansko nižje. Tako je recimo kanonik Andrej Waldhauser v letu 1549/50 plačal štirikrat po štiri dukate, skupno 16 dukatov, medtem ko je njegov letni dohodek znašal 60 dukatov.⁵¹ Še v *Konradovih konstitucijah* iz leta 1574 beremo, da se je do tedaj komaj kdo mogel držati pravila v zvezi s »statuti«.⁵²

Notranja hierarhija

Poleg delitve na (prave) člane in nečlane je v kapitlju obstajala diferenciacija glede na ugled, ki ga je posamezniku prinašal določen položaj. V ljubljanskem kapitlju sta bila, podobno kakor pri drugih kapitljih, dva dignitarja (dignitates): prošt in dekan.⁵³ Do častne prednosti pred ostalimi kanoniki je bil nadalje upravičen kanonik starosta (canonicus senior), temu pa so sledili ostali kanoniki po kanonični starosti, to je dobi službovanja. Za kanoniki so prišli na vrsto kapitelj-

⁴⁷ Statut 1519, člen 31.

⁴⁸ Kapitelj je v tistem času prav tako nastavljal in odstavljaj vikarje župnij, inkorporiranih kapiteljski menzi.

⁴⁹ Statut 1519, člen 16: »Omnes de capitulo et gremio capituli ac levite et capellani capituli.« Prav tam, člen 24: »Aliquis ex dominis de capitulo vel gremio capituli seu capellanis et levitis.«

⁵⁰ Glej *Konradove konstitucije*, člen 19 (prim. zgoraj podpoglavje »Pravice in dolžnosti ter statuti«). Vikarji, dasi člani kapitlja, te obveznosti niso imeli.

⁵¹ NŠAL, KAL, Spisi, f. 287 (prejemki za leto 1549/50).

⁵² Konstitucije so predpisovale naslednje statute: za novega prošta 30, dekana 20, rezidencialnega kanonika 15 in titularnega kanonika 8 renskih goldinarjev.

⁵³ »In eadem sic erecta cathedrali ecclesia prepositura, que maior post pontificalem, ac decanatus dignitates /... /« – ZZ III (1890), št. 8, st. 116. Prim. obj. v prilogi št. 2.

ski vikarji oziroma kaplani in leviti ter za njimi beneficiati stolničnih oltarnih ustanov.⁵⁴

Prošta, imetnika prve dignitete v našem kapitlju, naj bi prvotno konfirmiral papež, po 17. maju 1463 pa so prošta deželni knezi predlagali v potrditev ljubljanskemu škofu.⁵⁵ Statuti obravnavanega obdobja proštove vloge v kapitlju posebej ne opredeljujejo; od prošta se le formalno zahteva, da pri pontifikalnih mašah nadomešča odsotnega škofa in se z drugimi kapitularji udeležuje skupnega bogoslužja.⁵⁶ Drugi sodobni viri potrjujejo, da je proštu kot pravemu radovljiškemu župniku pripadala funkcija radovljiškega arhidiakona.⁵⁷ Ker pa se prošti pri stolni cerkvi – razen Petra Knavra⁵⁸ (in morda Ruperta Kuplenika)⁵⁹ – v prvih stotih letih škofije niso prav veliko mudili, je bil njihov vpliv na domače razmere bolj ali manj posreden in o njem ne moremo reči kaj določnejšega.⁶⁰

Kandidati za dekana so imeli enakega prezentatorja in konfirmatorja kakor prošti, torej kranjskega vojvoda kot prezentatorja in ljubljanskega škofa kot konfirmatorja.⁶¹ Zaradi svoje poglavitne dolžnosti, ki je bila skrb za urejeno bogoslužje v stolnici, je nosil dekan glavno odgovornost za liturgično delovanje kapitlja. Predstavljal je nekakšen nadzorni organ nad disciplino kapiteljskih članov, a se je v primerih hujšega disciplinskega prekrška obračal na škofa ali njegovega generalnega vikarja.⁶² Dekani so bili torej že po svojem položaju vezani na

54 Tudi slednji od najstarejšega do najmlajšega po imenovanju. Hierarhija se je kazala med drugim pri vrstnem redu na procesijah; tega je določal *statut 1519, člen 6*.

55 To pravico jim je na prošnjo Friderika III. navedenega dne podelil papež z bulo, obj. v ZZ III (1890), št. 10, st. 145–147. J. Gruden citira napačen datum bule, 17. junij 1463 – J. Gruden, *Cerkvene razmere*, 61, a v uvodu k njeni objavi se je zmotil tudi objavitelj. Papež 17. maja 1463 Frideriku III. in njegovim naslednikom ni podelil pravice do prezentacije prošta in dekana, saj se je to zgodilo že 6. septembra 1462 z izstavitvijo prve potrdilne bule. Pač pa jim je dovolil, da poslej prošte in dekane v Ljubljani namesto Svetemu sedežu prezentirajo ljubljanskim škofom.

56 Prim. spodaj podpoglavje »Bogoslužje: osnovna skupna dejavnost«.

57 Prim. zgoraj zadnji odstavek podpoglavja »Obseg škofije« v poglavju »Ustanovitev in obseg ljubljanske škofije« in spodaj podpoglavje »Prikaz proštove«, razdelek o Juriju Slatkonju.

58 Prim. podpoglavje »Prikaz proštove«, razdelek o Petru Knavru.

59 Prim. podpoglavje »Prikaz proštove«, razdelek o Rupertu Kupleniku.

60 Proštova vloga se je v kapitlju nekoliko spremenila po tridentinskem koncilu, ko se je Cerkve bolj zavzela za spoštovanje rezidenčne obveznosti, vidno pa za časa škofa Hrena, ko je ljubljanski prošt dobil mitro in nove naloge.

61 Prezentacijsko in konfirmacijsko pravico glede obeh, prošta in dekana, sta najprej določali cesarska ustanovna listina in papeška ustanovna oziroma potrdilna bula – glej obj. v prilogah št. 1 in 2. Sicer je (po 17. maju 1463) za dekana veljal enak »red« kakor za prošta.

62 Prim. *statut 1519, člen 8*.

Ljubljano in njen kapitelj, čemur pa se je dalo tudi izogniti, kot kaže primer dekana Arnolda von Brucka.⁶³

Kanonike so njihovemu škofu prezentirali kranjski deželni knezi, z izjemo enega kanonika, ki ga je imenoval škof sam in so mu zato rekli »kanonik ad baculum«. Temu kanonikatu je ustanovitelj posebej inkorporiral beneficij sv. Petra na Pšati (v župniji Mengeš), kar je škofovega kanonika zavezovalo k branju ene tedenske maše pri tamkajšnjem glavnem oltarju. Te maše pa kanoniki *ad baculum* že zaradi posebnega statusa, ki so ga uživali v odnosu do škofa, in s tem povezanimi nalogami najverjetneje niso opravljali sami. In bržčas je dal škof Scarlichi pšatsko ustanovo tudi zato prenesti v ljubljansko stolnico, na oltar vseh svetnikov.⁶⁴

Iz materialne osnove, ki jo je kapitlju dodelil cesar ob ustanovitvi, naj bi se vzdrževali štirje vikarji. Prezentacijsko pravico zanje so imeli Friderik III. in njegovi nasledniki kot avstrijski vojvodi oziroma deželni knezi. Proti koncu 15. stoletja je v listini, izstavljeni v Freiburgu (im Breisgau), kralj Maksimilijan izbiro vikarjev prepustil do preklica proštu, dekanu in kapitlju. Kajti v tistem času so bila vikariatna mesta nezasedena in kralj »se je bal«, da bi iz nevednosti in nepoznavanja vikariate podelil neprimernim osebam. To bi moglo po njegovem mnenju pri ljudeh vzbuditi precejšnje negotovanje, saj so imeli vikarji dušnopastirske naloge: ljudstvo so oskrbovali s pridigo, spovedovanjem in drugim. O izboru naj bi potemtakem v prihodnje kapitelj sproti obveščal prezentatorja, ta pa bi izbranega vikarja ali vikarje prezentiral škofu.⁶⁵ Žal zaradi ne povsem jasnih vpisov v urbarju števila vikarjev, delujočih neposredno pred in po letu 1498, ne moremo preveriti; navedemo lahko le podatek, da so v jesenskih kvatrah leta 1500 z besedo »vikar« označene tri osebe. Vikarji so se (pozneje) delili: dva je imela stolna cerkev in dva cerkev sv. Petra.⁶⁶

Položaj vikarjev je kapitelj določil s statutom. Leta 1519 je v zadnja dva člena zapisal, da nobeden izmed štirih vikarjev v kapitlju nima glasu, da se nobeden izmed njih ne sme nepoklican vmešavati v kapiteljske zadeve, temveč

63 Glej ustrezni razdelek v podpoglavju »Prikaz dekanov«.

64 A. Lavrič, *Ljubljanska škofija*, 245, št. 329. Vizitator je 3. oktobra 1631 zabeležil, da dolžnosti beneficiata pri sv. Petru na Pšati izpolnjuje ihanski župnik (kot *officiator*). Po ustreznem zapisu v vizitaciji škofa Rabatta so prenos oficiature izpeljali 13. novembra 1632 – v NŠAL, ŠAL, *Vizitacije*, f. 2, št. 3.

65 NŠAL, *Zbirka listin*, 1498 VIII 23. *Freiburg im Breisgau*. Listino v celoti objavljamo v prilogi št. 7.

66 Do takšne delitve je prišlo vsaj v drugi polovici obravnavanega obdobja – prim. NŠAL, KAL, *Spisi*, f. 287 (izdatki za leto 1550/51) –, lahko pa že prej. Šenklaška vikarja sta imenovana le z osebnim imenom: Felicijan oziroma Andrej – prav tam.

morajo vsi služiti koru in cerkvi. Vikarji za svojo službo prejemajo deleže kakor drugi rezidencialni kanoniki in so člani kapitlja.⁶⁷ Ker so bili vikarji v prvi vrsti dušni pastirji, so v stolnici pridigali in delili zakramente. Za vsak teden posebej je bil imenovan »dežurni« vikar ali *tednar* (vicarius hebdomadarius), ki se je moral po jedi napotiti naravnost domov in tam čakati pripravljen, da bi ga ljudje mogli poprositi za spoved ali podelitev kakega drugega zakramenta. Kadar je hotel »iz pametnega razloga« oditi z doma, je moral nekoga prositi za nadomeščanje ali pa mežnarju sporočiti, kje naj ga iščejo. Če se hebdomadar tega ni držal, ga je dekan kaznoval s poljubno vsoto denarja. V primeru, da je nekdo zaradi vikarjevega zanemarjanja dolžnosti umrl brez zakramentov, je vikarja glede na težo prekrška (pro qualitate et quantitate) kaznoval ordinarij sam ali njegov vikar v duhovnih zadevah.⁶⁸

Statut, sprejet junija 1519, pa je določil status tudi levitov, ki so formalno postali del kapitlja le nekaj mesecev prej. Za razumevanje okoliščin je pomembna notarska listina, katero je dal 26. februarja 1519 napraviti kapitelj in ki ima sledečo vsebino. Ob ustanovitvi je Friderik III. kapitlju poleg drugih dohodkov prepustil petdeset funtov (črnih) denaričev, ki jih je za Celjani letno dobival kot odvetnik gornjegrajske opatiije.⁶⁹ Odvetščino je kapitelj (sicer neredno) prejemal od svojega škofa, dokler se ni škof Ravbar obrnil na kralja Maksimilijana s prošnjo, da bi škofje odvetščino obdržali.⁷⁰ V zameno je bila kapitlju inkorporirana župnija Dob, ki je prinašala osemdeset ducatov letno.⁷¹ Škof Ravbar na eni strani in kapitelj na drugi zdaj uveljavljata sklep, da od župnijskega dohodka kapitelj zase zadrži denar v višini odvetščine, preostanek pa porabi za nastavitve dveh levitov »poštenega življenja in vedenja«. Če bi se primerilo, da bi »zavoljo vpada katerih koli sovražnikov« kapitelj z dohodkom dobske cerkve komajda pokril odvetščino, levitov kapitelj ni dolžan imeti.⁷² Po statutu je mogel kapitelj levita, ki naj bi bila »poštena duhovnika«, kadar koli odstaviti.⁷³ Plačevali pa naj

67 Statut 1519, člena 31, 32.

68 »Si vero ex huiusmodi sua negligentia aliquis sine sacramentis decederet, ex tunc reverendissimus dominus noster, aut eius in spiritualibus vicarius talem pro qualitate et quantitate excessus punire sciatur« – prav tam, člen 8.

69 Prim. ZZ I (1888), št. 2, st. 19: »Redditus quinquaginta librarum: quae nobis occasione advocacionis praefati monasterii, singulis annis dari consueverunt.«

70 Viri kažejo neredno plačevanje odvetščine. Že listina, datirana v Vodichah 28. januarja 1467 – NŠAL, KAL, Spisi, f. 198/1, potrjuje izplačilo za tri leta skupaj (1464–1466). Opazke v NŠAL, KAL, Urbarji, št. 1, fol. 81, /str./ 156–157 pa opozarjajo na škofov dolg v letih 1493–1499.

71 Prim. NŠAL, Zbirka listin, 1518 XII 4. Rim.

72 NŠAL, Zbirka listin, 1519 II 26.

73 Statut 1519, člen 15: »Statuimus /.../ quod duo honesti presbiteri in levitas, ad nutum capituli amovibiles, assumantur.« Da bi imeli v obravnavanem času vsi leviti ljubljanskega kapitlja mašniško posvečenje (prezbiterat), ni gotovo.

bi ju iz skupnega kapitelskega premoženja (de communi massa Capituli interteneantur).⁷⁴

Število kanonikov

Čeprav naj bi bilo poleg obeh dignitarjev v kapitlju deset kanonikov, njihovo število v resnici nikdar ni bilo tako visoko.⁷⁵ Poglavitni razlog za to so bili nezadostni viri dohodkov, dodeljeni kapitlju ob ustanovitvi,⁷⁶ saj bi morali glede na ustanovne dokumente dohodke šestih inkorporiranih župnij (Šentvid pri Ljubljani, Naklo, Svibno, Vodice, Šentjernej, Sv. Nikolaj pri Beljaku)⁷⁷ razdeliti med dvanajst polnopravnih kapitelskih članov.⁷⁸ Pozneje si je sicer kapitelj v soglasju s škofom svoj gmotni položaj izboljšal tako, da si je pridobil dohodke sedme župnije, župnije Dob. Število kanonikatov so nato hoté zmanjšali v letu 1536, ko so eno kanoniško prebendo namenili za vzdrževanje stolnega organista.⁷⁹

Na spreminjanje števila zasedenih kanonikatov skozi čas torej gospodarska moč kapitlja ni bila brez vpliva, vendar takšne soodvisnosti, kakršno prikazujejo poznejše generacije kanonikov,⁸⁰ viri do sredine 16. stoletja ne potrjujejo. Res je bilo v letih, ko naj bi šlo kapitlju razmeroma dobro, na primer v drugem desetletju 16. stoletja, sedem rezidencialnih kanonikov, izvzemši dignitarja.⁸¹ Leta 1533 je bilo zasedenih vsaj osem kanonikatov, pri stolni cerkvi pa je bivalo šest kanonikov.⁸² A čeravno naj bi se vsaj proti sredini stoletja gospodarske razmere

⁷⁴ Prav tam.

⁷⁵ Brošura z naslovom *Ljubljanski stolni kapitelj* govori o šestih kanonikatih Friderikove ustanove, med katerimi dva pripadata dignitarjema – *Ljubljanski stolni kapitelj*, 3–4. Toda v prvih stotih letih je bilo dejansko zasedenih več kanonikatov, le da vsi kanoniki niso rezidirali. Danes je poleg Friderikovih še šest kanonikatov zasebnih ustanov, ki so bili ustanovljeni postopoma v letih 1704–1867.

⁷⁶ Na tem mestu lahko opozorimo, da je župniji Šmartin pri Kranju in Šmihel pri Pliberku, inkorporirani škofijski menzi, ob ustanovitvi škofije že imel Žiga Lamberg, prvi ljubljanski škof – J. Gruden, *Cerkvene razmere*, 60.

⁷⁷ Radovljiška župnija je bila posebej utelešena proštiji, kapela sv. Petra na Pšati pa kanonikatu *ad baculum*. Prim. spodaj podpoglavje »Kapiteljsko gospodarstvo«.

⁷⁸ Če pustimo ob strani vikarje kot nepolnopravne člane. Naj še enkrat omenimo, da je Friderik III. v ustanovni listini sebi in svojim naslednikom pridržal pravico do odobritve večjega števila kanonikov ali vikarjev, če bi bila kdaj za to zagotovljena primerna materialna osnova – ZZ I (1888), št. 2, st. 19. Prim. obj. v prilogi št. 1.

⁷⁹ Glej spodaj podpoglavje »Bogoslužje: osnovna skupna dejavnost«. Prim. *NŠAL, ŠAL, Formularji*, št. 1, 533–536: pismo škofa Seebacha organistu Janezu (Hansu) Dienerju o imenovanju le-tega za škofovega oskrbnika.

⁸⁰ Pri vizitaciji leta 1665 so kanoniki na vprašanje, zakaj so v kapitlju samo štirje kanoniki prebendarji namesto desetih, odgovorili, da zaradi »dolgov in kontribucij za vojno s Turki« – *NŠAL, KAL, Spisi*, f. 21/14.

⁸¹ Obračun z dne 28. novembra 1512 v *NŠAL, KAL, Urbarji*, št. 1, 180; statut 1519, uvodni del.

⁸² Statut 1533, uvodni del.

v kapitlju občutno poslabšale, pregledi kanoniških deležev za leto 1550/51 ne beležijo manj kakor šest (rezidencialnih) kanonikov.⁸³ Pač pa sklepamo na nižje število le-teh na podlagi deželno knežjega ukaza kapitlju 11. oktobra 1497⁸⁴ in pisma škofa Kacijanarja kralju Ferdinandu 4. oktobra 1539.⁸⁵ Toda ne v prvem ne v drugem primeru ni šlo za finančno vprašanje: medtem ko je šlo leta 1497 za problem discipline,⁸⁶ je bil padec števila leta 1539 posledica smrti več starejših kanonikov.⁸⁷

Officia v kapitlju in škofiji

Na ravni kapitlja ali škofije so posamezni kapiteljski člani opravljali posebne službe (*officia*). Za prvih sto let je v ljubljanskem kapitlju izpričana samo funkcija prokuratorja ali oskrbnika/ ekonoma,⁸⁸ na katero je kapitelj volil enega svojih polnopravnih članov.⁸⁹ Novi prokurator je bil v tej službi za določen čas⁹⁰ in je za svoje delo prejemal plačo.⁹¹

Več je bilo škofijskih služb, med katerimi je bila najpomembnejša služba generalnega vikarja, škofovega namestnika v duhovnih zadevah (in *spiritualibus*).⁹² Žal dobimo iz razmeroma redkih virov, kjer nastopajo kanoniki v funk-

83 Prav toliko kanonikov je bilo navzočih tudi pri sprejemu *Konradovih konstitucij* leta 1574. Pri »statutih« (statuta), ki jih za sprejem v kapitelj določajo te konstitucije, ugotavljamo razliko med kanoniki, ki želijo rezidirati, in tistimi, ki nosijo samo naslov (*titulum et privilegia*) kanonika. V raziskovanem obdobju je sicer govor o t.i. nadštevilnih kanonikih (*canonici supernumerarii*); v Ljubljani je imel tak status na primer Martin Drosendorfer (po letu 1527), kantor Ferdinandove dvorne kapele na Dunaju – O. Wessely, *Arnold von Bruck*, 161–162. Prim. A. Rijavec, *Glasbeno delo*, 17 (a napačno glede Drosendorferjeve resignacije v korist Mihaela Götta).

84 Prim. vidimus v *NŠAL, Zbirka listin, 1521 III 27*.

85 *NŠAL, KAL, Spisi, f. 109/1*.

86 Glej spodaj podpoglavje »Bogoslužje: osnovna skupna dejavnost«.

87 »Nachdem sich der gots dienst bey dem thuemb zu Laibach /.../ durch absterben der alten thuembherrn, so alda residiern, taglichen ringert, vnd in abfall raichet /.../« – *NŠAL, KAL, Spisi, f. 109/1*. Glej še podpoglavje »Kanoniki in (protestantska) reformacija«.

88 Službe v takratnih kapitljih so našteje v W. M. Plöchl, *Geschichte des Kirchenrechts*, Bd. II, 156–158; prim. R. Kušej, *Cerkveno pravo*, 257. V Ljubljani je v proučevanem času službo punktatorja opravljal denimo dekan. Sčasoma pa so se službe (*officia*) v ljubljanskem kapitlju pomnožile – prim. A. Koblar, *Beleške*, 192–194 (stanje na začetku 17. stoletja).

89 Kapiteljskega ekonoma viri v glavnem označujejo z lat. »procurator Capituli« in nem. »Kapitels Schaffer«.

90 Od treh kvater do treh let glede na obračune za leta 1500–1518 in 1531–1536 – *NŠAL, KAL, Urbarji, št. 1, 176–196*.

91 Plača (*schaffers besoldung*) je leta 1550/51 znašala 2 dukata na kvatre, torej 8 dukatov letno – *NŠAL, KAL, Spisi, f. 287* (izdatki za leto 1550/51).

92 Jednato o generalnih vikarjih tudi z zgodovinskega vidika v R. Kušej, *Cerkveno pravo*, 249–251.

ciji generalnega vikarja, dokaj pičle informacije. Medtem ko za čas škofa Lamberga ne moremo z gotovostjo postreči niti z enim imenom,⁹³ se prvi jasno izpričani generalni vikar pojavi v zadnjem desetletju 15. stoletja. Gre za prošta Petra Knavra, ki je škofu v Kopru Jakobu Valaressu dovolil, da je leta 1492 posvetil cerkev sv. Ahaca v Nemškem Rovtu.⁹⁴ Naslednja generalna vikarja, poznana po imenu, sta Mihael z Iga in Simon Šarc.⁹⁵ Mihael, ki je kot župnik v Dobu in kanonik v Ljubljani dosegel doktorat iz cerkvenega prava v Padovi leta 1499,⁹⁶ se kot ljubljanski generalni vikar *in spiritualibus* omenja leta 1511 in 1517.⁹⁷ Šarc, magister svobodnih umetnosti,⁹⁸ pa se v tej službi predstavlja v letih 1526–1528.⁹⁹

Lenart Mertlic, Nikolaj Škofič, Andrej Mager in Jurij Steinmetzer so nadalje imena generalnih vikarjev, delujočih v času škofov Kacijanarja, Textorja ter Seebacha.¹⁰⁰ Mertlica in Škofiča srečamo denimo v vlogi sodnika, ko razsojata spor, ki je spadal pod jurisdikcijo škofa.¹⁰¹ Med pristojnostmi generalnega vikarja navedimo še potrjevanje in umeščanje tistih duhovnikov, za katere je imel to pravico škof.¹⁰² Pri tem ne smemo pozabiti, da je v obravnavani dobi ljubljanska škofija na Kranjskem »premogla« vsaj enega arhidiakona: ljubljanskega prošta, ki je bil pravi radovljiški župnik in na območju (rodinsko) radovljiške pražupnije *archidiaconus natus*. Prošti so namreč prav tako potrjevali in ume-

93 Domnevamo sicer, da je bil Lambergov generalni vikar vsaj nekaj časa Mohor z Lanišča – prim. ustrezeni razdelek v podpoglavju »Prikaz dekanov«.

94 Glej podpoglavje »Prikaz proštov«, razdelek o Petru Knavru.

95 Pri tem moramo opozoriti na kanonika, ki bi utegnil službo generalnega vikarja opravljati za Knavrom in pred Mihaelom z Iga. Gre za Nikolaja Sparovca, ki je kot »vikar ljubljanske stolne cerkve in /škofov/ komisar« 11. februarja 1499 potrdil Jurija Slatkonja za ljubljanskega prošta – glej A. Gspan – J. Badalič, *Inkunabule*, 314, št. 138. Prim. GZL IX/100.

96 P. Simoniti, *Humanizem*, 122.

97 *NŠAL, KAL, Spisi*, f. 162/5, fol. 63; *ARS, Zbirka listin*, 1517 VIII 7.: »domino Michaeli de Ygg, juris doctori, vicario nostro in spiritualibus generali.« Prim. *NŠAL, GG A*, f. 17, »Registraturbuch« 1535, fol. 31v: »Michell von Igg raitung de officio vicariatus.«

98 Zanimiv podatek o Šarčevi izobrazbi in njegovi prošnji za predavateljstvo najdemo v P. Simoniti, *Humanizem*, 255, št. 21.

99 *ZAL, Cod I/1 -1526*, fol. 125 (25. maj 1526); *NŠAL, GG A*, f. 25 (7. maj 1527); *NŠAL, Zbirka listin*, 1528 XI 15. *Gornji Grad*.

100 O navedenih generalnih vikarjih prim. zbrane podatke v poglavju »Biogrami duhovnikov«.

101 V zvezi z dolgoletnim sporom med Sebastijanom Kolbekom in Mihaelom Hasiberjem zaradi t.i. Ravbarjevega beneficija sta se ohranila dva dokumenta: Mertliceva *sententia* z dne 22. avgusta 1542 in Škofičeve »Litterae Inhibitionis« z dne 27. oktobra 1551. Glej podpoglavje »Prikaz proštov«, razdelek »Vprašanje prošta Janeza Kolbeka«.

102 Škof je lahko posamezne naloge s področja spiritualij poverjal drugim duhovnikom, ki pa so bili najpogostejše člani kapitlja. V takih primerih viri duhovnika označujejo kot škofovega pooblaščenca ali komisarja.

ščali njim »podrejene« duhovnike;¹⁰³ bolj problematično je bilo njihovo izvajanje cerkvenosodne oblasti.¹⁰⁴

Naslednja služba, vredna posebne omembe, je bila služba škofijskega oskrbnika v Ljubljani. Če izhajamo iz virov, te funkcije vsaj do sredine 16. stoletja ne moremo posplošeno povezovati s kanonikatом *ad baculum* ali kakim drugim položajem v kapitlju.¹⁰⁵ Sploh je s pomočjo virov prve roke kanonike *ad baculum* skoraj nemogoče identificirati, saj se v virih uporablja le splošna oznaka »kanonik«.¹⁰⁶ Vendar ob primerjanju raznih drobnih podatkov ne ostanemo brez nekih, dasiravno hipotetičnih sklepov. Tako menimo, da je bil prvi ljubljanski kanonik *ad baculum* Jurij Kisleker, po čigar smrti bi moral škof Ravbar na kanonikat umestiti Petra Bonoma.¹⁰⁷ To se kljub Maksimilijanovemu pritisku ni zgodilo, morda zaradi poprej dane škofove obljube Mihaelu z Iga.¹⁰⁸

Prav Kisleker je poleg tega prvi na seznamu ljubljanskih kanonikov *ad baculum*, v katerem so za prvih sto let podana samo imena treh oseb.¹⁰⁹ Še

103 Prim. NŠAL, Zbirka listin, 1529 I 29. Stertzing. V času, ki ga obdelujemo, se je vloga škofov – in s tem njihovih generalnih vikarjev – v odnosu do arhidiakonov na splošno krepila (cerkveno oglejski del avstrijskih dežel je v tem pogledu sicer izjema), vendar so škofje svoje pozicije utrdili (še) po tridentinskem koncilu. Kar zadeva (cerkveno) sodstvo v ljubljanski škofiji, so Carcanovi dekreti leta 1621 generalnega vikarja izrecno postavili nad prošta: »Vicarius generalis locum habeat supra praeposituram, ubi contingit de judicialibus agi« – NŠAL, KAL, Spisi, f. 267/5.

104 To je bila ena spornih točk v sporu med škofom Ravbarjem in proštom Jurijem Slatkonjem. Ta je menil, da mu pripada »ordnlich gerichtswang in derselben pfarkirchen zu Radmans-torff tanquam archidiaconus natus« – glej spodaj ustrezeni razdelek v podpoglavju »Prikaz proštov«. Za ilustracijo naj navedemo primer, ko je ljubljanski proš Deforz morebitnim nasprotnikom umestitvenega akta, s katerim je Ruperta Kuplenika 29. januarja 1529 formalno umestil na župnijo v Gorjah, zagrozil »per censura ecclesiastica auctoritate nostra ordinaria« – NŠAL, Zbirka listin, 1529 I 29. Stertzing.

105 Po uvedbi službe stolnega župnika – kanonika v Ljubljani leta 1621 je bila ta služba vsaj sprva zaupana kanonikom *ad baculum* – NŠAL, Kulavic, Zapiski, zv. II, 51; NŠAL, Škof. protokoli, f. 6, št. 9/2, 291.

106 Kake umestitvene listine za kanonikat *ad baculum* nismo našli.

107 Po tem kanonikatu bi se bil utegnil ozirati tudi Jakob Sucher – prim. NŠAL, KAL, Spisi, f. 259/19; P. Simoniti, Humanizem, 18, op. 9. Glej še Suchrov biogram v poglavju »Biogrami duhovnikov«.

108 P. Simoniti, Humanizem, 66, op. 34. Maksimilijanovo pismo z omenjeno zahtevo nosi datum 20. junij 1496, a Bonoma v pregledanem gradivu ni med ljubljanskimi kanoniki. K domnevi, da je šlo pri vprašanju Kislekerjevega nasledstva za kanonikat *ad baculum*, nas nagiba misel, da bi se škof ne mogel upirati Maksimilijanovi zahtevi, če bi bil v igri kanonikat, za katerega bi imel prezentacijsko pravico kralj. Mihael z Iga je slabe tri tedne prej, preden je bil 7. oktobra 1495 potrjen za župnika v Dobu, škofa Ravbarja nadomestil pri vizitaciji *liminum*. Glede na to, da je Mihael z Iga pripomogel k inkorporaciji svoje župnije ljubljanskemu kapitlju, je bil po vsej verjetnosti prav on kanonik *ad baculum*.

109 NŠAL, Kulavic, Zapiski, zv. II, 51. Te osebe so že imenovani Kisleker (z napačno zadnjo letnico 1482) ter »Siberauer Leonardus 1512–1530« in »Peterlin Petrus 1530 oder 1540–

najbliže funkciji škofijskega oskrbnika v Ljubljani bi bil glede na vire doktor Lenart Silberpauer, izpričani »camerarius et capellanus« škofa Ravbarja,¹¹⁰ ki pa je bil morebiti le Ravbarjev osebni komornik.¹¹¹ O tretji osebi, Petru Peterlinu, smo našli le zapis o njegovi imatrikulaciji na dunajsko univerzo¹¹² in podatek v zvezi z njegovimi protestantskimi nazori.¹¹³ Slednje pa bi glede na druge zbrane podatke, nanašajoče se na reformacijsko dogajanje v ljubljanskem kapitlju,¹¹⁴ prej govorilo proti temu, da je imel Peterlin v Ljubljani kdaj status kanonika *ad baculum*.

Na drugi strani nastopajo v službi ljubljanskega oskrbnika kanoniki, za katere nimamo dokazov, da bi jim kanonikat podelil škof. Gre za kanonike, kot so Simon Šarc,¹¹⁵ Pavel Wiener,¹¹⁶ Mihael Hasiber¹¹⁷ in Andrej Mager.¹¹⁸ Kanonikata skoraj gotovo nikoli ni imel oskrbnik Andrej Cibavit, ki je skupaj s kanclerjem škofa Ravbarja Avguštinom Pryglom¹¹⁹ leta 1511 prevzel škofijski

1570«. Kulavičev seznam naj bi bil le dopolnjen seznam izpod peresa Bernharda von Schluderbacha, dvornega kaplana (Hofkaplan) nadškofa Mihaela Brigida, ki je leta 1796 prejel kanonikat *ad baculum*.

110 V *ARS, Zbirka listin, 1521 XI 11.*: »Leonardo Silberpauer doctori, camerario et capellano nostro«, *NŠAL, Zbirka listin, 1521 XI 30.*; *NŠAL, GG A, f. 14, fol. 37* (leta 1529: le škofov kaplan). Silberpauer je omenjen med bakalavriji dunajske univerze v zimskem semestru leta 1500 v P. Simoniti, *Humanizem*, 251, št. 148.

111 Kar zadeva duhovnike, blizu škofu Lambergu, sta se skupaj s škofom (poleg dekana Mohorja z Lanišča) v tevtonsko Marijino bratovščino v Rimu vpisala Gašper iz Loža (de Loss), »capellanus reverendissimi domini episcopi Laibacensis«, in Mihael Pophinger, »prefati domini Laibacensis camerarius« – F. Kovačič, *Rimski romarji*, 124. Oznako »škofov kaplan« zasledimo pri nekaterih manj vidnih duhovnikih, kot sta Peter Eglosperger (v I. Orožen, *Das Bisthum*, Bd. Ila, 207; Bd. VI, 227) in Peter Jankula (v *NŠAL, KAL, Spisi, f. 75/1*; prim. *NŠAL, ŠAL I, f. 11/8*).

112 MUW III, 1519/I A 62: »Petrus Peterlinus ex Tergesto.«

113 P. Paschini, *Eresia*, 26–27. Prim. Peterlinov biogram v poglavju »Biogrami duhovnikov«.

114 Glej spodaj podpoglavje »Kanoniki in (protestantska) reformacija«.

115 *NŠAL, GG A, f. 20, fol. 309*: »Rayttung de anno Domini 1505 volbracht post Michaelis anno sexto. Mit herrn Simon Schars schaffer zu Laybach.«

116 Glej ustrezni biografski razdelek v podpoglavju »Kanoniki in (protestantska) reformacija«.

117 *NŠAL, KAL, Spisi, f. 133/9* (pismo škofa Kacijanarja 30. septembra 1538): »Michael Haisiber vnser schaffer zu Laibach.« Hasiber je škofov oziroma škofijski oskrbnik v Ljubljani še leta 1543 – *NŠAL, Zbirka listin, 1543 VI 27*. Prim. Hasiberjev biogram v poglavju »Biogrami duhovnikov«.

118 To službo je prevzel za Hasiberjem ob nastopu škofa Textorja – *NŠAL, Škofje: Textor* (škofovo navodilo Hasiberju 22. oktobra 1545). Prim. *NŠAL, ŠAL, Pfalz, f. 66* (leto 1566), kjer se Mager omenja kot nekdanji ljubljanski oskrbnik v zvezi z nekim sporom.

119 Podatke o Pryglovem življenju in delu je zbral in obdelal P. Simoniti – P. Simoniti, *Humanizem*, 83–112. Ob prevzemu župnije Kranj je bil Prygl »seiner genaden /bischof Raubers/ khanzler« – prim. J. Žontar, *Zgodovina mesta Kranja*, 71.

menzi inkorporirano župnijo Kranj.¹²⁰ Ljubljanske kanonike je namreč najti tudi med oskrbniki gornjegrajske posesti oziroma gospodstva; to službo sta recimo opravljala Mihael Valler¹²¹ in Matija Wallich.¹²² Nasploh so nekateri, zlasti vidnejši kanoniki pogosto odhajali v Gornji Grad.¹²³ Nehote si ustvarimo morda pretirano mnenje, da so se kanoniki mudili vsepovsod, samo doma da jih ni bilo kaj dosti.

II/3 Vprašanje prvega prošta, dekana in kanonikov

Prvi prošt

Z inkorporacijo župnije Radovljica ljubljanski proštiji je postal prošt v Ljubljani tedanji radovljiški župnik; tudi vsi naslednji prošti naj bi imeli omenjeno župnijo do svoje smrti.¹²⁴ Vedeti, kdo je bil prvi ljubljanski prošt, zatoj pomeni vedeti, kdo je ob ustanovitvi v Radovljici župnikoval.¹²⁵ Po najstarejšem znanem seznamu proštov z začetka 18. stoletja¹²⁶ je bil prvi ljubljanski prošt radovljiški župnik Lenart Jamnizer.¹²⁷ Jamnizer se v pregledanem gradivu sicer prvič pojavi

120 Mlajši prepis v *NŠAL, ŠAL I, f. 13/2*: »Anndre bey dem gottlöblichen vnnd erwirdigen capitll zu Laybach vicary diser zeit, des hochwirdigisten fürsten inn Gott vatter vnd herrn, herrn Cristoffen bischouen zu Laybach schaffer.«

121 *NŠAL, KAL, Urbarji, št. 1, fol. 91*: »Dominus Valler Michael procurator ibidem reverendissimi presulis« (zapis v zvezi z gornjegrajsko odvetščino za leto 1497/98). Več o Vallerju, ki mu je škof Ravbar zaupal upraviteljstvo samostana v Admontu, P. Simoniti, *Humanizem*, 107–108. Prim. še Vallerjev biogram v poglavju »Biogrami duhovnikov«.

122 Škof Ravbar je svojemu kaplanu (vnserm caplan) osebno polaskal, ko se je nanj obrnil »von wegen des schafferamts allhie zu Obernburg das er /Wallich/ verbest vnd aufgericht hatt« – *NŠAL, GG A, f. 14, »Rechnungsakten« 1524–1540*. Prim. *NŠAL, Zbirka listin, 1528 XI 15. Gornji Grad*.

123 V Gornjem Gradu jih srečujemo zlasti ob pregledovanju virov iz obravnavanega obdobja, shranjenih v *NŠAL, GG A*, predvsem *f. 14, f. 20–23, f. 76–78*. Ljubljanske kanonike zasledimo tudi med (stalnimi) župnijskimi vikarji štajerskih župnij ljubljanske škofije.

124 Prim. ZZ I (1888), št. 2, st. 10–11; ZZ III (1890), št. 8, st. 116; obj. tudi v prilogah št. 1 in 2.

125 Prim. F. M. Dolinar, *Oris*, 255.

126 V *NŠAL, KAL, Spisi, f. 249/1*.

127 »Leonardus Jamnizer ex Parocho Rottmanstorffensi primus Praepositus Labacensis anno 1461. Obiit circa annum 1471.« V popisu kapitelskega arhiva iz leta 1836 J. Kek pripisuje jedro seznama Janezu Ludviku Schönlebnu (1618–1681), dekanu ljubljanskega kapitlja v letih 1654–1667; mlajši podatki so bili po njegovem dodani kasneje. Vendar nobeden od dveh seznamov, ki ju najdemo pod navedeno arhivsko oznako, ne ustreza Kekovemu opisu. Prvi seznam je napisala ena roka (ne dve ali več), zadnja letnica v njem je 1717, kar pomeni, da bi mogel biti njegov avtor Schönlebnov nečak Janez Gregor Dolničar (umrl 1719). Drugi seznam proštov je še slabo stoletje mlajši: obsega čas 1461–1808 (1818) in je, tako kot ustrezni del seznama, ki so ga v šematizmih ljubljanske škofije pričeli objavljati po

še le poleti leta 1464, zato se nam zdi na mestu vprašanje, kdo je bil radovljiški župnik pred njim. F. Pokorn navaja pred Jamnizerjem kot radovljiškega župnika Boltežarja de Motschiedla.¹²⁸ Toda Motschiedla je že leta 1453 Ulrik Celjski prezentiral za škofa v Zagrebu in kljub sporu, ki se je vlekel do leta 1465, je bil Motschiedl vsaj do leta 1461, ko se zadnjič omenja v virih, upravitelj temporalij zagrebške škofije. Ker njegovega imena poleg tega, kolikor nam je znano, pri nas ni zaslediti v letih neposredno pred ustanovitvijo ljubljanske škofije ali tik po njej, moremo sklepati, da je – preden je škofija po konfirmaciji prvega škofa začela –¹²⁹ Motschiedl bodisi umrl bodisi je na radovljiško župnijo resigniral.¹³⁰

Kot pomoč pri nadaljnjem ugotavljanju okoliščin v zvezi s prvim ljubljanskim proštom lahko služi že to, da je Friderik III. tako kmalu prosil za spremembo glede konfirmacije ljubljanskih proštov in dekanov. Po cerkvenopravni potrditvi škofije 6. septembra 1462 in pred 17. majem 1463 je papeža zaprosil, naj bi prošti in dekani v prihodnje ne bili prezentirani sv. sedežu, ampak ljubljanskemu škofu. Če bi bil torej ob polnopravni ustanovitvi škofije radovljiški župnik res Jamnizer, bi ga Friderik glede na potrdilno bulo Pija II. moral prezentirati papežu in bi bila omenjena Friderikova prošnja v navedenem času nerazumljiva oziroma odveč. Bolj verjetno je, da je bila radovljiška župnija ob ustanovitvi škofije vakantna (ali pa je vakantna postala v letu 1462) in da je bil Jamnizer prezentiran po Lambergovem nastopu.¹³¹ Čeprav dokončnega odgovora o tem za zdaj ne moremo dati,¹³² ne kaže dvomiti, da je bil prvi ljubljanski prošt prav Lenart Jamnizer.¹³³

letu 1860, pravzaprav prepis Dolničarjeve predloge, iz katere je črpal tudi F. Pokorn. Ker pa se je J. G. Dolničar najverjetneje res opiral na Schönleba – nespornega avtorja seznama ljubljanskih dekanov –, naš domnevno najstarejši seznam citiramo v študiji kot *Schönleben/ Dolničar*.

128 F. Pokorn – *NŠAL, Pokorn, Radovljica* – je podatek prevzel iz prispevka, navedenega v naslednji opombi.

129 Po papeškem imenovanju Žiga Lamberga 6. junija 1463 – *NŠAL, Zbirka listin, 1463 VI 6. Rim*.

130 Prim. I. Tkalčič, *Biskupi*, 372 sl.

131 Lamberg je bil za škofa kanonično potrjen, kot rečeno, 6. junija 1463 – izvornik papeške *intimatio* ljubljanskemu kapitlu v *NŠAL, Zbirka listin, 1463 VI 6. Rim*. V Rimu se je mudil še 30. junija – F. Kos, *Stroški za bulo*, 205; J. Gruden, *Cerkvene razmere*, 61. Prim. F. M. Dolinar, *Oris*, 255.

132 Mogoče bi bilo namreč tudi, da bi Motschiedl kot župnik v Radovljici v skladu s papeško potrdilno bulo »avtomatično« postal prošt: »Ipsarum quoque parrochialium modernos rectores, videlicet in Rodmanstorff in prepositum /.../ instituimus et creamus« – *ZZ III* (1890), št. 8, st. 117; prim. obj. v prilogi št. 2.

133 Kot drugi ljubljanski prošt se Jamnizer imenuje enkrat, in sicer v povzetku vsebine k škofovi potrditvi pravil bratovščine sv. Trojice 15. novembra 1469. Prepis potrdilne listine in povzetek njene vsebine iz druge polovice 17. stoletja v *NŠAL, ŠAL, Formularji, št. 1, fol. 553–559*. Prim. B. Otorepec, *Gradivo*, 30–31.

Prvi dekan

Vprašanje prvega ljubljanskega dekana je povezano s sporom za župnijo Šentvid pri Ljubljani, ki je bila cerkvenopravno najprej pridružena ljubljanski dekaniji, a je po razrešitvi spora v drugi polovici šestdesetih let 15. stoletja pripadla vsemu kapitlju.¹³⁴ Ob ustanovitvi škofije je v Šentvidu župnikoval Gal Hlapic, vendar se je imel za legitimnega šentviškega župnika tedaj tudi arhi-diacon za oglejski del Koroške Jurij Hajdnik. Medtem ko je bil Hlapica na župnijo prezentiral cesar Friderik III. in ga nanjo najkasneje leta 1453 umestil Enej Silvij (kot papeški legat), jo je bil v približno istem času oglejski patriarh podelil svojemu koroškemu arhidiakonu Hajdniku.¹³⁵ Ta je leta neposredno pred in po ustanovitvi ljubljanske škofije – tako pesem o Juriju Hajdniku, ki je nastala kmalu po letu 1469 – preživel v ječi.¹³⁶ Na drugi strani se v dveh listinah, izstavljenih 13. in 20. avgusta 1463, Hlapic javno predstavlja kot »decanus ecclesie Labacensis«.¹³⁷

Na župniji v Šentvidu in s tem dekaniji v Ljubljani se je torej uspelo vsaj nekaj časa de facto obdržati cesarjevemu kandidatu, kar je glede na cerkvene razmere v avstrijskem delu patriarhata povsem razumljivo. Čeprav Hlapic dekanske dignitete ni užival prav dolgo in se je bodisi umaknil bodisi umrl, še preden se je »boj za šentviško faro« zares končal, ga lahko imenujemo prvega ljubljanskega dekana. Vprašanje je le, ali more Hlapicevo dekanstvo zaradi omenjenega spora veljati za (dokončno) potrjeno tudi v cerkvenopravnem pogledu. Dejstvo je, da je po 17. maju 1463 prošte in dekane na deželnoknežjo prezentacijo konfirmiral ljubljanski škof in ne več papež,¹³⁸ toda obenem je res, da je moral o še nezglajenem sporu najprej odločiti Rim. Izhajajoč iz obeh navedb, kjer prvič v zgodovini ljubljanskega kapitlja nastopa kak njegov dekan, Hlapica vseeno postavljamo na vrh našega pregleda.¹³⁹ Nikakor pa čast prvega dekana ne priteče Martinu Klokerju, kakor bi sklepali na osnovi Schönleben/Dolničarjevega seznama,¹⁴⁰ kajti dekan Martin Kloker se v znanem arhivskem

134 Prim. ZZ III (1890), št. 8, st. 116–117; *NŠAL, KAL, Spisi, f. 259/19*.

135 Prim. J. Turk, *O početkih*, 95 sl.

136 P. Simoniti, *Humanizem*, 43 sl.

137 I. Orožen, *Das Bisthum*, Bd. IIa, 199 (13. avgust 1463); *NŠAL, Zbirka listin, 1463 VIII 20. Šmartin pri Kranju*.

138 Prim. ZZ III (1890), št. 10, st. 145–147.

139 Prim. *Župnija Ljubljana - Šentvid*, 43.

140 V tem seznamu namreč pod prvo točko beremo: »Martinus Klokar. Decretorum Doctor. Anno 1461.« Po popisu v I. Kogovšek – M. Kregar, *Župnija Št. Vid*, 53 je bil »Anonymus Klokher« dekan v letu 1466. Prim. Pokornov pregled v *NŠAL, Zgod. zapiski, f. 1*: »Martin Klokar. 1461.« »Gal Klapič. 1463.–«

gradivu nikjer ne pojavlja.¹⁴¹ Prej bi mogli dati prav notici, ki kot prvega dekana označuje Mohorja z Lanišča,¹⁴² seveda pod pogojem, da za dekane štejemo duhovnike, pri katerih o obče priznani kanonični konfirmaciji za to mesto ne moremo dvomiti.

Prvi kanoniki

V virih naletimo na imena prvih kanonikov po cerkvenopravni potrditvi prvega ljubljanskega škofa Žiga Lamberga 6. junija 1463. Za najzgodnejšo imamo zaenkrat navedbo dekana Gala Hlapica, ki je, kot rečeno, nastopil v vlogi priče pri izstavitvi neke gornjegrajske listine dne 13. avgusta 1463.¹⁴³ Kmalu zatem, 20. avgusta 1463, je bil izstavljen notarski instrument na zahtevo Lenarta Sepacherja (Seebacherja), ljubljanskega kanonika in župnika v Vodica.¹⁴⁴ Gre za pogodbo med vodiškim župnikom in škofom, v kateri Sepacher priznava inkorporacijo svoje župnije ljubljanskemu kapitlju, a si obenem pridržuje pravico do župnijskih dohodkov, ki jih bo obdržal kot prebendo.¹⁴⁵ Ta mu bo – razen dnevnih distribucij – ostala tudi v primeru, da pri stolni cerkvi ne bi rezidirал in se ne bi udeleževal skupnega bogoslužja. Priči sta bila člana ljubljanskega kapitlja: dekan Hlapic in kanonik Mohor z Lanišča.¹⁴⁶

Z bolj ali manj popolno zasedbo (rezidencialnih) kanonikov pa se srečamo v zvezi s sporom zaradi vodenja šentviške župnije. V prizivu na papeža, poslanem iz Ljubljane 31. januarja 1466, so poleg odsotnega prošta Jamnizerja imenovani naslednji kanoniki: Mohor z Lanišča, Mihael iz Kamnika, Jurij Kisleker, Nikolaj Ortner, Andrej Goschel in magister Ulrik Huber.¹⁴⁷ Čez slabo leto se v listini, izstavljeni v Vodica 28. januarja 1467, ponovijo imena oziroma priimki: Mohor

141 Morebiti gre za zamenjavo s Štefanom Klockerjem, ki je v Ljubljani dekanoval v dvajsetih letih 16. stoletja.

142 F. Kovačič, *Rimski romarji*, 124, št. 76.

143 I. Orožen, *Das Bisthum*, Bd. IIa, 199.

144 *NŠAL, Zbirka listin, 1463 VIII 20. Šmartin pri Kranju*: »Leonardus Sepachar canonicus Laybacensis necnon rector parrochialis ecclesie sancte Margarete in Wodicz Laybacensis diocesis.« Instrument je napravil javni notar Janez Isenhausen – prim. D. Kos, *Javni notariat*, 284–285, 287. Notarski instrument objavljamo v prilogi št. 11.

145 Podobnih pogodb v zvezi z drugimi kapiteljskimi župnijami ne poznamo.

146 Več o Mohorju spodaj v podpoglavju »Prikaz dekanov«.

147 *NŠAL, Zbirka listin, 1466 I 31. Ljubljana*: »Hermachoras de Harlandt, Michael de Stein, Georgius Kyslecker /.../ Nicolaus Ottner /.../ nominibus Andree Goschel et magistro Ulrici Hueber canonicorum.«

(z Lanišča), Ortner, Mihael (iz Kamnika), Kisleker in Goschel, nanovo pa se pojavi ime kanonika Volbenka Terfeserja.¹⁴⁸ Če k temu pritegnemo Valvasorjev seznam prvih kanonikov, ugotovimo, da so v njem poleg Sepacherja vsi kanoniki, ki jih našteva apelacijska listina.¹⁴⁹ Kot morda kaže primer Volbenka Abidta,¹⁵⁰ je bilo kanonikov več, le da vsi niso (ves čas) rezidirali.

Ker so župniki kapitlju inkorporiranih župnij z ustanovitvijo škofije postali kanoniki, se vprašamo, kot zgoraj pri prvem proštu, v katerih župnijah so omeñeni duhovniki župnikovali. Odgovoriti moremo samo za dva kanonika, s katerima smo se že seznanili: Lenarta Sepacherja, vodiškega župnika, in Mihaela, župnika v Naklem.¹⁵¹ A medtem ko v sodobnih in mlajših virih Sepacherja, Hubra (Huebra) in Goschla (Gösla) sploh ni zaslediti, so več sledov pustili Mohor, Ortner ter Kisleker. Mohorja, ki je postal dekan, predstavljamo med dekani, Ortnerja, proštovega namestnika v Radovljici, v podpoglavju o proštih. Kisleker v kapitlju ni dosegel nobene od dignitet, toda bil je ugledna osebnost z nekaj beneficiji in naj bi s sodnikom in meščanom v Kranju Janezom Slugom zapustil kapitlju lepo posest (1492).¹⁵² Po Kislekerjevi smrti se je za izpraznjeni kanonikat, najverjetneje kanonikat *ad baculum*, potegoval Peter Bonomo (1496), ki naj bi ga na zahtevo kralja Maksimilijana umestil tedaj že izvoljeni in potrjeni škof Ravbar.¹⁵³

148 NŠAL, KAL, Spisi, f. 198/1: »Hermachoras, Nicolaus Ottner /.../ Michael plebanus in Nakel, Georgius Kuselecker loco sui ac domini Andree Gössel, Wolfgangus Terfesser, canonici ecclesie Laybacensis.«

149 J. W. Valvasor, *Die Ehre*, Buch VIII, 690. Valvasor se moti toliko, kolikor postavlja prve člane kapitlja v leto 1461, saj škofija takrat (cerkvenopravno) še ni obstajala. Napačno je poleg tega ime prvega dekana M. Klockerja. Prim. seznam v Koledarju škofa Hrena, obj. v MHVK XVII (1862), 17.

150 B. Otorepec, *Prebivalstvo*, 79. Izvirnika oziroma prepisa na citiranem mestu nismo našli – glej prav tam, 96, op. 414. »Morda« ne izraža našega zadržka zgolj zato, ker izvirnika ni bilo najti, ampak tudi zaradi pomisleka, da bi utegnil »Abidt« (Abydt, Obydt) pravzaprav pomeniti »je umrl« (obiit) in bi beseda torej ne označevala priimka. Prim. biograma za Volbenka Abidta in Volbenka Terfeserja v poglavju »Biogrami duhovnikov«.

151 Da se je Mihael iz Kamnika pisal Kumer, ne drži – prim. A. Koblar, *Zgodovina Nakelske fare*, 74; J. Gruden, *Cerkvene razmere*, 79, op. 1. Glej ustrezni biogram v poglavju »Biogrami duhovnikov«.

152 Prim. NŠAL, KAL, Spisi, f. 184/2; NŠAL, KAL, Urbarji, št. 1, 150; NŠAL, KAL, Spisi, f. 287. Poleg kanonikata *ad baculum*? je imel Kisleker še župniji Šenčur pri Kranju – IMDK I (1891), 27 in Planina pri Sevnici – I. Orožen, *Das Bisthum*, Bd. VI, 228 ter (neko) kaplanijo v Kranju – J. Gruden, *Cerkvene razmere*, 142–143.

153 P. Simoniti, *Humanizem*, 66, op. 34.

II/4 Bogoslužje: osnovna skupna dejavnost

Temeljne bogoslužne obveznosti je ljubljanskemu kapitelju določil cesar z ustanovno listino. Škofu, proštu, dekanu, kanonikom in vikarjem je naročil, naj v cerkvi sv. Nikolaja vsak dan opravijo »oficij petih kanoničnih ur, namreč primo, terco, seksto, nono in kompletorij«. ¹⁵⁴ Vikarji ali kateri izmed njih, kakor bo pač odredil kapiteljski statut, naj dnevno pojejo jutranjice, za petje večernic pa naj dobijo ljubljanske šolarje. Skupaj z njimi naj kapitelj sleherni dan v celoti odpoje dva péta oficija: enega v čast Mariji, drugega glede na dan v tednu, navaden ali prazničen (de tempore aut festo, prout occurret). Za dušni blagor cesarja in njegovih prednikov, potomcev, naslednikov ter vseh vernih rajnih sta škof in kapitelj slednjič dolžna peti še oficij za rajne z vigilijami, in sicer enkrat v četrtletju. Vse molitve in petje, procesije in druge cerkvene obrede naj kapitelj opravlja »na oglejski način« (iuxta rubricam Aquileiensem). ¹⁵⁵ Odločitev v primeru, da bi v stolnici želeli uvesti dodatna liturgična opravila, je cesar prepustil vesti in volji škofa oziroma kapitlja samega. ¹⁵⁶

Natančneje so vprašanje, kdaj in kako naj se kapitelj zbira k skupni korni molitvi, urejali statuti, dasi je bilo marsikaj stvar ustnega dogovora. Ker najstarejši kapiteljski statut ni ohranjen in so drugi sodobni viri v tem pogledu preskromni, lahko na podlagi konstitucij iz let 1508, 1519, 1533 ter deloma 1574 samo približno rekonstruiramo molitveno življenje kapitlja. ¹⁵⁷ Do sprejema določil leta 1533 so najprej, ob zori, skupaj s šolarji – pevci opravili Marijin oficij. Nato so prišle na vrsto jutranjice, za katere so bile po obdobjih predpisane naslednje ure: ¹⁵⁸ četrta zjutraj med martinovim (11. 11.) in svečnico (2. 2.), do

154 Glede liturgije kanoničnih ur F. Ušeničnik, *Katoliška liturgika*, 398 sl. Splošni liturgični pojmi so razloženi v M. Smolik, *Liturgika*.

155 Po primerjalni razčlenitvi F. Ušeničnika sta se sicer oglejski obrednik in misal vsebinsko le malo razlikovala od tovrstnih rimskih liturgičnih knjig – F. Ušeničnik, *Obrednik oglejske cerkve*, 1 sl.; M. Smolik, *Pontifikal*, 623.

156 »Si vero episcopus, praepositus, decanus, canonici, et vicarii dicti, ultra praescriptas missas, et officia etiam alias et plures missas celebrare voluerint, id suis conscientiis et voluntatibus relinquimus« – ZZ I (1888), št. 2, st. 17. Prim. obj. v prilogi št. 1.

157 Do neke mere so nam pri tem v pomoč vizitacije iz 17. stoletja, posebno vizitaciji škofa Rinalda Scarlichija iz leta 1631 – obj. v AES 12 (1990) in Jožefa Rabatta iz leta 1665 – v *NŠAL, KAL, Spisi*, f. 21/14. Glede na to, da cesar, kot ugotavlja F. Ušeničnik, »ni uvedel v naše kraje novih obredov, ampak je sprejel liturgične običaje, ki so bili pri nas že udomačeni« – F. Ušeničnik, *Obrednik oglejske cerkve*, 2 –, bi se dalo v tej zvezi povedati kaj več na osnovi analize zadevnih bogoslužnih knjig; to pa že presega zastavljeni okvir raziskave.

158 Takratnega odmerjanja ur pri ljubljanski stolnici na žalost ne poznamo. Lahko pa dobimo neko predstavo o življenjskem ritmu Ljubljančanov v preteklih stoletjih v G. Makarovič,

praznika sv. Jerneja (24. 8.) šesta ura ter med pëto in šesto uro zjutraj od sv. Jerneja do tretje kvatrne sobote.¹⁵⁹ Po jutranjicah se je pela prima, in sicer v obdobju med velikonočno nedeljo in praznikom povišanja sv. Križa (14. 9.) ob sedmih zjutraj, ob petkih ob devetih, ob pol devetih pa, če je bil na tisti petek praznik. Ob tej uri so primo začenjali še na kvatno soboto ali na prazničen dan v postnem štiridesetdnevju, medtem ko so jo med praznikom povišanja sv. Križa (14. 9.) in vsemi svetimi (1. 11.) peli med sedmo in osmo zjutraj. Primi sta sledili terca in seksta, vendar iz virov pred letom 1533 ni razvidno, kdaj točno naj bi ju kapitelj opravljal. Prav tako ni znan čas none, ki se je načeloma molila oziroma pela zgodaj popoldne, okrog treh, a so jo v praksi marsikje opravili že dopoldne.¹⁶⁰ Tudi na vprašanje, kdaj so pred letom 1533 peli drugega od obeh skupnih oficijev, zaenkrat ne moremo odgovoriti. Pač pa je bilo leta 1519 »postavljeno«, naj se ob dveh popoldne pojejo večernice (s sklepnicami), izvzemši petke in navadne postne dni, ko je bil čas zanje ob treh; na praznične dni v postu so se večernice pričenjale pol ure prej.¹⁶¹

Večje spremembe v dnevnem liturgičnem redu je predpisal statut leta 1533.¹⁶² Takrat je bilo sklenjeno, da se Marijin oficij, ki so ga do tedaj peli ob zori in pred sončnim vzhodom (in aurora et ante lucem), prestavi na poznejši čas. Odslej naj oficij pojejo po zgodnji maši, ta pa naj se tudi v prihodnje bere ob isti uri, »takoj po prvem udarcu zvona«.¹⁶³ Oficiju naj sledi pridiga, po pridigi naj se ena za drugo zvrstijo prima, terca, seksta in nona ter za nono vëliki oficij (officium maius).¹⁶⁴ V 17. stoletju so pri glavnem oltarju opravljali tako oba oficija (maši) Friderikove ustanove kot tudi zgodnjikovo mašo v čast Mariji.¹⁶⁵

Slovenci in čas. Odnos do časa kot okvir in sestavina vsakdanjega življenja, Ljubljana 1995, 64 sl., 81 sl.; J. Mal, *Stara Ljubljana in njeni ljudje. Kulturnozgodovinski oris*, Ljubljana 1952, 9.

159 To je do prve sobote po prazniku povišanja sv. Križa, 14. septembru.

160 Pregled časovnih sprememb pri opravljanju (liturgičnih) molitev skozi zgodovino v F. Ušeničnik, *Katoliška liturgika*, 398 sl.

161 Bogoslužni urnik je »posnet« po *statutu 1519, člen 19, 20* – prim. obj. v prilogi št. 8. Za primerjavo naj navedemo, da je kapitelj v naslednjih stoletjih takoj po večernicah opravil jutranjice za naslednji dan – glej na primer *NŠAL, ŠAL, Sinode, f. 1* (sinodalne konstitucije iz leta 1642). Prim. kapiteljski statut iz leta 1910 oziroma 1924 v *NŠAL, Zgod. zapiski, f. 1*, ki takole ločuje dopoldansko in popoldansko liturgično molitev: »Horae diurnae: prima, tertia, sexta, nona mane, vespere cum completorio vero post meridiem, excepto tempore quadragesimali.«

162 *Statut 1533, členi 2–6*; obj. v prilogi št. 9.

163 Prav tam, *člen 2*: »Ut missa quae sub dicto beatae Mariae Virginis officio singulis diebus legebatur, statim post campanae pulsum primum, et eadem hora qua hucusque dicatur.« Ob kateri uri se je stolnični zvon v tistem času prvič oglasil, statuti ne povedo.

164 Gre za skupno pëto mašo, po obrobni opombi sodeč imenovano tudi »Hochamt«.

165 Po ustanovi zakoncev Landtrops iz leta 1414 – J. Veider, *Stara ljubljanska stolnica*, 70. Prim. *NŠAL, ŠAL, Vizitacije, f. 3, št. 5, 18–19*.

Medtem ko sta se zgodnja maša in Marijin oficij zvrstila okrog šestih zjutraj, so veliki oficij peli po ali okrog devete ure dopoldne.¹⁶⁶

Medtem ko o nedeljskih mašah, razen kar zadeva strežbo vikarjev pri teh mašah, statuti ne govorijo, prinaša statut iz leta 1519 seznam osemnajstih večjih praznikov (*festa maiora*).¹⁶⁷ Na te praznike je t.i. pontifikalno mašo, če ni bilo škofa, vodil prošt oziroma dekan in v odsotnosti dekana kanonik starosta (*canonicus senior*). Iz posebne pobožnosti in spoštovanja so lahko imeli takšno mašo še na praznik Marijinega obiskanja, na praznike sv. Petra in Pavla, sv. Nikolaja, sv. Mohorja in Fortunata ter ob izrednih priložnostih, kot so bili pogrebi ordinarija, prošta, dekana in kanonikov ter kranjskega deželnega kneza ali drugih visokih plemičev.¹⁶⁸ Med obveznimi procesijami so izrecno omenjene procesije na praznik presv. Rešnjega Telesa, na veliko in binkošno soboto ter velikopostna procesija.¹⁶⁹ Po drugi strani statuti ne naštevajo posebej bogoslužnih obveznosti, ki jih je kapitelj prevzel v prvih desetletjih po ustanovitvi. Tako na podlagi drugih virov denimo ugotavljamo, da je razen četrletne maše zadušnice za kranjske vojvode¹⁷⁰ kvatrnó črno mašo od kapitlja terjala ustanova Janeza Sluga (iz 1492).¹⁷¹

Izpričana so tudi mašna opravila dveh oltarnih ustanov, ki so bila zaupana celotnemu kapitlju. Škof Lamberg je leta 1482 ustanovil pri oltarju blažene Device Marije na empori štiri tedenske maše.¹⁷² Leta 1530 pa je prišlo na željo pokojnega Jerneja Slavoniča do ustanovitve enakega števila maš pri oltarju

166 Vizitacija iz leta 1665 beleži za veliki oltar v stolnici dnevno tri obvezne maše (*missae obligationis*): »Duae ex prima fundatione episcopatus debitae: videlicet una de beata Maria Virgine et altera de tempore. Item una missa quotidie hora 6 dicenda etiam de beata Maria Virgine, quae dicitur matutina« – prim. *NŠAL, ŠAL, Vizitacije*, f. 2, št. 3, 10v. Ob vizitaciji tega oltarja leta 1684 je vizitator podal ure tudi za oba Friderikova oficija oziroma maši: »una circa sextam matutinam de beata Virgine, altera post, vel circa nonam de tempore« – *NŠAL, ŠAL, Vizitacije*, f. 3, št. 5, 18–19. Prim. J. Veider, *Stara ljubljanska stolnica*, 73, op. 50.

167 *Statut 1519, člen 12*. Pontifikalna maša je bila na naslednje velike praznike: velika noč, vnebohod, binkošti, sv. Trojica, sv. Rešnje Telo, posvetitev cerkve, vnebovzetje, rojstvo Device Marije, svečnica, Marijino oznanjenje, vsi sveti, vsi verni rajni, božič, novo leto (*Circumcisionis domini*), sv. Trije kralji ali Gospodovo razglašenje, veliki četrtek, veliki petek in velika sobota.

168 Prav tam.

169 Prav tam, *člen 7*.

170 O poteku rekviema za deželne kneze *statut 1519, člen 16*, obj. v prilogi št. 8.

171 Slugove ustanovne listine iz leta 1492, ki jo citira *Index Generalis* J. Keka za *NŠAL, KAL, Spisi*, f. 184/2, nam ni uspelo izslediti. Prim. izplačila udeležencem pri t.i. Slugovih mašah zadušnicah za leto 1550/51 v *NŠAL, KAL, Spisi*, f. 287.

172 Poznamo samo izvleček iz Lambergove ustanovne listine iz 17. stoletja – *NŠAL, KAL, Spisi*, f. 112/8. Prim. J. Veider, *Stara ljubljanska stolnica*, 78 (z napačno letnico 1484).

presv. Trojice, prav tako na stolnični empori.¹⁷³ Kapitularji so pri teh oltarjih maševali bodisi sami, po vnaprej določenem redu, bodisi po drugih, v ta namen plačanih duhovnikih in so ob prevzemu beneficija izdali poseben reverz.¹⁷⁴ Eden izmed ohranjenih reverzov iz leta 1468 se nanaša na ustanovo v kapeli ljubljanskega špitala, ki jo je dal postaviti Ljubljančan Matko Videc.¹⁷⁵ Vendar kapiteljski člani niso nosili zgolj skupnih beneficiatnih bremen; marsikateri kapitulat je bil namreč hkrati beneficiat oziroma (bolj ali manj stalni) *oficiator* (oficiant) pri drugih ustanovah v stolnici, špitalski ali kaki drugi cerkvi.

Kanoničnih ur in drugega skupnega bogoslužja v stolnici so se morali po statutu udeleževati prošt, dekan, kanoniki, vikarji, kaplani in leviti.¹⁷⁶ Molitve naj bi opravljali z dolžnim spoštovanjem, predanostjo in pozornostjo, brez kričanja, preprirov, smeja in klepeta; molili in peli naj bi počasi in razločno. Za delno ali popolno odsotnost z obveznega bogoslužja je bila predvidena kazen, izražena z določeno vsoto denarja, v nekaterih primerih pa je bila kazen poljubna (*poena arbitraria*) in jo je sproti določal dekan. Kdor je neopravičeno manjkal pri jutranjicah, je plačal štiri solde, za vsako kanonično uro, na katero ni prišel, dva solda; zamudniki so morali plačati en črni denarič. Kazen dveh soldov je bila določena še za neudeležbo pri procesijah, kazen desetih soldov za vsako neopravljeno beneficiatno mašo oziroma za odsotnost z maše zadušnice za ustanovitelja. Neudeležbo pri pontifikalnih prazničnih mašah in nošnji relikvij po mestu ali cerkvi je kaznoval dekan po svoji presoji.¹⁷⁷

Pri branih ali pétih mašah ter kanoničnih urah je lahko odsotnega, če to ni bilo v škodo bogočastju in kapitlju, nadomeščal kak pošten mašnik ali vsaj subdiakon. Če za nadomeščanje ni bilo moč dobiti niti mašnika niti subdiakona, je mogel pri bogoslužju sodelovati bodisi akolit bodisi gojenec (študent) v spodobni

173 *NŠAL, Zbirka listin, 1530 IX 25*. Namesto 1530 navaja J. Veider letnico 1535 – J. Veider, *Stara ljubljanska stolnica*, 77. V neki drugi, starejši listini se Jernej Slavonič sam imenuje »beneficiat in kaplan presvete Trojice v ljubljanski stolni cerkvi« – *NŠAL, Zbirka listin, 1523 X 24. Ljubljana*.

174 Tozadevni del omenjene Lambergove ustanovne listine se na primer glasi: »Wegen diser gestüfften gült vnd güetter soll ein ersamen thumb capitl zu ewigen zeiten /.../ selbst oder durch geordenten cap(p)elan volbringen /.../ vermüeg der herrn capitularn von sich gebennen reuers.«

175 *ARS, Zbirka listin – HHStA, 1468 IX 15.*; obj. v GZL VI/30. Prim. GZL VI/33.

176 Škofove prisotnosti kapiteljski statuti v nasprotju s cesarsko in papeško ustanovno listino oziroma bulo seveda ne omenjajo. Pozneje je obstajala tudi razlika med polnopravnimi člani in drugimi člani ter duhovniki v kapitlju, ki je bila v tem, da so prvi hodili k jutranjicam in primam izmenično, medtem ko so se drugi obeh opravil udeleževali vsak dan – *NŠAL, KAL, Spisi, f. 40/54* (trinajsto poglavje sinodalnih konstitucij iz leta 1642); prim. *statut 1519, člen 2*.

177 Navedbe kazni so iz ustreznih členov *statuta 1519*.

obleki in superpeliceju. Statut je nadalje odredil vrstni red pri procesijah: polnopravni člani kapitlja so imeli prednost pred kapiteljskimi vikarji in kaplani, ti pred leviti, levitom pa so sledili kaplani ustanov glede na »službena leta«. O udeležbi drugih, stolničnih in nestolničnih kaplanov ali beneficiatov pri procesijah, jutranjicah in večernicah je »po stari navadi in redu« odločal ordinarij oziroma njegov vikar v duhovnih zadevah. Opravičeno je manjkal tisti, ki je zase ali za druge opravljal kak posel zunaj dežele Kranjske in je poskrbel za namestnika. Prav tako je bil opravičeni razlog za odsotnost resna bolezen, odhod k zdravniku ali na zdravljenje zunaj kraja rezidence.¹⁷⁸

Nad nemotenim potekom bogoslužja je bedel dekan, o nepravilnostih pa mu je lahko poročal tudi cerkovnik. Dekan je bil tisti, ki je odredil, kdaj naj kdo vodi kanonične ure in maševanje ali pomaga pri obredih. Medtem ko sta, kar zadeva strežbo, stregla pri maši na navadne dni oba kapiteljska levita, sta ob praznikih in nedeljah ter običajnih in razglašanih procesijah pomagala dva od štirih kapiteljskih vikarjev. Od vikarjev, ki jim je bilo sicer prepuščeno pridiganje, podeljevanje zakramentov in pomoč pri bogoslužju, je statut iz leta 1519 zahteval, da vselej, kadar iz stolnice nesejo sveto Rešnje Telo,¹⁷⁹ dobijo za spremstvo štiri šolarje.¹⁸⁰ Dva vikarja oziroma levita sta bila poleg tega dolžna spremljati turiferarija med incenzacijo pri določenih obredih.¹⁸¹ Poleg šolarjev – pevcev, ki jim statuti posebej ne posvečajo pozornosti, lahko med bogoslužnimi »pomočniki« omenimo cerkovnika, ki je z zvonjenjem klical k bogoslužju in tako kapitlju omogočal časovno orientacijo.¹⁸²

Kljub pisanim pravilom ljubljanski kapitelj ni bil izjema, kar zadeva kršitev črke na papirju. V sredo pred sv. Kolomanom, 11. oktobra 1497, je kralj Maksimilijan kapitlju ukazal, naj se tistim osebam, ki svoje dolžnosti opuščajo, prejemkov ne izplačuje v celoti. Kajti Maksimilijan je bil izvedel, da kar precej kanonikov pri stolni cerkvi ni rezidiralo, a so vseeno dobivali neokrnjene dohodke.

178 »Absens vero in negotiis capituli a cantandis vel legendis missis atque choro donec in negotiis capituli /.../ liber existat« – prav tam, *člen 3*. »Ita qui (dolo et fraude dimotis) chorum in residentia vel huiusmodi absentia causa sanitatis, missas cantare vel legere ac alia officia non posset, extunc talis tam in missis cantandis vel legendis quam visitandis horis canonicis ac aliis oneribus capituli omnino liber existat« – prav tam, *člen 4*.

179 Prim. J. Gruden, *Cerkvene razmere*, 101: »Cesar Friderik je pri tej bratovščini /sv. Rešnjega Telesa/ l. 1444. napravil posebno ustanovo za slovesno prenašanje sv. popotnice k bolnikom.«

180 »Item statuimus etiam volumus, quando vicarii vadunt cum corpore divino extra ecclesias cathedralem, quod semper recipiant quattuor scholares in ornatibus et ceremoniis ad hoc institutis« – *statut 1519, člen 10*.

181 Prim. F. Ušeničnik, *Katoliška liturgika*, 139–140.

182 »Volumus etiam quod campanator noster horalogium bene gubernet, ac alia sibi credita et commissa ac sibi incumbencia accurate exercent et expediat« – *statut 1519, člen 18*.

Namesto pri ustanovi so se zadrževali na svojih župnijah, pri škofu, na univerzah in drugje, zato se bogoslužje ni opravljalo tako, kot je bilo »ustanovljeno« – česar kralj kot deželni knez in ustanovitelj ni mogel dopuščati.¹⁸³ Da je vsaj v začetku kapitelj kraljevi ukaz jemal resno, dokazuje nekaj zaporednih vpisov v urbarju iz leta 1498/99, namreč »začel je rezidirati« (inceptit residere),¹⁸⁴ in – posredno – imenovanje novih kanonikov.¹⁸⁵ Ne presenečata dejstva, da se je listina ohranila v vidimusu, za katerega je kapitelj prosil leta 1521,¹⁸⁶ in da je leta 1523 nadvojvoda Ferdinand ponovil zahtevo svojega predhodnika.¹⁸⁷ Kakor po drugih stolnih mestih se tudi v Ljubljani niso »zmogli« prav držati stroge rezidenčne dolžnosti, kar je zagotovo škodovalo zaželeni slovesnosti stolničnega bogoslužja.

Leta 1512, manj kot dvajset let po omenjeni Maksimilijanovi grožnji, je le-ta kot izvoljeni rimski cesar kapitelj ponovno opomnil. Tokrat je šlo za opomin v zvezi z almucijem, krznenim liturgičnim pokrivalom, s katerim so si kanoniki pokrivali glavo in ramena.¹⁸⁸ Ker so kanoniki nošenje almucija opustili, jim je Maksimilijan strogo naročil, naj si ga nadenejo za vsako molitev v koru, sicer jim bo zadržal dohodke.¹⁸⁹

Na koncu se moramo dotakniti vprašanja (stalnega) organista in večjih stolničnih orgel; o načrtu za le-te nam prvič spregovori prepis listine iz leta 1536.¹⁹⁰ V začetku istega leta je kralj Ferdinand škofu Ravbarju dovolil, da s soglasjem kapitlja nastavi organista – duhovnika, seveda potem, ko bodo v stolnici stale »lepe in dobre orgle«. Postavitev le-teh so bili pri kralju podprli tako škof in kapitelj kakor Ljubljančani, vendar omenjeni organista brez kraljeve pomoči ne bi mogli sami vzdrževati. Škof naj bi zato s kraljevim dovoljenjem vsakokratne-

183 Ohranil se je vidimus, ki ga je izstavilo mesto Ljubljana, v *NŠAL, Zbirka listin, 1521 III* 27.

184 *NŠAL, KAL, Urbarji, št. 1, 120–121*.

185 Gre najverjetneje za dotedanja stolna vikarja Matija Pucha in Nikolaja Sparovca – glej ustrezna biograma v poglavju »Biogrami duhovnikov«. Prim. prav tam še biogram za Mihaela z Iga.

186 *NŠAL, Zbirka listin, 1521 III* 27.

187 28. novembra 1523 – *NŠAL, KAL, Spisi, f. 198/5*.

188 J. Gruđen opisuje almucij takole: »Almutium' je bilo neko ogrinjalo, ki se je nosilo okoli pleč in je imelo oglavnico (kapuco). Bilo je narejeno iz krzna (de vario seu griseo) nekih živali, ki so podobne našim podlasicam /.../. 'Almutium' se je rabil v koru, da so se molivci zavarovali zoper mráz /.../.« – J. Gruđen, *Cerkvene razmere*, 46, op. 1.

189 »So emphellen wir euch mit ernst vnd vleyss, das ir den berurten habit, der vehin chorkappen, innhalt der stiftt widerum annemmet, geprauchet, vnd kains wegs mer vnderlasset, bey verhaltung vnd verliesung ewr einkommen vnd frucht« – prepis listine, datirane v Kölnu 26. avgusta 1512, v *NŠAL, KAL, Spisi, f. 198/4*.

190 *NŠAL, Zbirka listin, 1536 I* 16. Dunaj, mlajši prepis listine v *NŠAL, KAL, Spisi, f. 84/47*. Dotlej so v stolnici igrali na pozitiv, male orgle, ki naj bi jih stolnici preskrbel škof Lamberg – več o tem E. Škulj, *Orgle*, 5, 7.

mu organistu podelil kanoniško prebendo. Da ne bi bilo zmanjšanje števila kanonikatov v kvar stolnemu bogoslužju, bi moral biti organist duhovnik.¹⁹¹ Navedbe v zvezi z organistom se v virih pojavljajo šele konec štiridesetih let 16. stoletja, stroški za postavitev orgel pa se začnejo vpisovati še pozneje, leta 1550.¹⁹² A čeprav so leta 1552 orgle očitno že stale,¹⁹³ je stolnica ostajala brez organista, saj so bili izpraznjeni kanonikati kljub kraljevemu »privilegiju« (iz leta 1536) podeljeni navadnim kanonikom.¹⁹⁴

Za čim boljše orgle se je v tistem času zavzemal tudi (nekdanji) ljubljanski dekan Arnold von Bruck, znani skladatelj in dirigent dvorne kapele na Dunaju.¹⁹⁵ Pred njim je imel kapitelj še enega pomembnega glasbenika: prošta Jurija Slatkonja,¹⁹⁶ ki bi mogel že s svojim ugledom dvigati glasbeno zavest našega stolnega kapitlja.

191 »Der ehrwürdig Christoph bischoff zu Labach /.../ mit sambt seinem thuemb capitl, vnnd ainer gemainen vnser burgerschafft zu Labach, willens Gott dem Allmechtigen zu lob vnd zu zier vnser thumbstüfft daselbst ain schöne vnd gutte orgl auffzurichten, darzu sye aines organisten nottürfflig weren, den sye aber ohn vnser genedigiste hilff vnd darthun nicht woll vnderhalten möchten /.../ Thuen vnnd bewilligen vns das auch hiemit wissentlich in crafft dits vnser brieffs, also das vilgedachter bischoff zu Labach, vnd seine nachkhomben an dem selben stüfft zu Labach nun hinfüran als offt das zufallen khombt, ainen organisten der ain briester ist /.../ aufzunemben, macht recht vnd fueg haben, vnd demselben solliche thumbherrn phruennndt verleihen vnd zustellen sollen vnd mügen /.../« – *NŠAL, Zbirka listin, 1536 I 16. Dunaj* (mlajši prepis v *NŠAL, KAL, f. 84/47*).

192 J. Veider, *Stara ljubljanska stolnica*, 84; A. Rijavec, *Glasbeno delo*, 19–20. Prim. *NŠAL, KAL, Spisi, f. 217/19*.

193 *NŠAL, KAL, Spisi, f. 84/47*: »/.../ jungster aufrichtung der orgell.« Za podrobnejšo navedbo glej naslednjo opombo.

194 »So waren /.../ etlich canonicat durch absterben der thuembherren ledig worden, ist doch solichen vnseren priuilegien nach, zw ermelter des organisten vntherhaltung, kheines in der vacation gelassen« – iz prepisa pisma ljubljanskega kapitlja kralju Ferdinandu, sestavljenega ob koncu leta 1552 (po 4. novembru 1552) v *NŠAL, KAL, Spisi, f. 84/47*. Pismo objavljamo v prilogi št. 13. Z »etlich canonicat« sta slej ko prej mišljena kanonikata, ki sta ju imela Mihael Hasiber in Anton Tischler – prim. biograma zanju v poglavju »Biogrami duhovnikov«.

195 A. Rijavec, *Glasbeno delo*, 19–20. Arnolda von Brucka sicer posebej obravnavamo v podpoglavju »Prikaz dekanov«.

196 Več o Slatkonju v ustreznem razdelku podpoglavja »Prikaz proštov«.

II/5 Kapiteljsko gospodarstvo

Materialna osnova kapitlja ob ustanovitvi

Z inkorporacijo šestih župnij in dodelitvijo gornjegrajske odvetščine ter dnevnih dohodkov dveh ljubljanskih cerkva so bili izpolnjeni materialni pogoji za delovanje kapitlja. Medtem ko so bile kapiteljski menzi inkorporirane župnije: Sv. Vid pri Ljubljani, Sv. Peter v Naklem, Sv. Križ na Svibnem, Sv. Marjeta v Vodica, Sv. Jernej na Polju pri Kostanjevici in Sv. Nikolaj pri Beljaku,¹⁹⁷ naj bi dnevni dohodek prispevali ljubljanski cerkvi sv. Petra in sv. Nikolaja; slednja je po papeški potrditvi postala stolna. Višina odvetščine, ki jo je do tedaj prejemal cesar za odvetništvo nad gornjegrajskim samostanom, je bila določena in je znašala petdeset funtov (črnih) denaričev letno. Posebej je ustanovitelj dotiral prošta, ki je dobil župnijo Sv. Petra v Radovljici, in kanonika *ad baculum*, kateremu je pridružil kaplanijo sv. Petra na Pšati.¹⁹⁸ Vsi kapiteljski dohodki, razen dohodkov župnije Radovljica in beneficija na Pšati, naj bi se stekali v skupno blagajno ali menzo.¹⁹⁹ Iz nje bi vsi člani kapitlja dobivali ustrezne deleže (portiones)²⁰⁰ in t.i. dnevne distribucije za udeležbo pri kanoničnih urah.²⁰¹

Urbar 1494–1500 (1536)

Ustanovnemu premoženju je kapitelj z leti dodajal nove vire dohodkov, vendar imamo za shematičen prikaz le-teh na voljo le malo gradiva. Uporaben je predvsem kapiteljski urbar s konca 15. stoletja.²⁰² Glavnino urbarja lahko v

197 Cerkenopravno je župnije utelesil papež, in sicer »cum omnibus iuribus et pertinentiis suis«. Dotacijo cesarja Friderika III. je Pij II. v celoti potrdil z bulo 6. septembra 1462 – obj. v ZZ III (1890), št. 8, st. 116–117; obj. tudi v prilogi št. 2.

198 Prim. obj. v ZZ I (1888), št. 2, st. 18–19; obj. v prilogi št. 1; J. Gruden, *Cerkvene razmere*, 45. Cesar je bil kot deželni knez patron vseh naštetih župnij in cerkva.

199 ZZ III (1890), št. 8, st. 117: »In unam massam communem.«

200 Tudi prošt in kanonik *ad baculum*. Prim. ZZ I (1888), št. 2, st. 18–19: »Ac pro praeposito ecclesia parochialis sancti Petri in Radmansdorff /.../ cum suis redditibus ultra illa quae ipsis /praepositis/ ex communi capitulari distributione provenient.«

201 »Pro quotidianis distributionibus inter prepositum, decanum et canonicos prefatos, ac perpetuos vicarios in eadem ecclesia Laybacensi horis canonicis duntaxat interessentes« – ZZ III (1890), št. 8, st. 117.

202 *NSAL, KAL, Urbarji, št. 1*. Gre za najstarejši in obenem edini kapiteljski urbar iz obravnavanega obdobja, ki žal ni ohranjen v celoti. Vpisi se začenjajo s fol. 72 – foliji so rdeče

grobem razdelimo na dva dela.²⁰³ prvi pokriva obdobje 1494–1500, drugi naslednja tri desetletja in pol (do 1536) s časovno vrzeljo v letih 1519–1530. V prvem delu se navedbi osnovnih izdatkov priključijo razčlenjeni pregledi dohodkov po letu 1497,²⁰⁴ v drugem, precej krajšem delu pa se vrstijo redkobesedne ratifikacije letnih obračunov.²⁰⁵ Zaradi večje povednosti in primerljivosti podatkov bomo zato podrobneje obravnavali prvi del. Vsekakor je potrebno upoštevati, da večine spodaj podanih števil ni bilo niti mogoče preveriti z drugimi sočasnimi viri niti jih zadovoljivo postaviti v širši kontekst.²⁰⁶ Zadržanost je še posebej na mestu pri končnih izračunih, saj so iz pogosto nejasnih urbarskih vpisov oziroma pripisov težko ugotovljive razlike med načelnim in dejanskim stanjem. Zlasti slaba kronološka preglednost, kar zadeva plačilo zaostankov, preprečuje, da bi ohlapno formulirane sklepe podkrepili z zanesljivimi številkami.²⁰⁷

Dohodki

Višino kapiteljskih dohodkov lahko spremljamo, kot rečeno, od leta 1497 do vključno leta 1500. Preglede za posamezno leto²⁰⁸ začenjajo vpisi rent (redditus), ki naj bi jih letno prinašale župnije, kapitlju dodeljene ob ustanovitvi.²⁰⁹ In sicer naj bi dale:

označeni, od fol. 100 naprej pa je urbar paginiran in strani črno označene. Temeljni podatki o in iz urbarja so obj. v A. Koblar, *Stari urbar*, 141–144. Naslednji ohranjeni urbar (št. 2) je prav tako nepopoln in datira šele v leto 1581; lepo ga dopolnjuje urbar št. 3, ki je bil spisan leto zatem.

203 Poleg glavnine, ki se nanaša na gospodarstvo, obsegata manj kot dvajset strani besedili statuta iz leta 1519 (str. 284–295) in 1533 (str. 297–302). Strani 212–268 zapolnjujejo urbarialni in desetinski registri nekaterih kapiteljskih župnij.

204 Zdi se, da je k celovitejšemu vodenju evidence po tem letu kapitelj »spodbudilo« pismo kralja Maksimilijana z dne 11. oktobra 1497 – vidimus v *NŠAL, Zbirka listin, 1521 III 27*.

205 Obračuni se delijo na tiste za leta 1500–1518 (str. 176–190) in tiste za 1531–1535/36 (str. 196–206).

206 Določene vzporednice potegnemo lahko med urbarjem in pol stoletja mlajšimi pregledi dohodkov in izdatkov za obračunske leti 1549/50 in 1550/51 v *NŠAL, KAL, Spisi, f. 287*.

207 Sklepne izračune dodatno otežuje uporaba različnih denarnih enot v obravnavanem času, primerjave pa časovno in krajevno pogojene razlike v vrednosti denarja. Da bi prikaz poenostavili, smo se odločili za dve valuti: marko soldov, ki je prevladovala konec 15. stoletja, in renske goldinarje s krajcarji, prevladujoče v prvi polovici 16. stoletja.

208 Leto ni bilo koledarsko, ampak obračunsko ali gospodarsko. Tako je denimo obračunsko leto 1497 trajalo od binkoštnih oziroma poletnih kvater tistega leta do poletnih kvater leta 1498.

209 Tu gre samo za župnije, ki jih je imel kapitelj kot celota, mednje pa ne sodi proštiji utelešena župnija Radovljica. Tudi dohodki od beneficija pri sv. Petru na Pšati so pripadali neposredno kanoniku *ad baculum*.

- Sv. Nikolaj pri Beljaku 42 dukatov (duk)
- Sv. Peter v Naklem 88 duk
- Šentvid nad Ljubljano 100 duk
- Sv. Marjeta v Vodicah 60 duk
- Sv. Urh pod Smlednikom 8 mark soldov (mr ss) /= dobrih 10 duk/
- Polhov Gradec 8 mr ss
- Sv. Križ na Svibnem 100 duk,

skupaj malo nad 410 dukatov ali nekaj nad 320 mark soldov.²¹⁰ Rednih dohodkov od prej premožne, a po turških vpadih obubožane šentjernejske župnije tedaj očitno ni bilo moč pričakovati.²¹¹

Najbolj donosni sta bili torej šentviška in svibenska župnija, katerima »od zgoraj navzdol« sledijo nakelska, vodiška ter beljaška župnija.²¹² Smledniška cerkev, ki jo takrat že štejejo za župnijsko in ki se je bila izločila iz župnije v Vodicah, in (pod)vikariatna polhograjska cerkev, ki je izšla iz župnije v Šentvidu, sta bili dolžni oddati enako vsoto: šestino tistega, kar je na primer dajala vodiška župnija. Skoraj vse župnije so dohodek kapitlju oddajale ob kvatrah, izjemi sta bili beljaška župnija sv. Nikolaja, ki je svoj delež plačala ob sv. Juriju, in šentjernejska župnija, ki je 5 funtov denaričev »odrajtala« za dve leti skupaj.²¹³ Cerkvi v Smledniku in Polhovem Gradcu sta svoje obveznosti poravnali enkrat v letu.²¹⁴

Med ostalimi primarnimi dohodki pozna urbar samo odvetščino v višini petdesetih funtov (črnih) denaričev, ki pa v kapiteljsko blagajno niso redno dotekali.²¹⁵ Kar zadeva druge, po ustanovitvi pridobljene dohodke, jih v tistem času kapitlju prinašajo desetine, njive, hiše, kopališče, mlin, hube (kmetije) ter vrtovi – naštetni po vrstnem redu, kot ga ima urbar. Pričakovani desetinski dohodek kapitlja je leta 1497/98 znašal približno 57 dukatov, dohodek od njiv 5

210 Glej shemo valutnih razmerij v nadaljevanju.

211 Pričakovani dohodek, nakazan pri vseh ostalih cerkvah, za to župnijo recimo ni naveden.

212 Vsi vpisi za leto 1497/98 veljajo še za naslednje leto, leta 1499/1500 pa se začenja nov pregled, pisan z drugo roko, kar povezujemo z nastopom novega ekonoma. Dohodki za leto 1500/01 so le nastavljeni, ker je (zopet novi) ekonom odprl drug register.

213 »Item dedit mihi de annis /14/97 et /14/98 5 talentos denariorum quinta feria post letare anno 99 /14. marec 1499/.«

214 Za kvatno oddajo je v urbarju uporabljen lat. izraz »per angarias«, za enkratno oddajo pa »uno/ unico termino«.

215 Prim. NŠAL, KAL, *Urbarji*, št. 1, fol. 81, /str./ 156–157. O usodi odvetščine, katero naj bi kapitlju plačeval škof, v poglavju »Ustanovitev in obseg ljubljanske škofije«, razdelek o inkorporaciji župnije Dob. Urbar po drugi strani sploh ne omenja (sicer nihajočih) dnevnih dohodkov obeh ljubljanskih cerkva; verjetno so te dohodke porabili za t.i. dnevne distribucije in/ali pa za plače tamkajšnjih vikarjev oziroma dušnih pastirjev.

mark denaričev,²¹⁶ od (neke) hiše na Vrhniki 7 dukatov, od kopališča prav tako 7 dukatov in od mlina 12 dukatov. Hube, šest po številu, naj bi tistega leta dale nekaj manj kot 7 mark soldov, sedemindvajset vrtov pa malo nad 19 mark soldov.²¹⁷

Na podlagi prikazanih podatkov smo skušali najprej izračunati načelni dohodek od kapiteljskega imenja za leto 1497/98. Preračunano v marke soldov bi dohodek tega leta znašal skoraj 445 mark soldov, če pri izračunu uporabimo naslednja razmerja:

- dukat/ goldinar (duk/ gld) = 126 soldov (ss)
- funt denaričev (tl/ lb den) = 120 ss
- marka soldov (mr ss) = 160 ss
- marka denaričev (mr den) = 80 ss.²¹⁸

Po drugi strani smo želeli priti do dejanskega letnega dohodka s seštevkom prejetih zneskov, zabeleženih za vsako stran posebej na njenem spodnjem robu.²¹⁹ Tako bi kapitelj po urbarju leta 1497/98 in 1498/99 »zaslužil« 425 mark soldov, kar pomeni, da bi bil realni dohodek za okrog 20 mark soldov nižji od pričakovanega. Razlog za sicer neveliko razliko²²⁰ so bile slej ko prej neporavnane obveznosti, dolžnike pa najdemo med vikarji inkorporiranih župnij oziroma vikariatov, med neposrednimi podložniki kapitlja in najemniki kapiteljske posesti. Kar 41 goldinarjev, 45 soldov ali 32,5 mark soldov je bil dolžan (za več let skupaj?) vikar svibenske župnije Matija, ki se je s kapitljem nazadnje dogovoril, da bo dolg vračal postopoma.²²¹

Če pogledamo nadalje vpise za leto 1499/1500, takoj opazimo, da so poleg osnovnih naštetih tudi drobni prejemki ter da je popis starih in sprotnih dolgov natančnejši od seznama za leto 1497/98. Upošteva, da se poleg tega starim pridruži nekaj novih virov dohodka, nam vsota dejanskih prejemkov za tisto leto,

216 Gre za manjšo kapiteljsko posest v župniji Rečica na Štajerskem. Leta 1530 je moral kapitelj te njive prodati zaradi deželno knežje zahteve po prodaji četrte cerkvenega imetja.

217 Večji del kapiteljskih vrtov je bil v Poljanskem predmestju Ljubljane.

218 Opiramo se na relacije, opredeljene ali posredno ugotovljene iz urbarja samega, in na dognanja iz literature. Urbar vsebuje pripise, ki nam povedo, da so v kapitlju dukate in goldinarje (florene) preračunavali v funte denaričev (tl/lb den) in solde (ss) na način: 1 dukat/ goldinar = 1 fl, 6 ss = 126 soldov (120 ss + 6 ss). Ponekod se pri desetinah namesto 6 upošteva 8 soldov, pri župniji Svibno pa 4 oziroma leta 1499/1500 5 soldov. Podobno razmerje, namreč 1 fl = 126,67–131,5 ss, ugotavlja P. Blaznik za freisinško gospostvo od srede do konca 15. stoletja – P. Blaznik, *Urbarji*, 98. Ostale denarne enote vrednotimo po shemi, kot jo ima D. Kos, *Urbarji*, 165. Prim. še S. Vilfan, *Temelji*, 25–26 o posebnem števem sistemu na naših tleh, ki »postane otipljiv okrog leta 1500«.

219 Te vsote so podane v funtih denaričev (tl/ lb den).

220 Izračun moramo jemati s pridržkom, saj zabeleženih vsot ni mogoče prav preveriti.

221 *NŠAL, KAL, Urbarji, št. I, /str./ 115.*

to je malo nad 400 mark soldov, pove v principu vsaj to, da je bil v zadnjem letu 15. stoletja realni prihodek kapitlja nekaj nižji od tistega v letu 1497/98. Da je moral biti manko občutnejši, kaže seznam dolgov, ki je že na prvi pogled dosti daljši kot leto ali dve prej. Na splošno moremo zato reči, da urbar resda izkazuje rast kapitelske posesti, vendar pa zaradi naraščanja števila neporavnanih obveznosti to ne pomeni, da se je proti koncu 15. stoletja realni prihodek kapitlja večal. Podoben vtis daje pregled za leto 1500/01.²²²

Izdatki

Večji del skupnega dohodka je kapitelj porabil za prebende ali plače svojih članov in drugih duhovnikov, ki so bili v službi kapitlja za določen čas. Letne deleže so izplačevali štirikrat na leto, ob kvatrah.²²³ Od jesenskih kvater leta 1495 do poletnih kvater naslednjega leta, na primer, so posamezne osebe prejele naslednje vsote:

- prošt 56 duk (4 x 14)
- dekan 60 duk (4 x 15)
- Nikolaj Pod(e)n 34 duk (2 x 12 + 10) /za ene kvatre ni podatkov/
- Krištof /Nožica/, »procurator« 44 duk (2 x 10 + 2 x 12)
- Peter Jankovič 34 duk (10 + 2 x 12) /za ene kvatre ni podatkov/
- Matija Puch 32 duk (2 x 7 + 2 x 9)
- Gregor Kic 32 duk (2 x 7 + 2 x 9)
- Nikolaj Sparovec 32 duk (2 x 7 + 2 x 9)
- Andrej /Steinmetz?/ 23 duk (2 x 7 + 9)
- kaplan 28 duk (2 x 6 + 2 x 8)
- gospod Ambrož skupaj 6 duk
- proštov kaplan skupaj 19(?) duk.²²⁴

Pri izplačilih zbode v oči sicer majhna razlika med proštovim in dekanovim deležem v korist slednjega, kar lahko pripišemo dekanovi funkciji in dejstvu, da so sodili k prebendi prošta še dohodki radovljiške župnije. Zatem vzbudi po-

222 V letu 1499/1500 je kapitelj pridobil travnik pod Rožnikom, ki je služil en funt denaričev, vrt, ki ga je »nekdaj imel Tržacan« – dajatev ni navedena, ter hišo, od katere naj bi neki gospod Lenart plačeval dva goldinarja. Z odkupom zraven ležeče zemlje je tega leta kapitelj povečal tudi svoj desetinski dohodek v Šiški s tri na šest dukatov.

223 V liturgičnem koledarju so se uveljavili štirje tedni v cerkvenem letu z določenimi postnimi dnevi – sredo, petkom in soboto: 1. teden po prvi postni nedelji (t. i. pomladne kvatre), 2. teden po binkoštni nedelji (poletne kvatre), 3. teden po prazniku povišanja sv. Križa /14. septembra/ (jesenske kvatre) in 4. teden po prazniku sv. Lucije /13. december/ (zimске kvatre). Kvatre (quatuor tempora) se v urbarju imenujejo »angaria«.

224 Podobne zneske srečamo tudi v prikazih deležev (portiones) za ostala leta.

zornost to, da določene osebe svojega deleža niso prejele vsakokrat – bržčas zato, ker so bile dlje časa odsotne. Tako pri kapitlju vsaj nekaj časa nista rezidirala Poden in Jankovič, ki ju glede na njune dohodke brez pomisleka prištevamo h kanonikom.²²⁵ A bolj nas seveda zanima, kakšen je bil tisto leto kapiteljski odhodek za plače; seštevek dá vsoto 315 mark soldov (400 dukatov). Dневnih distribucij, ki naj bi jih črpali iz dnevnih dohodkov ljubljanskih cerkva sv. Petra in sv. Nikolaja,²²⁶ urbar posebej ne beleži. To lahko pomeni dvoje: da so te že zajete v letnih oziroma kvatrnih izplačilih ali da jih preprosto niso evidentirali v urbar.²²⁷ Primerjava izračunov za leta 1494/95–1499/1500 pa pokaže, da so izdatki za plače v teh letih počasi padali. Tako se je letni odhodek zmanjšal z okrog 323 mark soldov leta 1494/95 na malo nad 308 mark soldov leta 1499/1500.²²⁸

Poleg glavnih izdatkov (*exposita capitalia*) navaja urbar za leto 1499/1500 majhne izredne izdatke (*exposita minuta extraordinaria*), med njimi 80 soldov, ki so pripadli učitelju za petje pri neki maši zadušnici. Toda za te izdatke običajnih zapisov seštevkom na dnu strani ni. Ker je povrh tega vsota dolgov za posamezno leto nedoločljiva, tudi razlika, ki jo dobimo tako, da od vsote realnega letnega dohodka odštejemo odhodek za plače (deleže), ne bi odražala dejanskega letnega stanja v kapiteljski blagajni. Podatki iz obračunov, ki bi nam lahko pomagali iz zagate, žal niso primerljivi, saj veljajo za različno dolga obdobja in številki ne prikazujejo po enotnem načelu.²²⁹

Z letom 1500 se končajo popisi dohodkov, izdatkov ter dolžnikov in se pričenjajo nizati obračuni, ki jih je moral kapiteljski prokurator ali ekonom vselej predložiti v potrditev kapitlju. Kar štirje zapisi so iz leta 1510 in pokrivajo čas od jesenskih kvater leta 1500 do jesenskih kvater 1510.²³⁰ Tudi obračuni v

225 Pri ugotavljanju strukture kapitlja se na urbar sicer ne moremo popolnoma zanesti.

226 »... / pro eisdem distributionibus quotidianis ecclesie sancti Petri et capelle sancti Nicolai huiusmodi fructus« – po papeški potrdilni buli, obj. v ZZ III (1890), št. 8, st. 117; prim. obj. v prilogi št. 1. Papeška bula je v ta namen predvidela še dohodke iz gornjegrajske odvetščine, ki pa je bila v času škofa Ravbarja prepuščena škofu. Več o tem zgoraj v poglavju »Ustanovitev in obseg ljubljanske škofije«, poglavje »Obseg škofije«, razdelek o župniji Dob.

227 Morda zato, ker je šlo za »majhne denarje«. Kapitelj je še ob vizitaciji leta 1665 razlagal, da se ne more držati določil tridentinskega koncila o porabi tretjine kanoniških dohodkov (*partem tertiam proventuum canonicalium*) za dnevna izplačila, in to zaradi skromnih dohodkov (*propter illorum tenuitatem*) – NŠAL, KAL, Spisi, f. 21/14. (Dodatna) Možna razlaga je tudi plačevanje v naturalijah.

228 Za izračun odhodka v letu 1497/98, ki je dosegel 635 mark denaričev (327 mark soldov), so v kapitlju vzeli razmerje: 1 dukat = 1 talent/ libra denaričev, 4 solde (1b et IIII ss).

229 O obračunih je govor v nadaljevanju.

230 NŠAL, KAL, Urbarji, št. 1, /str./ 176–179.

naslednjih letih²³¹ ne kažejo, da bi bile glede načina sprejemanja obračunov predpisane kake časovne omejitve.²³² Do prekinitve dotakratnega načina je prišlo leta 1519, v letu sprejema statuta. Ta prekinitve je trajala do februarja 1534, ko so kanoniki spet potrdili obračun za obdobje zadnjih treh let;²³³ spremembo so zagotovo prinesle kapiteljske konstitucije iz prejšnjega leta.²³⁴ Skupna značilnost vseh obračunov pa je ta, da vsebujejo konkretne podatke zgolj o denarju, ki je ostal prokuratorju oziroma kapitlju. Na podložnike in druge kapiteljske dolžnike, seznam katerih so hranili v posebni škatlici, opozorijo le mimogrede.²³⁵ Pod obračunske »izjave« je na koncu svoj pečat pritiskalo vsaj nekaj uglednejših navzočih kanonikov, med njimi do leta 1515 skoraj vedno dekan.²³⁶ O tem, kolikšen je bil znesek, dobljen od pobranih kazni za neopravičeno odsotnost s kora – tega je moral prokuratorju izročiti dekan –, obračuni molčijo. Opisani zapisi imajo vsekakor večji pomen za ugotavljanje števila in imen kanonikov, dekanov ter prokuratorjev kakor za analizo kapiteljskega gospodarstva.²³⁷

Kapiteljsko premoženje v prvi polovici 16. stoletja

Zgolj na podlagi maloštevilnih raztresenih listin, nanašajočih se na kapiteljsko imetje, bi si, če ne bi bilo urbarja, težko ustvarili kako podobo o gospodarski moči kapitlja pred letom 1500. Podobno velja za obdobje prvih dveh desetletij 16. stoletja, iz katerega izvirajo le sporadično ohranjeni dokazi o pridobivanju in menjavanju posesti. Do nekih sklepov bi še najlažje prišli glede dinamike razvoja kapiteljske posesti.²³⁸ Več snovi dobivamo od dvajsetih let naprej, ko začne na eni strani naraščati število zastavnih listin in se na drugi

231 Prav tam, /str./ 180–181, 188, 190.

232 Nobene določbe v zvezi s tem ne vsebujejo statuti pred letom 1574. Tega leta pa je bilo v zadnjem določilu *Konradovih konstitucij* kapiteljskim ekonomom zapovedano, naj sestavijo obračune o kapiteljskih dohodkih in izdatkih v vsakih kvartah enkrat ter jih brez odlašanja predložijo kapitlju.

233 *NŠAL, KAL, Urbarji, št. 1, /str./ 194*; prim. prav tam, /str./ 196.

234 Prim. sprejetje zgoraj obravnavanih statutow v letu 1519 in 1533.

235 Na primer pri obračunu 5. septembra 1510: »Remanserunt aliqua debita et restancia inter colonos et alios que assignavit in vna scedula reponendo in capsam capituli.«

236 22. oktobra 1495 je obračun pečatil še prošt Peter Knaver.

237 Prim. zlasti podpoglavji »Sestava« in »Kanoniki in (protestantska) reformacija«.

238 Mlajši viri, nastali pred sredino 16. stoletja, omogočajo denimo vpogled v »dogajanje« v zvezi s kapiteljskim mlinom – *NŠAL, KAL, Spisi, f. 214/1, 244/11*, s t.i. Spodnjim kopalščem – *NŠAL, KAL, Spisi, f. 250/4–5, 258/2, 258/4* ali desetino v Polhovem Gradcu – *NŠAL, KAL, Spisi, f. 109/30*. Na premišljeno gospodarsko politiko kapitlja v smislu olajšanja uprave gospodstva kažeta menjalni listini iz leta 1519 – v *NŠAL, KAL, Spisi, f. 204/6* in 1520 – v *ARS, Zbirka listin, 1520 XII 24. Ljubljana*.

srečamo z napovedmi kapiteljskega imenja. Pri tem moramo upoštevati še splošen pojav v takratni Cerkvi na Kranjskem: vse bolj prazne skupne blagajne kot posledica protiturskih davkov in izrednih deželno knežjih posojil.

Da bi poravnal obveznost tretjega denariča, je kapitelj za leto 1522 svoje celotno imenje ocenil na 631 renskih goldinarjev, 20 krajcarjev; tretjina obdavčenega dohodka je znašala dobrih 213 renskih goldinarjev.²³⁹ Na naslednje ovrednotenje kapiteljskega premoženja naletimo v napovedi, ki jo je leta 1543 sestavil kanonik in kapiteljski oskrbnik Mihael Hasiber.²⁴⁰ V njej je premoženje razdeljeno na gotovino (suhi denar), na činž (naturalne dajatve) ter dohodka od desetine in gornine.²⁴¹ Kapitelj je v celoti napovedal 359 renskih goldinarjev, 31 krajcarjev, 3 denariče, od tega 173 renskih goldinarjev, 22 krajcarjev ali dve tretjini na dohodek v gotovini.²⁴² Vsota nekaj nad 359 renskih goldinarjev se je pojavljala tudi pozneje, najprej v drugi najstarejši ohranjeni imenjski knjigi iz 1546–1549. Leta 1539 pa naj bi kapitelj oddal napoved, v kateri je bil imenjski dohodek višji za 52 renskih goldinarjev, 18 krajcarjev. Hasiber sam, od katerega smo omenjeni podatek prevzeli, je razliko pripisal manjšemu desetinskemu dohodku ter slabšemu donosu pšenice in žita v triletnem obdobju pred napovedjo z dne 1. avgusta 1543.²⁴³ Potemtakem bi dve tretjini dohodka, napovedanega leta 1539, pomenili okrog 410 renskih goldinarjev, sto procentov te vsote, malo več kot 615 renskih goldinarjev, pa bi bil znesek, ki ni dosti nižji od ocene celotnega kapiteljskega imenja za leto 1522.²⁴⁴ Slednjič lahko napoved kapitlja iz leta 1543 soočimo še s sočasnimi navedki drugih pomembnejših cerkvenih obdavčencev na Kranjskem:²⁴⁵

239 Gre za izviren zapis na listu, ki je vložen v urbar – *NŠAL, KAL, Urbarji, št. 1*. Od celotnega zneska (summa totalis aller gult mit Aich gerait) je prinašala župnija Dob, od konca leta 1518 dalje inkorporirana kapitlju, nekaj nad 133 renskih goldinarjev – tretji denarič (der drit den) je tako malce presegel 44 renskih goldinarjev.

240 Koncept v *NŠAL, KAL, Spisi, f. 217/17*; napoved nosi datum 1. avgust 1543.

241 »Im parm oder truckhn gelt«, »Zins«, »Einkhumen von zechenden vnd pergrecten«.

242 Gotovine je bilo 260 renskih goldinarjev, 3 krajcarje. Dve tretjini sta opisani kot »napovedanih šestdeset krajcarjev namesto devetdesetih« (sechzig kreuzer für neunzig angesagt werden) – 90 krajcarjev je bila vrednost enega ogrskega goldinarja. Za takšno davčno osnovo, namreč skupno vrednost raznih podložniških dajatev zemljiškemu gospodu, so se konec leta 1542 odločile avstrijske dežele. Medtem ko naj bi dve tretjini veljali za denarne dajatve oziroma »suhi denar«, so za dajatve v naravi pripravili »poseben zelo nizek cenik« – R. Ogrin, *Nekaj o neposrednih davkih*, 35–36.

243 *NŠAL, KAL, Spisi, f. 217/17*: »Das aber disse ansag für nagst beschehen ansag vmb 52 fl 18 kr gering(er) khumbt ist die vrsach das in nagst verschinen draien jarn die zehendt nicht als wol gerattn vnd vil wenig(er) waiz vnd traidt wie im gantz landt wisendlich gerattn.«

244 To je zgoraj navedenih 631 renskih goldinarjev, 20 krajcarjev. A zneske smo zaokrožili, na primer za leto 1543: 360 renskih goldinarjev = 2/3, 540 renskih goldinarjev = 100%.

245 Podatki so iz t. i. druge imenjske knjige – *ARS, Imenjska knjiga za Kranjsko, št. 2 (1546–1549)*, ki je po vsebini identična s prvo. Prim. J. Polec, *Svobodniki*, 22 sl.

- 601 fl, 30 kr, 3 den: ljubljanski škof²⁴⁶
- 118 fl, 12 kr, 2 den: ljubljanski prošt
- 345 fl, 54 kr, 3 den: komendator Nemškega viteškega reda v Ljubljani
- 271 fl, 48 kr, 3 den: novomeški kapitelj
- 968 fl, 27 kr, 3 den: stiški opat
- 262 fl, 14 kr, 0 den: opatinja v Mekinjah.

V času med obema ohranjenima napovedima, med letoma 1523 in 1543, sta kapitelj skupaj z drugimi kranjskimi cerkvenimi ustanovami – te si je deželni knez lastil v duhu državnega (deželnega) cerkvenstva – posebno prizadeli dve Ferdinandovi zahtevi.²⁴⁷ Najprej je septembra leta 1526 Cerkev na Kranjskem dala soglasje, da bodo njeni samostani, obe škofiji in cerkve, cehi in bratovščine oddali »gotovino, dragocenosti, srebro in zlato pod pogoji, da vse to zberejo samo za to krščansko stisko in nobeno drugo«.²⁴⁸ Kolikšen je bil takrat neposredni kapiteljski prispevek za boj proti vse nevarnejšemu Sulejmanu Veličastnemu, nam ni znano, a obstajajo podatki o dragocenostih, ki jih je dala ljubljanska stolnica.²⁴⁹ Oddane monštrance, križ(c)i, pušice, kelihi, patene in vrčki so skupaj s kadihnico tehtali malo manj kot 102 marki.²⁵⁰ Za primerjavo lahko navedemo 52 mark dragotin in slabih 36 renskih goldinarjev denarja, ki jih je odstopil kapitelj v Novem mestu, in dobre 104 marke, kolikor so ob prvem odvzemu tehtale dragocenosti opatiije Stična.²⁵¹ Še istega leta pa naj bi kapitelj Ferdinandu na njegovo zahtevo posodil tudi 100 renskih goldinarjev.

Že čez slaba tri leta je kralj Ferdinand predložil novo zahtevo za dodatno protitursko pomoč s strani Cerkev. Iz Lienza je svojim komisarjem na Kranjskem v začetku avgusta 1529 poslal instrukcijo, ki prinaša dva predloga: o prodaji četrtnine cerkvene posesti in, v primeru zavrnitve prvega predloga, o štirimesečnem vzdrževanju osemstotih vojaških najemnikov.²⁵² Da bi se izognili

246 Prim. *NŠAL, KAL, Spisi, f. 97/4*.

247 Pozneje je Ferdinand I., še vedno v duhu državnega cerkvenstva, izdajal odloke o prepovedi odtujevanja cerkvene posesti, tako leta 1552 in 1563 – prim. *NŠAL, KAL, Spisi, f. 63/70, 63/71*.

248 V. Simoniti, *Turki*, 122. Avtor jedrnat prikazuje ozadje in posledice tega »dogodka«.

249 A. Koblar, *Kranjske cerkvene dragocenosti*, 77–78. Med naštetimi dragocenostmi nismo prepoznali nobene od tistih, ki jih je kapitlju daroval škof Lamberk – glej *NŠAL, Zbirka listin*, 1484 III 16. Ljubljana.

250 Razen gotovine se omenjata dve leseni tabli za levita in lesen križ, »vse okovano s srebrom in ozaljšano s kamni«.

251 A. Koblar, *Kranjske cerkvene dragocenosti*, 196–197, 202. Skoraj enako težo dragocenosti kakor novomeški kapitelj je pobiralcem izročila kartuzija v Pleterjah – prav tam, 244.

252 Prepis v *NŠAL, KAL, Spisi, f. 217/16*. Kralj se je v stiski odločil, »den vierten tayll aller obgemellten der geistlichaitn gillten vnd guetter anzugreiffen zuuerkawffen, vnd zu widerstand der Turckhen zugebrauchen«, ali pa mora duhovščina »acht hundert knecht vier monat lanng vnnderhalten«.

prodaji četrtega dela svojih nepremičnin, so kranjski prelati leta 1530 na deželnem zboru v Ljubljani kralju odobrili 6000 goldinarjev. Ker obljubljena vsota leta 1534 še ni bila izplačana, je tedanji deželni upravitelj Kranjske naslovil oster mandat na »prelate in duhovščino, ključarje cerkva in bratovščin«. Naslovljencem je v kraljevem imenu zagrozil, naj mu v štirinajstih dneh plačajo preostali del, sicer bo segel po njihovi posesti.²⁵³ Po mandatu priloženem seznamu sodeč ljubljanski kapitelj ni bil med zamudniki.²⁵⁴ Pač pa je z odobritvijo iz leta 1530 nedvomno v zvezi kapiteljska prodaja »štirinajstih (kosov) njiv in vrtov, ki ležijo v župniji Rečica«.²⁵⁵

Na enak način se je bil kapitelj prisiljen reševati iz zadrege zaradi splošnih deželnih davkov in obrambe; leta 1537 je na primer prodal dve hubi v šmarski župniji.²⁵⁶ Po drugi strani je kapitelj še konec štiridesetih let 16. stoletja v zameno za izredna posojila deželnemu knezu (100 renskih goldinarjev leta 1526 ali 250 renskih goldinarjev leta 1544 (1548?)) pričakoval, da se mu bodo ta na osnovi zadolžnic štela v dobro pri terjatvi deželnih davkov.²⁵⁷ Kot je kapitelj potarnal Ferdinandu, vsega davka, ki jim ga je »naložila« dežela leta 1548, njegovi ubogi kapiteljski podložniki niso zmogli plačati (so mugen dises capitls armen vnndterthannen solchen anschlag nicht erraichen), zaradi nizkih dohodkov pa tudi kapitelj ni mogel poravnati ne tretjega denariča ne nove davčne naklade.²⁵⁸

O nizkih dohodkih kapitlja kot posledici dolgov in različnih bremen za vojno s Turki ne beremo samo v 16. stoletju. Še v 17. stoletju so bili kanoniki trdno prepričani, da so dolgovi in kontribucije preteklega stoletja botrovale zmanjšanju skupnega kapiteljskega premoženja in posledično zasedenosti le štirih namesto desetih ustanovljenih kanonikatov. Med vizitacijo leta 1665 so kanoniki v zvezi s tem izpostavili obvezno prodajo četrtnine cerkvenega imetja in pogoste kontri-

253 Prav tam. Deželni upravitelj jim je grozil, da bo v primeru nepokorščine »zubezallung solichs resst sambt aufgelloffen khossten vnnd schaden euch in di gueter greiffen dardurch ir in toptlen oder dripelten schaden gelait werdet«.

254 Ne vemo pa, ali je seznam popoln.

255 Prepis listine – Ljubljana, 26. marec 1530 – se je ohranil v *NŠAL, KAL, Spisi, f. 217/15*.

256 Reverz v *NŠAL, KAL, Spisi, f. 216/14*. Hubi so morali prodati »in iren grossenmerkhlichen notturfitten der lanndtsteuern vnd geschutzt«.

257 Prim. sicer nedatirani koncept prošnje, naslovljene na kralja Ferdinanda v *NŠAL, KAL, Spisi, f. 217/19*: »Ist /.../ vnnsr vnnderthanigist vnnd hochvleissig pitte ir Romische khunigliche mayestät wöllen allergennedigist geruchen vnnd durch derselben allergennedigisten beuelch angetzaigter ainer ersamen lanndtschafft in Crain oder derselben verordennten vnnd iren einnember aufflegen vnnd beuelchen das sy vnns die beruerten vierhalbhundertt gulden reinisch an vnnsern anndachtigen getrewen hewrigen stewart annschlegen in der raittung guett machen, passieren vnnd auffheben.«

258 »Den dritten phennig /.../ noch solich anschleg vonn nichts zupetzallen haben noch vermugen, aus vrsachen das das einkhumen dises capitlls khlain ist« – prav tam. Prim. še *NŠAL, KAL, Spisi, f. 217/18*.

bucije, za katere je prosilo Njegovo veličanstvo.²⁵⁹ Vendar povezuje raztresenih »informacij« za trideseta in štirideseta leta 16. stoletja v resnici ne izpričuje večjega znižanja zasedenih kanonikatov,²⁶⁰ zato bo za temeljitejši prikaz upada kapiteljskih dohodkov v prihodnje potrebno analizirati še druge, sicer redke razpoložljive vire. Mednje brez dvoma sodijo popisi dohodkov in izdatkov iz sredine 16. stoletja,²⁶¹ iz katerih naj za ponazoritev in površno primerjavo izpišemo vsaj nekaj osnovnih podatkov.

Dohodki in izdatki v letih 1549–1551

25. februarja 1550 je oskrbnik Mihael Hasiber naredil obračun in ugotovil, da je v letu 1549/50 dohodek kapitlja znašal 1619 ducatov, 64 krajcarjev, 1 denarič (okrog 2160 renskih goldinarjev).²⁶² Gre za seštevek sumarnih letnih dohodkov od inkorporiranih cerkva, žitne desetine, kapiteljskih podložnikov, vrtov in podobno. Poglejmo si še vsote (pričakovanih) dohodkov (Kirchenzins) od župnij in vikariatov:

- Sv. Nikolaj pri Beljaku 42 duk
 - Naklo 94 duk
 - Šentvid nad Ljubljano 115 duk
 - Vodice 80 duk, 40 kr
 - Svibno 100 duk
 - Dob 103 duk, 40 kr
 - Šentjernej 100 duk
 - Polhov Gradec 10 duk
 - Smlednik 9 duk, 12 kr,
- skupaj 654 ducatov, 12 krajcarjev (872 renskih goldinarjev).

Navedene duhovnije so posredovale kapitlju tudi davke (Steuer), katerih skupna vsota naj bi v letu 1549/50 dosegla skupno nad 254 ducatov (339 renskih goldinarjev); dejansko prejetega denarja je bilo manj (slabih 212 ducatov).²⁶³ Poleg tega opazamo, da se višina davčnih zneskov, ki so jih

259 »Quando quarta pars bonorum ecclesiasticorum vendi debuit et dari militibus. Et saepius a sua Maiestate petitas contributiones /.../« – *NŠAL, KAL, Spisi, f. 21/14*.

260 Glej razdelek o številu kanonikov v podpoglavju »Sestava«.

261 *NŠAL, KAL, Spisi, f. 287*: dohodki (Emphang/ Accepta) za leto 1549/50 – vsebuje tudi podatke o dolgovih po letu 1541 – in izdatki (Ausgab) za leto 1550/51.

262 Dukat je veljal 80 krajcarjev; v Ljubljani se je ta računsko enota uveljavila sredi prve polovice 16. stoletja – prim. S. Vilfan, *Temelji*, 26.

263 Prim. napovedani dohodek kapitlja v t.i. drugi imenjski knjigi za Kranjsko 1546–1549, namreč 359 renskih goldinarjev, 31 krajcarjev, 3 denariče. – *ARS Imenjska knjiga za Kranjsko, št. 2 (1546–1549)*.

izplačale posamezne cerkve, ne spreminja v skladu z rentami teh cerkva,²⁶⁴ marveč so v omenjenem letu oddale:

- Sv. Nikolaj pri Beljaku 24 duk, 35 kr, 2,5 den (tudi za nazaj)
- Naklo 12 duk, 10 kr
- Šentvid nad Ljubljano 10 duk, 25 kr
- Vodice 28 duk, 4 kr
- Dob 57 duk, 60 kr
- Šentjernej 52 duk, 64 kr
- Svibno 43 duk, 53 kr, 2 den
- Polhov Gradec 25 duk, 16 den.²⁶⁵

Kar zadeva skupni letni odhodek kapitlja, je Hasiber naračunal 1467 duka-tov, 69 krajcarjev, 3 denariče (okrog 1957 renskih goldinarjev). Največji »strošek« je imel kapitelj z izplačili deležev (portiones), in sicer 10 krajcarjev manj kot 538 ducatov, in z deželnim davkom v višini okrog 270 ducatov. 150 ducatov so presegli še gradbeni in razni izredni stroški.²⁶⁶ Kar z nekaj nad 206 dukati (275 renskih goldinarjev) so ovrednoteni zaostanki izplačil za nekaj let nazaj – po obračunu je tako kapitlju ostalo borih 152 ducatov (203 renski goldinarji).²⁶⁷ Za naslednje leto, 1550/51, obračun kapiteljskega ekonoma Andreja Magra glede nominalne vrednosti izkazuje večji dohodek. A višji so bili tudi izdatki, tako da je bil ostanek skoraj enak tistemu, ki ga je v svojem obračunu prikazal Hasiber.

In kakšen je bil letni dohodek posameznega kapiteljskega člana? V obračun-skem letu od druge postne nedelje 1550 do druge postne nedelje 1551 naj bi prav vsak izmed kanonikov prejel 60 ducatov (80 renskih goldinarjev): ob prvih in zadnjih kvatrah 16, medtem dvakrat po 14 ducatov.²⁶⁸ Prvi vikar je dobil v istem času 38 ducatov, drugi, ki je očitno prišel v kapitelj šele sredi poletnih

264 Razlogov za to – lahko jih je bilo več – ne poznamo.

265 Manjka davek smledniškega vikariata. So pa tu, tako kot pri beljaški župniji, verjetno všteti davčni zaostanki.

266 »Aufs gepay ausgaben duc. 152 kr. 30 den. 3«; »Extra ordinari ausgab duc. 168 kr. 10 den. 1.«

267 Zanimiv je zapis na vrhu pregleda starih dolžnikov, ki pove, da so kranjski prelati kapitlju ostali dolžni 12 ducatov, 18 krajcarjev še iz časa Ferdinandove odredbe o prodaji četrtnine cerkvenega imetja: »Erstlichen sinnd die prelatn in Crain von wegen der quart einem e(r-samen) capitl schuldig belibn – duc 12 kr 18.«

268 Kot je razvidno iz najstarejšega kapiteljskega urbarja, je bila konec 15. stoletja višina kanoniškega deleža odvisna od kanonične starosti posameznega člana. Dasi naslednje številke niso trdne in takšne primerjave ne povsem na mestu, vseeno zapišimo, da je dobil »navaden« kanonik v letu 1495/96 44 ducatov, kar bi pomenilo 34 mark soldov (po enačbi 1 duk = 126 ss; 1 mr ss = 160 ss), v letu 1550/51 pa 60 ducatov, to je 45 mark soldov (po enačbi 1 mr ss = 106 2/3 kr).

kvater (Trinitatis), pa 23 dukatov, 40 krajcarjev.²⁶⁹ 6 dukatov, 60 krajcarjev je znašal levitov kvatni delež in njegov letni dohodek potemtakem 27 dukatov.²⁷⁰ K tovrstnim izdatkom je kapitelj prištel izplačila svojemu pravnemu zastopniku, učitelju ter cerkovniku, zgodnjikovemu beneficiatu in oskrbnikovo plačo.²⁷¹ Če pomislimo, da je ljubljanski mestni svet dne 24. marca 1547 povišal plačo svojemu pisarju na 110 goldinarjev letno,²⁷² potem letni dohodek kanonika, namreč 80 goldinarjev, res ni bil velik. In to tudi če upoštevamo, da je za udeležbo pri posameznem obredu, kot je bila na primer maša za pokojnega sodnika v Kranju Janeza Sluga,²⁷³ kanonik dobil 11 krajcarjev.²⁷⁴ Seveda pa so obstajali še drugi viri zaslužka, pri čemer so pomembno vlogo igrale osebne sposobnosti, med njimi zagotovo na prvem mestu iznajdljivost.²⁷⁵

II/6 Prikaz proštov

LENART JAMNIZER

V pregledanih virih se ime Lenarta Jamnizerja prvič pojavi v listini 21. avgusta 1464, ko se stalni vikar v Braslovčah Ahac Arhar (Archar) zaveže, da bo škofu Lambergu redno plačeval enainštirideset mark denaričev, še prej pa poplačal dolgove.²⁷⁶ Kot priča se zatem Jamnizer omenja v notarskem instrumentu,

269 Vikarji so dobivali za postne ali pomladne in zimske kvatre po 10 dukatov, za poletne in jesenske kvatre po 9 dukatov.

270 Tudi levita sta bila dva; medtem ko je bil celo leto prisoten samo eden, Jakob, so Gašperju plačali polletno »delo« v postnih (pomladnih) in binškošnih (poletnih) kvatrah.

271 Doktor Clelio je prejel skoraj 8 dukatov, učitelj malo manj kot 11 dukatov, cerkovnik nekaj nad 6 dukatov. Enako vsoto kakor levitoma so za vsake kvatre namenili Zgodnjikovemu beneficiatu Luku. Oskrbnikova plača (schaffers besoldung) je znašala 2 dukata na četrtoletje oziroma 8 dukatov na leto.

272 V. Fabjančič, *Sodniki in župani*, 217.

273 Prim. *NŠAL, KAL, Spisi*, f. 184/2

274 T.i. Slugovo mašo (Sluga begehen) je obhajal kapitelj štirikrat letno. 30 goldinarjev (po 60 kr), kolikor je bila višja od kanonikove nominalna letna plača ljubljanskega pisarja, bi kanonik dobil z udeležbo pri 163 »Slugovih mašah«. Izplačila posameznim udeležencem so sicer navedena v *NŠAL, KAL, Spisi*, f. 287 (izdatki za leto 1550/51).

275 Zelo dobro sta se znašla zlasti Mihael z Iga in Mihael Hasiber, ki sta razmeroma dolgo opravljala službo kapiteljskega ekonoma. Podobno je bilo v novomeškem kolegiatnem kapitolju, kjer so bili posamezni kanoniki očitno (dosti) bogatejši od kapitlja – prim. F. Baraga, *Kapiteljski arhiv*, 139, št. 140; 143, št. 258.

276 *NŠAL, Zbirka listin, 1464 VIII 21. Gornji Grad*: »/.../ Leonardo Gemniczer preposito ecclesie Laybacensis.«

datiranem Dunajsko Novo mesto, 1. april 1465.²⁷⁷ Istega leta naletimo na omembo Jamnizerja še dvakrat: prvič 15. aprila, ko cesar ljubljanskemu sodniku in svétnikom naroča, naj Jamnizerju dovolijo, da poveča svojo hišo do Ljubljane,²⁷⁸ in drugič 28. decembra, ko je Nikolaj Ortner (Orttner, Ottner) v prošto-
vem imenu navzoč pri pogodbi, s katero dobi soseska sv. Lenarta v Beli Peči pravico do lastnega kaplana.²⁷⁹ Namesto Jamnizerja nastopa Ortner v notarskem instrumentu 31. januarja 1466²⁸⁰ in v listini z dne 28. januar 1467.²⁸¹ Jamnizer je bil torej odsoten vsaj od konca leta 1465 do začetka leta 1467. Medtem ko njegovo odsotnost januarja 1467 pojasnjuje vpis v matrice dunajske univerze,²⁸² ga je morebiti pred tem na Dunaju zadrževal kak (dvorni) posel.

Vsekakor je konec leta 1465 Jamnizerja nadomeščal Nikolaj Ortner, enako pozneje, v začetku leta 1467. Leta 1465, na predvečer praznika sv. Tomaža /apostola/, je dal Ortner v Jamnizerjevem imenu soglasje k dogovoru, po katerem bi soseska sv. Lenarta v Beli Peči dobila svojega kaplana; belopeškega kaplana bi kanonično potrjeval radovljški župnik oziroma ljubljanski prošt.²⁸³ Dne 28. januarja 1467 pa je Ortner s svoje in Jamnizerjeve strani (poleg drugih kano-
nikov) potrdil prejem gornjegrajske odvetščine za zadnja tri leta.²⁸⁴ Slednjo prošto-
vo odsotnost si razlagamo, kot rečeno, z Jamnizerjevo imatrikulacijo na dunajsko univerzo v zimskem semestru leta 1466: Jamnizer, ljubljanski prošt, se je vpisal na univerzo kot član ogrske akademske nacije.²⁸⁵ V tej zvezi se še

277 *NŠAL, Zbirka listin, 1465 IV 1. Dunajsko Novo mesto*. Povzetek v I. Orožen, *Das Bisthum*, Bd. IIa, 206.

278 *NŠAL, Zbirka listin, 1465 IV 15. Dunajsko Novo mesto*: »... / Lienhart Jemnitzer tumbrost zu Laybach, vnser secretari, das haws so er daselbs zu Laybach zu sein notdurfft ge-
kawfft, als er vns anpracht hat, ze pawn mainet, emphelhen wir ew ernstlich vnd wellen,
daz ir den obbenanten tumbrost das obbemelt haws vntz an das wasser berüblich zurichten
vnd pawn lasset /... /.« Prim. obj. v GZL VI/20.

279 *NŠAL, Zbirka listin, 1483 IV 17.* (inserirano listinsko besedilo z dne 20. decembra 1465):
»Niclas Orttner /... / diezeit verweser mit gantzen vollen gewalt vnnd sel versorger meins
lieben herrn vnnd vatters herrn Leonharten Jembnizer tumbrosten zu Laybach, vnnd vnser
aller genädigsten herrn des Römischen kaisers etc. secretari.«

280 *NŠAL, Zbirka listin, 1466 I 31. Ljubljana*: »... / canonici suorum ac reverendi patris et
domini Leonhardi Gamitzer prepositi necnon Andree Goschel et magistro Ulrici Hueber
canonicorum capituli ecclesie Laybacensis nominibus.«

281 *NŠAL, KAL, Spisi, f. 198/1*: »... / domini Hermachoras, Nicolaus Ottner loco reverendi
patris et domini Leonardi Jembnitzer prepositi Laybacensis ac sui.«

282 MUW II, 1466/II H 1.

283 Insert v *NŠAL, Zbirka listin, 1483 IV 17*. Prim. M. Smole, *Vicedomski urad*, 6. del, 316 (1-1).

284 V *NŠAL, KAL, Spisi, f. 198/1*: »Nicolaus Ottner loco reverendi patris et domini Leonardi
Jembnitzer, prepositi Laybacensis, et sui.«

285 MUW II, 1466/II H 1: »Dominus Leonardus Gaemniczer prepositus Laebacensis.« Oznaka
»1466/II« pomeni zimski semester študijskega leta 1466 (ki je trajal od 13. oktobra 1466
do 14. aprila 1467) in »H«, da je vpisani pripadal ogrski akademski naciji. K tej so spadali

odločneje postavita dve vprašanji: prvič, odkod je bil prvi ljubljanski prošt, in drugič, ali je bil v resnici plemiškega izvora. Upošteva se da gre pri oblikah priimka, kot sta »Gaemniczer« ali »Jamnizer«, običajno za priimek, izpeljan iz imena kraja, od koder oseba izhaja ali je prišla,²⁸⁶ in da je Jamnizer označen kot pripadnik ogrske akademske nacije, pridejo zelo verjetno v poštev kraji: češki Gamnitz, moravski Jamnitz in hrvaška Jamnica.²⁸⁷

Kar zadeva Jamnizerjevo plemstvo, beremo o njegovi plemenitosti v deloma napačnem in pomanjkljivem seznamu proštov iz 19. stoletja in pri F. Pokornu.²⁸⁸ Dodatno podkrepitev pri pripisovanju plemstva prvemu ljubljanskemu proštu bi lahko videli v tem, da je plačal Jamnizer ob vpisu na dunajsko univerzo višjo takso, kot je bilo običajno.²⁸⁹ Vendar ta podatek sam po sebi še ne dokazuje Jamnizerjeve pripadnosti plemstvu, saj višja vpisna taksa ni bila predpisana le za plemiče, ampak tudi za duhovnike »od župnika navzgor«.²⁹⁰ Ker zaenkrat ne moremo dokazati niti Jamnizerjevega plemiškega rodu niti njegove poplemenitve zaradi zaslug v službi cesarju,²⁹¹ ostajata obe vprašanji odprti.

Pritrdilnega odgovora ne moremo z gotovostjo dati niti na vprašanje, ali je matrikula radovljiške župnije, ki nosi letnico 1468 in velja za najstarejšo ohranjeno matrikulo na področju ljubljanske škofije,²⁹² res nastala na Jamnizerjevo pobudo.²⁹³ Po vsej verjetnosti je bil ta liturgični koledar napisan z Jamnizerjevo vednostjo in privoljenjem in čisto mogoče je, da je pisanje Jamnizer naročil osebno ali prek svojega namestnika Ortnerja. Jamnizer je bil namreč tudi prvi ud bratovščine sv. Trojice pri radovljiški župnijski cerkvi, sledil pa mu je prav

študentje z Ogrske in Hrvaške, Češke, Moravske, Poljske ter Grčije – prim. A. Ožinger, *Študenti*, 149.

286 V nam dosegljivih virih so oblike proštovega priimka naslednje: G(a)emniczer, Jembnic(z)er in Jamnizer.

287 O pomanjkljivostih (dunajskih) univerzitetnih matrik kot vira za ugotavljanje pokrajinske pripadnosti ali celo etničnega izvora posameznih študentov v P. Simoniti, *Humanizem*, 124–126.

288 *NŠAL, Pokorn, Radovljica*. Prim. »Leonardus Jamnizer v. Jemnizer ex Parocho Rathmannsdorfensi primus Praepositus an. 1461. Obiit circa an. 1471« – seznam v *NŠAL, Zgod. zapiski, f. 1; NŠAL, KAL, Spisi, f. 249/1*.

289 Plačal je 2 goldinarja/ florena.

290 Prim. A. Ožinger, *Študenti*, 150.

291 Jamnizerja denimo ni najti med poplemenitenimi v K. F. Frank, *Standeserhebungen und Gnadenakte für das Deutsche Reich und die österreichischen Erblande bis 1806*, Bde. I–V, Schloss Seuftelegg 1973.

292 *NŠAL, Rokopisi, št. 20*; obj. V. Steska – V. Steska, *Radovljiška matrikula*, 23–37.

293 Prim. prav tam, 25.

Nikolaj Ortner. Ustanovitev bratovščine je potrdil ljubljanski škof na praznik sv. Jedrt leta 1469.²⁹⁴

Končno se v sekundarnih virih in mlajših šematizmih največkrat srečamo z letnico proštove smrti: 1471. Tako F. Pokorn o Jamnizerju pravi, da se »bere v letih 1465–1471« in da je umrl leta 1471, po zgoraj omenjenem seznamu proštov pa je prvi ljubljanski prošt umrl okrog leta 1471.²⁹⁵ Čeprav naj bi se torej Jamnizer pojavljal v virih vse do leta 1471, tega ne moremo potrditi. Tudi poskus, da bi dobili leto Jamnizerjeve smrti posredno, s pomočjo kakega dokumentiranega dogodka ob nastopu novega prošta, ni uspel. Seznami proštov imajo za drugega ljubljanskega prošta Nikolaja Operta (1472–1482), prej župnika v Kranju,²⁹⁶ česar viri ne izpričujejo. Skoraj gotovo je pri tem prišlo do zamenjave z znanim kranjskim župnikom in gorenjskim arhidiakonom Matijem Opertom.²⁹⁷ Kot Jamnizerjev naslednik bi bil morda sprejemljivejši Nikolaj Ortner (Ottner, Orttner), proštov namestnik v Radovljici, čigar priimek bi kdo utegnil napačno prebrati.²⁹⁸ Ni pa seveda nemogoče, da bi bilo proštijsko mesto v Ljubljani nekaj časa oziroma let nezasedeno.

PETER KNAVER

Na trdnjša tla stopimo s Petrom Knavrom, ki je postal prošt leta 1482.²⁹⁹ Kar nekaj podatkov smo dobili v zvezi s Knavrovim šolanjem in njegovo pravniško kariero. V zimskem semestru leta 1458 je bil Knaver imatrikuliran na dunajsko univerzo kot »Petrus Knawr de Guetemberg«.³⁰⁰ Kakor nekateri drugi

294 16. novembra 1469 – prepisa škofove potrditve z inserirano ustanovno listino in pravili v *NŠAL*, *ŽA*, *Radovljica*, *Spisi*, f. 6/30 in *NŠAL*, *ŠAL*, *Formularji I*, fol. 553–559. Pravila povzema J. Gruden – J. Gruden, *Cerkvene razmere*, 100. Prim. B. Otorepec, *Gradivo*, 30–31.

295 *NŠAL*, *Zgod. zapiski*, f. 1; *NŠAL*, *KAL*, *Spisi*, f. 249/1.

296 *Schönleben/ Dolničar*. »Nicolaus Operta Decretorum Doctor, ex Parocho Crainburgensi. Obiit anno 1482.«

297 O njem J. Žontar, *Zgodovina mesta Kranja*, 69–70; P. Simoniti, *Humanizem*, 122.

298 Za Nikolaja Ortnerja poleg zgoraj zapisanega vemo, da je bil duhovnik škofije Olomouc – *NŠAL*, *Zbirka listin*, 1464 VIII 21. *Gornji Grad*. Kot ljubljanski kanonik nastopa nazadnje 16. novembra 1469 – glej *NŠAL*, *ŽA*, *Radovljica*, *Spisi*, f. 6/30 (ustanovitev stalne kaplanije pri bratovščini sv. Trojice v Radovljici, 1509). *Schönleben/Dolničar* in drugi mlajši seznami uvrščajo Ortnerja med prve kanonike. Leta 1514 je bil neki Nikolaj Orter »namestni dekan« v Brixnu – A. Koblar, *Regesti*, 210.

299 Pravilno letnico 1482 ima F. Pokorn – *NŠAL*, *Pokorn*, *Radovljica*. Letnico 1483 navaja *Schönleben/ Dolničar*: »Petrus Knaver ab anno 1483. Obiit circa annum 1499.«

300 MUW II, 1458/II A 41. Guetemberg je grad Gutenberg pri Tržiču, katerega lastniki so bili Lambergi – tako oče prvega ljubljanskega škofa Žiga, Jurij grof Lamberg, in za njim škofov brat Gašper Lamberg. Dejstvo, da je plačal Knaver ob imatrikulaciji višjo takso (štiri groše), ki so jo povečini plačevali mali plemiči in bakalavriji, nas nagiba k mnenju, da je bil Knaver dejansko rojen na gradu, morda kot sin oskrbnika. Prim. podatek glede Knav-

možje, ki so po študiju na našem ozemlju opravljali višje cerkvene službe,³⁰¹ je tudi Knaver nadaljeval študij prava v Padovi; ali je na Dunaju dosegel kako akademsko stopnjo, ni znano. V Padovi naj bi še pred letom 1470 doktoriral iz cerkvenega prava, kar pomeni, da si je pridobil juridično licenco.³⁰² Tako se Knaver v listini, ki jo je vidimiral škof Lamberg 7. septembra 1475, navaja kot licenciat cerkvenega prava.³⁰³ »Decretis licenciatus« je Knaver še ob žal nedatiranem vpisu v knjigo t.i. tevtonske bratovščine »Beata Maria de Anima« v Rimu.³⁰⁴

Iz obeh omenjenih virov poleg tega izvemo, da se je Knaver mudil v Rimu zaradi pravnih zadev. V vidimusu iz leta 1475 škof o Knavru pravi, da je iz Rima prinesel papeško bulo s pozivom na boj zoper Turke po naročilu Tomaža iz Celja, prošta v Konstanzi, cesarjevega protonotarja in oratorja pri apostolskem sedežu.³⁰⁵ Ob vpisu v bratovščino pa je Knaver v Rimu nekoga zastopal – bržkone Valentina Fabrija, kateremu je pomagal na župnijo v Konjicah.³⁰⁶ Znanstvo s Tomažem Prelokarjem iz Celja, ki se je začelo vsaj sredi šestdesetih let v Padovi, ter nadaljevanje njunih stikov v naslednjem desetletju in morda še dlje, je bilo gotovo velikega pomena ne samo za Knavrovo pravniško kariero, temveč tudi za njegov vzpon v cerkveni hierarhiji.

Knaver je bil ljubljanski kanonik že v sedemdesetih letih 15. stoletja, najkasneje od jeseni 1475 naprej.³⁰⁷ V prepisu notarskega instrumenta iz leta 1478, kjer nastopa v vlogi priče, pa se omenja tudi kot prošt v Podkrnosu (Gurnitz) na

rovega mlina in fužine na Tržiški Bistrici. Več o proštvem družbenem okolju, iz katerega je izšel, spodaj v poglavju »Duhovniki«, podpoglavje »Socialni izvor«.

301 Prim. P. Simoniti, *Humanizem*, 119–123.

302 Prav tam, 121, op. 28: »/.../ doktorat 'd. Petri Kchnawr de Radmansdorf Laibacen. dioc.'« P. Simoniti v zvezi s študijem svobodnih umetnosti opozarja, da »podelitev licence dejansko že pomeni tudi doseglo artistskega magisterija ali doktorata, kot se ta stopnja imenuje pozneje ali že tedaj v Italiji« – prav tam, 135. F. Pokorn napačno trdi, da je bil Knaver »doktor obojnega prava« – *NŠAL, Pokorn, Radovljica*.

303 *NŠAL, Zbirka listin, 1475 LX 7. Ljubljana*: »Venerabilis vir dominus Petrus Knaver decretorum licentiatius.«

304 Izvlečke je objavil F. Kovačič – F. Kovačič, *Rimski romarji*, 122–130. Knavra najdemo med odličnimi novimi člani bratovščine pod št. 220: »Petrus Knaver, canonicus Leybacensis in decretis licenciatus, in Romana curia causarum procurator.« Natančnejšo datacijo bi omogočil vpogled v bratovščinsko knjigo, katere objava je citirana v navedenem Kovačičevem prispevku.

305 O Tomažu Prelokarju iz Celja P. Simoniti, *Humanizem*, 147–154. Prelokar je dosegel doktorat iz cerkvenega prava v Padovi 13. septembra 1466. Opravljal je pomembne državniške naloge za Friderika III.: med drugim je zlasti v sedemdesetih in osemdesetih letih cesarja večkrat zastopal v Rimu.

306 Prim. J. Mlinarič, *Žiže*, 213; *NŠAL, Pokorn, Radovljica*.

307 Prim. *NŠAL, Zbirka listin, 1475 LX 7. Ljubljana*.

Koroškem.³⁰⁸ Pred 27. oktobrom 1482 je postal ljubljanski prošt.³⁰⁹ Da je poleg tega opravljal razne (ne strogo cerkvene) juridične naloge, dokazujeta vsaj dve navedbi v literaturi. V primeru prve generalni vikar oglejskega patriarhata leta 1485 Knavr u poveri spor med omenjenim konjiškim župnikom, Valentinom Fabrijem, in kartuzijanskim samostanom v Žičah.³¹⁰ V primeru druge Knaver leta 1494 legalizira prepis prvega rudarskega reda za jeseniško območje, ki so ga izdali Ortenburžani leta 1381, njegov prepis pa revidirali Celjski leta 1452.³¹¹ V zvezi z rudarstvom lahko dodamo, da je imel Knaver lasten mlin in fužino na Bistrici pri Trziču.³¹²

Knavrovo mesto v cerkveni hierarhiji ljubljanske škofije zadeva nenazadnje vprašanje, ki je pomembno zaradi povezave z vprašanjem o vodenju škofije v dobrem desetletju po smrti škofa Lamberga leta 1488. Gre za vprašanje, ali in koliko časa je bil Knaver generalni vikar ljubljanskega škofa. V vizitacijskih zapisih iz leta 1668 je za cerkev sv. Ahaca v Nemškem Rovtu namreč rečeno, da jo je leta 1492 posvetil koprski škof Jakob Valaresso »na posebno dovoljenje gospoda Petra, prošta in generalnega vikarja ljubljanske Cerkve«.³¹³ Ker v literaturi velja, da je imenovanega, a še nepotrjenega škofa Ravbarja v duhovnih zadevah po letu 1488 nadomeščal škof v Pičnu Jurij Maninger von Kirchberg, najbrž kar do leta 1501,³¹⁴ bi se kazalo v prihodnje bolj posvetiti vprašanju Ravbarjevega namestnika.³¹⁵ Čas, ki nas tu zanima, je torej obdobje od leta 1488, ko je cesar Ravbarja imenoval za škofa, do leta 1494, ko je bil Ravbar cerkvenopravno potrjen za administratorja škofije, oziroma (vsaj) 1501, ko je

308 *ARS, Zbirka listin - Velesovo, 1478 VI 2. : »[...] Petri Knawer praepositi Gurmicensis.«* Prim. F. X. Kohla, *Kärntens Burgen, Schlösser und wehrhafte Stätten*, Klagenfurt 1953, 108–110.

309 Ob pečatenju listine z dne 27. oktobra 1482 – v *NŠAL, ŠAL I, f. 14/22* – se namreč že imenuje »doctor Petter Khnauer thumbrobt zu Laibach«.

310 J. Mlinarič, *Žiče*, 213.

311 Glej navedbo nahajališča originalnega vira in njegovega prepisa v knjižici *Planina pod Golico*, Sv. Križ nad Jesenicami 1994, 7.

312 *NŠAL, Pokorn, Radovljica* (po A. Müllner, *Geschichte des Eisens in Krain*, Wien-Leipzig 1909, 380).

313 *NŠAL, ŠAL, Vizitacije, f. 2, št. 4*: »De speciali licentia domini Petri praepositi et vicarii generalis ecclesiae Labacensis.« Cerkev sv. Ahaca je bila podružnica župnije Srednja vas v Bohinju. Posvetitev cerkve omenja tudi F. Pokorn – *NŠAL, Pokorn, Srednja vas v Bohinju*.

314 K. Amon, *Die Bischöfe*, 200. Prav tam je v op. 35 naštet – razen Valvasorjeve *Slave* – še druga starejša literatura. Prim. P. Simoniti, *Humanizem*, 61, 66.

315 O Maningerjevem nadomeščanju namreč niti Valvasor ni prepričan. Takole pravi: »Wer indessen denen geistlichen Verrichtungen fürgestanden, kann ich nicht finden; wahrscheinlich sieht es, dass der Polinensische Bischoff Georg von Kirchberg sein Suffraganeus oder Weih-Bischoff geworden« – J. W. Valvasor, *Die Ehre*, Buch VIII, 660.

končal svoj študij v Padovi in naj bi se vrnil v Ljubljano.³¹⁶ Prav lahko bi bil Knaver tisti, ki bi zaradi svojega ugleda pri Maksimilijanu I.³¹⁷ in v Rimu opravljal službo generalnega vikarja vsaj nekaj let – morda potem, ko je Maninger postal pičenski škof.³¹⁸

Iz zadnjega desetletja 15. stoletja se je ohranil kapiteljski urbar, v katerem pod obračunom 1. aprila 1497 stoji še sedaj razpoznaven proštov pečat.³¹⁹ A disciplina v kapitlju v tistem času kljub proštvu navzočnosti ni mogla biti posebej zgledna, saj je kralj Maksimilijan oktobra istega leta kanonike opomnil, naj prenehajo zanemarjati rezidenčno in s tem bogoslužne dolžnosti.³²⁰ Morebiti je temu botrovala predvsem telesna nemoč in zato šibka avtoriteta obeh, prošta in dekana, ki sta umrla v začetku (prošt) oziroma poleti (dekan) leta 1499. Vse do svoje smrti ali resignacije (?) pa je Knaver, enako kakor drugi nosilci višjih cerkvenih služb v ljubljanski škofiji, užival še donosen beneficij na območju oglejskega patriarhata. Gre za župnijo Moravče, ki naj bi jo dobil po 2. decembru 1488, po datumu, ko se še omenja moravški župnik Mihael.³²¹ Župnijo je Knaver bržkone obdržal do odpovedi ali pa kar do svoje smrti 5. februarja leta 1499.³²²

316 O Ravbarjevem imenovanju za škofa (1488), o papeški potrditvi Ravbarja za administratorja ljubljanske škofije s klavzulo, da v škofa ne bo mogel biti posvečen pred sedemindvajsetim letom starosti (1494), ter o škofovem študiju P. Simoniti, *Humanizem*, 61–66. Glej še *Bischöfe*, geslo *Raubar*, *Christophorus von*, 940.

317 Knaver je bil denimo navzoč pri izstavitvi Maksimilijanovega mandata oskrbnikom in uradnikom na Kranjskem, Metliki, Istri in Krasu 10. septembra 1496; šlo je za gospodarske zadeve na deželni ravni. Slabi dve leti prej, 29. decembra 1494, je bil Knaver med prejemniki mandata, nanašajočega se prav tako na gospodarstvo. Podatka sta iz *UA Graz, Apparat der Maximilian-Regesten*.

318 Po C. Eublu je bil Maninger škof v Pičnu od 31. januarja 1491 do leta 1501, ko »je umrl ali pa resigniral« – C. Eubel, *Hierarchia catholica*, 272. Kot pičenski škof je Maninger maja 1496 cerkvi sv. Nikolaja v Strahinju podelil odpustke »s posebnim soglasjem in avtoriteto /.../ izvoljenega in potrjenega ljubljanskega škofa« – *NŠAL, Zbirka listin, 1496 V 19*. Prim. J. Höfler, *Potovanja*, 200.

319 *NŠAL, KAL, Urbarji*, št. 1, fol. 80v. O proštvem grbu na Lancovem prim. J. Höfler, *Srednjeveške freske*, 121–122.

320 Prim. zgoraj podpoglavje »Bogoslužje: osnovna skupna dejavnost«. Zanimivo je, da Maksimilijan kanonikom očita, da se namesto na svojih domovih med drugim zadržujejo pri škofu (bey dem bischoue daselbs) – po vidimusu v *NŠAL, Zbirka listin, 1521 III 27*. –, bržčas torej tudi v Padovi.

321 IMDK II (1892), 71. O podelitvi župnije s strani oglejskega patriarha po Knaverjevi smrti IMDK III (1893), 66. Prim. *NŠAL, Pokorn, Moravče*.

322 Datum Knavrove smrti vsebuje inkunabula iz leta 1482. Iz notice na notranji strani prednje platnice razberemo, da sta novi ljubljanski prošt Jurij Slatkonja in kanonik Matija Puch nasledila pokojnega prošta (in kanonika) Knavra, ki je »carnis debitum exolvit anno quo

Zdi se, da je Knaver svoja poslednja leta preživel večinoma v Ljubljani. Vidna sled njegovega proštovanja oziroma župnikovanja v Radovljici, namreč (nova) dvoranska ladja tamkajšnje župnijske cerkve, sega v osemdeseta leta 15. stoletja.³²³ In če nadalje povežemo sočasne omembe Knavrov – radovljiških hišnih lastnikov z domnevnim krajem Knavrovega rojstva, gradom Gutenberg pri Trziču,³²⁴ ter njegovim mlinom in fužino na Tržiški Bistrici, lahko upravičeno domnevamo, da je bil Knaver pomen za cerkveno in laično življenje zlasti severozahodnega dela ljubljanske škofije večji, kot ga tu lahko prikažemo. Za konec omenimo Knavrov nakup knjige z naslovom »Suma pridigarjev« (Summa praedicatorum), ki je izšla v Nürnbergu le dve leti prej, preden jo je kupil prošt (1487).³²⁵

JURIJ SLATKONJA

Še dragocenejši kakor pravkar omenjeni navedek je stavek, ki nas popelje k naslednjemu proštu, znanemu Juriju Slatkonju. Stavek ali bolje zapis v inkunabuli, tiskani leta 1482, nam sporoča, da je Slatkonja 10. februarja 1499 (po t.i. inkarnacijskem stilu leta 1498) prevzel proštijo v Ljubljani po svojem zastopniku, ljubljanskem kanoniku Nikolaju Podnu; potrdil ga je Nikolaj Sparovec, »vikar stolne cerkve in škofov komisar«.³²⁶ Potemtakem lahko iz seznamov ljubljanskih proštov črtamo Podna, ki naj bi to mesto zasedel po Knavrovi smrti.³²⁷

supra /1498, a glede na *anno incarnationis dominice* 1499/ die vero 5ta februar(i), cuius anima Deo vivat« – A. Gspan - J. Badalič, *Inkunabule*, 314–315, št. 138. F. Pokorn postavlja Knavrovo smrt v čas »okrog svečnice 1498« – *NŠAL, Pokorn, Radovljica*. Pri tem se najverjetneje naslanja na podatek, da je kralj Maksimilijan že 24. februarja 1498 (ne 1499?) za moravškega župnika prezentiral »Ivana Alespawrja« – IMDK III (1893), 66. Ker je Nadškofijski arhiv v Vidmu že dlje časa zaprt, si ne moremo zadovoljivo razložiti razhajanja v letnici.

323 Nastala naj vsekakor ne bi šele leta 1495, kot je veljalo do analize B. Resmana – glej B. Resman, *Skica*, 291.

324 Prim. poglavje »Duhovniki«, podpoglavje »Socialni izvor«.

325 Gre za delo Johanna de Bromyarda, ki je izšlo v Nürnbergu leta 1485 – kakor rečeno –, samo dve leti prej, preden jo je kupil Knaver. Zapisek na fol. 429v pod kolofonom se glasi: »Me Petrus Knaver praepositus Labacensis supra die sancti Sixti /6. april/ anno Domini MCCCCLXXXVIIo Labaci /.../ in dimidio emptus« – A. Gspan - J. Badalič, *Inkunabule*, 351, št. 377.

326 Prav tam, 314–315, št. 138: »Anno incarnationis dominice 1498 [= 1499/ decima februarii dominus Geor(g)ius Slakona per procuratorem suum Nicolaum Poden canonicum Laibacensem praeposituram Laibacensem est adeptus in eademque confirmatus per Nicolaum Spareutz, vicarium cathedralis Laibacensis tanquam commissarium reverendi domini Christoffori episcopi laibacensis.« A. Gspan in J. Badalič bereta datum »undecima februarii«, reprodukcija beležke pa izkazuje datum »decima februarii«.

327 *Schönleben/ Dolničar*: »Nicolaus Poden ex Decano Praepositus. Obiit anno 1502.« Enako v *NŠAL, Pokorn, Radovljica*.

Ker je bilo o Slatkonjevem življenju v primerjavi z drugimi ljubljanskimi prošti že veliko napisanega,³²⁸ se bomo ustavili predvsem pri podatkih, ki zadevajo Slatkonjev položaj v ljubljanskem kapitlju. Pred tem naj opozorimo le na do zdaj vsaj v slovenski literaturi neznan podatek o Slatkonjevem beneficiju sv. Štefana »in Lur(e)lfeld« (Lurnsko polje pri Požarnici na Koroškem), ki pa je bil v proštvih »rokah« manj kakor leto dni.³²⁹

Čeprav je o Slatkonjevem kanonikatu v Ljubljani pisal kralj Maksimilijan kapitlju že konec julija 1495,³³⁰ Slatkonja v kapiteljskem urbarju ne zasledimo pred jesenjo 1496, ko je kot kanonik prejel 10 dukatov za jesenske kvatre, po 7 dukatov za zimske in postne kvatre.³³¹ Medtem ko stoji vpis za to obračunsko leto, ki je trajalo od jeseni 1496 do jeseni 1497, še ločeno od ostalih vpisov, je Slatkonja v naslednjem letu vpisan na petem mestu med kapiteljskimi člani: za proštom /Knavrom/, dekanom /Kellnerjem/, skorajšnjim dekanom Podnom in ekonomom Nožico.³³² Venomer odsotnega Slatkonja v kapitlju očitno niso bili veseli. Potem ko je prevzel ljubljansko proštijo leta 1499, pa kako leto prej nastopil še službo pevskega mojstra dvorne kapele na Dunaju, mu kapitelj ni hotel plačevati dohodkov od proštije in (enega) kanonikata. Zaradi tega je prišlo med Slatkonjem na eni ter dekanom in kapitljem na drugi strani do spora, v katerega je končno posegel kralj Maksimilijan kot odvetnik in patron ljubljanske škofije. Odločil je, naj Slatkonja v odsotnosti prejema letno 80 dukatov, in to toliko časa, dokler bo v kraljevi službi – naj bo s tem zadovoljen in naj o svojih ostalih prošnjah molči. Če pa bi želel Slatkonja pri stolni cerkvi osebno rezidirati, mu je

328 J. Mantuani, *Jurij pl. Slatkonja*, 301 sl.; SBL, zv. III, geslo *Slatkonja, Jurij*, 356–357; ES, geslo *Slatkonja, Jurij*, 127; E. Škulj, *Jurij Slatkonja*, 33–39.

329 Na navedeni beneficij salzburške nadškofije ga je deželni knez in kralj Maksimilijan prezentiral 25. aprila 1500 – *ADG, Urk., 1500 IV 25. Augsburg*: »Ad capellam sancti Stephani in Lurfeld prope Bosernitz /.../ Georgium Slakonia prepositum Laibacensem capellanum nostrum /.../ presentamus.« Po Slatkonjevi odpovedi je bil beneficij nanovo podeljen 4. februarja 1501 – *ADG, Urk., 1501 II 4. Linz*: »Georgius Sakonia prepositus Laybacensis, capellanus noster, capellam suam sancti Stephani in Lurelfeld /.../ ad manus nostras libere resignaverit.«

330 Pismo z dne 29. julija 1495 omenja F. M. Dolinar v F. M. Dolinar, *Prošti*, 14. Istega leta je želel Maksimilijan doseči, da bi se dotedanji župnik v Dobu Janez Bubai(n) odpovedal župniji v korist Slatkonja. O tem, da je župnijo dobil Mihael z Iga, in o načrtu za inkorporacijo dobske župnije ljubljanskemu kapitlju glej zgoraj ustrezni razdelek v poglavju »Ustanovitev in obseg ljubljanske škofije«.

331 *NŠAL, KAL, Urbarji, št. 1, fol. 79v* – vpis Slatkonjevih prejemkov je edini na hrbtni strani folija. Takoj opazimo, da je črnilo, uporabljeno pri tem vpisu, enako črnilu, s katerim so bile pozneje dopisane prejete vsote drugih članov kapitlja. Slatkonja je bil potemtakem vpisan naknadno, najverjetneje po posredovanju kralja Maksimilijana.

332 Prav tam, 112: Slatkonja (Slakona) je dobil za prve in zadnje kvatre 10, za druge in tretje pa 12 dukatov. 10 dukatov je prejel še na praznik sv. Jurija (item percipit decem ducatos festo Sancti Georgii).

kapitelj pač dolžan izplačevati tudi rezidenčne dohodke. Sporočilo o tem kraljevem ukazu je kapitlju poslala kraljeva pisarna iz Antwerpna 10. marca 1503.³³³ Po imenovanju za ljubljanskega prošta je torej Slatkonja svoj kanonikat v Ljubljani obdržal, kar je ostale člane kapitlja spričo prostove odsotnosti, kot kaže, še bolj jezilo. O kakem vpisu Slatkonjevih kanoniških dohodkov v kapiteljskem urbarju ni nobenega sledu.³³⁴

Toda spor s kapitljem ni bil edini spor, v katerega je zašel Slatkonja v ljubljanski škofiji. Iz okrog leta 1510 se je ohranil koncept poskusa poravnave med Slatkonjem kot izvoljenim in potrjenim pičenskim škofom in škofom Ravbarjem.³³⁵ V težko berljivem spisu je omenjenih več točk spora, med katerimi je za nas zlasti zanimiva prva, ki zadeva jurisdikcijo nad župnijo Radovljica. Le-to sta hotela uveljaviti oba: škof Ravbar kot ordinarij in Slatkonja kot ljubljanski prošt oziroma radovljiški župnik in redni arhidiakon (*archidiaconus natus*).³³⁶ Kakšen je bil konkreten sporazum med sprtima stranema, se iz koncepta ne da razbrati. Kakor koli že, oba škofa spomladi leta 1516 po vsej verjetnosti nista bila več sprta. S soglasjem krajevnega ordinarija je namreč Slatkonja 20. maja 1516 podelil odpustke kapeli vseh svetnikov, kapeli, ki je po izgonu Židov iz Ljubljane zamenjala ljubljansko sinagogo.³³⁷

Poleg prostije in kanonikata je imel Slatkonja v Ljubljani še kaplanijo pri oltarju sv. Jurija v stolnici. Beneficij mu je moral biti podeljen pred 12. avgustom 1513, ker je tega dne obenem s konfirmacijo za dunajskega škofa dobil od papeža dovoljenje, da sme obdržati škofijo v Pičnu, ljubljansko in novomeško

333 *NŠAL, KAL, Spisi, f. 198/2*: »Inter honorabiles ac reverendos viros dominum Georgium Slatkoniam prepositum ecclesie Laybacensis parte ex una, et decanum ac capitulum dicte ecclesie ex altera parte super prebendis et portionibus prebendalibus quas dictus prepositus /.../ impeditus esset: ratione prepositure et unius canonicatus /.../ et quas predicti decanus et capitulum eidem dare et solvere renuebant, controversia mota fuisset et versaretur /.../. Dominus Georgius Slakoina prepositus et canonicus /.../ debeat singulis annis quou(vis)que et donec in servitiis predicti serenissimi etc. regis versatur percipere in absentia octuaginta ducatos a capitulo predicto solvendo /.../. Item quod prefatus prepositus in illis octuaginta ducatis annuatim contentari debeat: super reliquis petitionum suarum silentium fatiendo.«

334 Za leti 1498/99 in 1499/1500 so zabeleženi le kvatni dohodki prošta: dvakrat po 10 in dvakrat po 12 ducatov, kar pomeni 44 ducatov v enem (koledarskem) letu – glej *NŠAL, KAL, Urbarji, št. 1, 124, 145–148*.

335 V *NŠAL, ŠAL-Ž, Radovljica, f. 270*.

336 V zvezi z jurisdikcijo se v konceptu uporabljata izraza: (v tožilniku) »geistlichn jurisdiction« in pa »ordnlich gerichtszwang«.

337 *NŠAL, Zbirka listin, 1516 V 20. Dunaj*: »Georgius Dei et apostolice sedis gratia episcopus Viennensis /.../ capella omnium sanctorum in loco synagogae Judeorum in civitate et dioecesi Laibacense situata /.../ consensu et voluntate ordinarii loci /.../ quadraginta dies criminalium et octoginta venialium peccatorum de iniunctis eis pertinentiis /.../ relaxamus.«

proštijo, župnijo Moravče ter omenjeni oltarni beneficij.³³⁸ Slaba štiri leta pozneje, 27. julija 1517, pa se v listini, s katero mesto Ljubljana škofu Ravbarju ali njegovemu generalnemu vikarju za novega kaplana prezentira Gregorja Francka, že omenja Slatkonjeva odpoved kaplaniji.³³⁹

O tem, kako je vplival ta visoki cerkveni dostojanstvenik, ki je bil sicer »bolj umetnik kot dušni pastir«, na življenje v ljubljanskem kapitlju, stolnici in škofiji, lahko samo ugibamo. A kljub temu da je deloval Slatkonja v glavnem na Dunaju ali spremljal kralja na potovanjih po raznih deželah,³⁴⁰ vsaj njegovi glasbeni dosežki niso mogli ostati brez odmeva v stolnični liturgiji. To lahko toliko lažje zapišemo zato, ker so izpričani Slatkonjevi osebni stiki s sorojaki, med katerimi so bili za tedanjo ljubljansko škofijo pomembni predvsem Nikolaj Poden in Štefan Klocker, oba dekana ljubljanskega kapitlja,³⁴¹ ter škofov kancler in arhitekt Avguštin Prygl.³⁴² Pri tem je potrebno omeniti Slatkonjevo humanistično izobrazbo in njegov krog dunajskih sodelavcev – humanistov, v katerega so spadali nekateri naši ljudje.³⁴³ Tako kot lahko za zdaj samo hipotetično razmišljamo o Slatkonjevih konkretnih vplivih, zaenkrat tudi ne moremo z gotovostjo navesti pglavitnega razloga za Slatkonjevo odpoved ljubljanski proštiji. Te Slatkonja ni mogel ohraniti do svoje smrti 26. aprila 1522, kot se je trdilo do sedaj, saj se konfirmacije novega ljubljanskega prošta omenjeni Prygl dotakne že v pismu, naslovljenem na škofa Ravbarja iz Ljubljane dne 19. maja 1521.³⁴⁴ Ni nemo-goče, da bi Slatkonja k resignaciji na proštijo kakor koli spodbudil Ferdinand, ki je postal avstrijski nadvojvoda aprila 1521 in čigar »telesni zdravnik« je bil Dominik Adam Deforz, naslednji ljubljanski prošt.³⁴⁵

Vprašanje prošta Janeza Kolbeka

Če imamo Deforza za Slatkonjevega neposrednega naslednika na ljubljanski proštiji, moramo rešiti vprašanje, zakaj seznami za Slatkonjem navajajo prošta

338 Prim. F. M. Dolinar, *Prošti*, 14–15.

339 NŠAL, *Zbirka listin, 1517 VII 27. Ljubljana*: »Georg Sladkonna /.../ die capleney vnnd gotsgabe auff sannd Jeorgen althar in sannd Niclas thumbkirchn /.../ resignirt.«

340 Prim. podatek, da je izdal kralj Maksimilijan na božič leta 1505 za Slatkonja carinsko oprostilno pismo za pot v Ljubljano – J. Höfler, *O nekaterih slovenskih skladateljih*, 89.

341 O njiju ustrezna razdelka v podpoglavju »Prikaz dekanov«.

342 Prim. P. Simoniti, *Humanizem*, 188–189.

343 Prav tam, 189.

344 NŠAL, *KAL, Spisi*, f. 141/15; obj. v P. Simoniti, *Humanizem*, 84–85. V pismu Prygl sebe in dekana Klockerja imenuje »procuratores novi prepositi Laibacensis«.

345 Na hrbtni strani Pryglovega pisma beremo žal le deloma berljivo arhivarjevo zaznambo: »de pr(a)epositura Labacensi collata Adamo F. /.../ refert.«

Janeza Kolbeka.³⁴⁶ Najprej vzbudi pozornost priimek le-tega, ki je istoveten s priimkom novomeškega prošta Sebastijana Kolbeka.³⁴⁷ O tem proštu na eni strani vemo, da je opravljal funkcijo prošta v Novem mestu v letih 1526–1557, na drugi strani pa se srečamo z njim v Ljubljani v zvezi z beneficijem pri stolničnem oltarju sv. Barbare in sv. Marjete. Več spisov iz obdobja 1538–1552 govori o sporu med Sebastijanom Kolbekom, ki naj bi v začetku dvajsetih letih 16. stoletja svoj ljubljanski kanonikat zamenjal za omenjeni beneficij, in Mihaelom Hasiberjem. Ta naj bi se dohodkov t.i. Ravbarjeve ustanove polastil osemnajst let pozneje.³⁴⁸ Spor je razsodil škof Kacijanar leta 1542, vendar se je prepir nadaljeval še po Kacijanarjevi smrti naslednjega leta. Do prave poravnave je prišlo verjetno šele leta 1552, in sicer v korist novomeškega prošta.³⁴⁹ Na žalost nam ni uspelo ugotoviti, katerega leta je Kolbek postal ljubljanski kanonik, in ne točneje datirati njegove zamenjave kanonikata z omenjenim beneficijem.³⁵⁰ Vseeno navedene Kolbekove vezi z ljubljanskim kapitljem in stolnico zadostujejo za sklep, da je sestavljalca seznama proštov iz Sebastijana Kolbeka, prošta v Novem mestu, naredil ljubljanskega prošta Janeza Kolbeka.

346 *Schönleben/ Dolničar*: »Joannes Kolpek anno 1523«, *NŠAL, Pokorn, Radovljica*: »Janez Rolpek, prošt stolni in župnik radovljiški (1523–24). Pravo ime bo 'Kolpek'.«

347 Osnovne podatke zanj je zbral F. M. Dolinar – F. M. Dolinar, *Prošti*, 22–24. Viri iz časa Kolbekovega proštovanja so dobro predstavljeni v F. Baraga, *Kapiteljski arhiv*, 132 sl. O Kolbeku beremo nadalje v G. Kress, *Pfründenverleihungen*, 184–185. Avtorica G. Kress se na primer sprašuje, ali je bil s Sebastijanom Kolbekom v sorodu Andrej Kolbek (Kholbeckh), imetnik neke prebende v Pölsu. Pri tem Kressova našteje poleg novomeške proštije tri Kolbekove službe oziroma prebende: mesti kantorja in kanonika pri Sv. Štefanu na Dunaju ter župnijo Trebnje na Kranjskem. V zvezi s krajevnim oziroma socialnim izvorom obravnavanih Kolbekov se v navedenem delu omenjata dve družini: dunajska meščanska družina K(h)olbec(g)kh in neka zgornjeavstrijska družina s priimkom Kolnpeckh. Prim. spodaj biogram za Sebastijana Kolbeka.

348 *NŠAL, ŠAL-Ž, Ljubljana - Sv. Nikolaj, f. 165a*. Do datacije – Kolbekova zamenjava kano-niške prebende in Ravbarjevega beneficija v začetku dvajsetih, Hasiberjeva polastitev slednjega konec tridesetih ali v začetku štiridesetih let 16. stoletja – pridemo ob pomoči dveh spisov. Medtem ko v notarskem instrumentu z dne 27. oktobra 1551 »stoji«, da je Kolbek beneficij zasedal prek trideset let, v konceptu pisma kralju Ferdinandu Kolbek sam (najverjetneje) istega leta pravi, da je beneficij mirno užival osemnajst let – dokler si ga ni Hasiber prisvojil »z zvijačo, silo in krivico«. Pri dataciji smo upoštevali tudi najstarejši datirani spis v omenjeni skupini; spis nosi datum 15. december 1538 in razkriva, da je bilo Hasiberju na začetku zaupano le opravljanje bogoslužja pri oltarju te ustanove.

349 Prim. *NŠAL, ŠAL-Ž, Ljubljana - Sv. Nikolaj, f. 165a, Ravbarjev beneficij*.

350 O svojem ljubljanskem kanonikatu je Kolbek leta 1551 zapisal, da mu ga je v mladosti podelil cesar Maksimilijan zaradi zaslug, ki so jih imeli njegovi starši (predniki): »... / auf meiner eltern verdienst /... / zu Laibach im thuemb mit ainer thuembhern phründt in meiner jugent versehen worden« – prav tam.

DOMINIK ADAM DEFORZ (DE FORZ)

Če verjamemo oznaki arhivarja na pismu, ki ga je 19. maja 1521 škofu Ravbarju poslal Avguštin Prygl, »prokurator novega ljubljanskega prošta«, ³⁵¹ potem Deforz ni bil prošt šele od leta 1524 ali 1525 naprej, marveč je bil na to mesto prezentiran pred datumom omenjenega pisma. ³⁵² Toda dosti bolj presenetljivo kakor netočno datiranje začetkov Deforzevega proštovanja je napačno navajanje proštovega priimka in, še bolj, njegovega osebnega imena. Medtem ko F. Pokorn prošta predstavlja kot »Ferdinanda Adama Franciška de Pforza«, stoji v Schönleben/ Dolničarjevem seznamu oznaka »Franciscus de Pforze«. ³⁵³ Očitno nobeden od piscev ni videl Deforzevega podpisa na listini, s katero je prošt 22. januarja 1529 potrdil prezentacijo Ruperta Kuplenika na župnijo v Gorjah. ³⁵⁴ Pišemo pa lahko priimek tega prošta tudi de Forts ali de Forz – v takšni obliki ga ima K. F. Frank. ³⁵⁵ Naj dodamo, da je Dominik Adam Deforz (de Forz) 27. avgusta 1526 skupaj z bratom in bratrancem dobil pravico do lastnega grba in podeljevanja fevdov ter 10. novembra 1537 potrditev plemenitve in pravico do izboljšanja grba. ³⁵⁶

Naslednji dve točki, pri katerih se lahko ustavimo, sta Deforzeva izobrazba in njegova kariera zunaj ljubljanskega kapitlja. Obe zgoraj navedeni listini iz let 1526 in 1537 Deforza označujeta kot doktorja svobodnih umetnosti in medicine. Kje je študiral, ne vemo, prav tako ne, od kod je bil, vendar bi odgovor na tidve in marsikatero drugo vprašanje najbrž našli na Dunaju. Kajti Deforza je kralj Ferdinand postavil za svojega osebnega zdravnika. 17. oktobra 1528 je pisal z Dunaja ljubljanskemu škofu, dekanu in kapitlju, naj Deforzu, ki mu ne služi nič manj kakor Deforzevi predhodniki Maksimilijanu, še naprej v celoti pošiljajo na dvor proštjske dohodke. Zoper ta privilegij sta se bila pred tem Ferdinandu pritožila škof in kapitelj, Deforz pa se je pri kralju zavzel za neokrnjenost svojih dohodkov. V navedenem pismu se je torej Ferdinand postavil na Deforzevo stran, a v primeru, da bi imela škof in kapitelj proti takšni odločitvi tehten ugovor, bi mogla na dvor poslati svoje pooblaščenke. O zadevi bi nato po zaslišanju obeh strani odločili v Gradcu, kamor naj bi se dvor preselil v kratkem. ³⁵⁷ Virov,

351 NŠAL, KAL, Spisi, f. 141/15.

352 Letnico 1524 ima F. Pokorn – NŠAL, Pokorn, Radovljica, 1525 pa Schönleben/ Dolničar.

353 Glej navedka v prejšnji opombi.

354 Izvirnik v NŠAL, Zbirka listin, 1529 I 22. Stertzinger. Prošt je v listini imenovan »Dominicus Adamus de Phortz«, njegov podpis pa se glasi »Doctor Dominicus Adamus Deforz«.

355 K. F. Frank, Standeserhebungen, 31–32.

356 Prav tam.

357 Prepis Ferdinandovega pisma v NŠAL, KAL, Spisi, f. 141/16: »Das ir mit gedachtem doctor Adam, der vns nicht im weniger oder mynder sach, dan durch weylend khaiser Maximilian

ki bi o tej sporni zadevi povedali kaj več, žal ne poznamo. Ugotavljamo le, da je bila za Deforza, kakor za mnoge druge prelate tedanjega časa, prostija predvsem eden od virov dohodkov za naloge, ki so ga zadrževale zunaj kapitlja in škofije.³⁵⁸

Kljub temu da so ohranjeni viri v zvezi s proštom Deforzem pičli, je na srečo med njimi pismo Wolfa von Dietrichsteina,³⁵⁹ prek katerega je moč vsaj približno datirati Deforzevo smrt in konec njegovega proštovanja. 9. septembra 1546 je Dietrichstein, zakupnik radovljiškega zemljiškega gospostva, škofu Textorju predlagal, da bi ljubljansko proštijo (ta po Deforzevi smrti ni bila še nikomur podeljena) zasedel Nikolaj Škofič, ki je bil tačas šest let proštov vikar v Radovljici.³⁶⁰ Smrt prošta Deforza, kraljevega protofizika, lahko potemtakem postavimo v konec leta 1545 ali 1546, kar bi pomenilo kako leto prej, preden je bil na ljubljansko proštijo prezentiran Rupert Kuplenik.

RUPERT KUPLENIK

Čeprav se je Dietrichstein s svojim predlogom glede novega ljubljanskega prošta obrnil na škofa, kateremu naj bi kralj Ferdinand prepustil podelitev proštije, je bodočega prošta škofu Textorju prezentiral prav Ferdinand. Z listino iz Augsburga je 26. novembra 1547 na proštijo, ki je bila izpraznjena več mesecev po smrti zadnjega prošta, imenoval Ruperta Kuplenika, »po jasnem in verodostojnem pričevanju« učenega in poštenega duhovnika ter župnika v Gorjah.³⁶¹ Morda je Ferdinand »vzel zadevo v svoje roke« potem, ko se v Ljubljani niso uspeli odločiti za enega kandidata.³⁶²

loblicher gedachtnus angetzaigte hofdienern beschehn ist /.../ kein endrung furnemen, sonder ine bey der freyhait, so also von vnsern vorfarn herkomen, beleiben, vnd die nutzung der thuembbrobstey /.../ vnabbruchlich, ausserhalb der teglichen distribution, folgen lasset.«

358 Deforz naj bi bil še kanonik v Lüttichu (1526) in »opat« (komendator opatije) pri Sv. Petru v Bissidunu (1537) – K. F. Frank, *Standeserhebungen*, 31–32.

359 V *NŠAL, KAL, Spisi, f. 141/17*.

360 *Prav tam*: »Die probstei nach absterben doctor Adam alls gewesenen brobst zue Laibach bissherr niemands verliehenn.« O Nikolaju Škofiču glej biogram zanj v poglavju »Biogrami duhovnikov«.

361 »Ferdinandus /.../ praepositura ecclesiae Labacensis cuius jus patronatus seu presentandi ad nos plene spectare dignoscitur, per obitum illius ultimi et immediati pastoris superioribus mensibus vacua facta esset, et adhuc vacaret. Nos idcirco eidem praepositurae de alio idoneo et sufficienti pastore providere volentes, claro et fidedigno testimonio /.../ de vita, ac morum probitate honestatque honorabilis devoti nobis dilecti Ruperti Kuplenick presbiteri, plebani in Goriach, eundem ad supramemoratam praeposituram Labacensem, illi vel illis, ad quem vel ad quos jus confirmandi, seu investiendi, aut canonica institutio pertinet /.../« – *NŠAL, Zbirka listin, 1547 XI 26. Augsburg*.

362 Naleteli smo samo na dve osebi, ki sta kandidirali za prošta: na omenjenega Nikolaja Škofiča in pa Ruperta Kuplenika, ki je dejansko postal prošta. Da se F. Pokorn moti, ko

Novi prošt je bil Radovljčan, član družine Kuplenik, ki je že več rodov dolgo živela v trgu oziroma mestu.³⁶³ V poletnem semestru leta 1519 je postal Rupert študent dunajske univerze in je ob vpisu plačal nekaj višjo takso od običajne.³⁶⁴ Na Kranjsko se je, tako kaže, vrnil brez akademskega naslova, deset let po vpisu (1529) pa je dobil, kolikor nam je znano, prvi beneficij – župnijo (Zgornje) Gorje.³⁶⁵ V tridesetih in štiridesetih letih 16. stoletja naj bi Kuplenik deloval tudi kot kaplan oziroma prošt na Blejskem otoku.³⁶⁶

Nekaj več podatkov o proštu Kupleniku dajejo viri za petdeseta leta 16. stoletja.³⁶⁷ Leta 1553 je kranjski vicedom Krištof Khnullenberg izdal odlok, ki naj bi končal spor med proštom Kuplenikom in zakupnikom Wolfom von Dietrichsteinom, že imenovanim predlagateljem Kuplenikovega protikandidata za ljubljansko proštijo.³⁶⁸ Predmet spora je bila žitna desetina, katere tretji del je Dietrichstein župniku plačeval v denarju, a bojda v zneskih, neenakovrednih naravnih dajatvi. Tozadevni spor med radovljiškimi župniki in Dietrichsteini se je nadaljeval vsaj do konca osemdesetih let 16. stoletja.³⁶⁹ Leta 1555 je Kuplenik špitalu v Ljubljani podaril desetino od šestindvajsetih hub, ležečih v župniji Sv. Petra.³⁷⁰ S tem naj bi v špitalu izboljšali hrano revežem in vsako leto opravili slovesno mašo, na dan katere bi sleherni oskrbovanec dobil merico vina.³⁷¹

med Deforzem in Kuplenikom omenja prošta Janeza Puessa (Puessio), »cesarskega miloščinarja ob času Jakoba Lamberga 1551« – *NŠAL, Pokorn, Radovljica*, dokazuje zaznamba v *NŠAL, Ustanove, f. IV, št. 339*, po kateri je bil Puesso (le) upravitelj (temporalij) radovljiške proštije.

363 V svoji oporoki – v *ARS, Vic. a., šk. 34 (I-1)* – zapušča Kuplenik nekaj denarja svoji sestri, živeči v Radovljici. Kuplenik je imel še dve polsestri; ena od njiju je bila žena radovljiškega mestnega sodnika. Kuplenike omenja tudi F. Gestrin – F. Gestrin, *Radovljica*, 537. Prim. GZL IV/53.

364 MUW II, 1519/I A 99: »Rudbertus Khopplenickh ex Radtmansdorff.« Medtem ko je večina imatrikuliranih v tistih letih poravnala vpisnino 29 denaričev, je Kuplenik plačal 43 denaričev – toliko kot istega leta Valentin Stosser, beneficiat v Kranju in pred letom 1530 župnik v Mošnjah.

365 *NŠAL, Zbirka listin, 1529 I 22. Stertzing*.

366 F. Gornik, *Zgodovina blejske župnije*, 158–159: »Otoški kaplan Rupert Kupljenik je od leta 1534 do 1548 pisal v Briksen več pisem, v katerih je prosil, da bi mu dovolili sezidati kamnit zvonik /pri cerkvi/ namesto lesenega /.../.« Prim. prav tam, 210. V oporoki iz leta 1560 Kuplenik sebe imenuje »prošt« (probst im Werdt) – *ARS, Vic. a., šk. 34 (I-1)*.

367 V leto 1551 datira neko kupno pismo, ki ga je dal Kuplenik izstaviti kot »prošt v Ljubljani in župnik v Radovljici« – v *ARS, Gr. a., III Bled, f. 17*.

368 Prim. M. Smole, *Vicedomski urad*, 5. del, 449.

369 F. Gestrin, *Radovljica*, 533, op. 80.

370 Nedaleč stran, na Igu, je imel Kuplenik po vsej verjetnosti beneficij sv. Katarine. Kot imetnik beneficija se namreč okrog (pred) 1560 navaja »gospod Rupert« – *NŠAL, KAL, Spisi, f. 80/6*.

371 V. Stare, *Pokopališče*, 18; *NŠAL, Pokorn, Radovljica*. Prim. ZAL, *Cod I/19-1606, fol. 202, 202v*.

Kuplenikovo mašno ustanovo v času, ko je špital prehajal v roke protestantskim idejam naklonjenih Ljubljancev, si lahko razložimo z neradikalnim protestantizmom pri večini takratnih meščanov in morebitnimi simpatijami do protestantske reformacije pri proštu samem.³⁷²

Nekaj mesecev pred smrtjo 10. oktobra 1560 je Kuplenik sestavil oporoko (z dne 3. marca 1560),³⁷³ v kateri je svoje imetje zapustil sorodnikom, rejenki Barbari in predvsem svojemu sinu Pankraciju.³⁷⁴ »Posinovljencu Pankraciju« je kot kaplan radovljiške bratovščine sv. Trojice baje že prej prepustil njeno premoženje.³⁷⁵ Bolj kot dejstvo, da je bil Pankracij sin najvišjega duhovnega dostojanstvenika v škofiji za škofom, je bil zaskrbljujoč pomislek, da bi Pankracij utegnil odtujiti še več že tako in tako zmanjšane cerkvenega imetja v pomembni radovljiški župniji.³⁷⁶ Kajti končno je imel sina tudi škof Seebach, cerkvenopravno potrjen za škofa malo pred Kuplenikovo smrtjo; tudi Seebachov sin Janez Krstnik se je dolga leta pravdal z ljubljansko škofijo za imetje, ki ga je imel za dediščino po svojem očetu.³⁷⁷

Rupert Kuplenik, »prošt v Ljubljani in prošt na (Blejskem) Otoku« (!), je bil v skladu s svojo poslednjo voljo pokopan v domači Radovljici.³⁷⁸

372 Prim. podpoglavje »Kanoniki in (protestantska) reformacija«.

373 V *ARS, Vic. a., šk. 34 (I-I)*. Vsebino povzema M. Smole – M. Smole, *Vicedomski urad*, 4. del, 98–99.

374 Kuplenik v oporoki pravi, da od svojih staršev ni podedoval ničesar razen dveh hub, in da si je premoženje pridobil z lastnim trudom ter božjim blagoslovom. Premoženje, ki ga zapušča svojemu posinovljencu Pankraciju, naj ta porabi za študij in vzdrževanje: »Schaff ich meinen son Pangratzen Khuplenikh, alss meinn vor langst adoptierten vnd von pabstlichen gewalt bestatigten erben, doch der gestalt, das ehr von der nuzung vnd einkhomen sollcher gueter studier vnd sich erhalte.« Glej navedek v prejšnji opombi.

375 Prim. M. Smole, *Vicedomski urad* 5, 219 (5-24).

376 Seveda je to le pomislek, saj vemo za zdaj zgolj za odtujitev premoženja bratovščine sv. Trojice v Radovljici, kjer je Pankracij najverjetneje živel. Ne vemo niti, ali je bila odtujitev začasna ali za vsaj del premoženja stalna. Glede Pankracijevega bivanja v Radovljici glej latinski citat v naslednji opombi.

377 P. Simoniti, *Med knjigami*, 29. Prim. sledeče Pankracijevo posvetilo: »Andreae Mengershusio artium liberalium magistro Pancratius Kuplenkh in Radtmansdorff amicitiae ergo dono d. Actum Radmansdorffensis XIII. mensis iunii MDLXVIII« – prav tam, 40, št. 13. Prim. spodaj razdelek o alienaciji v poglavju »Duhovniki«, podpoglavje »Gmotni položaj«.

378 »Ich Rueprecht Khuplenikh thuembprobst zu Laibach vnd probst im Werdt« – *ARS, Vic. a., šk. 34 (I-I)*. Prim. *Schönleben/ Dolničar*: »Rupertus Kuplenig, alias Semodig ab anno 1550. Obiit 10. octobris 1560. Sepultus Rottmanstorffii.«

POLIDOR MONTAGNANA

Edini za zdaj znani vir prve roke, ki Polidorja Montagnana označuje za ljubljanskega prošta,³⁷⁹ so novice o tem, kaj se je dogajalo junija in julija 1561 v Ljubljani, in sicer »s Primožem Trubarjem in proštom Polidorjem ter drugimi«. ³⁸⁰ Pisec novic, znani ljubljanski protestant Matija Klombner, opisuje sodni proces zoper Montagnana, ki ga je na kraljevi ukaz 16. julija (1561) vodil škof Seebach; Montagnana je bil tedaj osumljen podkupovanja in nezakonitega razmerja z neko Elzo.³⁸¹

Polidor se je rodil okrog leta 1530 na Kranjskem, verjetno v Preddvoru. Študij v Benetkah in Padovi mu je bržkone omogočil njegov sorodnik, stiški opat Wolfgang Neff (1549–1566). Leta 1549 se je Polidor vpisal na artistično fakulteto univerze na Dunaju,³⁸² že naslednje leto pa je odšel na dvor, kjer je »prebil okrog deset let v službi svetih opravil«. Ferdinand I., čigar dvorni kaplan je postal okrog 1550, naj bi mu v znak svoje naklonjenosti leta 1560 podelil ljubljansko proštijo. Kot rečeno, se je moral Montagnana že leta 1561 zagovarjati pred škofom Seebachom, ki naj bi ga dal pozneje, leta 1563, celo zapreti. Iz ječe ga je rešil oglejski generalni vikar Jakob Maracco; sledil je Polidorjev vzpon v avstrijskem delu patriarhata, kjer si je Montagnana pridobil več pomembnih služb in beneficijev, med drugim proštijo v Novem mestu. Umrli je 2. oktobra 1604.³⁸³

Glede na Montagnanovo življenjsko pot, prehojeno po letu 1561, in glede na to, da so omenjene novice edini znani vir, v katerih Montagnana nastopa kot prošt, domnevamo, da ta »lovec na opatije« nikoli ni bil kanonično potrjeni ljubljanski prošt. V prid naši domnevi govori dejstvo, da se z naslednjim proštom – Matijem Latomusom srečamo že 20. avgusta 1562.³⁸⁴

379 Montagnana najdemo sicer v mlajših seznamih proštov, a z napačnimi letnicami 1563–1565 – prim. spodaj podatek o začetku proštovanja pri Matiju Latomusu.

380 Obj. v T. Elze, *Primus Trubers Briefe*, 118–121. Prim. M. Rupel, *Primož Trubar*, 125–126. Objavitelj – in za njim M. Rupel – napačno identificira (Melhiorja) Hasiberja. Dekan ljubljanskega kapitlja je bil takrat Andrej Steinmetzer – glej ustrezní razdelek v podpoglavju »Prikaz dekanov«.

381 Vsebinsko pisma podaja F. Baraga – F. Baraga, *Polidor Montagnana*, 92–93. Navedeno Baragovo delo pretresa in v marsičem nadgrajuje dosedanje vedenje o tem razvpitem prelatu.

382 MUW III, 1549/I A 42: »Johan Polydorus Carniol. nob.«

383 Več o Polidorju v F. M. Dolinar, *Prošti*, 38–42, zlasti pa v F. Baraga, *Polidor Montagnana*, 89 sl.; prim. prav tam citirane vire in literaturo.

384 *NŠAL, Zbirka listin, 1562 VIII 20. Gornji Grad*. Prim. *Schönleben/ Dolničar*: »Polydorus de Montagnana, amotus /odstavljen/ 1564.«

MATIJA LATOMUS (STEINMETZER)

Kot je razvidno iz Matijevega pisma, poslanega škofu Seebachu iz Pliberka dne 18. junija 1563, je bil naslednik (nesojenega) prošta Montagnana brat (pokojnega) ljubljanskega dekana Andreja Steinmetzerja in sorodnik generalnega vikarja Jurija Steinmetzerja.³⁸⁵ Kakor Andrej je bil tudi novi prošt po vsej verjetnosti rojen v Škofji Loki. Skupaj z bratom se je v prvem semestru leta 1545 vpisal na dunajsko univerzo³⁸⁶ in tam leta 1549 dosegel bakalavreat svobodnih umetnosti.³⁸⁷ Stalni vikar in komisar v Pliberku, torej na območju, ki je sodilo pod jurisdikcijo ljubljanskega škofa, je postal najbrž v drugi polovici petdesetih let 16. stoletja. Kdaj mu je bila podeljena proštija v Ljubljani, ni znano, očitno pa je bil nanjo prezentiran in potrjen pred 20. avgustom 1562. Ta datum nosi namreč listina, s katero imenuje škof Seebach Antona Kopitarja za župnijskega vikarja v Šmihelu pri Pliberku; Latomusu, »proštu ljubljanskemu«, škof obenem naroča Kopitarjevo umestitev.³⁸⁸

Podoba je, da se je Matija Latomus v času svojega le nekajletnega proštovanja mudil dlje v Pliberku kot v Ljubljani³⁸⁹ in da v ljubljanskem kapitlju ni igral tako pomembne vloge kakor sicer še hitreje menjajoči se dekani tistega časa.³⁹⁰ Več oprijemljivih podatkov je na voljo za Tomaža Reutlingerja, prošta od konca šestdesetih let 16. stoletja dalje.³⁹¹ Matija Latomus naj bi umrl »okrog leta 1567«.³⁹²

385 »Mich wundert nicht wenig, das ernelter /herr Georg/ mit seiner vnegrundten, vntzaittigen clag in vergess alle beschaidenhait, pluets freundschaftt, corpruederliche lieb /.../ alles meines verableibter geliebsten bruedern salligen herrn Andre thumbthehandts vnd meiner naturalis heredis gütter halben, schuldig /.../« – iz Matijevega pisma v *NŠAL, KAL, Spisi, f. 138/17*. Več o Andreju Steinmetzerju (Latomusu) v ustreznem razdelku spodaj v podpoglavju »Prikaz dekanov«, o Juriju Steinmetzerju pa v poglavju »Biogrami duhovnikov«.

386 MUW III, 1545/I A 26.

387 P. Simoniti, *Humanizem*, 252, št. 189: »Mathias Latomus Carnus.«

388 »Petrus Dei et apostolicae sedis gratia episcopus Labacensis /.../ Anthonio Copitar Labacensis dioecesis presbitero /.../ ecclesia parochialis sancti Michaelis in districtu Pleyburgensi /.../ predictam parochialem ecclesiam /.../ tibi conferimus et assignamus /.../ teque in corporalem possessionem induci et investiri reverendum nobis dilectum dominum Mathiam Latomum praepositum Labacensem nostrumque perpetuum vicarium et commissarium Pleyburgi per presentes iussimus« – *NŠAL, Zbirka listin, 1562 VIII 20. Gornji Grad*.

389 Prim. *NŠAL, KAL, Spisi, f. 138/17*. O obravnavanem proštu v ohranjenem kapitljskem gradivu skorajda ni virov. Seznami proštov postavljajo njegovo proštovanje – ne povsem točno – v leta 1565–1567.

390 Glej sklepni razdelek v podpoglavju »Prikaz dekanov«.

391 Prim. *Schönleben/ Dolničar*; kazala oseb v M. Smole, *Vicedomski urad*, 1.– 6. del.

392 Prim. *Schönleben/ Dolničar*: »Mathias Latomus ex Vicario Pleiburgensi. Obiit circa annum 1567.«

II/7 Prikaz dekanov

GAL HLA PIC

O prvem ljubljanskem dekanu Hlapicu³⁹³ vemo zelo malo. Iz odgovora papeža Pavla II. na t.i. tretjo supliko (1469), ki sta jo bila Friderik III. in kapitelj naslovila na papeža glede župnije Šentvid pri Ljubljani, se poučimo, da je bil Hlapic duhovnik salzburške (nad)škofije.³⁹⁴ Prav tam se v zvezi z umestitvijo na šentviško župnijo, ki datira v leto 1453, Hlapic označuje kot cesarjev kaplan.³⁹⁵

Prvi znani izvirni zapis o Hlapicevem dekanstvu izvira iz časa, ko je s konfirmacijo škofa Lamberga in njegovo vrnitvijo v Ljubljano škofija šele mogla zaživeti.³⁹⁶ Gre za eno prvih listin, ki so nastale ob soočenju ljubljanskega škofa z upornimi menihi v Gornjem Gradu; v tej listini z datumom 13. avgust 1463 Hlapic nastopa kot priča.³⁹⁷ Drugič in zadnjič se s Hlapicem – dekanom srečamo v le teden dni mlajšem notarskem instrumentu, izstavljenem v njegovi navzočnosti v Šmartinu pri Kranju.³⁹⁸

Zanimivo je, da Hlapica ne najdemo med kapitelskimi člani, ki so 31. januarja 1466 skupaj s škofom apelirali na papeža v že omenjeni šentviški zadevi.³⁹⁹ Hlapica beležita kot kanonika, nič več dekana (!), samo še papežev odgovor škofu in kapitlju z dne 10. januarja 1468 in breve z dne 18. marca 1469. Pavel II. v obeh listinah o Hlapicu pravi, da je bil ob umestitvi na župnijo v Šentvidu klerik, zdaj pa da je ljubljanski kanonik.⁴⁰⁰ Ali se je moral Hlapic dekanstvu potemtakem odpovedati na pritisk oglejskega patriarha in njegovega kandidata Jurija Hajdnika? Ali pa papež Hlapica imenuje »kanonik« zato, ker se je

393 V razpoložljivih virih je najti tri oblike Hlapicevega priimka: »Chlapitz«, »Chlapitsch« in »Klapitz«.

394 »Gallum Clapitz presbyterum Salisburgensis diocesis« – NŠAL, KAL, Spisi, f. 259/19 (18. marec 1469).

395 »Gallum Clapitz /.../ cap(p)ellanum suum /Friderici Romanorum Imperatoris.../ in rectorem dicte ecclesie /Sancti Viti.../« – prav tam.

396 Škof Lamberger je bil kanonično potrjen 6. junija 1463, v Ljubljano pa se je vrnil poleti istega leta – NŠAL, Zbirka listin, 1463 VI 6. Rim; F. Kos, Stroški za bulo, 205. Prim. J. Gruden, Cerkvene razmere, 61.

397 I. Orožen, *Das Bisthum*, Bd. IIa, 199.

398 NŠAL, Zbirka listin, 1463 VIII 20. Šmartin pri Kranju; obj. v prilogi št. 11.

399 NŠAL, Zbirka listin, 1466 I 31. Ljubljana.

400 »Tunc clericum nunc canonicum Laybacensem.« V brevu sicer namesto »nunc canonicum« beremo »tunc vero canonicum«, a ker ob umestitvi Hlapic še ni mogel biti kanonik, menimo, da je treba »tunc« v tem primeru brati »nunc« – prepis breva v NŠAL, KAL, Spisi, f. 259/19.

šentviški spor razrešil z inkorporacijo župnije kapitlju? Ker tudi dekanstvo naslednjega dekana ni izpričano za čas pred letom 1477, ostaja vsak poizkus odgovoriti na vprašanje o zatonu Hlapiceve kariere v kapitlju na ravni hipoteze.

MOHOR Z LANIŠČA

Prav v sporu za župnijo v Šentvidu pri Ljubljani naj bi pomembno, negativno vlogo odigral Mohor, javni notar z Lanišča pri Šmarju.⁴⁰¹ S pomočjo ponarejenih listin naj bi zakonitemu župniku Juriju Hajdniku »iztrgal /šentviško/ cerkev« ter bil nasploh človek, ki »goljufa in vara klerike in uboge duhovnike«. Anonimni avtor pesmi o Juriju Hajdniku vali na »lažnega notarja« Mohorja tudi krivdo za to, da je moral Hajdnik po nedolžnem pretrpeti deset let težke ječe v Gornjem Gradu.⁴⁰²

Poleg Mohorjevih kar najslabših značajskih lastnosti izpostavlja anonimnež njegovo neizobraženost in nekompetentnost. Mohor je »lažnik, goljuf, lizun in obrekovalec«, lažno se izdaja za »bakalavrija iuris, magistra /svobodnih umetnosti/ in generalnega vikarja, v resnici pa ne pozna zakonov in ne zna začeti in voditi procesa; njegova latinščina je neskladna in napačna«.⁴⁰³

Kar zadeva Hajdnikovo nesrečno usodo in razplet šentviškega spora, odgovornosti zanju prav gotovo ne moremo pripisati zgolj Mohorju, čeravno bi ta kot generalni vikar ljubljanske škofije utegnil opraviti poglobljeno delo v zadevi. Kakor ugotavlja P. Simoniti, Mohor ni mogel ravnati »čisto na lastno pest, temveč je moral imeti zaslombo vsaj pri škofu Lambergu in s tem pri cesarju«.⁴⁰⁴ Za presojo Mohorjevega ravnanja nam vsekakor manjka dodatnih informacij, enako za objektivnejšo oceno njegove (ne)moralnosti. Nekaj več lahko povemo le o Mohorjevem notarskem poklicu in njegovi izobrazbi.

Mohor denimo ni bil lažni, ampak pravi javni notar z ugledom, kar dokazuje dva notarska instrumenta, ki ju je Mohor napisal za grofe Celjske v letu 1450.⁴⁰⁵ Na Mohorjev ugled kaže nadalje njegov notarski prepis treh listin, ki sta jih 3. maja 1453 vidimirala v Stični pičenski škof Martin, generalni vikar in

401 Gre za današnjo župnijo Šmarje-Sap, ki se je v poznem srednjem veku imenovala tudi »Lanišče« (Harland) ali »Sv. Marija v Lanišču« (Sancta Maria in Harlant) – prim. L. Štrubelj, *Iz prakorenin*, 38–39.

402 O pesmi, ki jo je najbrž kmalu po letu 1469 napisal eden izmed mlajših benediktincev v Šentpavlu na Koroškem, dovolj izčrpno P. Simoniti, *Humanizem*, 43 sl.

403 Prav tam, 43–44.

404 Prav tam, 44.

405 D. Kos, *Javni notariat*, 293, op. 144.

komisar za zunajfurlanski del oglejske škofije, in stiški opat Ulrik.⁴⁰⁶ Poleg tega naj bi Mohor spisal še več navadnih listin na željo ljubljanskih meščanov.⁴⁰⁷

O dekanovi izobrazbi je po drugi strani znanega prav malo, zanesljivo pravzaprav le to, da se je vpisal na univerzo na Dunaju v prvem semestru leta 1455.⁴⁰⁸ Ker je, kot smo videli zgoraj, javnonotarsko deloval vsaj od leta 1450, sklepamo, da se je bil za javnega notarja usposobil že na kaki drugi univerzi.⁴⁰⁹ Te možnosti popolnoma ne izključuje niti dejstvo, da ob imatrikulaciji Mohor ne nastopa kot bakalavrij –⁴¹⁰ kakor na primer mlajši Simon Šarc, ki se je pred prihodom na Dunaj graduiral na univerzi v Erfurtu.⁴¹¹ Mohor je moral imeti nekaj pravne izobrazbe, čeravno v pregledanih virih akademski naslov »baccalarius iuris«, ki naj bi si ga glede na pesem o Juriju Hajdniku neupravičeno lastil, nikjer ne spremlja njegovega imena. Pri tem ne mislimo samo na Mohorjevo javnonotarsko dejavnost, temveč tudi na njegovo poznejše delovanje v službi ljubljanske škofije. Odkrili resda nismo nobenega dokumenta, v katerem bi bil Mohor izrecno imenovan generalni vikar ljubljanskega škofa, vendar je že takoj po ustanovitvi škofije prevzel konkretne naloge cerkvenopravne narave. Subdelegiran od škofa Lamberga je 8. novembra 1463 odvezal od izobčenja gornjegrajske menihe,⁴¹² 12. decembra 1463 objavil razglasitev nove škofije patriarhovemu generalnemu vikarju za avstrijske dežele, 25. januarja 1464 generalnemu vikarju za furlanski del patriarhata ter 1. maja istega leta oglejskemu arhidiakonu za Dolenjsko.⁴¹³

Mohor z Lanišča je eden prvih kanonikov ljubljanskega kapitlja,⁴¹⁴ s katerimi se zlasti v letih 1463–1467 večkrat srečamo. V dveh listinah, kjer so naštetii vsi prizadeti oziroma prisotni člani kapitlja – v apelaciji na papeža z dne 31. ja-

406 F. Baraga, *Kapiteljski arhiv*, 77–78, št. 76.

407 Značilnost teh listin, kakor tudi invokacij v ostalih Mohorjevih instrumentih, je »iniciala v obliki dolgega okrašenega korena«, ki pa je bila takrat »pravzaprav modna oblika« – D. Kos, *Javni notariat*, 293.

408 MUW II, 1455/I A 104: »Dom. Hermochoras de Harland« (ob vpisu je vplačal povprečno vpisnino štirih grošev).

409 Po vsej verjetnosti kje v Srednji Evropi. Od konca 14. stoletja je namreč na Kranjskem vse več javnih notarjev, ki niso študirali kanonskega ali civilnega prava v Italiji, marveč so se mogli v javnem notariatu izobraziti na artističnih fakultetah srednjeevropskih univerz; zadostoval naj bi že bakalavreat, morda pa niti ta ne – prim. D. Kos, *Javni notariat*, 281–282.

410 Med dunajskimi bakalavriji s slovenskega ozemlja, navedenimi v P. Simoniti, *Humanizem*, 245–252, ga denimo tudi ni.

411 MUW II, 1493/I A 54: »Simon Scharss de Laibaco, baccalarius Erfordensis.«

412 I. Orožen, *Das Bisthum*, Bd. IIa, 204. Prim. J. Gruden, *Cerkvene razmere*, 63.

413 J. Turk, *O početkih*, 89; J. Gruden, *Cerkvene razmere*, 63–64.

414 Zanimivo bi bilo vedeti, ali in katera od kapitlju inkorporiranih župnij je bila ob ustanovitvi škofije njegova. Da je bil Mohor župnik v Šmarju v letih 1461–1470, kot piše F. Pokorn – NSAL, *Pokorn, Šmarje pod Ljubljano* –, iz virov ni razvidno.

nuarja 1466 in neki pobotnici z dne 28. januarja 1467 – stoji Mohorjevo ime na prvem mestu.⁴¹⁵ Toda to, da je bil Mohor tedaj dekan, ne piše v nobeni od teh, niti v navedeni pobotnici, kakor bi mogli soditi po opombi J. Grudna.⁴¹⁶ Da pa je bil Mohor ožji sodelavec škofa Lamberga, potrjuje škofova želja, da bi ga čim prej nagradil z zgodnjikovim beneficijem v stolnici, namreč še preden je bil beneficij sploh izprazen.⁴¹⁷ Zaupanje je Mohor užival tudi v kapitlju, katerega je konec šestdesetih let zastopal v zadevi nepokorne kapiteljske župnije Sv. Nikolaj pri Beljaku.⁴¹⁸

Kdaj je Mohor postal dekan, ni znano, a domnevamo lahko, da se je to zgodilo po 18. marcu 1469, saj se papež v že večkrat citiranem odgovoru glede šentviške župnije ne obrača na »prošta, dekana in kapitelj«, ampak zgolj na »prošta in kapitelj«.⁴¹⁹ Kot dekanu pridemo Mohorju na sled v virih iz sedemdesetih let 15. stoletja: 19. oktobra 1472 se omenja Mohorjevo soglasje k ustanovitvi kaplanije sv. Katarine na Igu,⁴²⁰ 7. novembra 1477 njegova pristava »pred Spodnjim mostom« v Ljubljani.⁴²¹ 2. junija 1478 se Mohor pojavi kot priča pri izstavitvi notarskega instrumenta za velesovski dominikanski samostan,⁴²² 26. marca 1479 pa mu škof Lamberg naroča, naj na špitalski beneficij v Ljubljani umesti Jurija Maningerja.⁴²³

V sedemdeseta leta 15. stoletja lahko postavimo še dva nedatirana zapisa, med katerima zasluži posebno obravnavo prvi – Mohorjev vpis v tevtonsko bratovščino Blažene Marije »de Anima« v Rimu. V to bratovščino se je Mohor vpisal v družbi škofa Lamberga, doktorja kanonskega prava Janeza Lambergerja, škofovega kaplana Gašperja iz Loža in škofovega komornika Mihaela

415 »Hermachoras de Harlandt, Michael de Stein /.../« – *NŠAL, Zbirka listin, 1466 I 31. Ljubljana*; »Nos infra scripti domini Hermachoras, Nicolaus Ottner loco reverendi patris et domini Leonardi Jembniczer, prepositi Laybacensis /.../« – *NŠAL, KAL, Spisi, f. 198/1*.

416 V J. Gruden, *Cerkvene razmere*, 79, op. 1.

417 *NŠAL, ŠAL-Ž, Ljubljana - Sv. Nikolaj, f. 165a*. Ohranil se je prepis škofovega pisma patronu omenjenega beneficija – ljubljanskemu sodniku in mestnemu svetu – z dne 10. decembra 1463 in pa cesarjevega priporočila le-tema 28. decembra 1464. Oba prepisa sta objavljena v prilogah št. 17 in 18.

418 15. junija 1468 se v zadevi omenja kot kanonik in pravni zastopnik kapitlja, kot »canonicus necnon venerabilium virorum et dominorum pro parte capituli ecclesie Laybacensis syndicus et procurator« – *NŠAL, KAL, Spisi, f. 214/9*.

419 *NŠAL, KAL, Spisi, f. 259/19*.

420 G. von Petteg, *Urkunden*, 567, št. 2132: »zustimmung des dechantes Hermagoras.«

421 *NŠAL, Zbirka listin, 1477 XI 7.*; obj. v *GZL VI/39*: »des erwirdigen herrn Hermochor techannd zu Laibach /.../ mayerhoff.«

422 Mlajši prepis v *ARS, Zbirka listin - Velesovo, 1478 VI 2.*: »Hermachora de Harland decano Labacensi.«

423 *ARS, Zbirka listin, 1479 III 27.*: »Hermachore decano nostro Laibacensi /.../ committimus et mandamus /.../« *Prim. GZL IX/86*.

Pophingerja.⁴²⁴ Glede na to, da je Janez Lamberger doktoriral v Padovi 5. januarja 1473,⁴²⁵ je vpis pač mlajši od tega datuma. Mohor je označen kot »primus decanus ecclesie Labacensis«, podatek, da je spremljal škofa v Rim kot dekan, ni presenetljiv, pač pa nas spravlja v zadrego pridevnik »prvi«. Sprašujemo se, ali je s »prvim« misljeno »prvi v polnem cerkvenopravnem smislu«, kakor smo nakazali zgoraj pri vprašanju prvega ljubljanskega dekana. Ali pa je bila oznaka pozneje dopisana, ko je bila možnost pomote zaradi časovne oddaljenosti večja?⁴²⁶

Drugi nedatirani zapis je zaslediti v fevdni knjigi Jamskih (pl. Lueggerjev). Pove nam, da je za vdovo po Melhiorju Polžu, zapriseženem ljubljanskem svetniku, »Spodnje kopališče pri /frančiškanskem/ samostanu pod Šenkavžem« prejel dekan Mohor.⁴²⁷ Kopališče (die nider padtstuben in der stat daselbst bey dem closter vnnder sannd Niclas) je kupil kapitelj, pri čemer je postal nosilec fevda (lehens trager) vsakokratni dekan.⁴²⁸

Kaj čudno se zdi, da tega razmeroma živahnega dekana z Lanišča zaman iščemo v Schönleben/ Dolničarjevem seznamu, kjer Galu Hlapicu sledi Julijan Martini.

JULIJAN MARTINI

Edina letnica, ki se v Schönleben/ Dolničarjevem seznamu pojavlja ob osebnem imenu tega skrivnostnega dekana, je 1483.⁴²⁹ Po pregledanem arhivskem gradivu sodeč je letnica prava, pa tudi Julijan nastopa kot ljubljanski dekan zgolj v tem letu. S proštom Petrom Knavrom in kanoniki je na večer pred praznikom sv. Rešnjega Telesa (28. maja) 1483 izdal reverz, v katerem se celotni kapitelj zavezuje, da bo ustrezno skrbel za ustanovo Friderika Lambergerja pri stolničnem oltarju sv. Andreja in njenim kaplanom redno prepuščal pripadajoče jim darove.⁴³⁰ Žal je to edinkrat, ko naletimo na Julijana v vlogi dekana.

Tudi ostalih podatkov, ki jih imamo o dekantu Julijanu, ni veliko, vendar so toliko bolj dragoceni, ker – poleg tega, da omogočajo njegovo identifikacijo –

424 F. Kovačič, *Rimski romarji*, 124, št. 74–78.

425 P. Simoniti, *Humanizem*, 121.

426 Bratovščinska knjiga vsebuje namreč vpise od 14.–17. stoletja.

427 GZL XI/44, 7: »Item her Machor die zeit techannt zu Laybach.«

428 Prim. *MMVK I* (1866), 252; V. Fabjančič, *Volbenk Polž*, 8. Podelitvam Spodnjega kopališča sledimo v kapiteljskih virih vsaj do srede 16. stoletja – *NŠAL, KAL, Spisi*, f. 250/5, 258/7. Prim. še A. Koblar, *Kopališča*, 69–70.

429 Seznam navaja samo dekanovo osebno ime – »Julianus«. Vsa osebna imena v seznamu imajo seveda latinsko obliko.

430 Izvirnik listine se začneja: »Wir (N.) Peter Knaver dumbbrobst, Julian techant, vnd das gannts capitl der kaiserlichen maiestat stiftt zu Laibach« – *NŠAL, Zbirka listin*, 1483 V 28.

potrjujejo razmeroma visok delež (formalno) izobraženih članov kapitlja že v času škofa Lamberga. Eden od redkih virov nam razkriva, da se je Julijan pisal Martini in da se je v letih 1475–1477 zadrževal v Padovi, kjer je bil priča pri doktoratu žužemberškega župnika Simona Klingerja (4. julija 1475) in doktoratu Jurija Labekerja, župnika v Vuzenici (31. julija 1477).⁴³¹ Medtem ko nam notica o Klingerjevi promociji pove, da je bil Martini iz Novega mesta (ali okolice),⁴³² se v zvezi z Labekerjevim doktoratom poučimo o Martinijevem kanonikatu v Ljubljani.⁴³³ Drugi »vir« podatkov pa nam sporoča, da je Julijan 13. septembra 1477 sam dosegel doktorat iz cerkvenega prava, in sicer v Ferrari.⁴³⁴ Zares škoda, da ne vemo kaj več o delovanju Martinija v ljubljanskem kapitlju.

VOLBENK KELLNER

Martinijevega naslednika Volbenka (Wolfganga) Kellnerja poznamo še slabše.⁴³⁵ Dekan naj bi bil že leta 1487,⁴³⁶ toda trdnega dokaza za to nismo našli. Kellnerja zasledimo med navzočimi člani kapitlja prvič v notarskem zapisu z dne 27. avgusta 1491, nastalem ob predaji samostana reda manjših bratov v Ljubljani deželnemu vicedomu Kranjske Viljemu Auerspergu.⁴³⁷ Dekan se potem večkrat pojavi v najstarejšem ohranjenem kapitljskem urbarju v letih 1494–1498; gre predvsem za popise deležev, ki so jih v kapitlju dobivali ob kvatrah.⁴³⁸ Zadnja urbarska notica s Kellnerjevo omembo zadeva nakup hiše kanonika Petra Jankoviča in nosi datum 9. december 1498.⁴³⁹ Po tem času se z

431 P. Simoniti, *Humanizem*, 121.

432 Prav tam: »D. Julianus Martini de Rudelffwerd.«

433 Prav tam: »D. Julianus canonicus Labecen.«

434 Informacija dr. A. Sottilija (po G. Pardi, *Titoli dottorali rialsciati dallo Studio di Ferrara nei secoli XIV e XVI*, 68–69).

435 Ob prebiranju imen naših doktorandov na padovanski univerzi pritegne pozornost Koloman Kel(l)ner iz Maribora, »artistični doktor in sholar obojega prava«, ki je bil 5. februarja 1484 navzoč pri promociji župnika v Kranju Matija Operta – P. Simoniti, *Humanizem*, 122. Vsako povezovanje obeh Kellnerjev je seveda tvegano; prim. obliko priimka prav tam, 123, op. 52.

436 *Schönleben/ Dolničar*: »Wolfgangus Keller. 1487.«

437 Gre za pripravo na prihod observantov, pripadnikov strožje veje reda manjših bratov Frančiška Asiškega, namesto dotedanjih konventualcev – prim. ES, geslo *Frančiškani*, 153; ES, geslo *Minoriti*, 151. Notarski instrument je objavil G. Rant – G. Rant, *Die Franziskaner*, 99–110. Prim. prav tam, 66–67 o sporu med škofom ter kapitljem na eni in frančiškani na drugi strani v prvem desetletju 16. stoletja.

438 *NŠAL, KAL, Urbarji*, št. 1, fol. 72, 76, 79; /str./ 110, 120, 122–125. Prim. A. Koblar, *Stari urbar*, 141.

439 *NŠAL, KAL, Urbarji* št. 1, 125: »Wolfgang Kelner dechant.«

njim ne srečamo več, glede na nadaljnje vpise v urbarju, nanašajoče se na dekan-sko službo, pa domnevamo, da je Volbenk Kellner umrl najpozneje poleti leta 1499.⁴⁴⁰

NIKOLAJ PODEN

Za obdobje jesenskih kvater 1499, to je za tromesečje od 14. septembra do 13. decembra tistega leta, je svoj prvi dekanski delež (plačo) prejel Nikolaj Poden.⁴⁴¹ Kot ljubljanski kanonik je izpričan že leta 1491,⁴⁴² vendar mesto, ki ga v kapiteljskem urbarju (1494–1499) zavzema za dekanovim,⁴⁴³ kaže, da je v koru bržkone sedel dlje časa. Več let je bil hkrati kapiteljski ekonom,⁴⁴⁴ med drugim v prvem letu svojega dekanstva.⁴⁴⁵ Poleg tega je vsaj od konca osem-desetih let 15. stoletja dalje župnikoval na donosni župniji v Žalcu, utelešeni cistercijski opatiji v Stični.⁴⁴⁶ Z opatijo je bil očitno tesneje povezan, saj je na prehodu iz 15. v 16. stoletje kandidiral za beneficiata pri oltarju sv. Jurija na Krki⁴⁴⁷ in nato še za vikarja v Beli Cerkvi,⁴⁴⁸ na mestu, za kateri je imel pravico do prezentacije stiški opat. Poden se je v tistem času potegoval tudi za župnijo Trebnje, kar dokazuje njegova prošnja za konfirmacijo, naslovljena na patriarha v začetku leta 1506.⁴⁴⁹ Dekan je tedaj bival v Radovljici, kjer je bil župnik nje-gov prijatelj ljubljanski prošt Jurij Slatkonja, prav tako imetnik več beneficijev na Dolenjskem.⁴⁵⁰ Ta del Kranjske je Podna še posebej zanimal,⁴⁵¹ kar potrjuje dejstvo, da se je zapletel v spor tudi z upraviteljem kapiteljske župnije Sv. Jerneja pri Kostanjevici Klemenom Škerbeljem.⁴⁵² Poden je bil tačas sprt na več strani,

440 Prav tam, 145 sl.

441 Prav tam, 145. Prim. omembe v S. Vilfan - B. Otorepec -V. Valenčič, *Ljubljanski trgovski knjigi*, 32, št. 140; 126.

442 V listinah, datiranih Ljubljana – »samostan Blažene Device Marije Reda sv. Frančiška bratov konventualcev« – , 27. avgust 1491 in 2. september 1491. Obj. v G. Rant, *Die Franziskaner*, 99–124.

443 NŠAL, KAL, *Urbarji*, št. 1, fol. 72, 76, 79; /str./ 124.

444 G. Rant, *Die Franziskaner*, 99: »Coram /.../ Nicolao Podn canonico et venerabilis Capituli Laibacensis procuratore.«

445 NŠAL, KAL, *Urbarji*, št. 1, 155 (25. avgust 1500).

446 Kot žalski župnik se navaja v letih 1489–1491, 1495–1497. Glej J. Mlinarič, *Stiška opatija*, 249; I. Orožen, *Das Bisthum*, Bd. III, 420. Prim. še PAM, *Slekovec*, *Kartoteka*.

447 Sredi devetdesetih let 15. stoletja – J. Mlinarič, *Stiška opatija*, 250; IMDK II (1892), 61.

448 Leta 1500 – J. Mlinarič, *Stiška opatija*, 302. Ker se omenja le vikarjevo osebno ime, moremo o Podnovem upravljanju belocerkovške župnije govoriti samo s pridržkom.

449 IMDK II (1892), 64; IMDK III (1893), 251.

450 Slatkonjeva sta bila Dobrič in Žužemberk ter ob proštiji v Novem mestu Šentrupert – SBL, zv. III, geslo *Slatkonja, Jurij*, 356; F. M. Dolinar, *Prošti*, 14–15.

451 Morda je bil po rodu z Dolenjskega: prim. krajevno ime Poden v občini Kočevje.

452 IMDK III (1893), 196.

tako da zbrani podatki ne omogočajo neposrednega odgovora na vprašanje, za katero pravdo sta bila 3. julija 1500 kot dekanova zastopnika pooblaščenca Filip Copost (Koposch) in Janez Monzano.⁴⁵³

Poleg pravnih izstopajev iz razpoložljivega gradiva o tem dekanu zlasti njegove, v zgornjem odstavku nakazane vezi z Jurijem Slatkonjem. 10. februarja 1499 je denimo Poden, takrat še kanonik, prevzel namesto Slatkonja proštijo v Ljubljani.⁴⁵⁴ In ko je bil čez nekaj let Slatkonja imenovan za pičenskega škofa, je za svojega generalnega vikarja postavil prav Podna. Tako je sklepati na osnovi notarskega instrumenta, izdanega v Radovljici 2. novembra 1504, kjer je rečeno, da je nastala listina po naročilu Nikolaja Podna, ljubljanskega dekana in generalnega vikarja »Jurija Slatkonja, izvoljenega pičenskega /škofa/ in ljubljanskega prošta«.⁴⁵⁵ Slatkonja pa si je Poden nazadnje izbral za izvršitelja oporoke. Dekan, ki je moral biti precej bolan že poleti 1505, ko se omenja celo ime njegovega naslednika,⁴⁵⁶ po vsej verjetnosti ni več dočkal jeseni 1507.⁴⁵⁷ A zaradi beneško-avstrijske vojne (1508–1516) in predvsem izvršiteljeve prezaposlenosti je Podnova oporoka »obležala v predalu« vse do 3. junija 1515.⁴⁵⁸ Tega dne je Slatkonja, ki je medtem na Dunaju postal škof (1513), prepustil uresničitev oporočnih določb krojaški bratovščini pri ljubljanski stolnici; za varuhe ustanove je imenoval župana, sodnika ter mestni svet Ljubljane. Ker hube, ki jih je bil Poden namenil ustanovi, ne bi zadostovale, je Slatkonja iz svojega dodal še eno hubo in nekaj košenj. Glede na to, da je nalagala Podnova ustanova »zelo obsežne reproduktivne naloge stolni pevski šoli«, ⁴⁵⁹ si lahko mislimo, da je dekana in prošta med drugim družil odnos do glasbe. V hipotezi, da je Poden v imenu prijatelja Slatkonja upravljal tudi radovljiško proštijo,⁴⁶⁰ je

453 IMDK II (1892), 64.

454 A. Gspan - J. Badalič, *Inkunabule*, 314, št. 138. 11. avgusta 1498 najdemo Podna kot začasnega oskrbnika župnije v Moravčah – *UA Graz, Apparatus der Maximilian-Regesten*; župnijo je imel ljubljanski prošt Peter Knaver, umrl 5. februarja 1499.

455 »Georgii Sladkaijna electi Petinen. propositi Laibacen.« – P. Simoniti, *Humanizem*, 185, op. 36. Listina potrjuje zakonsko rojstvo znanega humanista in Slatkonjevega prijatelja Pavla Obersteina iz Radovljice; po Podnovem naročilu jo je izstavil radovljiški sodnik in notar Ulrik Stosser.

456 G. Göth, *Regesten*, 11.

457 Podnov naslednik Štefan Klocker je nastopil dekansko službo najpozneje decembra 1507 – *NŠAL, KAL, Urbarji*, št. 1, 178.

458 V listini s tem datumom Slatkonja razlaga, da dekanova ustanova dotlej ni mogla zaživeti, ker je ustanovno posest ogrožala vojna (kriegsleuff irrung), pa tudi zaradi »grossen mercklichen geschefft damit wir durch kaiserlich maiestat beladen vnd lanng zeit im lannd Crain nit gewesen«. Zdaj je sicer na Kranjsko le prišel, a za prekratek čas – *GZL IV/68*.

459 A. Rijavec, *Glasbeno delo*, 14.

460 Hipotezo opiramo na obravnavani navedbi v P. Simoniti, *Humanizem*, 185, op. 36 in zlasti IMDK II (1892), 64. Slednjo bo potrebno preveriti v izvorniku, ko bo svoja vrata vnovič odprl Nadškofijski arhiv v Vidmu.

mogoče končno iskati smiselno razlago, zakaj se je avtorju prvega seznama dekanov zapisalo: »Nikolaj Poden 1499. Potem prošt.«⁴⁶¹

ŠTEFAN KLOCKER

Kakor njegov predhodnik je s Slatkonjem sodeloval dekan Klocker, le da mu ni pomagal v Pičnu (in Radovljici?), ampak na Dunaju, kjer je Slatkonja škofoval po letu 1513.⁴⁶² Dasi je bil Klocker že skoraj deset let ljubljanski dekan, je leta 1516 kot začasni dunajski oficial v Slatkonjevem imenu urejal neko zapuščinško zadevo.⁴⁶³ Na Dunaju se je mudil prav tako 16. novembra 1517, a ne več kot oficial, temveč kot priča pri poravnavi spora med oskrbnikom kolegiatnega kapitlja v Novem mestu Jurijem Matičem in tamkajšnjim kanonikom Klemenom Škerbeljem.⁴⁶⁴ Služba škofijskega oficiala je zahtevala poznavanje cerkvenega prava⁴⁶⁵ in Klocker je v tej vedi dosegel doktorat že na začetku 16. stoletja. *Doctor decretorum* je postal v Padovi, in sicer 10. junija 1501, samo dva dni za škofom Ravbarjem.⁴⁶⁶ Iz zaznambe Klockerjevega doktorata se poučimo, da je bil Klocker škofov »familiaris« (prijatelj, sodelavec),⁴⁶⁷ medtem ko oznaka *Alemanus* ne pomeni drugega kakor to, da je prihajal iz rimskonemškega cesarstva.⁴⁶⁸ Klocker po končanem študiju ni pretrgal stikov s škofom Ravbarjem, saj je škof denimo 14. avgusta 1505 potrdil prejem pisma, v katerem mu kralj Maksimilijan zagotavlja, da bo v primeru izpraznitve dekanskega mesta le-to pripadlo Klockerju.⁴⁶⁹ 7. oktobra 1506 zasledimo skorajšnjega dekana v Gornjem Gradu, kjer je po Ravbarjevem nalogu izdal listino o potrditvi in umestitvi novega beneficiata na beneficij sv. Andreja v ljubljanski stolnici.⁴⁷⁰ Klockerja je naslednjo

461 *Schönleben/ Dolničar*: »Nicolaus Poden 1499. Dein Praepositus.« Enako beremo še v popisu F. Pokorna – v *NŠAL, Zgod. zapiski, f. 1*.

462 Slatkonjev kancler je bil v tistem času Avguštín Prygl – P. Simoniti, *Humanizem*, 84. Bil je sošolec, tajnik in arhitekt škofa Ravbarja ter imetnik več razmeroma pomembnih beneficijev na Kranjskem, Štajerskem in Koroškem – več o njem prav tam, 83–112.

463 Z rektorjem dunajske univerze Joahimom Vadianom – prav tam, 189.

464 F. Baraga, *Kapiteljski arhiv*, 125, št. 202. Do razsodbe oziroma poravnave je prišlo na Dunaju, ker je Slatkonja obdržal novomeško proštijo tudi po prihodu na dunajski škofijski sedež.

465 O oficialih – zastopnikih škofa v sodnih zadevah R. Kušej, *Cerkveno pravo*, 251. Prim. W. M. Plöchl, *Geschichte des Kirchenrechts*, Bd. II, 152–153.

466 P. Simoniti, *Humanizem*, 122, op. 49: »Steffanus Klocker Alemanus familiaris episcopi Labacensis.« Škof Ravbar je bil slovesno promoviran 8. junija – prav tam, op. 48.

467 V določenih sobesedilih je izraz »familiaris« sicer razumeti tudi kot »gojenec stolne šole« – prim. M. Benedik, *Iz protokolov (I)*, 13, op. 6.

468 Prim. latinski vpis doktorata pri prvem ljubljanskem škofu Lambergu, za katerega piše, da je »de Alemania« – P. Simoniti, *Humanizem*, 120, op. 23.

469 G. Göth, *Regesten*, 11.

470 *ARS, Zbirka listin, 1506 X 7. Gornji Grad*.

pomlad srečati še v koroškem Strassburgu, kamor je bil poslan kot škofov zastopnik v sporni »admontski zadevi«. ⁴⁷¹

Glede na vpise v kapiteljskem urbarju se je Štefan Klocker posvetil dekanski funkciji najpozneje decembra 1507. ⁴⁷² Poleg dekanstva je eno leto, enako kakor pred njim Poden, opravljal službo ekonoma, o čemer priča zapis z dne 11. oktobra 1510, ki potrjuje Klockerjev obračun za leti 1507/08 in 1508/09. ⁴⁷³ Za kapiteljske finance je bil dekan zadolžen tudi v letih 1510–1512 in 1518. ⁴⁷⁴ Tega leta se je pod njegovim vodstvom pripravljala končna redakcija statuta, ⁴⁷⁵ za kapitelj kot celoto nedvomno enega najpomembnejših dokumentov. Novi statut, ki ga je spodbudil sprejem levitov v kapitelj, je bil podpisan 14. junija 1519. ⁴⁷⁶ Klocker svojih moči torej ni vlagal le v izpolnjevanje najnujnejših dekanskih obveznosti. Vseh maš, ki bi jih moral kot dekan brati ali peti, resda ni opravljal sam, ⁴⁷⁷ imel pa je dober pregled nad cerkvenimi razmerami v škofiji in deželi. Kot je moč razbrati iz njegovega pisma škofu Ravbarju 15. aprila 1519, mu je bilo veliko do tega, da se ne bi (po)slabšala izobrazbena struktura duhovnikov, delujočih v deželi (in provincia). ⁴⁷⁸ Zanimivo je, da govori Klocker v tej zvezi o deželi in ne škofiji: v deželo naj se vrneta učena Karel /Zoller/? in Avguštin Prygl. ⁴⁷⁹ Ali je Klocker ob tem mislil predvsem na kranjski del škofije ali pač na deželo Kranjsko, katere ozemlje bo nekoč tako in tako spadalo v eno samo škofijo?

471 *UA Graz, Apparatus der Maximilian-Regesten*: 1507 IV 13. Strassburg. Šlo je za spor v zvezi z opatijo v Admontu, ki jo je škof Ravbar prejel kot komendo leto pozneje – več o tem K. Amon, *Die Bischöfe*, 201 sl. Prim. notici v registraturni knjigi iz okrog leta 1535 v *NŠAL, GG A, f. 17*: »Consilium doctoris Stephani Klockher super iurisdictionem Seccoviennsem« (fol. 61r); »Consilium decani Laibacensis in negotio Admontense« (fol. 62v).

472 Po A. Koblarju je bil Klocker najprej kanonik (1507) in dekan od leta 1509 naprej – A. Koblar, *Stari urbar*, 142. *Schönenleben/Dolničar* ima samo letnico 1505. Toda po obračunu z dne 11. oktobra 1510 sodeč – v *NŠAL, KAL, Urbarji, št. 1, 178* – je bil Klocker dekan že konec leta 1507.

473 *NŠAL, KAL, Urbarji, št. 1, 178*: »Preterea venerabile capitulum fecit rationem cum venerabili et egregio viro domino Stephano Klocker decretorum doctore, decano et venerabilis capituli Laibacensis tunc procuratore. Ab angaria Lucie anni septimi per octo angarias finiendo ad angariam exaltacionis sancte crucis inclusive anni videlicet octavi.«

474 Prav tam, 181–182 (omenja se Klockerjev dolg kapitlju), 190.

475 Pomembno vlogo je pri tem bržkone odigral tudi Mihael z Iga, doktor svobodnih umetnosti in kanonskega prava. Prim. P. Simoniti, *Humanizem*, 122.

476 Prim. razdelek o statutih zgoraj v podpoglavju »Pravice in dolžnosti ter statuti«.

477 Leta 1511 se omenja njegov kaplan Janez Leben (Hans Leben zw der zeit des dechans caplan) – *NŠAL, KAL, Spisi, f. 92/11*; obj. v *GZL VIII*, 28.

478 *NŠAL, KAL, Spisi, f. 63/35*. Z vidika pomena, ki ga je imela izobrazba za krog škofa Ravbarja, osvetljuje pismo P. Simoniti – P. Simoniti, *Humanizem*, 76–77.

479 Kar zadeva Karla Zollerja, »klerika augsburške škofije« (1513) – *ARS, Zbirka listin - Frančiškani, 1513 XII 1. Rim*, naj bi ta prevzel župnijo Dob po odstopu Mihaela z Iga leta 1518 – *NŠAL, Pokorn, Dob*. Da to ne drži povsem, glej razdelek o inkorporaciji dobske

Kakor koli že, Klockerja je kmalu pritegnilo dogajanje na naddeželni ravni, povezano z Luthrom in širjenjem reformacije v cesarstvu. Malo pred wormskega ediktom, sprejetim 25. maja 1521, se v pregledanem gradivu zadnjič pojavi v vlogi dekana.⁴⁸⁰ Digniteti v ljubljanskem kapitolu se je sam odpovedal, na podlagi poročila, ki ga je poslal novi dekan Gregor Kreuzer 23. februarja 1524 iz Salzburga v Ljubljano,⁴⁸¹ pa sklepamo, da je stari dekan po resignaciji odšel na dvor salzburskega nadškofa Mateja Langa (1519–1540). Tam je bil tačas Langov svetovalec in kanonik stolnega kapitlja Boltežar Lamberg⁴⁸² in z obema, Lambergom in Klockerjem, se je Ravbarjev odposlanec Kreuzer tedaj osebno srečal.⁴⁸³ Iz pisma je dalje razvidno, da se je Kreuzer v Salzburgu mudil med drugim zato, da bi opravičil svojega škofa, ker ta na svečnico ni prišel v Nürnberg.⁴⁸⁴ V Nürnbergu, kjer naj bi se sestala Ravbar in Lang, se je bilo namreč januarja tistega leta začelo zasedanje državnega zbora.⁴⁸⁵ Ena izmed tém pogovora obeh škofov bi gotovo bile priprave na t.i. regensburški konvent, srečanje, ki so se ga udeležili papeški legat Lorenzo Campeggio, nadvojvoda Ferdinand, bavarska vojvoda Viljem in Ludvik ter avstrijski in bavarski škofje. Na konventu, ki je trajal od 27. junija do 7. julija 1524, so se prisotni zavzeli za odpravo napak v Cerkvi in za dosledno uresničevanje zahtev wormskega edikta

župnije menzi ljubljanskega kapitlja v poglavju »Ustanovitev in obseg ljubljanske škofije«, podpoglavje »Obseg škofije«. Kot je sklepati tudi na osnovi drobcev iz gornjegrajskega gradiva, je Zoller v imenu škofije oziroma kapitlja tisti čas urejal zadeve v Rimu, med drugim najbrž v zvezi z omenjeno inkorporacijo – prim. *NŠAL, GG A, f. 78, »Bischofs-korrespondenz« 1523–1592* (8. april 1523). O Pryglu P. Simoniti, *Humanizem*, 83 sl.

480 Kot prokurator novega ljubljanskega prošta Adama Deforza v Pryglovem pismu škofu Ravbarju 19. maja 1521. Izvirnik je v *NŠAL, KAL, Spisi, f. 141/15*; obj. v P. Simoniti, *Humanizem*, 84, op. 10.

481 *NŠAL, KAL, Spisi, f. 88/11*.

482 Boltežar Lamberger s Snežnika se je s škofom Ravbarjem in Klockerjem družil že v Padovi, kjer je tudi sam študiral. Študiral je še na Dunaju, v Bologni in Sieni, v salzburskem kapitolu pa dosegel digniteto dekana – omenjen leta 1525 – in nato prošta leta 1526. Osnovne podatke o njem je strnil P. Simoniti – P. Simoniti, *Humanizem*, 123–124.

483 *NŠAL, KAL, Spisi, f. 88/11*: »In beybessen des herrn Walthassar von Lamberg, herrn Steffan Khlokher doctor /.../«

484 »Entschuldigung so eur f(ürstliche) g(nade) auff purificationis Marie zw Niernberg nicht erschain hat miegen etc., hat ier f(ürstliche) g(nade) die entschuldigung mit genaden angenommen« – prav tam.

485 *Handbuch der Kirchengeschichte*, Bd. IV, 217 sl. Nürnberškega državnega zbora sta se sicer udeležila dva kranjska deželana, pooblaščenca dežele Kranjske: Viljem Lamberg in Bernardin Raunach – M. Košir, *Stanovski organi*, 78.

na svojem teritoriju.⁴⁸⁶ S tem pa so bili postavljeni temelji za prvo konfesionalno (katoliško) zvezo dežel,⁴⁸⁷ ki se ji je pridružil tudi nadškof Lang.⁴⁸⁸

Če se je Klocker po odhodu iz Ljubljane naselil v Salzburgu – glede na pripis k zabeleži njegovega pisma škofu Ravbarju iz okrog leta 1530 je bil tam vsekakor pokopan –,⁴⁸⁹ potem se je najbrž vključil v reformna oziroma protireformacijska prizadevanja podpisnikov Regensburškega dogovora. Čeravno ni vztrajal v Ljubljani do konca svojega življenja, je ostal s škofijo povezan. Do leta 1528 je imel v Ljubljani beneficij sv. Trojice v stolnici,⁴⁹⁰ dopisoval pa se je še naprej, kot kaže, z ljubljanskim škofom.⁴⁹¹ Njegova življenjska pot, kolikor smo je pač mogli spoznati, je bila podobna poti tistih njegovih izobraženih sodobnikov, ki so, dasi v Cerkvi, služili zlasti svojemu deželnemu knezu.⁴⁹² Videti je, da prav zaradi te službe Klocker ni hotel ali mogel ostati v deželi Kranjski.

GREGOR KREUZER

Za dekana v Ljubljani je bil po Klockerjevem odstopu postavljen Gregor Kreuzer, sin Janeza Kreuzerja, po rodu Kranjčana, ki si je po preselitvi v Ljubljano pridobil status ljubljanskega meščana.⁴⁹³ Gregor je študiral na Dunaju, kjer so ga že ob vpisu leta 1519 označili za »izvedenega v pravu« (jurisperitus).⁴⁹⁴ Na žalost ni bilo moč ugotoviti, na kateri od nemških univerz, ki jih našteva J. Žontar, naj bi se Gregor šolal leta 1514,⁴⁹⁵ torej pred imatrikulacijo na dunajsko univerzo. Prav tako ostaja zaenkrat odprto vprašanje, ali smemo Gregorja istovetiti z doktorjem obojega prava iz Gornjega Grada Jurijem (Gregorjem?) Kreuzerjem, posvečenim v subdiakona v Št. Andražu 22. septem-

486 *Handbuch der Kirchengeschichte*, Bd. IV, 218–220. Prim. J. Gruden, *Zgodovina slovenskega naroda*, 604.

487 V »Regensburškem dogovoru« z dne 6. julija 1524 so si udeleženci konventa obljubili tudi medsebojno pomoč pri izpeljavi wormskega edikta – *Handbuch der Kirchengeschichte*, Bd. IV, 219.

488 Prim. K. Amon, *Die Salzburger Archidiakonenvisitation*, 14.

489 *NŠAL*, GG A, f. 17, »Registraturbuch« 1535, fol. 28: »Sepult. Salisb.« /sepultus Salisburg(a)e/ – pripis mlajše roke.

490 *NŠAL*, *Zbirka listin*, 1528 XI 28. *Gornji Grad*. Na beneficij, kateremu se je Klocker »prostovoljno odpovedal«, je bil 28. novembra 1528 imenovan Matija Wallich.

491 Prim. *NŠAL*, GG A, f. 17, »Registraturbuch« 1535, fol. 28.

492 Naj na tem mestu navedemo podatek o Klockerjevem sodelovanju v deželnoknežji komisiji, ki je še v času njegovega dekanovanja reševala spor med mestom Kranjem in škofijo Freising – glej J. Žontar, *Zgodovina mesta Kranja*, 87.

493 Več o dekanovih starših v poglavju »Duhovniki«, podpoglavje »Socialni izvor«.

494 MUW III, 1519/I A 57: »Gregorius Khreizer ex Khreinburga.« Vplačal je 66 denaričev, medtem ko je takrat večina študentov poravnala 29, nekateri pa 43 denaričev vpisnine.

495 J. Žontar, *Zgodovina mesta Kranja*, 175.

bra 1522.⁴⁹⁶ Čeprav se v nasprotju s svojim predhodnikom Kreuzer tudi kot dekan v virih ne pojavlja z doktorskim nazivom, mu juridičnega znanja ne kaže odrekati.⁴⁹⁷ Brez tega bi na Dunaju bržčas ne dobil pohvalne oznake *iuris-peritus* in bi se pozneje ne »znal« pravdati v škofovem imenu.⁴⁹⁸ Če si po drugi strani ordinacijski navedek, po katerem je Kreuzer prihajal iz Gornjega Grada, lahko razložimo z bivanjem med gornjegrajskimi duhovniki in gojenci,⁴⁹⁹ pa se upravičeno čudimo, zakaj registrator ob njegovi posvetitvi ni zapisal, da je bil ordinand tačas ljubljanski dekan.

Že na martinovo 1521 je bila namreč na dekana Gregorja Kreuzerja naslovljena prošnja za vidimiranje neke listine.⁵⁰⁰ 5. decembra istega leta je bil po dekanovi resignaciji duhovniku Gregorju Hladniku dodeljen beneficij sv. Rešnjega Telesa v Kranju,⁵⁰¹ beneficij, ki ga je Kreuzer dobil dobrih pet let prej;⁵⁰² da je postal dekan pred letom 1522, zatorej ne moremo dvomiti. Razen v pismu 23. februarja 1524,⁵⁰³ navedenem zgoraj pri dekanu Klockerju, naletimo na Kreuzerja še v gradivu deželnih stanov Kranjske, kjer se v instrukciji z dne 1. oktobra 1526 omenja kot eden izmed treh odposlancev za zbor spodnjeavstrijskih dežel v Linzu.⁵⁰⁴ Med 9. avgustom 1527 in 14. aprilom 1528 ga izpričujejo kot deželnega prejemnika stanovski spisi v zvezi z zbiranjem kranjskih cerkvenih dragocenosti.⁵⁰⁵ Poslednja omemba Kreuzerjevega dekanovanja datira v junij 1528, ko je dekan pred ljubljanskim mestnim svetom zahteval zase in sodediče obljubljeno zapuščino po svoji pokojni sestri Heleni.⁵⁰⁶ Naslednje leto, 30. julija

496 F. Hutz, *Weiheregister des Lavanter Bischofs*, 187, št. 3952: »Georgius Khreuzer de Obermnwurg utriusque juris doctor.« Istovetenje, za katerega se je odločila M. Mairold – prav tam, 310 –, je utemeljeno v primeru, da je prišlo do pomote pri zapisu subdiakonandovega osebnega imena. To tudi v primeru imena Matej/ Matija ni bil redek pojav – prim. biogram za Wallich Matija v poglavju »Biogrami duhovnikov«. *Schönleben/ Dolničar* imenuje dekana »Georgius« (Jurij).

497 Podobno velja za dekana Mohorja z Lanišča.

498 Prim. notico: »Herrn G. Kreutzer br. /brief/ was er von vnserm wegen in Idria gehandelt hat« – v *NŠAL, GG A, f. 17, »Registratursbuch« 1535, fol. 11.*

499 Med člani gornjegrajskega duhovniškega kolegija ga sicer ni zaslediti – glej I. Orožen, *Das Bisthum*, Bd. IIb, 60 sl.

500 »Dem erwirdigen hochgelerten herm Gregoryus Crewtz, thuembthechant zu Laybach, meinem sonndern lieben frewndt zuhannnden« – *NŠAL, KAL, Spisi, f. 245/4* (11. november 1521).

501 *NŠAL, Zbirka listin, 1521 XII 5*: »Freyledig resignacion vnd vbergab /.../ der erwirdig her Gregor Kreutzer thuembdechant zu Laybach /.../«

502 *NŠAL, Zbirka listin, 1516 VI 23. Kranj*: »Altari corporis Christi /.../ presentavit Gregorium Kraytzer clericum ex Crainburga Aquileiensis diocesis.«

503 *NŠAL, KAL, Spisi, f. 88/11.*

504 Instrukcija je zadevala zlasti protiturško obrambo dežel – M. Košir, *Stanovski organi*, 82–83.

505 *ARS, Stan. a. I, š. 82*: »Gregorius Kreutzer« (9. avgust 1527) – s pečatom; »Gregorius Krewzer« (14. april 1528). Prim. A. Koblar, *Kranjske cerkvene dragocenosti*, 27, op. 15; 32.

506 *ZAL, Cod I/2 -1528, fol. 56* (7. junij 1528): »Herr Gregor Kreyzer thuembtechannt alhie zu Laybach.«

1529, se je na isto instanco obrnil v imenu svoje matere Katarine, vendar mu zapisnik dekanske časti ne prideva več.⁵⁰⁷ Podporo za domnevo, da se je Kreuzer konec dvajsetih let 16. stoletja dekanstvu odpovedal in kmalu zatem najbrž umrl, je pogojno najti v zapovrstju župnikov in vikarjev v Ihanu. Po nekem seznamu iz 17. stoletja je Gregorju Kreuzerju na ihanski župniji sledil Luka Turk,⁵⁰⁸ ki naj bi bil tam vikar vsaj leta 1530.⁵⁰⁹ 12. septembra 1530 je bil končno podeljen v fevd tudi tretji del desetine v Šiški pri Ljubljani, ki ga je skupaj s t.i. Spodnjim kopališčem navadno prejel vsakokratni ljubljanski dekan,⁵¹⁰ tokrat pa ga je v imenu kapitlja prevzel kanonik Pavel Wiener.⁵¹¹

ARNOLD VON BRUCK

Za dvema pravnikoma, Klockerjem in Kreuzerjem, je izpraznjeno dekansko mesto zasedel znameniti glasbenik Arnold von Bruck,⁵¹² rojen v Bruggesu okrog leta 1500.⁵¹³ Medtem ko je oddal nadvojvoda Ferdinand v začetku dvajsetih let 16. stoletja ljubljansko proštijo svojemu osebnemu zdravniku Dominiku Adamu Deforzu,⁵¹⁴ je konec istega desetletja prebendo ljubljanskega dekana izročil novopečenemu mojstru dvorne kapele von Brucku.⁵¹⁵ Poleg dekanije je von Bruck na Kranjskem užival dohodke kaplanije Naše Ljube Gospe v Lescah,⁵¹⁶ na katero je najverjetneje resigniral leta 1550.⁵¹⁷ V sami Ljubljani srečamo

507 ZAL, *Cod I/2 -1529, fol. 123.*

508 Prim. M. Smole, *Vicedomski urad*, 3. del, 32: »Seznam župnikov in kaplanov v Ihanu, s.d.« Seznam je s konca 17. stoletja – glej vrstni red ihanskih duhovnikov v NŠAL, *Pokorn, Ihan*.

509 J. W. Valvasor, *Die Ehre*, Buch VIII, 715; NŠAL, *Pokorn, Ihan*. Pripomniti je treba, da niti Valvasor niti Pokorn Kreuzerja ne uvrščata med ihanske župnike.

510 Glej objavo listine, datirane 1547 I 26. Gorica, v prilogi št. 12.

511 NŠAL, *Zbirka listin, 1530 IX 12.*: »... / Herrn Paul Wiener, thuembherren zu Laybach, als lechenstrager in namen vnd an stat eines ersamen capitels daselbst, den dritten tail des zechents zu Kheutsch ob Laybach gelegen.«

512 *Schönleben/ Dolničar* von Brucka napačno uvršča med ljubljanske prošte: »Arnoldus de Pruk. Ferdinandi I. Capellae Magister, et post annum 1530 Praepositus.«

513 Bruckovo življenje in delo na kratko v O. Wessely, *Bruck*, 351–352.

514 Pred 19. majem 1521 – NŠAL, *KAL, Spisi, f. 141/15.*

515 Po O. Wesseliju naj bi Bruck, dvorni kapelnik na Dunaju od druge polovice 1527 dalje, leta 1528 dobil ljubljanski kanonikat – O. Wessely, *Bruck*, 351 –, kar je napačno. Bruck je tu postal dekan, pri čemer velja opozoriti, da je med prezentacijo s strani deželnega kneza in konfirmacijo s strani ljubljanskega škofa ponavadi preteklo nekaj časa: dni, tednov ali celo mesecev.

516 Po 18. juliju 1531 – prav tam. Nepravilna je Wesselijevega lokacija beneficija, saj namesto Lesc navaja Lož pri Kočevju, »the living of Laas near Kočevje, Slovenia«.

517 Pismo škofijskega oskrbnika Janeza Fla(s)cha škofu Textorju iz Radovljice 8. septembra 1550 v NŠAL, *KAL, Spisi, f. 137/12.*: »Hie ist in der gemein die sag /.../ her Arnoldus, römischen khöniglichen mayestät cappelmaister, die caplanei vnser frau zu Lees pey Radmanstorf resigni(e)rt.« Prim. NŠAL, *Pokorn, Lesce*.

»gospoda Arnolda dekana« v kratkem času dvakrat, čeravno je stolno mesto in cerkev bržkone obiskal še kdaj.⁵¹⁸ 27. oktobra in nato 2. novembra 1537 se je von Bruck v družbi nekaterih oseb, drugič skupaj s kanonikom Pavlom Wienerjem, pojavil pred ljubljanskim magistratom s prošnjo, naj bi se trgovcu Janezu Wassermanu sodilo po meščanskem pravu.⁵¹⁹

Sicer je imel Bruck do leta 1548, ko se je naselil v Linzu, rezidenco na Dunaju, a je večino časa preživel v spremstvu potujočega kralja Ferdinanda. S položaja dvornega kapelnika se je umaknil 31. decembra 1545 in prav ta datum se kaže kot pomemben pri obravnavi vprašanja, do kdaj je trajalo Bruckovo dekanstvo. Dasi se v literaturi navajata letnici 1548⁵²⁰ in 1550,⁵²¹ govori za zgodnejšo datacijo listina z dne 26. januarja 1547. Tega dne je prevzel kanonik Wiener Spodnje kopališče pod ljubljanskim Šenklaščem in zgoraj omenjeni tretji del šišenske desetine. Oboje je bilo fevd plemenitih Lueggerjev, ki so ga njegovi imetniki po »odhodu« starega dekana vsakič znova podelili novemu.⁵²² Ker novega dekana v začetku leta 1547 ni bilo v deželi, je kopališče in tretjino desetine prejel v ta namen pooblaščen Pavel Wiener.⁵²³ Potemtakem je novi dekan Brucka nasledil leta 1546 ali najpozneje zgodaj leta 1547, kar pomeni, da bi datum Bruckove resignacije na mesto dunajskega dvornega kapelnika utegnil sovpadati z datumom njegove odpovedi ljubljanski dekaniji. Bruck je škofu Textorju resda pisal še jeseni leta 1550, toda v pismu se je podpisal samo kot »Arnoldus de Bruck«.⁵²⁴ Iz pisma je razvidno, da je Bruck iskal primernega mojstra, ki bi v ljubljanski stolnici postavil nove orgle,⁵²⁵ o katerih sta se kapitelj in škof resno dogovarjala že pred letom 1536.⁵²⁶

518 Na osnovi listine, naslovljene na ljubljanskega dekana in kapitelj 5. maja 1541: »Wir N. Techannt vnnd Capitell des thuembstifts Laybach« – v *ARS, Zbirka listin, 1541 V 5. Ljubljana* –, domnevamo, da je bil Bruck tedaj v Ljubljani ali pač nekje na Kranjskem.

519 V. Fabjančič, *Volbenk Polž*, 131–132.

520 O. Wessely, *Bruck*, 351.

521 A. Rijavec, *Glasbeno delo*, 17; J. Höfler, *Tokovi*, 31.

522 *NŠAL, Zbirka listin, 1547 I 26. Gorica*: »Di pad stuben zu Laybach vnder sant Nicla vnd der dryt thail zehent zu Kheutsch in Laybacher pharr /.../ Luegerischen lehenschafft /.../ nach des thuemb thechants abgang wider zu emphahen sey.« Listino objavljamo v prilogi št. 12.

523 Prim. Wienerjev biogram spodaj v poglavju »Biogrami duhovnikov«.

524 Pismo, poslano škofu v Augsburg, je datirano Linz, 20. september 1550 – *NŠAL, KAL, Spisi*, f. 143/2.

525 »Hochwirdiger fürst, genediger herr. Eure fürstliche gnade sein mein vnnderthenig gehorsam diennst jeder zeit vngeparts vleis zuuor. Auf euer fürstlichen gnaden gnedig begern, mir von wegen aines orglmaister gethan, habe ich mich gen Steyr verfüet vnd souill befundn, das derselb nit vngeschikht ist, sonnder sich woll damit verget, bitent, welle eure fürstliche gnade mir wissen lass/en/, was euer fürstlichen gnaden maigung /mainung/ sey. Wo eurer fürstlichen gnaden ich dienstwilln willn beweisen khundt, solte an mir kha/i/n

Kakor pri Juriju Slatkonju tako tudi pri Brucku ne moremo mimo vprašanja, koliko je ta znani skladatelj vplival na glasbeno življenje v našem stolnem mestu. A. Rijavec meni, da je – če je Bruck v Ljubljani bival – »verjetno tudi škofijska glasbena kapela kaj izvedela o prizadevanjih dvornih muzikov, njihovi izvajalni praksi ter stilni orientaciji«. ⁵²⁷ Glede na to, da razpoložljivi viri ne izpričujejo daljšega Bruckovega bivanja v Ljubljani in zato ne dopuščajo kakšnih drznejših sklepov, ostajamo pri Rijavčevi oceni, da tedanja kapela ljubljanskih škofov »ni mogla prekoračiti svojega lokalnega značaja«. ⁵²⁸ Kajti prebende, ki so jih imeli v Ljubljani še nekateri drugi, manj sloviti Ferdinandovi glasbeniki, ⁵²⁹ so bile v tistem času predvsem plačilo za zaslužne dvorjane. Vseeno pa ni mogoče kar tako ovreči sklepa, da se je zamisel o novih orglah in stalnem organistu – kanoniku v Ljubljani konkretizirala prav pod dekanom von Bruckom, ki se je za »lepe in dobre« orgle trudil še kot nekdanji dekan ljubljanskega kapitlja. Arnold von Bruck je umrl v Linzu 6. februarja 1554. ⁵³⁰

JURIJ JOBST (JODOCI)

Če nam je uspelo začetek in konec Bruckovega dekanovanja vsaj približno opredeliti s pomočjo listin o podelitvi Spodnjega (šenklavškega) kopališča in tretjega dela šišenske desetine, si moremo na enak način pomagati pri Bruckovem nasledniku. Ljubljana je, kot smo videli zgoraj, novega dekana dobila pred 26. januarjem 1547, vendar tega v času prevzema obeh fevdov na Kranjskem (še) ni bilo. Ker njegovega imena listina ne navaja in ga v gradivu tudi sicer nismo zasledili, ⁵³¹ o njem zaenkrat ne moremo reči nič določnega. Ugotavljamo le, da sta bila 4. avgusta 1552 omenjeno kopališče in tretjina desetine vnovič podeljena kapitlju oziroma dekanu. Zdaj ju v fevd ni prejel kak pooblaščen član kapitlja, marveč sam dekan z imenom Jurij Jobst. ⁵³² Glede na to, da je prišlo do formalne podelitve fevda vsakokrat, ko se je dekan zamenjal, ⁵³³ lahko razdobje

mue noch vleis gespart oder vnderlassen werde, thue eure fürstliche gnade mich vndertheinglich beuelhn« – navedek kot v prejšnji opombi.

526 Glej zgoraj zadnji odstavek podglavlja »Bogoslužje: osnovna skupna dejavnost«.

527 A. Rijavec, *Glasbeno delo*, 17.

528 Prav tam.

529 Prav tam, 17; J. Höfler, *Tokovi*, 31.

530 O. Wessely, *Bruck*, 351.

531 Ne beležijo ga niti izkazi kapiteljskih dohodkov in izdatkov za leti 1549/50 in 1550/51 v *NŠAL*, *KAL*, *Spisi*, f. 287.

532 *NŠAL*, *Zbirka listin*, 1552 VIII 4.: »Der erwidrig herr Georg Jobst thuemb thechant zu Laibach.« Prim. A. Koblar, *Kopališča*, 69.

533 »Luegerischen lehenschafft /.../ nach des thuemb thechants abgang, oder verandrung wider zu emphahen sei« – *NŠAL*, *Zbirka listin*, 1552 VIII 4.

Bruckovega naslednika v grobem zamejimo z letnicama 1546/47–1551/52. Medtem ko imamo vtis, da je bila dekanija v Ljubljani za tega dekana v prvi vrsti vir dohodkov, za Jurija Jobsta ugotavljamo, da je dekansko službo kaj kmalu občutil kot dolžnost. Zaradi naraščajoče zadolženosti in alienacije cerkvene posesti na Kranjskem se je v imenu kranjske duhovščine napotil h kralju Ferdinandu skupaj s Sebastijanom Kolbekom, proštom v Novem mestu ter (oglejskim) arhidiakonom za Gorenjsko in Dolenjsko. Instrukcija z dne 1. decembra 1553, s katero sta se Jobst in Kolbek odpravila na pot, je opozarjala zlasti na slabo materialno stanje duhovščine,⁵³⁴ a negativne posledice so se kazale na vseh področjih. Položaj Cerkve je bil tako v ljubljanskem kakor oglejskem delu Kranjske zaskrbljujoč do te mere, da beremo v virih iz petdesetih let 16. stoletja o več skupnih nastopih ljubljanskega in novomeškega kapitlja ter vse kranjske (svetne) duhovščine.⁵³⁵ Kapitelj v Ljubljani si dekana – tujca, tako kaže, ni mogel več privoščiti, česar se je očitno zavedal tudi njegov prezentator. Zadnji dve osebi na dekanskem položaju v obravnavanem času sta Kranjca, ki pa že zaradi prezgodnje smrti nista mogla resneje poseči v domače cerkvene razmere. Vseeno se velja vsaj kratko pomuditi pri podatkih, zbranih zanj.

BOLTEŽAR GURKFELDER

Kakor pove že priimek Gurkfelder, je bil Jobstov naslednik doma iz Krškega. Študiral je na artistski fakulteti dunajske univerze, kamor se je vpisal v prvem semestru leta 1536.⁵³⁶ Dobrih deset let, od okrog 1545 do 1555, je učiteljeval pri stolni cerkvi sv. Nikolaja v Ljubljani.⁵³⁷ Nato je postal dekan in kot tak 4. januarja 1557 prevzel v fevd Spodnje kopališče.⁵³⁸ Ob koncu Textorjevega škofovanja je nekaj let opravljal tudi službo škofijskega oskrbnika.⁵³⁹ V virih se zadnjič omenja 8. oktobra 1560, kot »pokojni gospod dekan« 26. februarja 1561.⁵⁴⁰

534 Koncept instrukcije je v NŠAL, KAL, Spisi, f. 199/18.

535 ARS, Vic. a., šk. 24, G XXX-3.

536 MUW III, 1536/I A 16.

537 »Herr dechant vom herrn bischoffen Urbano loblicher gedactnus /.../ zu einem schuelmaister gesetzt /.../ beruebig schuelmaister zehen jar lang beliben« – mlajši prepis »protiporočila« ljubljanskega kapitlja z dne 7. maja 1559 v NŠAL, KAL, Spisi, f. 313/3. Prepis v celoti objavljamo v prilogi št. 19. Prim. L. Žnidaršič, Šola pri stolni cerkvi, 13.

538 NŠAL, Zbirka listin, 1557 I 4.; prim. A. Koblar, Kopališča, 69.

539 Prim. NŠAL, KAL, Spisi, f. 313/3: »herr dechant als derselbigen zeit schaffer in bistumb« (7. maj 1559).

540 NŠAL, KAL, Spisi, f. 287, »Ausgaben« 1560/61, fol. 19, 20v.

ANDREJ STEINMETZER (LATOMUS)

Rodil se je v Škofji Loki v družini, iz katere je izšel tudi ljubljanski prošt Matija Steinmetzer (Latomus).⁵⁴¹ V letnem semestru 1545 se beleži med imatrikuliranimi študenti dunajske univerze,⁵⁴² pet let pozneje, 26. avgusta 1550, pa kot duhovnik, prezentiran na špitalsko kaplanijo v Ljubljani. Prezencijska listina, ki so jo izdale mestne oblasti, opredeljuje Steinmetzerja kot ljubljanskega kanonika in pridigarja.⁵⁴³ Te opredelitve pregled kapitelskih izdatkov za leto 1550/51⁵⁴⁴ ne potrjuje – bodisi zato, ker Steinmetzer takrat še ni bil kanonično potrjen na kanonikat, bodisi zato, ker pri stolni cerkvi tisti čas (še) ni rezidiral.

V vlogi kanonika se nesporno pojavi v notarskem instrumentu, izstavljenem v Ljubljani 27. oktobra 1551,⁵⁴⁵ nato leta 1555,⁵⁴⁶ 1556⁵⁴⁷ in 1558.⁵⁴⁸ Leta 1556 se sam podpiše s pridevkom »kanonik in stolni pridigar v obeh jezikih«, tj. v slovenskem in nemškem jeziku.⁵⁴⁹ Njegove pridige so morale biti v tistih, za katoliške pridigarje neugodnih časih, dokaj kvalitetne. Skoraj zagotovo je imel Steinmetzerja v mislih denimo jezuit Peter Schorrich, ko je 27. januarja 1558 zapisal, da v Ljubljani eden izmed kanonikov pridiga »con assai buona gratia et anche con mediocre auditorio«.⁵⁵⁰ Služba pridigarja je bila za Steinmetzerja toliko bolj nehvaležna, ker se je bil po obdobju približevanja protestantizmu odločil za prestop v katoliški tabor. Ta korak mu je med drugim očital Trubar; v Steinmetzerjevi nesrečni smrti, do katere je prišlo leta 1563, je videl Božjo kazen: »Stamizer je hotel iz kebla vodo piti, je per nim doli pal inu zdajci umrl.«⁵⁵¹

541 NŠAL, *Zbirka listin, 1550 VIII 26. Ljubljana*: »/... / von Bischof Lagkh gebürtig.« O Matiju, v virih označevanem z latinsko obliko priimka Latomus, glej ustrezni razdelek zgoraj v podpoglavju »Prikaz proštov«.

542 MUW III, 1545/I A 25.

543 NŠAL, *Zbirka listin, 1550 VIII 26. Ljubljana*.

544 V NŠAL, *KAL, Spisi, f. 287*.

545 Prepis v NŠAL, *SAL-Ž, Ljubljana - Sv. Nikolaj, f. 165a*, Ravbarjev beneficij.

546 NŠAL, *KAL, Spisi, f. 214/I*: »/... / Andre Stamet, thwmbhern zw Laibach.«

547 »Herr Andree Stainmetz thuembher als gwaltstrager Magdalen(a) je Raiankha, contra herrn Hanns Joseph freyherm zu Egkh« – ARS, *Vic. a., šk. 372, Protokoli vic. sodišča, št. 1 (1554–1557), fol. 51v*.

548 M. Smole, *Vicedomski urad, 4. del, 32*: »/... / stolni dekan in kanonik Andrej Steiner /Steinmetzer/.«

549 Kot lastnik inkunabule z naslovom »Caus summarii Decretalium sexti et Clementinarum« – A. Gspan - J. Badalič, *Inkunabule*, 361, št. 449. Knjigo je Steinmetzer kupil »zase in za bodoče /duhovniške/ rodove«.

550 G. Heiss, *Notranjeavstrijske »deželne stanovske šole«*, 596.

551 Iz Trubarjevega *Noviga testamenta pusledni dejl* (1577) – prim. M. Rupel, *Primož Trubar*, 208–209.

Preden je bil imenovan za dekana – kot (prezentirani) dekan prvič izpričan 1. februarja 1561 –,⁵⁵² je Steinmetzer nekaj časa opravljal tudi službo škofijskega oskrbnika (1559)⁵⁵³ in bil oficiant pri stolničnem oltarju sv. Andreja (okrog 1560).⁵⁵⁴ Spodnje kopališče mu je bilo podeljeno v fevd 11. novembra 1561,⁵⁵⁵ najpozneje 18. junija 1563 pa se že navaja kot pokojni.⁵⁵⁶ Zanimivo je, da niti obetavnemu Ljubljančanu Mihaelu Frankoviču, ki je postal dekan pred 1. januarjem 1565, ni bilo »dano« dekanovati več kot dve leti.⁵⁵⁷

II/8 Kanoniki in (protestantska) reformacija

Razmere v kapitlju pred letom 1547

Z vprašanjem o začetkih (protestantske) reformacije⁵⁵⁸ v kapitlju se najprej soočimo pri obrobni opombi k prvemu členu kapitljskega statuta iz leta 1533.⁵⁵⁹ Gre za marginalijo, ki jo prevajamo »diši po luteranstvu« (redolet Lutheranismum) in ki leti na določilo, naj se evangelijska resnica pri stolni cerkvi oznanja »čisto, preprosto in zvesto«. Oznanjevalci Božje besede pa so bili v prvi vrsti pridigarji in prav nad njimi so se na Kranjskem pritoževali že skoraj desetletje prej. O veliki zmedi, ki da jo v tej deželi povzročajo pridigarji s svojim oznanjevanjem, je leta 1525 tožil škof Ravbar.⁵⁶⁰ Da je bilo živahno tudi na prižnicah deželnega glavnega mesta, priča eden od šestih členov (artiklov), ki sta jih ljubljanska svetna in duhovna gosposka sprejeli 9. januarja 1524. V njem so

552 NŠAL, KAL, Spisi, f. 287, »Ausgaben« 1560/61, fol. 20.

553 NŠAL, KAL, Spisi, f. 269/2, fol. 1.

554 NŠAL, KAL, Spisi, f. 80/6.

555 NŠAL, Zbirka listin, 1561 XI 11. Prim. A. Koblar, *Kopališča*, 70.

556 NŠAL, KAL, Spisi, f. 138/17: »[...] / salligen herrn Andre thumbthe(c)handts /... / halben.«

557 Glej Frankovičev biogram v poglavju »Biogrami duhovnikov«.

558 S postavitvijo pridevnika »protestantske« v oklepaj izpostavljamo dejstvo, da protestantizma posebno v prvi fazi razvoja ni mogoče »razvidno ločiti od reformnih teženj v celotni Cerkvi« – prim. ES, geslo *Reformacija*, 137 sl.; ES, geslo *Protestantizem*, 386 sl. Po drugi strani ponekod v študiji na ta način opozarjamo na protestantske elemente v (širšem) pojavu reformacije.

559 Osnovne podatke o statutu in povzetek njegove vsebine podaja zgoraj podpoglavje »Pravice in dolžnosti ter statuti«.

560 A. Dimitz, *Geschichte Krains*, Teil II, 194–195; P. Simoniti, *Humanizem*, 88. Škofovo gravamina z dne 27. oktobra 1525 smo glede na Dimitzev navedek – »Landsch. Arch. Fasc. 207« zaman iskali v *ARS, Stan. a. I, šk. 301–302*.

mestni veljaki pridigarjem zapovedali, naj na prižnici, javno pred preprostim ljudmi ne disputirajo drug proti drugemu in ne pridigajo zoper artikle.⁵⁶¹

Namen predstavnikov obeh gosposk je bil meščane, tako laike kot duhovnike, opomniti oziroma spodbuditi h kesanju in spreobrnjenju, pri čemer sta se gosposki oprli na sredstva tradicionalne katoliške pobožnosti. V Ljubljani so potemtakem tisti čas že delovali pridigarji, ki bi utegnili proti (rimsko) katoliškim poskusom moralne preнове javno nastopiti. Ob tem se vprašamo, ali lahko januarski razglas razumemo predvsem kot dejanje, naperjeno zoper zgodnje oznanjevalce (protestantske) reformacije v mestu. Pritrdilen odgovor z razlago, da ima vsebina členov »večji del izrazito protireformacijsko ost«, se zdi na prvi pogled edini prepričljiv. Vendar obstaja v literaturi vsaj še ena interpretacija, interpretacija K. Amona, po kateri stoji za členu prej nekakšen »evangelizem pod vplivom humanizma« (mit Humanismus geprägte Evangelismus).⁵⁶² Pred odločitvijo za eno od razlag, vključujočih problem opredelitve, kaj je (že) protestantsko reformacijsko in kaj (še) katoliško oziroma (že) protireformacijsko, nas postavlja tudi zgoraj omenjeni kapiteljski statut, sprejet v Ljubljani 1. maja 1533.⁵⁶³

Če pozorno preberemo statutarna določila, ugotovimo, da si statut ne zasluži pridevka »luteranski«. Resda kažejo njegovi avtorji veliko zavzetost za »pravilno« oznanjevanje Božje besede, toda potrebo po takšnem oznanjevanju poudarjajo v tisti dobi vse strani. Še pomembneje je, da se podpisniki statuta ne dotaknejo prav nobenega od treh temeljnih načel protestantizma: *sola scriptura*, *sola gratia*, *sola fide*, po drugi strani pa niti ne ukinjajo niti ne spreminjajo dotakratnih obredov. Ravno nasprotno, priporočajo pravilno in spoštljivo izvrševanje tradicionalnega stolnega bogoslužja v blagor duš in Božjo slavo. Ker poleg tega za nobenega od podpisanih nimamo dokazov, da bi pred tem govoril ali deloval v skladu s protestantskimi nazori, lahko sklenemo, da je besedilo razumeti predvsem kot odraz »evangelizma, stoječega med dvema (še) oblikujočima se veroizpovedima«.⁵⁶⁴ Da kapitlju vsaj misel Erazma Rotterdamskega (1467–1536), znamenitega humanista in »evangelista« svoje dobe, ni bila tuja, dokazujejo njegova dela, ki jih je bilo v tistem času na škofiji kar nekaj.⁵⁶⁵

561 Prepis *Artiklov* je v NŠAL, KAL, Spisi, f. 78/32. Objavil (in komentiral) jih je K. Amon – K. Amon, *Die Artikel*, 15–20, kratak prikaz vsebine pa ima tudi P. Simoniti, *Humanizem*, 88–89. Artikle naj bi razglasili naslednjega dne, torej 10. januarja.

562 P. Simoniti interpretira artikle na prvi, K. Amon na drugi način – prim. prejšnjo opombo.

563 Več o podpisnikih statuta spodaj.

564 Prim. K. Amon, *Die Artikel*, 19. Do takšne opredelitve artiklov, ki je po našem mnenju prenosljiva tudi na statut, pride K. Amon po analizi povedanega in zamolčanega (Aussagen und Weglassungen) v proučevanem tekstu.

565 P. Simoniti, *Med knjigami*, 18. Matija Wallich, sopodpisnik statuta, je imel na primer nečaka Mihaela Wallicha, od katerega je Lenart Budina leta 1549 kupil Erazmov Novi

Čeravno kapitelj s statutom ni zagrešil nikakršnega »krivoverstva«, dopuščamo kajpada možnost, da je istočasno kak kanonik na tihem, v ožjem krogu somišljenikov zagovarjal drznejše nauke.⁵⁶⁶ Na to, da se v statutu verske »zmote« niso očitneje pokazale, bi utegnili vplivati zadržanost kapitularjev pred deželnim knezom, ordinarijem ali starejšimi oziroma konservativnejšimi sobrati. Med šestimi podpisniki statuta so bili samo kanoniki – Simon Šarc, Jurij Praunsperger, Urban Strela, Pavel Wiener, Lenart Mertlic in Matija Wallich –,⁵⁶⁷ kajti prošt Dominik Adam Deforz in dekan Arnold von Bruck v Ljubljani nista rezidirala.⁵⁶⁸ Prvoimenovana kanonika Šarc in Praunsperger, oba po rodu Ljubljčan, sta delovala v kapitlju že vsaj od leta 1505 naprej.⁵⁶⁹ Jurij je pripadal družini, ki je dala za protestantizem vnetega deželnega vicedoma Viljema Praunspergerja (okrog 1495–1589),⁵⁷⁰ toda to nam še nič ne pove o verski usmeritvi Jurija samega. Tudi številčnejši podatki, ki smo jih zbrali o Simonu Šarcu, generalnem vikarju škofije, deželnem davkarju in odborniku Kranjske,⁵⁷¹ niso dovolj povedni, da bi mogli ugotoviti, kakšno vlogo je odigral Šarc pri sprejemanju statuta. Na drugi strani se je po kanonični starosti mlajši Gornjegrajčan Urban Strela kot župnijski vikar pri Sv. Petru pod Svetimi gorami in v Škalah⁵⁷² verjetno zadrževal predvsem na štajerskem območju škofije. Za zadnjega izmed podpisnikov, Matija Wallich, podobno domnevamo, da se je v obdobju nastajanja statuta mudil večinoma v Gornjem Gradu, kjer je reorganiziral službo škofijskega oskrbnika.⁵⁷³ Po razvoju dogodkov v poznejših letih sodeč bi se morala maja 1533 željam po korenitejši reformi stolničnega bogoslužja in

testament – prav tam, 30 št. 8. Čisto mogoče je, da je Mihaelu knjigo daroval ali zapustil stric – kanonik. Prim. Matijev biogram v poglavju »Biogrami duhovnikov«.

566 Na žalost nam niso poznana imena oseb, ki bi jih bilo treba na ukaz kranjskega deželnega glavarja Ivana Kacijanarja z dne 17. julija 1530 zapreti zaradi skrivnega pridiganja zoper sv. Rešnje Telo in Devico Marijo – T. Elze, *Die Superintendenten*, 2.

567 »Ex consilio et communi consensu venerabilium Simonis Sorss, Georgii Praunspergar, Urbani Strela, Pauli Biennner, Leonardi Mertlitz ac Matthiae Ballich, canonicorum eiusdem Labacensis ecclesiae tunc praesentium ac residentium.« Razen prošta in dekana je imel takrat kapitelj vsaj še dva kanonika: Mihaela Vallerja in Luka Wagenriederja – prim. Vallerjev in Wagenriederjev biogram v poglavju »Biogrami duhovnikov«.

568 Glej ustrezna razdelka v podpoglavjih »Prikaz proštov« in »Prikaz dekanov«. Glede podpisnikov statuta prim. poleg spodnjih opomb posamezne biograme v poglavju »Biogrami duhovnikov«.

569 NŠAL, KAL, Urbarji, št. 1, 177.

570 Prim. M. Žvanut, *Knjižnice*, 280.

571 Prim. NŠAL, Zbirka listin, 1528 XI 15. Gornji Grad; ZAL, Cod I/2 -1528, fol. 65v; NŠAL, KAL, Spisi, f. 63/67; ARS, Stan. a. 1, šk. 82 (6. november 1528), šk. 318 (20. februar 1525), šk. 320 (6. januar 1531).

572 ARS, Zbirka listin, 1521 XI 11. Gornji Grad; I. Orožen, *Das Bisthum*, Bd. IV, 449; Bd. V, 72–73; Bd. VI, 376.

573 NŠAL, Zbirka listin, 1528 XI 15. Gornji Grad; NŠAL, GG A, f. 14, »Rechnungsakten«, 1524–1540.

pastorale odpovedati kanonika Wiener in Mertlic. Nič manj zadržano, kar zadeva spremembe na področju vere in Cerkve, pa se tačas niso vedli kranjski deželni stanovi, katerih zasedanj se je navadno udeleževal predstavnik kapitlja. Šele dobro desetletje po nastanku t.i. *confessio Augustana* (1530) so deželani svoje pritožbe nad preganjanjem in pomanjkanjem sposobnih pridigarjev nadgradili z jasno izraženo zahtevo po svobodni izbiri (augsburške) veroizpovedi (1541/42).⁵⁷⁴

Približno v času sprejema »evangeljskih« določil je v kapitlju nastopil službo vikarja Primož Trubar, ki naj bi obenem prevzel pridiganje v slovenskem jeziku. Že kot vikar razmeroma donosne župnije v Laškem (po letu 1530) je skušal ljudi odvrniti od praznoverja, ki ga je videl v večini takrat razširjenih ljudskih pobožnosti.⁵⁷⁵ Ker se v svoji pastirski gorečnosti tudi v Ljubljani ni »držal nazaj«, se je bil leta 1540 prisiljen iz mesta skrivaj umakniti.⁵⁷⁶ S Trubarjem je postal močnejši tisti del kapitlja, ki se je nagibal k protestantizmu, čemur Ravbarjev naslednik Franc Kacijanar, osebno naklonjen prenovi, očitno ni nasprotoval.⁵⁷⁷

Še pred papeško potrditvijo Kacijanarja za ljubljanskega škofa (11. aprila 1537) pa je prišlo do domnevno prvega protireformacijskega koraka zoper stolno duhovščino – aretacije duhovnika v službi kanonika Pavla Wienerja. Pri tem moramo najprej opozoriti na napako pri identifikaciji aretiranega, ki jo je »zagrešil« P. Hitzinger⁵⁷⁸ in so jo za njim ponovili še drugi.⁵⁷⁹ Poleg tega je pismo generalnega vikarja in kanonika Lenarta Mertlica, poslanega škofu iz Ljubljane 9. aprila 1537,⁵⁸⁰ razlagati drugače, brez povezovanja z reformacijo v ožjem smislu.⁵⁸¹ Vsebinsko vira je namreč naslednja. Generalni vikar škofu sporoča, da so na velikonočni ponedeljek /2. aprila/ nekako med sedmo in osmo uro zvečer na ukaz ljubljanskega sodnika v hiši nekega uglednega meščana »od solate dvignili« in priprli duhovnika, ki ga je kanonik in škofov oskrbnik Pavel Wiener vzdrževal iz škofijskega premoženja kot kaplana pri ljubljanskih cerkvah sv. Janeza in sv. Lovrenca (tj. Klemena in Fridolina na Bregu). Po poizvedovanju je

574 A. Dimitz, *Geschichte Krains*, Teil II, 200–207; V. Rajšp, *Razširjenost protestantizma*, 269.

575 M. Rupel, *Primož Trubar*, 38, 40, 44.

576 Povod za Trubarjev skrivni odhod v Trst naj bi bile njegove pridige zoper romanje in zidavo cerkve na Skalnici nad Solkanom – prav tam, 46–47. Prim. SBL, zv. IV, geslo *Trubar*, *Primož*, 206.

577 Prim. *Bischöfe*, geslo *Katzenstein, Franz Freiherr von*, 361.

578 P. Hitzinger, *Beiträge*, 1.

579 Med njimi avtorica pričujoče knjige v doktorski disertaciji z istim naslovom (Ljubljana 1999, Oddelek za zgodovino Filozofske fakultete).

580 Izvirnik v *NŠAL, KAL, Spisi*, f. 56/33.

581 Prim. P. Hitzinger, *Beiträge*, 1.

pisec pisma od mestnega sodnika Mihaela Tischlerja⁵⁸² izvedel, da so bili duhovnika »zalotili ob neobičajnem času in ga zato vtaknili v ječo«. Izpustili bi ga, če bi Mertlic sodniku izplačal dvajset reparjev (patzen), ki mu jih je bil dolžan duhovnik.⁵⁸³ Ker sodnik kljub posegu vicedoma duhovnika ni hotel izpustiti, prosi generalni vikar škofa za nadaljnja navodila.⁵⁸⁴

Čeprav konteksta in podrobnosti v zvezi z aretacijo ne poznamo, je mogoče poglavitni razlog zanjo iskati v osebnem sporu med sodnikom in prijetim duhovnikom. Gledano širše stoji v ozadju Mertlicevega pisanja problem razmejitve mestno- in cerkvenosodnih pristojnosti oziroma različnih pogledov na t.i. *privilegium fori* (izvzetost klerikov iz sodne oblasti svetnih sodišč).⁵⁸⁵ Vseeno pa ne kaže povsem izključiti verskih nagibov za sodnikovo kot tudi Mertlicevo ravnanje. Kako leto pozneje je namreč glas o ne docela pravovernem oznanjevanju »delodajalca« aretiranega duhovnika, Pavla Wienerja, prišel na ušesa (celo) dvornemu pridigarju kralja Ferdinanda in bodočemu dunajskemu škofu Frideriku Nauseu (1541–1552). Tako je Wiener v odgovoru na Nauseovo pismo, datirano 9. januarja 1539, svojemu prijatelju zatrjeval, da skrbi dan in noč le za čisto in zvesto učenje evangelija, »kakor so nam ga apostoli in zatem katoliški in priznani učitelji svete Kristusove Cerkve tako rekoč iz roke v roko izročili ter priporočili«. ⁵⁸⁶

Kar zadeva personalno zasedbo kanonikatov, je kapitlju prinesel sorazmerno velike spremembe prehod iz tridesetih v štirideseta leta 16. stoletja. 4. oktobra 1539 se je škof Kacijanar obrnil na kralja s prošnjo, naj na kanonikat, ki ga je imel dotlej Mohor Kraft, prezentira škofovega oskrbnika v Ljubljani Mihaela Hasiberja.⁵⁸⁷ Kajti po smrti starih kanonikov se je, po škofovih besedah, število tistih, ki so pri stolni cerkvi še rezidirali, tako zmanjšalo, da se je bogoslužje v

582 Mihael je bil brat spodaj omenjenega kanonika Antona Tischlerja – prim. V. Fabjančič, *Sodniki in župani*, 193 sl.

583 »Nach dem am montag in oster feiertagen der herr stat richter alhie zu Laibach ainen briester den (sic!) herr Paulus Wiener thumbherr vnnd schaffer im bistumb zuuerichtung der caplaneyen sand Johan vnd sand Lorentzen bei eurer fürstlichen gnaden tisch hellt vngeuerlich zwischen siben vnnd acht vr gegen der nacht im aines erbern burgers haus von ainem salat auf gehebt, vnd den in ain gefengknus /.../ gelegt. Darauf ich des anndern tags zwen briester zu erkundigung, warumb soliches beschehe geschikht. Dagegen mir vom statrichter zu antwort geben worden, er het den briester zu vngewondlicher zeit betreten, vnd deshalb in in di gefengknus gelegt« – *NŠAL, KAL, Spisi, f. 56/33*.

584 Mertlic je škofu Kacijanarju še predlagal, naj preda zadevo nekemu zunaj kapitlja, saj da on leži težko bolan, njegovi bratje kanoniki pa se opravičujejo in ne želijo imeti opravka s to stvarjo (di anndern meine herrn vnnd chorbruder entschuldigen sich, vnd sein bei disen hanndlungen auch nicht geren).

585 F. Kidrič meni, da bi moglo biti pismo »samo odmev povsem stanovske solidarnosti« – *SBL, zv. II, geslo Mertlic, Lenart*, 100.

586 T. Elze, *Paul Wiener*, 40. Prim. M. Rupel, *Primož Trubar*, 46.

587 *NŠAL, KAL, Spisi, f. 109/1*; P. Simoniti, *Humanizem*, 78.

njej zgolj s težavo opravljalo. Zato je škof Krafka, ki v Ljubljani ni želel bivati, pregovoril, naj svojo prebendo prepusti Hasiberju.⁵⁸⁸ Kateri so bili ti stari, sedaj pokojni kanoniki, škof ne pove, a jih moremo identificirati s pomočjo raznih virov. Prvi je bil izobraženi Mihael Valler, o čigar smrti je kapitelj obvestil škofa 1. septembra 1539.⁵⁸⁹ Starejša kanonika sta bila poleg tega že zgoraj navedena Jurij Praunsperger in Simon Šarc, ki sta po vsej verjetnosti umrla nekaj let pred Vallerjem; v virih ju nazadnje zasledimo v letu 1534 oziroma 1536.⁵⁹⁰ Če pri-
tegnemo še podatek, da je pred 12. (19.?) novembrom 1540 v korist Antona Tischlerja resigniral kanonik Luka Wagenrieder,⁵⁹¹ potem so na začetku štiridesetih let od kanonikov, navzočih ali odsotnih 1. maja 1533, ostali samo štirje podpisniki statuta: Urban Strela, Pavel Wiener, Lenart Mertlic in Matija Wallich. Med temi sta spet samo Wiener in Mertlic dočakala jesen 1547,⁵⁹² ko se je s procesom proti ljubljanskim reformatorem njuna kariera v kapitlju tudi končala.⁵⁹³

588 »Nachdem sich der gotsdienst bey dem thuemb zu Laibach eurer) römischen königlichen mayestät lehenschaft, durch absterben der alten thuembhern so alda residirn, taglich ringert, vnd in abfall raichet, vnd derselb aus mangl vnd wenig der thuembhern so diser zeit da residirn, schwerlich verricht wirdet. Damit der gotsdienst aber nicht verhindert, vnnd wie sich geburt verricht muge werden, hab ich mit meinem commissario herrn Hermagoras Crafft, wellicher daselbst auch ein thuembhern pfrent von eurer römischen königlichen mayestät durch befurdrung meines herrn vnd vorfordern saligen gedachtnus erlangt, vnnd doch zu residirn nicht willens, dahin gehandelt, das er solliche pfrent herrn Michaeln Haisiber /.../ vbergeben vnnd ressigniert hat« – *NŠAL, KAL, Spisi, f. 109/1*. Prim. *ARS, Zbirka listin – HHStA, Rep. II, 1539 X 3, Gornji Grad*.

589 »Wir haben eur schreiben des dat. Laibach, den erssten septembris /.../ emphanen vnd ersstlich daraus vernommen, wie herr Michael Valler saliger mit todt abgangen, des vns gar hertzlich laid ist, vnd in nicht gern verlorn haben – škofovo pismo kapitlju v *NŠAL, KAL, Spisi, f. 133/9*. Prim. P. Simoniti, *Humanizem*, 77–78.

590 Praunspergerja srečamo poslednjikrat 23. februarja 1534, Šarca 22. februarja 1536 – *NŠAL, KAL, Urbarji, št. 1, 194, 196*.

591 »Herr Anthoni Tischler leybriester /.../ ist zu mir khomen vnnd angetzaigt, wie herr Lucas Wagenrieder thuembherr zu Laibach ime sein gerechtighait, so er auf denselben thuembhern pfrent gehabt, vermug eines aufgerichteten instruments, ressigniert vnd vbergeben« – prepis pisma škofa Kacijanarja v *NŠAL, KAL, Spisi, f. 109/2*.

592 Strela je bržkone umrl v Gornjem Gradu. Istovetimo ga s članom gornjegrajskega kolegija Urbanom, ki se zadnjič omenja leta 1546 – I. Orožen, *Das Bisthum*, Bd. IIb, 61. Wallicha, ki je bil v Gornjem Gradu vsaj še 17. junija 1546, so pokopali v ljubljanski stolnici. Umrl je 13. februarja 1547 – prim. *NŠAL, GG A, f. 76*; J. G. Dolničar, *Historia*, 23.

593 Na tem mestu naj omenimo aretacijo Petra Peterlina v Trstu leta 1547 – P. Paschini, *Eresia*, 26–27. Peterlin, ki je bil prav tako aretiran zaradi protestantskih nazorov, naj bi imel v Ljubljani tačas kanonikat *ad baculum*. Da pa Peterlin med letoma 1533 in 1547 ni bil ljubljanski kanonik, še zlasti ne kanonik *ad baculum*, pričajo posredno podatki, ki nam

Proti koncu leta 1542 se je polnopravnim kapiteljskim članom pridružil Trubar kot »pravilno poklicani, predstavljeni /prezentirani/ in potrjeni kanonik«. ⁵⁹⁴ Postal je spovednik škofa Kacijanarja in bil ob Wienerju edini ljubljanski kanonik, ki se ga je škof spomnil v svoji oporoki 1. septembra 1543. ⁵⁹⁵ Pod novim škofom Textorjem, kanonično potrjenim 19. decembra 1543, ⁵⁹⁶ se v kapitlju sprva ni spremenilo nič pomembnejšega, med drugim zato, ker se je škof, sicer odločen nasprotnik protestantske reformacije, še naprej zadrževal v bližini kralja Ferdinanda. ⁵⁹⁷

13. decembra 1545 se je začela v Tridentu 1. seja dolgo pričakovanega cerkvenega zbora, ki naj bi »odpravil verski razkol, prenovil krščansko ljudstvo in osvobodil po Turkih podjarmljene kristjane«. ⁵⁹⁸ Ker pa se je cesar Karel V. zavedal, da niti verski pogovori niti koncil cesarstvu in Cerkvi ne bodo povrnili želene enotnosti, se je odločil za samostojni vojaški obračun s protestanti in jih 24. aprila 1547 pri Mühlbergu na Labi tudi premagal. ⁵⁹⁹

Reformatorje ljubljanskega kapitlja, osumljene krivoverstva, je jeseni istega leta doletel Ferdinandov zaporni nalog, ki naj bi ga pri kralju »dosegel« škof Textor. ⁶⁰⁰ Da se je škof na ta korak pripravil in da mu ni šlo zgolj za formalno discipliniranje duhovnikov, pričajo beležke koncilskega tajnika Angela Massa-

jih v zvezi z njim in predvsem kapitljem prinašajo viri prve roke. Prim. Peterlinov biogram v poglavju »Biogrami duhovnikov«.

⁵⁹⁴ Citat je iz pisma, ki ga je Trubar napisal v Derendingnu 20. decembra 1579 – J. Rajhman, *Pisma*, 258. Prim. navedek iz Trubarjevega pisma, datiranega v Ljubljani 8. julija 1561: »Als ich vor jaren durch des hern Catzianers, gewesnen bischoffs zu Lapach loblicher gedechtnuss, vnd eines ersamben capitls daselbst vnnterhandlung von Triest alher zum predigambt vociert vnd canonicus worden /.../« – prav tam, 86. Da je Trubar zasedel kanonikat, ki ga je imel Strela (tako M. Rupel, *Primož Trubar*, 53), je sicer verjetno, a z za zdaj zbranimi viri nedokazljivo.

⁵⁹⁵ »Mer so schaffen wir dem herrn Primusen Truber, corherrn zw Laibach, vnnsern peicht vatter Omnia Opera Chrisostomi vnnd Bremy auch die schwartze schamlotten schauben nit /mit/ schwartzen spötling vnnterfuetert. Mer dem herrn Paullus Wiener auch khorherrn zw Laibach schaffen wier ain vergults klains khöpfll« – iz prepisa oporoke, izstavljene v Celju, v *ARS, Test. II, Lit. B, No. 2*.

⁵⁹⁶ Prim. papeško bulo o Textorjevem imenovanju za škofa v *NŠAL, Zbirka listin, 1543 XII 19. Rim*: »/.../ de persona dilecti filii Urbani Textoris electi Labacensis nobis et fratribus nostris ob suorum exigentiam meritorum accepta de fratrum eorundem consilio auctoritate apostolica providimus ipsumque illi in episcopum prefecimus et pastorem curam et administrationem ipsius ecclesie sibi in spiritualibus et temporalibus plenarie comittendo.«

⁵⁹⁷ Prim. *Bischöfe*, geslo Textor, *Urban*, 692–693.

⁵⁹⁸ *ZC*, zv. III, 148.

⁵⁹⁹ Prim. *Handbuch der Kirchengeschichte*, Bd. IV, 298–300.

⁶⁰⁰ »Herr Vrban /.../ hat hierüber khinlicher majestät etc. beuelch erlangt, den herrn Paulum in verhefftung einzogen« (Trubarjevo pismo škofu Seebachu: Ljubljana, 8. julij 1561) – v J. Rajhman, *Pisma*, 86.

rellija iz leta 1547,⁶⁰¹ zlasti tisti dve z datumom 26. junij in 21. julij. Iz teh notic izvemo, da se je v Bologni, kamor se je bil iz Tridenta preselil cerkveni zbor, po Textorjevem naročilu mudil duhovnik in doktor teologije Burchard de Monte. Ta naj bi se v Bologni natančno pozanimal za stališče koncilskih očetov glede sedmih členov, o katerih so tedaj polemizirali na Kranjskem.⁶⁰² Oprt na avtoriteto koncila in njegove sklepe bi Textor laže izpeljal versko in cerkveno reformo, ki je prek posebne, očitno v ta namen ustanovljene komisije ni mogel primerno pospešiti.⁶⁰³ Prenovo njegove škofije naj bi nazadnje zagotovila sinoda.⁶⁰⁴

Proces proti reformatorjem konec leta 1547

V Ljubljani se je jeseni 1547 pričela preiskava proti petim »ljubljskim pridigarjem«, katerih imena navaja ohranjeni zapisnik z zaslišanja 5. oktobra. Krivih naukov sta bila poleg Lenarta Mertlica, Pavla Wienerja ter Primoža Trubarja osumljena Jurij Dragolič in Gašper Rokavec.⁶⁰⁵ Medtem ko so bili Mertlic, Wiener in Dragolič tačas v ječi, se je Trubar zaporu in zaslišanju izognil tako, da se je, posvarjen – »po nasvetu nekaterih župnikov, svojih prijateljev, in po Kristusovem navodilu in zgledu« –⁶⁰⁶ umaknil iz Šentjerneja v Nürnberg.⁶⁰⁷ Že pred pomladjo 1547 je zapustil Ljubljano in odšel po službeni

601 Obj. v J. Barle, *Ljubljanska škofija*, 186–189.

602 Šlo naj bi za razprave o opravičenju, razlaganju Svetega pisma, sv. evharistiji in drugih zakramentih, duhovniškem celibatu, papeškem primatu, češčenju Marije in svetnikov, vicahter molitvah za rajne – J. Gruđen, *Zgodovina slovenskega naroda*, 618. De Monte naj bi iz Bologne prinesel dva koncilski odloka: o izročilu in Svetem pismu in o opravičenju.

603 »Quo ecclesiasticae religionis causa, quam praefatus D. Labacensis per suos doctores atque officiatos minus promovere valebat, saltem per sacrosancti concilii iudicium refformaret /.../« – iz notice koncilskega tajnika A. Massarellija, obj. v J. Barle, *Ljubljanska škofija*, 188.

604 Škofijsko sinodo, ki naj bi se odvijala v drugi polovici leta 1547 in ki jo je morebiti pripravljala navedena komisija, omenja škof Peter Seebach v poročilu kralju Ferdinandu s konca leta 1562: »Herr Vrbanus saliger bischoue zu Laibach hat im 47. jar ein sinodum gehalten« – *NŠAL, ŠAL I, f. 16/18*. Za to sinodo ne ve J. Benkovič – J. Benkovič, *Ljubljanska škofija*, 410.

605 »Inquisitio de articulis D. Leonardi, Paulis, Primi, Georgii et Caspari, facta ex mandato R. D. Urbani episcopi Labacensis mense octobri 1547« – obj. v P. Hitzinger, *Beiträge*, 4–5.

606 J. Rajhman, *Pisma*, 88 (Trubarjevo pismo škofu Seebachu: Ljubljana, 8. julij 1561). Med duhovniki, ki so Trubarju svetovali, naj pobegne, bi utegnil biti Jurij Jurman, župnijski vikar na Svibnem, po letu 1547 oziroma 1548 pa v Šentjerneju – glej Jurmanov biogram v poglavju »Biogrami duhovnikov«.

607 Prim. M. Rupel, *Primož Trubar*, 59. Trubar se je po navedbi škofa Seebacha izognil tudi škofijski sinodi, na katero je bil trikrat klican »vmb etlicher artikl willen, die er contra catholicam ecclesiam gepredigt, gelernet vnd gehalten hat«. Sinoda je odsotnega Trubarja obsodila kot heretika in shizmatika ter mu odvzela kanoniško prebendo v Ljubljani; njegove knjige so bile zasežene, nekatere med njimi sežgane (seine puecher genumen, etlich verprendt vnd etlich behalten werden) – *NŠAL, ŠAL I, f. 16/18*. Prim. P. Simoniti, *Med knjigami*, 25; 45, op. 29.

dolžnosti na kapiteljsko župnijo Sv. Jerneja; takšno časovno opredelitev omogoča sklep ljubljanskega mestnega sveta z dne 7. marca 1547,⁶⁰⁸ ki je za nas tudi sicer zanimiv. Zaradi pritožb, da v mestu ni več slovenskih pridig, so mestne oblasti sklenile, naj se h generalnemu vikarju Lenartu Mertlicu odpravita župan in eden izmed svetnikov s prošnjo, da bi uvedli v špitalu nekaj pridig v slovenskem jeziku.⁶⁰⁹ Omenjeni sklep potrjuje, da je bil Trubar v kapitlju zadolžen za slovenske pridige,⁶¹⁰ po drugi strani pa govori o večjem pomenu pridiganja pri stolni cerkvi in v mestu sploh.⁶¹¹ Trubarjeve pridige je bržčas prevzel »novi vikar« Gašper Rokavec, znan po zanikovanju Marijine svetosti.

V ohranjenem protokolu z enodnevnega zaslišanja je uvodoma naštetih devet »zmotnih členov«, ki jih je s pričevanjem potrdil ljubljanski stolni levit Janez Varaždin.⁶¹² Obdolžencem so očitali, da 1. zaničujejo blaženo Devico Marijo in svetnike; 2. učijo, da vigilije nič ne koristijo; 3. so se posmehovali in zaničevali procesije, ki so jih imeli za cesarja in kralja; 4. nikoli ne opravljajo kanoničnih ur in maš; 5. so se rogali škofu, ko je ta posvečeval nove duhovnike; 6. učijo, da jim litanije sv. Gregorja /Markova procesija/ nič ne pomenijo; 7. delijo obhajilo pod obema podobama; 8. učijo, da krizma in blagoslovljena voda nista nič; 9. so jedli meso v času štiridesednevnega posta.⁶¹³

Kot prva priča je 5. oktobra 1547 nastopil Jakob Scherer, župnik v Gornjem Gradu.⁶¹⁴ Pred škofom Textorjem je povedal, kako je Wiener na vse svete pri-

608 ZAL, *Cod I/6 -1547, fol. 47.*

609 Poleg pridig v nemščini so bile v Ljubljani, kot je razvidno iz zapisa mestnega sklepa, še pridige v slovenščini in italijanščini. Prim. odločitev mestnih svetnikov 7. oktobra 1547, naj se poprosi (stolnega vikarja) Andreja Waldhauserja, da bi še nekaj časa ostal v Ljubljani in pridigal, ker naj sicer v mestu ne bi bilo nobenega pridigarja več – ZAL, *Cod I/6 -1547, fol. 51.*

610 Vsaj do začetka dvajsetih let 16. stoletja so v kapitlju običajno pridigali vikarji. Drugačen pridigarski red pri stolni cerkvi dokazuje posredno Trubar, ko se spominja, kako je »tudi gospod /škof/ Urban Textor /.../ rajnega gospoda Pavla Wienerja in mene posebej naprosil, da sva opravljala pridigarsko službo v tukajšnji /ljubljski/ stolnici v nemškem in slovenskem jeziku« – J. Rajhman, *Pisma*, 88.

611 F. Kidrič, *Doneski*, 154 sl.

612 »Aliquot articuli erronei depositi contra praedicatores Labacenses, contestati per Dominum Joannem Warasdinum levitam Labacensis cathedralis ecclesie.« O Varaždinu žal nimamo kakih drugih podatkov.

613 Vsebinsko protokola povzemamo precej podrobno, ker je bilo besedilo objavljeno že pred več kot stotridesetimi leti in ker je danes izgubljen izvirnik, ki ga je hranila Semeniška knjižnica – informacija ravnatelja knjižnice dr. M. Smolika. Dokaj izčrpen povzetek najdemo tudi v T. Elze, *Paul Wiener*, 14–18. Z vidika Trubarjevega življenja obravnava protokol F. Kidrič, *Ogrodje*, 92–96.

614 Kot kaže, je Scherer hkrati opravljal službo vikarja v Kranju – prim. NŠAL, *GG A, f. 12* (1547); J. Žontar, *Zgodovina mesta Kranja*, 176. 24. avgusta 1555 je bil (isti?) Scherer prezentiran na beneficij sv. Jurija na ljubljanskem gradu – NŠAL, *Zbirka listin, 1555 VIII 24. Augsburg*. Prim. biogram zanj v poglavju »Biogrami duhovnikov«.

digal, naj ljudje svetnikov ne častijo in se nanje ne obračajo, saj »angeli posredujejo za nas«. Tudi Trubar da je nekoč, ko je pridigal iz Apostolskih del, izjavil, da maša nič ne velja, ne za žive ne za mrtve, pri čemer ga Mertlic ni opozoril ali pograjal. Dela J. Brenza, J. Spangenberg in podobne heretične knjige sta imela, po Schererjevem pričevanju, Wiener in Dragolič.⁶¹⁵ Na vprašanje, ali pozna kake poročene duhovnike, je naposled Scherer odgovoril, da je slišal od kmetov, kako so nekateri duhovniki svoje gospodinje klicali žena.

Tistega dne sta pričala še Filip Strauss, kaplan v ljubljanskem Gradišču,⁶¹⁶ in N. N. Strauss je bil kratek; Wienerja, Dragoliča in Trubarja je slišal pridigati z besedami: Če ne boste verjeli evangeliju in opustili malikovanja, vas bo doletela huda kazen. Posebej je Strauss omenil Dragoliča, ki naj bi dejal, da se grehi odpuščajo samo na tem svetu in ne v prihodnjem ter da »naša dobra dela ne prinašajo zasluženja«.

Naslednja, neimenovana priča je bila bolj zgovorna.⁶¹⁷ Povedala je, kako je Wiener »s hudimi psovkami« javno govoril, da Marija ljudstvu ne more ničesar izprositi. Oba, Mertlic in Wiener pa bi, če bi mogla, sploh storila, da Marijinega imena v cerkvi ne bi več javno izrekli. Nekatero osebo je ta anonimna priča nadalje slišala učiti, da nobenemu grešniku svojih grehov ni treba povedati pri spovedi. Reči morajo le: »Izjavljam, da sem kriv pred Bogom, in prosim za odvezo svojega spovednika.« O Devici Mariji je pridigal tudi novi vikar Rokavec, češ da nima večjega dostojanstva ali zasluženja kakor njena mati, ki je njo samo rodila in ki ima prav toliko zaslug kot navadne matere. »In preprosto ljudstvo je od njegove pridige zbežalo in tudi jaz sem, ko sem slišal te besede, pobegnil.«⁶¹⁸

Izpovedim prič je istega dne sledilo zaslišanje obtoženega pridigarja Jurija Dragoliča.⁶¹⁹ Prvo vprašanje se je nanašalo na kraljevi mandat, ki bi moral biti razglašen »ob cesarjevi zmagi nad sovražniki«. Dragolič je odgovoril, da sta Strauss in Wiener dobila mandat v roke, vendar da ga nobeden od njiju ni

615 V objavljenem besedilu so pri Trubarju in obeh vikarjih navedena samo osebna imena. P. Hitzinger, naslanjajoč se na zapiske škofa Hrena, Jurija napačno istoveti z Jurijem Kobilo – Juričič(č)em (Jureschitsch).

616 Morebiti identičen s Filipom Stokratom oziroma Straussom (Philippus Stockrat oder Straus), kateremu je ljubljanski kapitelj leta 1560 zaupal župnijo Naklo – *NŠAL, KAL, Spisi, f. 272/1*. Glej ustrezn(a) biogram(a) v poglavju »Biogrami duhovnikov«.

617 Zdi se, da je bil ta priča laik.

618 »Et communi populus ab ipsius concione aufugit et ego quoque aufugi ista verba audiendo.«

619 O tem, da se je Jurij pisal Dragolič in ne Jurešič/ Juričič, glej M. Rupel, *Primož Trubar*, 59, 61–62. Dragolič ni bil generalni vikar ljubljanske škofije – kot beremo v J. Gruden, *Zgodovina slovenskega naroda*, 618 –, prav tako pa v kapiteljskih virih nismo našli potrditve, da bi bil kanonik.

izvršil.⁶²⁰ Na vprašanja, ali je kaj pridigal o vicah in o Devici Mariji, ki je daleč nad ostalimi ženami, ter o zakramentih, je Dragolič odgovoril negativno. Ko pa je bil vprašan, koliko je vseh zakramentov, je potem, ko je nekaj časa molčal, premišljuječ sam pri sebi odgovoril: »ne vem«. Med pisci, ki jih je bral, je navedel Vicelina in druge, »večina katerih je bila novotarjev iz enakega /Vicelinijevega/ testa«; uporabljal pa je Dragolič tudi Wienerjeve spise. Nato je priznal, kako se je že zgodilo, da je dal odvezo spovedancu, ne da bi ga poprej natančno povprašal o okoliščinah njegovih grehov. V zvezi s Kristusovo navzočnostjo v hostiji je Dragolič na koncu izjavil, da je po izrečenih posvetilnih besedah duhovnika pri maši v hostiji Rešnje Telo »samo po človekovi veri« (per solam fidei humanam).

Protokol, ki ga je zapisal javni notar cesarske avtoritete Martin Oenotrij pred pričama Gregorjem Portnerjem in Jožefom pl. Rabattom, razkriva, da so se v stolnici sredi štiridesetih let 16. stoletja že glasno ubesedovali in udejanjali nekatere čisto protestantski pogledi. Od še nevtralnega evangelizma, ki odseva v statutu iz leta 1533, se je kapitelj v slabih petnajstih letih precej približal prepadu med rimskokatoliško in protestantsko veroizpovedjo. K radikalizaciji sta poleg mladega Trubarja gotovo najbolj pripomogla Mertlic in zlasti Wiener, pri katerem je preiskava trajala najdlje in ki je bil tedaj bojda star že nekaj nad petdeset let.⁶²¹ Wienerju je bilo poleg zgoraj povedanega še izrecno očitano, da ni opravil maše za pokojno ženo kralja Ferdinanda in da se je že drugič oženil.

Obtoženi je odgovoril s pisno izpovedjo vere, ki naj bi jo spisal šele po zaslišanjih na Dunaju konec junija 1548.⁶²² Tja so ga prepeljali iz ječe Ljubljanskega gradu, kamor so ga bili zaprli jeseni 1547, da bi ga zaslišala nova, »močnejša« verska komisija. Kdaj točno je prišlo do selitve procesa proti Wienerju, ni znano. V oktober 1547 datira deželnostanovska prošnja ljubljanskemu škofu, naj pri kraljevem veličanstvu izprosi boljšo oskrbo za slabotnega zapornika – Wienerja naj se pusti v njegovi hiši v mestu ali pa naj se mu omogoči dostop nesumljivih oseb na deželnem glavarstvu.⁶²³ Ne oziraje se na to,

620 Na podlagi te izjave bi mogli sklepati, da se je tudi Filip Strauss nagibal k protestantizmu.

621 Glede Wienerjevega življenjepisa se opiramo na prispevka: SBL, zv. IV, geslo *Wiener, Pavel*, 691 in T. Elze, *Paul Wiener*, 1–52.

622 Izpoved vere je Wiener pospremil z obrazložitvijo, t.i. memorialom, naslovljenim na kralja Ferdinanda – obj. v T. Elze, *Paul Wiener*, 44–52.

623 »Ihr fürsßliche gnade herr bischoff zu Laybach werde von denen Crainerischen löblichen landtstände ersucht, bey der khöniglichen mayestät souill auszuwierkhen, das herr Paulus Wiener thumbherr zu Laybach (als welcher aus landtsfürsßtlichen beuelich auff alhiesiger landtschaubtmanschafft gefänglich verwahret wierdt) eintweder von besserer wartung seiner schwachheit wegen herab in die statt in sein behausung gelassen, oder aber auff der landtschaubtmanschafft frey zusein, vnd selben der zuegang vnuerdächtiger personen vergunet werden. Gehörrt zum 8ber 1547ten.« – *ARS, Stan. a. I, šk. 852, Registraturi*

kako se je škof odzval na apel deželnih stanov, ostaja dejstvo, da je moral Wiener kmalu na Dunaj,⁶²⁴ kjer so ga po zaslišanju izpustili kljub temu, da svojih verskih pogledov ni preklical. Leta 1549 je odšel kot pregnanec na Sedmograško, kjer je leto in pol pred svojo smrtjo – umrl je 16. avgusta 1554 – dosegel čast prvega superintendenta.⁶²⁵

Pavel Wiener in Lenart Mertlic pred procesom

Če preletimo najprej zbrane podatke o Wienerjevi duhovniški karieri pred letom 1547,⁶²⁶ moremo prav začeti z letom 1527, ko je bil 13. junija kot ljubljanski kanonik v družbi dveh drugih kapitularejev navzoč pri obračunu večletnega dolga od neke desetine.⁶²⁷ V mlajši listini, datirani 25. september 1530, nastopa Wiener kot eden od izvršiteljev oporoke duhovnika Jerneja Slavoniča, ustanovitelja beneficija pri oltarju sv. Trojice na empori ljubljanske stolnice.⁶²⁸ Gre za »klasično katoliško« mašno ustanovo, katere premoženje in nanj vezano bogoslužje je bil oporočitelj izročil v upravo ljubljanskemu kapitolu.

Najzgodnejše, nam poznano Wienerjevo dejanje v kapitolu, odstopajoče od strogo tradicionalnega, bi bilo potemtakem sodelovanje pri kapiteljskem statutu leta 1533. To sicer ne pomeni, da se Wiener ni pričel oddaljevati od rimsko-katoliške Cerkve že prej, dasi so njegove pridige, kot piše na primer J. Rajhman, postajale vedno bolj polemične (še)le pod Trubarjevim vplivom.⁶²⁹ Kakšno versko politiko naj bi Wiener vodil ob učenem, a bolehnem generalnem vikarju Mertlicu, in zagnanem kapiteljskem vikarju oziroma kanoniku Trubarju, je razvidno iz njegove izpovedi leta 1548.⁶³⁰ V dogovoru s svojimi somišljeniki se je želel Wiener ravnati po načelu, da bo javno pridigal zgolj o tistih rečeh, ki jih uči

protokoli (1544–1555), fol. 200. (Datum vpisa, 7. oktober 1548, ki ga navaja tudi vloženi regist, je torej napačen.)

624 Njegovo premoženje v hiši, v kateri je stanoval kot kanonik, sta 6. oziroma 7. junija 1548 v imenu kapitlja inventarizirala Mihael Hasiber in Andrej Mager. Pismo obeh kanonikov škofu Textorju z dne 8. junija 1548 odraža dokaj dobrohoten odnos do Wienerja – *NŠAL, KAL, Spisi, f. 138/16.*

625 Njegovo kratko »škofovanje« se omenja tudi v *Handbuch der Kirchengeschichte*, Bd. IV, 338.

626 Medtem ko o Wienerjevem (mašniškem) posvečenju ne vemo ničesar, naj na tem mestu opomnimo na zapis o bakalavreatu, ki si ga je Wiener pridobil na artistski fakulteti na Dunaju leta 1517 – P. Simoniti, *Humanizem*, 251, št. 169.

627 *NŠAL, ŠAL I, f. 20/2a.*

628 *NŠAL, Zbirka listin, 1530 IX 25.*: »Ich Jorg Braunsperger, ich Pauls Wiener baid /.../ verordennt vnnd gesetzt testamentarien, weyllennnd des ersamen vnnd geistlichen herrn Bartlme Slawonitsch laybriesters Laybacher bistumbs.« Prim. J. Veider, *Stara ljubljanska stolnica*, 77; 106, op. 70.

629 SBL, zv. IV, geslo *Wiener, Pavel*, 691.

630 T. Elze, *Paul Wiener*, 44 sl.

tudi uradna Cerkev in ki zanj niso sporne. Na drugi strani bi o nazorih, s katerimi ne bi soglašal, v javnosti molčal in bi o svoji veri govoril samo, če bi bil o tem vprašan.⁶³¹

Če pomislimo na navedbe priči z ljubljanskega zaslišanja, se zdi, da se je Wiener tega načela trdnjeje držal v tridesetih kakor štiridesetih letih. Očitno je bil namreč tako kot marsikateri njegov sodobnik in sorojak čedalje bolj prepričan, da je potrebno Cerkev reformirati z odpravo *papeških nauk* o transsubstanciaciji, zakramentih, maši kot spravni daritvi, vicah in nenazadnje o papeškem prvenstvu ter vlogi Cerkve pri razlagi Svetega pisma. Poleg tega je, tudi sam (dvakrat) poročen,⁶³² nasprotoval obveznemu duhovniškemu celibatu in obhajanju pod eno podobo.⁶³³

A četudi bi Wiener ostal povsem zvest deklarirani obzirnosti, svojega odnosa do »malikovalske vere« ne bi mogel zares prikriti; v obdobju najmanj dvajsetletnega delovanja ga namreč srečujemo na različnih vidnih položajih. Tako je bil občasno škofijski oskrbnik v Ljubljani in kapiteljski prokurator, skrbel je za kaplaniji pri sv. Janezu pred Šempeterskim mostom in sv. Lovrencu⁶³⁴ ter bil »zaradi zaslug« leta 1543 prezentiran za dekana kolegiatnega kapitlja v Novem mestu.⁶³⁵ Po smrti škofov Ravbarja in Kacijanarja je, prvič skupaj z Mertlicem in drugič z Wallichom, inventariziral premoženje pokojnih škofov,⁶³⁶ prav tako pa ga junija 1546 najdemo recimo v Gornjem Gradu pri predložitvi enoletnega

631 Prim. M. Rupel, *Primož Trubar*, 56.

632 T. Elze, *Paul Wiener*, 9.

633 Vprašanji duhovniškega celibata oziroma poročenosti duhovnikov in obhajila pod obema podobama je na načelni ravni razčistil sicer šele tridentinski koncil – prim. A. Strle, *Vera Cerkve*, 395 (24. seja, Dekret o zakramentu zakona, kanon 9), 319 (13. seja, Dekret o presveti evharistiji, 3. poglavje); H. Jedin, *Das Konzil von Trient*, 26, 33 sl. Glej še razdelek o konkubinatu in poročenosti duhovnikov v poglavju »Duhovniki«, podpoglavje »Nravno življenje in disciplina /.../«.

634 Kot škofijski oskrbnik v Ljubljani je omenjen na primer leta 1527, 1528 in 1531 – *NŠAL*, *ŠAL I*, f. 20/2a; *NŠAL*, *GG A*, f. 13, f. 17. Kapiteljski prokurator je bil v letih 1531–1533 škofov oskrbnik pri ljubljanskih cerkvah sv. Janeza in sv. Lovrenca (tj. Klemenca in Fridolina na Bregu) pa v letih 1536–1537 – prim. *NŠAL*, *KAL*, *Urbarji*, št. 1, 194; *NŠAL*, *KAL*, *Spisi*, f. 78/33, 56/33.

635 Na novomeško dekanijo je Wienerja 6. aprila 1543 prezentiral generalni vikar oglejskega patriarha, čeprav je prezentacijska pravica pripadala tamkajšnjemu kapitlju, patriarhu pa (le) pravica do potrditve in umestitve – glej F. Baraga, *Kapiteljski arhiv*, 141, št. 248.

636 »Als vns bewist, wie her Christof Rauber seliger gedachtnus gewesener der annder bischoue zu Laybach mit todt verschiden /.../, zween thuembherren, nemblich herrn doctoren Lienhardten Mertlitz vnd herren Paulus Wiener hiryber geen Obernwurg, aus mittel des capitels hie verordennt, sich der inuuentierung vnd administration alda angemast /.../. Desgleichen nach absterben ietz gemelts herren Bischof Frantz /.../ her Paulus Wiener vnd her Mathes Walich« – iz pisma kapitlja v *NŠAL*, *Škofje: Textor*.

obračuna za Savinjski urad gornjegrajskega gospostva.⁶³⁷ Upošteva je, da je v letih od okrog 1530 do 1547 opravljal še razne naloge v vse bolj protestantskem deželnem zboru,⁶³⁸ lahko rečemo, da je bil Wiener skoraj dve desetletji najvplivnejša cerkvena osebnost v Ljubljani.⁶³⁹ In to kljub temu, da je imel med rezidencialnimi kanoniki *de jure* najvišjo funkcijo v duhovnih zadevah njegov »sopotnik« v kapitlju Lenart Mertlic.

Lenart Mertlic, rojen v Kamniku okrog leta 1490,⁶⁴⁰ je študiral najprej na dunajski univerzi, kamor se je vpisal v prvem semestru leta 1508.⁶⁴¹ V letih 1515–1516 ga je lavantinski škof Lenart Peurl posvetil v akolita, subdiakona in diakona,⁶⁴² ne vemo pa, kdaj in kje naj bi doktoriral iz civilnega in kanonskega prava. Z naslovom »doktor« se v virih prvič pojavi 7. junija 1529, ko se je zadrževal v Gornjem Gradu.⁶⁴³ S polnim akademskim nazivom se omenja v najmanj dveh virih z začetka štiridesetih let 16. stoletja, od katerih je natančnejši mlajši od obeh zapisov. Ta Mertlica, ki v škofovem imenu izdaja razsodbo v sporu zaradi Ravbarjevega beneficija, označuje kot doktorja obojega prava, ljubljanskega kanonika in (generalnega) vikarja škofa Kacijanarja.⁶⁴⁴

Medtem ko je imel Mertlic ljubljanski kanonikat najverjetneje že leta 1529 (in ne leta 1533) – o čemer bi pričala njegova navzočnost pri gornjegrajskih obračunih –,⁶⁴⁵ ga je, kot se zdi, na mesto generalnega vikarja ob svojem imenovanju postavil škof Kacijanar.⁶⁴⁶ To službo je Mertlic po Textorjevem priho-

637 V NŠAL, GG A, f. 76.

638 Prim. M. Košir, *Stanovski organi*, 51, op. 174; 88, op. 328.

639 Prim. V. Rajšp, *Razširjenost protestantizma*, 270.

640 Osnovni biografski podatki zanj v SBL, zv. II, geslo *Mertlic, Lenart*, 100.

641 »Leonhardus Mercktlitz de Stain« – MUW II, 1508/I A 129.

642 22. septembra 1515 v akolita, 22. decembra 1515 v subdiakona ter 16. februarja 1516 v diakona – F. Hutz, *Das Weiheregister des Lavanter Bischofs*, 115, št. 2174; 119, št. 2271; 122, št. 2364.

643 »Durch doctor Leonharten Mertlitz« – NŠAL, GG A, f. 25, »Schaffersrechnung« 1528, fol. 239.

644 NŠAL, ŠAL-Ž, *Ljubljana - Sv. Nikolaj*, f. 165a, *Ravbarjev beneficij*: »Publicata est hec sententia per reverendum et eximium iuris utriusque doctorem dominum Leonhardum Mertlitz canonicum Laibacensem reverendissimi in Christo patris et domini domini Francisci episcopi Labacensis vicarium« (28. avgust 1542). Mertlic torej ni bil doktor teologije, kot piše v SBL, zv. II, geslo *Mertlic, Lenart*, 100. Napačna je tudi domnevno nekaj desetletij mlajša opredelitev vsebine spisa, in sicer v tistem delu, ki Mertlica imenuje arhidiakona za Gorenjsko. Prim. NŠAL, *Zbirka listin, 1541 IV 28. Ljubljana*: »Lienhartn Mertlitz pailer rechtn doctor vnd meins gnedigen herrn bischofen von Laybach vicari generall.«

645 Na Mertlicev kanonikat se bržčas nanaša notica ob obračunu za župnijo Sv. Mihael pri Pliberku, inkorporirano menzi ljubljanskega škofa, z dne 7. junija 1529 – NŠAL, GG A, f. 25, »Schaffersrechnung« 1528, fol. 239.

646 V vlogi generalnega vikarja slej ko prej nastopa 9. aprila 1537 – NŠAL, KAL, *Spisi*, f. 56/33.

du na škofijski sedež obdržal, z razsodbo na ljubljanskem procesu pa je vse svoje prebende oziroma službe izgubil ter nedolgo potem, že dlje časa bolan, tudi umrl (spomladi 1548?).

Po tem ekskurzu si moramo glede procesa končno zastaviti vprašanje, kdo je odsotnemu škofu Textorju pošiljal poročila o delovanju protestantsko naravnane stolne duhovščine. Odgovora nimamo, a se mu z nadaljnjimi vprašanji lahko nekoliko približamo. Sprašujemo se denimo, ali gre ovajalce iskati v prvi vrsti med arhidiakoni in bosonogimi menihi?⁶⁴⁷ In ali je bil med temi ključna oseba upravitelj radovljiškega arhidiakonata Nikolaj Škofič,⁶⁴⁸ ki ga literatura napačno imenuje tedanjega generalnega vikarja⁶⁴⁹ in ga Trubar sam označuje kot svojega »največjega sovražnika« po smrti škofa Textorja?⁶⁵⁰ Ali je morda »imel vmes prste« ljubljanski kanonik ter domnevni župnik in arhidiakon v Ribnici Andrej Mager,⁶⁵¹ ki naj bi 29. avgusta 1562 Trubarju prepovedal vstop v ribniško cerkev?⁶⁵² Ali pa se je ob svojih redkih obiskih v Ljubljani naraščajoče reformacijske gorečnosti ustrašil sam dekan kapitlja Arnold von Bruck, Ferdinandov dvorni pevec, dirigent in skladatelj?⁶⁵³ In nenazadnje, kakšen odnos je imel do protestantizma župnik v Gorjah Rupert Kuplenik,⁶⁵⁴ konec novembra 1547

647 Takole se namreč glasi stavek iz Trubarjevega pisma kralju Maksimilijanu 2. januarja 1560: »In ko sem v teh svojih farah in prebendah začel pridigati evangelij v pravem smislu ter katekizem, sem bil dostikrat v veliki nevarnosti; preganjali so me arhidiakoni, bosonogi menihi, tudi gospod Nikolaj Jurišič, deželni glavar kranjski /.../« – J. Rajhman, *Pisma*, 42.

648 Po smrti svojih staršev, meščana iz Loke Mateja Škofiča in njegove žene Marjete, je Nikolaj 25. maja 1547 ustanovil špital v Škofji Loki, in sicer kot »der pfarrer vnd erzbiester amts verwalter zu Radtmanstorff« – *ARS, Zbirka listin, 1547 V 25. Loka; NŠAL, KAL, Spisi, f. 58/2*. Na položaju ljubljanskega generalnega vikarja in kanonika ga srečamo (še) 27. oktobra 1551 – *NŠAL, ŠAL-Ž, Ljubljana - Sv. Nikolaj, f. 165a, Ravbarjev beneficij*: »per r(everendum) d(ominum) Nicolaum Scoffitsh, canonicum Labacensem et vicarium generalem.«

649 Na primer v SBL, zv. IV, geslo *Trubar, Primož*, 207. Napaki je najbrž botrovala Trubarjeva oznaka za Škofiča – »vicarius generalis«, ki pa se očitno nanaša na čas po Textorjevi smrti. Glej ustrezní navedek v naslednji opombi.

650 »Niclas Scofitz, vicarius generalis und domherr zu Laibach /.../ der des Trubers von wegen der religion, nach dem gestorbenen bischof Urbano höchster feind gewest, und viel christen verfolgt, und zu begraben nit gestatten worden /.../« – opis Trubarjeve vrnitve v Ljubljano leta 1561. Čeprav je opis v tretji osebi, naj bi ga napisal Trubar – prim. T. Elze, *Primus Trubers Briefe*, 115–116; M. Rupel, *Primož Trubar*, 123.

651 V pregledanih virih izpričan kot kanonik v obdobju 1545–1558 – *ZAL, Cod I/5, fol. 187v, 190; NŠAL, KAL, Spisi, f. 283/2; NŠAL, Škofje: Textor*. Po Škofičevi smrti je vsaj začasno opravljal funkcijo generalnega vikarja – glej *ARS, Zbirka listin, 1561 VII 21. Ljubljana*. Kot nekdanji beneficiat pri oltarju sv. Rešnjega Telesa v ljubljanski stolnici se omenja v M. Smole, *Vicedomski urad*, 4. del, 402.

652 Podatke iz starejše literature v zvezi z Magrom povezuje *Skubic, Zgodovina Ribnice*, 111–112. Glej še Magrov biogram v poglavju »Biogrami duhovnikov«.

653 Več o dekanu von Brucku v ustreznem razdelku v podpoglavju »Prikaz dekanov«.

prezentiran za ljubljanskega prošta?⁶⁵⁵ Poleg zgoraj naštetih obremenilnih prič na procesu bi v krog morebitnih Textorjevih obveščevalcev utegnila soditi zgoraj omenjena kanonika Mihael Hasiber in Anton Tischler. Četudi bi se kdaj izkazalo, da je bil eden od njiju ali da sta bila celo oba, nasprotno, naklonjena protestantizmu,⁶⁵⁶ ne smemo spregledati, da sta oba svoj položaj v kapitlju, kot vse kaže, mirno ohranila.⁶⁵⁷

Razmere po procesu

Podoba je, da se je protestantska reformacija po letu 1547 odvijala le še zunaj kapitlja in stolnice. S prizorišča ljubljanske škofije so za vedno odšli Wiener, Mertlic ter Dragolič,⁶⁵⁸ ki je bil med tistimi, »kir so od straha zavolo blaga od prave vere stopili, zatajili inu vernim sovraž postali« – kot se je v Noviga testamenta pusledni dejl (1577) izrazil Trubar. Dragolič naj bi naredil samomor, kanonika Primoža Škofiča in Andreja Steinmetzerja (Stamizerja, lat. Latomusa) pa naj bi zaradi apostazije doletela nesrečna smrt. »Škofič si je tudi vrat ulomil, Stamizer je hotel iz kebla vodo piti, je per nim doli pal inu zdajci umrl, Drakolič je vpijoč, norčast inu v cagovanu konec vzel.«⁶⁵⁹ Medtem ko v kapitelskih virih kakega Primoža Škofiča ni opaziti – če odmislimo generalnega vikarja Nikolaja, nosita priimek Škofič (zgolj) levit Janez in kanonik Krištof –,⁶⁶⁰ se je v zvezi z Andrejem Steinmetzerjem vredno pomuditi zlasti pri njegovi

654 Na gorjansko župnijo ga je leta 1529 prezentiral kralj Ferdinand – NŠAL, *Zbirka listin*, 1529 I 22. *Stertzing*.

655 NŠAL, *Zbirka listin*, 1547 XI 26. *Augsburg*. Prim. ustrezeni razdelek v podpoglavju »Prikaz proštov«.

656 Škof Hren je imel za enega prvih heretikov v Ljubljani kanonika Davida (!) Hasiberja – P. Hitzinger, *Beiträge*, 2 (Memoriale scribendorum ad episcopum Seccoviensem). Vendar sledimo Davidu v kapitelskih virih šele od leta 1560 naprej – glej biogram za Davida Hasiberja v poglavju »Biogrami duhovnikov«.

657 Prim. pregled kapitelskih izdatkov za kanoniške plače za leto 1550/51 v NŠAL, *KAL*, *Spisi*, f. 287. Glej še ustrezna biograma v poglavju »Biogrami duhovnikov«.

658 Jurij Dragolič se je najverjetneje napotil v Črnomelj, kjer se omenja kot župnik še leta 1559 – M. Slekovec, *Doneski*, 42. Prim. ARS, *Vic. a.*, šk. 372, *Protokoli vic. sodišča št. 1* (1554–1557), fol. 46v: »Jorg Dragolitsch teutschordens pharrer zu Tschernembl.«

659 Navedek po M. Rupel, *Primož Trubar*, 208–209.

660 Na osnovi poročila o eni od zapuščinskih razprav za pokojnim Krištofom Škofičem iz leta 1600 ugotavljamo, da sta bila oba, Krištof in Janez, Nikolajeva (pozakonjena) sinova – glej NŠAL, *KAL*, *Spisi*, f. 142/2: »/.../ Das des herrn Christoffen Skhofitsch seeligen vatter etwo gewester canonicus zue Laybach etc. habe ein concubinam, Margaretha nambmens gehabt /.../. Damaln auch drey schwestern, welliche des herrn Christoffen Skhofitsch seeligen, bruedern weyllendt herr Hanns Skhofitsch genant, natürliche töchter sein /.../.« O stolnem levitu in kaplanu pri Sv. Petru Janezu Škofiču glej še NŠAL, *KAL*, *Spisi*, f. 287, »Ausgaben« 1560/61, fol. 8–9v, ARS, *Stan. a. I*, šk. 97, sn. 7 (10. marec 1565). O Krištofu Škofiču prim. L. Žnidaršič, *Šola pri stolni cerkvi*, 12–13.

prezentaciji na kaplanijo ljubljanskega špitala, nad katero je patronat imelo mesto.

Prek Steinmetzerja, ki je bil za špitalskega kaplana prezentiran 26. avgusta 1550⁶⁶¹ in ki je baje kmalu zatem »prestopil v novo vero«, naj bi namreč cerkev sv. Elizabete »prišla najbrž v roke luteranov«.⁶⁶² Po drugi strani I. Vrhovec o Steinmetzerju pravi, da je »menda največ pripomogel k temu«, da je špitalsko cerkev leta 1564 prepustil protestantom magistrat, ki je bil »do tedaj že ves luterski«.⁶⁶³ Čeravno na podlagi primarnega gradiva Steinmetzerjeve vloge pri »poluteranjenju« špitalske kaplanije ni mogoče niti zanikati niti kako drugače oceniti, pa Vrhovčevo tezo relativizira dejstvo, da se pričinja kariera Andreja Steinmetzerja pri ljubljanski stolnici že v začetku petdesetih let 16. stoletja. Nedolgo po protireformacijskem procesu se Steinmetzer v virih pojavi kot kanonik⁶⁶⁴ in še v času škofa Textorja kot stolni pridigar v slovenskem in nemškem jeziku.⁶⁶⁵

Medtem sta svoje delo za »pravo vero«, kateri sta ostala zvesta, nadaljevala Trubar in Rokavec. Le-ta⁶⁶⁶ si je v Kranju ponovno drznil nastopati proti vsem, že dolgo uveljavljenim krščanskim obredom, proti maši, pa tudi papeški svetosti, kraljevemu veličanstvu in škofu (vnderstanndten wider all cristliche lanng gehiebtten ceremonien, wider die mes auch dii babstlich heilligkeit, e(uer) khay(serlichen) m(ayestä)t vnd pischoff aus richten vnd zu schenden).⁶⁶⁷

V dobi škofa Petra Seebacha, ki je sledila Textorjevi, je bil ljubljanski kapitelj kot celota na strani uradne Cerkve. Ko so se kranjski deželni stanovi 10. junija 1560 Trubarju potožili glede verske oskrbe pri stolni cerkvi, je bil skupaj s škofom deležen kritike tudi kapitelj: oba »zanemarjata dušno pastirstvo in oznanjevanje Božje besede in ne pustita deliti obhajila pod obema podobama«.⁶⁶⁸ Za obrambo »naše svete katoliške Cerkve« pred cvinglijanci in drugimi »krivo-verci« so se kapitularji večkrat zavzeli zlasti na začetku šestdesetih let pod

661 NŠAL, Zbirka listin, 1550 VIII 26. Ljubljana.

662 P. Hitzinger, *Beiträge*, I.

663 I. Vrhovec, *Meščanski špital*, 34.

664 Prim. NŠAL, Zbirka listin, 1550 VIII 26. Ljubljana; NŠAL, ŠAL-Ž, Ljubljana - Sv. Nikolaj, f. 165a, *Ravbarjev beneficij* (27. oktober 1551). Za dekana kapitlja je bil imenovan pred 1. februarjem 1561 – glej ustrezni razdelek zgoraj v podpoglavju »Prikaz dekanov«.

665 »Andreas Latomus canonicus et Verbi vtriusque Idiomatis Cathedralis Ecclesiae Labacensis minister /.../. Anno 1556« – A. Gspan - J. Badalič, *Inkunabule*, 361, št. 449.

666 O Rokavcu SBL, zv. III, geslo *Rokavec*, *Gašper*, 129–130; J. Žontar, *Zgodovina mesta Kranja*, 175–180, 182.

667 Iz prepisa pisma škofa Seebacha cesarju Ferdinandu (1559) v NŠAL, ŠAL I, f. 16/3. Prim. NŠAL, ŠAL I, f. 16/14.

668 A. Dimitz, *Geschichte Krains*, Teil II, 244–245; J. Gruden, *Zgodovina slovenskega naroda*, 642–643.

generalnim vikarjem Škofičem.⁶⁶⁹ Po ovadbi škofa Seebacha s strani deželnih stanov konec leta 1562 pa svojega ordinarija niso podpirali samo na splošno, marveč so v pismu cesarju Ferdinandu⁶⁷⁰ dali vedeti, da so obtožbe na račun škofa maneuver, s katerim hočejo kranjski protestanti odvrniti cesarjevo pozornost.⁶⁷¹ Kar zadeva protestantsko reformacijo v kapitolu, potemtakem velja, da je pomenilo v obravnavanem obdobju leto 1547 hkrati njen vrh in padec.

669 Prim. *NŠAL*, *ŠAL I*, f. 16/4d: »Iniquum enim esset, si in urbe hac metropolitana a qua sedes episcopatus nuncupata est, atque pre aliis huius ducatus civitatibus multis donata privilegiis et citra honorem Dei et sacratissimae caesareae majestatis etc. iusa /iussa/ et sanctiones, qualiscunque error phanaticus oriri, alivae concederetur: nedum vel per dominos provinciales, aut quosvis inferiorum ordinum magistratus admitti debere, ut religio et pietas sanctae ecclesiae nostrae catholicae, missarumque ritus per istos ex patria nostra profugos haereticos, homines nempe diabolica fraude pollutos et obsessos, gravissimis detur, paretur et publicis afficeretur convitiis«. *NŠAL*, *ŠAL I*, f. 16/4c: »Venerabile capitulum Labacense postulat ab circumspecto et prudente domino consule informationem quid ipse super mandato domini capitanei, in causa communicantium zuinglianorum facere decrevisset.« Prim. še *NŠAL*, *ŠAL I*, f. 16/7.

670 Koncept ima datum 3. avgust 1563 – *NŠAL*, *ŠAL I*, f. 11/15. V celoti ga objavljamo v prilogi št. 14.

671 *Bischöfe*, geslo Seebach, Peter, 659. Prim. SBL, zv. III, geslo Seebach, Peter, 266.

III. DUHOVNIKI

III/1 Število

Ljubljansko škofijo obravnavane dobe je, kar zadeva število duhovnikov, zaznamoval enak trend kakor vsa tista območja zahodne Cerkve, na katerih se je reformacija vsaj začasno trdneje zasidrala. Gre za proces naraščanja števila predvsem svetnih duhovnikov do nekako dvajsetih let 16. stoletja, ki mu je sledil proces upadanja. Ob tem moramo poudariti, da je bil takšen trend izrazitejši v mestih, kjer se je odnos meščanov, ki so še ob koncu 15. stoletja vneto ustanavljali mašne in oltarne kaplanije, pod vplivom reformacije spremenil: prevladal je nezaupljiv in sčasoma odklonilen odnos ne le do duhovnih ustanov, ampak tudi do tradicionalnega pojmovanja duhovništva sploh.¹ Medtem ko je bilo torej za predreformacijski čas značilno visoko število mestne duhovščine, so prinesla prva desetletja reformacije občutno pomanjkanje duhovnikov tako v mestih kot na podeželju.

Konkretni številčni podatki v virih: župniji Kranj in Svibno

Virov, ki bi duhovnike ljubljanske škofije ali njenega kranjskega dela predstavljali s kvantitativnega vidika, praktično nimamo. Če izvzamemo nekoliko povednejše kapitelske vire,² se moremo iz ohranjenih drobcev drugega gradiva poučiti le o številu duhovnikov, ki so delovali na omejenem škofijskem območju v ožjem časovnem izseku proučevanega obdobja. Leta 1486 je Pavel Santonino denimo zapisal, da slušbuje pri župnijski cerkvi v **Kranju** enajst stalnih duhovnikov.³ Petindvajset let pozneje so Kranjčani sami v pismu kralju Maksimilijanu navajali, da skrbi za redno bogoslužje v njihovi župniji poleg župnika šestnajst duhovnikov.⁴ Ker obeh navedb ni mogoče preveriti, ju ne moremo jemati kot objektivno veljavni, verjamemo pa lahko, da se je število kranjske duhovščine v letih 1486–1511 dejansko dvignilo. Na to bi kazalo tudi povečanje števila usta-

1 Prim. TRE, Bd. XXVII, geslo *Priestertum*, 418–419; W. Joest, *Martin Luther*, 178–179.

2 Številu kanonikov je namenjen poseben razdelek v poglavju »Ljubljanski stolni kapitelj«, podpoglavje »Sestava«.

3 P. Santonino, *Popotni dnevniki*, 41.

4 Regest pisma z dne 3. avgusta 1511 v odgovoru kralja Maksimilijana, datiranega Pergine, 18. avgust 1511 – v *UA Graz, Apparat der Maximilian-Regesten*.

nov v kranjski župnijski cerkvi,⁵ glede katerega se meščani pohvalijo v omenjenem pismu.⁶

Naslednji omembe vredni podatek se nanaša na župnijo **Svibno** in ga najdemo v kapitelskem urbarju s konca 15. stoletja. V njem beremo, da mora svibenski vikar del nadarbinskih dohodkov porabiti za hrano in pijačo zase, štiri druge duhovnike in učitelja.⁷ Tedanja svibenska župnija naj bi imela potemtakem najmanj pet rezidirajočih duhovnikov: župnijskega vikarja, (prvega) kaplana⁸ in tri duhovnike, o katerih statusu sicer ne vemo nič določnega. Vendar domnevamo, da sta vsaj dva izmed njih, če že ne vsi trije, delovala (tudi) kot duhovna pomočnika,⁹ saj župnija po eni strani ni bila niti majhna niti lahko prehodna in je po drugi strani prinašala lepe dohodke.¹⁰

Za ostale nemestne župnije ali vikariate nudijo nekaj snovi za ugotavljanje številčnosti duhovnikov zapisi pogojev ob oddaji župnij v zakup¹¹ in posamezni vpisi v omenjenem kapitelskem urbarju.¹² Toda največ, kar iz njih izvemo, je to, da je imela večina župnijskih vikarjev, ki so se posvečali zlasti upravi temporalij, duhovnega pomočnika oziroma kaplana.¹³ Da pa se na takšne vire ne moremo zanašati, je jasno že, če pomislimo na klerike z različnimi stopnjami posvečenja, ki so pomagali na župnijah, a se njihovo ime bodisi ni nikoli zapisalo bodisi je kako drugače izginilo v pozabo.

5 Prim. J. Žontar, *Zgodovina mesta Kranja*, 57 sl.

6 Kranjčani pišejo kralju Maksimilijanu, da so dotlej ustanovili že osem kaplanij in da načrtujejo ustanovitev še dveh. (Ker je njihov župnik Matija Operta umrl in bi morala biti zdaj župnija utelešena menzi ljubljanskega škofa, izražajo zaskrbljenost, da bi inkorporacija prizadela dotakratni bogoslužni red župnije.)

7 *NŠAL, KAL, Urbarji*, št. 1, 268.

8 Prav tam se namreč posebej navaja letna plača svibenskega kaplana.

9 V župniji je bilo resda precej bratovščin – seznam pobranih cerkvenih dragocenosti iz leta 1526, obj. v A. Koblar, *Kranjske cerkvene dragocenosti*, 199–200, jih izkazuje šest samo za župnijsko cerkev –, toda vsaj nekatere med njimi so imele svojega duhovnika; takega duhovnika svibenski vikar najbrž ne bi bil dolžan hraniti po naročilu ljubljanskega kapitlja.

10 Glede obsega glej popis podružnic iz leta 1526 – navedek v prejšnji opombi. Prim. M. Miklavčič, *Predjožefinske župnije*, 51; zemljevid k prilogi: »Cerkvena uprava na Kranjskem do jožefinskih reform 1782–85«. O dohodkih župnije v poglavju »Ljubljanski stolni kapitelj«, podpoglavje »Kapiteljsko gospodarstvo«.

11 Na primer v *NŠAL, KAL, Spisi*, f. 90/6 (za Kranj oziroma Šmartin pri Kranju), in *NŠAL, KAL, Spisi*, f. 283/2 (za Vodice).

12 *NŠAL, KAL, Urbarji*, št. 1, 129 sl., 159.

13 Prim. število duhovnih pomočnikov v začetku 16. stoletja na župnijah/ vikariatih, ki so bili nekoč del pražupnije Bela Cerkev (inkorporirana cisterci v Stični): »V Škocjanu je bil vikar Jurij z dvema kaplanoma, na Raki Vincencij Molik (Meylikh) prav tako z dvema pomoč-

Poskus izračuna števila duhovnikov za predreformacijski čas:
župniji s sedežem v mestih Radovljica in Kranj

Tudi iz redkih listin, ki zadevajo trške in mestne župnije ter beležijo imena več duhovnikov hkrati, v glavnem ni razvidno, ali so ti delovali v samem trgu oziroma mestu ali predvsem zunaj njega. Takšen podatek bi lahko pogojno uporabili pri župnijah s sedežem v naseljih, za katera je znano vsaj približno število prebivalcev. V **Radovljici** na primer, ki je iz trga postala mesto v osmem desetletju 15. stoletja, je živelo znotraj obzidja okrog dvestopetdeset ljudi.¹⁴ V šestdesetih letih istega stoletja srečamo v virih pet duhovnikov »radovljiške cerkve«: proštovega vikarja Nikolaja Ortnerja, tri kaplane oziroma duhovne pomočnike¹⁵ ter kaplana bratovščine sv. Rešnjega Telesa.¹⁶ Če bi torej vseh pet duhovnikov oskrbovalo samo omenjenih dvestopetdeset ljudi, bi znašalo številčno razmerje med svetnimi duhovniki in radovljiškim trškim (mestnim) prebivalstvom 1 : 50. A razmerje je bilo v resnici manj ali celo dosti manj ugodno, za kar govorijo naslednja dejstva. Prvič, med radovljiške župljane v ožjem smislu bi bilo potrebno šteti vsaj še prebivalce Predtrga in neposredne okolice Radovljice. Drugič, delovanje radovljiškega vikarja se je raztezalo nad celotnim župnijskim ozemljem.¹⁷ Tretjič, ne vemo zagotovo, ali je bilo delo navedenih treh duhovnih pomočnikov osredotočeno zgolj na Radovljico in njeno ožjo okolico, kajti izraza »radovljiška cerkev« in »cerkev v Radovljici« lahko označujeta župnijsko cerkev sv. Petra in/ali vso župnijo.¹⁸

Sicer pa zaradi pomanjkanja ustreznih virov ugotavljanje tovrstnih razmerij za nobeno izmed župnij oziroma vikariatov ljubljanske škofije ni zanesljivo. Na prvi pogled najzanesljivejša pot, po kateri bi izračunali skupno število duhovni-

nikoma, v Šmarjeti je bil vikar Jurij s kaplanom, šentpetersko faro pa je tedaj upravljal duhovnik Matija s kaplanom« – J. Mlinarič, *Stiška opatija*, 302.

14 F. Gestrin, *Radovljica*, 526, 534–535.

15 Insert listine z dne 20. decembra 1465 v *NŠAL*, *Zbirka listin*, 1483 IV 17.: »Darnach rueffft der benant herr Jorg /Freiherr zu Khreig/ Maister Niclasen O(r)ttner etc. diezeit verweser vnnd selsorger der kirchen Radtmanssdorff /.../ die erwidrig vnnd erbern Micheln vonn Liechtenwald, herrn Walthasarn Nis(c)hkher, herrn Lienhardt Pitsch, all briester vnnd diezeit gesselln der kirchen zu Radtmanssdorff.«

16 Prepis ustanovne listine bratovščine sv. Trojice v Radovljici, 15. november 1469: »Joannes Hesel capellanus Corporis Christi in Radtmannstorff« – *NŠAL*, *ŽA*, *Radovljica*, *Spisi*, f. 6/30.

17 Prim. obseg župnije glede na vpise v matrikuli iz leta 1468 – v V. Steska, *Radovljiška matrikula*, 29.

18 F. Pokorn označuje te duhovne pomočnike kot »mestne kaplane« – *NŠAL*, *Pokorn*, *Radovljica*.

kov na nekem območju, je seštevanje beneficijev, kar spet velja predvsem za mesta. Vendar se tudi ta način, ki ga denimo uporablja J. Gruden,¹⁹ izkaže za preveč tveganega takoj, ko naletimo na enega in istega imetnika pri dveh različnih beneficijih.²⁰ Poleg tega bi morali mašnim in oltarnim ustanovam (vseh bržčas niti ne poznamo!) prišteti mesta duhovnih pomočnikov in – da bi bila slika kolikor toliko točna – število pripravnikov na duhovniški poklic. Po drugi strani predstavlja posebno vprašanje neposredna aplikacija ocen števila prebivalstva iz literature, ocen, ki so relativne. Vseeno se skušajmo še enkrat približati številčnemu razmerju med svetnim klerom in prebivalstvom, tokrat na zgledu mesta Kranja, za katerega imamo še največ izhodiščnih podatkov.²¹

Če pustimo ob strani zgoraj podane navedbe o številu kranjske duhovščine in se opremo na oceno dobrega poznavalca zgodovine **Kranja** Josipa Žontarja, je pred reformacijo v mestu službovalo najmanj trinajst duhovnikov (beneficiatov) in par diakonov.²² Vzemimo, da je imel Kranj z bližnjo okolico tačas toliko prebivalcev, kolikor naj bi jih imel leta 1569, to je okrog 1900.²³ V primeru, da diakonov ne štejemo, dobimo razmerje 1 : 140–150; upoštevaje, da so pri duhovni oskrbi prebivalstva v širšem pomenu besede sodelovali diakoni in drugi kleriki brez beneficijev, se število prebivalcev v razmerju do števila duhovnikov dodatno zmanjša.

Dasiravno je takšno preračunavanje izrazito hipotetično, velja naše rezultate soočiti z rezultati tujih raziskav. Za nekatera nemška mesta so na primer izračunali, da so duhovniki in redovniki skupaj predstavljali kar 10 % prebivalstva,²⁴ en svetni duhovnik na okrog 30 ljudi pa je razmerje, ugotovljeno za mesto Hamburg.²⁵ Manj številni so bili svetni duhovniki v Angliji, kjer je »bilo na

19 J. Gruden, *Cerkvene razmere*, 81–82.

20 Takih primerov je bilo zlasti v Ljubljani – posebno v ljubljanskem kapitlju – kar nekaj.

21 Za deželno glavno mesto Ljubljano je prišlo do nas razmeroma veliko virov, vendar je neko preglednost glede števila beneficijev oziroma duhovnikov težko doseči. Kar zadeva število Ljubljančanov, se »na splošno sodi«, da je imela Ljubljana v začetku 16. stoletja »največ 4500–5000 prebivalcev« – F. Gestrin, *Ljubljana*, 120, sicer pa datirajo prve zanesljivejše ocene njihovega števila šele v leto 1600.

22 J. Žontar, *Zgodovina mesta Kranja*, 71: »Poleg župnika ali njegovega namestnika so bili še po dva kaplana in podkaplana farne cerkve ter najmanj osem beneficiatov in par diakonov.« Avtor žal ne navaja konkretnih virov za svoj sklep, a na podlagi gradiva smo tudi mi našli osem beneficijev – prim. zlasti F. Komatar, *Kranjski mestni arhiv II*, 5 sl.

23 J. Žontar, *Zgodovina mesta Kranja*, 161, 164.

24 B. Moeller, *Deutschland*, 40; *Handbuch der Kirchengeschichte*, Bd. III/2, 680.

25 W. Andreas, *Deutschland*, 91. Prim. oceno za Poitiers, kjer so svetni duhovniki okrog leta 1480 predstavljali 5% prebivalstva – L. Mezzadri, *Storia della Chiesa*, 182.

okroglih tri milijone prebivalcev 10–23 tisoč svetnih duhovnikov²⁶ in so se torej razmerja gibala od 1 : 300 do 1 : 120–130.²⁷

Število duhovnikov v času reformacije

Prvo znamenje redčenja duhovniških vrst na tleh ljubljanske škofije pomeni tožba škofa Ravbarja, da »jih je v osmih letih komaj sedemnajst posvetil v mašnike in da je sila veliko župnij brez pastirjev«. ²⁸ J. Gruden, ki se pri navedbi tega podatka očitno opira na J. Janssen, postavlja škofovo tožbo v leto 1525 namesto 1533, ko je Peter Pavel Vergerij ml. Ravbarjevo izjavo poslal v Rim. ²⁹ Da je Grudnovno datiranje napačno, posredno potrjujejo zapisniki deželnoknežje-cerkvene komisije, ki je vizitirala avstrijske dežele leta 1528; zapisniki izpričujejo še zmeraj visoko število duhovnikov. ³⁰ Čeprav vizitacijska poročila za Kranjsko niso ohranjena, razmere tu gotovo niso bile slabše kakor na sosednjem Štajerskem. ³¹ Kajti tudi v drugih sočasnih virih ne zasledimo namigov ali pritožb o izpraznjenih župnijah. Na splošno se je številčno upadanje duhovščine pričeno kazati kot problematično od tridesetih let 16. stoletja dalje. ³² Vse do tridentinskega koncila, marsikje pa do konca 16. stoletja je ostalo pomanjkanje duhovnikov ena poglobitnih skrbi rimskokatoliških škofov. ³³ Ogroženo je bilo katoliško dušno pastirstvo ter »sistem« mašnih in drugih ustanov, katerih obveznosti ni bilo več mogoče v celoti izpolnjevati. ³⁴

26 ZC, zv. III, 29.

27 Prim. razmerje 1 : 400 za celotno ljubljansko škofijo v času škofa Hrena (približno 150 duhovnikov v 60 dušnopastirskih postojankah, kjer naj bi okrog leta 1615 bivalo skupno 60 000 ljudi) – F. M. Dolinar, *Problem vzgoje*, 104 – in razmerje 1 : 260 oziroma 1 : 290 za Kranjsko po popisu prebivalstva iz leta 1778 oziroma okrog 1780 – V. Valenčič, *Prebivalstvo*, 62.

28 J. Gruden, *Zgodovina slovenskega naroda*, 602.

29 Glej J. Janssen, *Geschichte des deutschen Volkes*, Bd. VIII, Freiburg im Breisgau 1894, 394. Vergerij, tedaj papeški nuncij pri kralju Ferdinandu – SBL, zv. IV, geslo *Vergerius, Peter Pavel*, 408, poroča tudi o pomanjkanju duhovnikov na Češkem in drugod, vendar je njegovo poročilo brez dvoma pretirano. Na Janssenovo delo me je v tej zvezi opozoril mag. France Baraga, za kar se mu najlepše zahvaljujem.

30 K. Amon – M. Liebmann, *Kirchengeschichte*, 107.

31 Prim. ZCS, 98–99.

32 Prim. A. Dimitz, *Geschichte Krains*, Teil II, 203 sl.

33 Na problem sta resno opozarjala že škofa na Dunaju Janez Fabri (1530–1541) in Friderik Nausea (1541–1552) – prim. F. Loidl, *Geschichte*, 47; *Handbuch der Kirchengeschichte*, Bd. IV, 206. Pomanjkanje (dobrih) pridigarjev je bilo tisti čas tudi »priljubljena« tema kranjskih deželnih stanov – prim. A. Dimitz, *Geschichte Krains*, Teil II, 217.

34 Prim. J. Rainer, *Zur Ausbildung*, 860–861 (za krško škofijo).

Da bi ovrednotili razsežnost tega problema na obravnavanem področju ljubljanske škofije, bi potrebovali – kakor za čas pred reformacijo – celovitejša vire prve roke, a ker teh očitno ni, se moramo zadovoljiti s posrednimi pričevanji. Med takšna pričevanja uvrščamo dopis deželnega upravnika in deželnega vicedoma Kranjske kapitlje v Ljubljani; pismo z datumom 12. september 1557 posreduje ukaz kralja Ferdinanda, naj kapitelj čim prej pošlje poročilo o nezasedenih kapiteljskih župnijah in beneficijah v deželi ter njihovih dohodkih.³⁵ Pomanjkanje solidnega duhovniškega naraščaja je pestilo škofe še vso drugo polovico 16. stoletja, tako škofa Janeza Tavčarja (1580–1597), ki slabih duhovnikov ni mogel nadomestiti z novimi niti jih preprosto odstaviti, saj bi se v tem primeru »njihovih mest in cerkva polastili heretiki«.³⁶ A stvari so se počasi obračale na bolje in Tavčarjev naslednik škof Tomaž Hren je mogel leta 1628 v svojem poročilu Apostolskemu sedežu zatrditi, da ima za pastoralno delo na voljo dovolj klerikov in duhovnikov.³⁷ Hren je obenem prvi škof, za katerega je moč ugotoviti skupno število ordinacij, opravljenih v času njegovega škofovanja. Glede na zgoraj citirano tožbo škofa Ravbarja nas, razumljivo, najbolj zanima, kolikim svetnim duhovnikom ljubljanske škofije je Hren podelil mašniško posvečenje. Na podlagi objavljenih števil hitro izračunamo, da je bilo teh povprečno šest do sedem na leto,³⁸ kar je dobrih trikrat več od letnega povprečja vseh (!), ki so »v osmih suhih letih« prešli prezbiterat od škofa Ravbarja.

Vse zgornje račune in številčne primerjave smo navedli ali nakazali v želji, da bi o številu duhovnikov govorili s številkami. Žal nam zaradi fragmentarnih podatkov ni uspelo bistveno dopolniti splošnih ugotovitev, strnjenih v prvem odstavku tega podpoglavja. Kljub temu si ob navajanju konkretnih zgledov, ki temeljijo ali so vzeti iz virov, lažje predočimo veliko številčnost in temu pojavu sledeči padec števila svetne duhovščine v kranjskem delu ljubljanske škofije in na Kranjskem sploh. Odločnejši poizkusi, zapolniti vrzel med duhovniki, ki je,

35 *NŠAL, KAL, Spisi, f. 224/17*: »... / ob vnnd wieuill pfarren vnnd beneficia in der bistums Laybach diocesis district vnnd eurer incorporation, auch sonst allenthalben im lanndt vnbesetzt vnd was derselben einckhomen seyen.« Odgovora, ki bi nam lahko marsikaj povedal, na žalost ne poznamo. Vprašanje o nezasedenosti beneficijev se v tem smislu pojavlja že prej, denimo v Ferdinandovem ediktu iz leta 1548 oziroma 1551 – glej A. Dimitz, *Geschichte Krains*, Teil II, 213, 217.

36 Tavčarjeva relacija *de statu ecclesiae* z dne 27. oktobra 1589 v *NŠAL, KAL, Spisi, f. 57/4*: »Licet nonnulli ex reliquis propter extremam sacerdotum penuriam, reformari hoc tempore non possint, ne his sublati haeretici eorum loca et ecclesias invadant.« Obj. v AES 3 (1981), 69–73. Prim. F. M. Dolinar, *Visitationes*, 202–205.

37 F. M. Dolinar, *Visitationes*, 214. Prim. AES 19 (1997), 179.

38 Po podatkih, obj. v AES 6 (1984), 8; AES 10 (1988), 8; AES 14 (1992), 11; AES 19 (1997), 179–180, je škof Hren v tridesetih letih podelil prezbiterat 196 diakonom ljubljanske škofije.

kot rečeno, dobila večje razsežnosti v zadnjih treh desetletjih raziskovanega obdobja, se na območju avstrijskih dežel začenjajo sredi 16. stoletja. Gre za poizkuse na cerkveni in državni ravni, povezane z reformo katoliškega (visokega) šolstva, za katero si je poleg nekaterih škofov in jezuita Petra Kanizija posebej prizadeval kralj Ferdinand.³⁹ Vendar je bilo pravo izhodišče za zagotovitev zadostne in dobro pripravljene duhovščine postavljeno šele s sprejetjem odloka o ustanovitvi škofijskih semenišč na eni od zadnjih sej tridentinskega koncila 15. julija 1563.⁴⁰ Uresničevanje tega in drugih koncilskih odlokov, pomembnih za vzporeden dvig števila ter duhovne in materialne trdnosti duhovnikov pa že presega okvir naše naloge.

III/2 Krajevni izvor

Večina obravnavanih duhovnikov je bila kranjskega, torej domačega deželnega izvora, o čemer pričajo tako priimki duhovnikov kakor krajevne oznake, navedene ob njihovi posvetitvi ali vpisu in doseženi akademski stopnji na univerzi. Pomembno je, da srečamo Kranjce na vseh položajih v cerkveni hierarhiji škofije. Iz kranjskih plemiških in neplemiških družin so izvirali prav vsi škofje proučevane dobe: Žiga Lamberg, Krištof Ravbar, Franc Kacijanar, Urban Textor in Peter Seebach.⁴¹ Tudi najdejavnejši člani ljubljanskega kapitlja so bili domačini: prošta Peter Knaver in Rupert Kuplenik, dekani Mohor z Lanišča, Nikolaj Poden in Gregor Kreuzer ter kanoniki kot Mihael z Iga, Simon Šarc, Matej Wallich, Pavel Wiener, Mihael Hasiber in Nikolaj Škofič.⁴²

39 »Was beschwerlicher grosser mangl vnnd abganng nun etliche jar her vast an allen ortten vnnserer Niderösterreichischen lannde, an cristlichen tauglichen vnnd geschikhten pfarrern vnnd seelsorgern erschinen vnnd noch verhanden sey /.../ solcher mangl nit allain an dem geistlichen stanndt sonnder auch an verlassung vnnd zerstörung der vnuiuersall vnd particular schuellen /.../ nicht weniger erscheine vnnd sich ertzaige« – iz Ferdinandovega reformnega načrta, predloženega deželnim stanovom leta 1551 v *ARS, Vic. a., šk. 294, Deželnozbornski spisi – 1551, No. 9*. Prim. J. Gruden, *Zgodovina slovenskega naroda*, 622.

40 Obj. v J. D. Mansi, *Sacrorum Conciliorum*, 146–149 (Sessio XXIII, Decretum de reformatione, Caput XVIII).

41 Prim. biografske skice škofov v *Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches*, Bd. III. (1448–1648), Berlin 1996. J. Kos se torej moti, ko pravi, da na škofijskem sedežu v Ljubljani v prvem stoletju od njene ustanovitve »še ni bilo slovenskih škofov«, češ da so ga »po takratnem pravilu zasedali posamezniki iz nemških plemiških družin« – J. Kos, *Duhovna zgodovina*, 54.

42 Zbir življenjepisnih podatkov o naštetih in drugih, v nadaljevanju tega in v naslednjih poglavjih navajanih duhovnikih, prinaša poglavje »Biogrami duhovnikov«. Kjer se nam zdi to potrebno, na biograme še posebej opozarjamo.

Po drugi strani naletimo na tuja imena zlasti pri imetnikih donosnejših prebend in beneficijev, s katerimi so patroni, povečini deželni knezi, nagrajevali zaslužne posameznike. Dohodke župnije Kranj je v šestdesetih in sedemdesetih letih 15. stoletja pobiral ljubljeneec Friderika III. Genovežan Prospero da Camogli, ki se je na župniji oglasil le tu in tam.⁴³ V kapitlju je slabe pol stoletja pozneje proštijo zasedal Dominik Adam Deforz, osebni zdravnik kralja Ferdinanda, dekanijo pa Arnold von Bruck, mojster Ferdinandove dvorne kapele. Če se je slednji vendarle kdaj ustavil na sedežu škofije,⁴⁴ tega ne moremo reči za nekatere druge člane dunajske kapele, ki so v Ljubljani formalno uživali pravice t.i. nadštevlnih kanonikov (canonici supernumerarii).⁴⁵ Seveda najdemo na našem seznamu tudi izjeme: kaplanija domačega kraja je na primer predstavljala dodaten vir dohodkov pičenskemu škofu Jakobu iz Kranja,⁴⁶ medtem ko sta Ljubljančanu Juriju Slatkonju v ta namen poleg drugih beneficijev služila ljubljanska proštija in kanonikat.

V fondu priimkov, od katerih nekateri nastopajo večkrat, prevladujejo domači priimki. Mednje štejemo slovenske priimke Bratec, Gorjup, Hladnik, Jankula, Jurman, Kodelja, Korošec, Kos, Kuplenik,⁴⁷ Lotrič, Maček, Močnik, Nožica, Peterlin, Prosen, Slejko, Stokrat, Sparovec,⁴⁸ Strela, Šipek, Škofič, Zelnik ter Žlahtnič⁴⁹ in pa tiste, predvsem nemške priimke, ki so bili na Kranjskem tedaj razmeroma pogosti: Egker, Greisser, Hasiber, Kitz, Kreuzer, Poden, Praunsperger, Scherer, Sepacher (Seebacher), Smaltz (Schmaltz), Steinmetzer, Tischler ter Wallich (Walch). Priimka Gompa in Operta (Aperta) sta italijanska, toda v kranjski deželi je bilo tačas prav tako več oseb s tema priimkoma: Gompa v Železnikih,⁵⁰ Operta v Kranju in Novem mestu.⁵¹

Če bi lahko priimek Dragolič označili za hrvaškega ali belokranjskega, pa kažejo na hrvaško poreklo nedvomno priimki Krabat, Varaždin ter Vošnjak

43 J. Žontar, *Zgodovina mesta Kranja*, 69.

44 Prim. V. Fabjančič, *Volbenk Polž*, 131–132.

45 O. Wessely, *Arnold von Bruck*, 161–162; prim. A. Rijavec, *Glasbeno delo*, 17. O izrazu »canonici supernumerarii« W. M. Plöchl, *Geschichte des Kirchenrechts*, Bd. II, 159.

46 J. Žontar, *Zgodovina mesta Kranja*, 61.

47 Prim. SSKJ: nar. belokranjsko *mernik*.

48 SSKJ /šparovec 2/: varčen človek.

49 SSKJ: star. *plemič*.

50 Člani rodbine Gompa so imeli v Železnikih fužine – F. Gestrin, *Italijani*, 235. Prim. P. Blaznik, *Škofja Loka*, 182.

51 J. Žontar, *Zgodovina mesta Kranja*, 69 sl.; F. Baraga, *Kapiteljski arhiv*, 85, št. 97; 94, št. 129. Za kranjskega župnika Matija Operta (umrl 1511) se v matrikah dunajske univerze navaja, da je bil »de Nova Civitate« – MUW II, 1469/I A 96.

(Bošnjak). Prvega in zadnjega povezujemo navadno z begunci pred Turki, dasi velja v zvezi s priimkom Krabat⁵² opozoriti, da se je mogel nekdo tako pisati po svojem hrvaškem predniku, ki ni bil nujno begunec.⁵³ Podobno pomislimo ob priimku Jankovič na prebegle Srbe, naseljene v 16. stoletju v Beli krajini,⁵⁴ a ljubljanski kanonik Peter se je s tem priimkom predstavil že leta 1484, in sicer kot javni notar iz Vipave.⁵⁵ V takšni ali drugačni povezavi s Turki je kajpak priimek Turk, katerega je nosil Luka, vikar v Ihanu, Dobu in Moravčah.⁵⁶

Duhovnikov, pri katerih stoji za osebnim imenom in predlogom »iz« (de, von) ime kraja, od koder je duhovnik prihajal, ni bilo veliko, zato pa si na njihov krajevni izvor upamo sklepati s toliko večjo gotovostjo. Lambergov dekan Mohor je bil najverjetneje doma z Lanišča (de Harland).⁵⁷ Pod prvim škofom je deloval še Mihael iz Sevnice (von Lichtenwald), pod njegovim naslednikom Matija iz Loke (de Lack). Med mlajšimi duhovniki beležimo dekana Arnolda von Brucka, za katerega je sicer znano, da je bil rojen v Bruggesu.⁵⁸ Kar zadeva enobesedne krajevne priimke, omenimo najznačilnejše: Gurkfelder (po Krškem), Kisleker (po Kislecku na Württemberskem ali Kisseliku na Sedmograškem?), Slavonič (po Slavonicah na Moravskem?), Varaždin (po Varaždinu) in Wiener (po Dunaju).⁵⁹ Seveda so si mogli te priimke pridobiti že njihovi pra ali prapraočetje; javni notar »magister Janez iz Yssenhausna« (iz škofije Mainz), ki se je z ženo in otroki naselil v Gornjem Gradu ob koncu tridesetih let 15. stoletja,⁶⁰ je bil na primer bržkone prednik Matija Is(s)enhausna, vikarja župnije Kranj v tridesetih letih 16. stoletja.⁶¹

Na izrecno navedbo rojstnega kraja naletimo v virih le nekajkrat: pri kanoniku Andreju Steinmetzerju (Latomusu), rojenem v Škofji Loki (von Bischof

52 O enakopomenskih priimkih Hrovat, Horvat, Hrovatin I. Voje, *Slovenci*, 134, op. 358.

53 V Kranju so se Krabati uveljavili pred sredo 15. stoletja – J. Žontar, *Zgodovina mesta Kranja*, 113.

54 Prim. I. Voje, *Slovenci*, 132.

55 *NŠAL, Zbirka listin, 1484 III. 16. Ljubljana*.

56 *NŠAL, Pokorn, Ihan; NŠAL, Pokorn, Dob*. Prim. Turkov biogram v poglavju »Biogrami duhovnikov«.

57 V Lanišču – takrat župnija Šmarje, danes Škofljica – je stala cerkev sv. Mohorja (!).

58 O. Wessely, *Bruck*, 351.

59 V to skupino bi lahko morda šteli priimek ljubljanskega kanonika Kristofa Nožica (Nositza) – A. Koblar, *Stari urbar*, 142 – po kraju Nožice med Mengšem in Kamnikom. Prim. G. Rant, *Die Franziskaner*, 99, 111. O izvoru priimka prvega ljubljanskega prošta Lenarta Jamnizerja glej ustrezeni razdelek v poglavju »Ljubljanski stolni kapitelj«, podpoglavje »Prikaz proštov«.

60 D. Kos, *Javni notariat*, 284–285.

61 *NŠAL, KAL, Spisi, f. 90/6; J. Žontar, Zgodovina mesta Kranja*, 175.

Lagkh gebürtig),⁶² kanoniku Matiju Wallichu, »geborn von Ratschach Aglarbisthums« (v oglejskih Radečah),⁶³ pri beneficiatih Gregorju Hladniku in Janezu Pileatorju (Klobučarju), rojenima v Kranju,⁶⁴ ter Lenartu Erlachu, »geporen von Velkirchen« (Feldkirchen?).⁶⁵ Pri ostalih duhovnikih si pomagamo z razpoložljivimi ordinacijskimi in imatrikulacijskimi zapisi, dasi je tu potrebna določena mera zadržanosti. Njihove krajevne oznake se utegnejo namreč nanašati na kraj, kjer se je ordinand ali vpisani zadrževal tik pred nastankom zapisa in ne na kraj (sedež župnije, graščino itd.), v katerem ali blizu katerega je bil rojen oziroma je dlje časa živel. Poleg tega so ordinacije ljubljanskih škofov ohranjene šele za čas po letu 1577, dobljene informacije o duhovnikih, posvečenih po tujem škofu, pa so razmeroma redke.⁶⁶

Na podlagi vpisov ordinacij s strani lavantinskega škofa Lenarta Peurla in matrik univerze na Dunaju je moč kljub temu ugotoviti, da prevladujejo pri duhovnikih, službujočih v kranjskem delu škofije, krajevne oznake Kranj, Ljubljana, Kamnik in Radovljica. Podatki se včasih razhajajo – medtem ko naj bi bil ljubljanski kanonik Lenart Engelhard po dunajskih matrikah za leto 1501 Radovljčan,⁶⁷ v lavantinskem ordinacijskem registru iz let 1511 in 1512 piše, da je bil iz Tržiča.⁶⁸ Podobno se ob vpisu na dunajsko univerzo leta 1519 duhovnik Valentin Stosser imenuje »Valentinus Stosser de Labaco«⁶⁹ in ob prezentaciji na kaplanijo sv. Sebastijana v Kranju dobrih deset let pozneje »Valentinus Stosser de Radmansdorff«.⁷⁰ Povedno je, da niti priimek Engelhard niti priimek Stosser na Radovljiškem tačas nista bila neznana: neki Pavel Engelhard se omenja kot zakupnik radovljiškega zemljiškega urada v letih 1478 in 1484,⁷¹ Ulrik Stosser kot radovljiški sodnik leta 1504.⁷² Pavel bi bil prav lahko Lenartov, Ulrik pa Valentinov oče.

62 NŠAL, Zbirka listin, 1550 VIII 26. Ljubljana.

63 NŠAL, ŠAL-Ž, Ljubljana - Sv. Nikolaj, f. 165a, Beneficij sv. Marije Magdalene.

64 NŠAL, Zbirka listin, 1521 XII 5.: »aus diser stat /Krainburg/ purtig« (Hladnik); NŠAL, KAL, Spisi, f. 78/23: »legittime natum de Crainburgkh« (Pileator).

65 NŠAL, Zbirka listin, 1499 VI 22.

66 Glej spodaj podpoglavje »Posvečenje«.

67 MUW II, 1501/I A 124: »Leonhard Engelhart de Ratmansdorff.«

68 F. Hutz, *Weiheregister des Lavanter Bischofs*, 51, št. 827: »Leonhardum (!) Engelhart de Nouo Foro Aquil. dioc.« Glej še prav tam, 58, št. 941; 62, št. 1010.

69 MUW III, 1519/I A 47.

70 F. Komatar, *Kranjski mestni arhiv II*, 26, št. 50.

71 B. Otorepec, *Gradivo*, 32, št. 145, št. 149.

72 F. Gestrin, *Radovljica*, 527.

Če so podatki o tujih matičnih škofijah: Salzburg glede beneficiata Lenarta Erlacha,⁷³ Olomouc glede proštovega vikarja v Radovljici Nikolaja Ortnerja⁷⁴ ter Modruš glede kaplana Gregorja⁷⁵ – bolj ali manj naključne najdbe, je pri domačih duhovnikih na mestu načrtnejše pregledovanje ohranjenih virov. V mislih imamo predvsem gradivo mestne provenience, v katerem je dobiti potrditev za krajevni izvor marsikaterega duhovnika. Ker se to vprašanje prepleta z vprašanjem o socialnem poreklu duhovščine – čemur je posvečeno naslednje podpoglavje –, naj le še zapišemo, da beleži naš seznam tudi nekaj duhovnikov iz štajerskega dela škofije. Ti so Matej Pisanic,⁷⁶ Mohor Kraft⁷⁷ in Urban Strela,⁷⁸ priimka Kraft in Strela se pojavljata na širšem območju Gornjega Grada.⁷⁹

III/3 Socialni izvor

Prav malo je duhovnikov, ki jih moremo glede na družbeni status njihovih staršev nedvoumno označiti za plemiče, meščane ali kmete,⁸⁰ saj nam za kaj takega manjka ustreznih virov prve roke. Vseeno pridemo tudi na osnovi skopih, »z raznih vetrov nabranih« podatkov do vsaj dveh ugotovitev. Prvič, da je bilo število duhovnikov plemiškega rodu zelo nizko,⁸¹ in drugič, imetniki beneficijev, ki so jih bili ustanovili meščani, so praviloma izhajali iz domačih meščanskih družin. O kmečkem izvoru duhovnikov neposrednih pričevanj nismo našli, zato nanj lahko le sklepamo.

Če vključimo v skupinico kranjskih plemenitaških družin⁸² tiste družine, katerih člane je zaslediti na ohranjenih seznamih deželanov Kranjske, potem so

73 NŠAL, Zbirka listin, 1499 VI 22.

74 NŠAL, Zbirka listin, 1464 VIII 21. Gornji Grad: »Nicolao Ottmar de Olmouc.«

75 J. Gruden, *Cerkvene razmere*, 144.

76 MUW III, 1554/I A 15: »Matheus Pisanitz Styrys«; s pridevkom »de Montspreis« (Planina pri Sevnici) v J. Gruden, *Doneski*, 132.

77 P. Simoniti, *Humanizem*, 78.

78 MUW II, 1498/I A 41: »Urbanus Streler ex Obernburgkh.«

79 Prim. NŠAL, Zbirka listin, 1511 VIII 29.: »Hanns Khrafft von Obernburg.« Luka Strela je bil vikar v Škalah – I. Orožen, *Das Bisthum*, Bd. V, 72.

80 Za izhodišče jemljemo poenostavljeno shemo plemič – meščan – kmet, ki jo nato razčlenimo takole: od pravih plemičev razlikujemo »plemiče« – meščane oz. meščane – »plemiče«, posebej pa izpostavimo še tržane in mestne, trške ali podeželske obrtnike.

81 Nasploh je bilo pravega plemstva v srednjem veku razmeroma malo – prim. ES, geslo *Plemstvo*, 404.

82 Prim. razvrstitev le-teh v M. Žvanut, *Od viteza*, 21.

dale duhovnike naslednje **plemiške oziroma deželanske družine**.⁸³ Egker (Egkh), Gall, Hasiber, Kacijanar, Lamberg(er), Maninger, Pečaher, Praunspurger, Ravbar in Sepacher (Seebacher). »Plemeniti in častitljivi gospod« Pankracij **Egker**, po letu 1467 kostniški kaplan v Kranju,⁸⁴ je bil sin ustanovitelja kranjske kostnice Jakoba (pl.) Egkha.⁸⁵ Iz te družine je izšel verjetno tudi ljubljanski kanonik Sikst Egker; kapiteljski urbar ga beleži v letih 1509–1519.⁸⁶ Ob Pankraciju in Sikstu pa moramo navesti še Andreja Egkerja, pri čemer naj poudarimo, da je Andrej po letu 1495 užival dohodke bratovščinske kaplanije sv. Rešnjega Telesa v Kranju,⁸⁷ katere ključar je bil konec sedemdesetih let 15. stoletja kranjski meščan Henrik Egker (Ekker),⁸⁸ Pankracijev brat.⁸⁹ Tu morda ne bo odveč opozorilo, da stoji v matrikah dunajske univerze pri Pankracijevem vpisu iz leta 1454⁹⁰ in Sikstovem iz leta 1503⁹¹ drugačna krajevna oznaka kakor pri Juriju pl. Egkhu,⁹² Henrikovem sinu in bodočem deželnem glavarju Kranjske. Medtem ko naj bi Pankracij in Sikst prihajala iz Kranja, se Jurij leta 1476 označuje kot »Georgius Ekher de Ekh« (Jurij Egker z Brda).⁹³ V širšem smislu moremo bržčas govoriti o nekakšnem meščansko-plemiškem statusu družine⁹⁴ in s tem o meščansko-plemiškem (deželskem) izvoru obravnavanih Egkerjev.⁹⁵

83 O tedaj prepletajočem se pomenu pojmov deželan in plemič strnjeno prav tam, 20–21.

84 Pankracij je imel obenem župnijo v (Stari) Loki. Kot »nobilem ac venerandum« ga označuje G. Vale, *Itinerario*, 179; prim. P. Santonino, *Popotni dnevniki*, 40. Leta 1466 je kupil Pankracij dvorec pri škofjeloški cerkvi sv. Jakoba – M. Smole, *Graščine*, 485.

85 M. Žvanut, *Od viteza*, 115. Prim. J. Žontar, *Zgodovina mesta Kranja*, 61.

86 *NŠAL, KAL, Urbarji, št. 1, 180 sl.* Sikstov priimek se v urbarju pojavlja v treh oblikah: Eckher, Egker in de Egkh.

87 *ARS, Zbirka listin, 1495 VIII 6. Worms*. Prim. J. Žontar, *Zgodovina mesta Kranja*, 57.

88 F. Komatar, *Kranjski mestni arhiv II*, 5, št. 26.

89 Prim. *ZAL, Lazarini - Egkh*.

90 MUW II, 1454/I A 101.

91 MUW II, 1503/I A 79.

92 V t.i. Dolničarjevem popisu – prim. M. Žvanut, *Od viteza*, 21 – najdemo Jurija Egkha med deželani leta 1507; prepis je v *NŠAL, Zapuščine, Steska Viktor, f. 81*. Zanimiv je zapis vicedomovega priimka: »Herr Jörg Eggkher oder v. Eggkh.«

93 MUW II, 1476/I A 120.

94 Nekaj družin, ki so v visokem in poznem srednjem veku »nekako nihale med plemstvom in meščanstvom«, je naštetih v M. Žvanut, *Od viteza*, 41. O dvojnem položaju nekaterih meščanov mesta Kamnik v W. Levec - A. Luschin, *Ein Protokoll*, 50–51; za Ljubljano prim. S. Vilfan, *Zgodovina Ljubljane*, 87, 92.

95 V J. Žontar, *Zgodovina mesta Kranja*, 33–34, 57, 60–61 opazimo različice priimka Egker, Ecker in pl. Egkh, vendar jih avtor z vidika socialnega statusa zadevnih članov družine ne

Naslednji med zgoraj naštetimi družinami – Gallom z Rožeka – je pripadal Volbenk **Gall**,⁹⁶ župnik v Dobu pred letom 1488.⁹⁷ Glede na to, da je sredi 15. stoletja tam župnikoval Janez Gall,⁹⁸ se obenem sprašujemo, ali niso imeli v tistem času patronata nad dobsko župnijo prav rožeški Galli.⁹⁹

Pri duhovnikih iz družin Hasiber, Maninger, Pečaher, Praunsperger in Sepacher se kažejo na drugi strani kot najzanimivejša vprašanja konkretnih sorodstvenih vezi. O oskrbniku škofa Kacijanarja in ljubljanskem kanoniku Mihaelu **Hasiberju** – po nekem viru doma iz Kamnika, po drugih iz Loža –¹⁰⁰ bi si na primer želeli vedeti, ali je bil potomec Janeza Hasiberja, leta 1478 izpričanega oskrbnika v Ložu,¹⁰¹ in/ ali tistega Janeza Hasiberja, ki ga od konca 15. stoletja v virih večkrat srečamo kot kamniškega meščana in sodnika ter člana deželnih stanov leta 1507.¹⁰² Istega leta se med kranjskimi deželani navaja Krištof Meminger, cesarski vratar,¹⁰³ ki bi utegnil biti bližnji sorodnik (brat?) špitalskega kaplana v Ljubljani in škofa v Pičnu Jurija **Maningerja**/ Memingerja pl. Kirchberga.¹⁰⁴ Sredi 15. stoletja je v Ljubljani sodnikoval Janez Meminger, Lenart Meminger pa se omenja kot ljubljanski meščan.¹⁰⁵

pojasni. Prim. seznam kranjskih plemičev A. Globočnika, ki navaja deželanstvo družine Egkh (še)le za leto 1498 (Eckh v. Hungerspach) – A. Globočnik, *Der Adel*, 10.

96 *NŠAL*, *Zbirka listin*, 1468 X 27.: »Wolfgang Gall von Rudolfsegk die zeit pharrer der gemelt(en) pharrkirch(e)n zu Aich.« Leta 1446 se je vpisal na dunajsko univerzo kot »Wolfgangus Gall de Marautesch« – *MUW I*, 1446/I A 67. Prim. Volbenkov biogram v poglavju »Biogrami duhovnikov«.

97 Prim. IMDK II (1892), 41; J. W. Valvasor, *Die Ehre*, Buch VIII, 714; *NŠAL*, *Pokorn, Dob*.

98 Ob župniku v Šmartinu pri Kranju in poznejšem ljubljanskem škofu Žigu Lambergu ter župniku v Šenčurju Mihaelu je Janez Gall leta 1445 ustanovil bratovščino sv. Rešnjega Telesa v Kranju – *NŠAL*, *ŽA, Kranj, Spisi*, f. 1. Prim. J. Gruden, *Cerkvene razmere*, 60.

99 Najpozneje konec 15. stoletja je bil Dob skupaj z Moravčami sicer pod patronatom deželnega kneza – J. Höfler, *O prvih cerkvah*, 28. O družini Gall prim. ES, geslo *Gall*, 176–177.

100 *MUW II*, 1516/I A 64: »Mi(c)hael Heysiber ex Stein«; F. Hutz, *Weiherregister des Lavanter Bischofs*, 129, št. 2563: »Michaellem Haisiber ex Laas« (1516); *ARS*, *Zbirka listin – HHStA, Rep. II*, 1539 X 3. *Gornji Grad* (de Laas).

101 S. Okoliš, *Izseki*, 578, op. 28.

102 W. Levec – A. Luschin, *Ein Protokoll*, 57 sl.; »Herr Hanns Haüsiber« – t.i. Dolničarjev seznam kranjskih deželanov v *NŠAL*, *Zapuščine*, *Steska Viktor*, f. 81. Hasiberji so bili »lebensfähig« oziroma so smeli podeljevati fevde že leta 1455 – W. Levec – A. Luschin, *Ein Protokoll*, 51, 57.

103 *ARS*, *Zbirka listin*, 1492 VII 8. Prim. V. Fabjančič, *Sodniki in župani*, 113.

104 O istovetnosti špitalskega kaplana Jurija Memingerja s pičenskim škofom Jurijem Maningerjem (Meiningerjem) še ni povsem prepričan P. Simoniti – P. Simoniti, *Humanizem*, 61, op. 11. Vendar prezentacijska listina za Maningerjevega naslednika na omenjeni kaplaniji glede tega ne dopušča nobenega dvoma – glej *NŠAL*, *KAL*, *Spisi*, f. 2/1.

105 M. Kos, *O izvoru*, 23. Prim. V. Fabjančič, *Zgodovina*, 154–155.

V zvezi z Matejem **Pečaherjem**, izpričanim članom kolegija v Gornjem Gradu leta 1522¹⁰⁶ in kaplanom pri Sv. Petru pri Ljubljani leta 1526,¹⁰⁷ bi nas zanimalo, ali je bil v ožjem sorodstvu s plemenitim Felicijanom Pečaherjem, odposlancem kranjskih stanov na kronanju Karla V. v Augsburgu leta 1520.¹⁰⁸ Sredi 15. stoletja nastopajo Pečaherji kot kamniški meščani in trgovci ter imetniki graščine Zgornje Perovo pri Kamniku, dva izmed Pečaherjev pa sta se leta 1446 udeležila shoda notranjeavstrijskih deželanov.¹⁰⁹ V drugi polovici stoletja si je meščanstvo v Ljubljani pridobil Erazem Pečaher, čigar sin Ahac, ki bi lahko bil tudi Matejev oče ali stric,¹¹⁰ je tu opravljal funkcijo mestnega sodnika leta 1513/14.¹¹¹

V takšni – pogojno rečeno – meščansko-plemiški (deželanski) družini se je rodil še ljubljanski kanonik Jurij **Praunsperger**,¹¹² ki se v kapitelskem gradivu poslednjič omenja 23. februarja 1534.¹¹³ Bil je bržkone sin trgovca Lenarta Praunspergerja (umrl pred 1512), sodnika in župana v Ljubljani leta 1497/98 in 1500 oziroma 1506/07.¹¹⁴ Žiga pl. Praunsperger, ki je dosegel bakalavreat na Dunaju leta 1518,¹¹⁵ bi bil potemtakem lahko Jurijev brat, enako mlajši Viljem, deželni vicedom Kranjske.¹¹⁶

Priimek **Sepacher** (Seebacher) sta v raziskovanem obdobju poleg petega ljubljanskega škofa nosila dva duhovnika kranjskega dela škofije: župnik v Vodica in eden prvih kanonikov v Ljubljani Lenart Sepacher¹¹⁷ ter beneficiat pri oltarjih sv. Nikolaja (1497) in sv. Rešnjega Telesa v Kranju (do 1516) Luka Sepacher.¹¹⁸ Lenart, kateremu je bila vodiška župnija najverjetneje podeljena še

106 NŠAL, GG A, f. 21, »Schaffergesamtrechnung«, fol. 4v.

107 A. Koblar, *Kranjske cerkvene dragocenosti*, 78.

108 ES, geslo *Petschacher*, 332.

109 Prim. prav tam; M. Žvanut, *Od viteza*, 20.

110 Prim. podatek o »gospodu Mateju«, ki se navaja med davčnimi obvezniki mesta Kamnik za leto 1545: dt. »Herrn Mathesen Petschachers haus kr. 12 (dedit Anthoni Grisan 12 kr.)« – A. Luschin, *Stadt Stein*, 93. V istem davčnem protokolu se omenja duhovnik Janez Pečaher, službujoč v Kamniku, morebiti Matejev brat.

111 ES, geslo *Petschacher*, 332.

112 *Schönleben/Dolničar* ga zmotno označuje za dekana in sina Viljema Praunspergerja. Prim. V. Steska, *Dolničarjeva »Bibliotheca Labacensis publica«*, 162.

113 NŠAL, KAL, *Urbarji*, št. 1, 194.

114 Prim. ES, geslo *Praunsperger*, 222; F. Gestrin, *Slovenske dežele*, 170–171, 214.

115 P. Simoniti, *Humanizem*, 252, št. 171: »Sigismundus Prawnsperger de Labaco Nobilis.« Žiga se imenuje »plemeniti« že ob vpisu na univerzo – MUW II, 1516/I A 81: »Sigismundus Praunsperger ex Labaco nobilis.«

116 Prim. ustrezní rodovnik v *ARS*, Gr. a. I, *Dol*, f. 119; ES, geslo *Praunsperger*, 222.

117 Prim. J. Barle, *Iz Schönlebnovih zapiskov*, 132.

118 IMDK III (1893), 26; NŠAL, *Zbirka listin*, 1516 VI 23. *Kranj*. Prim. NŠAL, KAL, *Spisi*, »f. 90/6. Nekaj časa je Luka služboval tudi v Moravčah – IMDK III (1893), 66.

na prezentacijo Celjskih, je skoraj gotovo sodil v ožji družinski krog Sepacherjev, ki so sredi 15. stoletja kot fevdniki Celjanov izpričani na gradu Smlednik,¹¹⁹ Kamen pri Begunjah in Stari grad nad Kamnikom.¹²⁰ Za Luka bi glede na njegovo osebno ime, identično z osebnim imenom očeta škofa Petra Seebacha, in glede na čas in kraj njegovega službovanja lahko domnevali, da je bil starejši sorodnik okrog leta 1500 v Kranju rojenega škofa.¹²¹

Tesnejše sorodstvo pa je najbrž vezalo tudi prvega škofa Lamberga in beneficiata pri oltarju sv. Andreja v ljubljanski stolnici Gašperja **Lambergerja**, umrlega na začetku 16. stoletja,¹²² beneficij je leta 1483 ustanovil škofov nečak Friderik pl. Lamberger z Boštanja.¹²³ Čeprav plemiški prezentatorji niso vselej imenovali beneficiatov plemiškega rodu,¹²⁴ je imel morda »plemiško kri« Viljem Swab s Forhteneka, naslednik Gašperja Lambergerja pri omenjenem beneficiju sv. Andreja v Ljubljani.¹²⁵ Za Swabovo plemenitost bi govoril po eni strani pridevek »de Furttnack«, nanašajoč se na grad Forhtenek severno od Šoštanja,¹²⁶ in po drugi podatek, da je stal nedaleč od Forhteneka grad Eggenstein,¹²⁷ kjer je tisti čas gospodaril Swabov prezentator Friderik Lamberger »de Eckhenstein«.¹²⁸ Priimek Swab je sicer zaslediti med takratnimi meščani Kamnika.¹²⁹

Na Kranjskem nam postavlja podobno vprašanje grad Gutenberg nad Bistrico pri Tržiču, saj se je bodoči ljubljanski prošt Peter Knaver leta 1458 na Dunaju imatrikuliral kot Peter Knaver z Gutenberga.¹³⁰ V univerzitetnih matrikah ime gradu oziroma graščine resda lahko pomeni zgolj gospodstvo, pod kate-

119 Prim. sicer nepotrjeno istovetnost nemškega poimenovanja »Sepach« iz srede 15. stoletja za Mlino pri Bledu (od koder so izvirali Sepacherji/ Seebacherji) in za Zapoge nedaleč od Smlednika oziroma Vodice (kjer je župnikoval Lenart Sepacher) – M. Kos, *Gradivo za historično topografijo*, 373, 753. Prim. še B. Otorepec, *Seznam »deželnih sovražnikov«*, 335.

120 M. Smole, *Graščine*, 209; I. Jakič, *Vsi slovenski gradovi*, 150, 305.

121 *Bischöfe*, geslo Seebach, Peter, 658.

122 *ARS, Zbirka listin, 1506 X 7. Gornji Grad*.

123 Mlajši prepis ustanovne listine v *NŠAL, KAL, Spisi, f. 200/17*. Prim. J. Veider, *Stara ljubljanska stolnica*, 72; M. Žvanut, *Od viteza*, 116.

124 Prim. imena duhovnikov pri oltarnem beneficiju sv. Andreja in sv. Barbare in Marjete v ljubljanski stolni cerkvi spodaj v »Kronološkem pregledu duhovnikov po krajih«.

125 *ARS, Zbirka listin, 1506 X 7. Gornji Grad*. V tridesetih letih 16. stoletja je Viljem Swab župnikoval v Mozirju – *NŠAL, GG A, f. 11, Weinzehentregister 1537/38*. Glej še Swabov biogram v poglavju »Biogrami duhovnikov«.

126 M. Kos, *Gradivo za historično topografijo I*, 189–191 (Forhtenek). Prim. I. Jakič, *Vsi slovenski gradovi*, 103.

127 M. Kos, *Gradivo za historično topografijo I*, 182–183 (Eggenstein).

128 *ARS, Zbirka listin, 1506 X 7. Gornji Grad*.

129 B. Otorepec, *Prebivalstvo*, 72, 90. Prim. W. Levec – A. Luschin, *Ein Protokoll*, 51; A. Luschin, *Stadt Stein*, 85.

130 MUW II, 1458/II A 41: »Petrus Knawr de Guetemperg.«

rega je spadal vpisani – kakor recimo pri Primožu Trubarju, ki pa se je ob imatrikulaciji predstavil kot »Primus Truber ex Aursperg«¹³¹ in ne »de/ von Aursperg«. Toda Knavrova pot do doktorata (po krajšem študiju na Dunaju, za katerega je vplačal višjo vpisno takso od običajne, je doktoriral v Padovi, kjer študij ni bil prav poceni) ne kaže ravno na mladeniča iz podložniške družine. V proštov ožji družinski krog je povrh tega slej ko prej postaviti Proksa Knavra (proštov oče ali brat?), ki mu je deželni knez konec sedemdesetih let 15. stoletja zaradi nepovrnjenih dolgov Jurija pl. Lambergerja zastavil urad radovljiškega zemljiškega gospostva v Naklem.¹³² Sprejemljiva se zdi potemtakem hipoteza, da je izšel prošt Knaver iz družine gutenberškega grajskega oskrbnika.

V takšnem družbenem okolju je verjetno odraščal tudi Lenart Engelhard, župnik v Gorjah pred letom 1529,¹³³ za katerega smo lahko skoraj povsem prepričani, da je bil sin zakupnika obeh uradov ter deželskega in mestnega sodišča v Radovljici Pavla Engelharda.¹³⁴ Mesto ob Knavru in Engelhardu bi moglo pripasti vsaj še kanoniku Matiju Puchu, ki ga vpisnice dunajske univerze identificirajo kot »Matija Puha s Hmeljnika« (Mathias Puech de Hopfembach); poravnana vpisnina zanj je bila enaka Knavrovi.¹³⁵

Spisek plemiških družin na Kranjskem, ki ga je sestavil A. Globočnik,¹³⁶ vsebuje za 15. in 16. stoletje še nekaj imen, ki se ujemajo s priimki obravnavanih duhovnikov. Gre za družine Herschel, Kumer (Chumer) ter Poden¹³⁷ oziroma duhovnike: 1. Jurija Herschla, kaplana v cerkvi sv. Sebastijana in kostnici v Kranju;¹³⁸ 2. Mihaela iz Kamnika, župnika v Naklem in enega prvih kanonikov v Ljubljani, ki naj bi se pisal Kumer;¹³⁹ 3. ljubljanskega dekana Nikolaja Podna. Naštete osebe zamenjamo v popisu duhovnikov iz plemiških družin avtorja J. L. Schönlebn¹⁴⁰ v katerem odkrijemo na drugi strani dve novi imeni, to sta

131 MUW III, 1528/I A 10.

132 B. Otorepec, *Gradivo*, 31, št. 141.

133 *NŠAL*, *Zbirka listin*, 1529 I 22. *Stertzing*.

134 Pavel je na tem položaju izpričan za konec sedemdesetih in prvo polovico osemdesetih let 15. stoletja – B. Otorepec, *Gradivo*, 32, št. 145–146, 149.

135 MUW II, 1459/I A 77.

136 Obj. v MMVK XII (1899), 1–16, citirano kot A. Globočnik, *Der Adel*.

137 A. Globočnik, *Der Adel*, 10, 11 (Chumer, Poden – 15. stoletje), 14 (Herschel – 1507).

138 F. Komatar, *Kranjski mestni arhiv II*, 13, št. 32; *NŠAL*, *Zbirka listin*, 1515 V 5. *Gorica*; prim. J. Žontar, *Zgodovina mesta Kranja*, 59.

139 Po našem mnenju gre pri Mihaelu sicer za napačno branje besede »thum(b)her(r)«, tj. kanonik. Bolj verjetno je izhajal iz družine Kamniških, za kar pa za zdaj nimamo dokazov. Prim. biogram za Mihaela iz Kamnika v poglavju »Biogrami duhovnikov«.

140 »Presbyteri e nobilium familiis prioribus temporibus« – prepis F. Pokorna v *NŠAL*, *Škof. protokoli*, f.1, št. 1, 469 sl. Prim. J. Barle, *Iz Schönlebnovih zapiskov*, 130–135.

Gregor Kreuzer in Mihael z Iga (de Igg).¹⁴¹ Medtem ko Kreuzer, ki je dekanoval v Ljubljani v dvajsetih letih 16. stoletja, zagotovo ni bil plemiškega rodu, ostaja vprašanje o Mihaelovem (plemiškem) izvoru nerazčiščeno. Za ime in status staršev prvega izvemo iz zapisnikov sej ljubljanskega mestnega sveta – dekanov oče Janez Kreuzer je bil ljubljanski meščan, očitno priseljen iz Kranja, materi pa je bilo ime Katarina.¹⁴² Dva izmed Kreuzerjev, ki Kranja niso zapustili, sta v prvi polovici 16. stoletja opravljala službo kranjskega mestnega sodnika.¹⁴³ Šele sredi 16. stoletja se omenja tisti Jurij Kreu(t)zer z Golnika (von Kreutzhof),¹⁴⁴ v zvezi s katerim je utegnito priti do pomote glede dekanove »plemenitosti«.¹⁴⁵

Drugi, ljubljanski kanonik in generalni vikar dr. Mihael z Iga (umrl 1519), je našel pot v Schönlebnov popis bržčas po zaslugi viteških Iggerjev.¹⁴⁶ Dr. Mihaela vsekakor ne smemo zamenjevati z Mihaelom Iggerjem z Volčjega Potoka (zu Wolfsbach), ki je leta 1506 svojega svaka Pavla Raspa prosil za pečatenje ženitnega pisma.¹⁴⁷ Verjetno naš kanonik z Iggerjem ni bil niti v sorodu, saj si je pridevek »de Igg« pridobil, tako se vsaj zdi, kot išči župnik.¹⁴⁸ Po drugi strani nam je za ljubljanskega prošta Dominika Adama Deforza uspelo ugotoviti, da je bil poplemeniten: plemstvo mu je bilo podeljeno pred letom 1537.¹⁴⁹ K Deforzu pa moremo pristeti še poplemenitena Jurija Maningerja in Pavla Obersteina.¹⁵⁰

Imetnikov cerkvenih beneficijev, ki bi se mogli ponašati s plemstvom bodisi po rojstvu bodisi po poplemenitvi, torej nikakor ni bilo veliko. Temu se ne moremo čuditi iz dveh razlogov: prvič, število plemičev se je pričelo tudi na Kranjskem občutneje množiti (še) v 16. stoletju,¹⁵¹ in drugič, v ljubljanski škofiji je bilo malo nadarbin in služb, ki bi bile privlačne za (pravo) plemstvo. Predstav-

141 NŠAL, Škof. protokoli, f. 1, št. 1, 471 (Gregorius Creutzer), 474 (Michael de Igg).

142 ZAL, Cod I/2 -1527, fol. 21v; -1528, fol. 39, 56; -1529, fol. 123, 123v.

143 J. Žontar, Zgodovina mesta Kranja, 86, 166.

144 Prim. ZAL, Cod I/10 -1570, fol. 190v; M. Smole, Graščine, 155; J. Žontar, Zgodovina mesta Kranja, 165.

145 Pomoti bi moglo botrovati tudi povezovanje dekana Kreuzerja z deželnima upraviteljema Koroške Sigmundom in Ludvikom Kreu(t)zerjem. Sigmund je bil do leta 1471 na primer lastnik Gorice, dvorca pri Radovljici – M. Smole, Graščine, 160. O dolgu Ludvika Kreu(t)zerja ljubljanskemu kapitlju govori notica v NŠAL, GG A, f. 17, »Registratursbuch« 1535, fol. 67v.

146 Prim. M. Žvanut, Od viteza, 24.

147 ARS, Zbirka listin, 1506 II 4.: »Michel Ygger zu Wolfspach.« Prim. M. Smole, Graščine, 536.

148 Sodeč po zapisu v ARS, Urbarji, 46u, fol. 26. Glej še Mihaelov biogram v poglavju »Biogrami duhovnikov«.

149 K. F. Frank, Standeserhebungen, 31–32. Prim. zgoraj ustrezeni razdelek v poglavju »Ljubljanski stolni kapitelj«, podpoglavje »Prikaz proštov«.

150 Prim. biograma zanj v poglavju »Biogrami duhovnikov«.

151 Prim. ES, geslo Plemstvo, 404.

nike starejših ali v tistem času uveljavljenih plemiških družin je posledično najti predvsem na škofijskem sedežu, predstavnike mlajših, še »napol« meščanskih družin pa na vidnejših mestih v kapitlju. Dobrodošel vir dohodka sta bili do inkorporacije škofijski in kapiteljski menzi nadarbini župnij Dob in Kranj.¹⁵²

Precej več duhovnikov je izhajalo iz vrst meščanov. Med tiste, ki so bili skoraj zagotovo **meščanskega rodu**, se hierarhično – od zgoraj navzdol – in po abecednem redu priimkov uvrščajo: prošt Rupert Kuplenik, dekan Gregor Kreuzer, kanoniki Volbenk Abidt, Mihael Frankovič (pozneje dekan), Lenart Mertlic, Pavel Oberstein in Lenart Seidel (častna kanonika?), Nikolaj Sparovec, Simon Šarc, Nikolaj Škofič in Anton Tischler; župniki oziroma vikarji Jernej Ahačič, Jakob Klarman, Jernej Kos, Matej Pisanic in Valentin Stosser, duhovni pomočnik Peter Šipek ter beneficiati Gregor Franck, Jakob Freidenreich, Gregor Hladnik, Jernej Jankula, Peter Kodelja, Jurij Krabat, Mihael Krabat, Hieronim Krajnik, Kristijan Lotrič, Andrej Slavonič, Jernej Slavonič, Martin Slejko, Filip Stokrat, Tomaž Stokrat, Urban Vranič in Mihael Zelnik. Gre za duhovnike, ki so neposredno izpričani kot meščanski sinovi, in duhovnike, službujoče v mestih, kjer se sočasno pojavljajo meščani z identičnimi priimki.

V skladu s kvantiteto in vrsto ohranjenih podatkov prevladujejo priimki meščanov mesta **Kranj** (Sparovec, Ahačič, Klarman, Lotrič, Jankula,¹⁵³ Šipek,¹⁵⁴ Hladnik, Kodelja, Krajnik, Slejko, Stokrat, Vranič, Zelnik). Sledijo mesta **Ljubljana** (Frankovič, Šarc, Tischler, Franck, Freidenreich, Slavonič), **Kamnik** (Abidt, Mertlic, Seidel, Kic, Kos), **Radovljica** (Kuplenik, Oberstein, Stosser) ter **Loka** (Škofič). Priimka Kreuzer in Krabat srečamo istočasno med kranjskimi in ljubljanskimi meščani. Na osnovi priimkov ali oznak krajevnega porekla v povezavi z »vrsto«¹⁵⁵ in krajem beneficija bi mogli sklepati, da so se v domačih meščanskih družinah rodili dekan Boltežar Gurkfelder iz Krškega, kanoniki Lovrenc Corrigiator(is) iz Ljubljane, Mihael Valler iz Kočevja ter Pavel Wiener iz Kranja, kapiteljska vikarja Simon Potzi in Pavel Smaltz iz Ljubljane, župniki oziroma vikarji Primož Greisser iz Kranja, Jakob Scherer iz Radovljice, Klemen Škerbelja iz Novega mesta, Jernej Singer in Matija iz (Škofje) Loke, beneficiati Janez Colman (Kolman), Jurij Gans, Jernej Has, Felicijan Močnik in Jurij Maninger iz Ljubljane, Janez Pileator ter Jakob iz Kranja.

152 Posebej naj v tej zvezi omenimo kanonika v Tridentu (Trient) Gašperja Spauerja, ki je bil kranjski župnik v času ustanovitve ljubljanske škofije – J. Žontar, *Zgodovina mesta Kranj*, 69.

153 Prim. popis hiš v mestu Kamnik iz leta 1516: »Jancole haus« – W. Levec – A. Luschin, *Ein Protokoll*, 60, št. 80.

154 Prim. v prejšnji op. citirani popis hiš: »Schipeck hauss« – prav tam, št. 32.

Večini, v prejšnjem odstavku naštetih duhovnikov je skupno to, da so službovali ali bili imetniki najmanj enega beneficija v svojem rojstnem mestu; drugi so povečini pastirovali v njegovi bližini ali vsaj niso zapustili rodne Kranjske. Cerkvene službe so v domačem mestu prevzeli na primer Frankovič, Kreuzer, Kuplenik, Potzi, Šarc, Šipek in Tischler.¹⁵⁶ Oltarne beneficije ali kaplanije, ki so jih ustanovili in imeli nad njimi patronat meščani določenega mesta, so zasedali domačini: Greisser, Hladnik, Jankula, Kodelja, Krajnik, Lotrič, Pileator (Klobučar), Slejko, Vranič, Zelnik ter Mihael Krabat, Filip Stokrat in Tomaž Stokrat v Kranju, v Ljubljani pa Franck, Has, Freidenreich, Maninger, Močnik, Jurij Krabat ter Andrej in Jernej Slavonič.

Kot vidimo, je v deželnem glavnem mestu znanih manj beneficiatov – Ljubljančanov po rodu – kakor v Kranju Kranjčanov. Razloge za to ni iskati samo v slabši ohranjenosti zadevnega gradiva za Ljubljano,¹⁵⁷ marveč tudi v dejstvu, da se je v stolnem mestu zbiralo več duhovščine različnega krajevnega in družbenega izvora.¹⁵⁸ Poleg tega so imeli predvsem vidnejši člani kapitlja, zlasti kanoniki, poleg kanonikata navadno še eno ali dve kaplaniji v stolnici ali pri kaki drugi cerkvi v mestu.

V Ljubljani je izšlo iz domačih meščanskih vrst kar nekaj beneficiatov špitalske in kostniške kapele¹⁵⁹ kakor tudi stolničnih beneficijev pod patronatom mesta, denimo oltarne kaplanije sv. Jurija ali sv. Trojice na empori.¹⁶⁰ Medtem ko je bilo nekaj oltarnih ustanov v stolnici prepuščenih v upravo kapitlju, pa so bili domala vsi oltarni beneficiji pri župnijski cerkvi v Kranju v rokah tamkajšnjih meščanov.¹⁶¹ Ustanovna listina kaplanije sv. Ane in sv. Uršule v kranjski župnijski cerkvi je izrecno določala, da morata mestni svet in sodnik pri izbiri kandidata »dati prednost duhovnikom, ki so rojeni v Kranju«.¹⁶² Mestu je dalje pripadala patronatna pravica nad kaplanijo v špitalu ter nad beneficijema v pungrški in roženvenski cerkvi. Seveda naletimo tudi v Kranju, kjer je prevla-

155 Tu ločimo plemiške, meščanske in druge ustanove.

156 Njihovih osebnih imen, navedenih v zgornjem delu odstavka, ne ponavljamo. Isto velja za duhovnike, ki so v nadaljevanju imenovani le s priimkom. Prim. biograme zanje v posebnem poglavju.

157 Pogrešamo zlasti gradivo o oltarnih beneficijih v mestni cerkvi sv. Petra.

158 Tudi M. Kos ugotavlja, da je bilo duhovništvo v Ljubljani »po svojem sestavu glede na izvor kaj različno, glede na bivanje v mestu pa podvrženo močnim fluktuacijam« – M. Kos, *O izvoru*, 26.

159 O prvi prim. predvsem NŠAL, KAL, Spisi, f. 2/3, f. 2/4, o drugi NŠAL, ŽA, Ljubljana -Sv. Peter, Razne knjige, f. 25, št. 29–31.

160 Prim. NŠAL, ŠAL-Ž, Ljubljana - Sv. Nikolaj, f. 165a, Beneficij sv. Jurija. Imena obravnavanih duhovnikov v Ljubljani prinaša »Kronološki pregled duhovnikov po krajih«.

161 J. Žontar, *Zgodovina mesta Kranja*, 57 sl.

162 Prav tam, 58.

dovala mestna duhovščina, na izjeme. Ena takšnih je podelitev špitalske kaplanije tujemu duhovniku Krištofu Tuttu; Tutt si je pridobil kaplanijo (1544), ker je skupaj s svojimi starši Kranjčanom in njihovi Cerkvi služil »tako častno, koristno in pobožno«. ¹⁶³

Za ostale obravnavane duhovnike se je dalo v zvezi z njihovim socialnim izvorom zbrati le manjše število podatkov. Poklic očeta poznamo pri Ahacu, mašniku, ki naj bi se po posvetitvi v Čedadu leta 1499 vrnil v rojstno Radovljico, da bi pomagal domačim duhovnikom – njegov pokojni oče Jurij je bil krojač. ¹⁶⁴ Leta 1500 prav tako v Čedadu posvečeni Tržičan Jakob Gorjup je bil sin tkalca; identičen naj bi bil z istoimenskim duhovnim pomočnikom v Vodica, izpričanim za leto 1532. ¹⁶⁵ Sin (vsekakor potomec) jermenarja in meščana je bil nadalje bržkone kanonik Lovrenc Corrigiator(is) iz Ljubljane, ¹⁶⁶ sin klobučarja beneficiat sv. Ane in sv. Uršule v Kranju Janez Pileator(is). ¹⁶⁷ Ker obrtniški priimki v obravnavani dobi sami po sebi ne pomenijo več, da so se z zadevno obrtjo ukvarjali njihovi očetje, podajamo naslednje tovrstne priimke duhovnikov bolj kot zanimivost: Pildhauer (Kipar), Scherer (Brivec), Steinmetzer oziroma Latomus (Kamnosek), Textor (Tkalec) ipd.

Kar zadeva kmečki izvor, govorimo lahko o njem pravzaprav samo pri Konradu Glušiču, škofovem vikarju v Kranju in poznejšem ljubljanskem škofu. ¹⁶⁸ Trško okolje pa je bilo prej ko ne okolje, iz katerega sta izšla kanonik Matija Wallich iz Radeč ¹⁶⁹ in vikar Jurij Jurman s Svibnega. ¹⁷⁰

Naposled velja poudariti, da so bile v praksi proučevanega časa pomembnejše od posameznikovega družbenega porekla njegove konkretne zasluge in

163 NŠAL, Zbirka listin, 1544 VII 26. *Kranj*: »/.../ in bedacht der treuen diennst so vnns der wirdig her her Cristoff Tutt leibriester sambt seinen eltern, so erlich woll vnnd frumblich bey vnns vnnd dem gotshaus schwärlich gediennt.«

164 IMDK III (1893), 105; NŠAL, *Pokorn, Radovljica*.

165 IMDK IV (1894), 14; NŠAL, *Pokorn, Vodice*.

166 MUW II, 1475/I A 75: »Laurentius Corrigiatoris de Laibaco.« Lovrenc Corrigiator (Jermenar) je imel poleg kanonikata v Ljubljani morda tudi t.i. Ravbarjev beneficij – NŠAL, *KAL, Spisi*, f. 92/11; GZL VIII, 70, 103: »Laybacensis dominus Laurencius canonicus et capellanus Rauber.« Prim. S. Vilfan – B. Otorepec – V. Valenčič, *Ljubljanski trgovski knjigi*, 124, št. 125. M. Žvanut se torej moti, ko Ravbarjevega kaplana identificira kot Lovrenca (pl.) Ravbarja – M. Žvanut, *Od viteza*, 58.

167 NŠAL, *KAL, Spisi*, f. 78/23.

168 *Bischöfe*, geslo *Gluschitsch, Konrad*, 398. V starejši literaturi se kmečko poreklo pripisuje tudi škofu Textorju – tako J. Gruden, *Zgodovina slovenskega naroda*, 671. Prim. *Bischöfe, Textor, Urban*, 692; P. Simoniti, *Med knjigami*, 47, op. 63.

169 NŠAL, *ŠAL-Ž, Ljubljana - Sv. Nikolaj*, f. 165a, *Beneficij sv. Marije Magdalene*; prim. Wallichov biogram v poglavju »Biogrami duhovnikov«.

170 M. Slekovec, *Odlični Kranjci*, 66–67.

denar; predmet vladarjevega nagrajevanja sta bila pogosto tako plemiški naslov kot donosna cerkvena nadarbina. Obenem ne smemo pozabiti na dejstvo, da je zavzemal kleriški stan posebno mesto v družbi – neodvisno od socialnega izvora njegovih pripadnikov.

III/4 Šolanje, vzgoja in izobrazba

Vprašanje šolanja, vzgoje in izobrazbe duhovnikov je bilo vselej tesno povezano z vprašanjem o vrsti in obsegu védenja oziroma usposobljenosti za naloge, ki jih je duhovniku nalagal njegov poklic. Tudi v obravnavani dobi se je zahtevana raven znanja pri duhovnikih dvigala skladno s stopnjo posvečenja, za opravljanje določenih cerkvenih služb pa je bilo kajpak potrebno specifično znanje. Glede na to, da je bila spodnja starostna meja za prejem tonsure sedem let,¹⁷¹ prehod iz laiškega v kleriški stan ni mogel biti pretežak.¹⁷² Znati brati in pisati, znati na pamet molitve, kot so očenaš, vera ali spokorni psalmi, poznati najosnovnejša pravila latinske slovnice, to ali nekaj tega je zadostovalo za podelitev tonsure in nižjih redov.¹⁷³

Skozi zahtevnejši preizkus znanja so šli načeloma subdiakonandi in diaconandi: da ne bi prihajali v zadrego pred verniki, so morali tekoče brati oziroma peti iz brevirja in drugih bogoslužnih knjig. Kandidati za mašniško posvečenje, zlasti tisti, ki naj bi po posvetitvi prevzeli dušnopastirske naloge, pa so si bili dolžni pridobiti najprej toliko znanja latinščine, da so lahko ne le pravilno izgovarjali in naglašali, ampak tudi razumeli dobesedni pomen prebranih in pétih liturgičnih besedil. Da bi svoje ovčice lahko poučevali v veri, so morali znati na preprost način razložiti člene vere in deset zapovedi. Kot delivci zakramentov krsta, pokore, sv. zakona in poslednjega maziljenja so morali dalje vedeti, kaj je materija (snov) in kaj forma (slovilo) posameznega zakramenta in kako se podeljuje.¹⁷⁴ V zvezi z zakramentom pokore naj bi znali ločevati med grehom in ne-grehom ter prepoznati težja vprašanja vesti, da bi jih prepustili v reševanje višjim cerkvenim oblastem. K zahtevanemu znanju je sodilo še preračunavanje premakljivih cerkvenih praznikov.

171 W. M. Plöchl, *Geschichte des Kirchenrechts*, Bd. II, 291.

172 Več o tem v podpoglavju »Posvečenje«.

173 V preostalem delu odstavka se opiramo na F. W. Oediger, *Über die Bildung*, 52 sl. Študija vsebuje citate iz mnogih virov prve roke.

174 Prim. F. Ušeničnik, *Katoliška liturgika*, 442.

Ti standardi, ki so jih postavljali že kanonisti 13. stoletja, se kljub čedalje večjemu pomenu izobrazbe pred tridentinskim koncilom niso spremenili. V praksi je bilo seveda marsikaj odvisno od tega, za kakšne kriterije so se odločali krajevni ordinariji in eksaminatorji. Žal so bili tudi strožji med njimi često prisiljeni popuščati pod pritiskom vplivnih poznanstev¹⁷⁵ in – po uveljavitvi reformacije – pomanjkanja duhovnikov.¹⁷⁶ Čeprav se niso ohranili viri, na podlagi katerih bi si mogli ustvariti sliko o tem, kako je potekalo izpraševanje duhovniških kandidatov v ljubljanski škofiji, domnevamo, da splošni nivo znanja tu ni bil dosti nižji ali višji od povprečja.¹⁷⁷

Pridobivanje osnovnega znanja

Kraj, kjer se je dalo z obveznostmi dušnega pastirja seznaniti že v otroštvu, je bilo v proučevanem času še vedno domače župnišče oziroma cerkev.¹⁷⁸ Posebno na pomembnejših trških in podeželskih župnijah se je obdržala navada, da so dečki, namenjeni za duhovništvo, skupaj z župnikom brali in peli, mu pomagali pri raznih cerkvenih opravilih in ga spremljali na raznih potih.¹⁷⁹ V večjih mestih so organizirali latinsko šolo, ki naj bi nadebudnejšim šolarjem omogočila nadaljnji študij na univerzi. Obenem so se dečki, med njimi bodoči duhovniki, pod učiteljevim vodstvom usposabljali za petje pri slovesnejšem pétém bogoslužju v župnijski cerkvi. Od srede 15. do srede 16. stoletja so v kranjskem delu ljubljanske škofije neposredno izpričani učitelji oziroma šole na Bledu,¹⁸⁰ na Svibnem¹⁸¹ ter v mestih Kranj¹⁸² in Ljubljana.¹⁸³ Tak ali drugačen tip šole je gotovo imela Radovljica, ki si je pridobila status mesta v sedemdesetih

175 Prim. F. W. Oediger, *Über die Bildung*, 93–94.

176 Na pomanjkanje duhovnikov se je v zvezi z ordinacijami včasih skliceval še škof Hren – glej M. Benedik - A. Kralj, *Protokoli*, 181. Prim. P. Heath, *The English Parish Clergy*, 187.

177 Prim. zadevne pripombe škofa Hrena v njegovih protokolih, obj. v AES 6 (1984), AES 10 (1988), AES 14 (1992) in AES 19 (1997).

178 J. Gruden, *Vzgoja in izobrazba*, 242, 244.

179 F. W. Oediger, *Über die Bildung*, 77–78. Ta navada se je ohranila v potridentski čas.

180 F. Gornik, *Zgodovina blejske župnije*, 198: »Viljem de Rostbach, duhovnik, star nad 40 let, je trdil, da je kot otrok tukaj hodil v šolo in da je bil pozneje pri kapeli /na otoku/ duhovni pomočnik« (1459).

181 *NŠAL, KAL, Urbarji*, št. 1, 268.

182 A. Koblar, *Šole v Kranju*, 40 sl.; J. Žontar, *Zgodovina mesta Kranja*, 71.

183 J. Gruden, *Šola pri sv. Nikolaju*, 1–4; J. Wallner, *Notizen*, 125 sl.

letih 15. stoletja.¹⁸⁴ Sredi 16. stoletja je pri radovljiškem župniku in ljubljanskem proštu Rupertu Kupleniku učiteljeval Krištof Fašang.¹⁸⁵

Drugod na Kranjskem sklepamo na župnijske šole ali vzgojo klerikov pri domačem župniku v zvezi z omembami šolskega vodja oziroma »gojencev« v Cerknici,¹⁸⁶ Ribnici,¹⁸⁷ na Raki,¹⁸⁸ v Šmarju pri Ljubljani.¹⁸⁹ S šolami, ki so bile bolj ali manj pod nadzorom mesta, pa povezujemo navedbe učiteljev in šol v Črnomlju, Kamniku, Krškem, Loki ter Višnji Gori.¹⁹⁰ Svétني duhovniški kandidati so se lahko šolali še v samostanih in drugih cerkvenih ustanovah, na Kranjskem denimo pri kartuzijanih v Bistri in Pleterjah, manjših bratih oziroma frančiškanih in pa samostanu nemškega viteškega reda v Ljubljani, kolegiatnem kapitlju v Novem mestu,¹⁹¹ cistercijanih v Stični in Kostanjevici, ali pri zasebnem učitelju, kakršen je bil v Ljubljani od tridesetih let 16. stoletja dalje latinski preceptor Lenart Budina.¹⁹² Slednji je bil po Trubarjevih besedah »plemenit in visoko učen v jezikih in svobodnih umetnostih, zlasti v glasbi«.¹⁹³

Šola in vzgoja pri stolni cerkvi v Ljubljani

Glede na predmet raziskave nas še posebej zanima, ali je pričela po vzpostavitvi ljubljanske škofije delovati pri stolni cerkvi nova šola, saj so za petje pri Sv. Nikolaju dotlej skrbeli učitelji mestno-župnijske šole.¹⁹⁴ Da sodelovanje mestnih in cerkvenih oblasti pri tej šoli z ustanovitvijo škofije ni prenehalo, kaže med drugim pismo Ljubljančanov škofu Kacijanarju z dne 24. julija 1539. V njem župan, sodnik in mestni svet naprošajo škofa, naj učitelju za določen čas prepusti eno sobo na škofiji, da bo služila »za pouk otrok« (zw lernung der khunder). Kajti po podrtju starega šolskega poslopja v bližini šenklaške cerkve

184 F. Gestrin, *Radovljica*, 526. Prim. NŠAL, ŽA, *Radovljica, Spisi*, f. 6/30 (prepis ustanovne listine bratovščine sv. Trojice v Radovljici, 1469).

185 NŠAL, KAL, *Spisi*, f. 21/1: »C(hristoff) Faschang /.../ weilandt hern Rueprechn Khupple-nich brospsten seligen bey dem er schuelmaister gewest.« Prim. Fašangov biogram v poglavju »Biogrami duhovnikov«.

186 IMDK I (1891), 5 (leta 1472).

187 A. Skubic, *Zgodovina Ribnice*, 99. Prim. I. Vrhovec, *Der schwäbische Chronist*, 1–16.

188 IMDK II (1892), 85 (leta 1490).

189 IMDK III (1893), 248: Štefan Pehlar, »clericus et scholarum rector in Hardlandt« (1504).

190 V. Schmidt, *Zgodovina šolstva*, 29; J. Jamar Legat, *Začetki loškega šolstva*, 66–67.

191 Prim. J. Ciperle, *Šolske ustanove*, 151–153.

192 V. Schmidt, *Pedagoško delo*, 28. Kot je razvidno iz dveh obravnav kranjske deželne večje iz let 1543 in 1557 – obj. v MHVK X (1863), 1, 5 –, je Budina poučeval plemiške in meščanske otroke.

193 M. Rupel, *Primož Trubar*, 153. Prim. P. Simoniti, *Humanizem*, 118.

194 J. Gruden, *Šola pri sv. Nikolaju*, 2. Prim. GZL III/34, III/36.

ni bilo najti drugega primerne prostora, stanujoč na škofiji pa bi mogel učitelj redneje izpolnjevati svoje naloge pri stolnem bogoslužju.¹⁹⁵

Pod Kacijanarjevim naslednikom Textorjem so se odnosi med vse bolj protestantskim mestom in škofijo ohladili. Vseeno je mestni svet 17. maja 1549 (najprej) sklenil, da bo prispeval polovico vsote za stolnične orgle – resda bojda le zato, ker so se bili »spustili /meščani/ glede orgel že tako daleč in da se ne zamerijo škofu.« Poleg tega se je tudi kapitelj obvezal, da bo »za vse večne čase vzdrževal organista in skrbel, da bodo orgle v redu.«¹⁹⁶ Zakaj so si mestni veljaki nedolgo zatem premislili in »odklonili vsako podporo«,¹⁹⁷ ni jasno. Dejstvo je, da so v začetku petdesetih let 16. stoletja pri Sv. Nikolaju stale nove orgle.¹⁹⁸ Ker je bila glasbena izobrazba nepogrešljivi del splošne izobrazbe, sta s tem pridobili tako stolna cerkev kot šenklaška šola.

Določnejšo opredelitev šole oziroma učitelja zasledimo v ustanovni listini beneficija sv. Barbare in sv. Marjete iz leta 1499, ki nalaga petje tedenske maše zadušnice »učitelju pri stolni cerkvi, njegovim dečkom in učencem.«¹⁹⁹ Na ime enega izmed učiteljev, to je Antona Steinerja, naletimo v letnih obračunih škofijskega oskrbnika v Gornjem Gradu; Steiner je poučeval pri Sv. Nikolaju ob koncu dvajsetih in začetku tridesetih let 16. stoletja.²⁰⁰ Izredno dragocen vir predstavljajo tudi kapiteljski računi za leti 1550/51 in 1560/61 ter zastavno pismo škofa Seebacha iz leta 1559. Seznanjajo nas tako z učiteljevimi prejemki kakor z delitvijo šolskih stroškov med škofom in kapitljem. Kar zadeva izplačila učitelju, je ta v obračunskem letu 1550/51, enako 1560/61, iz kapiteljske blagajne prejel nekaj nad 10 dukatov. Dobil jih je za vodenje petja pri zgodnji maši, pri duhovnih opravilih dveh drugih ustanov in adventnih »Pozdravljena Kraljica«

195 »Nach dem die schuell hie ganntz pawfellig, daz zw besorgen, es mecht etwan yemantz ein schad, durch nider drugkhung winters zeiten, mit schnee, dardurch beschehen, dem selben fur zw khomen, haben wir gedachte schuell abreyssen lassen, vnd nu denn anfangkh zw handen genomen denn von grundt auff zw mawren. Die weyll aber ee die schuell wider vnnder ein dach gebracht, der schuell mayster /.../ inndort bey der khirchen, khein gelegen ort nit hat. So glanngt ann eure furstliche gnade vnnser gehorsam hochvleyssig bitenn, eur furstliche gnade wellen dem schuelmayster /.../ ein zimer in derselben bistumb alhie genedighklichen vergunen. Damit er zw furderung des gotz diennsts dester ordennlicher weg khomen /.../« – iz pisma ljubljanskih meščanov škofu v NŠAL, KAL, Spisi, f. 38/1.

196 Navedeno po V. Fabjančič, *Sodniki in župani*, 227.

197 J. Veider, *Stara ljubljanska stolnica*, 84.

198 Prim. A. Rijavec, *Glasbeno delo*, 20. Glej še zadnji razdelek podpoglavja »Bogoslužje: osnovna skupna dejavnost« v poglavju »Ljubljanski stolni kapitelj«.

199 NŠAL, *Zbirka listin*, 1499 VI 22.: »Am montag ain gesungens seelamlt /.../ ain yetzlicher schuellmaister bey dem tuem, sein knab(e)n vnd schueller.«

200 NŠAL, GG A, f. 22, fol. 5 (obračuni za leto 1529); fol. 3 (obračuni za leto 1532).

(Salve Regina). Dodatnih 56 krajcarjev mu je bilo izplačanih za osem kvatrnih maš zadušnic, torej 7 krajcarjev za zadušnico.²⁰¹

Po drugi strani je za učiteljevo hrano poskrbel škof prek svojega oskrbnika v Ljubljani. Iz Seebachovega pisma 17. marca 1559 nadalje razberemo, da je bila škofove podpore v hrani deležna tudi »prebenda pri šoli« (praebendt auf die schuell).²⁰² Po analogiji z mlajšimi viri se izraz najverjetneje nanaša na duhovniške kandidate (prebendarje),²⁰³ ki so obiskovali in/ ali pomagali v šenklavški šoli in cerkvi.²⁰⁴ Morda je imel prav tak status tisti Lenart, ki mu je oglejski patriarh 6. januarja 1474 podelil dovoljenje za prejem mašniškega posvečenja in ki ga vir ob tej priložnosti imenuje »kaplana in stalnega gosta« škofa Lamberga.²⁰⁵ Glede na to, da se sklicuje škof Seebach na stare navade, utegne dolžnost njegovega oskrbnika – namreč »hraniti« šenklavškega učitelja in prebendarje – izvirati še iz časa škofa Lamberga.

Posebna latinska kapiteljska šola, ki jo kot eno izmed treh predreformacijskih šol v Ljubljani navaja V. Schmidt,²⁰⁶ torej ni obstajala. O tem nam jasno govori protest Ljubljančanov s konca petdesetih let 16. stoletja,²⁰⁷ v katerem mestne oblasti obtožujejo kapitelj, da se namerava polastiti šole. Ta pripada vsemu mestu, ker so šolsko poslopje zgradili meščani sami, ki se po drugi strani prav tako ne vtikajo v bogoslužni red kapitlja. Med drugim zahtevajo, da se jim

201 NŠAL, KAL, Spisi, f. 287, »Ausgaben« 1550/51, fol. 3v–5.

202 Mlajši prepis pisma je v NŠAL, ŠAL, Formularji, št. 1, 533–534.

203 Povzemajoč zapisnik kapiteljske seje z začetka 17. stoletja, definira A. Koblar prebendarje kot »dijake, ki so že prejeli štiri nižje redove«. Na seji 6. maja 1603, katere se je udeležil tudi škof, je bil sprejet sklep, da dobijo prebendarji ob torkih, četrkih in nedeljah na škofiji po štiri jedi, druge dni pa po tri; račune o hrani je vodil škofijski ekonom – prim. A. Koblar, *Beleške*, 190.

204 Prim. navedek škofa Tavčarja iz leta 1589, da hrani pri ljubljanski stolni cerkvi na lastne stroške dva kaplana, učitelja, pevca ter šest alumnov ali učencev, ki se vsi posvečajo glasbenemu in cerkvenemu pouku – v NŠAL, KAL, Spisi, f. 57/4; obj. v AES 3 (1981), 70. Zanimivo je tudi pismo treh prebendarjev, ki prosijo škofa Hrena za boljšo hrano in nekaj obleke, da bi se v zimskem času lahko pogostejše udeležili duhovnih opravil – NŠAL, KAL, Spisi, f. 38/5.

205 »Vedni /stalni/ gost« je prevod A. Koblarja za lat. »continuus commensalis« – glej IMDK I (1891), 18. Prim. izraz »familiaris«, ki se more v določenem kontekstu prav tako nanašati na gojenca stolne šole. Na ta pomen opozarja M. Benedik v zvezi z ordinandi škofa Tavčarja – M. Benedik, *Iz protokolov* (1), 13, op. 6.

206 V. Schmidt, *Zgodovina šolstva*, 57: »Pred reformacijo so bile največ tri /šole v Ljubljani/: stara latinska kapiteljska šola, ki pa je bila slabo obiskana, križanska šola, omenjena spet 1534 in 1543, vsaka z enim učiteljem, in morda še ena, ki naj bi ji škof na prošnjo magistrata 1534. leta /pravilno 1539/ prepustil eno sobo v škofijski palači.« Prim. P. Simoniti, *Humanizem*, 114. J. Höfler poleg križevniške pravilno navaja samo stolno šolo – J. Höfler, *Tokovi*, 31.

207 V NŠAL, KAL, Spisi, f. 313/3.

še naprej priznava pravica do potrditve učitelja, saj so jim ga že od nekdaj prezentirali ljubljanski škofje.²⁰⁸ Žal iz tega zanimivega vira ne izvemo prav ničesar o vsebini in obliki pouka, h kateremu so hodili tudi meščanski otroci. Če predpostavimo, da šola tačas ni bila bistveno drugačna od one, v kateri je konec 17. stoletja poučeval Janez Jurij Hintersinger,²⁰⁹ potem so se šolarji pri Sv. Nikolaju urili predvsem v branju, pisanju, računanju in petju.²¹⁰

Da bi kdo od obravnavanih duhovnikov kdaj obiskoval šenklavško šolo, nimamo podatkov; vemo le, da sta pred pridružitvijo kapitelj tu učiteljevala Mihael Valler,²¹¹ kot kanonik izpričan v letih 1505–1539,²¹² in Boltežar Gurkfelder,²¹³ dekan v obdobju 1557–1561.²¹⁴ Nadalje ni znano, koliko izmed teh duhovnikov se je v stolni cerkvi pripravljalo na duhovniško službo in koliko so se mogli pri tem naučiti. Na splošno lahko rečemo, da je dajalo stolnično okolje dovolj možnosti vsaj za osvojitve bogoslužne prakse. Kajti že po statutu je smel odsotnega kapiteljskega člana pri mašah in kanoničnih urah nadomeščati subdiacon, akolit ali celo »študent« v superpeliceju in spodobni obleki.²¹⁵ Vprašanje pa je, ali in na kakšen način se je razlagalo ozadje oziroma globlji pomen raznovrstnih liturgičnih dejanj. Kar zadeva (s)poznavanje Svetega pisma, vemo, da je skušal kapitelj leta 1533 svetopisemski študij spodbuditi tako, da je s statutom ukinil daljše časovne presledke med skupnimi duhovnimi opravili. Kanoniki, naklonjeni reformacijski ideji o osrednjem mestu Božje besede, so namreč menili, da časovne prekinitve »najbolj odvrčajo od študija Svetega pisma.«²¹⁶ Kot posebna oblika pouka so rabile pridige, ki z razmahom protestantizma niso

208 Prav tam: »/.../ Bischof von Laibach, der ain schuelmaister aufzunemen, vnd wir denselbn alsdann nach ordenlicher presentierung, wie von alter herrkhomen, auch ie vnd albeg gewesst, zubestätten haben.« Škofu je učitelja načeloma predlagal kapitelj. V zvezi s tem glej še t.i. protiporočilo kapitlja z dne 17. maja 1559, obj. v prilogi št. 19.

209 J. Gruden, *Šola pri sv. Nikolaju*, 9–11.

210 Hintersingerjev reverz ob nastopu službe leta 1679 v *NŠAL, KAL, Spisi, f. 38/33*.

211 G. Widmer, *Urkundliche Beiträge*, 37.

212 Glej Vallerjev biogram v poglavju »Biogrami duhovnikov«.

213 Prim. spise v *NŠAL, KAL, Spisi, f. 313/3*, posebej zgoraj omenjeno »protiporočilo« kapitlja.

214 Več o Gurkfelderju v ustreznem razdelku podpoglavja »Prikaz dekanov« v poglavju »Ljubljanski stolni kapitelj«.

215 *Statut 1519, člen 3*: »/.../ ne talium absentia in detrimentum divini cultus ac damnum capituli nostri redundet /.../ alium honestum presbiterum qui talium absentium vices in omnibus missis cantandis, legendis, horis canonicis visitandis suppleat aut ad minus subdiaconum in suo superpelitio indutum, et in eius defectum accolatum vel honestum studentem in superpelitio et veste honesta substituat. Absens vero in negotiis.«

216 *Statut 1533, zlasti člen 6*: »/.../ Quoniam sic interrupta tempora, a studio sacrarum literarum plurimum legentes abstrahunt.« Besedilo tega in v prejšnji opombi navedenega statuta je v celoti objavljeno v prilogah št. 8 in 9.

postale zgolj sredstvo za pridobivanje verskih somišljenikov, ampak tudi osnovni način vestnejšega posredovanja »pravega kruha Besede«. ²¹⁷

Vprašanje vzgojnoizobraževalnega središča v ljubljanski škofiji

Dasi ohranjeni viri o šoli oziroma alumnatu v Gornjem Gradu ne govorijo neposredno, si moremo pri obravnavi tega vprašanja pomagati z nekaterimi sočasnimi omembami in pa podatki iz časa škofov Tavčarja in Hrena. Na podlagi letnih izplačil gornjegrajskim duhovnikom za leta 1521/22–1533/34 ²¹⁸ najprej ugotavljamo, da je bilo v Gornjem Gradu bolje poskrbljeno za glasbeno plat bogoslužja kakor v Ljubljani. Služba pevovodja – pevovodja (chormeister) je v vseh prikazih vpisan kot prvi – in služba učitelja sta bili ločeni. *Chormeister* je prejemal poleg tega letno četrtno več denarja od drugih članov gornjegrajskega kolegija in štirikrat več od učitelja nečlana. ²¹⁹ Jurij Starch (Storch), vodja kora v letih 1526–1533, ²²⁰ je bil obenem župnijski vikar v Braslovčah (omenjen 1533) in (pozneje) Šoštanju (omenjen 1539). ²²¹ Funkcijo učitelja je tisti čas opravljal član kolegija, duhovnik Matej Versan, ²²² kateremu so od skupno 8 funtov črnih denaričev na leto pripadli 3 za učiteljevanje. ²²³ Mnenje, da je Gornji Grad na cerkvenoglasbenem področju – vsaj v strukturnem pogledu – prednjačil pred Ljubljano, ²²⁴ potrjuje dejstvo, da se gornjegrajski organist

217 Zahteve po kakovostnem in pogostem pridiganju v domačem jeziku so se sicer pojavljale že pred reformacijo – prim. *Handbuch der Kirchengeschichte*, Bd. III/2, 687–690.

218 V *NŠAL*, *GG A*, f. 21 (1521/22, 1526/27), f. 22 (1527/28, 1529/1530, 1532/33), f. 23 (1533/34).

219 Leta 1521/22 je znašala plača pevovodja osem funtov črnih denaričev, učiteljeva pa dva – v *NŠAL*, *GG A*, f. 21, fol. 2, 3.

220 *NŠAL*, *GG A*, f. 21–23. Prim. I. Orožen, *Das Bisthum*, Bd. IIb, 61.

221 I. Orožen, *Das Bisthum*, Bd. IVa, 42; Bd. V, 457.

222 Versana zasledimo med ordinandi lavantinskega škofa Peurla: 17. decembra 1513 je bil posvečen v subdiakona na mizni titel škofa Ravbarja (!), 11. marca 1514 v diakona in 1. aprila 1514 v mašnika – F. Hutz, *Weiherregister des Lavanter Bischofs*, 88, št. 1531; 91, št. 1588; 95, št. 1700.

223 *NŠAL*, *GG A*, f. 22–23 (1529/30, 1532/33 in 1533/34).

224 A. Rijavec nasprotno meni, da je sledila gornjegrajska škofovska rezidenca glasbenim prizadevanjem ljubljanske stolnice – A. Rijavec, *Glasbeno delo*, 31 –, kar se zdi logično, vendar viri za čas, ki ga obravnavamo, tega ne kažejo. Prim. prav tam, 13–27. Prim. še sklep J. Höflerja za zadnja desetletja 16. stoletja: »Ljubljanska stolna kapela nastopa v primerjavi z gornjegrajsko torej kot bolj profesionalno glasbeno telo, medtem ko so v Gornjem Gradu za potrebne slovesnosti verjetno lahko zbrali večje število pevcev in s tem dosegli večji sijaj« – J. Höfler, *Glasbena umetnost*, 9.

pojavlja v skoraj dve desetletji starejših virih kot ljubljanski.²²⁵ Njegova plača je bila v osnovi enaka plači drugih članov kolegija in je znašala 6 funtov denaričev, dodatna 2 funta pa so organistu dodelili »v priboljšek« (zw einer besserung).²²⁶

Ker je bila skrb za cerkveno petje neločljivo povezana s skrbjo za vzgojo in izobraževanje duhovniškega naraščaja, menimo, da pravo vzgojnoizobraževalno središče te vrste ni bilo v Ljubljani, ampak v Gornjem Gradu. Tudi po tridentinskem koncilu je bilo pod škofom Tavčarjem pri ljubljanski stolnici šest, pri gornjegrajski cerkvi pa šestnajst gojencev ali alumnov.²²⁷ *Collegium Marianum*, ki ga je v Gornjem Gradu ustanovil škof Hren (1605), je imel lastno teološko šolo, medtem ko je bilo ljubljansko semenišče zgolj »neke vrste internat z internim poukom nekaterih predmetov«.²²⁸ Vseeno obeh alumnatov ne kaže postavljati enega nasproti drugemu, saj sta bila Ljubljana in Gornji Grad v nenehnih stikih. Tako srečujemo kanonike, rezidirajoče v Ljubljani, pri potrditvah gornjegrajskih obračunov, nekateri ljubljanski kanoniki pa so v Gornjem Gradu redno delovali.²²⁹ V Gornji Grad so prihajali tudi duhovniki iz drugih delov škofije, in to ne le »službeno«; da je bilo mikavno loviti v tamkajšnjih škofijskih gozdovih, izpričuje pregled oddane divjačine iz leta 1520, ki vsebuje imena vikarjev iz Ljubljane in Vrhnike, Naklega, Šentjerneja ter Pliberka.²³⁰ Gornji Grad – s škofovsko rezidenco in sedežem dokaj obsežnega škofijskega gospodstva – je bil primernejše vzgojnoizobraževalno središče tudi spričo svoje geografske lege.

225 Organista v Gornjem Gradu omenja oskrbniški obračun za leto 1533/34 – v *NŠAL, GG A, f. 23*. Ljubljanski stolni organist Janez /Dien(n)er/ se prvič pojavi v kapitelski računski knjigi za leto 1550/51 – v *NŠAL, KAL, Spisi, f. 287*.

226 *NŠAL, GG A, f. 23, fol. 1* (1533/34): »Organist /.../ sein sold ist wie eins priesters vnd zw einer besserung II tl /den/.«

227 Škofova relacija *ad limina* z dne 27. oktobra 1589 v *NŠAL, KAL, Spisi, f. 57/4*: »In ecclesia mea /Labacensi.../ alo /.../ sex alumnos seu scholares, qui omnes scholae musicae et ecclesiae incumbunt. In residentia vero mea Oberburgensi habeo idem /.../ ludimagistrum cum sexdecim scholaribus in seminario.« Obj. v F. M. Dolinar, *Zapisi*, 70–71; prim. F. M. Dolinar, *Visitationes*, 204.

228 F. M. Dolinar, *Problem vzgoje*, 108. Prim. F. M. Dolinar, *Visitationes*, 212.

229 Na primer študijozni Mohor Kraft, ki se je odpovedal kanonikatu (1539) tudi zato, ker pri svoji prebendi ni oziroma ni želel rezidirati: »Hermagoras Crafft welcher daselbst auch ein thuemb herrn pfrendt /.../ erlangt, vnnd doch zu resiidiern nicht willens, dahin gehandelt, das er solliche pfrendt /.../ ressigniert hat« – *NŠAL, KAL, Spisi, f. 109/1*. Več o Kraftovem delovanju P. Simoniti, *Humanizem*, 78 sl. Kanonika Lovrenc Herberger in Matija Wallich sta se v Gornji Grad preselila, kot je videti, na stara leta; Wallich je bil sicer pokopan v Ljubljani. Več o obeh kanonikih v poglavju »Biogrami duhovnikov«.

230 V *NŠAL, GG A, f. 14, »Wildrechnungen« 1520, fol. 51–56*. V popisu se omenjajo še deželni glavar Kranjske, mesto Ljubljana, opat v Kostanjevici in dekan v Trstu.

Študij na univerzi: poskus kvantitativnega ovrednotenja

Če ostajamo glede zgornjih vprašanj na ravni analognega in retrogradnega sklepanja, pa si lahko o univerzitetnem študiju obravnavanih duhovnikov ustvarimo dovolj jasno podobo. V matrikah artistske fakultete univerze na Dunaju,²³¹ ki je bila pripadnikom ljubljanske škofije tako v jezikovnem kakor političnem pogledu najbližja,²³² je bilo v matrike vpisanih 61 od skupno 205 duhovnikov z imenom in priimkom.²³³ Od 61 jih je prvo stopnjo ali bakalavreat doseglo 11 in licenciati 4 duhovniki. Ko številke spremenimo v procenke, ugotovimo, da dobljeni rezultati – skoraj 30 % imatrikuliranih in 18 % bakalavrijev – niso dosti slabši od izračunov, ki so jih dale tovrstne raziskave za srednje in zahodnoevropski prostor. Te govorijo o povprečno eni tretjini (33,3 %) imatrikuliranih duhovnikov in treh desetinah (30 %) duhovnikov z bakalavreatom.²³⁴

Ob predpostavki, da med nosilci akademske stopnje ni bilo neimatrikuliranih, prištejemo lahko h gornjim 61im osebam 4 licenciante (magistre) umetnosti in 1 doktorja teologije,²³⁵ pri katerih kraj študija ni znan, ter 7 duhovnikov, za katere vemo, da so doktorirali iz cerkvenega prava.²³⁶ Medtem ko so imeli licenciati, izpričani sicer v neuniverzitetnih virih, bržkone tudi bakalavreat, tega ne moremo z gotovostjo reči za »neartistske« doktorje. Dasiravno so tisti, ki so želeli študirati civilno ali cerkveno pravo, teologijo ali medicino,²³⁷ najprej

231 Matrike kot vir jedrnat predstavljata prispevek J. Janžekoviča – J. Janžekovič, *Slovenski študenti*, 167–168. Prim. A. Ožinger, *Študenti*, 149 sl.

232 Prim. P. Simoniti, *Humanizem*, 202.

233 Šestih duhovnikov, pri katerih stoji za osebnim imenom in predlogom »iz« (de, von) ime kraja – to so Arnold von Bruck, Jakob iz Kranja, Matija iz Loke, Mihael iz Kamnika, Mihael iz Sevnice ter Mihael z Iga – tu ne upoštevamo. Takšni zapisi imen namreč v precejšnji meri zmanjšujejo gotovost o pravilni identifikaciji oseb, iskanih v univerzitetnih matrikah. Izjema je Mohor z Lanišča, katerega vpis ne pušča nobenega dvoma – prim. oznako »Dom.« (Dominus) v MUW II, 1455/I A 104.

234 F. W. Oediger, *Über die Bildung*, 66–67; F. Rapp, *Église*, 125. Prim. tovrstne podatke za angleške duhovnike na župnijah v P. Heath, *The English Parish Clergy*, 81–82.

235 Gre za Dominika Adama Deforza, Volbenka Galla, Nikolaja Ortnerja, Pavla Retterja (*magistri in artibus*) in Mateja, »profesorja svetega pisma«. Kot magister oziroma doktor svobodnih umetnosti se označuje še Mihael z Iga, a ker je bil hkrati tudi doktor cerkvenega prava, ga prištevamo samo k slednjim.

236 To so bili Jakob Sucher, ki je doktoriral v Bologni, Julijan Martini, ki je doktoriral v Ferrari, ter Štefan Klocker, Peter Knaver, Mihael z Iga in Matija Operta z doktoratom padovanske univerze. Kje je doktoriral Lenart Mertlic, ni znano – o zaznambah njegovega doktorata (oboje prava?) glej biogram zanj v poglavju »Biogrami duhovnikov« in razdelek v poglavju »Ljubljanski stolni kapitelj«, podpoglavje »Kanoniki in (protestantska) reformacija«.

237 Doktorat iz medicine je imel prošt Dominik Adam Deforz.

praviloma opravili »pripravljalni kurz« artistične fakultete,²³⁸ zvišujemo število bakalavrijev na račun takšnih doktoratov z velikim pridržkom.²³⁹ Kakor koli že, s tako utemeljevanim prištetjem števila 12 imatrikuliranim preseže delež le-teh tretjino (35,6 %), delež bakalavrijev pa se dvigne na 24,5 % (upoštevaje samo licenciate) oziroma 37,7 % (z dodatnim prištevkom 7 doktoratov cerkvenega prava in 1 doktorata teologije).

Še nekoliko boljše rezultate bi dobili, če bi v vrsto univerzitetno izobraženih duhovnikov (sicer pogojno) vključili tri javne notarje: Petra Jankoviča, Jurija Klobučiča in Simona Smaltzika²⁴⁰ ter tiste, pri katerih bi na višjo formalno izobrazbo sklepali glede na njihovo funkcijo, tako generalna vikarja Andreja Magra in Nikolaja Škofiča. Toda ob tem moramo poudariti, da v obravnavanem prostoru niso delovali prav vsi zgoraj upoštevani duhovniki; nekateri med njimi so beneficije predvsem »uživali«.²⁴¹

Čeprav je raziskava oprta zgolj na objavljene vire nekaterih univerz²⁴² in so vsi izračuni spričo pomanjkanja drugega domačega in nepreglednosti ali nedostopnosti ustreznega tujega gradiva²⁴³ relativni, je moč z njo zavrniti ali vsaj zrelativizirati oceno, da **velika** večina duhovnikov pred tridentinskim koncilom »ni nikdar študirala na univerzah«.²⁴⁴ Sicer pa akademski gradus tačas ni bil pogoj niti za opravljanje najzahtevnejših služb, saj so morali študij končati le tisti, ki so se hoteli posvetiti akademskemu poklicu.²⁴⁵

238 Prim. F. Paulsen, *Geschichte*, 36.

239 Dva doktorja cerkvenega prava, Petra Knavra in Matija Operta, najdemo denimo med vpisanimi na univerzi na Dunaju, v skupini tamkajšnjih bakalavrijev pa jih ni zaslediti. Glej P. Simoniti, *Humanizem*, 245–252.

240 O izobrazbi javnih notarjev, ki ni bila (vedno) vezana na dosego akademske stopnje, prim. D. Kos, *Javni notariat*, 281–282.

241 Med temi naj posebej omenimo Dominika Adama Deforza, Martina Drosendorferja, Jurija Maningerja, Pavla Obersteina in Jakoba Sucherja.

242 Poleg matrik in podatkov iz protokolov dekanov univerze na Dunaju ter gradiva za univerzo v Padovi – obj. v P. Simoniti, *Humanizem*, 119–123 (Padova), 245–257 (Dunaj) – so bile pregledane še objave: G. C. Knod, *Deutsche Studenten in Bologna (1289–1562)*. *Biographischer Index zu den Acta nationis Germanicae Universitatis Bononiensis*, Berlin 1899; *Notitia doctorum sive Catalogus doctorum qui in Collegiis Philosophiae et Medicinae Bononiae laureati fuerunt ab Anno 1480 usque ad Annum 1800*, izd. G. Bronzino, Milano 1962; *Die Matrikeln der Universität Tübingen*. Bd. 1: 1477–1600, Stuttgart 1906; *Die Baccalaurei und Magistri der Wittenberger Philosophischen Facultät 1518–1537 und die Ordentlichen Disputationen 1536–1537 aus der Facultätsmatrikel*, izd. D. J. Köstlin, Halle-Wittenberg 1888.

243 Menimo sicer, da trudoma pridobljenih najdb v tem gradivu ne bi bilo toliko, da bi občutno spremenile naše rezultate. Prim. P. Simoniti, *Humanizem*, 129.

244 F. Zwitter, *Višje šolstvo*, 14.

245 Prim. F. Paulsen, *Geschichte*, 35.

Študij teologije in cerkvenega prava

Drugačen pomen kakor danes so v raziskovanem obdobju pripisovali tudi teologiji, kar je razvidno že iz takratnih pogojev in namena teološkega študija. Le materialno dobro preskrbljeni in najbolj vztrajni so si lahko privoščili »kompleten« študij teologije; *theologus fundatus* je presedel v povprečju pet let pri filozofiji, zatem je študiral in dociral teologijo od osem do dvanajst let.²⁴⁶ Med obravnavanimi duhovniki je imel univerzitetno teološko izobrazbo samo (en) duhovnik,²⁴⁷ ki se v pregledanih virih označuje kot »profesor svetega pisma« (divinarum litterarum professor). Žal poznamo zgolj duhovnikovo osebno ime – Matej in ne univerze, katere študent oziroma profesor je bil. Kar se tiče teološke fakultete na Dunaju, so njeni študentje študirali v dveh skupinah: v eni so poslušali predavanja in sodelovali pri disputacijah iz svetega pisma (sacra pagina), v drugi iz dogmatike oziroma sholastične teologije. Tisti, ki so po doseženem doktoratu na fakulteti poučevali in bili njeni člani, pa so se imenovali profesorji.²⁴⁸ Morda je bil eden izmed teh Matej, o katerem sicer vemo, da je dobil najmanj dva beneficija v kranjskem delu ljubljanske škofije, v Zasipu in Kranju. Medtem ko so bile z zasipskim beneficijem zvezane dušnopastirske dolžnosti, je šlo pri kaplaniji sv. Rožnega venca v Kranju za oltarni beneficij, na katerega ga je leta 1518 prezentiralo mesto.²⁴⁹ Domnevamo, da je imel Matej v času profesure kak donosnejši beneficij zunaj škofije, po upokojitvi ali resignaciji na profesorsko mesto pa se je vrnil v domačo deželo in se posvetil dušnemu pastirstvu.

Cenejši, kratkotrajnejši in po drugi strani prestižnejši od študija teologije je bil študij cerkvenega prava, vendar ga je uspelo pripeljati do konca le majhnemu delu duhovščine. Iz kanonskega prava so v Padovi promovirali štirje obravnavani duhovniki: prošt in generalni vikar Peter Knaver, dekan Štefan Klocker, kanonik in generalni vikar Mihael z Iga ter župnik v Kranju Matija Operta. Do doktorata te vrste je prišel v Bologni Jakob Sucher, v Ferrari dekan Julijan Martini in neznano kje generalni vikar Lenart Mertlic, po vsej verjetnosti pa še

246 F. W. Oediger, *Über die Bildung*, 63.

247 Dejstvo, da se temu ne kaže čuditi, ilustrira (morebiti nekoliko pretirana) navedba nekega sodobnika, ki da je našel med svetno duhovščino škofije Strassbourg enega samega doktorja teologije in niti treh bakalavrijev – prav tam, 64. Prim. B. Moeller, *Deutschland*, 41.

248 Prim. H. Zschokke, *Die theologischen Studien*, 143.

249 F. Komatar, *Kranjski mestni arhiv II*, 22–23, št. 44: »/... / divinarum litterarum professorem dominum presbiterum Matheum animarum pastorem in pago Asp.« Prim. J. Parapat, *Letopis mesta Kranjskega*, 109.

kdo izmed arhidiakonov in generalnih vikarjev škofije. Toda tudi cerkvenopravne naloge le-teh so tedaj prevzemale osebe, ki niso nosile ustreznega akademskega naslova. Tako je nadomeščal »magister sedmih svobodnih umetnosti« Nikolaj Ortner ljubljanskega prošta Lenarta Jamnizerja na župniji in arhidiakonatu v Radovljici.²⁵⁰ Licenciat artistske fakultete je imel prav tako generalni vikar škofa Ravbarja Simon Šarc.²⁵¹ Svobodne umetnosti (*artes liberales*), točneje retoriko, so očitno še zmeraj povezovali s pravom.²⁵²

Študij, formalna izobrazba in dušno pastirstvo

Večji del tistih, ki so se študija lotili, je univerze zapuščal brez končane prve stopnje. Kajti že Aristotelovih spisov iz logike, ki so jih poslušali študentje – začetniki, ni bilo lahko razumeti.²⁵³ Primož Trubar, na primer, je ostal na dunajski univerzi največ dva semestra,²⁵⁴ po mnenju M. Rupla je Trubarja bržčas razočarala univerza sama.²⁵⁵ Ta je takrat res doživljala težke čase, vendar osipa nikakor ne gre pripisovati samo ali predvsem turški nevarnosti oziroma obleganju Dunaja jeseni 1529. Tudi drugod po Evropi so laiki in kleriki z univerz odhajali po enem ali dveh letih, ko so si v večji ali manjši meri »nabrali« splošne kulture.²⁵⁶ Precej duhovnikov s takšno izkušnjo ali bolje pokušnjo univerzitetnega študija srečamo med obravnavano duhovščino.

Na drugi strani je bilo gotovo veliko manj ambicioznih in socialno šibkejših duhovnih pomočnikov in klerikov, katerih imena niso prišla do nas in ki niso nikoli poizkusili sreče kot študentje. Taki so morali čim prej poskrbeti za svoje preživetje, navadno z vstopom v službo domače ali kake bližnje župnije. Prav ti so se potem ukvarjali z dušnim pastirstvom, medtem ko so se duhovniki z akademskimi naslovi dosti redkeje posvečali redni pastoralni. Slednji so povečini zasedli najpomembnejša mesta v cerkveni hierarhiji škofije, dasi se je dalo priti do uglednega položaja, kot rečeno, brez formalne izobrazbe. Prvi ljubljanski

250 NŠAL, *Zbirka listin*, 1483 IV. 17: »Niclas Orttner maister der siben freyen khünst, diezeit verweser mit gantzen vollen gewalt vnnd sel versorger meins lieben herrn vnnd vatters herrn Leonharten Jembnizer, tumbrosten zu Laybach.«

251 P. Simoniti, *Humanizem*, 255, št. 21; NŠAL, *GG A*, f. 25 (1527).

252 Prim. H. Engelbrecht, *Geschichte*, 181.

253 F. W. Oediger, *Über die Bildung*, 67. O načinu podajanja snovi na nemških artistskih fakultetah F. Paulsen, *Geschichte*, 37 sl.

254 Vpisal se je spomladi 1528 – MUW III, 1528/I A 10, z Dunaja pa je odšel pred sredino naslednjega leta – F. Kidrič, *Ogrodje*, 65.

255 M. Rupel, *Primus Truber*, 424.

256 Prim. F. Rapp, *Église*, 125.

prošt, radovljiški župnik in arhidiakon Lenart Jamnizer se je denimo vpisal na univerzo na Dunaju potem, ko je že imel prostijo.²⁵⁷

Znanje in izobrazba duhovnikov v očeh sodobnikov

Da sta znanje in izobrazba v proučevani dobi pridobila na pomenu, lahko z nekaj zgledi pokažemo tudi za kranjski del ljubljanske škofije. Škof Lamberg je ob podelitvi špitalske kaplanije v Ljubljani Juriju Maningerju 26. marca 1479 denimo izrecno omenil zadostno artistično izobrazbo prezentiranega.²⁵⁸ Učenost novoimenovanega škofa Textorja je v pismu začasnim upraviteljem škofijskih temporalij 31. oktobra 1543 izpostavil kralj Ferdinand.²⁵⁹ Nasploh so postajali laiki, zlasti prebivalci mest, vse bolj pozorni na umske sposobnosti svojih duhovnikov, k čemur so pripomogli tako klici k notranji prenovi Cerkve kakor prodor radikalnejših reformacijskih idej. S tega stališča je še posebej zanimiva prošnja, ki so jo naslovili meščani mesta Kranja na škofa Kacijanarja 1. aprila 1538.²⁶⁰ Meščani prosijo škofa, ki je bil v Kranju pravi župnik, da bi smel njihov dotedanji vikar Jernej Singer ostati v mestu kot pridigar. Župljani obeh spolov, mladi in stari, namreč niso nikdar poprej tako pogosto hodili poslušat Božjo besedo ali bili tako vneti za poboljšanje. Če bi Singer ostal, se pač ne bi dogajalo, da bi preprosto ljudstvo drlo iz cerkve, kadar bi šel duhovnik na prižnico – kot se je dolgo dogajalo v času Singerjevih predhodnikov.²⁶¹ Glede na to, da je pismo nastalo v – po besedah Kranjčanov – težkih časih, ko bi morala dobra pridiga »ljudi spodbujati k strahospoštovanju in ljubezni do Boga«, ta vir seveda ni mogoče razlagati zunaj konteksta (protestantske) reformacije.

257 MUW II, 1466/II H 1: »Dom/inus/ Leonardus Gaemniczer prepositus Laebacensis.«

258 *ARS, Zbirka listin, 1479 III 26.*; obj. v GZL IX/86: »Nos premissorum meritorum tuorum intuitu sufficientisque litterature cum arcium existis /.../.«

259 *NŠAL, Zbirka listin, 1543 X 31.*: »In ansehung seiner /Textors/ erbarkhait, doctrin vnd schicklichait /.../.« Da bi se Textor kje graduiral, ni znano – prim. SBL, zv. IV, geslo *Textor, Urban*, 69.

260 *NŠAL, ŠAL I, f. 13/4.*

261 Prav tam: »/.../ hietziger vicarius herr Bartlme Singer sich bey vnns in seinem predigamt dermassen gehalten darob aller menig volcks baiden geschlacht jung vnnd allt in der ganntzen pfar gross gefallen vnd lieb gehabt, auch vor nie bey khainem prediger das wortt gottes zwhörn, alss hauffen weis ganngen, vnd zwpesserung genaigt gewest /.../ damit nit wie vormalls das gemain volckh, so der priester auff die khamntzl geen zw der thur aus dringen wurd, wie dann lanng her, laider pey den vorigen predigern gesechen ist worden /.../.« Da je bila prošnja Kranjčanov uslišana, kaže Singerjevo pismo škofu z dne 27. septembra 1541 v *NŠAL, KAL, Spisi, f. 54/14.*

Knjige

O izobrazbi duhovnikov nam navsezadnje nekaj povedo knjige, za katere vemo ali le domnevamo, da so bile v lasti škofov, kapitulja in druge duhovščine. Karseda dragocen vir predstavlja v tem pogledu listina, datirana v Gornjem Gradu 22. januarja 1478.²⁶² Gre za reverz škofa Lamberga ob izposoji najmanj petdesetih zvezkov, ki so bili del knjižnice ljubljanskega kapitulja; segali so pretežno na področje cerkvenega prava, teologije in medicine. Med vsebinsko drugačnimi deli, naštetimi v listini, izstopa retorično-stilistični učbenik italijanskega humanista Gasparina Barzizza, ki kaže, da si je škofova pisarna »prizadevala za humanistično latinizacijo«.²⁶³ Po oceni P. Simonitija je moral biti fond kapitelske knjižnice znaten, v njej pa so torej že pred letom 1478 hranili »tudi za to dobo absolutno moderna dela, morda celo v dubletah«.²⁶⁴

Nekaj knjig iz zasebnih zapuščin škofov je uspelo istemu avtorju izslediti med knjigami nekdanje škofijske knjižnice v Gornjem Gradu: eno iz zapuščine škofa Ravbarja, dve škofa Textorja in tri škofa Glušiča.²⁶⁵ Ob pregledu seznama prvotiskov, hranjenih v Sloveniji,²⁶⁶ je opaziti še »Epistolae familiares« humanista Eneja Silvija (papeža Pija II.), ki so nekoč stale med Ravbarjevimi knjigami.²⁶⁷ V neki drugi inkunabuli se po drugi strani skriva pripomba, da je bil škof Ravbar učitelj njenega lastnika oziroma uporabnika. »Moj učitelj je bil K. R. /Krištof Ravbar/ škof«, se glasi notica.²⁶⁸ Popis knjig škofa Textorja, ki so jih po škofovi smrti leta 1558 evidentirali v Gornjem Gradu, si lahko ogledamo v ohranjenem zapuščinskem inventarju.²⁶⁹ Najvidnejši ljubitelj in zbiratelj knjig pa je bil med ljubljanskimi škofi Peter Seebach, čigar knjižnica je »po obsegu in tehtnosti presegala vse druge znane privatne knjižne zbirke tega časa«.²⁷⁰

262 NŠAL, *Zbirka listin*, 1478 I 22. *Gornji Grad*. O listini v luči recepcije humanističnih idej na naših tleh P. Simoniti, *Humanizem*, 51–52.

263 P. Simoniti, *Humanizem*, 52.

264 Prav tam.

265 P. Simoniti, *Med knjigami*, 47, op. 61–63.

266 V A. Gspan - J. Badalić, *Inkunabule*.

267 V NUK, *Ti*, 1762 I.

268 NUK, *Ti*, 1222 I, fol. IIII: »Preceptor meus erat C. R. /Christopherus Rauber/ episcopus.« A. Gspan - J. Badalić bereta breviaturo »eps« napačno »praepositus« (prošt) – A. Gspan - J. Badalić, *Inkunabule*, 354, št. 401.

269 NŠAL, *Škof. inventarji*, št. 1, fol. 5–7: »In des herren studerio, sein(e) eigen(e) erkhaufft(e) puecher.« Inventar nosi datum 24. april 1558.

270 P. Simoniti, *Med knjigami*, 28–29.

Knjig seveda niso kupovali samo škofje. Kanonik in pridigar v Ljubljani Andrej Steinmetzer (Latomus), denimo, je kupil leta 1556 zase in za bodoče (duhovniške) rodove de Dalenovo »Casus summarii Decretalium sexti et Clementinarum«. ²⁷¹ Knjigo je morebiti kupil od prav tam podpisanega Udalrika Kaufmana, ²⁷² ki je bil v prvi polovici 16. stoletja profesor na dunajski univerzi, ²⁷³ kamor se je Steinmetzer imatrikuliral leta 1545. ²⁷⁴ Eden izmed lastnikov Latinske Biblije (Biblia Latina), tiskane v Benetkah leta 1476, pa je bil Jernej Slavonič, beneficiat in kaplan pri oltarju sv. Trojice v ljubljanski stolnici. ²⁷⁵ Oba primera nakazujeta, da pri vprašanju, obravnavanem v tem podpoglavju, ne smemo pozabiti na neformalno izobraževanje, ki ga je omogočalo kroženje rokopisnih in vse številnejših tiskanih knjig.

Knjige so bile takorekoč na dosegu roke klerikom in duhovnikom, bivajočim ali službujočim pri ljubljanski stolnici in gornjegrajskem alumnatu. Razne knjige je imel v Kranju župnik Matija Operta, ²⁷⁶ knjige »odpadlega« kanonika Pavla Wienerja so zapečatili in spravili v kapiteljsko hišo v Ljubljani. ²⁷⁷ Pomembno vlogo je moralo igrati tudi sorodstvo; težko si na primer predstavljamo, da bi omenjeni duhovnik Jernej Slavonič in njegov brat Andrej – kaplan v ljubljanskem špitalu – drug drugega ne seznanjala s knjigami, ki so jima prihajale na pot. ²⁷⁸

Za konec podpoglavja naj opozorimo na relativnost obtožb, s katerimi se srečujemo predvsem proti koncu raziskovanega obdobja in ki se nanašajo na (ne)izobraženost tako duhovnikov kot predikantov. Dasi je zlasti protestantska stran katoliški očitala neizobraženost duhovščine, tudi zagovorniki rimske vere niso imeli najboljšega mnenja o izobraženosti predikantov. To dobro ponazarjata vira z obeh strani, datirana v leto 1562. Medtem ko označuje avtor prvega – Trubar kot »nevučene« papeže, škofe, župnike in menihe, ²⁷⁹ sta za škofa

271 NUK, Ti, 16086 VI, fol. 1: »Andreas Latomus canonicus et verbi utriusque idiomatis cathedralis ecclesiae Labacensis minister. Sibi et gratae posteritati comparavit. Anno 1556.« Prim. A. Gspan - J. Badalič, *Inkunabule*, 361, št. 449.

272 »Udalrici Kaufman arcium magistri« – ne »arcimagistri«, kakor stoji v A. Gspan - J. Badalič, *Inkunabule*, 361, št. 449.

273 Prim. P. Simoniti, *Humanizem*, 128, op. 71.

274 MUW III, 1545/I A 25.

275 NUK, Ti, 9694 VI, fol. 411: »Wartholomeus Slauonitsch.« Prim. A. Gspan - J. Badalič, *Inkunabule*, 306, št. 101.

276 P. Santonino, *Popotni dnevniki*, 41.

277 »Seine puecher seindt in ainer truchen in dem capitel haus verpetschafft« – iz pisma kanonikov Mihaela Hasiberja in Andreja Magra škofu 8. junija 1548 v NŠAL, KAL, Spisi, f. 138/16.

278 Zanju sicer nimamo podatkov, da bi kdaj študirala na kaki univerzi.

279 Navedek iz Trubarjevega dela »Artikuli oli dejli te prave stare vere kršćanske« v M. Rupel, *Slovenski protestantski pisci*, 70.

Seebacha »neuka idiota« protestantska pridigarja Janez Tulščak in Jurij Juričič.²⁸⁰ »Navedni, brez sposobnosti in izobrazbe« so po škofovih besedah (tudi) prevajalci, katerih slovenske prevode sramotilnih pesmi in drugega tiska tiskar, ki ga je na nemajhne deželnoštanovske stroške v Ljubljano pripeljal Trubar.²⁸¹

Vprašanje šolanja, vzgoje in izobrazbe so morali v resnici reševati oboji. Kot beremo v Trubarjevem poročilu vojvodu Ludviku Württemberskemu (april 1562), na Kranjskem tisti čas ni bilo nobenega študenta, ki bi imel toliko znanja, da bi mu podelili Tiffernovo štipendijo,²⁸² le-to naj bi prejemale po dva revna študenta, ki bi ju predlagali deželni stanovi. Za dvig izobrazbe pa so se prav tako zavzemale katoliške cerkvene oblasti,²⁸³ pri čemer jih je podpiral politični vrh, odločen za Cerkev pod vodstvom papeža. Naše omembe vreden načrt, ki ni dobil podpore, je stanovom svojih dežel leta 1551 predložil kralj Ferdinand: deželnoknežja mesta in trgi na Kranjskem naj pošljejo na dunajsko univerzo od 50 do 60 štipendistov, starih nad petnajst let. Po petih letih naj ti na Dunaju nadaljujejo s študijem teologije in stopijo v duhovniški stan.²⁸⁴ Za resnično izboljšanje razmer, ki se je povečini pokazalo šele čez nekaj desetletij, je bil nazadnje odločilen odlok o ustanovitvi škofijskih semenišč. Omeniti velja, da je ta znani odlok, sprejet na 23. seji tridentinskega koncila 15. julija 1563, škofom izrecno priporočil sprejem revnejših kandidatov.²⁸⁵

280 Iz (koncepta) Seebachovega pisma v *NŠAL*, *ŠAL* I, f. 16/13, obj. v MHVK XIX (1864), 51.

281 Prav tam: »Primos Truber /.../ nit an khlainen vnncossten einer ersamen landtschafft etc. hat ain puchdruckher etc. mit sich gebracht, der vnprobirte, schmach lieder wider clerum, contra Romanam Catholicam Ecclesiam vnd Religionem, auch andre windischen translationes, von vnkundigen, die nullius facultatis, eruditionis, transferirt druckh thuet /.../.« Prim. M. Rupel, *Primož Trubar*, 149; SBL, zv. III, geslo Seebach, Peter, 265.

282 J. Rajhman, *Pisma*, 230 (232). Prim. M. Rupel, *Primož Trubar*, 153.

283 O tovrstnih naporih škofa Textorja prim. P. Belić, *Prva tri desetletja*, 11 sl.; G. Heiss, *Notranjeavstrijske »deželne stanovske šole«*, 589.

284 »Vnnd demnach aus iren particular schuelen, vnnd iren aigen khindern /.../ bis in die funffzig oder sechtzig stipendiaten deren jeder seines allters das funffzehent jar erraicht haben /.../ solch stipendiaten auf funff jar lang die negsten volgennd auf vnnsere vnuiuersitet zu Wienn nach zimblichen aigen vnnderhallten vnnd gleichsals wie von vnnsrem neuen collegio ablaut allain zum studio theologie /theologie/, vnnd den geistlichen standt getzogen, vnnd mitler zeit die abgeenden stipendiaten alwegen mit andern besetzt werden« – iz prepisa v *ARS*, *Vic. a.*, šk. 294, *Deželnozborski spisi – 1551*, No. 9. Prim. J. Gruden, *Zgodovina slovenskega naroda*, 622. Glede odziva ljubljanskega kapitlja po 4. novembru 1552 v *NŠAL*, *KAL*, *Spisi*, f. 84/47, obj. v prilogi št. 13.

285 »Pauperum autem filios praecipue eligi vult; nec tamen ditiorum excludit /.../« – nav. po J. D. Mansi, *Sacrorum Conciliorum*, 147 (Sessio XXIII, Decretum de reformatione, Caput XVIII).

III/5 Posvečenje

Čeprav sta bili tonzura in obleka znamenji, po katerih se je klerik že na zunaj razlikoval od laika,²⁸⁶ je pripadnost kleriškemu stanu (*status/ ordo clericalis*) v polnem pomenu besede terjala posvečenje (*ordinatio*).²⁸⁷ To se je podeljevalo v več stopnjah: šlo je za podelitev sedmih redov posvečenja (*ordines*). Medtem ko so se nižji redovi (*ordines minores*), namreč ostiariat, lektorat, eksorcistat in akolitat, navadno podeljevali skupaj, je moral med podelitvijo subdiakonata, diakonata in prezbiterata (*ordines maiores*)²⁸⁸ preteči določen čas. Časovni presledki (*interstitia*) naj bi trajali najmanj eno leto, vendar se je v 15. stoletju uveljavila praksa, po kateri je bilo višje redove mogoče dobiti v treh zaporednih terminih.²⁸⁹ Redni posvečevalec je bil vsak posvečeni škof, pristojen za tiste laike in klerike, ki so se rodili oziroma so izvirali z območja njegove škofije, ki so tam dlje časa bivali ali imeli kak beneficij.²⁹⁰ Kandidati so morali izpolnjevati več pogojev, med katerimi naj omenimo zakonsko rojstvo, zadostno starost in izobrazbo ter dobro ime. Spregled (*dispensatio*) od zadržkov oziroma neizpolnjevanja pogoja(ev) si je kandidat zagotovil od papeža, v redkih primerih od pristojnega ordinarija.²⁹¹ Ker je bila konec srednjega veka večina prejemnikov višjih redov brez (obljubljenega) beneficija, se je namesto t. i. *titulus beneficii* pojavil »mizni titel/ naslov« (titulus mensae), ki naj bi ordinandom zagotavljal dostojno vzdrževanje. Posvečeni je smel od podeljevalca miznega titla: deželnega kneza, škofa, mesta, samostana, druge cerkvene ustanove ali posameznika po potrebi zahtevati ustrezno vzdrževalnino; kanonični naslov te vrste srečujemo v glavnem pri ordinacijah v nemškem prostoru.²⁹²

286 Tonzura, to je »v obliki kroga ali kolobarja do golega ostriženo ali obrito lasišče«, v 16. stoletju se je pri svetnih duhovnikih skrčila na majhen krog na temenu – J. B. Sägmüller, *Lehrbuch*, 176.

287 Kanonisti poznega srednjega veka si sicer niso bili več edini, da je posvečenje tisto, ki ločuje klerika od laika – W. M. Plöchl, *Geschichte des Kirchenrechts*, Bd. II, 179–180. Da je duhovniško posvečenje zakrament, je dokončno potrdil tridentinski koncil – prim. W. M. Plöchl, *Geschichte des Kirchenrechts*, Bd. III, 68.

288 Škofovsko posvečenje ni (bilo) poseben red, ampak popolnejša oblika prezbiterata.

289 Tako je postal Jernej Singer iz Škofje Loke na postno kvatno soboto leta 1514 (11. marec) subdiakon, na soboto pred tiho nedeljo (1. april) diakon in na veliko soboto istega leta (15. april) mašnik – F. Hutz, *Weiheregister des Lavanter Bischofs*, 90, št. 1579; 94, št. 1671; 96, št. 1733. Prim. F. Ušeničnik, *Katoliška liturgika*, 490.

290 W. M. Plöchl, *Geschichte des Kirchenrechts*, Bd. II, 300.

291 O zadržkih *ex defectu* in *ex delicto* prav tam, 291–299. Prim. R. Kušej, *Cerkveno pravo*, 138–142 (o pozitivnih in negativnih pogojih posvečenja ter spregledih).

292 Prim. J. B. Sägmüller, *Lehrbuch*, 205.

Čas nam na žalost ni ohranil nikakršnih sklenjenih zapisov o ordinacijah, ki so jih v proučevanem času opravili ljubljanski škofje ali njihovi pooblaščenca.²⁹³ Da pa ne bi – če se malce pošalimo – dvomili o posvečevalni moči prvih škofov, je do nas prišel eden izmed tiskanih formularjev na pergamentu, ki jih je v potrditev o podeljenih redovih izstavljala škof Textor.²⁹⁴ Ohranjeno spričevalo z dne 19. maja 1555 potrjuje, da je škof Textor v svoji običajni rezidenci v Gornjem Gradu »po načinu Svete Matere Cerkev« posvetil v mašnika Nikolaja Mirandichija iz tržaške škofije. Mirandichi je imel dovoljenje svojega ordinarija in se je pri izpraševanju izkazal za sposobnega in primernega.²⁹⁵ Dimisorije (*litterae dimissoriales*), pisno dovoljenje za posvetitev po tujem škofu, si je moral od pristojnega domačega škofa ali njegovega generalnega vikarja pridobiti vsak kleriški kandidat, ki se je dal iz takšnih ali drugačnih razlogov ordinirati zunaj domače škofije. Tako je Gregorja Rainfala iz Ljubljane, ki naj bi ostal tudi po posvečenju v škofiji Seckau, ob prejemu prezbiterata na veliko soboto (6. aprila) 1504 zadel (začasni) suspenz zato, ker ni bil predložil dimisorij svojega škofa.²⁹⁶

O posvečenih v Čedadu in pri Št. Andražu v Labotski dolini

V zvezi z redovi duhovnikov, delujočih na kranjskih tleh ljubljanske škofije in posvečenih zunaj nje, nam je uspelo zbrati razmeroma malo podatkov.²⁹⁷ Še

293 Najstarejši zapisi ordinacij, ki jih je zbral ob urejanju škofijskega arhiva škof Tomaž Hren, se pričenejo z letom 1577 in so vključeni v prvi zvezek njegovega protokola – *NŠAL, Škof. protokoli, f. I, št. 1, 5 sl.*; obj. v AES 3 (1981), 12 sl.

294 Iz izjav duhovnikov samih ob vizitaciji radovljiškega arhidiakonata leta 1571 je sicer razvidno, da je škof Textor posvetil Štefana Dolenca in Krištofa Fašanga – glej ustrezna biograma v poglavju »Biogrami duhovnikov«.

295 »Anno a nativitate Domini millesimo, quingentesimo, quinquagesimo quinto, die vero decima nona maii /.../ Obernburgi nostre solite residentie extraordinarie celebrantes inter caeteros dilectum nobis in Christo, Nicolaum Mirandichium Tergestinum de licentia sui ordinarii ut diaconum nobis per examinatores ad hoc deputatos, pro habili et idoneo praesentatum ad sacrum presbyteratus ordinem /.../ iuxta formam sanctae Matris Ecclesiae, Spiritus sancti gratia nobis cooperante, intra missarum solemniarie et legitime ordinavimus ac promovimus« – *NŠAL, KAL, Spisi, f. 74/3*.

296 Prim. F. Hutz, *Weiheregister der Seckauer Bischöfe*, XXIII.

297 Posebej smo se obrnili na arhive škofij Krka (Gurk) in Trst ter nadškofije v Zagrebu; dobili smo odgovor, da segajo njihovi najstarejši ohranjeni ordinacijski protokoli šele v 18. stoletje. Nobenega od obravnavanih duhovnikov nismo zasledili niti v objavljenih ordinacijskih registrih škofije Seckau/ Graz za čas 1425–1507: F. F. Hutz, *Die Weiheregister der Seckauer Bischöfe vor der Reformation 1425–1507. Quellen zur geschichtlichen Landeskunde der Steiermark IX*, Graz 1988; citirano kot F. Hutz, *Weiheregister der Seckauer Bischöfe*.

največ teh zadeva klerike, katerih krajevni izvor postavljamo na področje patriarhata in katerim sta eno ali več stopenj posvečenja podelila oglejski patriarh oziroma njegov namestnik²⁹⁸ in pa lavantinski škof. Konec 15. stoletja so bili v Čedadu ordinirani na primer Jernej Jankula iz Kranja,²⁹⁹ Mihael Valler iz Kočevja³⁰⁰ ter Jakob Gorjup iz Tržiča.³⁰¹

Sorazmerno precej duhovnikov iz zunajfurlanskega dela oglejske škofije je prejelo redove od lavantinskega škofa Lenarta Peurla (1508–1536).³⁰² Ordinacije datirajo pretežno v prvo polovico drugega desetletja 16. stoletja in so vsaj deloma rezultat (cerkveno)politične poteze patriarha Dominika Grimanija (1497–1517). Grimani je namreč leta 1511, torej v času avstrijsko-beneške vojne, zaupal škofu Peurlu številna pontifikalna in disciplinska opravila »onstran gora patriarhata«, med drugim v kranjskem (gorenjskem), savinjskem in zgornjekoroškem arhidiakonatu ter na območju Slovenske Marke in Ribnice.³⁰³ Pri Št. Andražu v Labotski dolini so bili tako posvečeni Krištof Jankule, Jakob Klarman in Filip Stokrat – vsi trije Kranjčani, Lenart Mertlic iz Kamnika in Luka Turk iz Šmarja pri Ljubljani.³⁰⁴ Obenem velja poudariti, da »izvoljeni in potrjeni«³⁰⁵ ljubljanski škof Krištof Ravbar tačas morebiti še ni imel škofovskega posvečenja.³⁰⁵ V tem je moč videti dodatno pojasnilo za dejstvo, da je najti v Peurlovih ordinacijskih zapisih večje število ordinandov obravnavanega dela ljubljanske škofije kakor v registru njegovega naslednika Filipa Rennerja (1536–1555).³⁰⁶

298 Prim. A. Koblar, *Izpiski*, 104–109.

299 IMDK III (1893), 27. Za Jerneja sicer ne vemo, ali je sploh kdaj služboval na raziskovanem območju, zaradi česar zanj nismo sestavili posebnega biograma. Tu (in spodaj) ga navajamo za ponazoritev nekaterih dejstev in zato, ker sta med obravnavanimi duhovniki dve osebi s priimkom Jankula oziroma Jankule.

300 IMDK III (1893), 24; ZZ VIII (1895), št. 31, st. 488.

301 IMDK IV (1894), 14.

302 Obj. v F. Hutz, *Das Weiheregister des Lavanter Bischofs Leonhard Peurl 1509–1536. Quellen zur geschichtlichen Landeskunde der Steiermark X*, Graz 1994; citirano kot F. Hutz, *Weiheregister des Lavanter Bischofs*.

303 K. Tangl, *Reihe*, 215; F. Hutz, *Weiheregister des Lavanter Bischofs*, XV. Prim. J. Benkovič, *Ljubljanska škofija*, 321.

304 Glej ustrezno imensko kazalo v F. Hutz, *Weiheregister des Lavanter Bischofs*, 211 sl.

305 Konsekriran je bil najpozneje leta 1519 ali 1520 – P. Simoniti, *Humanizem*, 64, op. 25; *Bischöfe*, geslo *Raubar*, *Christophorus von*, 570.

306 Posvetitve obeh škofov zajema t.i. Lavantinska knjiga ordinacij (Lavantiner/ Lavantinisches Ordinationsbuch). Gre za del rokopisne knjige, ki obsega obdobje 1509–1553 in katere izvirnik hrani Škofijski arhiv Maribor. Iz tega vira je za svojo kartoteko duhovnikov obilno črpal M. Slekovec – navedeno kot *PAM*, *Slekovec*, *Kartoteka*.

Pomembnejša dopolnila k duhovniškim biogramom

Poleg temeljne informacije o času, kraju in stopnji posvetitve naletimo v omenjenih protokolih mestoma še na druge dragocene podatke iz življenja duhovnikov.³⁰⁷ Iz pripomb o dispenzu *super defectum natalium* recimo izvemo, da sta bila rojena kot nezakonska Filip Stokrat iz Kranja in Jurij Jurman s Svibnega.³⁰⁸ Glede škofa Kacijanarja po drugi strani ugotavljamo, da se je avguštinskim kanonikom v Krki na Koroškem pridružil pred 22. decembrom 1509, ko je postal subdiakon, oziroma 14. junijem 1511, ko mu je bil podeljen diakonat.³⁰⁹ Za prejem prezbiterata 12. marca 1513 si je moral bodoči ljubljanski škof pridobiti spregled spričo nezadostne kanonične starosti (*super defectum (a)etatis*).³¹⁰ Veliko nam nadalje povedo notice o miznem naslovu, ki jih srečujemo pri subdiakonandih. Medtem ko je dobil omenjeni Filip Stokrat *titulus mensae* od svojega rodnega mesta,³¹¹ je Kamničanu Andreju Waldhauserju ordinacijski naslov te vrste preskrbel ženski dominikanski samostan v Velesovm.³¹² Na titel gospoda Viljema pl. Galla in njegovih potomcev je bil posvečen zgoraj imenovani Svibenčan.³¹³

Navedbe miznih naslovov potrjujejo, da so si kandidati za višje redove »naslovnika« poiskali povečini v okolju, iz katerega so izšli.³¹⁴ Tudi onega, podeljenega Juriju Jurmanu s Svibnega, bi se dalo razlagati s tedanjo posestjo pl. Gallov v Zasavju.³¹⁵ Zvezo med prejemnikom in podeljevalcem velja konkretnije

307 Navajamo jih predvsem zgoraj v podpoglavjih »Krajevni izvor« in »Socialni izvor«.

308 Stokratu, posvečenemu v akolita 20. septembra 1511, je dal spregled škof Peurl – F. Hutz, *Weiherregister des Lavanter Bischofs*, 48, št. 776. Besedilo vpisa ob Jurmanovem prejemu nižjih redov spomladi 1537 je podano v PAM, *Slekovec, Kartoteka: Jurman Jurij*; prim. M. Slekovec, *Odlični Kranjci*, 66–67.

309 »El. Franciscum Khazianer professum in Gurckh, licenciam sui ordinarii habentem, in subdiaconum« – F. Hutz, *Weiherregister des Lavanter Bischofs*, 18, št. 218 (1509); »Franciscus Kazianer canonicus Gurcensis subdiaconus Gurcensis diocesis, nobis per superiorem suum legitime presentatus admissus est in diaconum« – prav tam, 46, št. 730 (1511).

310 Prav tam, 80, št. 1358. Prim. *Bischöfe*, geslo *Katzenstein, Franz Freiherr von*, 361.

311 F. Hutz, *Weiherregister des Lavanter Bischofs*, 85, št. 1473.

312 Prav tam, 22, št. 288.

313 PAM, *Slekovec, Kartoteka: Jurman Jurij*.

314 Prim. mizne naslove klerikov iz mesta Kranja ordiniranih v Čedadu konec 15. stoletja – v IMDK III (1893), 26–27. Med obravnavanimi duhovniki ne beležimo nikogar, ki bi bil posvečen na t.i. patrimonialni naslov (*titulus patrimonii*), temelječ na očetovem (družinskem) ali lastnem premoženju.

315 Prim. ES, geslo *Gall*, 176. Konec 15. stoletja je upravljal Ludvik Gall deželnoknežje zemljiško gospostvo Žebnik in urad Radeče – J. Koropec, *Žebnik*, 60.

nakazati v naslednjih dveh primerih. V prvem je Jerneju Jankulu iz Kranja zagotovil mizni naslov Žiga Schkodela z gradu Bekštanj na Koroškem (Finkenstein), in sicer leta 1496.³¹⁶ Glede na to, da je v župniji Sv. Štefana pri Bekštanju tačas župnikoval Kranjčan Urban Vranič,³¹⁷ ki je bil z bekštanjskim kastelanom – kakor je razbrati iz Santoninovega popotnega dnevnika – v rednih stikih,³¹⁸ domnevamo, da je Schkodelu svojega sorojaka priporočil Vranič.³¹⁹

Drugi titel, ki ga želimo omeniti, se je glasil na župnijo Sv. Jurija v Gorjah in ga je leta 1511 dobil Lenart Engelhard.³²⁰ Engelhard, doma najbrž iz Radovljice ali okolice,³²¹ je dejansko župnikoval v Gorjah. Gorjanski župnik je bil do svoje smrti, ki jo datiramo v konec drugega desetletja 16. stoletja.³²²

Posebno pozornost zasluži še pomen oznake *scholaris*, ki jo je opaziti tako pri ordinandih, ki so v času posvetitve študirali na kaki univerzi,³²³ kakor pri kandidatih, za katere tega ne bi mogli trditi. Že omenjeni Lenart Engelhard ter Jakob Klarman in Lenart Mertlic so bili na primer posvečeni v akolita od osem do deset let po vpisu na dunajsko univerzo.³²⁴ Seveda ne bi bilo nemogoče, da bi se ob prejemu akolitata pri Št. Andražu vsi trije še vedno posvečali univerzitetnemu študiju. Vendar se po analogiji z resda stoletje mlajšimi zapisi v protokolih škofa Hrena zdi verjetneje, da so se ob ordinaciji že »učili« duhovniškega poklica, in to prej ko ne v Gornjem Gradu,³²⁵ od tod Št. Andraž v Labotski dolini res ni bil daleč! Kot zgled naj navedemo Hrenovega duhovnika Baltazarja Wurzerja, ki je »najprej študiral filozofijo in moralno teologijo na Dunaju,

316 IMDK III (1893), 27.

317 J. Gruden, *Cerkvene razmere*, 142–144; G. Vale, *Itinerario*, 205, op. 1.

318 P. Santonino, *Popotni dnevniki*, 55; 59–61. Prim. G. Vale, *Itinerario*, 206, 211–215.

319 Iz plemenite družine Schkodel je bil tudi oskrbnik v Beli Peči Jurij Schkodel (Schkhödl); ta je 17. aprila 1483 pečatil listino, s katero je bila potrjena ustanovitev vikariata v Beli Peči (1465) – *NŠAL, Zbirka listin, 1483 IV 17*.

320 F. Hutz, *Weiherregister des Lavanter Bischofs*, 51, št. 827: »Leonhardum (!) Engelhart /.../ accolitus ad titulum provisionis ecclesie parochiale sancti Georgi (!) in Geriach Labacensis diocesis in subdiaconum.«

321 Po vsej verjetnosti je bil sin (bližnji sorodnik) zakupnika zemljiškega urada v Radovljici Pavla Engelharda – prim. B. Otorepec, *Gradivo*, 32, št. 145, št. 149. Glej še Engelhardov biogram v poglavju »Biogrami duhovnikov«.

322 Prim. *NŠAL, Zbirka listin, 1529 I 22. Stertzing, NŠAL, Pokorn, Gorje*.

323 Skoraj zagotovo Jakob Scherer, ki se je vpisal na dunajsko univerzo v zimskem semestru leta 1511 – MUW II, 1511/II A 33 in bil od lavantinskega škofa »sprejet v akolita« 5. junija 1512 – F. Hutz, *Weiherregister des Lavanter Bischofs*, 65, št. 1073.

324 Glej poseben seznam lavantinskih ordinandov, ki so študirali na Dunaju in Ingolstadt v F. Hutz, *Weiherregister des Lavanter Bischofs*, 303–312.

325 Prim. zlasti t.i. Hrenov protokol 2, obj. v AES 19 (1997), 175–440; citirano M. Benedik – A. Kralj, *Protokoli*.

potem je kot diakon in dober glasbenik bil poldrugo leto gojenec v Gornjem Gradu«. ³²⁶

Vprašanja glede starosti in istovetnosti duhovnikov

Ob dopolnjevanju duhovniških biografij s podatki iz ordinacij se nam je porodilo tudi nekaj vprašanj, povezanih z identiteto in starostjo proučevanih duhovnikov. Letnica mašniškega posvečenja pri Filipu Stokratu nas je denimo opomnila, da ta duhovnik, ki je bil leta 1530 prezentiran na beneficij sv. Jurija v Kranju, ³²⁷ bržčas ni identičen s Filipom Stokratom ali Straussom, izpričanim vikarjem – zakupnikom kapiteljske župnije Naklo za leto 1558 oziroma po letu 1560. ³²⁸ Ker je bil Stokrat ordiniran v mašnika 11. marca 1514, ko je moral biti star vsaj petindvajset let, ³²⁹ bi leta 1560 dosegel starost najmanj enainsedemdeset let, tako staremu človeku pa bi najbrž malokdo zaupal upravo župnije. Da res ne gre za isto osebo, pomislimo ob različici priimka Stokrat: »(oder) Straus«, ki jo je svojemu priimku pristavil nakelski vikar sam. ³³⁰ Ker pa se ob prevzemu nakelske župnije Stokrat oziroma Strauss označuje tudi kot kaplan pri oltarju sv. Jurija v Kranju, ³³¹ puščamo vprašanje raje odprto.

Na nič manj zanimivo in pravzaprav nerešljivo vprašanje o tem, kakšno starost so dočakali duhovniki, ³³² damo lahko na podlagi datuma posvetitve pogojni odgovor za Andreja Waldhauserja. Zanj vemo, da je postal subdiakon 25. maja 1510 ³³³ in da je umrl v letu 1551, točneje med 26. avgustom 1550 in 12. majem

326 M. Benedik - A. Kralj, *Protokoli*, 180; 274. Takih primerov ni bilo tako malo.

327 Prim. F. Komatar, *Kranjski mestni arhiv II*, 26, št. 51: »herrn Philippen Stukrat«, prav tam, št. 52: »domino Philippo Stuckrat«, *NŠAL, KAL, Spisi*, f. 126/24: »Philippo Straus.«

328 *ARS, Ograjno sodišče za Kranjsko, Protokoli*, št. 6 (1555–1560), 26. april 1558; *NŠAL, KAL, Spisi*, f. 272/1 (1560).

329 Takšno kanonično starost za prejem prezbiterata je določil že koncil v Vienne (1311–1312) – W. M. Plöchl, *Geschichte des Kirchenrechts*, Bd. II, 291. Spodnja starostna meja za subdiakonot je bila 18 let, za diakonat 20 let – prim. F. W. Oediger, *Über die Bildung*, 82, op. 3.

330 *NŠAL, KAL, Spisi*, f. 272/1. V listini, ki jo je izstavil kapitelj – insert prav tam –, stoji samo priimek Sto(c)krat.

331 Prav tam: »Ich Philippus Stockrat oder Straus, leybriester vnd derselbigen zeit caplan sand Gorgen altars in sand Cantzian pharkirchen zu Crainburgk.«

332 Edino pričevanje v tej zvezi navaja A. Koblar za Jurija, župnika v Sori, nad katerim so se župljani leta 1542 pritoževali, da je prestar. A. Koblar, *Zgodovina sorske fare*, 25: »Pritožili so se bili Sorci l. 1542 pri škofu Francu Kazianerju /.../ zaradi svojega župnika Jurija, proseč ga, da naj ga odstavi, češ da je mož že prestar, ki ne zna prav maševati, ne krstiti, da se le smehlja na prižnici ter se sploh preotročje obnaša.«

333 F. Hutz, *Weiheregister des Lavanter Bischofs*, 22, št. 288.

1551.³³⁴ Če je torej leta 1510 izpolnil običajni starostni pogoj za prejem subdiakonata, to je najmanj osemnajst let, mu je bilo ob smrti leta 1551 devetinpetdeset let ali več.

Na marsikatero podobno vprašanje bi bilo torej mogoče vsaj deloma odgovoriti, če bi bili ordinacijski protokoli prvih ljubljanskih škofov ohranjeni. Kajti po naši raziskavi so podatki o posvetitvi na voljo le za približno dvajsetino vseh z imenom in priimkom identificiranih duhovnikov, pa še ti podatki niso popolni. Vendar je treba ob tem poudariti, da so se v obravnavanem obdobju tako *beneficia sine cura animarum* kakor *beneficia cum cura animarum* podeljevala tudi osebam, ki niso imele ali so imele le kak red posvečenja. Ločevanja službe (officium) in beneficija (beneficium), to je dohodkov, zvezanih z njo, tridentinski koncil ni odpravil.³³⁵

III/6 Gmotni položaj

Čeprav so imele na materialno plat življenja duhovščine določen vpliv splošne gospodarske razmere, so bili za posameznega duhovnika odločilni njegovi dejanski dohodki. Za večino duhovnikov so predstavljale glavni dohodkovni vir temporalije, zvezane s cerkveno službo (officium ecclesiasticum), ki jim je bila podeljena.³³⁶ A prav za konec srednjega veka je po drugi strani značilen številčni porast klerikov brez lastnega beneficija, duhovnikov, ki so delovali kot duhovni pomočniki na župnijah ali opravljali razne posle pri višjih cerkvenih in svetnih dostojanstvenikih. Marsikateri duhovnik se je lotil – najsibo v boju za vsakdanji kruh najsibo v želji po udobnejšem življenju – trgovanja, krčmarjenja in drugih, duhovnikom načeloma nedovoljenih dejavnosti. Zaradi preokupacije z gmotnimi zadevami pa je, razumljivo, slabela duhovna moč Cerkve.

V kranjskem delu ljubljanske škofije so poleg prebend v ljubljanskem kapituлу dohodke prinašale župnije oziroma/ in vikariati ter mašne in oltarne kaplanije. Ker je bil na župnijah, utelešenih škofovi menzi, pravi župnik škof, na župnijah, utelešenih kapiteljski menzi, pa kapitelj, je vikarje teh župnij tudi v materialnem pogledu vezal dogovor s škofom oziroma kapitljem. Samostojne

334 Prim. NŠAL, Zbirka listin, 1550 VIII 26.; NŠAL, ŠAL-Ž, Ljubljana - Sv. Nikolaj, f. 165a, Beneficij sv. Jurija. Prim. še NŠAL, Zbirka listin, 1551 VIII 20. Ljubljana; J. W. Valvasor, Die Ehre, Buch VIII, 760. Več o Waldhauserju v poglavju »Biogrami duhovnikov«.

335 Prim. W. M. Plöchl, Geschichte des Kirchenrechts, Bd. III, 456 sl.; R. Kušej, Cerkevno pravo, 156 sl.

336 Prim. R. Kušej, Cerkevno pravo, 157–158.

župnike srečamo samo v župniji Kranj pred njeno inkorporacijo škofiji leta 1511 in v župniji Dob, inkorporirani kapitlju leta 1518. Najprej si zato oglejmo, kako so kranjski in dobski župniki gospodarili v času pred letom 1511 oziroma 1518.

Dohodki iz cerkvenih služb: župnika v Kranju in Dobu

Glede na to, da je imel vsak župnik pravico upravljati s celotnim premoženjem svoje župnije, je pri vprašanju o dohodkih nekega župnika izhodiščnega pomena podatek o vrednosti njegove župnijske nadarbine. Kar zadeva župnijo **Kranj**, prinaša edino informacijo te vrste znani kancler oglejskega patriarha Pavel Santonino. Ko se je 30. avgusta in 1. septembra 1486 skupaj s patriarhovim generalnim vikarjem Petrom Carljem mudil pri kranjskem župniku doktorju Matiju Opertu, je v svoj dnevnik zapisal, da ima župnija »čez trideset podružničnih cerkva, obilne dohodke, ki so, če je letina dobra, vredni nad tristo zlatih /dukatov/« (supra trecentos aureos nummos valent). »Večji del sestoji,« pravi Santonino dalje o dohodkih, »iz desetine od poljščin, ki jih je v pokrajini na pretek; med njimi je veliko prosa.«³³⁷

Iz virov prve roke je v tej zvezi zanimiv podatek, ki ga vsebuje potrdilo o Opertovi poravnavi splošnega pfeniga/ denariča za leto 1496. Le-tega je moral kranjski župnik oddati zase, za svoje kaplane, hišno služinčad in župnijske podložnike (von sein caplenn, vnd sein hawss gesindt vnd von sein lewtten die inn zu gehoren). Operta je plačal 3 funte denaričev in 4 šilinge za skupaj enaindevetdeset (odraslih) oseb,³³⁸ torej bi bilo ljudi, ki »so mu pripadali«, okrog osemdeset, kar pa ni visoka številka. Škoda, da v razpoložljivih primarnih virih na vprašanje o vrednosti kranjske župnijske nadarbine ni bilo najti neposrednega odgovora.

Poleg dohodkov je sicer zlahka navdušeni Santonino v Kranju pohvalil prelepo stavbo farne cerkve sv. Kancijana – v njej tabernakelj, vreden sedemsto ducatov, in nove orgle, postavljene na Opertove stroške – ter renesančno, »po italijanski šegi« predelano župnišče.³³⁹ Da je bil tedanji kranjski župnik podjeten človek, je razvidno tudi iz ohranjenega gradiva, ki kaže na živahen promet z

337 P. Santonino, *Popotni dnevniki*, 41. Prim. G. Vale, *Itinerario*, 183.

338 *NŠAL, KAL, Spisi*, f. 50/13: »/... / nach inhalt eines auff geschrybenn geanttwü(e)r(tten registers von ain vnd newntzigk person albeg von ainer person vier schilling, facit drew phundt phenig vier schiling des erganngen sechs vnd newntzigisten jars.«

339 P. Santonino, *Popotni dnevniki*, 41.

nepremičninami³⁴⁰ in graditeljsko dejavnost, katere glavni akter je bil Operta.³⁴¹ Vendar je šel ta doktor cerkvenega prava v svoji gospodarski vnemi vsaj včasih očitno predaleč. Leta 1484 ga je moral oglejski generalni vikar na primer opomniti, naj vrne župniku v Kamniku Juriju Hertenfelsrju knjige in drugo, kar si je bil prisvojil v času njunega študija v Padovi.³⁴² Leta 1492 sta bila nanj naslovljena (kar) dva patriarhova ukaza: prvi, naj za predvideni in ne kak drug namen porabi vsoto, ki mu jo je dal kranjski meščan Lenart Vranič,³⁴³ in drugi, naj ne jemlje darov, nabranih na praznik sv. Katarine, ker ti pripadajo kostniški kapeli.³⁴⁴ Kljub temu da torej Operta pri gospodarjenju z župnijskimi temporalijami očitno ni ravno izbiral sredstev, se je – kot ugotavlja Josip Žontar – gospodarsko stanje v župniji po Opertovi smrti in inkorporaciji župnije precej poslabšalo.³⁴⁵

Vprašanje glede donosa nadarbine ostaja prav tako odprto v primeru župnije **Dob**, ki je bila ob pridružitvi ljubljanskemu kapitlju leta 1518 ocenjena na 80 zlatih ducatov letno.³⁴⁶ Omenjeno vsoto je mogoče soočiti le s seštevkom činža in desetinskega dohodka župnije za sredino 16. stoletja. T.i. register iz obdobja 1552–1557 izkazuje osemindeset podložniških enot in osem desetincev ter slabih 100 ducatov denarja na leto.³⁴⁷ Župnikovanje v Dobu je prinašalo, kot vidimo, manj dohodkov kakor župnikovanje v Kranju. Toda tudi zadnji samostojni dobski župnik, po imenu Mihael z Iga,³⁴⁸ se je materialno dobro znašel. Župnijo je recimo obdržal še potem, ko mu je bil leta 1498 podeljen kanonikat v Ljubljani, kjer je kmalu nastopil službo kapiteljskega oskrbnika (1500–1504).³⁴⁹ V kapitlju je obveljal za človeka, ki je »vse, kar je mogel, spremenil v denar«.

340 J. Parapat, *Letopis mesta Kranjskega*, 102 sl.; J. Parapat, *Doneski – Kamnik*, 136; F. Komatar, *Kranjski mestni arhiv II*, 8, št. 28; *NŠAL, Zbirka listin, 1508 IV 8.*; J. Žontar, *Zgodovina mesta Kranja*, 70.

341 F. Komatar, *Kranjski mestni arhiv II*, 16, št. 35; J. Žontar, *Zgodovina mesta Kranja*, 70.

342 J. Parapat, *Doneski – Kamnik*, 136. Prim. P. Simoniti, *Humanizem*, 122.

343 J. Gruden, *Cerkvene razmere*, 143–144.

344 *IMDK III* (1893), 25.

345 J. Žontar, *Zgodovina mesta Kranja*, 174.

346 *NŠAL, Zbirka listin, 1518 XII 4. Rim*: »/.../ fructus redditus et proventus dicte ecclesie sancti Martini octuaginta ducatorum auri de Camera secundum comunem extimationem valorem annuum non excedere /.../«.

347 V *NŠAL, KAL, Spisi*, f. 269/2.

348 Prim. ustrezeni razdelek o inkorporaciji župnije Dob ljubljanskemu kapitlju v podpoglavju »O obsegu škofije« in biogram za Mihaela z Iga v poglavju »Biogrami duhovnikov«.

349 *NŠAL, KAL, Urbarji*, št. 1, 120, 177.

zaradi česar se je ob Mihaelovi smrti dekan Štefan Klocker toliko bolj čudil, da je za pokojnim ostalo tako malo denarja.³⁵⁰

Vikarji na župnijah, utelešenih menzi škofa in kapitlja:

Kranj in Šmartin pri Kranju; Svibno

Kot smo zapisali zgoraj, sta škof in kapitelj z vikarji svojih župnij sklepala pogodbe, ki so navajale tudi ali – točneje – predvsem njihove materialne dolžnosti in pravice. Gre pravzaprav za zakupne listine, s katerimi je zakupodajalec, namreč pravi župnik, določil pogoje zakupa, teh pa se je župnijski vikar zavezal spoštovati z reverzom. Poblize se kaže ustaviti ob tovrstnem gradivu za škofovo župnijo v Kranju (in Šmartinu pri Kranju) in kapiteljsko župnijo na Svibnem.

Na praznik sv. Jurija 1518 je škof Ravbar podelil župnijo **Kranj** v enoletni zakup Andreju Cibavitu, stalnemu vikarju v Trbovljah.³⁵¹ Izhodiščna zakupnina, za katero se v virih uporablja izraz »penzija ali absenca« (pension oder absenz),³⁵² je znašala 150 goldinarjev po 80 krajcarjev (200 renskih goldinarjev/fl ren). Polovico denarja naj bi kranjski vikar oddal škofu na mihelovo (29. septembra), drugo polovico na gregorjevo (12. marca) naslednjega leta. Od navedene skupne vsote je moral Cibavit izplačati letno 8 funtov črnih denaričev (9,6 fl ren)³⁵³ plače – sold duhovnemu pomočniku v Šmartinu pri Kranju, 6 funtov črnih denaričev (7,2 fl ren) plače tamkajšnjemu kaplanu ter 4 goldinarje /po 80 kr/ (5,3 fl ren) Luku Sepacherju.³⁵⁴ Poleg tega naj bi vsi trije od vikarja še naprej prejeli zadostno količino hrane in pijače. Cibavit je bil dolžan skrbeti, da so bile šmartinske njive in travniki marljivo obdelani: obdelovalce naj bi v času poljskih opravil oskrboval s hrano, denar za njihovo delo – *lo(h)n* pa je obljubil škof primakniti iz svojega.

350 V pismu škofu Ravbarju z dne 15. aprila 1519 dekan takole piše: »Cum eius /doctoris Mihaelis/ testamentum aperuissimus capitulariter demiratus sum vehementer quod ex quo omnia bona ubi potuit in ere redegit tam parvam reliquit pecuniam /.../.« Iz nadaljevanja pisma razberemo, da bi moral imeti Mihael pri sebi več denarja in da naj bi o tem, kam je denar izginil, vedelo nekaj oseb – *NŠAL, KAL, Spisi, f. 63/65*.

351 O Cibavitu prim. J. Žontar, *Zgodovina mesta Kranja*, 70–71, 175.

352 Z besedo »penzija« (pensio) so tedaj sicer poimenovali denarni znesek, ki ga je po prostovoljni resignaciji letno prejemal nekdanji imetnik beneficija. »Absenca« je navadno označevala vsoto, ki jo je odsotnemu beneficiatu vsako leto plačeval njegov namestnik oziroma vikar. Prim. K. Amon, *Die Salzburger Archidiakonenvisitation*, 27, 29–30.

353 Po zaokroženem razmerju, ki ga za Kranjsko tistega časa ugotavlja S. Vilfan: 1 funt črnih denaričev = 72 krajcarjev – S. Vilfan, *Temelji*, 26.

354 Po F. Pokornu se Luka omenja kot šmartinski vikar v letu 1512 – *NŠAL, Pokorn, Kranj-Šmartin*.

Zakupnik se je moral nadalje obvezati, da bo dal ob škofovem obisku v Kranju iz Šmartina pripeljati kokoši, jagnjeta, sir in postrvi. Na Cibavitove stroške naj bi dobili škof in njegovi spremljevalci, če bi se v Kranju mudili dlje časa, potrebno seno, steljo, sol ter sveče. Medtem ko bi stanoval škof ob takšnih priložnostih v župnišču in bi poskrbel za lastnega kuharja, bi se Cibavit skupaj s služinčadjo začasno preselil v kaplanijo ali kam drugam. Tistemu, ki bi v Kranj prišel po opravkih v škofovem imenu, bi smel vikar zaračunati 2 krajcarja za vsak morebiten obrok. Kar zadeva gradnjo, je mogel Cibavit o manjših popravilih odločati sam, pred večjimi gradbenimi deli pa se je bil dolžan posvetovati s škofom. Pogodba je od vikarja Cibavita še zahtevala, da redno pobira in oddaja davke in dajatve deželi oziroma škofu ter da vrne v primeru odstopa vse inventarizirano župnijsko premoženje v enakem obsegu in kakovosti (souil vnd so guet), kot ga je prejel.³⁵⁵

Čeprav se izrecno omenja zgolj zakup župnije v Kranju, je jasno, da je Andrej Cibavit hkrati upravljal sosednjo šmartinsko faro.³⁵⁶ Enako Konrad Glušič, ki je dobil obe župniji v doživljenjski zakup leta 1555, a se je obema kmalu odrekel;³⁵⁷ že leta 1557 je škof Textor prepustil kranjsko župnijo Antonu /Pilpachu ?/³⁵⁸ župnijo v Šmartinu pa najverjetneje istega leta dotedanjemu šmartinskemu duhovnemu pomočniku Mateju Pisanicu (Pissaniz).³⁵⁹ Z ločenim zakupom se je letna »absenca ali penzija« za župnijo Kranj povišala z 210 na 260 funtov denaričev (260 fl ren), na vsoto, ki bolje odraža vrednost kranjske župnijske nadarbine. Na drugi strani se iz reverza vikarja Pisanica poučimo o tedanji letni zakupnini župnije Šmartin: znašala je 414 renskih goldinarjev ali skoraj tretjino več kot zakupnina župnije Kranj! Poleg podatka, da je smel šmartinski vikar zase, za svojo služinčad in (enega) duhovnega pomočnika zadržati 80 funtov denaričev (80 fl ren), vso malo pravdo ter desetino, vsebuje reverz še konkretne podatke o naturalnih dajatvah škofu. Temu je moral Pisanic oddati trinajst funtov popra in deset starov ovsa na leto, ob škofovem obisku pa

355 Prepisa vsebinsko skorajda identičnih listin: zakupnega pisma škofa Ravbarja in reverza vikarja Cibavita v *NŠAL, KAL, Spisi, f. 90/6*.

356 To potrjuje tudi škofova odobritev Cibavitovih računov za obe župniji oziroma potrdilo o Cibavitovem poplačilu dolgov z datumom 15. april 1524 v *NŠAL, KAL, Spisi, f. 90/6*: »!... / dem ersamen vnnsern lieben getreuen herm Andreen Cibavit vnnsern ewigen vicari zu Trifall, als vnnsern vicari zu sannd Canntzian in der statt zu Crainburg vnd sandt Merten vor Crainburg gelegenn.« (Določena mesta zapisa so prečrtana, ker je potrdilo služilo kot koncept.)

357 Leta 1556 je bil Glušič potrjen za župnika v Komnu – prim. naslednjo opombo in Glušičev biogram v poglavju »Biogrami duhovnikov«.

358 »Herrn Anthonio yetzigen vicari zu Crainburg ist die pfarr S. Canzian per 260 phundt pfenich verlassen worden« – *NŠAL, ŠAL I, f. 13/6* (pripis škofovega tajnika Janeza Cobenzla k pogodbi med škofom Textorjem in Konradom Glušičem z dne 5. oktobra 1555). Prim. biogram za Antona Pilpacha v poglavju »Biogrami duhovnikov«.

359 Prepis vikarjevega reverza v *NŠAL, KAL, Spisi, f. 137/11*.

dati pripeljati v Kranj štiri vozove sena, dva voza stelje in dvajset kopunov. Kupnina, mrtvaščina, globe in podobne podložniške obveznosti so ostale, kot dotlej, pravemu župniku, to je škofu.³⁶⁰

Žal zakupnine, k plačevanju katere so se zavezovali kranjski in šmartinski vikarji, zaradi pomanjkanja ustreznih virov ni mogoče opredeliti niti v relaciji do celotnih nadarbinskih dohodkov niti v razmerju do dejanskih dohodkov teh vikarjev. Pri tem moramo upoštevati, da dohodki, vezani na župnikovanje, niso obsegali samo urbarialnih dajatev v ožjem smislu, marveč prav tako štolnino in darove župljanov župniku/ župnijskemu vikarju ob raznih praznikih in priložnostih. Deloma lahko osvetlimo le vprašanje, kako uspešni so bili vikarji pri izpolnjevanju materialnih dolžnosti iz pogodb s škofi. Kot izpričujejo razni zapisi o poravnavi dolgov, so vikarji s plačilom zakupnine in oddajo deželnih davkov zaostajali,³⁶¹ vendar pa so jim nemajhne zneske ostajali dolžni tudi škofje. Medtem ko je vikarju Cibavitu škof Ravbar spomladi 1524 dolgoval 123 renških goldinarjev, 13 krajcarjev, 3 denariče,³⁶² je znašal spomladi 1534 škofov dolg Matiju Isenhausnu 146 (renških) goldinarjev, 43 krajcarjev, 2,5 denariča.³⁶³

Več uporabnih podatkov, zadevajočih gospodarski položaj vikarjev, nudi gradivo kapiteljskih župnij. Tu prihaja v poštev predvsem najstarejši ohranjeni urbar kapitlja iz zadnjih let 15. stoletja,³⁶⁴ iz srede 16. stoletja pa pregled kapiteljskih dohodkov in izdatkov ter urbarji in zakupne pogodbe za posamezne župnije. Med temi zasluži posebno pozornost **Svibno**, saj nam je na osnovi virov edinole za to župnijo uspelo izračunati približno razliko med ocenjeno vrednostjo župnijske nadarbine in letno zakupnino.

360 »Naimblich ich bin schuldig jarlich bstandt von genanter pfar ir fürstlichen gnaden vierhundert vier zehen gulden rheinisch vnnd daruber (die sonnderlich zehent staigerung so mir ausser vrbars jarlichen verzeichendt zuegestellt wiert) drey zehen pfundt pfeffer, zehen star habern auch zu einer zue bues dem vicario gen Crainburg auf ir fürstlichen gnaden zuraiten vier fuerder hey vnnd zwen fuerder stro auch zwaintzig capauner zu raichen vnnd zubetzallen vnnd zu besoldung vnnd vnnderhaltung mein, meines hausgesindts vnnd meins geselbriesters 80 rh, di khlain vrbar vnnd zehent recht, mairhoff paufeldt vnnd robat sollen mir inen beleiben, was aber absetzig oder aufnemig der vnnderthanen khauffrecht vnnd der gleichen regalien belangt, sollen ir fürstlichen gnaden beuor steen /.../« – prav tam.

361 NŠAL, KAL, Spisi, f. 90/6; NŠAL, GG A, f. 19, »Schafferramtsrechnung« 1548, fol. 21–21v.

362 Koncept škofovega potrdila v NŠAL, KAL, Spisi, f. 90/6. Iz koncepta je poleg tega razvidno, kolikšen je bil dolg škofa Ravbarja vikarju Matiju Isenhausnu maja 1531.

363 Prav tako v NŠAL, KAL, Spisi, f. 90/6.

364 NŠAL, KAL, Urbarji, št. 1. V kodeksu je najti tudi urbarje župnij Polhov Gradec, Šentvid pri Ljubljani, Naklo, Sv. Nikolaj pri Beljaku, Vodice ter Svibno – NŠAL, KAL, Urbarji, št. 1, 212 sl. Vendar so ti razen zadnjega le nastavljeni; ne podajajo torej konkretnih vsot oziroma količin.

Iz česa je pri določanju zakupnine ali penzije izhajal kapitelj, pove najjasneje nekakšen dodatek k svibenskemu urbarju,³⁶⁵ ki ga datiramo v leto 1499/1500: »Od teh zgoraj popisanih desetini in činža naj se odda letna penzija 100 goldinarjev.«³⁶⁶ Osnovni dohodek (redditus) župnije so potemtakem sestavljale dajatve njenih podložnikov od posesti in desetine; ob koncu 15. stoletja so te dosegale – če upoštevamo samo dajatve v denarju – 125 goldinarjev (dukatov). Vikar na Svibnem je moral nadalje odšteti 4 funte (črnih) denaričev letno kaplanu, zagotoviti hrano in pijačo štirim duhovnikom in učitelju³⁶⁷ ter poskrbeti, da so v župnijski cerkvi skozi vse leto gorele štiri sveče. Koliko naturalij je svibenski vikar dejansko prejel od podložnikov in župljanov ter koliko hrane je pridelal v lastnem gospodarstvu, ni znano. Glede na to, da tudi njegovi izdatki za vsakdanje potrebe niso ocenljivi, se izračunavanja vsote, ki naj bi vikarju ostala po končnem obračunu, ni kazalo lotiti. Najbrž ob tem vseeno ni odveč pripomniti, da je svibenski vikar svoje denarne obveznosti do kapitlja skušal tačas bolj ali manj sproti poravnati.³⁶⁸

Številčni podatki o nadarbini župnije Svibno in zakupnini zanj so dosegljivi spet za sredino 16. stoletja. Medtem ko podaja njeno nadarbinsko vrednost svibenski priročni urbar z vpisi za triletnje 1545–1548, beleži višino penzije prikaz dohodkov ljubljanskega kapitlja za leto 1549/50. Naseljene in puste hube ter desetine so župniji v tistem času prinašale 175 ducatov, 1 krajcar, 3 denariče suhega denarja na leto,³⁶⁹ letna zakupnina ali penzija pa je znašala 100 ducatov.³⁷⁰ Razlika, s katero je razpolagal vikar, je torej na prvi pogled večja od tiste s konca 15. stoletja, vendar imamo na voljo odločno premalo virov, da bi mogli razliko dokončno razložiti.³⁷¹ Takšne primerjave so sicer vprašljive že zaradi sočasnega obstoja različnih valut, cen oziroma vrednosti denarja, opozorimo pa naj tudi na inflacijo, pri kateri se je vrednost črnega denariča znižala od 0,154 g srebra med letoma 1474 in 1518 na 0,128 g srebra med letoma 1525 in 1564.³⁷²

365 Besedilo urbarja je v celoti objavljeno v M. Bizjak, *Posest župnije Svibno*, 10–12.

366 *NŠAL, KAL, Urbarji*, št. 1, 268.

367 Za hrano in pijačo so tedaj večinoma rabile naturalne dajatve nadarbinskih podložnikov.

368 Prim. *NŠAL, KAL, Urbarji*, št. 1, 134, 157.

369 *NŠAL, KAL, Spisi*, f. 275/1 (urbar).

370 *NŠAL, KAL, Spisi*, f. 287, »*Emphangen*« 1549/50, fol. 8.

371 Z vidika podložniških dajatev ugotavlja sicer M. Bizjak za leto 1545 »manjše zvišanje činža z obnovljenim služenjem male pravde pri ponovno nastanjenih pustotah«. Večje so bile po vsej verjetnosti tudi tlaške obveznosti, ki jih starejši urbar niti ne beleži. Kar zadeva vrednost dukata kot računске enote, je ta ob koncu 15. stoletja znašal 250, sredi 16. stoletja pa 240 črnih denaričev – glej M. Bizjak, *Posest župnije Svibno*, 2, 4.

372 S. Vilfan, *Temelji*, 25.

Poleg navedenega se je moglo na Svibnem v petdesetih letih marsikaj spremeniti, na primer število tam delujočih duhovnikov in način njihovega plačevanja. O slednjem prav tako molči prepis listine, datirane 18. september 1569, s katero je oddal kapitelj župnijo v šestletni zakup Jožefu Schartingerju.³⁷³ Letna penzija je tedaj znašala 103 dukate, 40 krajcarjev ali 25 dukatov, 40 krajcarjev na četrtoletje in se je izenačila s penzijo za župnijo Dob.³⁷⁴ Od dajatev v naravi, ki jih je bil dolžan svibenski vikar na svoje stroške vsako leto poslati v Ljubljano in ki jih pripis k urbarju iz leta 1499/1500 sploh ne omenja, je tu govor o desetih kopunih in treh funtih popra. Ker je drugače večina kapiteljskih zahtev splošna in podobna zahtevam iz ohranjenih zakupnih listin za druge župnije, jih ni smiselno posebej navajati. Opozorimo naj le na naročilo kapitlja, naj Schartinger ubogim podložnikom ne nalaga več tlake, kot je določa urbar.

Beneficiati mašnih in oltarnih kaplanij

Kolikšne dohodke je od nekega mašnega ali oltarnega beneficija dobival njegov imetnik,³⁷⁵ je bilo v prvi vrsti odvisno od dotacije, ki jo je beneficiju namenil ustanovitelj. Imenitnejša je bila neka ustanova, številnejša in slovesnejša so bila duhovna opravila, vezana nanjo, večji so bili navadno beneficiatovi dohodki. Premoženje kaplanij, ki so nastale v obravnavani dobi, je praviloma upravljal beneficiat sam. Tako njihovo ustanovno kot pridobljeno imetje so povečini tvorile nepremičnine v obliki podložniških zemljišč; ta so zagotavljala bolj ali manj stalen dotok sredstev, potrebnih za redno vzdrževanje duhovnika. Vendar je njihova realna vrednost nihala glede na vrednost denarja in letino, na katero so poleg naravnih nesreč utegnili negativno vplivati predvsem turški vpadi. Potemtakem podatkov iz ustanovnih listin, nanašajočih se na »služenje« posameznih posestnih enot, dodeljenih kaplaniji oziroma kaplanu, ne smemo absolutizirati.

Da predstavljajo ti podatki kljub temu izhodiščni vir za primerjalno obravnavo beneficiatnih dohodkov, pokažemo lahko na zgledu dveh oziroma treh ustanov iz zadnjih desetletij 15. stoletja: 1. sv. Ane in sv. Uršule v Kranju, 2. sv. Jurija na Ljubljanskem gradu ter 3. sv. Barbare in sv. Marjete v ljubljanski stolnici. Navedbe letnih dohodkov in ustreznih obveznosti kaplanov iz

373 *NŠAL, KAL, Spisi, f. 180/10*: »... / dem ersamen vnnseren lieben getreuen herren Josephen Schartinger vnnser pfar zu Scharfenwerg des heiligen Creutz auf sechs jar lanng oder zwey triennia /... /.«

374 *NŠAL, KAL, Spisi, f. 287*, »*Emphangen*«/ »*Ausgaben*« 1572, fol. 3.

375 V obravnavanem obdobju so prevladovala ustanove s pravno obliko oltarne kaplanije. O razlikah med mašno in oltarno kaplanijo na kratko J. Žontar, *Zgodovina mesta Kranja*, 57.

časa ustanovitve bomo soočili z napovedmi imenjskega davka prve in tretje ustanove iz let 1546–1549.

Beneficij pri oltarju **sv. Ane in sv. Uršule** v župnijski cerkvi **sv. Kancijana** v Kranju so z dovoljenjem kranjskega župnika leta 1483 ustanovile tri bratovščine. Za razsvetljavo oltarja in vzdrževanje altarista so novi ustanovi dodelile zemljišča, ki so dajala v denarju skupaj 17 funtov denaričev letno.³⁷⁶ Od tega je dobrega pol funta denaričev pripadlo učitelju za petje pri ponedeljkovi maši zadušnici, kaplan pa je moral poleg le-te pri omenjenem oltarju vsak teden opraviti tri brane maše. Kaplan je bil nadalje dolžan sodelovati pri skupnem kornem bogoslužju župnijske duhovščine ob praznikih in pri obletnih mašah ter po potrebi pomagati pri podeljevanju zakramentov. Ustanoviteljice so mu prepustile darove za oltar in zanje župnika odškodovale z novino.³⁷⁷

Ustanovo s podobno kaplansko plačo je vzpostavil Friderik III. v Ljubljani leta 1489. Gre za kaplanijo **sv. Jurija** na Ljubljanskem gradu, ki jo je cesar dotiral s 16 funti denaričev na leto. To vsoto, od katere sta bila 2 funta denaričev predvidena za nabavo sveč, je moral kaplanu štirikrat letno izplačati vicedomski urad. Deželni glavar pa je moral kaplana oskrbeti s toliko hrane in pijače na dan, kot so je prejeli drugi duhovniki. Ustanovna listina je kaplana obvezovala k branju ene maše dnevno.³⁷⁸

Tretjo kaplanijo so ustanovili pl. Ravbarji pri oltarju **sv. Barbare in sv. Marjete** v ljubljanski stolnici leta 1499. Kaplaniji dodeljena zemljiška posest naj bi prinesla njenemu duhovniku vsako leto 36 funtov denaričev, 70 šilingov. Potrebni del tega denarja je moral ta porabiti za razsvetljavo oltarja, en funt denaričev odšteti učitelju in pol marke šilingov kapitlju za rekompensacijo (recompens). Kar zadeva duhovna opravila, je bila kaplanova tedenska dolžnost petje ene maše zadušnice in branje štirih navadnih maš.³⁷⁹

Medtem ko kaže v zvezi s sicer ne najboljše dotirano cesarjevo ustanovo poudariti, da se beneficiatu **sv. Jurija** v primerjavi z ostalima dvema ni bilo treba truditi s pobiranjem činža in skrbeti za hrano, sta glede obveznosti in posledično dohodkov primerljivejši prva in tretja kaplanija. Če je bral beneficiat t.i. Ravbarjeve kaplanije (**sv. Barbare in sv. Marjete**) eno mašo na teden več kot beneficiat **sv. Ane in sv. Uršule**, je bila temu po drugi strani naložena pomoč pri domačem bogoslužju in pastoralni, ki se ni ali pa se je le skromno plačevala. Da

376 Gre za seštevek v listini navedenih zneskov, izraženih v šilingih (ss), markah šilingov (mr ss) in funtih denaričev (tl/lb den) po relacijah: 1 tl/lb den = 120 ss; 1 mr ss = 160 ss.

377 F. Komatar, *Kranjski mestni arhiv II*, 6, št. 27; 10, št. 30.

378 Prepis v *NŠAL, Ustanove, Bd. IV, št. 372*.

379 *NŠAL, Zbirka listin, 1499 VI 22*.

je bilo za Ravbarjevega kaplana vsekakor bolj poskrbljeno kakor za beneficiata sv. Ane in sv. Uršule, ugotavljamo tudi ob predpostavki, da bi branje dodatne tedenske maše kranjskemu altaristu prineslo dodatnih, vzemimo, 20 šilingov (ss) na teden,³⁸⁰ to je 8,6 funtov denaričev ali nekaj več na leto³⁸¹ – nezanemarljiva razlika v korist Ravbarjevega beneficiata bi vseeno ostala.

Boljšo materialno osnovo Ravbarjevega beneficija potrjuje navsezadnje primerjava davčnih odmer iz t.i. druge imenjske knjige, datirane v leta 1546–1549. Davek na njegovo imenje je tedaj znašal 22 funtov denaričev, 28 krajcarjev, 3 denariče, imenjski davek kaplanije sv. Ane in sv. Uršule pa 9 funtov denaričev, 47 krajcarjev, 2 denariča. Za orientacijo naj služi podatek, da je bila davčna napoved Ravbarjeve ustanove višja od napovedi župnije Mošnje (20 fl 52 kr 1 den) in da je kranjska kaplanija napovedala nekoliko višji davek kot župnija Kranjska Gora (8 fl 27kr 2 den).³⁸² A ker niti te vsote niso povsem zanesljive oziroma preverljive glede na dejansko vrednost posameznih nadarbin, želimo z njimi zgolj ponazoriti dejstvo, da so bili dohodki beneficiatov mašnih in oltarnih kaplanij različni, vezani zlasti na ustanovno premoženje njihovih beneficijev. Pri tem ne gre prezreti vloge, ki jo je pri izbiri kandidata za določeno kaplanijo odigral socialni izvor prezentatorja.

Dohodki duhovnih pomočnikov:

duhovni pomočniki na Svibnem in v Šmartinu pri Kranju

Cerkvenopravno samo izjemoma dopustno, v praksi pa precej razširjeno neizpolnjevanje rezidenčne dolžnosti zaradi hkratne posesti več beneficijev ni narekovalo le potrebe po vikarjih – namestnikih, ampak tudi po duhovnih pomočnikih. To seveda ne pomeni, da rezidirajoči beneficiati pomoči pri opravljanju bogoslužnih in dušnopastirskih nalog niso potrebovali, pri čemer imamo v mislih predvsem imetnike župnij oziroma vikariatov, pri katerih srečamo pravzaprav največ duhovnih pomočnikov (cooperatores, Gesell/Hilfspriester).³⁸³

380 Toliko je v letu 1499/1500 prejel kapiteljski duhovnik za somaševanje pri péti kvatni maši zadušnici, ki jo je v ljubljanski stolnici ustanovil meščan in sodnik mesta Kranja Janez Sluga – *NŠAL, KAL, Urbarji, št. 1, 150*. Čeprav je 20 ss v našem primeru plačilo za somaševanje in čeravno »cenikov« za opravljanje raznih maš in obredov ne poznamo, menimo, da naša predpostavka ne odstopa preveč od realnosti – je kvečjemu previsoka.

381 Po izračunu $20 \text{ ss} \times 52 = 1040 \text{ ss}$; $1040 \text{ ss} : 120 \text{ ss} = 8,6$ (1 funt denaričev = 120 ss).

382 *ARS, Imenjska knjiga za Kranjsko, št. 2 (1546–1549), fol. 227, 231v–232, 246v–247*.

383 Čeprav se je za duhovnega pomočnika uporabljal tudi izraz »capellanus« (nem. Kaplan), se skušamo tega izraza izogibati, da bi tako bolj ločili duhovnike – pomočnike na župnijah in vikariatih – od kaplanov oziroma imetnikov mašnih in oltarnih kaplanij, tj. beneficiatov

Svoje »sodelavce« so smeli samostojno nastavlјati ter odločati o višini in vrsti njihovih prejemkov vsi nosilci cerkvenih služb ne glede na rezidenco. Zato ne preseneča, da beremo v literaturi o za proučevani čas značilnem visokem številu slabo plačanih duhovnih pomočnikov, ki prevzemajo pomemben del beneficijatnih dolžnosti brez kakršnega koli dokazila o posvetitvi ali predhodnega preizkusa znanja. Dasi pregledani viri prve roke ne omogočajo niti površnega pregleda nad dohodki teh duhovnikov, daje peščica ohranjenih podatkov slutiti, da razmere v kranjskem delu ljubljanske škofije v tem pogledu niso bile dosti drugačne.

Najprej povejmo, da je redke navedbe denarnih zneskov, ki naj bi jih dobivali duhovni pomočniki, najti v nekaterih že omenjenih pogodbah med škofi in njihovimi župnijskimi vikarji. Zanimivo je, da ohranjena zakupna pisma kapitlja, nastala v drugi polovici obravnavane dobe, kakih vsot, ki naj bi jih vikarji izplačevali duhovnim pomočnikom, ne določajo. Le zapis v kapitelskem urbarju s konca 15. stoletja govori o tem, da je moral vikar župnije **Svibno** svojemu kaplanu vsako leto izročiti 4 funte (črni) denaričev.³⁸⁴ V istem času je plačeval kapitelj 28 dukatov ali 29,4 funtov (črni) denaričev.³⁸⁵ Na leto kaplanu pri stolni cerkvi,³⁸⁶ torej sedemkrat več, kot naj bi letno prejemal duhovni pomočnik na Svibnem. A temu je bil svibenski vikar dolžan zagotoviti tudi primerno hrano in pijačo, medtem ko te obveznosti kapitelj, kot je videti, ni imel.

Kar zadeva duhovna pomočnika v **Šmartinu pri Kranju**, je po pogodbi iz leta 1518, povzeti zgoraj, znašala plača prvega 8 in plača drugega 6 funtov črni denaričev ali 4 oziroma 3 marke soldov.³⁸⁷ V začetku tistega leta bi si mogel prvi za ta denar kupiti v Ljubljani pol konja (enega torej za plačo dveh let), leto zatem pa prav tam denimo dobrih 170 kilogramov fig ali 71 litrov/ kilogramov olja;³⁸⁸ drugi si je lahko privoščil četrtno manj. Če potegnemo še vzporednico med prejemkoma obeh duhovnikov in dnevnimi izplačili delavcem ob gradnji

(altarisov). Prim. zakupno listino za župnijo Kranj iz leta 1518, kjer se prvi duhovni pomočnik označuje kot »gesell« in drugi kot »caplan« – v *NŠAL, KAL, Spisi, f. 90/6*.

384 *NŠAL, KAL, Urbarji, št. 1, 268*.

385 Kapitelski urbar izkazuje večji del relacijo 1 dukat = 126 soldov, pretvorba v funte črni denaričev pa temelji na razmerju 1 funt = 120 soldov = 240 črni denaričev. Prim. M. Bizjak, *Posest župnije Svibno, 2*.

386 *NŠAL, KAL, Urbarji, št. 1, 114, 125*.

387 Po enačbi 1 marka soldov = 160 soldov. Prim. shemo v D. Kos, *Urbarji, 98*.

388 Naš poskus ovrednotenja obeh plač temelji na izračunih S. Vilfana v S. Vilfan - B. Oturepec - V. Valenčič, *Ljubljanski trgovski knjigi*, 190–192. Za preračun 4 mark soldov v grame srebra smo uporabili ključ 1 sold = 0,29 g (640 ss = 185,60 g). Kar zadeva cene, izražene v srebru, smo izbrali ceno 330 g za konja (glavo) in 2,60 g za kilogram olja; pri figah se za leto 1519 (februar) navaja le cena 1,09 g srebra. Poudariti je treba, da so cene na splošno zelo nihale.

lontovža v Ljubljani leta 1524, vidimo, da bi moral za 4 marke soldov lontovski težak delati okrog 77 dni, medtem ko bi si 3 marke prislužil v 58 dneh.³⁸⁹ Čeravno naj ne bi imela stroškov s stanovanjem ter osnovno hrano, menimo, da je bila plača šmartinskih kooperatorjev zelo majhna. Toda še slabše se je slej ko prej godilo tistim duhovnim pomočnikom, ki so delovali na podlagi ustnih dogovorov in ki jih v tem pogledu ni ščitila nobena listina. Kako podcenjeno je lahko bilo kaplansko delo, kaže primer mesta Hamburg, kjer so mogli *cooperatores* v enem letu zaslužiti tudi zgolj četrtino plače zidarskega vajenca.³⁹⁰

Hierarhija duhovniških prejemkov sredi 16. stoletja

S stališča hierarhične primerljivosti duhovniških plač oziroma deležev je zaradi boljše ohranjenosti virov najzanimivejše šesto desetletje 16. stoletja. Leta 1555/56 je bilo za duhovna pomočnika v Kranju in Šmartinu določenih skupno 30 funtov denaričev oziroma renskih goldinarjev (fl) letne plače,³⁹¹ v kapitlju pa so nosilec posameznih služb tačas delili naslednje vsote:

- levitu³⁹² 27 ducatov (36 fl)
- vikarju 38 ducatov (50,5 fl)
- kanoniku 60 ducatov (80 fl).³⁹³

Če posplošimo in računamo, da je prejel duhovni pomočnik neke župnije na leto 15 funtov denaričev (fl), potem je dosegala razlika med njegovim dohodkom in dohodkom

389 S. Vilfan, *Mestne računske knjige*, 24. Zopet se opiramo na relacije v srebru, ki jih podaja S. Vilfan - B. Otorepec - V. Valenčič, *Ljubljanski trgovski knjigi*, 190, in sicer za leto 1524: 1 sold = 0,29 g; 1 krajcar = 0,48 g (5 kr = 2,40 g/ dan). Torej $640 \text{ ss} \times 0,29 = 185,60$; $185,60 : 2,40 = 77,3$ dni (za plačo prvega duhovnega pomočnika) in $480 \text{ ss} \times 0,29 = 139,20$; $139,20 : 2,40 = 58$ dni (za plačo drugega duhovnega pomočnika). Glede števila praznikov in s tem delovnih dni v enem koledarskem letu glej V. Steska, *Radovljiska matrikula*, 28 (za župnijo Radovljica).

390 B. Moeller, *Deutschland*, 40. O (boljšem) gmotnem položaju duhovnih pomočnikov po angleških župnijah do okrog 1530 P. Heath, *The English Parish Clergy*, 22 sl.

391 *NSAL*, *ŠAL I*, f. 13/6.

392 O levitih govori poseben razdelek v podpoglavju »Sestava«, poglavje »Ljubljanski stolni kapitelj«. Leviti, povečini kleriki z višjimi redovi posvečenja oziroma mašniki, so bili denimo Jakob Freidenreich, Luka Missl in Janez Škofič – glej biograme zanje v poglavju »Biogrami duhovnikov«. Prim. še zlasti 15. člen kapitelskega statuta iz leta 1519, obj. v prilogi št. 8.

393 *NSAL*, *KAL*, *Spisi*, f. 287, »Ausgaben« 1550/51. Gre za člane kapitlja in kapitelske duhovnike, ki so pri stolni cerkvi rezidirali vse leto. Prim. prav tam pregled izdatkov za poznejša leta.

- levita 11 goldinarjev (11 fl)
- kapiteljskega vikarja 35 goldinarjev (35 fl)
- kanonika 65 goldinarjev (65 fl).³⁹⁴

Razlike v dohodkih so naraščale sorazmerno s pomenom cerkvene funkcije. Medtem ko je presegal prejemek kapiteljskega vikarja razliko med levitovo plačo in plačo duhovnega pomočnika za 24 goldinarjev, je bil delež (portio) kanonika večji od razlike med vikarjevo plačo in plačo duhovnega pomočnika za 30 goldinarjev. Ugovor, da so bile razlike glede na dohodek duhovnega pomočnika dejansko manjše, ker je pomočnikov denarni prejemek pomenil le del njegove plače, je kajpak upravičen, a samo do neke mere. Kajti kooperatorji, delujoči v kapitlju, kar pomeni v mestu, so imeli na splošno več možnosti za (denarni) zaslužek kakor kaplani podeželskih župnij in vikariatov. Zlasti v stolnem mestu Ljubljani so se vrstile številne maše in drugi liturgični obredi, več je bilo rednih in izrednih obiskovalcev cerkva; res pa je, da je bila tu tudi konkurenca med duhovniškimi kandidati bržčas večja kot drugod na Kranjskem.

Trgovanje z duhovnimi stvarmi in krčmarjenje: nedovoljeni dejavnosti

Od poti, po katerih so si duhovniki pomagali do boljših dohodkov, zaslužita posebno pozornost dve, klerikom sicer prepovedani poti: trgovanje z duhovnimi rečmi ali simonija in krčmarjenje. Kot je razvidno iz odlokov ljubljanske reformne sinode leta 1448,³⁹⁵ je Cerkev dovoljevala pobiranje tistih pristojbin za opravljena obredna dejanja, ki so se uveljavile po posameznih krajih kot običajne.³⁹⁶ Cerkev je dopuščala tudi točenje župnijskega vina župljanom, ki so prihajali v župnišče po opravkih, a v omejenem obsegu in ne v smislu pravega krčmarstva.³⁹⁷ Čeprav sta veljali trgovina in obrt za kleriški stan nespodobni in nedopustni dejavnosti, sta bili zlasti v gospodarsko manj ugodnih trenutkih srednjega in novega veka dobrodošel vir dohodka.

Z zvišanjem ali vpeljavo nove štolnine, denimo, se je dalo nadomestiti izgubo, ki jo je bil povzročil padec vrednosti denarja; morda je pogrebne pristojbine, nad

394 Po S. Vilfan, *Temelji*, 26–27: 1 dukat = 80 krajcarjev; 1 (renski) goldinar = 60 krajcarjev.

Prim. še F. Gestrin, *Mitninske knjige*, 86–87.

395 Obj. v J. Gruden, *Cerkvene razmere*, 134–142.

396 Prav tam, 136 (odlok »Circa sacramentorum administrationem sine premio sive pactione«).

397 Prim. MHVK XVII (1862), 30, št. 5.

višino katerih so se leta 1423 pritoževali Kranjčani, župnik v Kranju povišal prav iz takšnega razloga.³⁹⁸

Zaradi pomanjkanja virov, kot so vizitacijski, sinodalni ali cerkvenosodni zapisi, na žalost ni mogoče ničesar gotovega reči o tem, kako razširjen je bil pojav simonije v proučevanem času in prostoru. Prav tako ni moč argumentirano komentirati opazke oglejskega generalnega vikarja Pavla Bizancija iz leta 1581, namreč da mnogi duhovniki na (oglejskem) Kranjskem »kar redno izvršujejo obrt krčmarjev«.³⁹⁹ Med posredne dokaze za obstoj krčmarjenja po župniščih kranjskega dela ljubljanske škofije bi lahko šteli kvečjemu zgoraj obravnavane zakupne pogodbe, v katerih je govor o pogostitvah ljudi v službi škofije oziroma kapitlja.⁴⁰⁰ Neposrednejše pričevanje moremo videti edinole v ne tako dolgo nazaj odkriti poznosrednjeveški taberni v Radovljici. Gre celo za »edini ohranjeni /gotski/ vinotoč v župnišču v širšem slovenskem prostoru«, ⁴⁰¹ kjer se je ohranil del freske s kozarci, vrči in jedilnim priborom.

Dasi se kupčevanje oziroma krčmarjenje duhovnikov v literaturi običajno prikazuje v povezavi s predreformacijsko krizo Cerkve,⁴⁰² naj navedemo, da se je oboje v manjši ali večji meri nadaljevalo še v naslednjih stoletjih.⁴⁰³ Naslednik vélikega protireformacijskega škofa Tomaža Hrena Rinaldo Scarlichi je pred svojo prvo vizitacijo ljubljanske škofije na primer potožil, da mu prihaja na ušesa, kako kleriki v mnogih krajih vernikom nočejo podeliti zakramenta, če pri tem nimajo »nikakršnega upanja na dobiček«.⁴⁰⁴ Po drugi strani pričajo dekreti Siksta Carcana iz leta 1621 o tem, da so duhovniki župljane (še zmeraj) radi zadrževali v župnijski točilnici, da bi s prodajo večjih količin vina od njih izsilili več denarja.⁴⁰⁵

Glede tovrstnih nepravilnosti ob izbruhu reformacije se velja predvsem vprašati, kolikšen del duhovščine na cerkveno ljubljanskem in oglejskem Kranj-

398 J. Žontar, *Zgodovina mesta Kranja*, 72.

399 J. Gruden, *Doneski*, 59.

400 *NŠAL, KAL, Spisi*, f. 90/6: »Wan aber irer gnaden dienner oder jemant von irer gnaden wegen hinverkhumbt so soll ich ime fur ein mall vmb essen vnd trinckhen zwen crewtzer rechnen« (reverz vikarja v Kranju Andreja Cibavita, 23. april 1518); *NŠAL, KAL, Spisi*, f. 167/1: »/.../ dominos visitatores a venerabili capitulo ablegatos bene /.../ suscipies, pro persona /.../ tam in prandio quam in caena trium cruciatorum, et pro media mensura avenae /.../ duodecem cruciatorum solutionem recepturus« (zakupno pismo kapitlja novemu vikarju župnije Šentjernej, 31. julij 1564). Prim. J. Žontar, *Zgodovina mesta Kranja*, 174.

401 N. Leben, *Stavbni razvoj*, 295.

402 Prim. W. Andreas, *Deutschland*, 88 sl.; J. Gruden, *Zgodovina slovenskega naroda*, 602.

403 Prim. F. M. Dolinar, *Podoba ljubljanske škofije*, 375; I. Vrhovnik, *Gostilne v župniščih*, 39–47.

404 Uvod v vizitacijo iz leta 1631 – obj. A. Lavrič, *Ljubljanska škofija*, 34–35.

405 MHVK XVII (1862), 30, št. 6.

skem je bil zaradi slabih gospodarskih razmer pravzaprav prisiljen »pečati se s krčmarstvom in kupčijo«. Kakšen je bil delež t.i. duhovniškega proletariata (geistliches Proletariat) in v kolikšni meri je ta revolucionarni potencial koristil protestantizaciji na obravnavanih tleh?⁴⁰⁶ Žal imamo za kakršen koli argumentiran odgovor na voljo premalo podatkov; v širši zvezi z vprašanjem zapišemo lahko le to, da so bili med prvimi vnetimi reformatorji – kolikor je znano – ljubljanski kanoniki in kapiteljski vikarji,⁴⁰⁷ torej ne najslabše plačani duhovniki. Moralno in materialno jih je večinoma podpiralo deželno plemstvo in meščanstvo, kot kaže primer Trubarja ali recimo Gašperja Rokavca. Tega so po znanim procesu leta 1547 vzeli v zaščito meščani mesta Kranja (od koder je bil Rokavec verjetno doma)⁴⁰⁸ in mu najprej zaupali pridiganje v rožnovenski cerkvi. Pozneje, ko so sredi petdesetih let 16. stoletja v mestnem svetu dokončno prevladali protestanti, je Rokavec dobil še beneficij sv. Katarine v župnijski cerkvi in špitalsko kaplanijo.⁴⁰⁹ Tu pa trčimo na neko drugo, nič manj pomembno vprašanje, na problem poseganja laikov v cerkveno posest in njeno odtujevanje (alienatio).

Alienacija cerkvenega premoženja

Gospodarska moč Cerkve je v raziskovani dobi, ko je denarno gospodarstvo čedalje uspešneje izpodrivalo naturalno, na splošno slabela, saj so njeni dohodki sloneli pretežno na zemljiški posesti.⁴¹⁰ Najprej in najobčutneje se je cerkvenega premoženja »dotaknil« vladar oziroma deželni knez kot vrhovni odvetnik in patron Cerkve v svojih deželah. Od nosilcev nadarbin in beneficijev je vsake toliko terjal denar, ki ga je potreboval zlasti za vojaške obračune z notranjimi in zunanjimi sovražniki, med katerimi so bili najnevarnejši kajpada Turki. Da bi lahko poravnala vse številnejše davčne obveznosti, se je Cerkev na Kranjskem vedno pogosteje zatekala k zastavljanju in celo prodaji svojih zemljišč. Med zastavnimi upniki in kupci le-teh naletimo sicer na posamezne duhovnike, vendar to še ne pomeni, da je bila alienacija cerkvenega premoženja zato kaj dosti manjša.

Če je deželni knez nasprotoval tudi prevelikemu množenju cerkvenih nepremičnin znotraj obzidij mest, kot to izpričuje Maksimilijanova prepoved za Kranj

406 Prim. K. Amon - M. Liebmann, *Kirchengeschichte*, 107.

407 Glej zgoraj poglavje »Ljubljanski stolni kapitelj«, podpoglavje »Kanoniki in (protestantska) reformacija«.

408 Prim. notico iz leta 1559: »Ein ackher den der allt Rockhauz inen gehabt« – v *NŠAL, KAL, Spisi, f. 137/17*. Gašperjev rojstni kraj naj sicer ne bi bil znan – glej SBL, zv. III, geslo *Rokavec, Gašper*, 129–130.

409 J. Žontar, *Zgodovina mesta Kranja*, 175–177. Prim. T. Elze, *Die evangelischen Prediger*, 187.

410 O splošni gospodarski krizi v Cerkvi pred reformacijo na kratko v ZC, zv. III, 24–25.

iz leta 1509,⁴¹¹ pa je skušal posebno od konca dvajsetih let 16. stoletja ščititi posest Cerkve. Konec leta 1528 je kralj Ferdinand svoje spodnjeavstrijske podložnike duhovniškega in svetnega stanu denimo opozarjal,⁴¹² da si nekateri prilasčajo dohodke cerkvenih beneficijev in ustanov njihovih prednikov oziroma jih podeljujejo »sumljivim, zapeljivim duhovnim osebam«, dasi te niso bile izprašane pred pristojnimi cerkvenimi oblastmi.⁴¹³ Čeravno je izšlo v nadaljnjih letih več deželnoknežjih ukazov zoper alienacijo, beremo v Ferdinandovem mandatu z dne 31. oktobra 1552,⁴¹⁴ so deželani in podložniki dežel Spodnje Avstrije cerkveno posest še naprej »kupovali, jemali v zastavo za eno ali več let ali jo prejeli v dosmrtni užitek«. Ker se je to dogajalo brez dovoljenja deželnega kneza, se je veliko te posesti odtujilo: dohodki marsikaterih ustanov so se znižali ali celo povsem ugasnili (vnd ettlich gar in abfall khommen vnnd ausgescht werden).⁴¹⁵

Cerkveno premoženje se je torej na eni strani odtuževalo z vednostjo in tiho privolitvijo Cerkve, na drugi strani pa je duhovščina predvsem v mestih nemočno gledala, kako se trošijo dohodki beneficijev z meščanskim patronatom za necerkvena »podjetja« ali se dodeljujejo osebam ne glede na voljo cerkvenih predstojnikov. Laike je precej privlačilo tudi imetje, ki so ga zapuščali umrli duhovniki. Tako se je moral leta 1539 obrniti škof Kacijanar na deželnega kneza s prošnjo, naj potrdi in na duhovščino celotne ljubljanske škofije razširi privilegij, s katerim so (že) Celjski grofje zaščitili volila gornjegrajskih duhovnikov pred neupravičenim polasčanjem.⁴¹⁶ Da se slednjega ni dalo preprečiti, potrjujejo številni prepri, med katerimi naj omenimo spor med ljubljanskim kapitljem in tremi laiki, obsojenimi na osem dni zapora 28. avgusta 1559. Ti so bili

411 J. Žontar, *Zgodovina mesta Kranja*, 73.

412 V pismu (brief), napisanem po deželnoknežji vizitaciji avstrijskih dežel leta 1528, v katerem Ferdinand potrjuje cerkveno jurisdikcijo oglejskega patriarha v Savinjskem, Gorenjskem in Dolenjskem arhidiakonatu, in sicer z namenom, da bi patriarhu oziroma njegovim arhidiakonom omogočil nemoteno reformno delovanje v avstrijskem delu patriarhata – prepis v *NŠAL, KAL, Spisi*, f. 63/66 (Gradec, 19. december 1528). Prim. P. Hitzinger, *Beiträge*, I.

413 »Es sollen sich auch ettlich vnser vntherthane der geystlichen lechens hafftenn beneficien vnd loblichen fundation irer vorelltern vnder fachen der selben rent vnd guldt zw iren aigne nuetz ziehen vnnd wenden oder aber versehen die mit v(e)rdachtlichen verfurischen geystlichen personen so nit var geystlicher oberkheyt der sy an mittl vnther worffen sein sollenn examinirt /.../ sein« – prav tam.

414 *NŠAL, KAL, Spisi*, f. 199/17 (tisk). Prepis v *NŠAL, KAL, Spisi*, f. 63/70.

415 Prav tam.

416 »Langt an euer kaiserlichen majestat mein diemutigist bitn, die wöllen angeregt des grafn von Cili gnadbrief confirmiren vnd besstaten auch di gantz briesterschaft des bistums Laibach darin einleiben, damit sollich vnbillich eingrif in der briester hab vnd gueter abgelaint vnd verhuert werden« – iz koncepta škofovega pisma v *NŠAL, KAL, Spisi*, f. 81/11.

namreč v Naklem vdrli v župnišče in samovoljno odpeljali premičnine pokojnega vikarja Primoža Greisserja – resda svojega tasta!⁴¹⁷

III/7 Nravno življenje in disciplina s posebnim pogledom na (protestantsko) reformacijo

Že v proučevani dobi je bilo kritiko na račun oporečnega in pohujšljivega življenja duhovnikov slišati marsikje, danes pa se z njo lahko seznanimo zlasti v ohranjenih zapisih takratne uradne Cerkve na eni in nezadovoljnih posameznikov oziroma skupin na drugi strani. Ker igra pri prvih odločilno vlogo vidik discipline, pomembne za notranji red, in je pri drugih največkrat čutiti osebno prizadetost in angažma avtorjev, se objektivnosti težko približamo. To velja toliko bolj za obravnavo vprašanja o nramnosti in discipliniranosti duhovnikov kranjskega dela ljubljanske škofije, saj se nanaša na to temo razmeroma malo virov prve roke. Predvsem smo prisiljeni pustiti odprto vprašanje o razširjenosti raznih »pregreh« in nediscipline med duhovniki: simonije,⁴¹⁸ konkubinata, pijančevanja, celo zločinov, ter opuščanja kleriških dolžnosti iz teh ali onih razlogov. Kljub temu je vredno naslednje odstavke posvetiti zbranim podatkom iz ohranjenega gradiva, ki je zaradi pičlosti še posebno dragoceno.

Razmere pred reformacijo

Besedila, ki so nastala ob škofijskih sinodah in vizitacijah ali so jih izdali škofje, arhidiakoni in deželni knezi, dokazujejo predvsem obstoj nepravilnosti; kake statistike v modernem smislu besedila ne navajajo. Tako nastopa reformna sinoda v Ljubljani leta 1448 na splošno zoper klerike,⁴¹⁹ ki imajo na svojih domovih mlade ženske, zoper klerike, ki krčmarijo in kockajo, ki lovijo, živijo ali se javno sprehajajo s psi in pticami ujedami, ki obiskujejo gostilne in se udeležujejo pojeдин laikov. Tri odloke namenja sinoda spodobni obleki in obutvi, nošnji kolarja, kratko pristriženih las ter tonzure, po čemer naj se kleriki razlikujejo od laikov, katerim se sicer radi prilagajajo. Posebej od župnikov sinoda zahteva, da za pomočnike v dušnem pastirstvu ne jemljejo kockarjev, pijancev in obiskovalcev gostij, saj se verniki nad tem precej pohujšujejo, enako tujcev in

417 Spor med kapitljem in pa Pavlom Khaslom, Ambrožem, Zupanovim sinom, ter Boštjanom Janežičem, »all drey weilundt hern Primussen Greysers gewesten vicari zu Nachhels ayden«, se beleži v ARS, *Ograjno sodišče za Kranjsko, Protokoli, št. 6 (1555–1560)*. Prim. NŠAL, KAL, Spisi, f. 272/1.

418 Glej ustrezni razdelek v prejšnjem podpoglavju.

419 Sinodalni odloki so obj. v J. Gruđen, *Cerkvene razmere*, 134–142.

povsem neznanih duhovnikov, ki nimajo dokazila o posvečenju ali priporočila svojega ordinarija. Zanimivo je, da ta del sinodalnih odlokov ne vsebuje nobenih sankcij, medtem ko omenjajo opomin in kazen členi, zadevajoči laiški konkubinat, ločeno življenje poročenih ter skrivne poroke. Zgolj za primere, ko duhovnik ne hrani ključev od prostorov z Najsvetejšim, krizmo ali svetim oljem, je izrecno predvidena kazen *suspensio ab officio divino*. Z ekskomunikacijo pa preti sinoda laikom, ki bi upravljali cerkveno premoženje brez privoljenja prelatov, in vsakomur, ki bi klical, tiral ali sodil klerike na kakem svetnem sodišču.⁴²⁰ Kot bi bili tačas laiki radikalneje potrebni prenove kakor kleriki!

Dasi je eden izmed sinodalnih sklepov iz leta 1448 od oglejskega generalnega vikarja terjal vsakoletni sklic sinode,⁴²¹ se duhovščina habsburškega dela patriarhata v obravnavani dobi ni več sestala –⁴²² posredno vemo samo za duhovniške shode po arhidiakonatih.⁴²³ Na slabosti in napake med duhovniki oglejske Kranjske sta se proti koncu 15. stoletja ostreje odzvala patriarha Nicolo Donato (1493–1497) in Domenico Grimani (1497–1517). Znan je denimo Donatov dekret zoper priležništvo iz leta 1495, po katerem naj bi kleriki, ki se ne bi odrekli konkubinatu, izgubili svoj beneficij ali pa bi jih – če beneficija niso imeli – doletela dva meseca ječe.⁴²⁴ Z zaporom oziroma izgubo beneficija je duhovnikom uradno zagrozil tudi Domenico Grimani, in to posebej tistim, ki bi si drznili stopiti v kak ženski samostan brez dovoljenja višjih cerkvenih oblasti. Kot problematično v življenju duhovnikov se je tedaj kazalo hazardiranje in kockanje, udeleževanje javnih plesov in maškarad, tabernanje in trgovanje, nošnja dolgih las in nespodobne obleke, torej razvade, o katerih so sredi 15. stoletja razpravljali na ljubljanski sinodi. Z določitvijo konkretne denarne kazni je dobila tokrat večjo težo prepoved maševanja za tiste tuje duhovnike, ki si v ta namen ne bi pridobili licence generalnega vikarja.⁴²⁵

Grimanijevi odloki so v primerjavi s sinodalnimi konstitucijami iz leta 1448 strožji, kar lahko med drugim pripišemo čedalje bolj motečim nepravilnostim v duhovniških vrstah. Upoštevati je treba poleg tega, da se je na Kranjskem z

420 O sinodi v kontekstu časa – prav tam 24–34.

421 Prim. prav tam, 25.

422 Do leta 1565 ni bilo nobene sinode niti v beneškem delu patriarhata – prim. G. Marcuzzi, *Sinodi Aquileiesi*, 440. O sinodah ljubljanske škofije v proučevanem obdobju J. Benkovič, *Ljubljanska škofija*, 410. Podatek o škofijski sinodi leta 1547 – v *NŠAL*, *ŠAL* I, f. 16/18 – J. Benkovič ni poznan. O tej sinodi prim. razdelek v zvezi z ljubljanskim protireformacijskim procesom v podpoglavju »Kanoniki in (protestantska) reformacija«, poglavje »Ljubljanski stolni kapitelj«.

423 J. Gruden, *Cerkvene razmere*, 32, 144. Prim. IMDK II (1892), 47; *NŠAL*, *KAL*, *Spisi*, f. 63/61.

424 IMDK III (1893), 63.

425 Prav tam, 63–64.

ustanovitvijo ljubljanske škofije vprašanje duhovniške discipline nanovo zastavilo in na neki način zaostriilo. Kranjski duhovščini sta namreč poslej načelovala dva ordinarija in znotraj ljubljanske škofije se je na teritoriju pražupnije s sedežem v Radovljici izoblikoval nov arhidiakonat. Toda učinkovitega nadzora ordinarijev nad življenjem duhovnikov ni toliko preprečevala cerkvena razdeljenost dežele kot politično nasprotje med Habsburžani in oglejskim patriarhom, za katerim so deželni knezi videli stati tujo beneško oblast. Potemtakem ni čudno, da v virih ne naletimo na podatke o preiščanih, složnih nastopih ljubljanskega škofa in patriarha oziroma njunih generalnih vikarjev zoper nezgledno življenje duhovnikov. Da sta škofiji pri reševanju skupnih disciplinskih težav sem ter tja vendarle sodelovali, kaže recimo primer iz časa škofa Lamberga. Ta se je patriarhu leta 1485 pritožil, da hodijo izobčeni duhovniki ljubljanske službovat v oglejsko škofijo, čemur je s strani Ogleja nemudoma sledila prepoved te »razvade«. ⁴²⁶

Čas (protestantske) reformacije

Svežo spodbudo poskusom bolj sistematične preнове Cerkve je dalo v nemških deželah razširjenje protestantske reformacije po letu 1521. Tako poleti 1524 v Regensburgu, kjer so se na povabilo papeškega legata Lorenza Campeggia in avstrijskega nadvojvoda Ferdinanda sestali oba bavarska vojvoda ter avstrijski in bavarski škofje, niso izšli samo odloki proti »Luthrovi veri«, marveč tudi načrt za odpravo napak in poboljšanje (katoliških) duhovnikov. ⁴²⁷ Reformni načrt, ki se vsebinsko pravzaprav ne razlikuje od sklepov zgoraj omenjene sinode ali Grimanijevih dekretov, ⁴²⁸ je postal skupaj z drugimi regensburškimi dokumenti vodilo pri Ferdinandovih nadaljnjih cerkvenopolitičnih korakih, med katere sodi vizitacija avstrijskih dednih dežel leta 1528. ⁴²⁹ Čeravno je deželni knez k sodelovanju pritegnil arhidiakone cerkveno oglejskih delov in se konec istega leta izrecno zavzel za neovirano izvrševanje patriarhove jurisdikcije, ⁴³⁰

⁴²⁶ IMDK II (1892), 63.

⁴²⁷ *Handbuch der Kirchengeschichte*, Bd. IV, 218–219.

⁴²⁸ Vsebinsko dokumenta povzema J. Gruden – J. Gruden, *Zgodovina slovenskega naroda*, 604.

⁴²⁹ Eden od treh članov vizitacijske komisije je bil škof Ravbar. Za Kranjsko žal nimamo poročil o vizitaciji, pač pa so se ohranili zapisniki za nekatere predele slovenske Štajerske. O teh na kratko v ZCS, 98–99. Prim. še J. Gruden, *Zgodovina slovenskega naroda*, 606.

⁴³⁰ *NŠAL, KAL, Spisi, f. 63/66*: »Wir Ferdinnandt /.../ allenn vnnd jeden hawbtleuten /.../ vnnd sunst allen vnnd jeden vnsern vntherthann geistlichenn vnnd weltlichenn was wurden stanndts oder wesenns die allenthalben in vnsern Niderosteraichischen furstentumben vnd lannden gesessen vnd wonchafft sein /.../ emphelchen wir euch allen vnd jeden in sonderheyt mit ernst auch bey pen vermaidung vnserer schwaren vngnadt vnd straff das ir furan abermelten vnsern freundt den von Agla vnd seiner lieb nachgesetzter obrickhaytt den ertzbiern an volziechung ires geystlichens ordenlichen, vnnd gewallts vnd ampts in

njegova prizadevanja niso obrodila pravih sadov. Stvari so bile šle očitno predaleč, da bi jih mogli spremeniti zgolj s ponavljajočimi se prepovedmi ali pozivi na papirju. Nasprotje med predstojnikoma ljubljanske škofije in patriarhata, kot ga odraža spor med škofovim vikarjem v Kranju Konradom Glušičem in tamkajšnjim protestantskim pridigarjem Gašperjem Rokavcem,⁴³¹ je bilo globlje od volje po reformi »glave in udov«.

Prepad med laiki in duhovniki, katerih stan je povsod izgubljal na ugledu, je bil v tem pogledu še usodnejši. Laiki so vse dejavneje nasprotovali načeloma, da so za klerike – tožnike in tožene – pristojna samo cerkvena sodišča in da so kleriki oproščeni vseh javnih dajatev in služnosti. Zelo jih je motilo, da duhovniki »eno govorijo in delajo drugo«, velikokrat seveda upravičeno. A kakor se je ob protipapeškem razpoloženju na Zahodu po eni strani ostrila nacionalna zavest in po drugi nestrpni nacionalizem, tako se v kritičnem odnosu Zahodnjakov do klera ni krepila le samozavest laikov, ampak tudi razdiralni antiklerikalizem. Ta je potiskal duhovščino v položaj, od koder je bil boj za ohranitev stanovskih pravic videti povečini pomembnejši od moralne samoprenove.

Če danes odločno zavračamo sodbo, da so »svetni cerkveni patroni, plemenitaši in meščani, ki so vdrlji v strogo cerkvene in verske zadeve, zakrivili /tedanjo/ splošno pokvarjenost«,⁴³² pa ne moremo zanikati negativne plati laicizacije verskega življenja. Prav vse do razmaha (protestantske) reformacije je denimo moč občudovati zavzetost laikov za ustanavljanje zlasti oltarnih beneficijev. Vendar je ta značilno poznosrednjeveška navada imela tudi slabe posledice. Poraslo je število skoraj povsem brezdelnih beneficiatov brez dušnopastirskih dolžnosti in povezave z ordinarijem ter verniki; bogoslužje in vera sta se pozunanjala. Kot bi bila potrebna kriza in celo razkol, da se je v Cerkvi klerikov in laikov kvantiteta vidneje umaknila kvaliteti.

Teorija in praksa

Po kratkem prikazu okoliščin, s pomočjo katerega smo skušali vprašanje o npravnosti in disciplini umestiti v širši kontekst, se lahko zdaj vprašanja lotimo še z drugega konca, izhajajoč pri tem iz posameznih zgledov. Proti koncu prejšnjega odstavka smo izpostavili negativno stran laških (pobožnih) ustanov, toda nekatere ustanovne listine in reverzi duhovnikov, podani ob prevzemu duhovnih

allen vnd jeden beruerten vnd andern sachen die geystlichen jurisdiction betreffendt khain aingriff verhinderung noch vngehorsam ertzaigt oder thuet.« Prim. (še) mlajši prepis v *NŠAL, KAL, Spisi, f. 183/14*.

431 Glej J. Žontar, *Zgodovina mesta Kranja*, 178–179.

432 J. Benkovič, *Ljubljanska škofija*, 319, op. 4.

opravił ustanove, razodevajo tudi pozitivno skrb laikov za korektno življenje njihovih beneficiatov.

Tako se je moral prvi kaplan kaplanije sv. Klemenca in Fridolina na ljubljanskem Bregu, ki sta jo leta 1449 ustanovila zakonca Stauthaimer, med drugim zavezati, da se bo »varoval iger, žensk, pijanosti in drugih nečednosti« (vor spill, weibern, trunkhenheit, vnnd anderer vnzüer hüeten).⁴³³ Prvemu beneficiatu pri oltarju sv. Barbare in sv. Marjete v ljubljanski stolnici in njegovim naslednikom so konec 15. stoletja ustanovitelji iz plemiške družine Ravbar neposredno napovedali, kako bodo ukrepali v primeru zanemarjanja ustanovnih dolžnosti. Če jih bo mesto Ljubljana, ki so ga določili za nadzornika, obvestilo o nepravilnostih, bodo zadevnega beneficiata najprej »opozorili enkrat, dvakrat«; tretjič se bodo obrnili na ljubljanskega škofa in – če še potem ne bi bilo nič drugače – beneficiatu odvzeli beneficij ter ga podelili nekomu drugemu.⁴³⁴ Vidimo torej, da je ustanovitelj vnaprej dopustil možnost, da apelacija na škofa ne bi imela zaželenega učinka, kar pove marsikaj o takratni duhovniški disciplini.

Poleg beneficiatov so redno opravljanje zaupanih jim obveznosti obljubljali tudi vikarji škofovih in kapitelskih župnij. Matej Pisanic, ki je prejel vikariat župnije Šmartin pri Kranju od škofa Textorja, znanega nasprotnika protestantske reformacije, je z reverzom na primer potrdil, da bo zvesto opravljal in podajal Božjo službo in krščanski nauk katoliške Cerkve ter da bo živel brezgrajno, zadržano, zdržno in čisto (vnstrayfflich, einzogen, zichtig vnnd kheüsch).⁴³⁵ Leta 1560 je moral dati podobno, a ekspresivneje izraženo obljubo Filip Stokrat oziroma Strauss ob prevzemu kapitelske župnije v Naklem. Nakelski vikar se je obvezal, da bo sam ali po svojem duhovnem pomočniku župljane vestno oskrboval z »Božjo Besedo, resnično hrano, poukom ter drugimi Božjimi opravili in

433 Mlajši prepis reverza Jurija Prellerja je v *NŠAL, Ustanove, f. IV, št. 373*.

434 »Wäre das der offtgedacht her Lienhart Eerlach vnser gegenwurtiger capplan oder sein nachkomen vnser khunfflig kapplan in volbringung solhs gotzdiens vnd andern so wir alhie gestyfft vnd verorrdent haben versewnlich wären vnd an inen gebruch vnd vnfleis erfunden, wurde desselben auch die ersamen weysen vnser lieb frewnt vnd nachpawrn N. der richter vnd die vom ratte zw Laybach Got zw eern vnd in selbs zulob nach vnserm vleyssigem getrewem pitten so wir bey inn tan haben vnd bey jeren nachkomen mit vleysiger bette durch disen brieff zutuen verfuogen vnd getan wellen haben auffmergkher sein sullen, solhs gebrauchs vnd vnfleis sollen wir sew aynest zwier ermanen, wolten sew sich nit pessern vnd yeres vnfleis absteen fur das dritt solhs aynem bischoue zw Laybach anbringen ditz zuwennden, wo das aber nit hilfflich noch furtreglich sein wollt sodann sullen vnd wellen wir vns widerumb aller der lewtt, guetter vnd zechent /.../ vnderwinden dy zins vnd rannt selbs einnehmen vnd solhen gotzdiens nach vnserm verordnen wo vns fuegt vnd gemaint ist hallten vnd vollbringen lassen /.../« – *NŠAL, Zbirka listin, 1499 VI 22*; prepis v *NŠAL, ŠAL-Ž Ljubljana - Sv. Nikolaj, f. 165a, Ravbarjev beneficij*.

435 Mlajši prepis v *NŠAL, KAL, Spisi, f. 137/11*.

delitvijo svetih zakramentov«. Skupaj s svojim pomočnikom bo župljanom dajal dober zgled, da se »na sodni dan ne bi terjala kri ovac iz njegovih rok«. ⁴³⁶

Če primerjamo Pisanicev ali Stokratov reverz z nekaj desetletji starejšim reverzom vikarja v Kranju Andreja Cibavita, izstavljenim leta 1518, opazimo, da slednji kar mimogrede opravi z duhovno razsežnostjo vikarjeve službe. Sredi besedila, nanašajočega se na gospodarske zadeve, stoji tako v zakupnem pismu škofa Ravbarja kakor v ustreznem Cibavitovem reverzu en sam stavek, ki naj bi zagotovil, da bo kranjski in šmartinski vikar še nadalje marljivo skrbel za opravljanje bogoslužja. ⁴³⁷ V dejstvu, da dajeta mlajša reverza pastoriali in zglednemu osebnemu življenju duhovnika prednost pred določbami posvetne narave, se zrcali vsaj formalna uveljavitev »spoznanja« o posebni odgovornosti in poslanstvu dušnega pastirja, h kateri je odločilno prispevala (protestantska) reformacija.

Kako so obravnavani duhovniki dejansko živeli, se moremo poučiti iz drobcev ohranjenega gradiva, ki pa beleži predvsem slábo, zaradi česar so rezultati naše raziskave delni in necelostni; vseeno lahko iz drobnih podatkov izluščimo veliko zanimivega. Na osnovi virov se kaže s stališča discipline kot kontroveržno recimo vedenje kranjskega župnika in arhidiakona Matija Operta, ki si je po oceni Josipa Žontarja prizadeval »po svojih močeh dvigniti med duhovščino moralo in disciplino«. ⁴³⁸ Kaj kmalu po Opertovi zasedbi župnije v drugi polovici sedemdesetih let 15. stoletja je bil zaprt vikar Peter Kodelja, ker je »delal velike dolgove in po gostilnah hujskal proti župniku«. ⁴³⁹ Kodelju se sicer ni dolgo hudo godilo, saj ga je moč v naslednjih nekaj letih srečati v Kranju kot špitalskega kaplana. ⁴⁴⁰ A po drugi strani se tudi župnik sam ni odlikoval po pokorščini do višjih cerkvenih oblasti. Ko je oglejski kapitularni vikar in koprski škof Jakob Valaresso izobčil kranjskega kaplana Gregorja, je Operta s prižnice razglasil, da

436 »Erstlich sol der obgedacht her Phillip Stokrat die pharmenig durch sich selbst, oder seinen geselbriester, den er an mangel haben solle, mit dem wort Gottes, treulichen speisen vnd vnderweysen, vnd anderen gotts diensten vnd raichung der heyligen sacramenten vleissig verrichten, auch mit einem gueten exempel vnd wandel, sambt seinem geselbriester der pharmenig vorsteen, auff das der schafflein bluet nicht aus seinen henden am jungsten tag ersuecht vnd erfordert werde« – iz vikarjevega reverza z navedbo pogojev, ki mu jih postavlja kapitelj, v *NŠAL, KAL, Spisi, f. 272/1*; obj. v prilogi št. 16.

437 »Ich /Cibavit/ soll vor allen dingen bey baiden khirchen denn gots dinst mit vleiss vnd wie von alterherkhomen warten lassen« – *NŠAL, KAL, Spisi, f. 90/6*.

438 J. Žontar, *Zgodovina mesta Kranja*, 70.

439 Prav tam. Prim. IMDK I (1891), 4. Arhidiakon za Kranjsko oziroma Gorenjsko je bil tedaj župnik v Cerkljah Kancijan Vidovec – J. Gruden, *Cerkvene razmere*, 76.

440 IMDK I (1891), 11; IMDK II (1892), 59. Stalni beneficij v špitalski kapeli sv. Lenarta in Antona je bil sicer ustanovljen šele po Kodeljevi resignaciji na kaplanijo (1482) – J. Žontar, *Zgodovina mesta Kranja*, 63.

kazni odreka veljavnost. Duhovnike, ki so ostali poslušni Valaressu in niso hoteli maševati v Gregorjevi prisotnosti, je napadal ter duhovnikoma Jerneju in Mihaelu Zelniku celo preprečeval vstop v župnijsko cerkev. Po Valaressovem vizitacijskem zapisniku iz leta 1492 sodeč se Operta ni odzval niti na vizitatorjev izrecni poziv.⁴⁴¹ Glede na to, da je dobil Operta v letu 1492 od svojih predstojnikov vsaj še dva opomina,⁴⁴² njegovo vedenje v resnici ni moglo biti prav vzorno. Čeprav bi se morda Opertove reakcije dale razložiti kot odmev nasprotij med cesarjem Friderikom III., čigar dvorni kaplan je bil Operta, in pa Oglejem,⁴⁴³ ne bi mogli kar tako opraviti z ugovorom, da ravnanje kranjskega župnika v navedenem primeru na tamkajšnje duhovnike ni vplivalo konstruktivno.

Duhovnik, ki ga kar nekaj virov predstavlja v izrazito slabi luči, je bil Simon Smaltzik. V letih 1490–1511 se pojavlja kot kaplan pri cerkvi sv. Krištofa zunaj Ljubljane,⁴⁴⁴ že takrat in pozneje kot kaplan pri kapeli Naše ljube Gospe v ljubljanskem Gradišču,⁴⁴⁵ leta 1497 kot duhovni pomočnik pri Sv. Petru pri Ljubljani⁴⁴⁶ ter od srede dvajsetih let 16. stoletja kot vikar stolnega kapitlja.⁴⁴⁷ Za leti 1491 in 1500 je izpričano še njegovo delovanje v vlogi javnega notarja s cesarsko avtoriteto.⁴⁴⁸ Prvo datirano pričevanje o Smaltzikovem neprimernem obnašanju vsebuje pritožba ljubljanskega mestnega sodnika in sveta z dne 7. maja 1497, naslovljena na škofa Ravbarja.⁴⁴⁹ Mesto izraža nezadovoljstvo, ker »gospod Simon, duhovni pomočnik pri cerkvi sv. Petra«, kljub sporazumu med mestnimi predstavniki in predstavnikom škofije Nikolajem Sparovcem še naprej vztraja pri tem, da službo šempetrskega cerkovnika opravlja neki šolar (ein schueler), ki sta ga bila on in Sparovec na silo postavila na to mesto (geweltigklich zu einem messner zesezczenn). Gospod Simon jemlje staremu, pravilno

441 Iz povzetka vizitacije v J. Gruden, *Cerkvene razmere*, 142–143. Takratni (oglejski) arhidiakon za Gorenjsko je bil Lenart Seidel.

442 Prav tam, 143–144; IMDK III (1893), 25.

443 Operta je zašel v prvi nam znani spor z oglejskim generalnim vikarjem kmalu po prevzemu kranjske župnije, točneje leta 1479 – J. Žontar, *Zgodovina mesta Kranja*, 66. V času Carljeve vizitacije leta 1486, opisane v Santoninovem dnevniku, se zdijo stvari spet v najlepšem redu – glej P. Santonino, *Popotni dnevniki*, 41–42. Tu morda ne bo odveč pripomba, da je bil Operta nekaj let tudi oglejski arhidiakon za Kranjsko – J. Gruden, *Cerkvene razmere*, 76 (Grudnova navedba letnic ni povsem točna).

444 NŠAL, KAL, Spisi, f. 92/11, /str./ 22, 50; obj. v GZL VI, /str./ V; 10, 28.

445 Prav tam. Glej še NŠAL, Zbirka listin, 1539 V 10. Ljubljana; NŠAL, Zbirka listin, 1541 IV 28.; NŠAL, GG A, f. 17, »Registraturbuch« 1535, fol. 67v. V NŠAL, Zbirka listin, 1552 X 13. Ljubljana se beleži kot pokojni kaplan omenjene kaplanije.

446 NŠAL, KAL, Spisi, f. 37/2; obj. v GZL IX/100.

447 ZAL, Cod I/1 -1526, fol. 125; NŠAL, Zbirka listin, 1539 V 10. Ljubljana; NŠAL, Zbirka listin, 1541 IV 28.; NŠAL, KAL, Spisi, f. 245/4 (prepis listine 1541 VI 18. Ljubljana).

448 G. Rant, *Die Franziskaner*, 110; IMDK I (1891), 31; IMDK II (1892), 64. Prim. NŠAL, Zbirka listin, 1539 V 10. Ljubljana; J. Mlinarič, *Stiška opatija*, 302.

449 NŠAL, KAL, Spisi, f. 37/2; obj. v GZL IX/100.

postavljenemu mežnarju vrv iz rok, kadar naj bi ta zvonil umrlim ali zoper slabo vreme, in mu odreka dohodke. Cerkovnikovo ženo (messnerin) pa si je drznil celo napasti in močno udariti na eni od ulic mestnega pomirja, vendar se z njo kot duhovnik, ki vsak dan mašuje, še ni spravil.⁴⁵⁰

Da je bil Smaltzik napadalen človek, potrjuje sklep ljubljanske mestne pravde z dne 25. maja 1526, iz katerega razberemo naslednjo »zgodbo«. Gospod Simon Smaltzik je pri mestu na prav grob način vložil tožbo zoper neko žensko, pozneje pa »naredil nosečo« neko mlado dekle (ain jungs maidl geschwecht). Zadeva je zatem prišla na dan, kakor tudi to, da je Smaltzik počel nedostojne reči v spovednici (in der peicht vngepuerlich sachen gehandelt). Mestni veljaki so zato od /ljublanskega generalnega vikarja/ Simona Šarca zahtevali, da gospoda Simona izžene iz mesta; če se to ne bo zgodilo, bodo proti njemu sami ustrezno ukrepali.⁴⁵¹ Kako so cerkvene oblasti ravnale s Smaltzikom, ni znano, le neka nedatirana zaznamba spisa, shranjenega v Gornjem Gradu, utegne namigovati na to, da se je hotel Smaltzik zaradi nečesa zagovarjati v Rimu.⁴⁵²

Sporu s tem prepirljivim duhovnikom se ni uspelo izogniti niti kapitlju, kot sklepamo iz notice o »pritožbi gospoda Simona Smaltzika in vikarjev zoper kapitelj«.⁴⁵³ Vsekakor bi bilo zanimivo vedeti, ali se je Smaltzik v ljubljanskem kapitlju kdaj spozabil tako daleč, kakor se je večkrat spozabil kanonik v Novem mestu Matija Puechfink, ki je svoje sobrate v kapitlju »sramotil, grajal in tepel«.⁴⁵⁴ Kljub težavam, ki jih je povzročal, in »kronični« sprtosti z mestom⁴⁵⁵ se Smaltzika Ljubljana ni zares znebila. V stolnem mestu je bržkone živel vse do

450 »/... / Nach solhem ist der bemelt herr Simon zugefarn, vnd sich nicht wellenn lassenn benugenn an seinen vngepurlichen scheltwarten die ainem priester gen ainem frauenspildt nicht zymen sonder noch die messnerin auff freyer strassen in dem statgericht, friffllich angefallenn vnd sy hertigklich geslagenn, vnnd hatt sich darumb noch nicht mit ir versuent noch dar innen kain auff sehenn auff die heillig mes die er darvber teglich halt /... /. Auch dem rechtenn messner /... / denselbn sagrer verbeut, nach zu kainem altar trenenn noch komen will lassenn, desgleichenn mit dem gelewtt denn totten, vnd gen dem weter nymbt er im die strik aus der handt vnnd lis in nicht lewten, auch die nucz die im als ainem messner sullen zusten vnnd die er nu verdiennt hatt, die haist er gebenn dem bemeltenn schuler« – prav tam.

451 ZAL, Cod I/1 -1526, fol. 125.

452 NŠAL, GG A, f. 17, »Registraturbuch« 1535, fol. 66v: »Kayserlichen begeren das wir /bischof Rauber/ herrn Simon Schmaltzig gen Rom erlawben zu ziehen.«

453 Prav tam, fol. 41v: »Herrn Symon Schmaltzing vnd der vicarien beschwart contra capitulum.«

454 Izčrpen regist notarskega instrumenta o poravnavi med novomeškim kapitljem in Matijem Puechfinkom z začetka leta 1531 v F. Baraga, *Kapiteljski arhiv*, 133–135, št. 228. Preteprov v nemških kapitljih pred reformacijo se dotika W. Andreas – W. Andreas, *Deutschland*, 84.

455 V zvezi s tem moramo omeniti še tole beležko v NŠAL, GG A, f. 17, »Registraturbuch« 1535, fol. 67v: »Kayserlichen mayestat beuelch von wegen herren Simon Schmaltzig das er von seiner caplaney weder stewr noch wacht geben sol – Purgstall.«

smrti, ki jo s pomočjo gradiva postavljamo med leti 1542⁴⁵⁶ in 1552, ko se Smaltzik označuje kot pokojni.⁴⁵⁷ Da pa mu ne bi delali krivice, dopustimo možnost, da se je z leti spreobrn timer in spremenil, če ne prej, pa vsaj potem, ko se je postaral in zbolel.⁴⁵⁸

Konkubinat in poročenost duhovnikov

Ker je bil duhovniški konkubinat ali priležništvo ena najbolj izpostavljenih tém že v raziskovanem obdobju, je prav, da jo tu posebej obravnavamo. Vprašanje se navezuje na problematiko celibata in odnos duhovnikov do žensk oziroma spolnosti, česar pa se bomo zaradi pomanjkanja zgovornejših virov dotaknili bolj mimogrede. Pri obravnavi nam bo v pomoč objavljeno gradivo za cerkveno oglejski teritorij Kranjske in rezultati študij za nekatere druge, predvsem germanske dežele.

Splošna ocena, da je bilo na jesen srednjega veka priležništvo med duhovniki dokaj razširjeno,⁴⁵⁹ je najverjetneje prenosljiva tudi na kranjski del ljubljanske škofije. Žal se pri tem ne moremo nasloniti na noben številčni podatek, ki bi ga lahko primerjali bodisi z ugotovitvijo, da je živela na Nizozemskem v konkubinatu četrtina duhovščine,⁴⁶⁰ bodisi z navedbami števila konkubinarjev iz vizitacij ali računov cerkvenih sodišč.⁴⁶¹ Vseeno domnevamo, da problem duhovniškega priležništva, kot ga nakazuje denimo pismo Jakoba Valaressa oglejskemu arhidiakonu za Kranjsko (Gorenjsko) Lenarta Seidla 6. oktobra 1492, v naši škofiji ni mogel biti bistveno manjši. Valaresso, ki je malo prej vizitiral »kranjsko provinco« patriarhata, je Seidlu naročil, naj skliče duhovščino svojega arhidiakonata

456 Omemba 18. junija 1541 – v *NŠAL, KAL, Spisi, f. 245/4*.

457 *NŠAL, Zbirka listin, 1552 X 13. Ljubljana*. Smaltzik nastopa v listinah, napisanih v Ljubljani leta 1539 in 1541 – *NŠAL, Zbirka listin, 1539 V 10. Ljubljana; NŠAL, Zbirka listin, 1541 IV 28.*; *NŠAL, KAL, Spisi, f. 245/4* –, 5. oktobra 1547 pa srečamo novega kaplana v Gradišču Filipa Straussa (Stokrata?) – prim. biogram za Filipa Stokrata/ Straussa v poglavju »Biogrami duhovnikov«.

458 V listini *NŠAL, Zbirka listin, 1541 IV 28*. je na primer sam potarnal nad svojo »veliko, nadležno boleznijo« (meiner grossen petrissigen khrankhait).

459 Prim. ZC III, 34–35; B. Moeller, *Deutschland*, 41.

460 ZC III, 34. V določenih predelih naj bi konkubinarji predstavljali več kot tretjino klera – F. Rapp, *Église*, 212. Toliko duhovnikov je imelo priležnico tudi v Spodnjem Porenju konec šestdesetih let 16. stoletja.

461 Za Štajersko pod salzburškim nadškofom v letih 1523–1525 v K. Amon, *Die Salzburger Archidiakonenvisitation*, 33; za severovzhodna področja škofije Mainz, na primer, W. Andreas, *Deutschland*, 103.

in vsem klerikom, ki živijo s sumljivimi ženskami, ukaže, da jih odpustijo v devetih dneh, sicer bodo morali plačati kazen v višini 8 funtov dunajskih denaričev.⁴⁶²

Enako število dni za odpust priležnice je dve leti pozneje določil oglejski generalni vikar Peter Carli v primeru laiškega konkubinata.⁴⁶³ Pomenljivo je, da so taki dekreti najprej leteli na žensko – priležnico in šele potem na duhovnika, ki naj bi z njo grešil. Povrh tega seznami taks nekaterih nemških cerkvenih sodišč kažejo, da so veljale za prestopke zoper cerkveno ureditev strožje kazni kakor za prekrške na področju spolnosti. V enem od arhidiakonatsv mainške škofije je bil obisk javne hiše s strani duhovnika najmanj in cerkveni pokop ekskomuniciranega človeka najbolj kaznivo dejanje, pa tudi laik se je v očeh tamkajšnjih cerkvenih oblasti huje pregrešil s kršenjem postnih zapovedi kot z zakonolomstvom.⁴⁶⁴ Ob tem naj opozorimo, da je v očeh večine sodobnikov nesplošnovanje cerkvenega reda impliciralo grožnjo celotni družbeni ureditvi.⁴⁶⁵

Z ostrejšima kaznima: izgubo beneficija ali ječo, ki naj bi imeli večji učinek kakor denarne globe, je po Carlijevi vizitaciji Kranjske konkubinarjem zagrozil patriarh Nicolo Donato.⁴⁶⁶ Na žalost ni znano, ali in koliko so se razmere po tem ukazu, ponovljenem čez dobro leto, izboljšale. Kar zadeva kranjsko duhovščino pod jurisdikcijo ljubljanskega škofa, tovrstnih sklepov oziroma ukazov nismo opazili v virih pred letom 1524, ko sta duhovna in svetna gosposka Ljubljane sprejeli t.i. artikle. Zadnji od šestih, 9. januarja 1524 izstavljenih artiklov predstavlja v prvi vrsti javni opomin tistim duhovnikom, za katere se ve, da imajo priležnico (dye so offen diernen halten). Te naj konkubinarji spravijo proč in tako dajo ubogemu, preprostemu laiku dober zgled (darmit dem armen gemainen layen guet ewenbild vortragen). Če se to ne bo zgodilo, se bodo izdajateljci členov obrnili na ordinarija, in če tudi na ta način ne bi uspeli – česar sicer ne pričakujejo –, na deželnega kneza.⁴⁶⁷

Preden si obravnavamo vprašanje ogledamo v luči protestantske reformacije, ki jo navedeni artikli napovedujejo,⁴⁶⁸ naj opozorimo na nekaj ugotovitev iz zadevne literature, pomembnih za celovitejšo razumevanje vprašanja. Prvič, da »mnogi laiki v konkubinatu niso več videli nič pohujšljivega« in da »celo po

462 Nav. po J. Gruden, *Cerkvene razmere*, 144.

463 Prav tam, 146.

464 W. Andreas, *Deutschland*, 103–104.

465 Prim. prepletenost verskih, cerkveno-političnih in (širših) družbenih dejavnikov pri husitizmu – *Handbuch der Kirchengeschichte*, Bd. III/2, 541–545.

466 IMDK III (1893), 63.

467 Prepis v *NSAL, KAL, Spisi*, f. 78/32; obj. v K. Amon, *Die Artikel*, 19–20. Prim. P. Simoniti, *Humanizem*, 88–89.

468 Več o tem na začetku podpoglavja »Kanoniki in (protestantska) reformacija« v poglavju »Ljubljanski stolni kapitelj«.

mnenju marsikaterega duhovnika življenje s konkubino ni bilo pregrešno.⁴⁶⁹ Drugič, medtem ko v velikih mestih nečistovanje duhovnikov zaradi množice ljudi ni zbujalo toliko pozornosti, so bili meščani manjših mest, med katera spadajo vsa tri mesta kranjskega dela škofije: Ljubljana, Kranj in Radovljica, glede tega bolj občutljivi.⁴⁷⁰ Tretjič, precej konkubinata je bilo med podeželskimi župniki in vikarji, ki so se ukvarjali s kmetovanjem.⁴⁷¹

Plastično podobo takšnega duhovnika posreduje pismo župnijskega vikarja v Kranju Jurija Steinmetzerja z dne 25. avgusta 1564. Vikar svojo prošnjo za kanonikat v Ljubljani, naslovljeno na škofa Seebacha, utemeljuje z nevzdržnimi razmerami na župniji in pretresljivo opiše svoj položaj. Med nedavno kugo ga je med drugim okradel njegov oskrbnik, ki je nato pobegnil, v župnišču so obležali hlapci in dekle, poljskega dela sam ne more dokončati, najbolj pa ga je prizadela blažena smrt njegove »zveste izvoljenke« Felicite, s katero je imel dva otroka, in edinega sina.⁴⁷² In še četrtič, pohujšljivejše od dejstva, da živi neki duhovnik z žensko, je bilo tiho toleriranje konkubinata s strani cerkvenih oblasti v zameno za denar ali druge časne prednosti.⁴⁷³ Sicer pa je precej kristjanov katoliške Cerkve sprejemalo poročenost duhovnikov kot nekaj naravnega ali vsaj kot zlo, ki je manjše od konkubinata.⁴⁷⁴ Argument protestantov, da celibatna obveznost ne izhaja od Boga, je takšne poglede dodatno utrjeval.⁴⁷⁵

Ko so 5. oktobra 1547 na ljubljanskem procesu zoper protestantske reformatorje župnika Jakoba Schererja vprašali, ali pozna kake poročene duhovnike, jim je ta odgovoril, da je slišal od kmetov, kako so nekateri duhovniki svoje gospodinje imenovali »žena«.⁴⁷⁶ Koliko je bilo teh duhovnikov in ali so bili

469 ZC III, 35. Prim. oznako za župnika v Gröbmingu, tedaj v salzburškem arhidiakonatu (archidiaconatus Salisburgensis), ob vizitaciji župnije leta 1524: »Magister Emeramus Lerchenfelder, tukajšnji župnik, ima sila poškodovano župnišče, polno otrok (habet valde ruinosam domum, plenam tamen liberis). Drugače je dober mož (Vir alioquin bonus).« Obj. K. Amon – K. Amon, *Die Salzburger Archidiaconenvisitation*, 52.

470 Prim. W. Andreas, *Deutschland*, 84–85.

471 Prim. ZC III, 35; *Handbuch der Kirchengeschichte*, Bd. IV, 7.

472 Vsebinsko podrobno podaja J. Žontar – J. Žontar, *Zgodovina mesta Kranja*, 180. Izvirnika pisma, ki naj bi bil v *NŠAL*, *KAL*, *Spisi*, f. 109/3, na navedenem mestu ni najti.

473 B. Moeller, *Deutschland*, 41; K. Amon, *Die Salzburger Archidiaconenvisitation*, 33.

474 Že ob koncu 15. stoletja je v tej zvezi opaziti začetke nekakšne legalizacije duhovniških zvez, ki pa so kljub temu ostale prepovedane: »/.../ es lassen sich schon Anfänge einer Legalisierung und damit einer gewissen Versittlichung dieser Verbindungen beobachten /.../ Immerhin blieben die Priesterehen strafbar und ihre Nachkommen entrechtet!« – B. Moeller, *Frömmigkeit*, 26, 27, op. 107.

475 Tudi v tej luči je razumeti predloge (katoliškega) kralja oziroma cesarja Ferdinanda I. za odobritev obhajila pod obema podobama in ženitve duhovnikov – prim. ZC III, 159, 164.

476 O zaslišanju in zaslišancih zgoraj v poglavju »Ljubljanski stolni kapitelj«, podpoglavje »Kanoniki in (protestantska) reformacija«.

javno oziroma formalno poročeni, ne izvemo. Znano je le, da sta se med obtoženimi kanoniki poročila Pavel Wiener in Primož Trubar: medtem ko naj bi se prvi že pred procesom vdrugo oženil,⁴⁷⁷ je Trubar svojo prvo poroko sklenil po procesu okrog leta 1549.⁴⁷⁸ Prav tako je bil zagotovo oženjen Gašper Rokavec.⁴⁷⁹

Po drugi strani srečamo na cerkveno ljubljanskem Kranjskem rimsko-katoliške duhovnike, ki skušajo svoje otroke materialno čim boljje preskrbeti. Tako je baje kanonik Mihael Hasiber pred jesenjo 1550 pomagal širiti govorice, da je bil dvorni kaplan Arnold /von Bruck, nekdanji dekan v Ljubljani/ njemu oziroma njegovemu sinu (ime oder seinem sun) prepustil kaplanijo Naše ljube Gospe v Lescah.⁴⁸⁰ Večji del premoženja, ki si ga je po njegovih besedah pridobil z lastnim trudom, je svojemu posinovljencu Pankraciju zapustil prošt Rupert Kuplenik v testamentu 3. marca 1560. V ta dokument je dal Kuplenik izrecno zapisati, da je bil Pankracija kot dediča »potrdiril«⁴⁸¹ papež. Še bogateje, posebno kar zadeva knjige, je sina Janeza Krstnika obdaril škof Seebach, in v boju za očetovo dediščino je bil škofov sin tudi uspešnejši od ljubljanske škofije.⁴⁸²

Ali je gojil podoben odnos do svojih sinov generalni vikar Nikolaj Škofič,⁴⁸³ ne vemo. O Škofiču sklepni del »novic«⁴⁸⁴ iz leta 1561 – najverjetneje izpod peresa Matija Klombnerja – celo pravi, da je imel (sicer zakonito poročeno) mater svojega sina nad dvajset let »v zakupu«⁴⁸⁵ za 8 renških goldinarjev letno. Skupaj

477 T. Elze, *Paul Wiener*, 9. Prim. SBL, zv. IV, geslo *Wiener, Pavel*, 691.

478 SBL, zv. IV, geslo *Trubar, Primož*, 207.

479 J. Žontar, *Zgodovina mesta Kranja*, 182.

480 Pismo Janeza Flascha (Flacha) škofu Textorju iz Radovljice 8. septembra 1550 – v *NŠAL, KAL, Spisi, f. 137/12*: »Hie ist in der gemein die sag, sich auch her Michel Hasiber selb geruembt sol haben, ime oder seinem sun hab her Arnoldus Römischen khöniglichen majestät cappelmaister die capleney vnser fraun zu Leess pey Radmanstorf resignirt.« Ta beneficij je bil dejansko podeljen Davidu Hasiberju – glej biogram zanj v poglavju »Biogrami duhovnikov«.

481 *ARS, Vic. a., šk. 34 (1-1)*: »/.../ meinn vor langst adoptierten vnd von pabstlichen gewalt bestatigten erben.« Prim. M. Smole, *Vicedomski urad*, 4. del, 98.

482 SBL, zv. III, geslo *Seebach, Peter*, 268–269. Prim. P. Simoniti, *Med knjigami*, 29.

483 O generalnem vikarju in njegovih sinovih glej ustrezna biograma (Škofič Janez, Škofič Nikolaj) v poglavju »Biogrami duhovnikov«.

484 T.i. novice (new zeittungen), pisane v tretji osebi, sestavljata dva dela. Prvi opisuje Trubarjevo vrnitev v Ljubljano poleti 1561 in naj bi ga napisal Trubar sam. V drugem delu, katerega avtor naj bi bil Klombner, pa je govor o procesu zoper ljubljanskega prošta Polidorja Montagnana – T. Elze, *Primus Trubers Briefe*, 118–121; prim. M. Rupel, *Primož Trubar*, 125–126. Glej še razdelek o Montagnanu v poglavju »Ljubljanski stolni kapitelj«, podpoglavje »Prikaz proštov«.

485 T. Elze, *Primus Trubers Briefe*, 121: »Der Scofitz, als vater, hat seine mutter, so ihren ehelichen mann gehabt, in jährlichem bestand gehabt, und in die zwanzig jar jedes jars

s tem moramo jemati s pridržkom tudi Trubarjev oziroma Klombnerjev navedek o sodomitstvu (homoseksualnosti) Škofičevega sina,⁴⁸⁶ ki ga prinaša to, v prvi vrsti propagandno pisanje.⁴⁸⁷ Vsekakor pa si moremo kot skrb za gmotno dobrobit otrok duhovnikov razložiti obljubo vetrinjskega opata iz leta 1552, namreč da bo k plači novega župnijskega vikarja v Sori Mihaela Rellingerja primaknil 20 renskih goldinarjev v korist »beruerts herren pharrers khinden«.⁴⁸⁸

Ob tem se seveda poraja vprašanje, koliko je na račun otrok oziroma družin duhovnikov trpelo že tako in tako okrnjeno cerkveno premoženje. Omenjeni prošt Kuplenik je na primer kot kaplan bratovščine sv. Trojice v Radovljici od-tujil njeno imetje v korist svojega sina,⁴⁸⁹ takšno početje pa je večina vernikov vse prej kot odobravala.⁴⁹⁰ Da so bili pojavi javno (pri)znanega očetovstva med duhovniki⁴⁹¹ zgodnejši od naštetih, naj za konec te sumarične obravnave konku-binata in poročenosti duhovnikov pokaže oporoka »Andreja Prossena, svetnega duhovnika«.⁴⁹² V oporoki z datumom Ljubljana, 1. november 1534 Prossen določa, da mora dobiti njegova hči Suzana (meiner tochter /.../ Susanna genant),

acht gulden rhein. bestandgeld bezahlt etc.« Izrazito odklonilno se o Škofiču izraža tudi Trubar: »Und in derselben stund, wie der Truber zu Laibach eingeritten /26. junij 1561/, ist herr Niclas Scofitz, vicarius generalis und domherr zu Laibach, dess sohn noch gefangen liegt von wegen sodomiticum peccatum, und der des Trubers von wegen der religion, nach dem gestorbenen bischof Urbano höchster feind gewest, und viel christen verfolgt, und zu begraben nit gestatten wollen, gestorben und des andern tag begraben worden; bei seiner begräbnis gar kein bürger noch bürgerin gewest« – prav tam, 116. Prim. M. Rupel, *Primož Trubar*, 123.

486 »Des vicari general sohn wird jetzt Sambstag für recht seiner sodomitien halben gestellt« – T. Elze, *Primus Trubers Briefe*, 121.

487 V opisu procesa proti Montagnanu se denimo prepletata bolj ali manj nevtrarno podajanje dogajanja in Klombnerjev osebni komentar, na primer v zvezi z vlogo stolnega dekana /Andreja Steinmetzerja/. Prim. F. Baraga, *Polidor Montagnana*, 92. O Klombnerju SBL, zv. I, geslo *Klombner, Matija*, 464. Prim. še Trubarjev opis strašne smrti (1577), ki da je doletela (nekateri katoliške) duhovnike, odpadle od prave (Luthrove) vere – v M. Rupel, *Primož Trubar*, 208–209.

488 *NŠAL, ŠAL I*, f. 22/2. Prim. Rellingerjev biogram v poglavju »Biogrami duhovnikov«.

489 Prim. M. Smole, *Vicedomski urad*, 5. del, 219.

490 Prim. ZC III, 35.

491 Že v prejšnjem podpoglavju smo omenili vikarja v Naklem Primoža Greisserja, po čigar smrti so v župnišče vdrli njegovi trije zeti (1559) – prim. *NŠAL, KAL, Spisi*, f. 272/1; *ARS, Ograjno sodišče za Kranjsko, Protokoli*, št. 6 (1555–1560), 28. avgust 1559.

492 Andrej Prossen je bil po vsej verjetnosti vikar v Šentvidu pri Ljubljani; kot takega ga za leti 1512–1513 navaja *NŠAL, Pokorn, Ljubljana - Šentvid nad Ljubljano* in za njim I. Kogovšek - M. Kregar, *Župnija Št. Vid*, 5. Najstarejši kapiteljski urbar beleži leta 1513 le vikarjevo osebno ime: Andrej – *NŠAL, KAL, Urbarji*, št. 1, 181.

ko se bo možila, enako doto kakor otroci Jere, njegove dekle (dirn), ki mu je trinajst let zvesto služila in kateri med drugim zapušča hišo in domec.⁴⁹³

Nedisciplina, nemoralno vedenje in dejanja duhovnikov, na katera se je, razumljivo, strože gledalo kakor na dejanja »otrok tega sveta«, ⁴⁹⁴ so bila predvsem odraz posvetnega duha, ki je preplaval duhovniški stan. Posvetnemu duhu, že konec srednjega veka v veliki meri ugnezenemu tudi po naših samostanih, ⁴⁹⁵ je delovanje olajševala splošna gospodarska kriza Cerkve. Protestantizem, ki je redovnemu življenju z odločno zavrnitvijo meništva zadal hud udarec, ⁴⁹⁶ pa pomena svetnega duhovništva, kot ga je temu pripisovalo tradicionalno rimsko katolištvo, ni tako zelo omajal. Z zanikanjem zakramentalne moči duhovniškega posvečenja in vzvišenega pomena celibata je resda postavil pod vprašaj dotedanje poslanstvo duhovništva, ⁴⁹⁷ vendar to zaradi takratnih razmer sploh ni bilo slabo. Njegovo pozitivno prevrednotenje dušnega pastirstva in številni zgledi so tudi katoliško Cerkev spodbudili k daljnosežnejšim ukrepom za poboljšanje. Tridentinskemu koncilu je dal energijo, da je končno povezal stara prizadevanja katoliških reformatorjev in uporabil spoznanja iz pogosto sicer nestrpne konfrontacije z nosilci protestantske reformacije. ⁴⁹⁸

493 *ARS, Test. I, Lit. P, No. I.*; obj. v prilogi št. 15.

494 Prim. W. Andreas, *Deutschland*, 102.

495 Prim. *Redovništvo na Slovenskem*, 201; P. Santonino, *Popotni dnevniki*, 42.

496 Prim. TRE, Bd. XXIII, geslo *Mönchtum*, 175–176.

497 TRE, Bd. XXVII, geslo *Priestertum*, 418.

498 Prim. prav tam, 419.

IV. BIOGRAMI DUHOVNIKOV*

AHAC

Ob posvetitvi v Čedadu, kjer je 16. marca 1499 prejel mašniško posvečenje, se omenja kot sin pokojnega krojača Jurija iz Radovljice. Sprva naj bi služboval v domačem mestu (IMDK III, 105; *NŠAL, Pokorn, Radovljica*).

AHAC (ROBRIS?)

Doma iz Kranja, med letoma 1511 in 1515 kaplan tamkajšnje kostniške kapele (*NŠAL/L, 1511 II 28. Gorica; NŠAL/L, 1515 V 8. Gorica*). Morebiti identičen z Ahacem Robrisom – duhovnikom, ki je 4. decembra 1508 soprodpisal ustanovno pismo, s katerim Jurij pl. Egkh prepušča tri kmetije mestnemu špitalu v Kranju (*NŠAL, ŽA, Kranj, Spisi, f. 1*; prim. J. Žontar, *Zgodovina mesta Kranja*, 62).

ALEKSANDER

V jesenskih in zimskih kvatrah leta 1560/61 izpričan kot levit ljubljanske stolne cerkve (*NŠAL, KAL, Spisi, f. 287, fol. 8v, 9v, »Ausgaben«*).

AMBROŽ

Kaplan ljubljanskega kapitlja v letih 1494–1500, v času od jesenskih kvater 1496 do poletnih kvater 1499 očitno odsoten (*NŠAL, KAL, Urbarji, št. 1, fol.*

* Ker je o predmetnem in časovno-krajevnem okviru raziskave govor v uvodu, naj na tem mestu opozorimo na posebnosti pričujočega poglavja, ki ga sestavlja 268 biogramov: 57 jih zadeva duhovnike, ki jih poznamo le po osebnem imenu, 211 pa duhovnike z znanim imenom in priimkom. Medtem ko osebna imena slovenimo, pri pisavi priimkov upoštevamo več kriterijev – od zvestega prepisa po izvorniku, prek povzemanja v literaturi uveljavljenih oblik do slovenjenja priimkov evidentno slovenskega oz. slovanskega izvora. Ljubljanskim proštom in dekanom dodajamo zgolj časovno razsežnost njihovega »mandata«, saj jih obširneje predstavljamo zgoraj v dveh ločenih podpoglavjih. Ležeče so zapisana imena in priimki župnikov ter drugih duhovnikov, ki so delovali v Kranju (s Predvdvorom, Podbrezjami ter Križami) in Dobu (s Krašnjo) pred inkorporacijo menzi ljubljanskega škofa oziroma kapitlja. Povsod dajemo prednost primarnim virom; kjer nam teh ni uspelo izslediti, navajamo sekundarne vire ali literaturo – toda le takrat, kadar se ti sklicujejo na gradivo prve roke, kot na primer F. Pokorn. Večina letnic označuje leto (najstarejše in najmlajše) navedbe v virih; letnice v poševnih oklepajih nakazujejo možnost drugačne časovne opredelitve. »NŠAL/L« (zbirka listin v NŠAL) in »ARS/L« (zbirka listin v ARS) sta oznaki, ki ju v tem poglavju uporabljamo zaradi poenostavitve. Iz istega razloga opuščamo denimo navedbe strani iz enciklopedičnih del z gesli po abecednem redu.

75, 77; /str./ 145, 170; IMDK II, 64). Leta 1520 je služboval kot vikar v Smledniku (NŠAL, GG A, f. 14, »Wildrechnungen«, fol. 55v).

ANDREJ

V letih 1461–1469 dušni pastir na Bledu, ki je po mnenju F. Gornika postal samostojna župnija oziroma vikariat prav v obdobju Andrejevega pastirovanja (NŠAL, ŽA, Radovljica, Spisi, f. 6/30; F. Gornik, *Zgodovina blejske župnije*, 11, 87).

ANDREJ

Kot vikarja stolne cerkve v obdobju od jesenskih kvater 1495 do vključno poletnih kvater 1500 ga beleži najstarejši ohranjeni urbar ljubljanskega kapitlja (NŠAL, KAL, Urbarji, št. 1, fol. 77, 80; /str./ 114, 124, 145–148; 170). Mlajši pripis »forsan Steinme(t)z« odpira možnost, da se je Andrej pisal Steinmetz (NŠAL, KAL, Urbarji, št. 1, 114), vendar gre lahko za zamenjavo s Steinmetzer (Latomus) Andrejem (glej ustrezni biogram spodaj).

ANTON

Župnijski vikar v Kranju po letu 1557, ko mu je bila župnija podeljena v zakup s strani škofa Textorja (NŠAL, ŠAL I, f. 13/6). Identičnost z Antonom Pilpachom, ljubljanskim kanonikom, je hipotetična (glej ustrezni biogram spodaj).

AVGUŠTIN

Kot vikar v Podbrezjah se navaja leta 1529, in sicer v zvezi s prodajo 12 starov ovsa v Gornji Grad (NŠAL, GG A, f. 14, »Botenregister«, fol. 36).

BLAŽ

23. julija 1489 omenjen kot duhovni pomočnik v Kranju (IMDK II, 59). Na vprašanje, ali je v prvi polovici devetdesetih let vodil tudi tamkajšnjo župnijsko šolo (J. Gruden, *Cerkvene razmere*, 144), nimamo jasnega odgovora.

BLAŽ

V letih 1507–1520 je bil župnijski vikar na Vrhniki. Medtem ko se veže spodnja letnica na zaznambo Blaževega dolga v višini 47 krajcarjev trgovcu Žigu Mospacherju (S. Vilfan – B. Otorepec – V. Valenčič, *Ljubljanski trgovski*

knjigi, 118, št. 82), gre pri zgornji letnici za poravnavo gornjegrajske lovščine (NŠAL, GG A, f. 14, »Wildrechnungen«, fol. 55v).

BOLTEŽAR

Leta 1498 duhovni pomočnik pri ljubljanski stolnici (NŠAL, KAL, Urbarji, št. 1, 114).

DANIEL

Kot župnik (plebanus) v Šentjerneju se je 11. maja 1476 pritožil v Videm, da je graščak v Ribnici prizadejal škodo njegovi župnijski cerkvi (IMDK I, 27; NŠAL, Pokorn, Šentjernej).

FELICIJAN

V letih 1520–1521 se pojavlja v virih kot vikar na Svibnem (NŠAL, GG A, f. 14, »Wildrechnungen«, fol. 53; NŠAL, KAL, Spisi, f. 181/1).

FILIP

Leta 1479 je bil duhovni pomočnik v Kranju (IMDK I, 12).

GAŠPER

Pregled kapiteljskih izdatkov za leto 1550/51 ga navaja kot levita stolne cerkve (NŠAL, KAL, Spisi, f. 287, »Ausgaben«, fol. 2v, 3v, 5v)

GREGOR

Kaplan (duhovni pomočnik?) v Kranju, ki si je nakopal izobčenje iz Ogleja. O tem govori vizitacijski zapisnik tedanjega upravitelja patriarhata Jakoba Valaresa iz leta 1492 (J. Gruden, *Cerkvene razmere*, 142; prim. spodnji biogram za Jerneja). Verjetno identičen z Gregorjem iz Ljubljane, ki se kot kaplan omenja leta 1489 (IMDK II, 63; prim. še naslednji biogram).

GREGOR

Iz modruške škofije, kaplan v Kranju leta 1494 (J. Gruden, *Cerkvene razmere*, 144).

GREGOR

V obračunskem letu 1497/98 je bil duhovni pomočnik na Svibnem (*NŠAL, KAL, Urbarji, št. 1, fol. 89*).

GREGOR

V letih 1497–1502 je deloval kot župnijski vikar v Šentvidu nad Ljubljano (*NŠAL, KAL, Urbarji, št. 1, fol. 85, /str./ 119, 122; NŠAL, KAL, Spisi, f. 205/1*).

JAKOB

Vikar, bržkone stolni vikar v Ljubljani v začetku dvajsetih let 16. stoletja. 24. januarja 1522 nastopa v vlogi priče pri neki sodni pravdi, ki se je reševala pred ljubljanskim mestnim svetom (*ZAL, Cod I/1 -1522, fol. 35*).

JANEZ

Med letoma 1461 in 1469 je bil župnik oziroma župnijski vikar v Gorjah (F. Gornik, *Zgodovina blejske župnije*, 87; *NŠAL, ŽA, Radovljica, Spisi, f. 6/30*; prim. *NŠAL, Pokorn, Gorje*).

JANEZ

Kot vikar v Lescah navzoč pri ustanovitvi bratovščine sv. Trojice v Radovljici, kanonično potrjene 16. novembra 1469 (*NŠAL, ŽA, Radovljica, Spisi, f. 6/30*; J. Lavtižar, *Zgodovina župnij*, 24).

JERNEJ

Leta 1492 se ob vizitaciji župnije Kranj, ki tedaj še ni bila utelešena menzi ljubljanskega škofa, izkaže kot duhovnik – najverjetneje je bil v Kranju duhovni pomočnik –, ki je spoštoval oglejsko odločitev o izobčenju duhovnika Gregorja, a si je s tem nakopal jezo kranjskega župnika Matija Operta (J. Gruden, *Cerkvene razmere*, 142; prim. ustrezní biogram zgoraj).

JURIJ

V letih 1497–1499 je bil vikar v Polhovem Gradcu (*NŠAL, KAL, Urbarji, št. 1, fol. 88, /str./ 119, 134*).

JURIJ

Župnijski vikar v Sori, nad katerim se župljani leta 1542 pritožujejo, da je prestar, da »ne zna prav maševati ne krstiti, da se le smehlja na prižnici ter se sploh preotročje obnaša« (A. Koblar, *Zgodovina Sorske fare*, 25, 80).

JURIJ

Za leto 1560/61 izpričani levit ljubljanske stolnice (*NŠAL, KAL, Spisi, f. 287, »Ausgaben«, fol. 8*).

KLEMEN

Duhovni pomočnik v Radovljici, pričujoč ob ustanovitvi tamkajšnje bratovščine sv. Trojice leta 1469 (*NŠAL, ŽA, Radovljica, Spisi, f. 6/30; prim. NŠAL, Pokorn, Radovljica*).

KLEMEN

V zvezi s sporom med njim ter sosesko v Gorjušah na eni in Boltežarjem Ravbarjem na drugi strani se 13. avgusta 1492 omenja kot vikar v Dobu (*ARS/L, 1492 VIII 13. Ljubljana*).

KLEMEN

Vikar v Naklem v letu 1502 (J. Parapat, *Letopis mesta Kranjskega*, 103; A. Koblar, *Zgodovina Nakelske fare*, 74–75), morebiti identičen s Klemenom, vikarjem v Križah (glej naslednji biogram).

KLEMEN

Vikar v Križah v letih 1530–1532 (*NŠAL, Pokorn, Križe*).

KRISTAN

V zapisih o izplačilih vikarjev kapiteljskih župnij nastopa kot vikar v Smledniku, in sicer leta 1497/98 (*NŠAL, KAL, Urbarji, št. 1, 116*).

LENART

Leta 1479 je bil duhovni pomočnik v Kranju (*IMDK I, 12*).

LENART

Potrdilna listina škofa Lamberga z dne 19. oktobra 1472, nanašajoča se na Jurijs Sorsa, prvega beneficiata novo ustanovljenega beneficija sv. Katarine na Igu, ga označuje za (stolnega) vikarja v Ljubljani (*G. von Pettenegg, Urkunden, 567, št. 2132*).

LOVRENC

Vikar v Vodicaх v letih 1497–1500 (*NŠAL, KAL, Urbarji, št. 1, fol. 86, /str./ 119, 122, 129, 133; F. Baraga, Kapiteljski arhiv, 114, št. 178*).

LUKA

Leta 1482 se omenja kot beneficiat v Ljubljani (*IMDK II, 63*).

MARTIN

Bil je vikar v Šentjerneju, kot tak izpričan leta 1520. Med drugimi duhovniki, ki so hodili loviti v gornjegrajske škofijske gozdove, ga beleži popis lovščine z dne 2. februarja 1520 (*NŠAL, GG A, f. 14, »Wildrechnungen«, fol. 54*). 24. decembra istega leta je bil osebno navzoč pri zamenjavi dveh oziroma treh kmetij med ljubljanskim kapitljem in kostanjeviško cisterco (*ARS/L, 1520 XII 24. Ljubljana; J. Mlinarič, Kostanjeviška opatija, 272*). F. Pokorn se moti, ko mu pridaja priimek Weissenburger (*NŠAL, Pokorn, Šentjernej*), saj je prepis listine, na katerega se opira Pokorn (*NŠAL, KAL, Spisi, f. 167/1*), datiran z napačno letnico.

MATEJ

Glede na njegovi nadarbini v kranjskem delu škofije po rodu najbrž Kranjec oziroma Gorenjec (glej biogram za Matija iz Loke), mogoče Kranjčan. Kot profesor svetega pisma in dušni pastir v Zasipu se pojavi v listini z dne 11. novembra 1518. Z njo ga mesto Kranj prezentira na beneficij sv. Rožnega venca v novo zgrajeni rožnovenski cerkvi (F. Komatar, *Kranjski mestni arhiv II*, 22, št. 44; prim. J. Žontar, *Zgodovina mesta Kranja*, 59–60).

MATIJA

Župnijski vikar v Kranjski Gori, naveden med ustanovnimi člani bratovščine sv. Trojice v Radovljici leta 1469 (*NŠAL*, *ŽA*, *Radovljica*, *Spisi*, f. 6/30; prim. *Kranjska Gora*, 12).

MATIJA

Leta 1469 župnijski vikar v Mošnjah, kakor njegov kranjskogorski soimenjak navzoč pri ustanovitvi že večkrat omenjene bratovščine sv. Trojice v Radovljici (*NŠAL*, *ŽA*, *Radovljica*, *Spisi*, f. 6/30; J. Lavtižar, *Zgodovina župnij*, 24).

MATIJA

Župnijski vikar na Svibnem v drugi polovici devetdesetih let 15. stoletja, točneje v letih 1497–1499 (*NŠAL*, *KAL*, *Urbarji*, št. 1, fol. 89, /str./ 115, 130–131, 134; A. Koblar, *Stari urbar*, 142).

MATIJA

Vikar v Polhovem Gradcu po letu 1500. V kapiteljskem urbarju se omenja tudi v zvezi z dolgovi za leti 1496 in 1497 (*NŠAL*, *KAL*, *Urbarji*, št. 1, 129, 159).

MIHAEL

V letih 1497–1500 župnijski vikar v Naklem (*NŠAL*, *KAL*, *Urbarji*, št. 1, fol. 84, /str./ 119, 122, 129, 156). Da bi bil istoveten z Mihaelom iz Kamnika, starejšim nakelskim župnikom in kanonikom v Ljubljani, ni verjetno (glej ustrezni biogram spodaj).

MIHAEL

Kot vikar župnije Šentvid pri Ljubljani je prispeval 20 soldov za ljubljansko bratovščino sv. Krištofa, bržkone po letu 1502, saj je njegov predhodnik Gregor deloval pred tem letom (*NŠAL, KAL, Spisi, f. 92/11; GZL VIII, 37*). V pregledanih virih ga srečamo še leta 1512 (*NŠAL, KAL, Urbarji, št. 1, 180; prim. I. Kogovšek - M. Kregar, Župnija Št. Vid, 53*).

MOHOR

Duhovni pomočnik (kaplan) v Polhovem Gradcu leta 1500 (*NŠAL, KAL, Urbarji, št. 1, 159*).

MOHOR

Stalni vikar v Šmartnem pod Šmarno goro, eden izmed plačnikov gornje-grajske lovščine v popisu iz leta 1520 (*NŠAL, GG A, f. 14, »Wildrechnungen«, fol. 52*). V Šmartnem je pastiroval še v maju 1540 (*NŠAL, ŠAL I, f. 4/4*).

NIKOLAJ

Še 10. decembra 1463 kaplan t.i. zgodnjikovega beneficija v ljubljanski stolnici (*NŠAL, ŠAL-Ž, Ljubljana- Sv. Nikolaj, Zgodnjikov beneficij*).

PANKRACIJ

Vikar v Srednji vasi v Bohinju in ustanovni član radovljiške bratovščine sv. Trojice, ki jo je 16. novembra 1469 potrdil škof Lamberg (*NŠAL, ŽA, Radovljica, Spisi, f. 6/30; J. Lavtižar, Zgodovina župnij, 24*). Bratovščino, posvečeno sv. Trojici, naj bi vpeljal tudi v Bohinju (*NŠAL, Pokorn, Srednja vas*).

PANKRACIJ

Kaplan ljubljanskega prošta Jurija Slatkonja, izpričan pri stolni cerkvi za čas od jesenskih kvater 1494 do vključno poletnih kvater 1498 (*NŠAL, KAL, Urbarji, št. 1, fol. 75 sl.*).

PAVEL

Vikar župnije Svibno v začetku petdesetih let, verjetno pa že prej, v drugi polovici štiridesetih let 16. stoletja (svibenska urbarja v *NŠAL*, *KAL*, *Spisi*, f. 275/1).

ŠTEFAN

Sredi šestdesetih let 15. stoletja je bil župnijski vikar v Kranjski Gori (insert listine 1465 XII 20. v *NŠAL/L*, 1483 IV 17.; prim. *Kranjska Gora*, 12–13).

ŠTEFAN

Kot stalni vikar v Šentjerneju se navaja 3. februarja 1480, ko kupi od Marka Gulla njivo in pol vrta v Dolenji vasi (F. Baraga, *Kapiteljski arhiv*, 89, št. 111).

ŠTEFAN

Vikar v Smledniku v letih 1526–1528 (A. Koblar, *Kranjske cerkvene dragocenosti*, 116; *ARS/L*, 1528 I 16.).

TOMAŽ

V letih 1526–1530 je bil vikar na Bledu (*NŠAL*, *ŽA*, *Bled*, *Spisi*, f. 6; F. Gornik, *Zgodovina blejske župnije*, 87).

TOMAŽ

V poročilu škofa Petra Seebacha o zaslišanju Primoža Trubarja – poročilo je bilo sestavljeno in poslano cesarju Ferdinandu konec leta 1562 ali začetku leta 1563 – se omenja kot vikar pri (ljubljski) župnijski cerkvi sv. Petra (*NŠAL*, *ŠAL I*, f. 16/18). Iz konteksta omembe je sklepati, da je bil Tomaž (tedaj) na katoliški strani.

VENČESLAV

Služboval naj bi na Vrhniki kot vikar, in sicer pred 1. septembrom 1499, ko je bil predlagan oziroma imenovan za kanonika v Novem mestu (IMDK III, 102; IV, 73).

VILJEM

Okrog 1515 vikar, bržčas stolni, v Ljubljani (S. Vilfan - B. Otorepec - V. Valenčič, *Ljubljanski trgovski knjigi*, 138, št. 235).

VINCENC

Kranjčan, nezakonskega rojstva, leta 1497 posvečen v Čedadu v subdiakona na mizni naslov Jurij pl. Egkha. Leta 1498 je v Čedadu prejel diakonat, v Beljaku pa prezbiterat. Ob koncu stoletja je bil organist in duhovni pomočnik (oficiant) v rojstnem mestu (IMDK III, 26); kot oficiant bi utegnil nadomeščati kranjskega kostniškega kaplana Andreja Egkerja (glej ustrezni biogram spodaj).

ABIDT (Abydt, Obydt) VOLBENK

Brat Kamničana Henrika, ljubljanski kanonik leta 1467 (B. Otorepec, *Prebivalstvo*, 79). V sočasnih kapiteljskih virih kanonika pod tem imenom in priimkom ni zaslediti, pač pa je za tisto leto izpričan kanonik Volbenk Terfesser (NŠAL, KAL, Spisi, f. 198/1). Ker se tudi Terfesser kot kanonik v virih pojavlja le leta 1467, dopuščamo možnost, da gre za enega in istega kanonika. »Abidt« je povrh tega mogoče brati kot »abiit«, »je umrl«. Prim. spodaj biogram za Volbenka Terfesserja.

AHAČIČ (Achatschitsch) JERNEJ

Sin Neže in Štefana Ahačiča, meščana v Kranju, omenjen 7. maja 1564 kot pokojni vikar na Vrhniki. Tistega dne ustanovijo Jernejeva mati Neža, brat Andrej in sestra Doroteja v pokojnikovem imenu aniverzarij v vrhniški župnijski cerkvi (NŠAL, ŠAL I, f. 23/2; prim. NŠAL, Pokorn, Vrhnika).

ALMAUER (Holmair) ERHARD

Ljubljanski kanonik, sopodpisnik kapiteljskega statuta z dne 14. junija 1519 (NŠAL, KAL, Urbarji, št. 1, 284). Z osebnim imenom se pojavi še leta 1522 (NŠAL, KAL, Spisi, f. 84/34). Obliko priimka Holmair srečamo v registraturni knjigi, kjer se beležita »presentatio cesarea pro domino Erhardo Holmair ad canonicatum« in izplačilo 20 zlatih dukatov za Holmairjevo pot v Rim. Nobena od notic ne podaja časovne oznake, glede na kontekst pa smemo izplačilo Holmairju postaviti v čas okrog 1518 (NŠAL, GG A, f. 17, »Registratursbuch« 1535, fol. 53v, 61v).

AMBSCHIL (Ambschel) PAVEL

Ljubljanski kanonik v letu 1550/51 (*NŠAL, KAL, Spisi, f. 287, »Ausgaben«, fol. 1v, 3v–5*). Med njegove mlajše sorodnike lahko morda štejemo Pavla Am(a)schela, mizarja, ki je postal ljubljanski meščan leta 1568 (*ZAL, Cod I/9 - 1568, fol. 57*)

ARNOLD VON BRUCK

Ljubljanski dekan, 1530–1545 /1546/.

ASSLER (Aslär, Asslar) GREGOR

Ob koncu petdesetih let 16. stoletja je župnikoval v Gorjah (*ARS, Ograjno sodišče za Kranjsko, Protokoli, št. 6 (1555–1560), 1. april 1557*), v prvi polovici šestdesetih let pa bil župnik v Zasipu in prošt (upravitelj) pri Marijini cerkvi na Blejskem otoku – kot tak neposredno izpričan leta 1565. Rektorstvu otoške cerkve in upraviteljstvu proštije se je moral odpovedati zaradi neplačanih deželnih davkov in posledičnega rubeža sedmih kmetij (J. Wallner, *Herbard von Auersperg*, 224–234; F. Gornik, *Zgodovina blejske župnije*, 193, 208). Med njegove vidnejše sorodnike, delujoče v drugi polovici 16. stoletja, moremo prej ko ne uvrstiti mestnega sodnika v Radovljici Valentina Asslerja (*ARS, Vic. a., šk. 372, Protokoli vic. sodišča, št. 1 (1554–1557), fol. 231*; F. Gestrin, *Radovljica*, 536) in upravitelja radovljiškega gospostva Urbana Asslerja (M. Smole, *Vicedomski urad*, 4. del, 32).

AŽBE (Asbe, Aswee) JURIJ

Morebiti iz Kamnika ali njegove okolice: leta 1523 se je na dunajsko univerzo vpisal denimo »Johannes Asber ex Stain« (MUW III, 1523/I A 68). Jurij je bil vikar v Smledniku, in sicer po 22. aprilu 1560, ko mu je ob inventarizaciji župnišča vikariat podelil kapitelj. Na tem položaju se omenja še leta 1563 (*NŠAL, KAL, Spisi, f. 279/1*).

BRATEC (Bratetz, Wratiz) MOHOR

Domnevno Kamničan, ki je začel leta 1522 študirati na Dunaju (MUW III, 1522/I A 23; prim. prav tam, 22). O tem, da je bil v letu 1536 vikar v Vodicach, kot pravi F. Pokorn (*NŠAL, Pokorn, Vodice*), ne moremo reči nič zanesljivega.

Z gotovostjo lahko trdimo le, da je ob koncu štiridesetih let 16. stoletja služboval v Dobu (NŠAL, KAL, Spisi, f. 287, »*Emphangen*«, fol. 2v). V najstarejšem ohranjenem urbarju župnije ga srečujemo v letih 1552–1557 (1558) (NŠAL, KAL, Spisi, f. 269/2), kot dobski vikar in priča pa nastopa tudi 7. novembra 1555 (NŠAL, KAL, Spisi, f. 214/1). Poučno je reklo – bržkone njegovo – na naslovni strani navedenega urbarja: »Felix est ille quem faciunt aliena pericula cautum«, »Srečen tisti, ki se uči na tujih napakah« (NŠAL, KAL, Spisi, f. 269/2).

BRUCK VON ARNOLD – glej Arnold von Bruck

BUBAI(N) JANEZ

Župnik v Dobu pred 9. oktobrom 1495, ko se je odpovedal župniji (NŠAL/L, 1495 X 9. Rim).

BUSS (Russ?) JURIJ

Beneficiat sv. Katarine v Lescah, leta 1469 pričujoč pri ustanovitvi bratovščine sv. Trojice v Radovljici (NŠAL, ŽA, Radovljica, Spisi, f. 6/30; J. Lavtižar, *Zgodovina župnij*, 24).

CAMOGLI DA (Spinelli) PROSPERO

Humanist, doma iz okolice Genove, diplomat v službi Friderika III. Bil je župnik v Kranju; dohodke te župnije je užival od druge polovice šestdesetih do druge polovice sedemdesetih let 15. stoletja (J. Žontar, *Zgodovina mesta Kranja*, 43, 69; IMDK I, 11; prim. F. Cusin, *Il confine*, 407, 416, 424).

CIBAVIT (Cibaut) ANDREJ

Najzgodnejši podatek v zvezi s Cibavitom se nanaša na inkorporacijo župnije Kranj menzi ljubljanskega škofa. Omenjeno župnijo je Andrej skupaj z Avguštinom Pryglom prevzel v imenu škofa Ravbarja 29. avgusta 1511; ob tej priložnosti se imenuje kapiteljski vikar in škofov oskrbnik (NŠAL/L, 1511 VIII 29. Kranj; NŠAL, ŠAL I, f. 13/2; prim. J. Žontar, *Zgodovina mesta Kranja*, 70–71). Čeprav je navedeno samo osebno ime, menimo, da gre prav zanj, saj se kot vikar v Kranju nedvoumno navaja v letih 1518–1526 (NŠAL, KAL, Spisi, f. 90/6; NŠAL, GG A, f. 14, »*Wildrechnungen*«, fol. 53, 56; NŠAL/L, 1526 IV 27.). Obenem s kranjsko župnijo je imel Cibavit v zakupu tudi župnijo v

sosejnjem Šmartinu, najpozneje leta 1518 pa je postal stalni vikar v Trbovljah (NŠAL, KAL, Spisi, f. 90/6; I. Orožen IVb, 399). Trditve, da je bil župnijski vikar v Šenčurju (J. Žontar, *Zgodovina mesta Kranja*, 70), ne moremo potrditi; gotovo je (le) Cibavitovo kaplanovanje pri oltarju sv. Jurija v župnijski cerkvi v Kranju. Kot pokojnega trboveljskega župnika in kaplana pri omenjenem oltarju ga označuje listina z dne 24. maja 1530 (F. Komatar, *Kranjski mestni arhiv II*, 26; prim. NŠAL, KAL, Spisi, f. 126/24; J. Žontar, *Zgodovina mesta Kranja*, 175).

COLMAN (Kolman) JANEZ

Ljubljčan, imatrikuliran na dunajsko univerzo v prvem semestru 1497 kot »Johannes Kolman de Laybaco« (MUW II, 1497/I A 153), slej ko prej bližnji sorodnik Primoža Kolmana, ljubljanskega mestnega sodnika v letu 1470/71 (V. Fabjančič, *Zgodovina*, 166). Kdaj je postal beneficiat pri oltarju sv. Lenarta na empori ljubljanske stolnice (NŠAL, GG A, f. 17, »Registratursbuch« 1535, fol. 54), ni znano. Iz sodnih zapisnikov ljubljanskega mestnega sveta je razvidno, da je imel vrtove na ljubljanskih Prulah in Starem trgu (ZAL, Cod I/1 -1525, fol. 108v, 109). Isti zapisniki ga 1. aprila 1541 beležijo kot pokojnega (ZAL, Cod I/4 -1541, fol. 37v).

CORRIGIATOR(IS) LOVRENC

V letih 1510–1519 je bil ljubljanski kanonik (NŠAL, KAL, Urbarji, št. 1, 176–181, 188, 190, 284). Identičen bi bil lahko tudi z Lovrencem, ki se leta 1508 navaja kot kanonik in »Ravbarjev kaplan« (NŠAL, KAL, Spisi, f. 92/11; GZL VIII, 70, 103), tj. beneficiat t.i. Ravbarjeve kaplanije v ljubljanski stolnici (J. Veider, *Stara ljubljanska stolnica*, 78; prim. napačno razumevanje omembe v M. Žvanut, *Od viteza*, 58; glej še spodaj biogram za Lovrenca Herbergerja).

CRASS(US) MATEJ

Župnijski vikar v Polhovem Gradcu okrog leta 1560 (NŠAL, KAL, Spisi, f. 287, »Ausgaben« 1560/61, fol. 17, 20v).

DEFORZ (De Forz) DOMINIK ADAM

Ljubljanski prošt, 1521–1545 /1546/.

DOLENC (Doleinitz, Dolenitz) ŠTEFAN

Župnijski vikar v Kranjski Gori v obdobju 1558–1571 (*ARS, Ograjno sodišče za Kranjsko, Protokoli, št. 6 (1555–1560); Kranjska Gora, 13*). Ob vizitaciji radovljiškega arhidiakonata leta 1571 je med drugim povedal, da ga je posvetil škof Textor in da je v duhovniški službi že skoraj dvajset let. Za kranjskogorskega župnika ga je priporočil Franc grof Thurn (*NŠAL, KAL, Spisi, f. 21/1*).

DRAGOLIČ (Dragolitsch) JURIJ

Gre za ljubljanskega pridigarja – morda stolnega vikarja, nikakor pa ne generalnega vikarja (prim. J. Gruden, *Zgodovina slovenskega naroda*, 618) –, osumljenega krivoverstva in zaslišanega na procesu proti reformatorjem v Ljubljani 5. oktobra 1547 (P. Hitzinger, *Beiträge*, 5). Njegov priimek je identificiral M. Rupel (M. Rupel, *Primož Trubar*, 59, 61–62). Dragoličevi odgovori na zasliševalčeva vprašanja kažejo neodločnost glede nekaterih protestantskih pogledov (P. Hitzinger, *Beiträge*, 5). Da dejansko ni vztrajal pri protestantizmu, izpričuje Trubarjev očitek iz leta 1577. Po Trubarjevih besedah naj bi zaradi apostazije Dragolič nazadnje »vpijoč, norčast inu v cagovanu konec vzel« (M. Rupel, *Primož Trubar*, 208–209). Navedenega opisa Dragoličeve smrti ne moremo potrditi; na njegovo življenje po letu 1547 se najbrž nanaša le podatek, da je v letih 1556–1559 župnikoval v Črnomlju (*ARS, Vic. a., šk. 372, Protokoli vic. sodišča, št. 1 (1554–1557), fol. 46v; ARS, Ograjno sodišče za Kranjsko, Protokoli, št. 6 (1555–1560); M. Slekovec, Doneski, 42*).

DROSENDORFER MARTIN

Glede na matrike dunajske univerze, na katero se je vpisal leta 1505, je bil doma iz Znojma na Moravskem (MUW II, 1505/I H 8). V Ljubljani je imel t.i. kanonikat *super numerum* (častni kanonikat), na katerega je bil prezentiran 19. septembra 1527. Kanonikatu, ki ga je prejel kot kantor dvorne kapele na Dunaju, se je odpovedal pred 10. majem 1537 (O. Wessely, *Arnold von Bruck*, 161–162).

EGKER (Eckher) ANDREJ

Iz družine, katere del je v 15. stoletju prešel v plemstvo (prim. različice priimka v J. Žontar, *Zgodovina mesta Kranja*, 33 sl., 57, 60–61). 6. avgusta 1495 ga Blanka, žena Maksimilijana I., prek instituta *prve prošnje* obvezno

priporoči za kaplana bratovščine sv. Rešnjega Telesa v Kranju (*ARS/L*, 1495 VIII 6. Worms; J. Žontar, *Zgodovina mesta Kranja*, 57). Na prezentacijo kralja Maksimilijana pa mu je 6. novembra 1499 podeljena župnija Sv. Jurija na Ptuj (A. Ožinger, *Listine lavantinske škofije*, 40, št. 106). Iz listine z dne 28. februarja 1511 je razvidno, da je imel vse do svoje smrti poleg omenjene župnije tudi kostniško kaplanijo v Kranju (*NŠAL/L*, 1511 II 28. Gorica).

EGKER PANKRACIJ

Rojen bojda leta 1421, brat Henrika Egkerja, očeta deželnega vicedoma Kranjske Jurija pl. Egkha (glej rodoslovne podatke v *ZAL*, Lazarini - Egkh; prim. G. Vale, *Itinerario*, 179, op. 2; J. Žontar, *Zgodovina mesta Kranja*, 33–35; M. Žvanut, *Od viteza*, 115, 122–123). Kot »Pangratius Egker de Krainburga« nastopa med leta 1454 imatrikuliranimi študenti artistske fakultete na Dunaju (MUW II, 1454/I A 101). Župnikoval je v Stari Loki; leta 1466 se denimo omenja njegov nakup dvorca pri župnijski cerkvi sv. Jurija (M. Smole, *Graščine*, 485). Leta 1467 ali 1468 je Pankracij dobil beneficij pri kostnici v Kranju, a se kmalu sprl s prezentatorjem, svojim bratom, očitajoč mu, da si je prilastil več kostniških kmetij in grdo ravnal s podložniki (J. Žontar, *Zgodovina mesta Kranja*, 61). Kot loški župnik se pojavlja še v virih iz sedemdesetih in osemdesetih let 15. stoletja (IMDK I, 25; *ARS/L*, 1486 IX 17.; *NŠAL*, Pokorn, Stara Loka). 30. avgusta 1486 se je s »plemenitim in častitljivim gospodom« Pankracijem v Loki osebno seznanil Santonino (P. Santonino, *Popotni dnevniki*, 40).

EGKER (Eckher) SIKST

Bržčas sorodnik zgoraj navedenih Andreja in Pankracija Egkerja. Študiral je na dunajski univerzi, kamor se je vpisal v prvem semestru leta 1503 kot »Sixtus Egker de Krainburga« (MUW II, 1503/I A 79; prim. vpis Jurija pl. Egkha prav tam, 1476/I A 120). V vlogi ljubljanskega kanonika srečujemo Siksta v letih 1512–1519 (*NŠAL*, KAL, *Urbarji*, št. 1, 180–181, 188, 190), nazadnje pa nanj naletimo pri inventarnem popisu kapiteljskega mlina na Poljanah 17. oktobra 1521 (*NŠAL*, KAL, *Spisi*, f. 214/1). Izročilo pravi, da je dal zgraditi cerkev sv. Siksta v Predosljah (prim. seznam kanonikov v *NŠAL*, *Zgod. zapiski*, f. 1).

ENGELHARD JANEZ KRSTNIK?

V protokolu kranjskega ograjnega sodišča za leto 1543 se zgolj s priimkom Engelhard (Englhart) navaja kot župnik v Mošnjah in toženec v sodnem sporu, ki ga je zoper njega sprožil Friderik Paradeiser (*ARS*, *Ograjno sodišče za*

Kranjsko, Protokoli, št. 1 (1543–1544), 31). Njegovo istovetnost z Janezom Krstnikom Engelhardom, župnikom v Moravčah v šestdesetih letih 16. stoletja (*ARS, Vic. a., šk. 75/03, 165; NŠAL, Pokorn, Moravče*), bo potrebno še preveriti.

ENGELHARD LENART

Zelo verjetno sin Pavla Engelharda, zakupnika obeh tedanjih uradov radovljiškega zemljiškega gospostva ter deželskega in mestnega sodišča v Radovljici (prim. B. Otorepec, *Gradivo*, 32, št. 145–146, 149). Univerzitetnega študija se je lotil leta 1501 na Dunaju (MUW II, 1501/I A 124). Ordinacijski zapiski lavantinskega škofa ga beležijo kot »študenta« še leta 1509; tega leta mu škof Lenart Peurl podeli akolitat (F. Hutz, *Weiheregister des Lavanter Bischofs*, 18, št. 214). Na mizni naslov župnije Gorje prejme Lenart čez dobri dve leti subdiakoniat, leta 1512 pa diakonat in prezbiterat (prav tam, 51, št. 827; 58, št. 941; 62, št. 1010). V nasprotju z matrikami dunajske univerze, v katerih nastopa Radovljica kot kraj, od koder prihaja Lenart, navajajo lavantinske ordinacije krajevno ime »Novum forum« – Tržič (prav tam). Kdaj je pričel Lenart župnikovati v Gorjah, ne vemo; vsekakor je ostal gorjanski župnik do svoje smrti. Do prezentacije Lenartovega naslednika je prišlo 22. januarja 1529 (*NŠAL/L, 1529 I 22. Stertzung*). Lenart je bil morda starejši sorodnik duhovnika z istim priimkom, ki je leta 1543 župnikoval v Mošnjah (glej biogram zgoraj).

ERLACH (Eerlach) LENART

Duhovnik salzburške nadškofije, rojen v Velkirchnu (pri Wiener Neustadtu?). 22. junija 1499 sta ga na novoustanovljeni beneficij sv. Barbare in sv. Marjete v ljubljanski stolnici prezentirala Katarina, vdova po pokojnem Gašperju Ravbarju, in Janez Ravbar, Gašperjev sin (*NŠAL/L, 1499 VI 22.; NŠAL, ŠAL-Ž, Ljubljana-Sv. Nikolaj, f. 165a, Ravbarjev beneficij; prim. NŠAL, KAL, Urbarji, št. 1, 130, 156*).

FAŠANG (Faschang) KRIŠTOF

Domnevno iz kranjsko-koroške družine (SBL, geslo *Faşank*). Župnikoval je na Bledu, in sicer vsaj od leta 1558 do 1572. Iz vizitacijskega poročila za radovljiški arhidiakoniat, nastalega leta 1571, izvemo, da je Krištofa pred enaindvajsetimi leti, torej okrog 1550, posvetil v mašnika škof Textor. Poleg tega izvemo, da je Krištof nehal maševati pred desetimi leti (*NŠAL, KAL, Spisi, f. 21/1*), kar verjetno pomeni, da se je to zgodilo v času Trubarjevega prihoda na Bled junija 1561 (prim. SBL, geslo *Trubar, Primož*). Krištofu je bil blejsko župnijo podelil

ljubljski prošt Rupert Kuplenik, pri katerem je Krištof svoj čas deloval tudi kot učitelj (*NŠAL, KAL, Spisi, f. 21/1*). Zaradi javnega izpovedovanja protestantskih nazorov je moral leta 1572 Bled dokončno zapustiti (F. Gornik, *Zgodovina blejske župnije*, 87–88; prim. *NŠAL, ŠAL I, f. 16/26–29, 31–32*). 11. septembra 1580 je bil zaradi hude bolezni prepeljan z Nadliška v Ljubljano, kjer je naslednjega dne umrl, 15. septembra pa bil pri cerkvi sv. Petra tudi pokopan (*ARS, Stan. a. I, šk. 91, sn. 6, fol. 295*).

FEISTRIZER GREGOR

Verjetno identičen z Gregorjem Feistrizerjem, vikarjem v Šentjerneju na Dolenjskem, ki je leta 1457 zamenjal neko posest s kartuzijanskim samostanom v Pleterjah (J. Mlinarič, *Kartuzija Pleterje*, 172; M. Štirn, *Duhovniki župnije Šentjernej*, 218). Leta 1472 je bil vikar na Igu: 16. oktobra tistega leta je Gregor Leimtasch z dovoljenjem ljubljanskega škofa in vikarja Feistrizerja ustanovil stalno kaplanijo pri oltarju sv. Katarine v iški župnijski cerkvi (*NŠAL, Ustanove, f. IV, št. 350*).

FELSER LENART

V matrikah dunajske univerze leta 1535 vpisan kot Kranjec – »ex Carniola« (MUW III, 1535/I A 19). Od 29. februarja 1550 do 20. marca 1552 in med letoma 1557 in 1563 naj bi bil vikar v Križah (*NŠAL, Pokorn, Križe*).

FRANCK (Frankh, Frannckh) GREGOR

Gregor Franck iz Ljubljane, morda sin ljubljanskega meščana Mihaela Fran(c)ka (prim. V. Fabjančič, *Sodniki in župani*, 113; V. Fabjančič, *Zgodovina*, 184–185). V poletnem semestru leta 1496 se je vpisal na artistično fakulteto univerze na Dunaju (MUW II, 1496/II A 27). 27. julija 1517 ga je na beneficij sv. Jurija v ljubljanski stolnici prezentiralo mesto (*NŠAL/L, 1517 VII 27.*; prim. J. W. Valvasor, *Die Ehre*, Buch VIII, 760). 7. avgusta istega leta je omenjeno prezentacijo potrdil škof Ravbar, ki je svojemu generalnemu vikarju *in spiritualibus* naložil Franckovo umestitev (*ARS/L, 1517 VIII 7.*). Kot beneficiat sv. Jurija se Gregor nazadnje navaja leta 1534 (*NŠAL/L, 1534 IV 15.*), kot pokojnik, ki je imel kaplanijo pri omenjenem oltarju še pred nekaj leti, pa leta 1551 (*NŠAL, ŠAL-Ž, Ljubljana-Sv. Nikolaj, f. 165a, Beneficij sv. Jurija*). V nasprotju z drugimi kaplani tega oltarja, ki naj bi zanemarjali svoje dolžnosti, se je po besedah ljubljanskih meščanov – v pismu škofu Textorju z dne 18. oktobra

1555 – vselej primerno vedel (NŠAL, ŠAL-Ž, *Ljubljana-Sv. Nikolaj*, f. 165a, *Beneficij sv. Jurija*; prim. J. Veider, *Stara ljubljanska stolnica*, 97, op. 8).

FRANKOVIČ (Frangkhouitsch) MIHAEL

Iz premožne ljubljanske družine po izvoru iz Istre ali Hrvaškega Primorja, najverjetneje sin Mihaela Frankoviča, krznarja, trgovca, sodnika in župana v Ljubljani (V. Fabjančič, *Sodniki in župani*, 209–210). Imel je, kakor kaže, dobro humanistično izobrazbo, pri čemer ga ja očitno podpiral škof Textor. Leta 1549 se je Mihael vpisal na dunajsko univerzo (MUW III, 1549/I A 58), pozneje pa je bržčas študiral še kje drugje. Kot nadarjenemu mlademu študentu in »izvoljenemu« ljubljanskemu kanoniku mu je jezuit Guilhelm Sulenij Columne posvetil svoj »Govor o dostojanstvu duhovništva« (De dignitate sacerdotii oratio), ki je bil leta 1560 tiskan na Dunaju (P. Simoniti, *Humanizem*, 222). Le kratek čas, v letih 1565–1567, je bil Mihael dekan stolnega kapitlja (prim. NŠAL/L, 1565 I 1.; NŠAL, KAL, *Spisi*, f. 138/18; NŠAL/L, 1567 VIII 28.); umrl je mlad. Dodati velja, da sta se njegov oče in brat leta 1552 pri ljubljanskih mestnih oblasteh pritožila zoper nekakšen pamflet, ki naj bi sramotil njiju in nekaj drugih svetnih oseb kakor tudi »plemenito in neplemenito« duhovščino (ZAL, *Cod I/8 -1552*, fol. 124; prim. V. Fabjančič, *Sodniki in župani*, 210). Na Mihaelovega (domnevnega) očeta večkrat naletimo tudi v protokolih ograjnega sodišča (ARS, *Ograjno sodišče za Kranjsko*, *Protokoli*, št. 3 (1547–1548), 188, 374 sl.).

FREIDENREICH JAKOB

Najbrž v ožjem sorodstvu z ljubljanskim padarjem Klemenom Freidenreichom, ki ga je leta 1537 pred mestnim svetom tožil Beljačan Janez Pregelj (V. Fabjančič, *Sodniki in župani*, 248). Bil je levit ljubljanske stolne cerkve, v tej službi prvič izpričan leta 1539 (NŠAL, KAL, *Spisi*, f. 133/9). Kot levit je deloval še leta 1550/51 (NŠAL, KAL, *Spisi*, f. 287, »Ausgaben«, fol. 2, 3v–5). Iz prikaza izdatkov župnijske cerkve sv. Petra za obdobje 1541/42–1545/46 nadalje razberemo, da je bil Jakob hkrati kaplan kostniške kaplanije sv. Mihaela pri šempetrski cerkvi (NŠAL, ŽA, *Ljubljana-Sv. Peter*, *Razne knjige*, f. 25, št. 29, fol. 1; št. 30, fol. 5–5v, 8).

FRITZ (Fricz) JAKOB

16. novembra 1517 imenovan »cesarski kaplan in kanonik v ljubljanski stolni in novomeški kapitljski cerkvi«, nastopajoč kot priča pri izstavitvi notar-

skega instrumenta o poravnavi spora med oskrbnikom kapitlja v Novem mestu Jurijem Matičem in novomeškim kanonikom Klemenom Škerbeljem (F. Baraga, *Kapiteljski arhiv*, 125, št. 202). Fritza, ki je bil v Ljubljani slej ko prej častni kanonik, ne smemo zamenjevati z Jakobom Eridiusom, ljubljanskim kanonikom iz osemdesetih let 16. stoletja (prim. J. W. Valvasor, *Die Ehre*, Buch VIII, 715; *NŠAL, KAL, Spisi, f. 287*).

FROELICH (Letabundus) JAKOB

Beneficiat v kapeli Ljubljanskega gradu: ko je bil 24. avgusta 1555 na grajsko kaplanijo imenovan njegov naslednik Jakob Scherer, naj bi bil Frölich že dlje časa mrtev (*NŠAL/L, 1555 VIII 24. Augsburg*; M. Smole, *Vicedomski urad*, 4. del, 21).

FUJNA (Fuyna, Funia) VALENTIN

Leta 1544 se beleži kot vikar v Srednji vasi v Bohinju (J. Gruden - J. Dostal, *Cerkev sv. Janeza*, 131, op. 8), leta 1551 kot vikar v Gorjah (*NŠAL, Pokorn, Gorje*). V drugi polovici šestdesetih in prvi polovici sedemdesetih let 16. stoletja je služboval na Vranskem (I. Orožen, *Das Bisthum*, Bd. IVa, 104). Pozneje, v letih 1588–1593, pa naj bi opravljal službo vikarja na Jezerskem (*NŠAL, Pokorn, Srednja vas v Bohinju; NŠAL, Pokorn, Jezersko*). Iz povzetka Fujnove pogodbe s škofom Glušičem z dne 29. septembra 1573 ni razvidno, da bi imel lastno družino, kot piše F. Pokorn (prim. *NŠAL, Pokorn, Srednja vas v Bohinju*; I. Orožen, *Das Bisthum*, Bd. IVa, 104).

GALL VOLBENK

Volbenk Gall, član rožeške veje Gallov (prim. V. Fabjančič, *Zgodovina*, 155, op. 477; *NŠAL/L, 1468 X 27.*), »magister umetnosti«, vpisan na dunajsko univerzo leta 1446 (MUW I, 1446/I A 67; IMDK II, 41), župnik v Dobu od konca šestdesetih do srede osemdesetih let 15. stoletja, kot oglejski arhidiakon za Gorenjsko izpričan leta 1484 (IMDK II, 41; J. Gruden, *Cerkvene razmere*, 76; *NŠAL, Pokorn, Dob*).

GANS (Ganns) JURIJ

Leta 1450 vpisan na dunajsko univerzo kot Ljubljančan (MUW I, 1450/I A 29). Kot kaplan v ljubljanskem špitalu se v virih pojavi leta 1470 (*NŠAL, KAL, Spisi, f. 178/13*). Omenjeno kaplanijo je obdržal do svoje smrti malo pred 26.

marcem 1479, ko je bil za špitalskega kaplana imenovan Jurij Maninger (*ARS/L*, 1479 III 27. *Ljubljana*; GZL IX, 86).

GLUŠIČ (Gluschitsch) KONRAD

Za leto 1549 izpričan kot »stalni vikar« na Vrhniki (regest v *NŠAL*, *KAL*, *Spisi*, f. 162/5, fol. 73). Leta 1555 dobi v zakup župniji v Kranju in Šmartinu pri Kranju, a že leta 1556 ga oglejski generalni vikar Luka Bizancij potrdi za župnika v Komnu (*NŠAL*, *ŠAL I*, f. 13/6), Glušičevem rojstnem kraju. Kot kranjski vikar se omenja še v letu 1557 (*ARS*, *Ograjno sodišče za Kranjsko*, *Protokoli*, št. 6 (1555–1560); prim. (napačno) inačico priimka »Luschnickh« prav tam, 14. julij 1556). V letih 1571–1579 je bil Glušič ljubljanski škof (prim. *Bischöfe*, geslo *Gluschitsch, Konrad*).

GOMPA (Gumpa) SEBASTIJAN

Župnik na Dovjem, ki se v protokolih ograjnega sodišča za Kranjsko pojavlja v letih 1547–1548 kot toženec v sporu zaradi desetine (*ARS*, *Ograjno sodišče za Kranjsko*, *Protokoli*, št. 2 (1546–1547), 266; št. 3 (1547–1548), 13, 161; prim. *NŠAL*, *Pokorn*, *Dovje*). Priimek Gumpa je tisti čas poznan med fužinarji v Železnikih; gre za osebe romanskega oziroma italijanskega izvora (F. Gestrin, *Italijani*, 235; P. Blaznik, *Škofja Loka*, 182).

GORJUP (Goriupp) JAKOB

Sin pokojnega tkalca iz Tržiča, posvečen v mašnika v Čedadu leta 1500 (IMDK IV, 14). Bržkone ga moremo istovetiti z Jakobom Gorjupom, ki je bil leta 1532 duhovni pomočnik v Vodicah (*NŠAL*, *ŽA*, *Vodice*, *Razne knjige*, f. 4, »*Series Cooperatorum Wodizensium*« v: *dnevnik župnika J. Voglarja*, 1771–1774.; *NŠAL*, *Pokorn*, *Vodice*).

GOSCHEL (Goessel) ANDREJ

Zavzema mesto med prvimi ljubljanskimi kanoniki, ki se omenjajo 31. januarja 1466 in 28. januarja 1467 (*NŠAL/L*, 1466 I 31. *Ljubljana*; *NŠAL*, *KAL*, *Spisi*, f. 198/I). Nekega Andreja Goessela »de Griespach«, predstavnika renske nacije, najdemo v vpisnicah dunajske univerze za leto 1447 (prim. MUW I, 1447/II R 36).

GREISSER (Greiser) PRIMOŽ

Doma je bil slej ko prej iz Kranja ali okolice (prim. F. Komatar, *Kranjski mestni arhiv* II, 5, št. 25; MUW II, 1515/I A 162). Na njegovo (osebno) ime naletimo v popisu plačnikov gornjegrajske lovščine, datiranjem 2. februar 1520; popis ga označuje za vikarja v Naklem (*NŠAL, GG A, f. 14, »Wildrechnungen«, fol. 53*). V štiridesetih letih 16. stoletja ga nato vsaj dvakrat srečamo v vlogi upravitelja bratovščine sv. Rešnjega Telesa v Kranju, in sicer 2. aprila 1543 in 24. oktobra 1549 (*NŠAL, ŽA, Kranj, Spisi, f. 1*). Iz zapisov, zadevajočih spor med ljubljanskim kapitljem in tremi laiki, ki so vdrli v nakelsko župnišče, odpe-ljali premičnine pokojnega vikarja in bili zato 28. avgusta 1559 obsojeni na osem dni zapora, pa je razvidno, da je v Naklem služboval do svoje smrti in da je imel najmanj tri poročene hčere (*ARS, Ograjno sodišče za Kranjsko, Protokoli, št. 6 (1555–1560); NŠAL, KAL, Spisi, f. 272/1*).

GRUDEN MATEJ

Leta 1537 duhovni pomočnik v Vodica (*NŠAL, Pokorn, Vodice*).

GURKFELDER BOLTEŽAR

Ljubljanski dekan, 1557–1561.

HAS JERNEJ

Beneficiat pri oltarju sv. Trojice na empori ljubljanske stolnice v letih 1498–1500 (*NŠAL, KAL, Urbarji, št. 1, 107, 130, 142, 156, 159, 168*). Med njegove bližnje sorodnike moremo s precejšnjo verjetnostjo šteti Janeza Ulrika Hassa (Haas), ustanovitelja mašne ustanove pri stolničnem oltarju sv. Ane iz leta 1519 in donatorja domnevno renesančnih fresk na zahodni empori stolnice iz leta 1521 (J. G. Dolničar, *Historia*, 16, 24, 47–48; J. Veider, *Stara ljubljanska stolnica*, 30).

HASIBER (Hassiber) DAVID

Sin ljubljanskega kanonika Mihaela Hasiberja (glej naslednji biogram). Ta naj bi sredi 16. stoletja pomagal širiti govorice, da je njemu oziroma njegovemu sinu nekdanji dekan v Ljubljani Arnold von Bruck prepustil beneficij Matere Božje v Lescah (*NŠAL, KAL, Spisi, f. 137/12*). David je tedaj študiral na

Dunaju, kot je sklepati na osnovi zapisa v univerzitetnih matrikah: »David Hassiber ex Labaco«, vpisan na artistsko fakulteto v drugem semestru 1547 (MUW III, 1547/II A 29). Da je bil leški beneficij podeljen Davidu, dokazuje pismo radovljiškega vikarja z dne 8. julija 1572 (NŠAL, ŠAL I, f. 16/30). Kakor njegov oče tako je tudi David postal ljubljanski kanonik, morda po smrti svojega očeta. Med kanonike ga jasno uvršča pregled kapiteljskih izdatkov za leto 1560/61 (NŠAL, KAL, Spisi, f. 287, »Ausgaben«, fol. 8–9v). V kapitlju je deloval do smrti leta 1572 (NŠAL, KAL, Spisi, f. 21/1; NŠAL, KAL, Spisi, f. 281/2; NŠAL, KAL, Spisi, f. 287, »Ausgaben«, 1572; NŠAL, ŠAL I, f. 16/30). Za potrditev sodbe, da je bil naklonjen protestantizmu (prim. P. Hitzinger, *Beiträge*, 2; F. Kidrič, *Ob dvestoletnici*, 233, 297, op. 387), manjkajo dokazi iz sočasnih virov.

HASIBER (Haisiber) MIHAEL

Na podlagi krajevnega pridevka »ex Laas« v lavantinskem ordinacijskem registru za leto 1516 in v listini z dne 3. oktobra 1539 – z le-to se Mohor Kraft odpoveduje ljubljanskemu kanonikatu v Mihaelovo korist –, domnevamo, da so bili njegovi predniki tisti Hasiberji, ki se pojavljajo na območju Loža kot fevdniki Celjskih (ZRC SAZU, *Gradivo B. Otorepca, Celjska fevdna knjiga B*, fol. 30v). Z loškim oskrbnikom Janezom Hasiberjem, izpričanim leta 1478 (S. Okoliš, *Izseki*, 578, op. 28), bi moglo Mihaela vezati najožje sorodstvo. Po drugi strani utegne oznaka »de Stein«, ki stoji za njegovim imenom v matrikah dunajske univerze, opozarjati na to, da je bil Mihael v sorodu z istoimensko družino kamniških meščanov, konkretnje z Janezom Hasiberjem, oskrbnikom frančiškanskega samostana v Kamniku in deželanom dežele Kranjske (B. Otorepec, *Prebivalstvo*, 79; M. Žvanut, *Od viteza*, 25). Kakor koli že, jeseni 1516 se je Mihael imatrikuliral na univerzi na Dunaju (MUW II, 1516/I A 64) in bil v Št. Andražu na Koroškem 20. septembra istega leta posvečen v akolita (F. Hutz, *Weiheregister des Lavanter Bischofs*, 129, št. 2563). Svojo kariero v ljubljanski škofiji je Mihael začel, kot vse kaže, pod škofom Kacijanarjem, in sicer kot škofijski oskrbnik (NŠAL, KAL, Spisi, f. 133/9). Po zgoraj omenjeni resignaciji je 3. oktobra 1539 prejel kanonikat (ARS/L - HHSIA, *Rep. II, 1539 X 3. Gornji Grad*; prim. NŠAL, KAL, Spisi, f. 109/1), škof pa je zanj posredoval tudi v primeru beneficija Naše Ljube Gospe v ljubljanski stolnici, ki ga je želel kapitelj prepustiti levitu Jakobu /Freidenreichu/ (NŠAL, KAL, Spisi, f. 133/9; prim. biogram za Freidenreich Jakoba). Po izjavi dekana kolegiatnega kapitlja v Novem mestu Sebastijana Kolbeka se je Mihael proti koncu tridesetih let 16. stoletja polastil še dohodkov stolničnega beneficija sv. Barbare in sv. Marjete.

Na začetku petdesetih let 16. stoletja po razsodbi v procesu, ki ga je bil zoper njega sprožil prizadeti Kolbek, do nadaljnjega ne bi smel uživati kanoniške prebende, vendar do izvršitve razsodbe očitno ni prišlo (*NŠAL, ŠAL-Ž, Ljubljana-Sv. Nikolaj, f. 165a, Ravbarjev beneficij*). Kot kanonik in škofijski oziroma kapitelski oskrbnik nastopa Mihael v virih kar nekajkrat (*ZAL, Cod I/4 -1541, fol. 4v; NŠAL/L, 1542 VI 22.; NŠAL, ŽA, Ig, Spisi, f. 2/1; NŠAL/L, 1543 VI 27.; NŠAL, KAL, Spisi, f. 217/17, f. 138/16; NŠAL/L, 1548 IX 29. Ljubljana; NŠAL, KAL, Spisi, f. 287, »Ausgaben«, 1550/51*). Mlajše omembe v zvezi z njim najdemo v sodnih zapisnikih ljubljanskega mestnega sveta; zadnja med temi nosi datum 1. april 1552 (*ZAL, Cod I/8 -1551-1552, fol. 139*). Mihaelovo župnikovanje v Šenčurju pri Kranju v letih 1534-1539 (*ARS/L - Velesovo, 1540 II 11. Gornji Grad; NŠAL, Pokorn, Šenčur pri Kranju*), morebitno sorodstvo z upraviteljem vicedomskega urada Kranjske Melhiorjem Hasiberjem (prim. *ZAL, Cod I/3 -1537, fol. 115; I/5 -1544, fol. 41; I/6 -1547, fol. 51v*) ter njegov odnos do protestantske reformacije so vprašanja, na katera nimamo pravih odgovorov. O njegovem sinu Davidu Hasiberju glej prejšnji biogram . Očitno je imel še druge otroke (prim. *NŠAL/L, 1562 III 20. oziroma NŠAL, ŠAL I, f. 33/6*).

HERBERGER (Her(r)nberger) LOVRENC

Ljubljanski kanonik v letih 1510-1519 (*NŠAL, KAL, Urbarji, št. 1, 176-181, 188, 190, 284*), morda tudi beneficiat t.i. Ravbarjeve kaplanije, ki se kot Lovrenc omenja leta 1508 (glej zgoraj biogram za Lovrenca Corrigiatorja).

HERSCHEL (Hierchel) JURIJ

Doma je bil iz Kranja. Kronološko gledano naletimo nanj prvič v oporoki kranjskega meščana Janeza Sluga z dne 19. aprila 1494, v kateri nastopa kot kaplan pri ustanovi sv. Sebastijana na Pungрту (F. Komatar, *Kranjski mestni arhiv II*, 13, št. 32). Od leta 1515 je imel v domačem mestu tudi kostniško kaplanijo; 8. maja 1515 ga nanjo prezentira Jurij pl. Egkh (*NŠAL/L, 1515 V 5. Gorica*).

HESEL JANEZ

Kaplan sv. Rešnjega Telesa v Radovljici v letu 1469, ko se navaja med ustanovnimi člani radovljiške bratovščine sv. Trojice (*NŠAL, ŽA, Radovljica, Spisi, f. 6/30; J. Lavtižar, Zgodovina župnij, 24*).

HLADNIK GREGOR

Kranjčan, najbrž sin Krištofa Hladnika, ki je v začetku devetdesetih let 15. stoletja sodnikoval v Kranju (J. Gruden, *Cerkvene razmere*, 143; prim. F. Komatar, *Kranjski mestni arhiv II*, 10, št. 29). 21. decembra 1521 je bil prezentiran na tamkajšnjo kaplanijo sv. Rešnjega Telesa (*NŠAL/L*, 1521 XII 5.).

HLAPIC (Chlapitz, Chlapitsch) GAL

Prvi ljubljanski dekan, 1463.

HUBER (Hueber) ULRİK

Kanonik v Ljubljani, označen kot magister v prizivu kapitlja, naslovljenem na oglejskega patriarha dne 31. januarja 1466; ob izstavitvi priziva sicer odsoten (*NŠAL/L*, 1466 I 31. *Ljubljana*).

INCHPERGER (Jechperger?) MIHAEL

Kaplan v ljubljanskem (mestnem) špitalu po 8. januarju 1518 (*NŠAL, KAL, Spisi*, f. 2/2)

ISENHAUSEN (Ysenhausen, Issenhausen) MATIJA

Z Lukom Isenhausnom, meščanom v Kamniku, je imel slej ko prej skupnega prednika v Janezu iz Yssenhausna, kleriku škofije Mainz, ki se je leta 1438 naselil v Gornjem Gradu in stopil v službo tamkajšnjih benediktincev kot javni notar (D. Kos, *Javni notariat*, 284–285). Bolj ali manj tesno sorodstvo ga je verjetno vezalo z Ahacem Isenhausnom, župnikom v Šenčurju pri Kranju ob koncu 15. in začetku 16. stoletja (IMDK III, 196; F. Komatar, *Kranjski mestni arhiv II*, 21, št. 41), ter Lazarjem Isenhausnom, licenciatom artistske fakultete na Dunaju in škofijskim oskrbnikom v Gornjem Gradu ob koncu prvega in začetku drugega desetletja 16. stoletja (P. Simoniti, *Humanizem*, 255, št. 26; *NŠAL, GG A*, f. 21, »Schaffer-Gesamtrechnungen« 1519, 1521). Leta 1498 je pričel Matija študirati na dunajski univerzi (MUW II, 1498/I A 43), vendar kake akademske stopnje, kot je videti, ni dosegel. Najpozneje leta 1527 je bil vikar v Braslovčah (I. Orožen, *Das Bisthum*, Bd. IVa, 42), junija 1530 pa se v virih pojavi kot vikar v Kranju (F. Komatar, *Kranjski mestni arhiv II*, 26, št. 51–52; *NŠAL, KAL, Spisi*, f. 126/24); tam je deloval vsaj še leta 1534 (*NŠAL, KAL*,

Spisi, f. 90/6). Bržkone se tudi nanj ali celo predvsem nanj nanašajo pritožbe Kranjčanov iz leta 1538: pri prejšnjih pridigarjih da se je dogajalo, da je preprosto ljudstvo drlo ven iz cerkve, kadar je šel duhovnik na prižnico (*NŠAL*, *ŠAL* I, f. 13/4; prim. J. Žontar, *Zgodovina mesta Kranja*, 175).

JAKOB IZ KRANJA

Po smrti škofa Martina 8. julija 1456 je postal škof v Pičnu in generalni vikar oglejskega patriarha za avstrijske dežele (prim. C. Eubel, *Hierarchia catholica*, 272; J. Gruden, *Cerkvene razmere*, 72; J. Mlinarič, *Kostanjeviška opatija*, 232; J. Mlinarič, *Kartuzija Bistra*, 145). V rojstnem Kranju je do svoje smrti leta 1467 užival kostniški beneficij (J. Žontar, *Zgodovina mesta Kranja*, 61).

JAMA VALENTIN

Leta 1558 vikar v Polhovem Gradcu (M. Slabe - D. Kaštrun, *Župnija Polhov Gradec*, 153).

JAMNIZER LENART

Prvi ljubljanski prošt, 1464–1469 /1471/.

JANKOVIČ (Jankovitsch) PETER

Javni notar cesarske avtoritete iz Vipave (*NŠAL/L*, 1484 III 16. *Ljubljana*), ljubljanski kanonik od jesenskih kvater leta 1494 do vključno postnih kvater 1495 (*NŠAL*, *KAL*, *Urbarji*, št. 1, fol. 73, 76).

JANKULA AVGUŠTIN

Duhovni pomočnik v Vodicach; 30. aprila 1542 je bil v njegovi navzočnosti in navzočnosti soseske napravljen obračun za cerkev sv. Marjete v Vodicach, nanovo pa sta bila izvoljena tudi ključarja omenjene cerkve (*NŠAL*, *KAL*, *Spisi*, f. 189/4). V letih 1544–1547 naj bi služboval kot vikar v Križah (*NŠAL*, *Pokorn, Križe*).

JANKULE (Janncule, Jankhula) KRIŠTOF

Kranjčan, ki ga je lavantinski škof Lenart Peurl posvetil v subdiakona 11. marca 1514, mu 1. aprila istega leta podelil diakonat, 15. aprila pa prezbiterat

(F. Hutz, *Weiheregister des Lavanter Bischofs*, 90, št. 1572; 94, št. 1665; 96, št. 1747). V štiridesetih letih 16. stoletja je kot župnijski vikar v Kranjski Gori »začel pravdo z upravnikom belopeške graščine zaradi desetine od 13 pašnikov na Srednjem vrhu in Gozdu« (*Kranjska Gora*, 13).

JAVH (Jawch) TOMAŽ

Do svoje smrti – umrl je verjetno kmalu po letu 1500 – župnijski vikar v Sori. Vprašanje Javhovega naslednika je pripeljalo do spora med opatom v Vetrinju in škofom v Ljubljani, izpričanim za leto 1502 (IMDK III, 184).

JELEN (Gellein) GREGOR

Kot Gregor »Gellein« iz Kranja vpisan na artistično fakulteto dunajske univerze leta 1469 (MUW II, 1469/I A 102). V prvi polovici devetdesetih let 15. stoletja je deloval kot duhovni pomočnik v Kranju (IMDK III, 25).

JOBST (JODOCI) JURIJ

Ljubljanski dekan, 1552–1556 /1557/.

JUDIČ PETER

Župnijski vikar v Kranjski Gori, izpričan za leto 1540 (*Kranjska Gora*, 13).

JURMAN JURIJ

Rojen na Svibnem kot nezakonski otrok. Ob prejemu višjih redov posvečenja v septembru 1537 je predložil spregleda *super defectum natalium* in *super interstities* ter mizni naslov Viljema pl. Galla; posvetil ga je lavantinski škof Filip Renner. Najprej naj bi Jurij služboval na Svibnem, nato – po letu 1547 ali 1548 – na župniji Šentjernej (M. Slekovec, *Odlični Kranjci*, 66–67; *ARS, Ograjno sodišče za Kranjsko, Protokoli*, št. 6 (1555–1560)); prim. *NŠAL, KAL, Spisi*, f. 281/1). Na jurjevo 1555 ga je mesto Ljubljana prezentiralo na beneficij sv. Jurija v ljubljanski stolnici, vendar ga škof vsaj nekaj mesecev ni potrdil (prim. *NŠAL, ŠAL-Ž, Ljubljana-Sv. Nikolaj*, f. 165a, *Beneficij sv. Jurija*). Morda je bil Jurij eden tistih župnikov, ki so Trubarju leta 1547 svetovali, naj se »po Kristusovem navodilu in zgledu umakne« iz Šentjerneja (J. Rajhman, *Pisma*, 88). Pri upravljanju ene od omenjenih kapiteljskih župnij bi Juriju utegnil pomagati Luka Jurman, Jurijev rojak in skoraj zagotovo bližnji sorodnik,

morebiti brat (prim. M. Slekovec, *Odlični Kranjci*, 67 sl.; *NŠAL, KAL, Spisi*, f. 287, »*Emphangen*«, fol. 2v).

JUSINA (Jusin) JURIJ

Kot duhovni pomočnik v Preddvoru se navaja leta 1475 (IMDK I, 21). Ker je bil tisti čas Preddvor še del župnije Kranj (prim. F. M. Dolinar, *Drobci*, 1 sl.), smemo Jurija enačiti s kranjskim duhovnikom Jurijem Jusinom (Josipom?), omenjenim leta 1479 (IMDK I, 12; prim. *NŠAL, Pokorn, Preddvor*). Iz ustanovne listine z dne 25. marca 1485 izvemo, da je pokojni Jusina volil denar za večno luč pri pokopališkem svetilniku v Kranju (F. Komatar, *Kranjski mestni arhiv II*, 9, št. 29; J. Žontar, *Zgodovina mesta Kranja*, 61).

KALKAR (Calchar) KRISTIJAN

Doma iz Kranja, vpisan na dunajsko univerzo leta 1461 (MUW II, 1461/I A 41). V domačem mestu je imel ob koncu 15. stoletja kostniško kaplanijo, v Skočidolu na Koroškem pa naj bi deloval kot dušni pastir (IMDK II, 59; III, 26).

KELLNER VOLBENK

Ljubljanski dekan, 1491–1498 /1487–1499/.

KEUERTZ (Kovorec?) PRIMOŽ

Kot namestnik špitalskega kaplana v Kranju se navaja leta 1506, in sicer v zvezi s tožbo Uršule, hčere pokojnega Martina Jelena, ki ga je tožila zaradi neke njive (IMDK II, 59–60). Že leta 1469 naj bi bil navzoč pri ustanovitvi bratovščine sv. Trojice v Radovljici (*NŠAL, ŽA, Radovljica, Spisi*, f. 6/30; J. Lavtižar, *Zgodovina župnij*, 24).

KEYNNA (Heynna?) LENART

Leta 1505 omenjen kot duhovni pomočnik v Kranju (IMDK II, 59). Prim. priimek Heynna med ljubljanskimi meščani z začetka 16. stoletja (J. Novak, *Šmarna gora*, 137; *NŠAL/L, 1518 I 8*).

KIC (Kyetz) GREGOR

Po krajevnem in socialnem izvoru najbrž iz vrst kamniških meščanov, med katerimi se priimek Kic pojavlja prav v drugi polovici 15. in na prelomu v 16. stoletje (W. Levec - A. Luschin, *Ein Protokoll*, 51, op. 3; G. Göth, *Urkunden*, 45 sl.). Obenem velja opozoriti na Gregorjevo morebitno sorodstvo s spodaj obravnavanima duhovnikoma (glej naslednja dva biograma). Leta 1478 se omenja kot kaplan pri oltarju sv. Rešnjega Telesa v Gornjem Gradu (*NŠAL/L*, 1478 I 22. *Gornji Grad*). Glede na višino četrletnih prejemkov v ljubljanskem kapitlju pa sklepamo, da je v obdobju 1494–1499 opravljal službo stolnega vikarja (*NŠAL, KAL, Urbarji*, št. 1, fol. 73, 77, 80; /str./ 112, 124, 144–145) in ne kanonika (glej A. Koblar, *Stari urbar*, 142).

KIC (Khytz, Khütz, Khietz) GREGOR

Leta 1533 imatrikuliran na artistično fakulteto dunajske univerze kot »Gregorius Khytz de Wodditz« (MUW III, 1533/I A 7). V vlogi kaplana pri oltarju sv. Andreja v ljubljanski stolnici ga srečamo 20. maja 1542, ko odda davčno napoved za omenjeni beneficij (*NŠAL, ŠAL-Ž, Ljubljana-Sv. Nikolaj*, f. 165a, *prepis iz leta 1702*). Obračuni v žal nepopolno ohranjenem urbarju župnijske cerkve v Vodicah kažejo, da je bil Gregor vodiški vikar vsaj od leta 1544 ali 1545 naprej (*NŠAL, KAL, Spisi*, f. 189/4). Spomladi 1548 mu je stolni kapitelj župnijo vnovič izročil, in to za dobo treh let (*NŠAL, KAL, Spisi*, f. 283/2). V urbarju se pojavi zadnjikrat leta 1555 – skoraj gotovo zato, ker je medtem dobil ljubljanski kanonikat in se je odtlej zadrževal pretežno v Ljubljani ali kje drugje, saj ga med prejemniki kanoniških deležev za leto 1560/61 denimo ni opaziti (*NŠAL, KAL, Spisi, »Ausgaben«*, f. 287). Kakor koli že, vodiško župnijo je očitno obdržal do smrti (*ARS, Vic. a., šk. 372, Protokoli vic. sodišča*, št. 1 (1554–1557), 268; prim. *NŠAL/L*, 1564 V 28. *Dunaj*), ki jo glede na reverz novega vodiškega vikarja z dne 1. aprila 1563 (*NŠAL, KAL, Spisi*, f. 283/2) postavljamo v prve mesece leta 1563.

KIC (Kytz, Kijez) MATIJA

Študiral prav tako na dunajski univerzi: vpisnice za leto 1505 ga označujejo kot Ljubljančana (MUW II, 1505/I A 75). Kakor mlajši Gregor je bil tudi Matija vikar v Vodicah; v zgoraj navedenem urbarju mu sledimo v letih 1533–1543 (*NŠAL, KAL, Spisi*, f. 189/4; prim. *NŠAL, Pokorn, Vodice*).

KINK (Khynckh) ANDREJ

Kot župnik v Kranjski Gori in toženec v sporu s Francem pl. Rainom (Franntz von Rain contra herrn Andreen Khynckhen pharrher inn der Cronaw) se omenja 25. aprila 1552 (*ARS, Ograjno sodišče za Kranjsko, Protokoli, št. 5 (1551–1554), 207*).

KISLEKER (Kyselecker, Küsselecker, Gesleker) JURIJ

Po prednikih verjetno iz Kislecka na Württemberskem ali pa iz Kisselika na Sedmograškem (prim. krajevno kazalo k MUW II). Kot duhovnik oglejske škofije je bil 18. marca 1454 kanonično potrjen za beneficiata pri oltarju sv. Katarine v samostanu dominikank v Velesovem (*ARS/L - Velesovo, 1454 III 18. Kamnik*). V družbi prvih ljubljanskih kanonikov se pojavlja leta 1466 in 1467 (*NŠAL/L, 1466 I 31. Ljubljana; NŠAL, KAL, Spisi, f. 198/1*; prim. J. Parapat, *Letopis mesta Kranjskega*, 102), še prej, leta 1463, pa nastopa kot priča skupaj z Lenartom Sepacherjem (I. Orožen, *Das Bisthum*, Bd. IIa, 203). Poleg kanonikata v Ljubljani (prim. *NŠAL/L, 1477 XI 7.*; *GZL VI/39*) je imel župnijo Šenčur pri Kranju: 7. maja 1473 si je od oglejskega patriarha pridobil dovoljenje za enoletno odsotnost s te župnije pod pogojem, da najde primernega namestnika (*IMDK I, 27*). Odšel naj bi za nekakšnega upravitelja v Gornji Grad, očitno zato, da bi pomagal prvemu ljubljanskemu škofu pri vzpostavitvi duhovniškega kolegija; ta je zamenjal 8. aprila tistega leta razpuščeno benediktinsko skupnost (prim. I. Orožen, *Das Bisthum*, Bd. IIa, 208–212). V Gornjem Gradu se je Kisleker kot škofov »namestnik« sicer mudil že leta 1465 (I. Orožen, *Das Bisthum*, Bd. IIb, 39). Leta 1487 srečamo Kislekerja v vlogi župnika župnije Planina pri Sevnici (I. Orožen, *Das Bisthum*, Bd. VI, 228), leta 1492 pa kaplana (beneficiata?) v Kranju (J. Gruden, *Cerkvene razmere*, 142–143). Da je v življenju mlade škofije odigral pomembno vlogo, dokazuje navodilo škofa Lamberga iz leta 1482, naj se kapiteljski duhovnik med mašnjimi opravili, ki jih škof ob tej priložnosti določa, spomni tako njega kakor Kislekerja (*NŠAL, KAL, Spisi, f. 112/8*). Sam Kisleker je skupaj z Janezom Slugom, meščanom v Kranju, ustanovil kvatarno obletno mašo v ljubljanski stolnici (*NŠAL/L, 1492 II 5.*), ki so jo opravljali še v drugi polovici 18. stoletja (*NŠAL, KAL, Spisi, f. 364*). Kisleker je umrl pred 20. junijem 1496, ko je za Petra Bonoma, ki naj bi nasledil Kislekerjev kanonikat – kanonikat *ad baculum?* –, posredoval sam kralj Maksimilijan (P. Simoniti, *Humanizem*, 66, op. 34; prim. *NŠAL, GG A, f. 17, »Registratursbuch« 1535, fol. 49*).

KLARMAN (Khlarman) JAKOB

Rojen bržkone v Kranju, morda mlajši sorodnik kranjskega meščana Kancijana Klarmana (prim. F. Komatar, *Kranjski mestni arhiv II*, 5, št. 25; 13, št. 32). Študiral je na dunajski univerzi, kamor se je vpisal leta 1506 (MUW II, 1506/I A 15). Ob prejemu akolitata 11. marca 1514 se še vedno beleži kot »scolaris«, študent (F. Hutz, *Weiheregister des Lavanter Bischofs*, 89, št. 1540). V letih 1523–1526 je bil vikar v Vodicaх 1526 (*NŠAL, Pokorn, Vodice*; A. Koblar, *Kranjske cerkvene dragocenosti*, 116).

KLOBUČIČ (Hlobuzhiz) JURIJ

Bil je duhovnik oglejske škofije in javni notar papeške avtoritete, ki je 18. avgusta 1500 pri dominikankah v Velesovem spisal notarski instrument za kolegiatni kapitelj v Novem mestu (F. Baraga, *Kapiteljski arhiv*, 117, št. 178; prim. IMDK IV, 27–28). D. Kos je mnenja, da je Jurij »gotovo študiral v Italiji in bil mnogo bolj povezan z italijanskimi kulturnimi in notarskimi običaji kot njegovi kranjski sodobniki« (D. Kos, *Javni notariat*, 286). 22. novembra 1503 je očitno dobil župnijo v Sori; ohranjeni regest pravi, da sta mu jo podelila komendator cistercijanskega samostana v Vetrinju Matej in tamkajšnji prior Pankracij (*NŠAL, KAL, Spisi, f. 162/5, fol. 61v*). Kandidat ljubljanskega škofa Janez Vreča (Vretza) potemtakem ni uspel (glej IMDK III, 184).

KLOCKER ŠTEFAN

Ljubljanski dekan, 1507–1521.

KNAVER PETER

Ljubljanski prošt, 1482–1499.

KODELJA (Codille) PETER

Po rodu Kranjčan, najverjetneje ožji sorodnik soimenjaka Petra Kodelja (glej IMDK III, 27). Kot vikar v Kranju in kaplan tamkajšnje špitalske kaplanije se omenja v letih 1475–1482 (IMDK I, 11–12; II, 59). Ker je »delal velike dolgove in po gostilnah hujskal proti župniku«, ga je dal ob koncu sedemdesetih let 15. stoletja ta zapreti (J. Žontar, *Zgodovina mesta Kranja*, 70; IMDK I, 4). V letih 1493–1495 je nadomeščal kaplana pri oltarju sv. Jurija v kranjski župnijski cerkvi (IMDK III, 26).

KOČEVAR (Cotscheuer) NIKOLAJ

Po F. Pokornu naj bi bil leta 1540 vikar v Šenčurju pri Kranju (NŠAL, *Pokorn, Šenčur pri Kranju*; prim. spodaj biogram za Mohorja Krafca), pregled kapiteljskih izdatkov za leto 1560/61 pa ga izkazuje kot stolnega vikarja v Ljubljani (NŠAL, *KAL, Spisi*, f. 287, »Ausgaben«, fol. 8–9v).

KOČEVAR (Gottscher) URBAN

Študiral je na Dunaju: na tamkajšnje univerzo se je imatrikuliral v prvem semestru leta 1541 (MUW III, 1541/I A 6). V prvi polovici naslednjega desetletja se navaja kot kaplan »zu Lueg« (ARS, *Ograjno sodišče za Kranjsko, Protokoli*, št. 5 (1551–1554), 379, 415, 456) – morda pri cerkvi sv. Lenarta na Jami (glej M. Kos, *Gradivo za historično topografijo I*, 220). V drugi polovici istega desetletja pa se je kot vikar v Moravčah zapletel v spor z moravškim župnikom (ARS, *Ograjno sodišče za Kranjsko, Protokoli*, št. 6 (1555–1560)). 28. januarja 1562 je postal vikar v Šmartnem pod Šmarno goro (NŠAL, *Pokorn, Šmartno pod Šmarno goro*).

KOLBEK (Kolbekh) SEBASTIJAN

Rojen najbrž v meščanski družini na Dunaju (G. Kress, *Pfründenverleihungen*, 184). Že v mladosti mu je zaradi zaslug njegovih staršev kralj Maksimilijan podelil kanoniško prebendo v Ljubljani. Okrog leta 1520 jo je Sebastijan zamenjal za oltarno kaplanijo sv. Barbare in Marjete v ljubljanski stolnici, po osemnajstih letih pa se je polastil Mihael Hasiber; ta naj bi v skladu z dogovorom prevzel le bogoslužne dolžnosti pri omenjeni kaplaniji. Spor med Kolbekom in Hasiberjem se je kljub razsodbi škofa Kacijanarja, izdani leta 1542, vlekel vse do začetka petdesetih let 16. stoletja, ko naj bi bil dokončno razrešen v Kolbekovo korist (NŠAL, *ŠAL-Ž, Ljubljana-Sv. Nikolaj*, f. 165a, *Ravbarjev beneficij*). Poleg ljubljanskega beneficija je imel Kolbek proštijo v Novem mestu – na tem položaju je izpričan v obdobju 1526–1557 – in bil arhidiakon za oglejski del Gorenjske in Dolenjske (F. M. Dolinar, *Prošti*, 22–24; F. Baraga, *Kapiteljski arhiv*, 132 sl.; NŠAL, *KAL, Spisi*, f. 199/18). Medtem ko naj bi bila na Kranjskem njegova še župnija Trebnje, se v zvezi s kraljem Ferdinandom oziroma Ferdinandovim podeljevanjem prebend na Dunaju hkrati navaja Kolbekovo mesto kantorja in kanonika pri Sv. Štefanu (G. Kress, *Pfründenverleihungen*, 184–185). Kot zanimivost velja omeniti, da je najti

Kolbekov vpis tudi v znameniti Turnirski knjigi Gašperja Lambergerja (D. Kos, *Turnirska knjiga*, 190).

KOROŠEC (Koroschitz) LENART

Župnijski vikar na Vrhniki, ki se 22. junija 1542 navaja kot pokojni. Tega dne zastavlja škof Kacijanar desetino kanoniku Mihaelu Hasiberju, varuhu Koroščevih dedičev, v zameno za posojeni denar (*NŠAL/L*, 1542 VI 22.; prim. biogram za Mihaela Hasiberja).

KOS (Khuss) JERNEJ

Doma je bil iz Kamnika. Kot diakon je dobil leta 1490 od oglejskega patriarha odpustno pismo (J. Parapat, *Doneski-Kamnik*, 137). V prvem semestru 1497 se je vpisal na dunajsko univerzo (MUW II, 1497/I A 84), leta 1506 pa je deloval kot vikar v Cerkljah na Gorenjskem (IMDK II, 35). To službo je opravljal še leta 1516, ko je bil navzoč pri izstavitvi nekega prodajnega pisma (*NŠAL, Pokorn, Vodice*). Pred 21. avgustom 1517 je postal vikar v Vodica (J. Novak, *Šmarna gora*, 137). »Gospoda /vikarja/ Jerneja iz Vodic« omenja tudi popis lovščine iz leta 1520 (*NŠAL, GG A, f. 14, »Wildrechnungen«, fol. 53v*). Umrl je pred 19. februarjem 1535, ko sta njegova dediča Lenart Kos in Marjeta por. Večko za pooblaščenca v zapuščinskem sporu imenovala Gregorja Schwarza, meščana v Kamniku (*NŠAL/L*, 1536 III 18. *Ljubljana*).

KRABAT (Krabatt) JURIJ

Glede na to, da je užival t. i. zgodnjikov beneficij v ljubljanski stolnici (prim. J. Veider, *Stara ljubljanska stolnica*, 70), bi utegnil izvirati iz družine, iz katere je bil Gašper Krabat (Hrovat), sodnik v Ljubljani v zadnjih dveh desetletjih 15. stoletja (V. Fabjančič, *Zgodovina*, 175 sl.; V. Fabjančič, *Sodniki in župani*, 112 sl.). Kot je razvidno iz pisma, ki so ga ljubljanske mestne oblasti poslale škofu Textorju 20. septembra 1555, je bil omenjeni beneficij v Jurijevih »rokah« vsaj v obdobju med avgustom 1545 in decembrom 1548; tedaj naj bi ga doletela smrt (*NŠAL, ŠAL-Ž, Ljubljana-Sv. Nikolaj, f. 165a, Zgodnjikov beneficij*).

KRABAT (Crobat) MIHAEL

Kranjčan (prim. J. Žontar, *Zgodovina mesta Kranja*, 113), leta 1493 naveden kot duhovni pomočnik v Kranju (IMDK III, 25).

KRAFT (Crafft, Khrafft) MOHOR

Verjetno v ožjem sorodstvu z Janezom Kraftom iz Gornjega Grada, omenjenim v listinah z dne 29. avgusta 1511 (*NŠAL/L, 1511 VIII 29.*) in 3. maja 1512 (F. Komatar, *Kranjski mestni arhiv II*, 21, št. 41). Ob vpisu na artistično fakulteto dunajske univerze leta 1509 se namreč označuje kot Gornjegrajčan (MUW II, 1509/I A 75). Na Dunaju si je Mohor v dveh letih, torej 1511, pridobil tudi bakalavreat (P. Simoniti, *Humanizem*, 251, št. 162; prim. *ARS/L - HHStA, Rep. II, 1539 X 3. Gornji Grad*). Je avtor geografske karte o potovanjih apostola Pavla, ki naj bi izšla v Zagrebu leta 1527 oziroma 1535; izpričuje Kraftov humanističen pristop k Svetemu pismu (P. Simoniti, *Humanizem*, 78, 80–82). Leta 1533 ni podpisal »reformacijsko obarvanega« kapiteljskega statuta – bodisi zato, ker tedaj še ni bil kanonik, bodisi zato, ker pri sprejemu statuta kot nerezidirajoči kanonik ni mogel ali pa celo ni želel sodelovati. Kdaj mu je bil podeljen ljubljanski kanonikat, ni znano; vemo le, da je leta 1539 nanj resigniral, ker ni hotel rezidirati v stolnem mestu. Njegovo kanoniško prebendo je dobil Mihael Hasiber, ki je Kraftu v zameno – in s soglasjem velesovskih dominikank – odstopil župnijo Šenčur pri Kranju (*ARS/L - HHStA, Rep. II, 1539 X 3. Gornji Grad; NŠAL, KAL, Spisi, f. 109/1; ARS/L - Velesovo, 1540 II 11. Gornji Grad*; prim. zgoraj biogram za Mihaela Hasiberja). Tudi tej župniji se je Kraft odpovedal, in sicer (že) pred 5. julijem 1543, ko ga je nasledil Tomaž Wolf (*ARS/L - Velesovo, 1543 VII 5. Velesovo*). Vse do svoje smrti v letu 1553 ali nekaj prej je očitno živel na Štajerskem, »razpet«, kot se zdi, med škofijskim dvorom v Gornjem Gradu in Planino pri Sevnici, kjer je bil župnijski vikar (I. Orožen, *Das Bisthum*, Bd. VI, 230; *NŠAL, ŠAL I, f. 40*). V vlogi gornjegrajskega oskrbnika oziroma škofovega komisarja je izpričan v letih 1529–1543 (*NŠAL, GG A, f. 14, »Botenregister«, fol. 37; NŠAL, GG A, f. 22, »Schaffer-Gesamtrechnungen« 1529, 1532; NŠAL, GG A, f. 25, »Rechnungen der Aemter« 1530; NŠAL, ŠAL, Škofje: Kacijanar (pisma), 18. junij 1540; ARS/L - Velesovo, 1543 VII 5. Velesovo*).

KRAJNIK (Krainick, Kreynich, Kreynek) HIERONIM

Iz Kranja, najbrž bližnji sorodnik kranjskega mestnega sodnika Jakoba Krajnika (F. Komatar, *Kranjski mestni arhiv II*, 25, št. 48; prim. F. Hutz, *Weiheregister des Lavanter Bischofs*, 220). Bil je eden od ustanoviteljev oltarnega beneficija sv. Katarine v kranjski župnijski cerkvi, sam umeščen na ta beneficij 28. junija 1518 (F. Komatar, *Kranjski mestni arhiv II*, 22, št. 43; prim. J. Žontar, *Zgodovina mesta Kranja*, 58). Dobrih šest let prej, 3. maja 1512, se

pojavlja kot priča pri izstavitvi vidimusa dveh listin: ustanovne in pa potrdilne listine za beneficij sv. Ane in sv. Uršule (F. Komatar, *Kranjski mestni arhiv II*, 21, št. 41). Za kaplana kostniške kaplanije v Kranju je bil prezentiran leta 1548 (F. Komatar, *Kranjski mestni arhiv II*, 28, št. 54); ta beneficij je ohranil do svoje smrti pred 23. aprilom 1553 (*NŠAL/L*, 1553 IV 23.).

KREUZER GREGOR

Ljubljanski dekan, 1521–1528 /1529/.

KRIŽNIČ (Krissnitsch) GREGOR

Ljubljanski stolni vikar, izpričan v obračunskem letu 1494/95 (*NŠAL*, *KAL*, *Urbarji*, št. 1, fol. 73).

KUPLENIK RUPERT

Ljubljanski prošt, 1547–1560.

LAMBERGER (Lamberg) GAŠPER

Po vsej verjetnosti iz boštanske veje pl. Lambergov (prim. ES, geslo *Lamberg*). Bil je namreč beneficiat, morda prvi, pri oltarju sv. Andreja v ljubljanski stolnici, ki sta ga dala leta 1481 postaviti brat škofa Žiga Gašper Lamberg z Boštanja in njegova žena Doroteja; leta 1483 je njun sin Friderik pri oltarju ustanovil beneficij (*NŠAL*, *KAL*, *Spisi*, f. 200/17; J. Veider, *Stara ljubljanska stolnica*, 72; prim. M. Žvanut, *Od viteza*, 116). Gašper je umrl v prvem desetletju 16. stoletja, vsekakor pred 7. oktobrom 1506 (*ARS/L*, 1506 X 7. *Gornji Grad*).

LANDSMAN (Lantsman) ŽIGA

V letih 1547–1549 vikar v Križah (*NŠAL*, *Pokorn*, *Križe*).

LATOMUS MATIJA

Ljubljanski prošt, 1562–1567.

LEBEN JANEZ

Leta 1511 omenjen kot kaplan ljubljanskega dekana /Štefana Klockerja/ (NŠAL, KAL, Spisi, f. 92/11; GZL VIII, 28).

LICHTENWALD ŽIGA

Ljubljanski kanonik, 16. novembra 1478 priča pri izstavitvi transsumpta treh listin, zadevajočih nemški viteški red v Ljubljani (G. von Pettenegg, *Urkunden*, 572, št. 2151).

LOTRIČ KRISTIJAN

V letih 1464–1485 navajan kot beneficiat pri oltarju sv. Jurija v župnijski cerkvi v Kranju (IMDK I, 12; GZL X, 81; F. Komatar, *Kranjski mestni arhiv II*, 10, št. 29).

MAČEK (Matzikh) GREGOR

Služboval je v Kranju, najverjetneje kot duhovni pomočnik. 20. julija 1505 se omenja v zvezi z neporavnanim dolgom dvema kranjskima meščanom. Zaradi tega dolga je dal oglejski arhidiakon za Gorenjsko Erazem Steirer zapečatiti vse njegovo imetje (IMDK II, 59).

MAGER ANDREJ

O Magrovem krajevnem in socialnem izvoru ter študijski poti nimamo podatkov. Le ugibamo lahko, ali je bil v sorodu z Magri, ki so od cesarja Friderika dalje prejeli v fevd neko posest na Koroškem (*ARS, Komisija za fevdne zadeve, šk. 21, leto 1569*). Kar zadeva cerkvene beneficije in službe, (starejša) literatura pravi, da je bil Mager po letu 1543 župnik in naddiakon v Ribnici ter kanonik v Novem mestu in Ljubljani (A. Skubic, *Zgodovina Ribnice*, 111; NŠAL, *Pokorn, Ribnica*; prim. J. W. Valvasor, *Die Ehre*, Buch VIII, 691). Vendar ostaja s pregledanimi viri prve roke potrjen le njegov ljubljanski kanonikat, ki ga je prejel leta 1539 (prim. A. Rijavec, *Glasbeno delo*, 17). Kot kanonik se v virih večkrat navaja: leta 1545, 1547 (ZAL, *Cod I/5, fol. 187v, 190*), 1548 (NŠAL, KAL, *Spisi, f. 138/16, 283/2*), 1551 (NŠAL, ŠAL-Ž, *Ljubljana-Sv. Nikolaj, f. 165a, Ravbarjev beneficij*), 1555 (NŠAL, KAL, *Spisi, f. 214/1*), 1558 (NŠAL, ŠAL, *Škofje: Textor*), nazadnje 1569 (regest listine 1569 IX 7. v NŠAL, KAL, *Spisi, f. 162/5*). Za časa škofa Textorja je bil Mager tudi

škofijski ekonom – izpričan v letih 1545–1548 (NŠAL, ŠAL, Škofje: *Textor*; NŠAL, GG A, f. 19, »Schaffheramts-Rechnungen«; NŠAL, ŠAL, Pfalz, f. 66) – in nato kapiteljski oskrbnik – 1550/51 (NŠAL, KAL, Spisi, f. 287, »Ausgaben«). Po smrti Nikolaja Škofiča je bil vsaj začasno generalni vikar škofije (ARS/L, 1561 VII 21. Ljubljana; prim. biogram za Nikolaja Škofiča). Namesto Filipa Straussa je okrog leta 1560 opravljal bogoslužne dolžnosti pri cerkvi sv. Krištofa in kapeli Matere Božje v ljubljanskem Gradišču (NŠAL, KAL, Spisi, f. 80/6); pri slednji je bil beneficiat še leta 1569 (NŠAL, KAL, Spisi, f. 162/5, fol. 76). Kdaj si je pridobil stolnični beneficij sv. Rešnjega Telesa, ne vemo. Ugotavljamo le, da je bil ta beneficij 24. oktobra 1571 nanovo podeljen in da se Mager ob tej priložnosti omenja kot pokojni (M. Smole, *Vicedomski urad*, 4. del, 402). Njegov odnos do reformacije iz pregledanega primarnega gradiva ni konkretnije razviden. Kljub temu Magrova domnevna naklonjenost protestantski reformaciji, nad katero naj bi se vsaj sprva navduševal (prim. A. Dimitz, *Geschichte Krains*, Teil II, 234; A. Skubic, *Zgodovina Ribnice*, 112), ni verjetna.

MANINGER (Maminger, Me(i)niger, Memminger) von Kirchberg JURIJ

Bržkone (poplemeniteni) sorodnik Janeza in Lenarta Mem(m)ingerja, dveh ljubljanskih meščanov po krajevnem izvoru iz Memmingena na Švabskem (M. Kos, *O izvoru*, 23; J. Mlinarič, *Kartuzija Bistra*, 180–181; prim. G. von Pette-negg, *Urkunden*, 627, št. 2396). Leta 1492 se v Ljubljani omenja tudi »cesarski vratar« Krištof Memynger (V. Fabjančič, *Sodniki in župani*, 113). Jurij je študiral na Dunaju po letu 1474 (MUW II, 1474/I A 19), na tamkajšnji artistski fakulteti leta 1476 dosegel bakalavreat in 1479 licenciat; nato je tam predaval vsaj do leta 1481 (P. Simoniti, *Humanizem*, 248, št. 79; 255, št. 18). 26. marca 1479 mu je škof Lamberg podelil špitalsko kaplanijo v Ljubljani, na katero je bilo Jurija – tedaj še klerika – prezentiralo mesto (GZL IX, 86; ARS/L, 1479 III 27. Ljubljana). 31. januarja 1491 je prevzel škofijo v Pičnu (C. Eubel, *Hierarchia catholica*, 272); kot pičenski škof je leta 1496 s posebnim soglasjem izvoljenega in potrjenega škofa Ravbarja podelil odpustke cerkvi sv. Nikolaja v Strahinju (NŠAL/L, 1496 V 19.). Da bi zaradi Ravbarjeve mladostnosti in odsotnosti upravljal duhovne zadeve ljubljanske škofije od 1488 ali 1493 do 1497 oziroma 1501 (K. Amon, *Die Bischöfe*, 200; P. Simoniti, *Humanizem*, 61, 66), ni gotovo (glej J. W. Valvasor, *Die Ehre*, Buch VIII, 660). Za leto 1492 je namreč izpričano delovanje generalnega vikarja Petra Knavra (NŠAL, ŠAL, *Vizitacije*, f. 2, št. 4; glej podpoglavje »Prikaz proštov«), ki bi utegnil to funkcijo opravljati do svoje smrti 5. februarja 1499 (prim. A. Gspan - J. Badalič, *Inkunabule*, 314, št. 138). Jurij je umrl leta 1501 (prim. Bischöfe, geslo *Maninger*,

von Kirchberg, Georg), kot pokojni pičenski škof pa se označuje tudi ob prezentaciji njegovega naslednika na špitalsko kaplanijo v Ljubljani istega leta (NŠAL, KAL, Spisi, f. 2/1). V zvezi z Jurijevim župnikovanjem v Starem trgu pri Ložu imamo na voljo le podatek, da ga je na župniji nasledil Jurij Slatkonja (IMDK III, 190).

MARTINI JULIJAN

Ljubljanski dekan, 1483 /do 1487/.

MARTINIČ (Martiniz) FLORIJA

Morda mlajši sorodnik meščana v Kamniku Martiniča (Martinicz), ključarja kamniške Marijine bratovščine v letih 1465–1466 (B. Otorepec, *Prebivalstvo*, 84). Samo z osebnim imenom se kot vikar v Podbrezjah omenja 7. oktobra 1494 (J. Höfler, *Gradivo. Radovljica in Kranj*, 237), s polnim imenom pa 13. marca 1502 (NŠAL, Pokorn, Podbrezje).

MATIJA IZ LOKE

Sin Jurija iz Loke, potrjen za župnika v Zasipu 31. maja 1496 (IMDK IV, 74). Glede na to, da srečujemo v virih kljub njunemu različnemu pomenu različici imena Matej in Matija za eno in isto osebo – tak je denimo primer Matija (Mateja) Wallicha – morebiti identičen z zasipskim dušnim pastirjem in doktorjem svetega pisma Matejem, omenjenim leta 1518 (glej ustrezni biogram zgoraj).

MERTLIC (Mertliz) LENART

Rodil se je v Kamniku okrog leta 1490 in je najprej študiral na dunajski univerzi, na katero se je vpisal leta 1508 (MUW II, 1508/I A 129; prim. SBL, geslo *Mertlic, Lenart*). V letih 1515–1516 ga je lavantinski škof Lenart Peurl posvetil v akolita, subdiakona in diakona (F. Hutz, *Weiherregister des Lavanter Bischofs*, 115, št. 2174; 119, št. 2271; 122, št. 2364). Kdaj in kje naj bi doktoriral iz civilnega in kanonskega prava, nam ni uspelo ugotoviti. Kot »doktor« se Mertlic v virih prvič pojavi 7. junija 1529 (NŠAL, GG A, f. 25, »Schaffteramtsrechnung« 1528, fol. 239), z akademskim nazivom »doktor obojega prava« pa se omenja v najmanj dveh virih z začetka štiridesetih let 16. stoletja (NŠAL/L, 1541 IV 28. Ljubljana; NŠAL, ŠAL-Ž, Ljubljana-Sv. Nikolaj, f. 165a, Ravbarjev beneficij, 1542 VIII 28.; prim. SBL, geslo *Mertlic, Lenart*). Medtem ko je imel ljubljanski kanonikat najverjetneje že leta 1529 – o tem bi

pričala njegova navzočnost pri gornjegrajskih obračunih (NŠAL, GG A, f. 25, »Schaffferamtsrechnung« 1528, fol. 239), ga je na mesto generalnega vikarja, tako se zdi, postavil ob svojem imenovanju škof Kacijanar (NŠAL, KAL, Spisi, f. 56/33). Po Textorjevem prihodu na škofijski sedež je Mertlic to službo obdržal, z razsodbo na ljubljanskem procesu leta 1547 pa je vse svoje prebende oziroma službe izgubil. Nedolgo zatem je po daljši bolezni tudi umrl (spomladi 1548?).

METZ (?)

Župnik v Zasipu leta 1461 (F. Gornik, *Zgodovina blejske župnije*, 87).

MIHAEL IZ KAMNIKA (von Stein, Kamniški?)

Morda iz družine Kamniških, katere predstavnika sta se leta 1446 udeležila posveta deželanov treh dežel v Fürstenfeldu oziroma Radgoni (M. Žvanut, *Od viteza*, 20); člane omenjene družine beležimo še ob koncu 15. stoletja (B. Otorepec, *Prebivalstvo*, 68, 72). Mihael sodi med prve ljubljanske kanonike (prim. I. Orožen, *Das Bisthum*, Bd. IIa, 207) in je ob Lenartu Sepacherju, župniku v Vodica, edini kanonik, za katerega vemo, kje je župnikoval neposredno pred (in po) ustanovitvi škofije oziroma kapitlja. Bil je župnik v Naklem in se na tem položaju kot Mihael iz Naklega omenja v letih 1467, 1478 ter 1483 (NŠAL, KAL, Spisi, f. 198/1; I. Orožen, *Das Bisthum*, Bd. VI, 227; ARS/L - *Velesovo*, 1478 VI 2.; F. Komatar, *Kranjski mestni arhiv II*, 5, št. 26; ARS/L, 1483 IX 16.). Pri bratovščini sv. Rešnjega Telesa v Kranju, ki je dobila stalnega kaplana leta 1445 (J. Žontar, *Zgodovina mesta Kranja*, 55–56), je opravljal tudi službo ključarja (F. Komatar, *Kranjski mestni arhiv II*, 5, št. 26; ARS/L, 1483 IX 16.). Da se je pisal Kumer, »Chumher« (J. Parapat, *Letopis mesta Kranjskega*, 103; A. Koblar, *Zgodovina Nakelske fare*, 74; J. Gruden, *Cerkvene razmere*, 79, op. 1; PAM, *Slekovec, Kartoteka*), v pregledanih virih ni sledu; verjetno gre za napačno razumevanje besede kanonik, »thum(b)her(r)«. Kanonikatu v Ljubljani se je Mihael odpovedal 28. avgusta 1487, in sicer v zameno za kaplanijo v ljubljanskem Gradišču (I. Tomaschek, *Urkunden-Regesten*, 60, št. 55 – »Nackl« beri kot »de Nack(e)l«, iz Naklega).

MIHAEL IZ SEVNICE (de Lichtenwald)

Duhovni pomočnik v Radovljici, omenjen leta 1465 (insert listine 1465 XII 20. v NŠAL/L, 1483 IV 17.).

MIHAEL Z IGA (von/de Igg)

Sodeč po vpisih v računski knjigi upravitelja gospodstva Turjak Hansa Mor-daxa, nanašajočih se na izplačila duhovnikom več dolejskih in notranjskih župnij po letu 1510, si je Mihael krajevni pridevek »z Iga« pridobil kot župnik oziroma župnijski vikar na Igu. Za vsoto, izplačano »doktorju z Iga« (Doctor von Igg), stoji namreč izplačilo dvema iškima duhovnima pomočnikoma (ARS, Urbarji, 46u, fol. 26; prim. M. Preinfalk, *Zemljiško gospodstvo Turjak*, 26). O Mihaelovem socialnem izvoru po drugi strani ne vemo nič določnega. Gotovo je le to, da ga ni enačiti z (laikom) Mihaelom pl. Iggerjem z Volčjega Potoka (ARS/L, 1506 II 4.; M. Smole, *Graščine*, 536). Obravnavani duhovnik Mihael je promoviral iz cerkvenega prava na univerzi v Padovi, in sicer 5. decembra 1499 (P. Simoniti, *Humanizem*, 122, op. 46). Že leta 1495, ko mu je bila podeljena župnija v Dobu, pa se označuje tudi kot »magister in artibus« (NŠAL/L, 1495 X 9. Rim). Notica ob omenjeni promociji v Padovi ga temu ustrezno imenuje »artium doctor« (P. Simoniti, *Humanizem*, 122, op. 46), vendar nam ni uspelo dognati, kje si je bil Mihael pridobil ta naslov. Poleg dobske župnije, na katero ga je 9. oktobra 1495 potrdil papež Aleksander VI. (NŠAL/L, 1495 X 9. Rim), je imel vsaj od leta 1498 ljubljanski kanonikat (prim. NŠAL, KAL, Urbarji, št. 1, 120 sl.; A. Koblar, *Stari urbar*, 142) – morda kanonikat *ad baculum* po smrti Jurija Kislekerja (prim. P. Simoniti, *Humanizem*, 66, op. 34). Inkorporacija Doba menzi ljubljanskega kapitlja, do katere je prišlo leta 1518, se je prek Mihaela tako pripravljala že dobro desetletje prej; še pred prejemom župnije Dob je Mihael v imenu škofa Ravbarja opravil denimo vizitacijo liminum (prepis listine 1495 IX 19. v NŠAL, *Zapuščine: Premrou Miroslav*, f. 202). Kmalu po vstopu v kapitelj so si ga kanoniki izbrali za svojega prokuratorja (NŠAL, KAL, Urbarji, št. 1, 177), leta 1511 in 1517 pa je Mihael izpričan tudi v vlogi generalnega vikarja škofije (NŠAL, KAL, Spisi, f. 162/5, fol. 63; ARS/L, 1517 VIII 7.; NŠAL, GG A, f. 17, »Registratursbuch« 1535, fol. 31v). Smrt »doktorja Mihaela«, ki naj bi znal vse, česar se je dotaknil, spremeniti v denar, je škofu Ravbarju naznanil dekan Štefan Klocker 15. aprila 1519 (NŠAL, KAL, Spisi, f. 63/35). Zmotno je potemtakem navajanje, da je bil Mihael z Iga ljubljanski dekan (prim. M. Verbič, *Deželnozborski spisi I*, 107, op. 3; podpoglavje »Prikaz dekanov«).

MISSL LUKA

Kaplan beneficija zgodnje maše v ljubljanski stolnici ob koncu štiridesetih let 16. stoletja (NŠAL, ŠAL-Ž, *Ljubljana-Sv. Nikolaj*, f. 165a, *Zgodnjikov bene-*

ficij; ZAL, *Cod I/7 -1548*, fol. 80v, 86v). Leta 1550/51 se imenuje tudi zgodnjik in (stolni) levit (NŠAL, KAL, *Spisi*, f. 287, »Ausgaben«, fol. 2v, 4–5). Umrli je pred septembrom 1555, ko naj bi si navedeno kaplanijo uzurpiral Nikolaj Škofič (glej biogram za Nikolaja Škofiča).

MOČNIK (Modznick, Motzschnegk) FELICIJAN

»Kranjec«, točneje Ljubljančan, leta 1539 imatrikuliran na dunajsko univerzo (MUW III, 1539/I A 14; prim. GZL VI, fol. 268). 6. januarja 1548, ko proda svojo njivo v pomirju Novega mesta, se označuje kot duhovni pomočnik v Mirni Peči (F. Baraga, *Kapiteljski arhiv*, 142, št. 251). Beneficij sv. Jurija v ljubljanski stolnici, nad katerim je imelo patronat mesto, mu je bil podeljen 25. avgusta 1551 (NŠAL/L, 1551 VIII 25. *Ljubljana*; prim. J. W. Valvasor, *Die Ehre*, Buch VIII, 760). Obenem je bil vikar stolne cerkve (NŠAL, KAL, *Spisi*, f. 287, »Ausgaben«, fol. 2, 3v–5v).

MOHOR Z LANIŠČA

Ljubljanski dekan, 1472–1479 /od 1469/.

MONTAGNANA POLIDOR

Ljubljanski prošt, 1561 /1560–1562/.

MOŽINA (Mosina) MARTIN

Vrez na južni steni ladje pri cerkvi sv. Janeza ob Bohinjskem jezeru ga beleži kot diakona oglejske škofije v letu 1449 (J. Gruden - J. Dostal, *Cerkev sv. Janeza*, 131, op. 8.). Ko je ob ustanovitvi bratovščine sv. Trojice v Radovljici leta 1469 postal njen član, je župnikoval v Zasipu (NŠAL, ŽA, *Radovljica*, *Spisi*, f. 6/30; J. Lavtižar, *Zgodovina župnij*, 24). Zasipski župniji, na kateri naj bi služboval že leta 1465 (J. Gruden, *Cerkvene razmere*, 55, op. 2), se je odpovedal pred 31. majem 1496 (IMDK IV, 74) – po vsej verjetnosti zaradi starosti.

MULAVIČ? SEBASTIJAN

Župnijski vikar v Šmartnem pod Šmarno goro pred 28. januarjem 1562, ko dobi župnijo Urban Kočevar (NŠAL, *Pokorn, Šmartno pod Šmarno goro*).

NISKHER BOLTEŽAR

Leta 1465 duhovni pomočnik v Radovljici (insert listine 1465 XII 20. v *NŠAL/L*, 1483 IV 17.).

NOŽICA (Nositza) KRIŠTOF

Ljubljanski kanonik od jesenskih kvater 1494 do vključno poletnih kvater 1499 (*NŠAL, KAL, Urbarji*, št. 1, fol. 72, 76, 79; /str./ 110, 124).

OBERSTEIN PAVEL

Sin meščana in trgovca iz Radovljice Mihaela Obersteina (P. Simoniti, *Humanizem*, 185). Najprej je študiral na Dunaju, kjer si je dve leti po vpisu na artistično fakulteto (MUW II, 1501/I A 48) pridobil bakalavreat, leta 1505 pa še licenciat (P. Simoniti, *Humanizem*, 251, št. 154; 256, št. 256, št. 28). Potem ko je na Dunaju kako leto in pol predaval retoriko in stilistiko ter glasbeno teorijo, je nadaljeval študij v Italiji, in sicer v Bologni in v Ferrari; tam je leta 1512 doktoriral iz obojega prava (P. Simoniti, *Humanizem*, 186). Nato se je uveljavil kot tajnik in diplomat na dvoru kralja Maksimilijana, in kot nagrado za razne zasluge prejel plemstvo ter razne cerkvene beneficije. Od leta 1516 je bil prošt pri Sv. Štefanu na Dunaju in hkrati kancler dunajske univerze, več prebend pa je užival tudi na Kranjskem (prav tam, 187–188). Kar zadeva njegov ljubljanski kanonikat (*ARS*, 148r: P. Puzel, *Idiographia*, 98), je potrebno poudariti, da v Ljubljani zagotovo ni rezidiral (prim. *NŠAL, KAL, Urbarji*, št. 1, 177 sl.) in da je bil najbrž tu le »canonicus supernumerarius«. Na rodno Kranjsko in kranjske sorojake, s katerimi je ostal povezan vse do smrti leta 1544, je utegnil vplivati predvsem s svojim širokim humanističnim znanjem in protireformacijskimi pogledi (prim. P. Simoniti, *Humanizem*, 187 sl.).

OPERTA MATIJA

Glede na to, da je bil leta 1468 za enega od kaplanov bratovščine sv. Trojice v Novem mestu izvoljen neki Janez Operta (F. Baraga, *Kapiteljski arhiv*, 85, št. 97), prevajamo krajevni pridevek »de Nova Civitate« pri Matiju – vpisanem na dunajsko univerzo leta 1469 (MUW II, 1469/I A 96) – kot Novo mesto. Od konca sedemdesetih let 15. stoletja dalje je imel Matija, dvorni kaplan cesarja Friderika, župnijo v Kranju (J. Žontar, *Zgodovina mesta Kranja*, 66, 69). Kot »plebanus Crainburgensis« je 5. februarja 1484 doktoriral iz cerkvenega prava v

Padovi (P. Simoniti, *Humanizem*, 122). V naslednjih letih, od okrog 1485 do 1491 in najpozneje po letu 1508, je bil arhidiakon za oglejski del Gorenjske (J. Gruden, *Cerkvene razmere*, 76; *NŠAL/L*, 1508 IV 8.). V pregledanih virih in literaturi se pogosto navaja, še največkrat v zvezi s Kranjem (J. Parapat, *Letopis mesta Kranjskega*, 102 sl.; *IMDK I*, 12; II, 58–59; III, 25; F. Komatar, *Kranjski mestni arhiv II*, 16, št. 35; P. Santonino, *Popotni dnevniki*, 41; *NŠAL, KAL, Spisi*, f. 50/13; J. Gruden, *Cerkvene razmere*, 143–144; J. Žontar, *Zgodovina mesta Kranja*, 70, 174). Po Matijeви smrti leta 1511 sta v imenu škofa Ravbarja kranjsko župnijo prevzela Andrej /Cibavit/ in Avguštin Prygl (*NŠAL, ŠAL I*, f. 13/2; prim. *NŠAL, KAL, Spisi*, f. 111/1; *ZZ II* (1889), št. 5, 69–70).

ORTNER (Ottner) NIKOLAJ

Duhovnik olomouške škofije (*NŠAL/L*, 1464 VIII 21. *Gornji Grad*) in magister svobodnih umetnosti, ki je v letih 1465–1467 namesto odsotnega prošta Lenarta Jamnizerja upravljal proštijo v Ljubljani in župnijo v Radovljici. Tudi sam je bil ljubljanski kanonik (insert listine 1465 XII 20. v *NŠAL/L*, 1483 IV 17.; M. Smole, *Vicedomski urad*, 6. del, 316; *NŠAL/L*, 1466 I 31. *Ljubljana*; *NŠAL, KAL, Spisi*, f. 198/1) in se kot tak nazadnje navaja ob ustanovitvi oziroma včlanitvi v bratovščino sv. Trojice v Radovljici leta 1469 (*NŠAL, ŽA, Radovljica, Spisi*, f. 6/30). O tem, da bi mogel naslediti Jamnizerja, glej podpoglavje »Prikaz proštov«.

OSEDIA (Oseglov?) JAKOB

V prvi polovici osemdesetih let 15. stoletja omenjen kot kaplan v Kranju (*IMDK II*, 59).

PEČAHER (Petschacher) MATEJ

Bržčas iz družine kamniških meščanov oziroma trgovcev ter imetnikov graščine Zgornje Perovo, morebiti sin Boltežarja ali pa Ahaca Pečaherja (prim. SBL, geslo *Petschacher*; ES, geslo *Petschacher*; B. Otorepec, *Prebivalstvo*, 92; F. Gestrin, *Trgovsko prometni položaj*, 48; F. Gestrin, *Slovenske dežele*, 203; M. Žvanut, *Od viteza*, 20, 25; M. Smole, *Graščine*, 571). Študiral je na univerzi na Dunaju, kamor se je vpisal v letnem semestru leta 1504 (*MUW II* 1504/I A 101). Leta 1522 se omenja med duhovniki gornjegrajskega kolegija (*NŠAL, GG A*, f. 21, »*Schaffer-Gesamtrechnung*«, fol. 4v), leta 1526 kot duhovni pomočnik pri župnijski cerkvi sv. Petra v Ljubljani (A. Koblar, *Kranjske cerkvene drago-*

cenosti, 78). Morda istoveten z Matejem Pečaherjem, ki ga beleži neki nedatirani seznam župnikov in kaplanov v Ihanu (M. Smole, *Vicedomski urad*, 3. del, 33).

PETEK (*Petichg*) ANTON

Leta 1505 duhovni pomočnik v Kranju (IMDK II, 59).

PETERLIN PETER

V starejših pregledih članov ljubljanskega stolnega kapitlja naveden kot kanonik *ad baculum*; ta kanonikat naj bi imel od leta 1530 ali 1540 pa vse do leta 1570 (*NŠAL*, *Kulavic*, *Zapiski I*, 9; *II*, 51), kar pa ni verjetno. Leta 1547 je namreč v Trstu aretiran zaradi protestantskih pogledov in P. Paschini ga v tej zvezi označuje kot (navadnega) duhovnika z nadimkom Šepavec – »prete Pietro Peterlin detto lo Zoppo« (P. Paschini, *Eresia*, 26–27; prim. zgoraj podpoglavje »Kanoniki in (protestantska) reformacija«). Da je bil Tržičan, je razvidno iz matrik dunajske univerze, kamor se je Peterlin imatrikuliral leta 1519 (MUW III, 1519/I A 62).

PILDHAUER (*Pildhauer*) PAVEL

V letih 1460–1478 kaplan cerkve sv. Klemenca in Fridolina v Ljubljani (J. Mlinarič, *Kartuzija Bistra*, 131; GZL VI/49; prim. J. Intihar Ferjan, *Ljubljanska kiparska delavnica*, 182). Ob prezentaciji na omenjeni beneficiji se imenuje vodja šole v Celju (*NŠAL/L*, 1460 I 23. *Ljubljana*).

PILEATOR JANEZ

Zakonski sin Štefana iz Kranja. 18. marca 1517 ga kranjski sodnik in mestni svet prezentirata ljubljanskemu škofu za kaplana sv. Ane in sv. Uršule v župniji cerkvi sv. Kancijana (*NŠAL*, *KAL*, *Spisi*, f. 78/23).

PILPACH (*Bilpach*) ANTON

Po vpisnicah univerze na Dunaju sodeč je bil po krajevnem izvoru Ljubljančan. Na dunajsko univerzo se je vpisal v prvem semestru leta 1526 (MUW III, 1526/I A 14). Ljubljanski kanonikat je dobil pred Nikolajem Škofičem, domnevno leta 1547 ali nekaj prej (prim. *NŠAL*, *KAL*, *Spisi*, f. 287, »*Ausgaben*«, 1550/51). 8. maja 1549 se omenja kot škofijski oskrbnik v Ljubljani (*NŠAL*, *GG A*, f. 59, »*Kastenrechnungen*«, fol. 228v), 31. avgusta in 27. oktobra 1551 pa nastopa v vlogi ljubljanskega kanonika (*NŠAL*, *KAL*, *Spisi*,

f. 275/1, urbar župnije Svibno 1549–1552 (1553), fol. 22; NŠAL, ŠAL-Ž, Ljubljana-Sv. Nikolaj, f. 165a, Ravbarjev beneficij). Da bi bil istoveten z Antonom, ki je leta 1557 prejel v zakup župnijo Kranj (NŠAL, ŠAL I, f. 13/6), ni gotovo. Zapis na notranji naslovnici urbarja svibenske župnije za čas 1560–1570 (1573) nam po drugi strani pove, da je bil Pilpach obenem vikar na Svibnem (NŠAL, KAL, Spisi, f. 275/1; J. W. Valvasor, *Die Ehre*, Buch VIII, 801). To je verjetno tudi razlog, da ga med (rezidirajočimi) kanoniki v letu 1560/61 ni zaslediti (glej NŠAL, KAL, Spisi, f. 287, »Ausgaben«, fol. 7).

PINNGKHER (Pinckher) ALEKS

Kot duhovnik je deloval v Kranju (prim. NŠAL/L, 1533 XII 31; NŠAL, KAL, Spisi, f. 162/5, fol. 69v.). 24. oktobra 1549 ga srečamo v vlogi kaplana pri oltarju sv. Sebastijana na Pungрту in ključarja bratovščine sv. Rešnjega Telesa (NŠAL, ŽA, Kranj, Spisi, f. 1; prim. ARS, *Ograjno sodišče za Kranjsko, Protokoli*, št. 6 (1555–1560), 31. julij 1557). Kot beneficiat omenjene bratovščine, omenjen na primer v protokolu kranjskega ograjnega sodišča 29. avgusta 1559 (prav tam, 29. avgust 1559), se pojavi še 17. septembra 1571; s tega mesta ga odstavijo meščani (NŠAL, KAL, Spisi, f. 207/12).

PISANIC (Pissanitz) MATEJ

Bil je Štajerc (Styrus), doma s Planine pri Sevnici. Ob vpisu na dunajsko univerzo leta 1554 ni plačal takse, zaradi česar se označuje z izrazom »pauper« (MUW III, 1554/I A 15; J. Gruden, *Doneski*, 132). Kot »svetni duhovnik in duhovni pomočnik« se beleži 18. oktobra 1558, ko je služboval v Šmartinu pri Kranju (NŠAL, KAL, Spisi, f. 137/16). To župnijo je sicer prevzel že za škofa Textorja (NŠAL, KAL, Spisi, f. 137/11), vendar ga je škof kmalu odstavil, zaradi česar je Pisanic škofa tožil pred ograjnim sodiščem (ARS, *Ograjno sodišče za Kranjsko, Protokoli*, št. 6 (1555–1560), 18. februar 1558). Textorjeva smrt 30. marca 1558 je Pisanicu očitno omogočila, da je šmartinsko župnijo upravljal kot vikar še vsaj do začetka sedemdesetih let 16. stoletja (prim. prav tam, 11. april 1559; ARS, *Vic. a.*, šk. 372, *Protokoli vic. sodišča*, št. 2 (1560–1562), 130, 274), ob koncu šestdesetih let tudi vikar v Kranju (F. Komatar, *Kranjski mestni arhiv II*, 28, št. 55; J. Žontar, *Zgodovina mesta Kranja*, 169, 184). 4. oktobra 1575 ga zasledimo v vlogi vikarja v Dobu (S. Stražar, *Župnija Dob*, 198–199), na tem mestu pa je bil vsaj še leta 1581 (J. Gruden, *Doneski*, 132). Njegov vpis je opaziti tudi v Turnirski knjigi Gašperja Lambergerja (še neidentificiran v D. Kos, *Turnirska knjiga*, 194).

PITSCH LENART

Dunajske univerzitetne matrike beležijo njegov vpis na univerzo v zimskem semestru leta 1457; kot kraj, od koder je Pitsch izhajal, pa se navaja »Kranjska« (MUW II, 1457/II A 14). 20. decembra 1465 se Pitsch pojavi v Radovljici, in sicer kot priča in duhovni pomočnik radovljiške cerkve (insert listine 1465 XII 20. v *NŠAL/L*, 1483 IV 17.).

PODEN NIKOLAJ

Ljubljanski dekan, 1499–1507.

POTZI (Potczi, Potetzi?) SIMON

Morebiti v bližnjem sorodstvu s Pavlom Potetzijem, leta 1508 izpričanim članom bratovščine sv. Krištofa v Ljubljani (*NŠAL*, *KAL*, *Spisi*, f. 92/11; *GZL* VIII, 40). V postnih in poletnih kvatrah leta 1500 prejme plačilo kot vikar ljubljanske stolne cerkve (*NŠAL*, *KAL*, *Urbarji*, št. 1, 147–148).

PRAUNSPERGER JURIJ

Najverjetneje sin trgovca, sodnika in župana v Ljubljani Lenarta Praunspengerja ter brat Žiga in Viljema Praunspengerja, vicedoma Kranjske (*ARS*, *Gr. a.*, I *Dol*, f. 119, *rodovnik družine Praunspenger*; *ES*, geslo *Praunspenger*; *F. Gestrin*, *Slovenske dežele*, 170–171, 214). Kje se je šolal, ni znano (prim. MUW II, 1516/I A 81). V vlogi ljubljanskega kanonika se pojavlja v letih 1505–1534 (*NŠAL*, *KAL*, *Urbarji*, št. 1, 177, 194; *NŠAL*, *ŠAL*, *Razno*, f. 4/21). Službo kapiteljskega prokuratorja je opravljal leta 1514/15 (*NŠAL*, *KAL*, *Urbarji*, št. 1, 188). Leta 1530 se omenja kot izvršitelj oporoke duhovnika Jerneja Slavoniča, ustanovitelja mašne ustanove pri oltarju sv. Trojice v ljubljanski stolnici (*NŠAL/L*, 1530 IX 25. *Ljubljana*). Jurij naj bi napisal spis z naslovom »Diurnum divini amoris«, umrl pa naj bi leta 1553 (V. Steska, *Dolničarjeva »Bibliotheca Labacensis publica«*, 162). Da je bil ljubljanski dekan (*NŠAL*, *Schönleben/Dolničar*), ne drži (prim. podpoglavje »Prikaz dekanov«).

PROSEN (Prossen) ANDREJ

Vikar v Šentvidu pri Ljubljani, izpričan z osebnim imenom v letih 1512, 1513 in 1520 (A. Koblar, *Stari urbar*, 142; *NŠAL*, *Pokorn*, *Šentvid nad Ljub-*

ljano; NŠAL, KAL, Urbarji, št. 1, 181; NŠAL, GG A, f. 14, »Wildrechnungen«, fol. 51v; prim. I. Kogovšek - M. Kregar, *Župnija Št. Vid*, 5, 53). Ohranila se je njegova oporoka z dne 1. novembra 1534, s katero voli svoji hčeri Suzani enako doto, kakor jo dobijo otroci njegove dekle Jere; le-tej zaradi njene trinajstletne službe zapušča hišo in domec (ARS, Test. I, Lit. P, No. 1).

PUCH (Puech) MATIJA

Ljubljanski stolni vikar in pozneje kanonik, identičen prej ko ne z Matijem Puechom s Hmeljnika, vpisanim na univerzo na Dunaju v letnem semestru 1459 (MUW II, 1459/I A 77). Svoj delež kapiteljskih dohodkov je dobival vsaj od leta 1494 dalje, in sicer najprej kot vikar (NŠAL, KAL, Urbarji, št. 1, fol. 73, 77, 80, /str./ 112, 124, 145–148, 170). Na kanonikat je bil formalno potrjen 10. februarja 1499 (A. Gspan - J. Badalič, *Inkunabule*, 314–315, št. 377; ne povsem točno A. Koblar, *Stari urbar*, 142).

RELLINGER (Rillinger) MIHAEL

Župnijski vikar v Sori, ki je ob nastopu svoje službe jeseni 1552 obljubil, da bo pozidal oziroma obnovil tamkajšnje župnijske zgradbe. Na podlagi izjave tedanjega vetrinjskega opata z dne 20. oktobra 1552 bi mogli sklepati, da je imel Mihael otroke, saj se je opat zaradi Mihaelove obljube zavezal primakniti 20 renskih goldinarjev »beruerts herren pharrers khinden oder wenn er sein verlassen guetl vergunt« (NŠAL, ŠAL I, f. 22/2). Za drugo polovico petdesetih let 16. stoletja je izpričana Rellingerjeva tožba proti oskrbniku v Goričanah Marku Textorju pred kranjskim ograjnim sodiščem (ARS, *Ograjno sodišče za Kranjsko*, *Protokoli*, št. 6 (1555–1560)). Sorski župnik Mihael Rellinger je umrl pred 14. avgustom 1567, ko je župnijo prevzel Lovrenc Rozman (NŠAL, ŠAL I, f. 22/3; A. Koblar, *Zgodovina Sorske fare*, 81).

RENDL (Rendel?) ROBERT

Dvorni kaplan kralja Ferdinanda in beneficiat Matere Božje v Lescah leta 1530, očitno predvsem uživalec dohodkov od omenjenega beneficija (NŠAL, *Pokorn, Lesce*).

RETTTER PAVEL

Magister in artibus, v začetku šestdesetih let 15. stoletja špitalski kaplan v Ljubljani (NŠAL/L, 1460 I 23. *Ljubljana*; prim. J. Mlinarič, *Kartuzija Bistra*,

131), jeseni leta 1464 naveden kot pokojni (*ARS/L, 1464 X 19. Ljubljana*; prim. *ARS/L, 1465 VI 21. Ljubljana*).

ROHITZER (Rochitscher) KLEMEN

Altist Ferdinandove dvorne kapele na Dunaju, v Ljubljani »canonicus supernumerarius« v letih 1530–1539 (A. Rijavec, *Glasbeno delo*, 17).

ROKAVEC (Rokhavez, Rokhautz) GAŠPER

Po vsej verjetnosti doma iz Kranja ali okolice (prim. *NŠAL, KAL, Spisi, f. 137/17*). Kronološko vzeto izvemo za Gašperja najprej v zapisniku z zaslišanja prič na procesu zoper protestantske pridigarje v Ljubljani 5. oktobra 1547. Krivoverstva je bil osumljen kot vikar ljubljanske stolne cerkve – očitno je na tem mestu nasledil Trubarja, ki je bil malo pred tem odšel v Šentjernej (prim. *ZAL, Cod I/6 -1547, fol. 47*). Po izpovedi neke anonimne priče je o Devici Mariji pridigal, da nima večjega dostojanstva ali zaslužnja kakor njena lastna in vse druge matere (P. Hitzinger, *Beiträge*, 4). Ob obtožbi se je Rokavec umaknil na Gorenjsko. Tako se leta 1557 beleži kot vikar v Šenčurju pri Kranju, leta 1558 pa kot duhovni pomočnik v Cerkljah in nekdanji šenčurski vikar, ki ga pred kranjskim ograjnim sodiščem tožijo Šenčurjani (*ARS, Ograjno sodišče za Kranjsko, Protokoli, št. 6 (1555–1560)*). Manj težav je imel Rokavec očitno v Kranju, kjer je dobil mesto pridigarja v cerkvi sv. Rožnega venca in sta mu po prevladi protestantov v kranjskem mestnem svetu v petdesetih letih 16. stoletja pripadla beneficij sv. Katarine v župnijski cerkvi in špitalska kaplanija (J. Žontar, *Zgodovina mesta Kranja*, 175–177; T. Elze, *Die evangelischen Prediger*, 187). Kot se je pritoževal škof Seebach, je Rokavec tam nastopal proti »vsem, že dolgo uveljavljenim krščanskim cerkvenim obredom, proti maši pa tudi papeški svetosti, kraljevemu veličanstvu in škofu« (prim. *NŠAL, ŠAL I, f. 16/3, 16/8, 16/13, 16/14*). Goreči predikant mesta Kranja je umrl v letu 1565 (prim. J. Žontar, *Zgodovina mesta Kranja*, 177–180; SBL, geslo *Rokavec, Gašper*).

RUTZE (Rucze, Rütze) GAŠPER

Iz Kranja ali okolice. Leta 1445 se je vpisal na dunajsko univerzo (MUW I, 1445/I A 35), leta 1479 pa ga srečamo v domačem mestu, kjer je, kot kaže, pomagal v dušnem pastirstvu (IMDK I, 12). V zvezi s priimkom Rutze naj bolj kot zanimivost navedemo podatek, da je ta priimek proti koncu 16. stoletja nosil kamniški trgovec Janž (F. Gestrin, *Trgovsko prometni položaj*, 49).

SCHENTI (Schenttag?) PAVEL

Leta 1487 duhovni pomočnik v Loki (IMDK III, 185), po 1488 vikar – namestnik v Dobu (NŠAL, *Pokorn, Dob*; prim. NŠAL, *Pokorn, Stara Loka*).

SCHERER (Schörer) JAKOB

Sin Jurija Schererja iz Radovljice, ki mu je lavantinski škof Lenart Peurl 5. junija 1512 podelil akolitat (F. Hutz, *Weiherregister des Lavanter Bischofs*, 65, št. 1073). Tisti čas je študiral na Dunaju, o čemer pričata vpis na tamkajšnjo univerzo v zimskem semestru 1511/12 (MUW II, 1511/II A 33) in oznaka »scholaris« ob prejemu akolitata (glej ustrezni navedek zgoraj). Jeseni 1547, ko je v Ljubljani nastopil kot priča na procesu zoper krivoverstva osumljene pridigarje, je župnikoval v Gornjem Gradu (P. Hitzinger, *Beiträge*, 4; prim. I. Orožen, *Das Bisthum*, Bd. V, 541). Leta 1548 je zamenjal dotedanjega vikarja v Kranju Ambroža Vošnjaka (NŠAL, *ŠAL I*, f. 11/9; prim. NŠAL, *GG A*, f. 12, »Ausstandregister« 1547, fol. 9) in službo kranjskega vikarja opravljal vsaj še leta 1549 (NŠAL, *KAL, Spisi*, f. 137/12; prim. J. Žontar, *Zgodovina mesta Kranja*, 176). V letu 1551 se pojavi na položaju ljubljanskega kanonika (NŠAL, *ŠAL-Ž, Ljubljana-Sv. Nikolaj*, f. 165a, *Ravbarjev beneficij*). Iz nekega mlajšega poročila z datumom 7. januar 1611 izvemo, da je bil Scherer poleg nekaterih drugih kanonikov pogosto oziroma dlje časa bolan, a je kljub odsotnosti prejemal neokrnjene dohodke (NŠAL, *KAL, Spisi*, f. 142/15). Leta 1555 mu je bila dodeljena kaplanija sv. Jurija na Ljubljanskem gradu (NŠAL/L, 1555 VIII 24. *Augsburg*; M. Smole, *Vicedomski urad*, 4. del, 21; prim. NŠAL, *Pokorn, Kranj*).

SCHNATTERGANS ANDREJ

Vikar v Križah v obdobju med letoma 1532 in 1541. Istovetnost s soime-njakom, prezentiranim na župnijo Sv. Marjete na Muti dne 10. marca 1544, je precej verjetna (prim. NŠAL, *Pokorn, Križe*; I. Orožen, *Das Bisthum*, Bd. I, 119).

SCHWÄR LUKA

Po mašniškem posvečenju leta 1556 sedem let vikar v Radovljici, zatem župnijski vikar v Gorjah, kjer se z njim srečamo še leta 1571 (NŠAL, *KAL, Spisi*, f. 21/1, fol. 7). Njegova starejša sorodnika bi morda lahko bila Volbenk Schwär, deželni pisar v dvajsetih in upravitelj vicedomskega urada na Kranjskem v štiridesetih letih 16. stoletja (prim. G. von Pettenegg, *Urkunden*,

617–618, št. 2348; ZAL, *Cod I/4 -1541, fol. 2, 26v, 55v*), in predvsem Daniel Schwär, v protokolih kranjskega ograjnega sodišča za drugo polovico petdesetih let 16. stoletja izpričan kot pooblaščenec škofa Textorja (ARS, *Ograjno sodišče za Kranjsko, Protokoli, št. 6 (1555–1560)*).

SEEL JANEZ

Kaplan ljubljanskega kapitlja, ki se v pregledanih virih pojavlja dvakrat: leta 1499, ko se je po naročilu kapitlja napotil v Šentjernej (NŠAL, KAL, *Urbarji, št. I, 152*), in leta 1500, ko je bil priča pri izstavitvi nekega notarskega instrumenta (IMDK II, 64).

SEIDEL LENART

Bržkone sin meščana in trgovca Jurija (Jurlina) Seidla iz Kamnika (B. Otorepec, *Prebivalstvo*, 80; F. Gestrin, *Trgovsko prometni položaj*, 48–49). Leta 1468 naletimo na Lenarta med imatrikuliranimi študenti dunajske artistske fakultete (MUW II, 1468/I A 59); tam doseže leta 1470 bakalavreat, leta 1472 pa licenciat (P. Simoniti, *Humanizem*, 247, št. 50; 254, št. 13). Po letu 1476 deluje v domači župniji, kjer nadomešča odsotnega župnika Jurija Hertenfelslerja (IMDK I, 9; B. Otorepec, *Prebivalstvo*, 81). Leta 1488 postane župnik v Dobu, od konca sedemdesetih do srede osemdesetih let ter v zadnjem desetletju 15. stoletja pa opravlja tudi funkcijo oglejskega arhidiakona za Gorenjsko (IMDK II, 47; prim. J. Gruden, *Cerkvene razmere*, 76, 143). V Ljubljani je imel kanonikat (IMDK II, 64), a ker ga med takratnimi prejemniki kanoniških deležev ni zaslediti (glej NŠAL, KAL, *Urbarji, št. I, fol. 72 sl.*), menimo, da pri stolni cerkvi ni rezidiral; morda je imel (le) kanonikat *super numerum*. Zanimivo je nadalje, da Lenart dobske župnije ni obdržal do svoje smrti v letu 1504. Najbrž se ji je odpovedal pred 24. majem 1494, ko se zopet omenja kot vikar v Kamniku (IMDK II, 47). Neposredni predhodnik Mihaela z Iga, kanonično potrjenega za župnika v Dobu 9. oktobra 1495, vsekakor ni bil on, ampak Janez Bubai(n) (glej ustrezna biograma zgoraj). Verjetna je razlaga, da se je Lenart razšel z vrhom ljubljanske škofije kmalu po vnovičnem imenovanju za gorenjskega arhidiakona (okrog 1492) – morebiti zato, ker se ni strinjal ali se mogel sporazumeti s škofom oziroma kapituljem glede načrta o inkorporaciji dobske župnije kapiteljski menzi (prim. NŠAL/L, 1518 XII 4. Rim; NŠAL/L, 1519 II 26.). Lenart je umrl konec leta 1504, z njegovo smrtjo pa naj bi se »izpraznili« štirje beneficiji: trije v patriarhatu in eden v ljubljanski škofiji – med slednjimi ljubljanski kanonikat? (IMDK II, 48; P. Simoniti, *Humanizem*, 137).

SEPACHER (Seebacher) LENART

Izhajal je iz družine, ki je imela sredi 15. stoletja v fevdu gradove Smlednik, Kamen pri Begunjah in Stari grad nad Kamnikom (M. Smole, *Graščine*, 209; I. Jakič, *Vsi slovenski gradovi*, 150, 305). Študiral je bržčas na Dunaju – po vsej verjetnosti je identičen z Lenartom Sepacherjem »de Flenik« (= de Flödnig, iz Smlednika), vpisanim na tamkajšnjo univerzo v letu 1442. V matrikah se sicer označuje kot pripadnik renske in ne avstrijske nacije (MUW I, 1442/II R 78). Lenart je župnikoval v Vodichah, ob ustanovitvi ljubljanske škofije pa je postal eden prvih kanonikov stolnega kapitlja; vodiško župnijo je obdržal kot prebendo (*NŠAL/L*, 1463 VIII 20. *Šmartin pri Kranju*; I. Orožen, *Das Bisthum*, Bd. IIa, 203; prim. J. Barle, *Iz Schönlebnovih zapiskov*, 132).

SEPACHER (Seebacher) LUKA

Sin Janeza Sepacherja (*NŠAL, KAL, Spisi, f. 279/1*) in starejši sorodnik ljubljanskega škofa Petra Seebacha, rojenega v Kranju okoli leta 1500 (prim. SBL, geslo *Seebach, Peter*). 8. maja 1497 se omenja kot kaplan pri oltarju sv. Nikolaja v Kranju, za katerega je skrbela tamkajšnja krznarska bratovščina (IMDK III, 26). V kranjski župnijski cerkvi je imel tudi kaplanijo pri oltarju sv. Rešnjega Telesa, na katero je resigniral 23. junija 1516 (*NŠAL/L*, 1516 VI 23. *Kranj*). Leta 1498 je postal moravški vikar po smrti Petra Knavra, prošta v Ljubljani in župnika v Moravčah. Župnijo je upravljal namesto novoimenovanega župnika in tajnika oglejskega patriarha Ludvika Putheolausa (IMDK III, 66). Vsaj leta 1512 je bil Luka vikar v Šmartinu pri Kranju (*NŠAL, Pokorn, Kranj-Šmartin*) in hkrati najverjetneje v Kranju. Leta 1518 se je moral (novi) zakupnik kranjske oziroma šmartinske župnije Andrej Cibavit zavezati, da bo Luku poleg hrane in pijače plačeval štiri goldinarje letno (*NŠAL, KAL, Spisi, f. 90/6*). V leto 1513 pa datira Lukova mašna ustanova, s katero je v župnijski cerkvi v Smledniku ustanovil aniverzarij in cerkvi kot plačilo prepustil svoj smledniški mlin (vidimus listine 1513 II 1. v *NŠAL, KAL, Spisi, f. 279/1*).

SILBERPAUER (Silberpawr) LENART

Zaznamba bakalavreata, ki si ga je Lenart pridobil na artistski fakulteti dunajske univerze v zimskem semestru leta 1500, ga opredeljuje kot Ljubljančana (P. Simoniti, *Humanizem*, 251, št. 148). Morda je bil njegov bližnji sorodnik Pavel »Silberpauell«, cehovski mojster ljubljanske krznarske bratovščine in eden izmed izdajateljev listine z dne 7. marca 1491 (prepisa v GZL VI/68

oziroma NŠAL, ŠAL I, f. 4/2). Medtem ko se leta 1510 označuje zgolj z »duhovnik« (ARS/L - *Frančiškani*, 1510 V 27. Šmarje), pa je v mlajših virih pogosto označen kot »doktor«. Vsoto, ki naj bi jo porabil za potovanje v Rim leta 1515, si je mogoče razlagati kot plačilo za službeni opravek (NŠAL, GG A, f. 14, »*Botenregister*« 1515) – opravek pravne narave? – po naročilu škofa Ravbarja. Da bi bil Silberpaur v letih 1512–1530 kanonik *ad baculum* (NŠAL, Kulavic, *Zapiski I*, 9), nimamo neposrednih dokazov. V obdobju 1515–1520 je župnikoval v Mozirju (I. Orožen, *Das Bisthum*, Bd. IVa, 42; PAM, *Slekovec*, *Kartoteka*), za leto 1520 pa je izpričano njegovo župnikovanje v Braslovčah (NŠAL, GG A, f. 14, »*Wildrechnungen*«, fol. 52v). 11. in 30. novembra 1521 se omenja kot »komornik in kaplan« škofa Ravbarja (ARS/L, 1521 XI 11.; NŠAL/L, 1521 XI 30.), 28. junija 1525 hkrati kot ljubljanski kanonik (NŠAL, GG A, f. 155, »*Personalien*«). V pregledanih virih ga je nazadnje opaziti leta 1529 (NŠAL, GG A, f. 14, »*Botenregister*« 1529, fol. 25, 39v).

SINGER JERNEJ

Škofjeločan, posvečen v subdiakona 11. marca 1514, v diakona 1. aprila 1514 in mašnika 15. aprila istega leta; svete redove mu je podelil lavantinski škof Lenart Peurl (F. Hutz, *Weiheregister des Lavanter Bischofs*, 90, št. 1579; 94, št. 1671; 96, št. 1733). Od leta 1522 naprej naj bi bil kaplan pri cerkvi sv. Trojice v Idriji (prim. *Catalogus Cleri*, 199, op. β, nato v letih 1535–1538 župnijski vikar na Bledu, 1538–1544 v Kranju, leta 1544 v Sori, okrog leta 1550 pa v Šmartinu pri Kranju (prim. F. Gornik, *Zgodovina blejske župnije*, 87; NŠAL, *Pokorn*, *Bled*; A. Koblar, *Zgodovina Sorske fare*, 25; M. Slekovec, *Odlični Kranjci*, 69; PAM, *Slekovec*, *Kartoteka*). Glede na to, da so meščani mesta Kranja 1. aprila 1538 naslovili na škofa Kacijanarja prošnjo, naj vikarja Singerja pusti na župniji, je verjetno, da je Singer v Kranju pastiroval že pred letom 1538. V omenjeni prošnji Kranjčani trdijo, da niso ljudje nikdar tako pogosto hodili poslušat Božjo besedo ali bili tako vneti za poboljšanje kakor prav pod vikarjem Singerjem (NŠAL, ŠAL I, f. 13/4; prim. NŠAL, *Pokorn*, *Kranj*). V virih prve roke nastopa Singer poimensko še leta 1541, 1547 ter 1548 (NŠAL, KAL, *Spisi*, f. 54/14; NŠAL, GG A, f. 12, »*Ausstandregister*« 1547, fol. 9 sl.; ZAL, *Cod I/7 -1548*, fol. 34).

SLATKONJA JURIJ

Ljubljanski prošt, 1499–1521.

SLAVONIČ (Slauonitsch, Slawonitsch) ANDREJ

Sin ljubljanskega meščana Tomaža in Marjete ter brat duhovnika Jerneja (*NŠAL, KAL, Spisi, f. 212/8*; prim. naslednji biogram), glede na priimek po prednikih morda iz Slavonic na Moravskem (glej krajevno kazalo k MUW III). Pred smrtjo – kot pokojnega ga označuje listina z dne 8. januarja 1518 (*NŠAL/L, 1518 I 8.*) – je kaplanoval v ljubljanskem špitalu. Njegov brat Jernej je 24. oktobra 1523 v imenu pokojnega brata poskrbel za ustanovitev stalne mašne ustanove pri špitalskem oltarju sv. Katarine, pred katerim je bil Andrej tudi pokopan. Izbiro beneficiata in nadzor nad izvajanjem ustanovnih dolžnosti je prevzela roženvenska bratovščina ljubljanskih mošnjarjev (*NŠAL, KAL, Spisi, f. 212/8*; J. Steska, *Die Bürgerspitalsstiftung*, 26). Iz Andrejevega življenja je še znano, da je imel travnik pod vasjo Kleče pri Ljubljani (J. Novak, *Šmarna gora*, 138).

SLAVONIČ JERNEJ

Brat zgoraj obravnavanega duhovnika Andreja Slavoniča in beneficiat pri oltarju sv. Trojice na empori ljubljanske stolnice, izpričan z imenom in priimkom leta 1523 (*NŠAL, KAL, Spisi, f. 212/8*; prim. J. Veider, *Stara ljubljanska stolnica*, 77). Pri istem oltarju je sam ustanovil mašno ustanovo, in sicer z oporoko, med izvršitelji katere se beležita kanonika Jurij Praunsperger in Pavel Wiener (*NŠAL/L, 1530 IX 25. Ljubljana*; *NŠAL, ŠAL, Razno, f. 4/21*; prim. J. Höfler, *Gradivo. Stara Loka in Šentpeter pri Ljubljani*, 345). Jernej je bil tudi lastnik Latinske Biblije, tiskane v Benetkah leta 1476, o čemer priča njegov podpis na fol. 411 (*NUK, Ti, 9694 VI*; A. Gspan - J. Badalič, *Inkunabule*, 306, št. 101).

SLEJKO (Slayckho) MAR(T)IN

Član znane meščanske družine iz Kranja, brat kranjskega sodnika Andreja Slejka (F. Komatar, *Kranjski mestni arhiv II*, 16; J. Žontar, *Zgodovina mesta Kranja*, 49, 114). Študiral je na artistski fakulteti univerze na Dunaju, kamor se je imatrikuliral leta 1476 (MUW II, 1476/I A 20). V drugem semestru 1478 je tam dosegel tudi bakalavreat (P. Simoniti, *Humanizem*, 249, št. 98). Med letoma 1482 in 1495 je bil špitalski kaplan v Kranju (IMDK II, 59; *ARS/L, 1483 IX 16*; IMDK III, 26; *ARS/L, 1491 IX 7.*; M. Slekovec, *Duhovniki*, 13; F. Komatar, *Kranjski mestni arhiv II*, 16, št. 34), 13. aprila 1494 pa je bil umeščen (tudi) na kostniško kaplanijo sv. Tomaža v Cerkljah (*ARS/L - Velesovo, 1494 IV 13. Cerklje*).

SMALTZ PAVEL

Sodeč po krajevni oznaki v vpisnicah dunajske univerze doma iz Ljubljane. Na univerzo se je vpisal leta 1491, pri čemer je bil oproščen vpisnine (prim. oznako »pauper« v MUW II, 1491/I A 12). Kot stolnega vikarja Pavla ga za čas od jeseni 1498 do jeseni 1500 beleži najstarejši ohranjeni urbar ljubljanskega kapitlja (*NŠAL, KAL, Urbarji, št. 1, 124, 145–148, 170*), za leta 1509, 1511 in 1513 pa register ljubljanske bratovščine sv. Krištofa, katere član je bil (*NŠAL, KAL, Spisi, f. 92/11; GZL VIII, 28, 34, 46, 60*). 3. julija 1500 se navaja kot priča pri izstavitvi neke notarske listine v hiši ljubljanskega dekana /Nikolaja Podna/ (*IMDK II, 64*). Na Pavlovo prošnjo so bili kapeli sv. Volbenka v Ljubljani 22. oktobra 1512 podeljeni odpustki (*NŠAL/L, 1512 X 22. Rim*).

SMALTZIK (Schmaltzigkh) SIMON

Začetek njegove duhovniške poti v ljubljanski škofiji sega v zadnje desetletje 15. stoletja, ko se v virih pojavi kot kaplan pri cerkvi sv. Krištofa zunaj Ljubljane in pri kapeli Matere Božje v ljubljanskem Gradišču (*NŠAL, KAL, Spisi, f. 92/11, 22, 50; GZL VIII, V, 10*). Za ta čas je izpričano tudi njegovo delovanje v vlogi javnega notarja cesarske avtoritete (*ARS/L - Frančiškani, 1510 V 27. Šmarje; G. Rant, Die Franziskaner, 110; IMDK I, 31; II, 64; prim. NŠAL/L, 1539 V 10. Ljubljana; J. Mlinarič, Stiška opatija, 302*). 7. maja 1497 se navaja kot duhovni pomočnik pri cerkvi sv. Petra: ljubljanski meščani se tedaj zaradi Simonovega nasilja pritožijo pri škofu Ravbarju (*NŠAL, KAL, Spisi, f. 37/2; GZL IX, 100*). Da so se morali Ljubljanci nad šempetrskim kaplanom jeziti še v dvajsetih letih 16. stoletja – tokrat zaradi fizičnega nadlegovanja žensk –, priča sklep mestne pravde z dne 25. maja 1526 (*ZAL, Cod I/1 -1526, fol. 125*). Kljub težavam, ki jih je z njim imelo mesto (prim. *NŠAL, GG A, f. 17, »Registratursbuch« 1535, fol. 67v*), in, kot vse kaže, kapitelj sam (prim. prav tam, fol. 41v), je Simon svoje beneficije obdržal vsaj do začetka štiridesetih let 16. stoletja. Leta 1539 in 1541 se imenuje vikar pri ljubljanski stolnici (*NŠAL/L, 1539 V 10. Ljubljana; NŠAL/L, 1541 IV 28.; prim. NŠAL, KAL, Spisi, f. 245/4*), torej je v kapitlju celo napredoval. Kot pokojnega ga v zvezi s kaplanijo v ljubljanskem Gradišču nazadnje označuje listina z datumom 13. oktober 1552 (*NŠAL/L, 1552 X 13. Ljubljana*). Vendar moramo glede datacije Simonove smrti poudariti, da se z novim kaplanom v Gradišču, Filipom Straussom, srečamo že jeseni leta 1547 (*P. Hitzinger, Beiträge, 4*).

SORS (Zorc/ Šarc?) JURIJ

Morebiti iz družine, iz katere je izhajal tudi mlajši Simon Šarc, ljubljanski kanonik in generalni vikar škofa Ravbarja (prim. biogram za *Šarc Simona*). Jurij je postal prvi kaplan oltarnega beneficija sv. Katarine v župnijski cerkvi na Igu, ustanovljenega 16. oktobra 1472 (*NŠAL, Ustanove, f. IV, št. 350*; G. von Petteg, *Urkunden*, 567, št. 2131, št. 2132).

SPAROVEC (Sparauecz, Sparawitz) NIKOLAJ

Rojen najbrž v meščanski družini v Kranju (prim. F. Komatar, *Kranjski mestni arhiv II*, 13, št. 32; 19, št. 39). Leta 1468 se je vpisal na artistično fakulteto dunajske univerze (MUW II, 1468/I A 86), kjer si je čez dobri dve leti pridobil bakalavreat (P. Simoniti, *Humanizem*, 247, št. 52). Višina njegovih prejemkov v kapiteljskem urbarju kaže, da je bil v letih 1494–1498 stolni vikar. Kanonikat mu je bil podeljen najverjetneje leta 1499 (*NŠAL, KAL, Urbarji, št. 1, fol. 74 sl.; /str./ 124 sl.*); 10. februarja 1499 se navaja kot »vikar ljubljanske stolnice in komisar« škofa Ravbarja (A. Gspan - J. Badalič, *Inkunabule*, 314, št. 138; prim. *NŠAL, KAL, Spisi, f. 37/2*; GZL IX/100). V letu 1505/06 je bil kapiteljski prokurator (*NŠAL, KAL, Urbarji, št. 1, 176*). Imel je nadalje kaplanijo sv. Klemenca in Fridolina na Bregu v Ljubljani, ki naj bi jo obdržal tudi po letu 1504, ko je bila inkorporirana menzi ljubljanskega škofa (*NŠAL, KAL, Spisi, f. 122/14*; prim. J. Mlinarič, *Kartuzija Bistra*, 131). Leta 1504 je podaril svojo kmetijo na Duplici pri Kamniku bratovščini sv. Janeza v Kranju (F. Komatar, *Kranjski mestni arhiv II*, 19, št. 39; J. Žontar, *Zgodovina mesta Kranja*, 59). Kar zadeva ostalo pregledano gradivo, srečamo Sparovca še v urbarju ljubljanske bratovščine sv. Krištofa (*NŠAL, KAL, Spisi, f. 92/11*; GZL VIII, 55), kot pokojnega pa v obračunu kapiteljskega oskrbnika z dne 20. novembra 1515 (*NŠAL, KAL, Urbarji, št. 1, 188*). Ustanovo s štirimi aniverzariji na leto, ki naj bi se po njegovi smrti opravljali zanj in njegove sorodnike v ljubljanski stolnici, je ustanovil 2. avgusta 1511; krznarski bratovščini v Ljubljani je v ta namen izročil 146 ogrskih goldinarjev (*NŠAL, KAL, Spisi, f. 162/5, fol. 63*).

SPAUER GAŠPER

Župnik v Kranju v letih 1458–1468 (*ARS/L, 1458 IX 29.*; J. Žontar, *Zgodovina mesta Kranja*, 61, 69). Že kot kanonik v Tridentu se je leta 1454 vpisal na univerzo na Dunaju (MUW II, 1454/I A 50); ali si je na isti univerzi pridobil tudi doktorski naslov (prim. J. Žontar, *Zgodovina mesta Kranja*, 61), nam ni

uspelo ugotoviti. Družina Spau(e)rer je dala več visokih cerkvenih dostojanstvenikov v Tridentu in Brixnu (prim. F. A. Sinnacher, *Beyträge*, 544–545).

SPETARII (Spitarii) JURIJ

Verjetno sorodnik Filipa Spitaria (Spitarii) iz Ljubljane, ki se je leta 1474 vpisal na dunajsko univerzo (MUW II, 1474/I A 99); od jeseni 1498 do jeseni 1500 izpričani kaplan ljubljanskega kapitlja (*NŠAL, KAL, Urbarji, št. 1, 125 sl., 145–148, 170*).

STARCH (Storch) JURIJ

Najzgodnejša omemba datira v 26. februar 1519, ko se ljubljanski škof in kapitelj pogodita glede gornjegrajske odvetščine in kapiteljski menzi inkorporirane župnije Dob: tedaj se Jurij, ki nastopa v vlogi priče, označuje kot kapiteljski kaplan (*NŠAL/L, 1519 II 26.*; I. Orožen, *Das Bisthum*, Bd. IIb, 61). V letih 1526–1533 se Starch mudi v Gornjem Gradu kot vodja kora v tamkajšnjem alumnatu (*»Schaffer-Gesamtrechnungen«* v *NŠAL, GG A, f. 21, 49 (1526); f. 22, fol. 30 (1527); f. 22, fol. 3 (1529); f. 22, fol. 2 (1532); f. 23, »Ausgaben« 1533, fol. 2*). Gornjegrajski viri pa ga beležijo tudi v vlogi župnijskega vikarja v Braslovčah – za leto 1533 – in Šoštanju – za leto 1539 (I. Orožen, *Das Bisthum*, Bd. IVa, 42; V, 457).

STEINMETZER (Latomus) ANDREJ

Ljubljanski dekan, 1561–1563.

STEINMETZER (Latomus) JURIJ

»Kranjec iz Škofje Loke«, imatrikuliran na dunajski univerzi v zimskem semestru leta 1550; vpisne takse ni plačal (MUW III, 1550/II A 10). Bil je sorodnik ljubljanskega stolnega dekana Andreja in prošta Matija Steinmetzerja (*NŠAL, KAL, Spisi, f. 138/17*; prim. ustrezni podpoglavji o proštih in dekanih). V prvi polovici šestdesetih let 16. stoletja je bil župnijski vikar v Kranju, po letu 1561 tudi zgodnjik pri oltarju sv. Trojice v ljubljanski stolnici (*ARS/L, 1561 VII 21. Ljubljana*; prim. *NŠAL, KAL, Spisi, f. 80/6*). Z neko Felicito iz Kranja ali okolice je imel sina in hčer; mati in sin sta umrla za kugo leta 1564 (J. Žontar, *Zgodovina mesta Kranja*, 180). Kljub kritikam na njegov račun s katoliške in protestantske strani (prim. M. Žvanut, *Korespondenca*, 504; *NŠAL, KAL, Spisi, f. 134/5, 138/17*) je postal generalni vikar ljubljanske škofije. Ta položaj je

ohranil vsaj do leta 1571 (*NŠAL, KAL, Spisi, f. 183/12*; prim. V. Fabjančič, *Zgodovina*, 181), po vsej verjetnosti pa do svoje smrti 30. decembra 1572. Umrli je v starosti 58 let; na njegovem nagrobnem spomeniku v stolnici je bojda pisalo »Dai Bug schrezo« (J. G. Dolničar, *Historia*, 24; prim. F. Kidrič, *Ob dvestoletnici*, 275, op. 3).

STOJAN (Stoyan) LENART

Župnijski vikar na Bledu v obdobju 1542–1553 (prim. *NŠAL, ŽA, Bled, Spisi, f. 6*; F. Gornik, *Zgodovina blejske župnije*, 87). Umrli je pred 3. julijem 1556, ko se v protokolih ograjnega sodišča za Kranjsko pojavi zaznamba tožbe Jakoba Stojana zoper izvršitelja Lenartove oporoke ljubljanskega prošta Ruperta Kuplenika (*ARS, Ograjno sodišče za Kranjsko, Protokoli, št. 6 (1555–1560)*).

STOKRAT (Stokhrat, Stochgrat, Stogkhart) FILIP

Doma je bil iz Kranja, morebiti mlajši sorodnik Tomaža Stokrata (glej ustrezni biogram spodaj). Na podlagi spregleda od nezakonskega rojstva mu je lavantinski škof Lenart Peurl – sufragan oglejskega patriarha 20. septembra 1511 podelil akolitat, 24. septembra 1513 subdiakonot ter 11. marca 1514 prezbiterat. Ob prejemu akolitata se označuje kot »študent oglejske škofije«, mizni naslov za prejem subdiakonata pa mu je omogočilo rojstno mesto (F. Hutz, *Weiheregister des Lavanter Bischofs*, 48, št. 776; 85, št. 1473; 91, št. 1608). 24. maja 1530 je bil prezentiran na beneficij sv. Jurija v župnijski cerkvi v Kranju, ki je bil pod patronatom mestnih oblasti (F. Komatar, *Kranjski mestni arhiv II*, 26, št. 51–52). Ljubljanski škof je prezentacijo potrdil 1. junija 1530 (*NŠAL, KAL, Spisi, f. 126/24*). Ker se v prepisu potrdilne listine Filipov priimek navaja kot »Straus«, to pa je različica, ki se nanaša na naslednjega duhovnika, se zastavlja vprašanje identičnosti obeh duhovnikov. Na vprašanje skušamo odgovoriti v podpoglavju »Posvečenje«).

STOKRAT/ STRAUSS (Stockrat, Stockrat oder Strauss) FILIP

Skoraj zagotovo istoveten s Filipom Straussom, kaplanom pri cerkvi Matere Božje (ne sv. Janeza) v ljubljanskem Gradišču. Ta je bil 5. oktobra 1547 zaslisan kot priča v ljubljanskem procesu proti pridigarjem, osumljenim krivoverstva, pa tudi sam naj v tem pogledu ne bi bil povsem nedolžen (P. Hitzinger, *Beiträge*, 4). Leta 1560 mu je kapitelj očitno vnovič podelil v zakup župnijo Naklo (*NŠAL, KAL, Spisi, f. 272/1*), saj ga v vlogi nakelskega župnika zasledimo že 26. aprila 1558 (*ARS, Ograjno sodišče za Kranjsko, Protokoli, št. 6 (1555–1560)*). Filipove

bogoslužne dolžnosti pri cerkvi sv. Krištofa in v Gradišču je opravljal v tistem času kanonik Andrej Mager (*NŠAL, KAL, Spisi, f. 80/6*; prim. biogram za Andreja Magra). V reverzu ob prevzemu župnije v Naklem leta 1560 se omenja tudi kot kaplan pri oltarju sv. Jurija v Kranju (*NŠAL, KAL, Spisi, f. 272/1*).

STOKRAT (Stockratth, Stukrat) TOMAŽ

Kranjčan, v rodnem mestu najprej duhovni pomočnik – v tej vlogi izpričan leta 1485 in 1492 (IMDK II, 59; J. Gruden, *Cerkvene razmere*, 142–143) –, nato kaplan pri oltarju sv. Sebastijana na Pungrtu in predstojnik bratovščine sv. Rešnjega Telesa (*NŠAL/L, 1516 VI 23. Kranj*). Omenjeni kaplaniji se je odpovedal 24. maja 1530 (F. Komatar, *Kranjski mestni arhiv II*, 25, št. 49; 26, št. 50).

STOSSER VALENTIN

Iz Radovljice, morda sin radovljiškega sodnika Ulrika Stosserja (F. Gestrin, *Radovljica*, 527). Matrike dunajske univerze, na kateri je študiral po letu 1519, ga imajo sicer za Ljubljčanca (MUW III, 1519/I A 47). Leta 1530, ko se je oltarni kaplaniji sv. Sebastijana na kranjskem Pungrtu v njegovo korist odpovedal Tomaž Stokrat, je župnikoval v Mošnjah (F. Komatar, *Kranjski mestni arhiv II*, 25–26, št. 49–50; *NŠAL, Pokorn, Mošnje*).

STRELA (Strella, Streler) URBAN

Doma najverjetneje iz Gornjega Grada ali okolice: leta 1498 ga najdemo med vpisanimi na dunajsko univerzo, kjer se imenuje »Urbanus Streler ex Obernburgkh« (MUW II, 1498/I A 41). V gornjegrajskem alumnatu naj bi preživel tudi čas od 1514 do 1519 (I. Orožen, *Das Bisthum*, Bd. IIb, 61). V tretjem desetletju 16. stoletja je Strela nato služboval kot vikar pri Sv. Petru pod Svetimi gorami (I. Orožen, *Das Bisthum*, Bd. V, 72; VI, 376; *ARS/L, 1521 XI 11. Gornji Grad; NŠAL/L, 1521 XI 30.*), v naslednjem desetletju pa pri Sv. Juriju v Škalah (*NŠAL, ŠAL I, f. 41/3*). 1. marca 1544, ko je bil še vedno vikar v Škalah, je napovedal dohodke za župnijo Loka pri Radečah (I. Orožen, *Das Bisthum*, Bd. IVb, 449; Bd. V, 73). Na podlagi tega podatka bi mogli sklepati, da mu je loško župnijo prepustil Primož Trubar (prim. M. Rupel, *Primož Trubar*, 53). Vsaj od leta 1533 naprej je imel Strela tudi kanonikat v Ljubljani (*NŠAL, KAL, Urbarji, št. 1, 194, 297*; prim. I. Orožen, *Das Bisthum*, Bd. IVb, 449). Umrli je bržkone v Gornjem Gradu, in sicer leta 1546 ali kako leto za tem (prim. I. Orožen, *Das Bisthum*, Bd. IIb, 61).

SUCHER JAKOB

Leta 1466 se ob promociji iz kanonskega prava – doktoriral je v Bologni – beleži kot kanonik v Ljubljani (G. C. Knod, *Deutsche Studenten*, št. 3768). To je verjetno razlog, da ga ni med kanoniki, na katere je sicer moč naleteti v kapiteljskih virih iz srede šestdesetih let 15. stoletja. Poleg tega se dá iz enega od dokumentov, zadevajočih spor zaradi župnije Šentvid nad Ljubljano, sklepati, da se ni prav dobro razumel s škofom Lambergom (*NŠAL, KAL, Spisi, f. 259/19*; prim. še J. Gruden, *Cerkvene razmere*, 60, op. 6). Ker je po letu 1458 župnikoval v Starem trgu pri Slovenj Gradcu, kjer je bil dotlej župnik Enej Silvij Piccolomini (P. Simoniti, *Humanizem*, 18, op. 9) – ta je medtem postal papež –, domnevamo, da je bil Sucher imenovan za kanonika na papeževo pobudo. 20. januarja 1473 se Sucher navaja (le) kot župnik v Starem trgu in savinjski arhidiaakon (*NŠAL, KAL, Spisi, f. 77/37*); zdi se, da se je bil kanonikatu, morda častnemu kanonikatu, odpovedal sam.

SWAB S FORHTENKA (de Furttnack) VILJEM

Glede na pridevek »de Furttnack« – grad severno od Šoštanja – in patronat Friderika Lambergerja »de Eckhensteina«, Viljemovega prezentatorja na oltarni beneficij sv. Andreja v ljubljanski stolnici, morda iz plemenitene družine Swabov (prim. meščanski priimek Swab v Kamniku v B. Otorepec, *Prebivalstvo*, 72, 90; W. Levec - A. Luschin, *Ein Protokoll*, 51; A. Luschin, *Stadt Stein*, 85). Na omenjeni beneficij ga je imenovani plemič z gradu Eggenstein – ta je stal nedaleč od Forhteneka – prezentiral 7. oktobra 1506 (*ARS/L, 1506 X 7. Gornji Grad*). V tridesetih letih 16. stoletja je bil Viljem Swab župnik v Mozirju (*NŠAL, GG A, f. 11, »Weinzehentregister« 1537/38*), kot mozirski župnik in komisar nastopa še leta 1550 (*NŠAL, ŠAL I, f. 40*). Da bi se okrog leta 1515 kot stolni vikar ukvarjal z dušnim pastirstvom (prim. S. Vilfan - B. Otorepec - V. Valenčič, *Ljubljanski trgovski knjigi*, 138, št. 235), ni verjetno. Kljub temu ne izključujemo povsem možnosti, da gre pri obeh, tu predstavljenih Viljemih (glej biogram za Viljema), za eno in isto osebo. Odprta ostaja tudi možnost identifikacije z Viljemom Swabom iz Celja, ki se je leta 1497 imatrikuliral na artistično fakulteto dunajske univerze (MUW II, 1497/II A 52).

ŠARC (Schars, Sorss) SIMON

Izšel je iz družine ljubljanskih meščanov (prim. V. Fabjančič, *Volbenk Polž*, 10). Najprej je študiral v Erfurtu, kjer je dosegel bakalavreat svobodnih umet-

nosti, potem pa se je leta 1493 vpisal na univerzo na Dunaju (MUW II, 1493/I A 54). Tam si je v drugem semestru 1495 (= 1496) pridobil artistski licenciat. 17. marca 1496 je bil na tamkajšnji fakulteti sprejet za predavatelja, »vendar pozneje o njem akti molče« (P. Simoniti, *Humanizem*, 255, št. 21). Ljubljanski kanonik je bil Šarc vsaj od leta 1505 (NŠAL, KAL, *Urbarji*, št. 1, 177; A. Koblar, *Stari urbar*, 142; prim. ARS/L - *Frančiškani*, 1510 V 27. Šmarje), omenjenega leta obenem škofijski oskrbnik (NŠAL, GG A, f. 20, »Schaffer-Gesamtrechnungen«, 307). Bil je prokurator škofa Ravbarja v sporu med škofom in kapitljem na eni in ljubljanskimi frančiškani na drugi strani (ARS/L - *Frančiškani*, 1513 XII 1. Rim). Pod Ravbarjem je opravljal tudi službo generalnega vikarja škofije – morebiti že leta 1506 (ARS/L, 1506 X 7. Gornji Grad), zagotovo pa ob koncu dvajsetih let 16. stoletja (NŠAL/L, 1528 XI 15. Gornji Grad; ZAL, *Cod I/2 -1528*, fol. 65v). Od srede istega desetletja je sodeloval v deželnem odboru Kranjske, med drugim kot deželni davkar (ARS, *Stan. a. I*, šk. 82, 318, 320; NŠAL, KAL, *Spisi*, f. 63/67). V vlogi kanonika se poslednjič navaja 22. februarja 1536 (NŠAL, KAL, *Urbarji*, št. 1, 196), sicer pa še 12. januarja 1537 (ZAL, *Cod I/3 -1537*, fol. 17v, 44v, 45).

ŠIPEK (*Schipik*) PETER

Kranjčan, precej verjetno v bližnjem sorodstvu s »častitim gospodom in meščanom, gospodom Petrom Šipkom« iz Kranja, omenjenim 19. aprila 1494, (F. Komatar, *Kranjski mestni arhiv II*, 13, št. 32), morda njegov sin ali nečak. Da bi se že leta 1451 vpisal na univerzo na Dunaju (prim. MUW II, 1451/I A 9), ni verjetno, saj še leta 1492 nastopa (le) kot duhovni pomočnik pri župnijski cerkvi v Kranju in zunaj kranjskega obzidja (extra muros Crainburgae). Iz vizitacijskega zapisnika oglejskega generalnega vikarja Jakoba Valaressa iz leta 1492 izvemo, da je Šipek zapadel cerkvenim kaznim, ker ni spoštoval patriarhovega ukaza o izobčenju duhovnika Gregorja, in da je moral vizitatorju obljubiti, da bo vrnil oporoko, ki mu jo je bila izročila Neža, žena čevljarja Erazma (J. Gruden, *Cerkvene razmere*, 142–143).

ŠKERBELJA (*Schkerbela*, *Schkerbeyla*) KLEMEN

Po krajevnem oziroma socialnem izvoru iz družine meščanov Novega mesta, bratranec novomeškega kanonika Petra Dobrota (prim. F. Baraga, *Kapiteljski arhiv*, 76, št. 73; 120, št. 194). V Novem mestu je sprva deloval kot kaplan bratovščine sv. Rešnjega Telesa – izpričan sicer le z osebnim imenom v letih 1481, 1488 in 1493 (IMDK II, 74; F. Baraga, *Kapiteljski arhiv*, 94, št. 129; 97, št. 144). Ob ustanovitvi novomeškega kolegiatnega kapitlja 27. aprila 1493 je

postal kanonik, in v tej vlogi ga nato srečujemo vse do leta 1517 (F. Baraga, *Kapiteljski arhiv*, 103, št. 152; 105, št. 156; 109, št. 163; 114, št. 178; 115, št. 180; 120, št. 193–194; 122, št. 195; 125, št. 202). Župnijo Šentjernej, inkorporirano menzi stolnega kapitlja v Ljubljani, je dobil v upravo očitno že leta 1497, najverjetneje za dobo treh let (prim. *NŠAL, KAL, Urbarji*, št. 1, fol. 90, /str./ 116, 129, 156; A. Koblar, *Stari urbar*, 142). Leta 1500 so mu ljubljanski kanoniki (ponovno) izročili upravo nad župnijo; pogoji, ki so ga postavljali, namreč da na lastne stroške pozida župnišče in poskrbi za redno opravljanje bogoslužja v župnijski cerkvi (IMDK III, 196), se navezuje na posledice turškega opustošenja v začetku devetdesetih let 15. stoletja (S. Jug, *Turški napadi*, 32). Vprašanje Škerbeljevih pristojnosti nad Šentjernejem je postalo jabolko spora med Škerbeljem in ljubljanskim kanonikom oziroma dekanom Nikolajem Podnom (IMDK III, 196).

ŠKOFIČ (Schkofitsch) JANEZ

Sin ljubljanskega kanonika in generalnega vikarja Nikolaja Škofiča ter brat kanonika Krištofa Škofiča (glej naslednji biogram). Kot levit stolne cerkve v Ljubljani se navaja v postnih in poletnih kvatrah leta 1560, v jesenskih in zimskih kvatrah istega leta pa je izpričan v vlogi stolnega vikarja (*NŠAL, KAL, Spisi*, f. 287, »*Ausgaben*«, fol. 8, 8v sl.). Po poročilu dveh kanonikov z dne 11. septembra 1600 je imel Janez tri nezakonske hčere (*NŠAL, KAL, Spisi*, f. 142/2).

ŠKOFIČ (Schkhofitsch, Scoffiz) NIKOLAJ

Sin meščana iz Loke Mateja Škofiča in njegove žene Marjete (*ARS/L, 1547 V 25. Loka*). O tem, da bi študiral na kaki univerzi, nimamo podatkov. Od okrog leta 1540 je bil v Radovljici vikar ljubljanskega prošta in pravega radovljiškega župnika Dominika Adama Deforza (*NŠAL, KAL, Spisi*, f. 141/17). Kot upravitelj iste župnije in arhidiakonata se navaja še 25. maja 1547 v listini, s katero loški meščani priznavajo ustanovitev špitala v Loki, ki ga je Škofič ustanovil v imenu svojih staršev (*ARS/L, 1547 V 25. Loka; NŠAL, KAL, Spisi*, f. 58/2, 162/12). Mesto kanonika v Ljubljani bi utegnil dobiti po smrti Matija Wallicha, umrlega februarja 1547 (prim. ustrezni biogram spodaj). Generalni vikar škofije je postal pred oktobrom 1551 (*NŠAL, ŠAL-Ž, Ljubljana-Sv. Nikolaj*, f. 165a, *Ravbarjev beneficij*). Na tem položaju srečujemo Nikolaja predvsem v zvezi z reformacijo – kot namestnika škofa Seebacha pri ukrepih zoper protestantske predikante ob koncu petdesetih in začetku šestdesetih let 16. stoletja (*NŠAL, ŠAL I, f. 16/4b, 4c; 16/7*). Med luteranstvu naklonjenimi Ljubljančani je imel ostre nasprotnike, o čemer pričajo več let trajajoči spori. Leta 1555 so mu meščani

denimo očitali, da si je neupravičeno prilastil zgodnjikov beneficij pri oltarju sv. Trojice v stolnici, katerega patronat je pripadal mestu (*NŠAL, ŠAL-Ž, Ljubljana-Sv. Nikolaj, f. 165a, Zgodnjikov beneficij*; prim. *ARS/L, 1561 VII 21. Ljubljana; NŠAL, ŠAL-Ž, Ljubljana-Sv. Nikolaj, f. 165a, Beneficij sv. Jurija*). Čez nekaj let pa je med mestom in kapitljem izbruhnil spor zaradi šenklaške šole, in to prav tedaj – leta 1559 –, ko je bilo mesto učitelja dodeljeno njegovemu sinu Krištofu (*NŠAL, KAL, Spisi, f. 313/3*; o Krištofu prim. I. Orožen, *Das Bisthum*, Bd. VI, 65). Generalnega vikarja še zlasti ni maral Trubar, ki je med drugim pomenljivo zapisal, da je Nikolaj Škofič umrl prav na dan njegovega prihoda v Ljubljano leta 1561, medtem ko naj bi bil Nikolajev sin takrat zaprt zaradi »sodomije« (T. Elze, *Primus Trubers Briefe*, 115–116, 121), tj. homoseksualnosti. Nikolajeva konkubina Marjeta ter sinova Janez in Krištof – slednji je v zadnjih desetletjih 16. stoletja v kapitlju igral pomembno vlogo – se skupaj omenjajo v poročilu iz leta 1600, nastalem v zvezi z zapuščino za pokojnim Krištofom (*NŠAL, KAL, Spisi, f. 142/2*; prim. T. Elze, *Primus Trubers Briefe*, 121). Kdo je bil kanonik Primož Škofič, za katerega je Trubar trdil, da ga je zaradi apostazije doletela nesrečna smrt (M. Rupel, *Primož Trubar*, 208–209), nismo mogli ugotoviti.

ŠORN (Schorn) ANDREJ

Leta 1553 vikar v Križah, leta 1566 vikar pri Sv. Martinu pod Šalekom (*NŠAL, Pokorn, Križe*). Z dne 30. maja 1570 je reverz, ki ga je podal ob prevzemu oltarnega beneficija sv. Nikolaja v župnijski cerkvi v Kranju (*NŠAL, KAL, Spisi, f. 133/6*; prim. *NŠAL, Pokorn, Križe*).

TEKSTNIČ (Tehstnich) PRIMOŽ

Kot vikar na Dovjem se omenja 26. oktobra 1484 (IMDK II, 43; *NŠAL, Pokorn, Dovje*).

TERFESER (Terfüsser) VOLBENK

V družbi ljubljanskih kanonikov se pojavi le enkrat, 28. januarja 1467 (*NŠAL, KAL, Spisi, f. 198/1*). Leta 1460 je bil vpisan na univerzo na Dunaju kot Volbenk »Terfüsser de Lapide« (ex Stein) (MUW II, 1460/II A 23). Čisto mogoče identičen s Kamničanom Volbenkom Abidtom (glej ustrezni biogram zgoraj).

TIFFRER JANEZ

Okrog 1560 kaplan pri oltarju sv. Jurija v ljubljanski stolnici (NŠAL, KAL, Spisi, f. 80/6). Njegov oče je bil Jurij Tiffrer, meščan v Ljubljani, s katerim se srečujemo v protokolih ograjnega sodišča za Kranjsko, na primer leta 1548 (ARS, Ograjno sodišče za Kranjsko, Protokoli, št. 2 (1547–1548), 199, 303) in sodnih zapisnikih ljubljanskega mestnega sveta od nekako srede tridesetih do srede šestdesetih let 16. stoletja. V slednjih Jurij pogosto nastopa kot vdovec Suzane roj. Ehinger (glej ZAL, kartoteka osebnih in krajevnih imen za Cod I). V zvezi z Janezom je zanimiva izjava o njegovem nemoralnem vedenju, dana v zapisnik 30. aprila 1568 (ZAL, Cod I/9 -1568, fol. 78v). Valvasor piše, da je Janez umrl leta 1568 (J. W. Valvasor, *Die Ehre*, Buch VIII, 760), torej še istega leta.

TISCHLER ANTON

Iz ljubljanske meščanske družine: oče Janez Tischler, mizar, je bil član notranjega sveta in vsaj dvakrat mestni sodnik v Ljubljani (V. Fabjančič, *Sodniki in župani*, 162–163), eden izmed dveh njegovih bratov, Mihael, pa je bil ljubljanski sodnik v letih 1536–1539 (ZAL, Cod I/1 -1521, fol. 13, 125; V. Fabjančič, *Sodniki in župani*, 196–197). Ko je Anton jeseni 1540 zaprosil za ljubljanski kanonikat, ki ga je dotlej zasedal Luka Wagenrieder, je bil Anton župnik v Feldkirchnu? (Velkhirchen) na Koroškem (NŠAL, KAL, Spisi, f. 109/2). V vlogi kanonika ga beležimo še 23. marca 1548 (NŠAL, KAL, Spisi, f. 283/2) in nazadnje v pregledu kapiteljskih izdatkov za obračunsko leto 1550/51 (NŠAL, KAL, Spisi, f. 287). Vsaj v letih 1546/47–1550/51 je obenem kaplanoval v kostniški kapeli pri cerkvi sv. Petra (NŠAL, ŽA, Ljubljana-Sv. Peter, *Razne knjige*, f. 25, št. 29, fol. 12v). O njegovem odnosu do protestantske reformacije ni znano nič konkretnega. Kljub temu pa kaže upoštevati dejstvo, da so imeli člani družine Tischler v mestu več javnih služb, in to v času, ko so si skušali ljubljanski meščani zagotoviti večji vpliv na Cerkev. Antonov brat Mihael je leta 1540 izpričan kot špitalski mojster (NŠAL, KAL, Spisi, f. 2/3; NŠAL/L, 1540 V 15.), brat Janez pa leta 1540/41 kot šempetrski ključar (V. Fabjančič, *Sodniki in župani*, 194–195). Seveda aktivna udeležba pri cerkvenih zadevah ne odraža nujno zavzemanja za širjenje protestantskih nazorov.

TISCHLER JANEZ

Vikar v Križah – z nekajletno prekinitvijo? – od konca dvajsetih do konca tridesetih let 16. stoletja (*NŠAL, Pokorn, Križe*).

TOMAŽIČ TOMAŽ

Župnijski vikar v Sori v drugi polovici štiridesetih ali začetku petdesetih let 16. stoletja. A. Koblar zanj pravi, da je bil »novoverstvu prijatelj« (A. Koblar, *Zgodovina Sorske fare*, 81).

TOMŠIČ (Tumbschiz) MIHAEL

Duhovnik oglejske škofije, 23. novembra 1551 prezentiran na beneficij sv. Marije Magdalene v ljubljanski stolnici (*NŠAL/L, 1551 XI 23. Gradec*).

TRUBAR PRIMOŽ

Rodil se je junija 1508 na Rášici pri Velikih Laščah mlinarju in tesarju Mihi ter materi Jeri. Šolal se je na Reki, v Salzburgu in Trstu, in se leta 1528 vpisal na artistično fakulteto dunajske univerze, kjer je ostal največ dva semestra (MUW III, 1528/I A 10; M. Rupel, *Primus Truber*, 424). Še pred posvečenjem leta 1530 mu je tržaški škof Peter Bonomo, Trubarjev učitelj in dobrotnik, prepustil župnijo v Loki pri Zidanem mostu, po posvečenju pa je Trubar odšel za vikarja v Laško. Kot »plebanus in Locka« in »vicarius in Tiffer« se omenja denimo junija 1533 (listina 1533 VI 22. Laško v *StLA, Meiler-Akten, XXIx*). Najbrž istega leta, vsekakor pa pred smrtjo škofa Ravbarja leta 1536 je dobil mesto pridigarja oziroma vikarja v ljubljanski stolnici (M. Rupel, *Primož Trubar*, 40, 44). Kljub umiku iz Ljubljane v letu 1540 – umakniti se je bil prisiljen zaradi ostrih pridig – in krajši pridigarski dejavnosti v Trstu te službe očitno ni zares izgubil. Ob predložitvi davčne napovedi za kaplanijo sv. Maksimilijana v Celju leta 1542 se namreč izrecno imenuje »windischer Prediger zu Labach«, torej je v Ljubljani (spet) pridigal v slovenskem jeziku (*StLA, Gülterschätzungen*, 20/269). Iz Trsta se je bil po njegovih lastnih besedah vrnil na pobudo škofa Kacijanarja in stolnega kapitlja ter tu postal tudi kanonik, kano-nično potrjen pred 1. septembrom 1543 (prim. J. Rajhman, *Pisma*, 86; Kacijanarjeva oporoka v *ARS, Test. II, Lit. B, No. 2*). Kapiteljsko župnijo Šentjernej na Dolenjskem, na katero se je odpravil pred pomladjo 1547 in se tako jeseni istega leta izognil procesu zoper krivoverske pridigarje v Ljubljani (prim. biogram za

Jurija Jurmana), je upravljal kot župnijski vikar (prim. J. Rajhman, *Pisma*, 88). Kanonikat in druge službe v škofiji so mu bile odvzete na ljubljanski sinodi, ki je Trubarja, pobeglega v Nürnberg, obsodila kot heretika in shizmatika (*NŠAL*, *ŠAL I*, f. 16/18; prim. P. Simoniti, *Med knjigami*, 25; 45, op. 29). Na Kranjskem in v Ljubljani se je Trubar mudil še v letih 1561, 1562–1565 in 1567, deloval pa je zunaj uradne katoliške cerkvene organizacije. Umrli je 28. junija 1586 v Derendingenu (prim. SBL, geslo *Trubar*, *Primož*).

TURK (Turgg) FELICIJAN

Kot duhovni pomočnik pri cerkvi sv. Petra zunaj Ljubljane se omenja v Trubarjevem pismu škofu Seebachu 6. julija 1561 (*NŠAL*, *ŠAL I*, f. 16/10). V šempetrski podružnični cerkvi sv. Duha v Vnanjih Goricah je zapustil svojo sled v vrezu iz leta 1562, ki ga J. Novak bere: »Sola salus servite Deo, fint /sint/ Colera fraudes« (?) (J. Novak, *Zgodovina*, 76). Leta 1563 pa srečamo Felicijana že v vlogi mengeškega vikarja (A. Koblar, *Paberki*, 126; I. Orožen, *Eine Berichtigung*, 69; *NŠAL*, *Pokorn*, *Mengeš*).

TURK (Turckh) LUKA

Glede na krajevni oznaki ob prejemu posvečenja, namreč »de Harlandt« (Lanišče oziroma Šmarje-Sap) in »de Bresaw« (Brezje), najverjetneje iz Brezij v šmarski župniji in ne iz Brezovice pri Ljubljani – kot trdi M. Slekovec in za njim J. Novak (M. Slekovec, *Odlični Kranjci*, 1; J. Novak, *Zgodovina*, 206; prim. M. Kos, *Gradivo*, 50). Svete redove je prejel leta 1515: 3. marca 1515 akolitat, 24. marca subdiakonot, 7. aprila diakonat in 22. septembra prezbiterat (F. Hutz, *Weiheregister des Lavanter Bischofs*, 105, št. 1915; 109, št. 2038; 112, št. 2100; 116, št. 2218). Leta 1530 je služboval v Ihanu, leta 1535 v Dobu, pred letom 1550 v Naklem in po letu 1550 v Moravčah (M. Smole, *Vicedomski urad*, 3. del, 32; J. W. Valvasor, *Die Ehre*, Buch VIII, 715; *NŠAL*, *KAL*, *Spisi*, f. 287, »*Emphangen*« 1549/50, fol. 2v; S. Stražar, *Moravska dolina*, 248).

TUTT KRIŠTOF

Po 26. juliju 1544 kaplan sv. Lenarta v špitalu v Kranju; ob prezentaciji se omenjajo zasluge njegovih staršev (*NŠAL/L*, 1544 VII 26.). Bržkone v sorodu s Kranjčanom Matejem Tuttom (Thut), ki se leta 1535 imatrikulira na artistsko fakulteto dunajske univerze (MUW III, 1535/II A 2).

TUZIJ VALENTIN

V letih 1474–1477 kaplan špitalske kaplanije v Kranju (IMDK I, 11–12).

VALLER MIHAEL

Doma je bil iz Kočevja. Na dunajski univerzi je začel študirati v drugem semestru leta 1486 (MUW II, 1486/II A 25) in tam leta 1488 dosegel bakalavreat. Enaki podatki o kraju in času študija veljajo za Kočevca Gašperja Vallerja, po vsej verjetnosti Mihaelovega bližnjega sorodnika (P. Simoniti, *Humanizem*, 250, št. 115, 117). 20. avgusta 1497 je prejel Mihael v Čedadu tonzuro in nižje redove; ob tej priložnosti se imenuje kanonik v Novem mestu (IMDK III, 24; V. Steska, *Doneski*, 488–489). Kot učitelj pri stolni cerkvi sv. Nikolaja v Ljubljani je izpričan spomladi 1498, ko ga kapitelj priporoči za župnika v Kočevju (G. Widmer, *Urkundliche Beiträge*, 37; prim. PAM, *Slekovec*, *Kartoteka*). Leta 1505 ga srečamo prvič v vlogi ljubljanskega kanonika, 10. maja 1539 pa zadnjič (NŠAL, KAL, *Urbarji*, št. 1, 177; NŠAL/L, 1539 V 10. *Ljubljana*). Po letu 1508 je »gospod Mihael« upravljal opatijo v Admontu v imenu škofa Ravbarja, ki je bil dosmrtni komendator omenjene opatije (F. Šmid, *Paberki*, 43; K. Amon, *Die Bischöfe*, 202; P. Simoniti, *Humanizem*, 107–108). Že leta 1501 pa je Valler dobil, kot kaže, špitalsko kaplanijo (prim. NŠAL, KAL, *Spisi*, f. 2/1). Kdaj mu je bil podeljen beneficij Matere Božje v ljubljanski stolnici, ki ga je imel do konca svojega življenja (glej naslednji navedek), ni znano. A znan je čas njegove smrti: umrl je v noči z zadnjega avgusta na prvi september 1539 (NŠAL, KAL, *Spisi*, f. 133/9). Na Mihaelovem nagrobniku je pisalo, da je bil »zgled poštenosti« in da je »zvesto opravljal številne naloge« (J. G. Dolničar, *Historia*, 18). Zapis o »muzičnem tropu«, ki objokuje smrt svojega očeta, navaja na sklep, da je bil Mihael bodisi ugleden ljubljanski glasbenik bodisi »nekakšen senior skupine ljudi, ki so se štel za privržence Muz« (P. Simoniti, *Humanizem*, 77–78). Manj pomemben, a vendarle omembe vreden podatek je, da je bil Mihael član ljubljanske bratovščine sv. Krištofa (NŠAL, KAL, *Spisi*, f. 92/11; GZL VIII, 21, 34, 60).

VARAŽDIN (Warasdin) JANEZ

Levit ljubljanske stolnice, ki leta 1547 ob procesu zoper pridigarje, osumljene širjenja krivoverskih členov, potrdi vsebino le-teh (P. Hitzinger, *Beiträge*, 4). Leta 1550/51 ga med kapiteljsko duhovščino ni (več) zaslediti (NŠAL, KAL, *Spisi*, f. 287, »Ausgaben«).

VIDAK (Vidakh) TOMAŽ

Okrog leta 1560 duhovni pomočnik v Polhovem Gradcu (NŠAL, KAL, Spisi, f. 287, »Ausgaben« 1560/61, fol. 20v).

VOŠNJAK (Woschnagkh, Bošnjak?) AMBROŽ

Da bi se rodil v Kranju (F. Pokorn, *Še o nekaterih duhovnikih*, 148), ni ugotovljivo. Najprej se Vošnjak pojavi na Vranskem, kjer leta 1541 deluje kot vikar (I. Orožen, *Das Bisthum*, Bd. IVa, 103). V letih 1547–1548, morda že po letu 1545, pa opravlja službo vikarja v Kranju (NŠAL, GG A, f. 12, »Ausstand-register« 1547, fol. 9; f. 19, »Schaffteramtsrechnung«, fol. 22; J. Žontar, *Zgodovina mesta Kranja*, 176; prim. NŠAL, Pokorn, Kranj). Iz pisma Janeza Fla(s)cha škofu Textorju z dne 8. septembra 1550 razberemo, da je hotela škofija zoper Vošnjaka sprožiti sodni postopek, in sicer zaradi dolgov, ki naj bi jih napravil v Kranju (NŠAL, KAL, Spisi, f. 137/12; prim. ARS, *Ograjno sodišče za Kranjsko, Protokoli*, št. 5 (1551–1554), 378). 5. novembra 1557 se Vošnjak omenja kot pokojni (ARS, *Ograjno sodišče za Kranjsko, Protokoli*, št. 6 (1555–1560)).

VRANIČ (Vranitsch, Wrenitsch) URBAN

»Sin Vraničev«, brat Lenarta Vraniča, meščana v Kranju; skupaj se navedata ob ustanovitvi oltarnega beneficija sv. Ane in sv. Uršule v kranjski župnijski cerkvi leta 1483 (F. Komatar, *Kranjski mestni arhiv II*, 7, št. 27). Iz iste družine je slej ko prej izšel učitelj v Novem mestu in (poznejši?) magister dunajske univerze Krištof Vranič (prim. J. Žontar, *Zgodovina mesta Kranja*, 113; J. Gruden, *Cerkvene razmere*, 109, 142–143; P. Simoniti, *Humanizem*, 255, št. 23). Urban je bil vsaj od začetka osemdesetih let 15. stoletja dalje župnik župnije Sv. Štefana pri Bekštanju na Koroškem (prim. P. Santonino, *Popotni dnevniki*, 55, 59–61), vendar je ostal z domačim mestom tesno povezan (prim. J. Gruden, *Cerkvene razmere*, 142–144). V Kranju je imel tudi zgoraj omenjeni beneficij sv. Ane in sv. Uršule, ki ga je obdržal do svoje smrti: *post quem non* je 18. marec 1517, ko je bil beneficij nanovo podeljen (NŠAL, KAL, Spisi, f. 78/23).

VULAK (Vulakch) ŠTEFAN

Kaplan kostnice pri cerkvi sv. Petra zunaj Ljubljane, na gregorjevo 1511 navzoč pri izročitvi slike sv. Krištofa za Krištofovo cerkev na »ljubljskem polju« (NŠAL, KAL, Spisi, f. 92/11; GZL VIII, 28).

WAGENRIEDER LUKA

V notarskem instrumentu, izstavljenem v Münchnu 14. marca 1533, nastopa kot kanonik v Ljubljani in župnik v Braniku oziroma Rihemberku (ARS/L, 1533 III 14. München; A. Koblar, *Regesti*, 211). Leta 1540 je pravico do kanoniške prebende odstopil Antonu Tischlerju (NŠAL, KAL, Spisi, f. 109/2).

WALDHAUSER (Waltha(u)ser, Walthesar, Waltzer) ANDREJ

Doma je bil iz Kamnika ali kamniške okolice. Na Dunaju je pričel študirati leta 1504, kot izpričujejo dunajske univerzitetne matrike za tisto leto (MUW II, 1504/I A 9; prim F. Hutz, *Weihereregister des Lavanter Bischofs*, 303). Subdiakonatu mu je 25. maja 1510 podelil lavantinski škof Lenart Peurl; mizni naslov so kandidatu zagotovile velesovske dominikanke (F. Hutz, *Weihereregister des Lavanter Bischofs*, 22, št. 288). V drugi polovici tridesetih let 16. stoletja naj bi Waldhauser župnikoval na Vačah (NŠAL, *Pokorn, Vače*). V ljubljanski škofiji je bil najprej vikar stolne cerkve (NŠAL, KAL, Spisi, f. 287, »Ausgaben« 1550/51), pri kateri je imel še dva beneficija. Prezentator obeh – oltarne kaplanije sv. Jurija in špitalske kaplanije – je bilo mesto Ljubljana. Medtem ko se v zvezi s prvim beneficijem omenja 5. maja 1548 (ZAL, *Cod I/7 -1548, fol. 100v*), se je Waldhauser drugemu odpovedal pred 26. avgustom 1550 oziroma ob imenovanju za ljubljanskega kanonika (prim. NŠAL/L, 1550 VIII 26.; NŠAL, ŠAL-Ž, *Ljubljana-Sv. Nikolaj, f. 165a, Beneficij sv. Jurija*). Pomenljiv je sklep ljubljanskih mestnih oblasti z dne 7. oktobra 1547, naj se zaradi pomanjkanja pridigarjev v mestu Waldhauserja poprosi, da bi v Ljubljani vsaj še nekaj časa ostal kot pridigar (ZAL, *Cod I/6 -1547, fol. 51*). Andrej Waldhauser je umrl pred 12. majem 1551 (NŠAL, ŠAL-Ž, *Ljubljana-Sv. Nikolaj, f. 165a, Beneficij sv. Jurija*; prim. J. W. Valvasor, *Die Ehre*, Buch VIII, 760). Izvršitelj njegove oporoke je bil Lenart Budina (ARS, *Ograjno sodišče za Kranjsko, Protokoli, št. 5 (1551–1554)*, 219).

WALDNER (Boldner, Walner) PETER

Kranjčan, 4. avgusta 1467 pričujoč kot klerik pri izstavitvi nekega notarskega instrumenta v Celju (I. Orožen, *Das Bisthum*, Bd. IIa, 207; Bd. VI, 227). Leta 1475 ga srečamo v vlogi župnijskega vikarja v Kranju (IMDK I, 11), skoraj dvajset let pozneje, v letih 1492–1494, pa naj bi bil kaplan pri oltarju sv. Katarine v kranjski župnijski cerkvi in duhovni pomočnik v Šenčurju pri Kranju (IMDK III, 25, 196). M. Slekovec veže skoraj vse navedene podatke na eno in isto osebo (*PAM, Slekovec, Kartoteka*), vendar je vprašanje Waldnerjeve identitete zaenkrat primerneje pustiti odprto. Kaj lahko gre namreč za dve različni osebi.

WALLICH MATIJA (Matej)

Rodil se je v Radečah pri Zidanem Mostu in postal prvi kaplan pri oltarju sv. Marije Magdalene v ljubljanski stolnici. Na to kaplanijo ga je 19. februarja 1514 prezentiral ustanovitelj beneficija Krištof pl. Sebriach (*NŠAL, ŠAL-Ž, Ljubljana-Sv. Nikolaj, f. 165a, Beneficij sv. Marije Magdalene*; J. Veider, *Stara ljubljanska stolnica*, 79). 15. novembra 1528 je škof Ravbar Wallichu podelil tudi stolnično kaplanijo pri oltarju sv. Trojice, očitno kot nagrado za preureditev urada škofijskega oskrbnika v Gornjem Gradu (*NŠAL/L, 1528 XI 15. Gornji Grad; NŠAL, GG A, f. 14, »Rechnungsakten« 1524–1540*). Vsaj od konca dvajsetih let 16. stoletja je imel Wallich ljubljanski kanonikat (*NŠAL, GG A, f. 13/4, fol. 6*; A. Koblar, *Stari urbar*, 142; *NŠAL/L, 1534 VIII 10. Ljubljana; NŠAL, KAL, Spisi, f. 84/44*). S kapitljem ni bil vselej v dobrih odnosih, na kar kaže njegovo pismo škofu Kacijanarju z dne 7. decembra 1538 (*NŠAL, ŠAL, Škofje: Kacijanar*). V zvezi z beneficijem sv. Marije Magdalene pa je zašel v spor z ljubljanskimi mestnimi oblastmi – nadzorniki nad beneficijem, na katerega je Wallich malo pred svojo smrtjo tudi resigniral (*NŠAL, ŠAL-Ž, Ljubljana-Sv. Nikolaj, f. 165a, Beneficij sv. Marije Magdalene*). Zadnja leta je, tako se zdi, povečini preživel v Gornjem Gradu (prim. I. Orožen, *Das Bisthum*, Bd. IIb, 61). Umrl je 13. februarja 1547 in bil pokopan v ljubljanski stolnici (J. G. Dolničar, *Historia*, 23; J. Veider, *Stara ljubljanska stolnica*, 83). 28. marca istega leta se kot izvršitelja njegove oporoke imenujeta ljubljanska kanonika Pavel Wiener in Andrej Mager (*ZAL, Cod I/6 -1547, fol. 159v*).

WENIG FILIP

Župnijski vikar v Kranjski Gori v letih 1483–1485 (*Kranjska Gora*, 12). Z listino, datirano 17. april 1483, potrjuje vzpostavitev vikariata v Beli Peči (*NŠAL/L*, 1483 IV 17.; M. Smole, *Vicedomski urad*, 6. del, 316).

WENIGER (Weiniger) LUDVIK

Vikar v Srednji vasi v Bohinju v prvi polovici tridesetih let 16. stoletja (*NŠAL, Pokorn, Srednja vas v Bohinju*). Na steno prezbiterija v cerkvi sv. Janeza ob Bohinjskem jezeru je zapisal izrek »Abstine et patere«, »Vzdrži se in bodi potrpežljiv« (J. Gruden - J. Dostal, *Cerkev sv. Janeza*, 131, op. 8).

WEZENTSCHAN? LUKA

Župnijski vikar v Krašnji, z osebnim imenom izpričan ob zamenjavi neke kmetije dne 1. oktobra 1558 (F. Schumi, *Archiv*, 188). Leta 1562 naj bi se njegovi sorodniki odpovedali svoji dediščini za pokojnim vikarjem v korist ljubljanskega kapitlja (*NŠAL, Pokorn, Krašnja*).

WIENER PAVEL

Rojen naj bi bil okrog leta 1495 v Kranju (SBL, geslo *Wiener, Pavel*). Na artistski fakulteti univerze na Dunaju, kamor se je vpisal v zimskem semestru 1514 (MUW II, 1514/II A 36), se je leta 1517 pridobil tudi bakalavreat (P. Simoni, *Humanizem*, 251, št. 169). Od druge polovice dvajsetih let 16. stoletja se v virih pojavlja kot ljubljanski kanonik (*NŠAL, ŠAL I, f. 20/2a; NŠAL/L, 1530 IX 25.; NŠAL, KAL, Urbarji, št. 1, 297; ARS/L, 1541 VI 20.; ARS, Ograjno sodišče za Kranjsko, Protokoli, št. 2 (1546–1547), 22–23; NŠAL/L, 1547 I 26. Gorica*), kapiteljski prokurator (*NŠAL, KAL, Urbarji, št. 1, 194*) in škofijski oskrbnik v Ljubljani (*NŠAL, GG A, f. 13 (1528); f. 17 (1531); NŠAL, KAL, Spisi, f. 78/33, 84/44, 171/13*). Zaradi njegovih »zaslug« ga je leta 1543 generalni vikar oglejskega patriarha prezentiral za dekana kolegiatega kapitlja v Novem mestu (F. Baraga, *Kapiteljski arhiv*, 141, št. 248). V letih 1530–1547 je Wiener deloval v kranjskem deželnem zboru in bil večkrat njegov poverjenik (SBL, geslo *Wiener, Pavel*; M. Košir, *Stanovski organi*, 51, op. 174; 88, op. 328; *ARS, Stan. a. I, šk. 89; NŠAL, KAL, Spisi, f. 63/67*; prim. M. Košir, *Stanovski poverjeniki*, 164, 166). V tem obdobju se je odločil za *novo vero*, ki jo je tudi v stolni cerkvi vse

bolj odkrito zagovarjal in širil. Jeseni 1547 ga je na pobudo škofa Textorja doletel zaporni nalog kralja Ferdinanda; najprej so mu sodili v Ljubljani na procesu proti ljubljanskim predikantom, osumljenim krivoverstva, naslednje leto pa na Dunaju (glej podpoglavje »Kanoniki in (protestantska) reformacija«). Potem ko so ga izpustili in je doma izgubil vse svoje beneficije, je odšel kot pregnanec na Sedmograško, kjer je bil leta 1553 izvoljen za superintendenta. Umrli je med kugo 16. avgusta 1554 (prim. T. Elze, *Paul Wiener*, 35–38). Poleg vpisa v turnirsko knjigo Gašperja Lambergerja (D. Kos, *Turnirska knjiga*, 199) naj opozorimo še na podatek, da sta 7. junija 1548 Wienerjevo premoženje inventarizirala kanonika Mihael Hasiber in Andrej Mager in da odraža njuno poročilo dokaj dobrohoten odnos do nekdanjega sobrata (*NŠAL, KAL, Spisi, f. 138/16*).

WOLF JURIJ

Leta 1561 župnijski vikar v Kranju (*NŠAL, ŠAL I, f. 16/8*; prim. A. Koblar, *Luterani v Kranju*, 19–20; J. Žontar, *Zgodovina mesta Kranja*, 179). Pred tem, točneje leta 1556, je služboval v Šenčurju pri Kranju (*ARS, Ograjno sodišče za Kranjsko, Protokoli, št. 6 (1555–1560), 29. julij 1556*; prim. *NŠAL, Pokorn, Šenčur pri Kranju*). Ali gre pri Tomažu Wolfu, po letu 1543 (prav tako) šenčurskem vikarju (*ARS/L - Velesovo, 1543 VII 5. Velesovo*), za Jurijevega sorodnika, ali pa je prišlo v tej zvezi do napačnega zapisa Wolfovega osebnega imena (prim. *ARS, Ograjno sodišče za Kranjsko, Protokoli, št. 6 (1555–1560), 22. marec 1557*), je vprašanje, ki za zdaj ostaja neodgovorjeno.

WURMAYR DOMINIK

Vikar v Dobu po letu 1559 (*NŠAL, KAL, Spisi, f. 269/2; f. 287, »Ausgaben« 1560/61*; prim. napačen priimek Dör v *NŠAL, Pokorn, Dob*).

ZADNIKAR (Sadnekher) TOMAŽ

Po rodu najbrž iz Kranja ali okolice (prim. F. Hutz, *Weiheregister des Lavanter Bischofs*, 94, št. 1690; F. Komatar, *Kranjski mestni arhiv II*, 17, št. 36; MUW II, 1508/I A 102). Svoj duhovniški poklic je opravljal kot vikar v Križah, in sicer v letih 1541–1544 (*NŠAL, Pokorn, Križe*). Istovetnost s Tomažem Zadnikom, leta 1533 izpričanim vikarjem na Vranskem (I. Orožen, *Das Bisthum*, Bd. IVa, 103), se kaže kot verjetna.

ZELNIK MIHAEL

Skoraj zagotovo Kranjčan (prim. MUW II, 1490/I A 71; 1490/I A 72). Leta 1483 se v Kranju omenja kot vikar, leta 1492 pa ga srečamo v vlogi kaplana oziroma kaplanovega namestnika pri tamkajšnji kostnici (IMDK III, 25; J. Gruđen, *Cerkvene razmere*, 143).

ŽAGAR (Schagar) MARKO

Ljubljanski stolni vikar leta 1560/61 (*NŠAL, KAL, Spisi, f. 287, »Ausgaben«, fol. 8–9v, 17*).

ŽEDNIK JURIJ

Kaplan na Blejskem otoku, omenjan v letih 1509–1534, kot župnijski vikar na Bledu naveden v letu 1518 (F. Gornik, *Zgodovina blejske župnije*, 87, 210).

ŽLAHTNIČ (Schlachtnitsch, Schlachniz) MARKO

Po krajevnem izvoru skoraj zagotovo Gorenjec. Vsaj od srede tridesetih let 16. stoletja dalje je župnikoval v Zasipu (*NŠAL, Pokorn, Zasip*) in bil kot zasipski župnik dne 3. marca 1560 priča pri izstavitvi oporoke svojega prijatelja, ljubljanskega prošta in radovljiškega župnika Ruperta Kuplenika (*ARS, Vic. a., f. 34 (1–1)*; prim. M. Smole, *Vicedomski urad*, 4. del, 98–99). Ali oziroma koliko časa je upravljal župnijo v Gorjah, na osnovi virov prve roke ni bilo mogoče ugotoviti. Domnevamo, da jo je dobil po Kuplenikovi smrti 10. oktobra 1560; župnijo naj bi zaradi širjenja protestanskih nazorov izgubil leta 1567 (prim. *NŠAL, Pokorn, Gorje*). Še za časa Kuplenikovega življenja, potem ko je ta postal najstarejši ud bratovščine sv. Trojice v Radovljici, je Žlahtnič namesto Kuplenika opravljal tudi dolžnosti bratovščinskega kaplana (M. Smole, *Vicedomski urad*, 5. del, 219). Po dokončnem prestopu v luteranstvo je deloval kot deželni predikant za Gorenjsko. Umrl je 10. maja 1581 in bil pokopan v cerkvi sv. Petra pri Ljubljani poleg predikantov Gregorja Vlahoviča in Jurija Juričiča (*ARS, Stan. a. I, šk. 91, sn. 6, fol. 301*; prim. P. Hitzinger, *Beiträge*, 8).

V. PREGLED DUHOVNIKOV PO KRAJIH*

V/1 Župnije in vikariati

BLED

Andrej 1469, Jurij Žednik 1518, Tomaž 1526–1530, Jernej Singer 1535–1538, Lenart Stojan 1542–1553 /1556/, Krištof Fašang po 1558.

DOB

Volbenk Gall 1468–1487, Pavel Schenti 1488 (vikar), Lenart Seidel po 1488, Klemen 1492 (vikar), Janez Bubai(n) pred 1495, Mihael z Iga 1495–1519, Luka Turk 1535, Mohor Bratec 1552–1557 /1558/, Dominik Wurmayer po 1559.

DOVJE

Primož Tekstnič 1484, Sebastijan Gompa 1547–1548.

GORJE

Janez 1461–1469, Lenart Engelhard pred 1529, Rupert Kuplenik 1529–1547 /1560/, Valentin Fujna 1551 (duhovni pomočnik), Gregor Assler 1557 /do 1560/, Marko Žlahtnič do 1567 /od 1560/.

IG

Gregor Feistrizer 1472, Mihael z Iga okrog 1510.

* Pričujoči kronološki pregled izpušča tiste dušnopastirske enote – denimo Belo Peč in Jesenice – oziroma beneficije, za katere nismo zasledili imen duhovnikov (beneficiatov). Letnice, ki sledijo imenom, se navezujejo na (najstarejše in najmlajše) navedbe v virih, letnice v poševnih oklepajih pa predstavljajo verjetno časovno mejo. Medtem ko označujemo z izrazom *oficiant* duhovnika, ki opravlja beneficiatne dolžnosti namesto imetnika beneficija, gre izraz *supernumerarius* razumeti v pomenu »častni kanonik«. Vse naštetje osebe je najti v poglavju »Biogrami duhovnikov«.

KRANJ

Župniki oziroma župnijski vikarji:

Gasper Spauer 1458–1468, Prospero da Camogli 1468–1477, Peter Waldner 1475 (vikar), Matija Operta 1478–1511, Mihael Zelnik 1483 (vikar?), Kristijan Kalkar 1493–1497 (vikar?), Luka Sepacher po 1512 /do 1518/, Andrej Cibavit 1518–1530, Matija Isenhausen 1530–1534, Jernej Singer 1538–1544, Ambrož Vošnjak 1547–1548, Jakob Scherer 1548–1549 /do 1555/, Konrad Glušič 1555–1557, Anton (Pilpach?) 1557, Jurij Wolf 1561, Jurij Steinmetzer 1564.

Duhovni pomočniki:

Filip 1479, Lenart 1479, Gasper Rutze 1479, Jakob Osedia 1482–1485, Blaž 1489, Jernej 1492?, Jurij Kisleker 1492 (beneficiat?), Peter Šipek 1492, Gregor Jelen 1492–1494, Mihael Krabat 1493, Lenart Keynna 1505, Gregor Maček 1505, Anton Petek 1505.

KRANJSKA GORA

Štefan 1465, Matija 1469, Filip Wenig 1483–1485, Peter Judič 1540, Krištof Jankule po 1540, Andrej Kink 1552, Štefan Dolenc 1558–1571.

KRAŠNJA

Luka Wezentschan 1558 /do 1562/.

KRIŽE

Janez Tischler 1528–1530, Klemen 1530–1532, Andrej Schnattergans 1532–1541, Tomaž Zadnikar 1541–1544, Lenart Felser 1550–1552?, Andrej Schorn 1553, Lenart Felser 1557–1563.

MOŠNJE

Matija 1469, Valentin Stosser 1530, Janez Krstnik? Engelhard 1543.

NAKLO

Mihael iz Kamnika pred 1463–1483 /1487/, Mihael 1497–1500, Klemen 1502, Primož Greisser 1520–1558, Filip Stokrat - Strauss od 1558.

PODBREZJE

Florijan Martinič 1494–1502, Avguštin 1529.

POLHOV GRADEC

Jurij 1497–1499, Matija po 1500, Mohor 1500 (duhovni pomočnik), Valentin Jama 1558, Matej Crass(us) 1560–1561, Tomaž Vidak 1560–1561 (duhovni pomočnik).

PREDDVOR

Jurij Jusina 1475 (duhovni pomočnik).

RADOVLJICA

Nikolaj Ortner 1465–1467 /1471/ (vikar), Mihael iz Sevnice 1465 (duhovni pomočnik), Boltežar Niskher 1465 (duhovni pomočnik), Lenart Pitsch 1465 (duhovni pomočnik), Klemen 1469 (duhovni pomočnik), Nikolaj Škofič 1540–1547 (vikar), Luka Schwär 1556–1563 (vikar).

SMLEDNIK

Kristan 1497–1498, Ambrož 1520, Štefan 1526–1528, Jurij Ažbe od 1560.

SORA

Tomaž Javh pred 1502, Jurij Klobučič od 1503, Jurij pred 1542, Jernej Singer 1544, Tomaž Tomažič pred 1552, Mihael Rellinger 1552–1567.

SREDNJA VAS V BOHINJU

Pankracij 1469, Ludvik Weniger 1533, Valentin Fujna 1544.

SVIBNO

Matija 1497–1499, Gregor 1497 (duhovni pomočnik), Felicijan 1520–1521, Jurij Jurman okrog 1535, Pavel Ambschil 1551–1553, Anton Pilpach po 1560.

ŠENTJERNEJ

Daniel 1476, Štefan 1480, Klemen Škerbelja po 1497, Martin 1520, Primož Trubar 1547, Jurij Jurman 1555–1556 /od 1548/.

ŠENTVID NAD LJUBLJANO

Gregor 1497–1502, Mihael pred 1512, Andrej Prossen 1512–1534.

ŠMARTIN PRI KRANJU

Luka Sepacher 1512 /do 1518/, Andrej Cibavit 1518–1526, Jernej Singer okrog 1550, Konrad Glušič 1555, Matej Pisanic 1558 /do okrog 1570/.

ŠMARTNO POD ŠMARNO GORO

Mohor 1520–1540, Sebastijan Mulavič? pred 1562, Urban Kočevar po 1562.

VODICE

Lenart Sepacher 1463, Lovrenc 1497–1500, Jernej Kos 1517 /do 1533/, Jakob Klarman 1523–1526 (duhovni pomočnik?), Matija Kic 1533–1543, Gregor Kic od 1545 /1544–1563/.

VRHNIKA

Venčeslav pred 1499, Blaž 1507–1520, Lenart Korošec pred 1542, Konrad Glušič 1549 /do 1555/, Jernej Ahačič pred 1564.

ZASIP

Metz 1461, Martin Možina do 1496 /od 1465/, Matija iz Loke od 1496, Matej 1518, Marko Žlahtnič do 1560 /od okrog 1535/, Gregor Assler po 1560.

V/2 Oltarni in drugi beneficiji

IG

Župnijska cerkev, beneficij sv. Katarine:

Jurij Sors od 1472, Jakob (Freidenreich) po 1539, Rupert (Kuplenik?) pred 1560.

KRANJ

1. Župnijska cerkev

– beneficij sv. Jurija:

Kristijan Lotrič 1464–1485, Peter Kodelja 1493–1495 (oficiant), Andrej Cibavit pred 1530, Filip Stokrat od 1530, Filip Stokrat - Strauss pred 1560.

– beneficij sv. Rešnjega Telesa:

Andrej Egker po 1495 /do 1511/, Luka Sepacher do 1516, Gregor Kreuzer do 1521 /od 1516/, Gregor Hladnik od 1521.

– beneficij sv. Ane in sv. Uršule:

Urban Vranič pred 1517, Janez Pileator od 1517.

– beneficij sv. Nikolaja:

Luka Sepacher 1497.

– beneficij sv. Katarine:

Peter Waldner 1492–1494, Hieronim Krajnik od 1518 /do 1553/, Gašper Rokavec do 1565 /od okrog 1555/.

2. Kostniška kapela

Jakob iz Kranja pred 1467, Pankracij Egker 1467–1485 /1487/, Kristijan Kalkar od 1485 /od 1487/, Andrej Egker do 1511, Mihael Zelnik 1492 (oficiant), Vincenc 1497 (oficiant), Ahac 1511–1515, Jurij Herschel od 1515, Hieronim Krajnik 1548–1553.

3. Špitalska kapela

Valentin Tuzij 1474–1477, Peter Kodelja 1475–1482, Mar(t)in Slejko 1482–1495, Primož Keuertz 1506 (oficiant), Krištof Tutt od 1544, Gašper Rokavec do 1565 /od okrog 1555/.

4. Podružnična cerkev sv. Sebastijana

Jurij Herschel 1494, Tomaž Stokrat do 1530, Valentin Stosser od 1530, Aleks Pinngkher 1549–1557.

5. Podružnična cerkev sv. Rožnega venca

Matej od 1518, Gašper Rokavec do 1565 /od 1547/.

LESCE

– *beneficij Matere Božje:*

Robert Rendl 1530, Arnold von Bruck do 1550, David Hasiber do 1572 /od 1550/.

RADOVLJICA

– *beneficij sv. Rešnjega Telesa:*

Janez Hesel 1469, Rupert Kuplenik do 1560 /od 1547/, Marko Žlahtnič do 1560 (oficiant).

V/3 Duhovniki v Ljubljani

LJUBLJANA - SV. NIKOLAJ

Prošti:

Lenart Jamnizer 1464–1469 /1471/, Nikolaj Ortner 1472–1482?, Peter Knaver 1482–1499, Jurij Slatkonja 1499–1521, Dominik Adam Deforz 1521–1545 /1546/, Rupert Kuplenik 1547–1560, Polidor Montagnana 1561, Matija Latomus po 1562.

Dekani:

Gal Hlapic 1463, Mohor z Lanišča 1472–1479 /od 1469/, Julijan Martini 1483, Volbenk Kellner 1491–1499 /od 1487/, Nikolaj Poden 1499–1507, Štefan Klocker 1507–1521, Gregor Kreuzer 1521–1528 /1529/, Arnold von Bruck 1530–1545 /1546/, N. N. 1547–1552, Jurij Jobst 1552–1556 /1557/, Boltežar Gurfelder 1557–1561, Andrej Steinmetzer 1561–1563.

Kanoniki:

Lenart Sepacher 1463, Mihael iz Kamnika 1463–1487, Jurij Kisleker 1463–1492 /1496/ (ad baculum?), Nikolaj Ortner 1465–1469 /1471/, Ulrik Huber 1466, Jakob Sucher 1466 (supernumerarius?), Andrej Goschel 1466–1467, Volbenk Terfesser 1467, Volbenk Abidt (= Terfesser?) 1467, Žiga Lichtenwald 1478, Lenart Seidel 1479–1499 /1504/, Nikolaj Poden 1491–1499, Peter Jankovič 1494–1495, Krištof Nožica 1494–1499, Mihael z Iga 1498–1519 /od 1496/ (ad baculum?), Matija Puch od 1499, Nikolaj Sparovec po 1499 /do 1515/, Jurij Praunsperger 1505–1534, Simon Šarc 1505–1536, Mihael Valler 1505–1539, Lovrenc Corrigiator(is) 1510–1519, Lovrenc Herberger 1510–1519, Pavel Oberstein 1516 /do 1544/ (supernumerarius?), Sebastijan Kolbek pred okrog 1520, Sikst Egker 1512–1521, Lenart Silberpauer 1525 /do 1530/ (ad baculum?), Jakob Fritz 1517 (supernumerarius?), Almauer Erhard 1519–1522, Matija Wallich 1525–1547, Martin Drosendorfer 1527–1537 (supernumerarius), Pavel Wiener 1527–1547 /1548/, Peter Peterlin /od 1540/ (ad baculum?), Mohor Kraft do 1539 /od 1529/, Lenart Mertlic 1529–1547 /1548/, Urban Strela 1533–1546, Luka Wagenrieder 1533–1540, Mihael Hasiber 1539–1552, Andrej Mager 1539–1569 /1571/, Anton Tischler 1540–1550 /1551/, Primož Trubar pred

1543 /do 1547 ali 1548/, Anton Pilpach 1547–1560 /okrog 1570/, Nikolaj Škofič 1547–1561, Pavel Ambschil 1550/51, Andrej Waldhauser 1550–1551, Andrej Steinmetzer 1551–1561, Jakob Scherer 1551 /1555/, Mihael Frankovič 1560, Gregor Kic pred 1563 /od okrog 1550/, David Hasiber 1560–1572 /od 1552/.

Vikarji:

Matija Puch 1494–1499, Nikolaj Sparovec 1494–1499, Gregor Kic 1494–1499, Gregor Križnič 1494/95, Andrej 1495–1500, Pavel Smaltz 1498–1500, Simon Potzi 1500, Andrej Cibavit 1511, Viljem okrog 1515, Simon Smaltzik 1539–1541 /1547/, Jurij Dragolič 1547, Gašper Rokavec 1547, Felicijan Močnik 1550/51, Andrej Waldhauser 1550/51, Janez Škofič 1560/61, Nikolaj Hočevvar 1560/61, Marko Žagar 1560/61.

Leviti:

Jakob Freidenreich 1539–1546, Janez Varaždin 1547, Gašper 1550/51, Luka Missl 1550/51, Janez Škofič 1560, Aleksander 1560/61, Jurij 1560/61.

BENEFICIATI V LJUBLJANI

1. Stolna cerkev

– *beneficij sv. Rešnjega Telesa:*

Andrej Mager do 1571.

– *zgodnjikov beneficij:*

Nikolaj 1463, Štefan Klocker pred 1528, Matija Wallich 1528–1545, Jurij Krabat 1545–1548, Luka Missl 1548–1555, Nikolaj Škofič 1555–1561, Jurij Steinmetzer po 1561.

– *beneficij sv. Jurija:*

Jurij Slatkonja pred 1513–1517, Gregor Franck 1517–1534 /1548/, Andrej Waldhauser 1548–1551, Felicijan Močnik po 1551 /do 1555/, Jurij Jurman 1555, Janez Tiffreer okrog 1560.

– *beneficij sv. Andreja:*

Gašper Lamberger do 1506 /od 1483/, Viljem Swab s Forhteneka od 1506 /do okrog 1540/, Gregor Kic 1542 /do 1563/, Andrej Steinmetzer okrog 1560 (oficiant).

– *beneficij sv. Barbare in Marjete:*

Lenart Erlach od 1499, Lovrenc (Corrigiator(is)/ Herberger?) 1508 /do 1520/, Sebastijan Kolbek po okrog 1520, Mihael Hasiber po okrog 1540, Sebastijan Kolbek 1552 /do 1557/, vakanten okrog 1560.

– *beneficij pri oltarju sv. Marije Magdalene:*

Matija Wallich 1514–1547, Mihael Tomšič od 1551, vakanten okrog 1560.

– *beneficij Matere Božje na empori:*

Mihael Valler pred 1539, Mihael Hasiber po 1539 /do 1551/, vakanten okrog 1560.

– *beneficij sv. Lenarta na empori:*

Janez Colman pred 1535.

– *beneficij sv. Trojice na empori:*

Jernej Has 1498–1500, Jernej Slavonič 1523 /do 1530/.

2. Cerkev sv. Petra

– *kostniška kaplanija sv. Mihaela:*

Štefan Vulak 1511, Jakob Freidenreich 1544–1545, Anton Tischler 1547–1550.

3. Špitalska kapela Matere Božje:

Pavel Retter pred 1464, Jurij Gans 1470–1479, Jurij Maninger 1479–1501, Mihael (Valler?) po 1501, Andrej Slavonič pred 1518, Mihael Inchperger po 1518, Andrej Waldhauser pred 1550, Andrej Steinmetzer po 1550, vakantna okrog 1560.

4. Kapela Matere Božje v Gradišču:

Mihael iz Kamnika po 1487, Simon Smaltzik po 1490 /do 1547/, Filip Strauss 1547 /do 1560/, Andrej Mager okrog 1560 (oficiant), do 1571 (kaplan).

5. Kapela sv. Klemena in Fridolina na Bregu:

Pavel Pildhauer 1460–1478, Nikolaj Sparovec okrog 1500 /do 1515/.

6. Kapela sv. Jurija na Ljubljanskem gradu:

Jakob Froelich pred okrog 1550, Jakob Scherer po 1555.

PRILOGE*

I. Ustanovitev in obseg škofije

Ustanovne listine

Št. 1.

1461, december 6., Gradec

Cesar Friderik III. ustanavlja v Ljubljani škofijo in kapitelj s proštom, dekanom, desetimi kanoniki ter štirimi vikarji.

Insert ustanovne listine v transumptu, izdanem v Gradcu 1. oktobra 1599, v NŠAL, Zbirka listin; obj. v ZZ I (1888), št. 1, st. 6–8, št. 2, st. 17–24.

In nomine sanctae, et individuae Trinitatis faeliciter amen. Fridericus divina favente clementia, Romanorum imperator, semper augustus, Hungariae, Dalmatiae, Croatiae etc. rex, ac Austriae, Styriae, Carinthiae, Carniolaeque dux, dominus Marchiae Sclavonicae, et Portus Naonis, comes in Habsburg, Tyrolis,

* V nadaljevanju objavljamo devetnajst dokumentov, ki sledijo vrstnemu redu poglavij in podpoglavij pričujoče knjige. Izbrana besedila so bodisi osnovnega pomena za razumevanje določene problematike (na primer ustanovitve ljubljanske škofije) bodisi na avtentičen način ponazarjajo določen vidik v življenju škofije, kapitlja ali posameznega duhovnika. Gre za vire prve roke, ki doslej še niso bili objavljeni – razen t.i. ustanovnih listin, katerih objava sega v konec osemdesetih let 19. stoletja in je razmeroma težko dostopna. Na priložene dokumente v študiji sproti opozarjamo.

Ker temelji naš izbor gradiva, ohranjenega povečini v prepisih ali konceptih, izključno na vsebini, smo skušali prezentacijo dokumentov čim bolj poenostaviti, pri tem pa specifičnosti posameznega zapisa kolikor mogoče ohraniti. Transkribirana besedila se od predlog razlikujejo zlasti v naslednjem: 1. ločila so na nekaterih, sicer redkih mestih zaradi večje preglednosti dodana, izpuščena ali zamenjana (npr. pike namesto vejic ali pomišljaji namesto podpičij); 2. raba velike začetnice je omejena na lastna osebna in krajevna imena, izpeljave iz teh, na imena nekaterih praznikov in naslove molitev, na besede, kakor Gospod ali Devica, ki označujejo Boga oziroma Marijo; 3. okrajšave, od raznih znakov do abreviatur, so razrešene, ostajajo le kratice za denarne in merske enote, uveljavljeni »N.« za »nomen« in »etc.«; 4. ponekod besede ali deli besed v poševnih oklepajih korigirajo vidnejše napake, besedica »sic« pa nanje le opozarja; 5. prečrtana mesta v konceptih niso posebej navedena, prav tako ne opombe k že objavljenim ustanovnim dokumentom ljubljanske škofije ali podpisi uradnikov, ki so listino izdali po naročilu deželnega kneza; 6. glede na glasovno vrednost je pri latinskih tekstih »v« zamenjan z »u« in narobe, medtem ko nedoslednosti pri pisanju denimo »ae« oziroma »e« ali »y« oziroma »i« v transkripciji niso odpravljene. Osnovni podatki za vsakega od objavljenih virov so podani v uvodu k prepisu, tako čas in kraj izstavitve ali nastanka, kratka vsebina v poševnem tisku, poleg nahajališča podatkov o vrsti (npr. prepis notarskega instrumenta) in stopnji geneze vira (npr. koncept), pri listinah tudi pisna podlaga. Ohranjenih pečatov in drugih zunanjih značilnosti, kot je npr. format, ne opisujemo.

Ferretis, et in Khiburg, marggravius Burgoviae, et landgravius Alsatae. Ad perpetuam rei memoriam. Quoniam humanum genus per arbitrium liberae voluntatis in peccatum, et mortis poenam prolapsus, resurgere, et liberari nequivisset, nisi misericordiarum Pater Deus, superni dispensatione consilii, inter tremendum iudicium, ubi de omnibus, quae in corpore gesserimus, reddituri sumus rationem; et animas nostras misericordiae indeficibilem fontem, gloriosissimam Virginem Mariam sanctosque apostolos, martires et confessores, ac electos omnes, pro nostra liberatione mediatores, et advocatos piissimos ordinasset. Idcirco dignum, debitumque existit, ut homo quilibet, hanc beneficentiam divini muneris recognoscens, Deo qui cuncta condidit, per quem omnia facta sunt, et subsistunt, cuius maiestas, nec incipit, nec desinit in saeculum, quas poterit agat grates, et memoratam gloriosissimam Virginem, angelorum imperatricem, Matrem Dei clarissimam, coeli sedibus empirrei sublimatam, peccatorumque sedulam advocatam praefatosque apostolos, ipsius Altissimi amicos, et sibi tamquam palmiti adhaerentes, duorum fructus in aeternum permanens, non marcescit, ac illos, qui proprium sanguinem pro cuncti potentis amore, fundere non dubitarunt, eosdemque qui suis sanctis doctrinis, et conversationibus fidelium corda, quasi imbribus coelestibus irrigare studuere. Ut inde existimabiles bonorum operum, fructus foeliciter afferri potuerit. Caeterosque electos omnes iugiter veneretur. Hinc est quod ad laudem superbenedictae trinitatis, et in honorem dictae gloriosae Virginis Mariae, beatorumque Petri et Pauli apostolorum, Christophori, Hermachori, et Fortunati martyrum, Martini et Nicolai pontificum, sanctorumque omnium, pro divini cultus augmento, nostraeque et progenitorum ac haeredum et successorum nostrorum praefatorum, principatum, ducum, et omnium fidelium animarum salute, cathedram episcopalem, seu ecclesiam cathedralem, et in ea episcopum, praepositum, decanum, et decem canonicos, ac quatuor ipsorum canonicorum vicarios in ecclesia sancti Nicolai oppidi nostri Labacensis, nunc Aquileiensis diocesis erigere et fundare decrevimus, de certa quoque nostra scientia praesentium tenore erigimus et fundamus: volentes ut idem episcopus, praepositus, decanus, canonici, una cum vicariis perpetuis futuris temporibus, iuxta ordinationes, et statuta per eos edenda, et statuenda, officium quinque horarum canonicorum, videlicet, primam, tertiam, sextam, nonam, et completorium, in dicta ecclesia sancti Nicolai, quotidie decantent, ac matutinas per praefatos vicarios, et aliquem seu aliquos ex eis, prout ipsi super hoc statuent. Necnon vespas per scholares eiusdem oppidi decantari procurent. Ad haec qualibet die duo officia, unum de Beata Virgine, secundum de tempore aut festo, prout occurret, per ipsos canonicos, et vicarios, et a scholaribus ad finem cum sequentiis, simbolo praefatione et oratione dominica, plenarie iuxta cuiuslibet temporis exigentiam et rubricam Aquileiensem decantentur. Dicti etiam episcopus, praepositus, decanus, et capitulum in

qualibet angaria anni, in refrigerium nostrae, ac nostrorum praedecessorum, haeredum, et successorum, ac omnium fidelium defunctorum animarum, vigiliis mortuorum, una cum officio pro defunctis, ultra praedicta duo officia, decantare debebunt. Fiantque alii cantus, lectiones, et processiones, cum caeteris ecclesiasticis ceremoniis, quemadmodum, haec omnia iuxta ordinem rubricae, seu breviarii Aquileiense ecclesiae, et statuta, de quibus infra fit mentio, pro quolibet tempore anni fuerint observanda.

Si vero episcopus, praepositus, decanus, canonici, et vicarii dicti, ultra praescriptas missas, et officia etiam alias et plures missas celebrare voluerint, id suis conscientiis et voluntatibus relinquimus. Ita quod eos praesentis foundationis nostrae vigore ad officia plura quam superius est expressum, non intendimus obligare. Idem etiam episcopus, praepositus, decanus, canonici et vicarii alias ecclesiasticas disciplinas, ac bonos mores observare, in omnibusque laudabilem vitam ducere debebunt, prout in eorum statutis et ordinationibus desuper rationabiliter edendis, videbitur contineri. Quas quidem ordinationes, et statuta, praedicti episcopus, praepositus, decanus, canonici, et vicarii corporaliter iurabunt se firmiter, et inviolabiliter observaturos. Ius autem patronatus sive praesentandi personas idoneas, ad episcopatum, praeposituram, decanatum, canonicatus et praebendas seu vicariatus huiusmodi, quotiens illos, seu illas vacare contigerit, nobis et haeredibus ac successoribus nostris, ducibus Austriae, ducatum Carniolae, pro tempore regentibus, specialiter reservamus; salvo tamen canonicatu, quem ipsi episcopo, ut infra ponitur, reservare intendimus. Ita ut episcopus nunc sanctissimo domino nostro papae, et deinceps archiepiscopo, seu patriarchae Aquileiensi, tamquam ipsius metropolitano, et praepositus, decanus, canonici, et vicarii praefati ipsi episcopo Labacensi, qui pro tempore erit, per nos praesententur, confirmationes suas, et investituras ab ipsis recepturi, prout iuxta iuris communis dispensationem fuerit faciendum. Quia etiam evangelicae scripturae testimonio dignus iudicatur mercenarius mercede sua, et spiritualia sine temporalibus diu subsistere non possunt. Nos praefato episcopo seu eius mensae episcopali, inprimis castrum nostrum Görtshach, iuxta Labacum ibidem situm, pleno iure cum omnibus suis iurisdictionibus, temporalibus, villis, possessionibus, fructibus, proventibus, redditibus, sylvis, pascuis, piscariis, nemoribus, montibus, vallibus, aquis, fluviis, et aquarum decursibus, molendinis, et molendinorum locis, ac universis terris arabilibus, cultis et incultis, et quibuscunque utilitatibus, quibuscunque vocabulis nuncupentur, donamus et assignamus. Volumus denique ut eidem mensae episcopali abbatia in Obernburg, una cum ecclesiis parochialibus sancti Petri prope Labacum, tamen extra quotidianos fructus eiusdem, sancti Martini prope Crainburgam, et sancti Michaelis prope Pleyburg eiusdem Aquileiense diocesis, salvo tamen quod

monasterium ibidem in Obernburg, ac ecclesiae praedictae cultu divino, ac obsequiis debitis non fraudentur. Praesertim quod in eodem monasterio decem aut duodecim monachi reformati teneantur. Ac pro praeposito ecclesia parochialis sancti Petri in Radmandorff. Ita quod modernus plebanus eiusdem ecclesiae in praepositum Labacensem recipiatur, et memoratam ecclesiam quoad vixerit sui successores praepositi, pro tempore, cum suis redditibus ultra illa quae ipsis ex communi capitulari distributione provenient, perpetuo tenere debebunt. Necnon memoratis, praeposito, decano, canonicis et vicariis fructus et proventus quotidiani dictarum ecclesiarum sancti Petri prope Labacum, ac sancti Nicolai, ac proventus ac redditus quinquaginta librarum, quae nobis occasione advocatationis praefati monasterii, singulis annis dari consueverunt; ac ecclesiae parochiales sancti Viti prope Labacum, ibidem sancti Petri in Nakel, sanctae Crucis in Scherffemberg, et sanctae Margaritae in Bodicz, nostri iuris patronatus; sancti Bartholomei in Campo prope Landstrass; ac ecclesiae parochialis sancti Nicolai prope Villacum, Salzburgensis diocoesis pro communi distributione eorundem; necnon capellam sancti Petri in Peytschet, etiam nostri iuris patronatus pro uno ex canonicis, quem episcopus pro tempore praesentare et instituere habebit auctoritate superioris ecclesiastici ad id potestatem habentis, perpetue incorporentur seu uniantur. Salvo tamen, quod possessores earundem ecclesiarum illas quoad vixerint, nisi sponte illis renuntiaverint, teneant et ipsis utantur. Ex quibus omnibus sufficientem sustentationem uti didicimus, honeste habere poterunt. Tuebimurque ipsos circa omnia ea, uti eorum fundator, advocatus princeps et gratus dominus, contra violentias et iniurias quorumcunque. Si denique nostra fundatio et erectio ex nostra vel haeredum, seu successorum nostrorum, aut aliorum christifidelium largitione, futuris temporibus in bonis, possessionibus et redditibus adeo augetur, ut exinde plures quam praepositus, decanus, canonici et vicarii praefati sufficientibus praebendis sustentari valerent, ex tunc facultatem augendi numerum canonicatum et praebendarum seu vicariatuum huiusmodi nobis et successoribus nostris memoratis, esse volumus reservatam. Et ut praefati episcopus, praepositus, decanus, canonici et vicarii cultui divino eo liberior insistere valeant, ipsis de speciali dono gratiae concedimus, et impartimur, omnia iura civilia dicti oppidi nostri Labacensis, ita quod his uti possunt, quemadmodum cives eiusdem oppidi utuntur et potiuntur in emendo et vendendo intra et extra ipsum oppidum impedimentis cessantibus quorumcunque, vina, etiam ex cultura eorum, sive iure montano, censibus aut decimae, quas modo possident, aut futuris temporibus possidebunt, provenientia in praefatum oppidum nostrum duci facere, ibique sine solutione ungeltae, sive iure ducallari vendere, aut ad ducillum propinare poterunt, iuxta arbitrium suae voluntatis. Nolumus tamen quod dicti episcopus, praepositus, decanus, canonici et vicarii seu familiares, aut

homines eorum, huiusmodi occasione praerogativarum et gratiarum ipsis per nos uti praefertur concessarum, vigiliis, custodiis, portarum seu murorum labore infossatis, aut aliis quibuscunque oneribus realibus, seu personalibus, ullatenus praegraventur. Quinimmo eos, ab his omnibus volumus habere absolutos, liberos, et quietos. Praeterea praefatos episcopum, praepositum, decanum, canonicos, et vicarios, et eorum successores, cum omnibus et singulis colonis, hominibus et familia, nec non rebus et bonis ipsorum mobilibus et immobilibus, in nostram ac haeredum et successorum nostrorum gratiam et tuitionem et protectionem specialem assumendos duximus et assumimus per praesentes volentes eos ab omni gravamine et violentia, gratiosius tueri et praeservare. Libertamus etiam memoratum episcopum, et omnia bona ad ipsius episcopalem mensam pertinentia, quae nunc tenet aut in futurum possidebit a quibuscunque steuris seu impositionibus, clero aut aliis imponendis, ita quod episcopus pro tempore, quoad illa privilegiis aliorum episcoporum in principatibus nostris, dominia et possessiones habentium, necnon terrigenarum nostrorum more eorundem episcoporum uti debeat. Sic tamen quod nobis et haeredibus nostris, ac successoribus, uti ipsius principi, fundatori, et advocato, obedientiam, fidelitatem, et reverentiam debitam, et condignam in primordio suae assumptionis devoveat et corporaliter promittat, ad instar praefatorum nostrorum terrigenarum. Volumus etiam, ut episcopus ipse, ac praedicti, praepositus, decanus, canonici, et vicarii, a quibuscunque talliis, *taxis*, mutis, angariis, et perangariis, theloneis, ac aliis gravaminibus, quocunque nomine censeantur, liberi et absoluti esse debeant. Ita quod ipsi, eorum officiales, familiares, mercenarii, possessiones, curiae, allodiales, iumenta, et singula alia eorum bona et res, quae tamen non mercimonii causa, sed tantum pro usu, victu, et necessitatibus suis ducentur, in omnibus civitatibus, castris, villis, omnium principatuum et dominiorum nostrorum tam per terram, quam per aquas a solutione mutarum, theoloneorum, et aliorum gravaminum quorumcunque debeant esse immunes. Volumus quoque quod nostri capitanei, vicedomini, iudices, provinciales, castellani, aut alii quicunque, aut quaevis alia saecularis potestas, in dictos episcopum, praepositum, decanum, canonicos et vicarios eorum et familiares, colonos, homines et bona, potestatem et superioritatem aliquam nullatenus habeant, neque sibi vendicent aut vendicare praesumant, quoniam nobis, haeredibus et successoribus nostris, uti fundatoribus et advocatis eorum, aut de certa scientia, ad id a nobis deputandis: potestatem, et superioritatem huiusmodi, quoad temporalem iurisdictionem specialiter duximus reservandam. Volumus insuper, quod quilibet episcopus, praetactae nostrae foundationis, pro tempore existens, noster ac haeredum et successorum nostrorum praefatorum ducum Austriae etc. consiliarius existat: praestito tamen per eum ad id solito iuramento. Concedimus etiam

iisdem episcopo, ac praeposito, decano, et canonicis, de imperialis potestatis plenitudine, facultatem et auctoritatem, quascunque literas ipsos aut eorum negotia qualiacunque comuniter vel divisim concernentes cum caera rubea sigillandi; ac ut ipse episcopus pro insigniis episcopalibus, et ecclesiae cathedralis praedictae deferat clypeum, cuius campus aureus, habens in se aquilam bicipitem duobus diadematibus insignitam, cuius dextra imperialis, et sinistra pars medietate aquilae, ad instar aquilae, seu armorum ducatus nostri Carniolae, retroque aquilam baculus pastoralis argenteus existit: prout illa opificis artificio et manu in praesentibus depicta sunt dolo et fraude ammotis quibuscunque. Quocirca universis et singulis principibus ecclesiasticis et secularibus, comitibus, baronibus, militibus, militaribus, nobilibus, capitaneis, burgraviis, castellanis, officialibus, iudicibus, magistris civium, civibus, communitatibus, aliisque subditis, et fidelibus nostris dilectis, firmiter et districte praecipiendo mandamus, quatenus praefatos, episcopum, praepositum, decanum, canonicos et vicarios, familiares homines, ac bona eorum in supra dicta erectione, gratiarum et libertatum donatione, nullatenus molestant seu impediunt, nec ab aliis impediri, seu molestari permittant, quovis modo, sed ipsos circa ea manu teneant et defendant, statutis et consuetudinibus patriae, iuribus civitatum, opidorum et locorum quorumlibet, in contrarium facientibus non obstantibus quibuscunque. Illa namque in quantum praetactae nostrae erectioni, foundatione, gratiarum et libertatum donationi fore, aut esse possent contraria, ex certa scientia tenore praesentium cassamus, irritamus, et annullamus, ac cassa, nulla et irrita pronuntiamus. Nulli ergo omnino hominum hanc nostrae erectionis, foundationis, libertatum et gratiarum concessionis paginam infringere liceat, aut ei quovis ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attemptare praesumpserit, cuiuscunque status seu conditionis existat: praeter iram et ultionem Dei omnipotentis, duam violatores ecclesiarum libertatum incurrere contingit, nostram et haeredum, ac successorum nostrorum indignationem gravissimam, et paenam centum marcarum puri auri, quotienscunque contra factum fuerit. Se noverit irremissibiliter incursum, medietatem nostro, seu haeredum et successorum nostrorum aerario seu fisco, reliquam vero partem praenominatis episcopo, praeposito, decano, canonicis, et vicariis, ac successoribus ipsorum applicandam. Sunt autem huius nostrae voluntatis testes reverendissimi patres, venerabiles, devoti, illustres nostri et Sacri Imperii principes, dominus Nicolaus tituli sancti Petri ad Vincula et Brixinensis, dominus Petrus, tituli sancti Vitalis, et Augustensis, episcopi, sanctae Romanae ecclesiae cardinales, amici nostri charissimi, Ioannes Eystetensis, Ioannes Frisingensis compater; Udalricus Gurcensis principatum nostrorum haereditariorum cancellarius; Tiboldus Laventinensis, Anthonius Tergestinensis, ecclesiarum episcopi; Ioannes et Sigismundus

Germani Palatini Rheni, duces Bavariae, affines nostri; Wilhelmus dux Saxoniae, et marchio Missinensis, Albertus marchio Brandenburgensis, magister curiae; Carolus marchio Badensis, sororii nostri honorabiles, egregii devoti dilecti, Andreas Admontensis, Ioannes sancti Lamperti, de sancto Lamperto, Gerardus Victoriensis, Hermanus Runensis, Ioanes sanctae Trinitatis nostrae novae foundationis in Nova Civitate, monasteriorum abbates: Purcardus, praepositus et archidiaconus, et nunc electus ecclesiae Salzburgensis, Udalricus Rieder, doctor et Frisingensis, Ioannes Hinderpach, doctor et Tridentinensis, Andreas Secoviensis, Conradus ad sanctum Andream supra Traysin, Wolphgangus beatae Virginis in Nova Civitate nostrae novae foundationis. Philippus in Sancto Ypolito, Henricus Senftleben Bormatiensis ecclesiarum praepositi; ac nobiles, Ulricus de Schauenberg, ducatus nostri Carniolae capitaneus; Hermanus et Ioannes Germani de Montfort, Ulricus et Hugo fratres de Werdnberg, Ioannes et Sigismundus de Sancto Georgio, et de Pösingen, Ioannes Gysgra de Brandis et in Saroch, Ioannes Segoriae, comites et fideles nobis dilecti; Henricus de Papenhaim Sacri Imperii submarscallus, Leutholdus de Stubenberg, Nicolaus de Liechtenstain de Murau, Rudigerus de Starchemberg, Georgius de Volkenstorf, Georgius de Kynring, Pangratus de Plankenstain, Wilhelmus de Puechaim, Andreas de Kreig, Henricus Strein, Ulricus Wetzels, cancellarius noster imperialis, Georgius Fuchs, marscallus curiae nostrae, Hartungus de Capell, utriusque iuris doctor, et procurator noster fiscalis, Perchtoldus de Ellerbach, Ulricus Flednizer, pincerna Fridericus Apprecher vicedominus Ciliae, Bernhardus Crabatsdorffer, Georgius de Saurau, Georgius de Tschernembl, capitaneus noster in Adelsperg, et Carsis, Georgius et Christophorus Ungnad, Anthonius et Andreas Holneker, Ioannes Rorbacher, Sigismundus et Andreas Weispriacher, Sigismundus Sebracher, Fridericus de Gra(t)n, Pangratus Rindschad, Haidenricus Truchsess, Ioannes Pellendorfer, Ioannes Milfelder, Georgius Kynacher, Wolphgangus Rugkendorffer, Andreas Paumkircher Posoniensis, Ulricus Grauenegger Soproniensis, comites nostri, Sigismundus Rogendorffer, capitaneus noster Styriae, et Sigismundus Khreuzer, capitaneus noster Carinthiae, locatenentes, Wolphgangus Forchtenauer, secretarius noster, et Christianus Geltprecht, cancellariae nostrae ducalis taxator.

**SIGNVM SERENISSIMI PRINCIPIS ET DNI DNI FRIDERICI TERTII,
ROMANORVM IMPERATORIS SEMPER AVGVSTI**

Praesentium sub tripario et appensione aureae bullae nostrae, testimonio literarum, datum in oppido nostro Grätz, die sexta mensis decembris, anno Domini, millesimo, quadringentesimo, sexagesimo primo, imperii nostri decimo, regnorum nostrorum, Romani vicesimo secundo, Hungariae vero etc. tertio.

Št. 2.

1462, september 6., Pienza

Papež Pij II. potrjuje cesarjevo ustanovitev škofije s sedežem v Ljubljani – glavnem mestu dežele Kranjske, ki ga ob tej priložnosti povzdigne v civitas.

Orig. pergament v NŠAL, Zbirka listin; obj. v ZZ III (1890), št. 8, st. 113–118.*

/113/ Pius episcopus servus servorum Dei ad perpetuam rei memoriam. Romanus pontifex beati Petri celestis regni clavigeri successor et vicarius Jesu Christi, cuncta mundi climata omniumque nationum, et /114/ in illis degentium qualitates, consideratione discutit et examinat diligenter, ac ex officii sui debito salutem querens et appetens singulorum, superna suffultus potentia illa suadentibus rationabilibus causis perpensa deliberatione salubriter ordinat atque disponit, que grata divine maiestati fore considerat, et per que frequentioris devotionis ardore, potioribusque laudum preconiiis altissimus venerari conspicitur, ac pro animarum propagatione salutis ubilibet divinus cultus continuum suscipit incrementum. Nuper siquidem attendentes quod opidum Laybacense Aquilegensis diocesis sicut ipsa facti notorietas manifestat, et carissimus in Christo filius noster Fridericus Romanorum imperator semper augustus ducatusque Carniolae in quo dictum opidum situm est dux nobis significare curavit, Domino benedicente adeo in populi fidelis multiplicatione fecundum, bonorum quoque et rerum omnium existit ubertate refertum, et dilecti filii, opidani eiusdem opidi inter ceteros fideles eximia erga nos et /115/ Romanam ecclesiam devotione prefulgent, quod premissis ac etiam repetitis apud nos imperatoris eiusdem efficacissimis intercessionibus exigentibus, non indigne merentur, ut apostolica sedes eos paternis prosequatur affectibus, et dignioribus insigniis reddat pro sua liberalitate decoros. Nos premissorum consideratione inducti, cupientes opidi necnon opidanorum eorundem merita condignis honoribus compensare, favoribus gratiosis attollere, et honorabiliiori titulo decorare, post deliberationem quam super hys cum venerabilibus fratribus nostris sancte Romane ecclesie cardinalibus habuimus diligentem atque maturam, ex premissis et aliis rationabilibus ad hoc animum nostrum inducentibus causis, de fratrum eorundem consilio, et apostolice plenitudine potestatis, ad honorem omnipotentis Dei, exaltationem orthodoxe fidei, divini cultus augmentum, fideliumque salutem, opidum predictum cum personis in eo degentibus, tam ecclesiasticis quam secularibus, eiusque territorio rebus et bonis universis ab omni immediata

* Besedilo ustreza objavi v *Zgodovinskem zborniku* (ZZ), ker je bil izvirnik v času priprave pričujočega dela za tisk izposojen za razstavo »Patriarchi« v Čedadu.

iurisdictione, potestate et subiectione venerabilis fratris nostri patriarche Aquilegensis moderni et pro tempore existentis, ac dilectorum filiorum capituli Aquilegensis auctoritate apostolica tenore presentium ex certa scientia prorsus eximimus, absolvimus et perpetuo liberamus, necnon sancti Petri extra muros Laybacenses cum illi contigua capella sancti Johannis, sancte Trinitatis Nove Civitatis, ac sancti Bartholomei prope Opidum Londstros parrochiales ecclesias, dudum per litteras apostolicas, prope idem Opidum Londstros cisterciensis ordinis Salceburgensis et dicte Aquilegensis diocesis monasteriis unitas, licet monasterio prope Londstros de ecclesia sancti Bartholomei facta unio huiusmodi suum nondum fuerit sortita effectum, ab eisdem monasteriis dimembrantes, et de illis factas uniones huiusmodi dissolventes, opidum Laybacense huiusmodi, tanquam locum aptum fidelium, congruum, et insignem, auctoritate scientia, et potestate similibus civitatem Laybacensem esse, et perpetuis futuris temporibus, ac ab omnibus de cetero nuncupari decernimus, necnon illud in civitatem, capellam vero sancti Nicolai eiusdem opidi Laybacensis, que de iure patronatus ipsius imperatoris et filialis dicte ecclesie sancti Petri /116/ existit, de eiusdem imperatoris expresso consensu in cathedralem ecclesiam ipsius civitatis Laybacensis sub vocabulo sancte Trinitatis, beate Marie, sanctorum Petri et Pauli apostolorum, Cristoferi, Hermachore et Fortunati martyrum, necnon Martini et Nicolai pontificum, atque omnium sanctorum, cum insigniis, preeminentiis honoribus, libertatibus, privilegiis, et exemptionibus consuetis erigimus, ac dignitatis episcopalis titulo insignimus, sponsum utilem et ydoneum, per imperatorem prefatum primaria vice et successive per duces Carniole qui erunt pro tempore nominandum, et per apostolice sedis providentiam Domino annuente preficiendum consecuturam, cui sponsus idem preesse valeat et prodesse, volentes et eisdem scientia et auctoritate decernentes quod in eadem sic erecta cathedrali ecclesia prepositura, que maior post pontificalem ac decanatus dignitates, necnon decem canonicatus, totidemque prebende et quatuor vicarie, quas et quos exnunc in ecclesia Laybacensi memorata similiter erigimus et creamus perpetuis futuris temporibus existant. Castrum vero Gortschach prope dictam civitatem erectam consistens, et ad praefatum imperatorem legitime pertinens pleno iure, quod prefatus imperator pro mensa episcopali Laybacensi ex sua munificentia per eius patentes litteras, per quas diversas ordinationes ad effectum erectionis huiusmodi fecit, quarum quidem litterarum tenorem, ac si de verbo ad verbum insertus foret presentibus haberi volumus pro expresso, inter alia liberaliter obtulit et donavit, cum iurisdictione temporali, villis, possessionibus, terris, silvis, pascuis, piscariis, nemoribus, montibus, vallibus, aquarum decursibus, molendinis, fructibus, redditibus, et proventibus universis, necnon monasterium in Obernburg ordinis sancti Benedicti eiusdem Aquilegensis diocesis per obitum quondam Casparis olim ipsius monasterii abbatis extra Romanam curiam

defuncti vacans, reservata tamen per dictum episcopum congrua portione fructuum, reddituum et proventuum eiusdem, ex qua prior per ipsum episcopum instituendus, et pro solo eius nutu destituendus, ac decem vel duodecim monachi dicti ordinis sancti Benedicti in eodem monasterio in Obernburg sub regulari observantia commorari et perpetuo manere seque decenter sustentare valeant, necnon capellam sancti Johannis, et sancti Petri predictas exnunc, ac sancti Martini prope Kraynburg, et sancti Michaelis prope Pleyburg parrochiales ecclesias dicte Aquilegensis diocesis pro illius antistitis status decencia et sustentatione ipsi mense episcopali, sed in Rodmanstorff prepositure, perpetuo, et sancti Viti prope Laybacum decanatu prefatis, et dictam sancti Bartholomei, atque singulas sancti Petri in Nackel, sancte /117/ Margarethe in Woditz, in Scharffenberg, et sancti Nicolai prope Villacum parrochiales ecclesias, ac capellam sancti Petri in Peytschet dictarum diocesum cum omnibus iuribus et pertinentiis suis, singulis canonicatibus dicte ecclesie Laybacensis applicamus, et pro eorum prebendis incorporamus, annectimus, et unimus, ipsarum quoque parrochialium modernos rectores videlicet in Rodmanstorff in prepositum, et sancti Viti in decanum, reliquarum vero ecclesiarum eisdem canonicatibus unitarum ad presentationem prefati imperatoris, et capelle sancti Petri predictarum rectores et eorum singulos exnunc in canonicos dicte ecclesie Laybacensis cum usu almutiarum de vario seu griseo ac plenitudine iuris canonici, et potestate suas unitas ecclesias cum illarum iuribus et pertinentiis predictis loco prebendarum ut premittitur, quoad vixerint retinendi, instituimus et creamus, eisdem vero decano et canonicis huiusmodi parrochiales ecclesias duntaxat ut prefertur obtinentibus simul vel successive cedentibus vel decedentibus, liceat ipsis ac dicto preposito illarum corporalem possessionem auctoritate propria libere apprehendere, ac earum fructus, redditus et proventus, in unam massam communem pro quotidianis distributionibus inter prepositum decanum et canonicos prefatos, ac perpetuos vicarios in eadem ecclesia Laybacensi horis canonicis duntaxat interessentes dividendam redigere, cuiuscumque licentia minime requisita, necnon pro eisdem distributionibus quotidianos ecclesie sancti Petri et capelle sancti Nicolai huiusmodi fructus, ac ipsius monasterii in Obernburg advocatie que ad dictum imperatorem iure hereditario pertinet, redditus et proventus, ac prefate ecclesie Laybacensis castrum, monasterium in Obernburg, parrochiales ecclesias et capellas unitas huiusmodi, cum illorum pertinentiis, districtibus et limitibus illa a dicta diocesi Aquilegensi perpetuo separantes pro diocesi Labacensi assignamus. Et insuper imperatori prefato, eiusque in eodem ducatu Carniole successoribus ius nominandi episcopum Laybacensem ut prefertur, ac presentandi personas ydoneas in prepositum et decanum dicte ecclesie Laybacensis nobis et successoribus nostris Romanis pontificibus, novem vero ex dictis canonicis, ac etiam vicarios ipsius ecclesie Laybacensis, cum prepositura,

decanatus, novem canonicatus et prebende ac vicarie predictae pro tempore vacaverint episcopo Laybacensi pro tempore existenti per eum instituendos perpetuis futuris temporibus reservamus, ipsique episcopo canonicatum et prebendam quos dicte ecclesie Laybacensis canonicus prefatam capellam sancti Petri obtinens, habuerit, pro tempore vacantes conferendi, necnon episcopo et capitulo predictis, ordinationes et statuta rationabilia prout ipsi congruere prospexerint iuramento firmanda faciendi, auctoritate prefata tenore presentium concedimus facultatem. Non obstantibus constitutionibus et ordinationibus apostolicis atque nostris presertim super unionibus sub certa forma faciendis editis, necnon monasteriorum, et ordinum predictorum iuramento confirmatione apostolica vel quacunque firmitate alia roboratis statutis et consuetudinibus ceterisque contrariis quibuscunque. Aut si aliqui super provisionibus sibi faciendis de unitis ecclesiis et capellis huiusmodi speciales vel aliis beneficiis ecclesiasticis in illis partibus generales predictae sedis vel legatorum eius litteras impetrarint, etiam si per eas ad inhibitionem, reservationem, et decretum vel alias quomodolibet sit processum, quas quidem litteras et processus habitos per easdem et quecunque inde secuta ad predictas unitas ecclesias et capellas volumus non extendi, sed nullum per hoc eis, quo ad assecutionem beneficiorum aliorum prejudicium generari et quibuslibet privilegiis, indulgentiis, etiam ecclesie Aquilegensis et patriarchae prefatis concessis ac litteris apostolicis generalibus vel specialibus duorumcunque tenorum existant, per que presentibus non expressa vel totaliter non inserta effectus earum impediri valeat quomodolibet vel differri, et de quibus quorumque totis tenoribus habenda sit in nostris litteris mentio specialis. Volumus autem quod propter premissa parrochiales ecclesie et capelle predictae, debitis propterea non fraudentur obsequiis, et animarum cura in parrochialibus ecclesiis nullatenus negligatur, sed eis per presbyteros ydoneos laudabiliter deserviat in divinis, ac illarum et dictarum capellarum quarum et ipsius monasterii in Obernburg fructus, redditus et proventus eisdem presentibus haberi volumus pro expressis onera debite supportentur consueta. Preterea exnunc irritum decernimus et inane si secus super hys a quoquam quavis auctoritate scienter vel ignoranter contigerit attemptari. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostrorum exemptionis, absolutionis, liberationis, dimembrationis, dissolutionis, constitutionis, erectionis, voluntatis decreti, creationis, applicationis, annexionis, unionis, institutionis, separationis, assignationis, et concessionis infringere vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attemptare presumpserit indignationem omnipotentis Dei et beatorum Petri et Pauli apostolorum eius se noverit incursurum. Datum Pientie anno incarnationis Dominice millesimo quadringentesimo sexagesimo secundo, octavo idus septembris. Pontificatus nostri anno quinto.

Št. 3.

1462, september 10., Pienza

Papež Pij II. izvzema ljubljanske škofe, kapitelj in njihovo služinčad iz sodne oblasti oglejskega patriarha.

Orig. pergament v NŠAL, Zbirka listin; obj. v ZZ III (1890), št. 9, st. 129–132.

Pius episcopus servus servorum Dei. Ad perpetuam rei memoriam.

Pastoralis officii debitum cui disponente Domino presidemus exposcit, ut circa statum ecclesiarum omnium precipue cathedralium quod illarum decus et venustas excrescant, et ne persone in eis iugiter altissimo famulantes indebitis molestiis agentur, quantum cum Deo possumus sollicitis studiis intendamus. Cum itaque nos nuper rationabilibus suadentibus causis etiam carissimi in Christo filii nostri Friderici Romanorum imperatoris semper augusti in ea parte supplicationibus inclinati, opidum Laybacense Aquilegensis diocesis in civitatem, et capellam sancti Nicolai eiusdem opidi in cathedralem ecclesiam, cum prepositura, decanatu, canonicatibus, prebendis, et vicariis duxerimus erigenda, prout in nostris inde confectis litteris plenius continetur. Nos volentes episcopum quem ecclesie Laybacensi prefici contigerit, ac prepositum, decanum et canonicos ipsius ecclesie et perpetuos vicarios in eadem ab indebitis molestiis relevare dicti imperatoris precibus annuentes ipsos episcopum, prepositum, decanum et canonicos Laybacenses pro tempore existentes, necnon monasterium in Obernburg ordinis sancti Benedicti dicte diocesis mense episcopali Laybacensi unitum et incorporatum, ac predictam Laybacensem, et parrochiales ecclesias, et capellas predictae ac Salceburgensis diocesis ad episcopum, prepositum, decanum et canonicos prefatos communiter vel divisim pertinentes illorumque personas, et in ipsa ecclesia Laybacensi perpetuos vicarios qui fuerint pro tempore, quoad ea que sunt iurisdictionis contentiose, ab omni iurisdictione, dominio et potestate patriarche Aquilegensis et quorumcunque aliorum ordinariorum iudicum qui pro tempore fuerint eadem auctoritate prorsus eximimus et perpetuo liberamus, ita quod patriarcha et iudices predicti seu alia quevis persona ecclesiastica vel mundana in episcopum (prepositum), decanum, canonicos, vicarios, personas, monasterium, ecclesias et capellas huiusmodi utpote prorsus exempta, non possint excommunicationis, suspensionis et interdicti, sententias promulgare, aut alias, etiam ratione delicti, seu contractus, aut rei de qua agitur, ubicunque committatur delictum, ineatur contractus, aut res ipsa consistat, potestatem seu iurisdictionem aliquam exercere contra exemptionem antedictam, iure metropolitico, quo dictus patriarcha iuxta iuris dispositionem in suos suffraganeos

utitur et gaudet, sibi alias semper salvo felicis recordationis Innocentii pape III. predecessoris nostri que incipit volentes, ac aliis constitutionibus apostolicis contrariis non obstantibus quibuscunque. Nos enim quascunque excommunicationis et interdicti ac alias sententias, seu quoscunque processus, quos et quas contra tenorem et formam exemptionis huiusmodi promulgari et haberi contigerit irritos decernimus et inanes. Et nihilominus venerabilibus fratribus nostris Gurgensi et Seccoviensi episcopis, ac dilecto filio preposito ecclesie Salzeburgensis per apostolica scripta mandamus quatenus ipsi vel duo aut unus eorum episcopum Laybacensem, prepositum, decanum, canonicos, vicarios, et personas prefatas non permittant contra tenorem exemptionis huiusmodi quomodolibet molestari. Contradictores auctoritate nostra appellatione postposita compescendo. Invocato ad hoc si opus fuerit auxilio brachii secularis. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostre exemptionis, liberationis, et mandati et constitutionis infringere vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attemptare presumpserit indignationem omnipotentis Dei ac beatorum Petri et Pauli apostolorum eius se noverit incursurum. Datum Pientie anno incarnationis Dominice millesimo quadringentesimo sexagesimo secundo, quarto idus septembris. Pontificatus nostri anno quinto.

Župnija Kranj

Št. 4.

1511, avgust 29., Kranj

Prevzem župnije Kranj, inkorporirane pleno iure menzi ljubljanskega škofa, po prokuratorjih škofa Ravbarja Andreju (Cibavitu), oskrbniku ljubljanskega kapitlja, in Avguštinu Pryglu - Tyfernus, župniku in arhidiakonu v Pilštanju.

Prepis notarskega instrumenta v NŠAL, ŠAL I, f. 13/2.*

In Cristii namen amen. Nach geburd deselben im fünffzehnhundertisten vnnd aindlefftten jar, khaiserlicher zall der viertzehendisten, freitags, neuten vnd zebentzigisten tags augusti vmb acht vr vormitag, bepstliches stuels gewalts, des aller heilligsten inn Gott vatter vnnd herrn herrn Julii göttlicher geschieckhligkheit babst annder des namens seiner regierung im achten jar, vor den ersamen weissen vnd fürsichtigen richter rat vnnd gemainde der statt Crainburg, im offen khamaun haus besamlten, inn mein offen notarii vnnd vndtergeschriben zeugnus khegen-

* Mlajši prepis tudi v NŠAL, Zbirka listin, 1511 VIII 29. Kranj.

wurt persondlliche fürgeträtten sein, die ersamen vnd erwirdigen herrn Andre bey dem gottlöblichen vnnd erwirdigen capitll zu Laybach schaffer, vnd herr Augustin von Tiffer geweichter pfarrer vnd ertzpriester zu Peulenstein, dis zeit seiner genaden khantzler, alls gesandten einen khaiserlichen brieff, dise phar zu Crainburg durch ir khaiserlich mayestat etc. berurtem hochwirdigen bistumb zu Laybach incorporiert betreffundt, in iren handen vorgehalten, vnd in crafft deselben vnnd auf annder khaiserlich brieffe gedachten ersamen richter, rat vnd gemeinde zuegesendt, beruerte pharrkirchen gedachtem hochwirdigen herrn herrn bichoffe zu Laybach, mit sambt des abgestarben pharrer verlassene haab vnd guet zu geben, vnnd ein zu antworten erfordert vnd begert, das sich gedacht ersamb richter, rath vnd gemeinde auff solich kaiserlich verlessen vnnd woll verstanden brieff gehorsamlich zu verfolgen erpotten, inn welicher khaiserlichen gemeinder statt zuegesendten brieffe, khlerlichen ist gemelt, das gedachter hochwirdiger herr herr bischoffe zu Laybach, vnnd all sein nachkhomen beruerte pharkirchen, mit allen gotzdiennsten vnnd allen andern pharlichen rechten, wie von alther khumen, vnd pillich ist geburlich halten werden. Alls khaiserlich mayestat etc. soliches seiner genaden andacht beuolchen, vnnd sein genad khaiserlicher mayestat etc. zuthuen zuegesagt hat, begriffen ist. Nachdem aber berürte phar mit iren zuegehörungen füran gehalten soll werden, des dann merckhlich notterfordert, dar inne zu handeln, vnnd furzehalten, wie hiernach foligt, khlerlich für gehalten vnd erbarlich gehandelt ist, zumersten gedacht ersam richter, rath, vnnd gemeinde berüerten hochwirdigen herrn herrn bischoffe zu Laybach gesandten procuratores herrn Andre vnnd herrn Augustin etc. furgehalten, an statt vnnd im namen beruerter seiner genaden alls bischoff zu Laybach, vnnd aller seiner genaden nachkhomen, obernent richter, rath, gemeinde vnd pharleut, auch die pharkirchen mit allen andern iren zuegehörungen nichts ausgenommen treulich vnd ongeuerdt pey hernach folgunden stuckhen vnangefochten, vnnd vntzerprechen füran zu ewigen zeiten festigkhlich geloben zuesagen, vnd versprechen sollen zuhalten, zum ersten das dise obernent pharkirchen, vnnd all ir zuekirchen inne vnd auswendig der statt gelegen mit allen vnnd jeglichen gottsdiensten gegenwertigen vnd khunfftigen brueder schafften, wie von alther herkhomen ist, vngeirrt gehalten vnd loblichen ausgericht werden, das richter, rath vnd gemeinde, auch all bruederschafft pey allen vnd jeglichen irn gestifften lehen als stifttherrn, capplän, schuelmaister, mesner vnd zechmaister, wie von alther khumen ist, auff zunemen haben, alle khlaynaydt der khirchen, khegenwirtig vnnd khunfftig, khelich, monstrantzen, khreutzlein, messgewart /messgewandt/ geweicht vnnd vngeweicht, silbern vnd guldern in ir gewalt behalt nus vnd nicht der pharer alls bischoff zu Laybach haben werden, noch zu haben anfechten sullen, sonnder, wie von alther khumen

ist, halten, auch sein genad, vnnd all seiner genaden nach khumen, von der pharkirchen, noch ir zuekhirchen, kheinerley guet, khlaynaydt, ligundt noch farundt, weder ander ir zuegehorung embfrembden noch anndern embfrembden gestatten, sunder jener embfrembde zu beruerten iren khirchen, hennden einbringen. Damit das guet vnd khlainaidt, so der abgestarben pharer, her Mathes Operta, inn seinem leben bey guetter vernufft wolgedachten muet ganntzen willen, rechter gewissen vngebettnen, vnaufgeredt, vnd vngenötter, sunder aus aigen durch Gott ermant, willen vor seinem todt zu beruerten pharkirchen geschaffen, verstiftt, geben verordnet, vnd vor frumen glaubwürdigen personen dem khirchmaister beruerten pharkirchen sand Cantzian personlich vber andtwurdt hat, also vnangefochten, vnzeryrt vnd vngierdt beykhreffte beleib das richter, rat vnd gemeinde von wegen des abgestorben pfarer, herrn Mathesen Operta verlassnes guets so im pharhoff, vnnd mayerhoff ist, des paus vnd annder anfechtung vertragen vberhebt nicht eingelayt, vnnd darumb kheinerley mue, weder nachtheil haben werden, das von demselben allen verlassen guet, so in dem pharhoff, vnd mayerhoff ist, das haus gesindt, briester vnd ander gelter betzalt werden, das albeg im abwesen berürten hochwirdigen herrn herrn bischof zu Laybach, als pharrers gemeiner stat ein erberer, teuglicher vnd gefelliger vicari, oder schaffer der briester sey, gesetzt werd, vnnd ob derselb in ainicherley mass gestalt, vnd weise, gemeiner statt in wendig vnd auswendig priestern, vicarien, pfargesellen, fruemesern, caplän, schuellmaistern, vndtermaistern, mesnern oder zechmaistern wider ir alther khumen, gewonheit, beschwerung, irrung oder neurungthuen, vnd widersteen wolte das der selb solicher widerstrebung fuerderlich absteen, oder abgeschaffen vnd ein teuglicher erbar priester, der statt gefelliger vicari, oder schaffer der briester sey verordnet vnd gesetzt werd, welich stuekh, alle vnd jede, auch andre alther khumen löblich gewonheit eegedacht ersam vnnd erwirdig herrn vnd gestandten anstat vnd innomen beruertes hochwirdigen herrn herrn bischoe zu Laybach, vnd aller seiner nachkhumen mit allem besten mass, weg, rechten, vrsach vnnd furm, so sy am pessten vnd khrefftigisten macht haben, vnnd zuthuen schuldig gewest sein, vngenot, anforcht vnnd an betriegnus, sonnder geren, wilkhürlich, redlich mit heller lebentiger stim geredt, zuegesagt, vnnd versprochen zuhalten, inn guetter hoffnung sollen vnd halten werden treulich vnnd ongeuerdt, das sich gedacht ersamb richter, rath vnd gemeinde benüegen haben lassen darauf für die phar khirchtuer getretten, vnnd durch iren procuratoren beruert ersam, vnnd wirdig herrn, herrn Andre vnnd herrn Augustin, alls eegedechtem hochwirdigen herrn herrn bischoe zu Laybach, gesandten vnd procuratores die pharkirchen, mit sambt allen rechten vnnd zuegehorungen ausgenommen, khlaynaid der khirchen wie obemelt ist zum ersten der khirchen

schlüssel geben, khirchentuer angegriffen aufgethan, inn den khör gefurt, khelich, mesgewanndt, missalia, khendlein beruerter khirchen, auch seinenn corstuell daselbst mit vollmechten rechten, alls rechten pharer gewalt ausgeweist, eingesetzt vnd eingewandwort, darauff mit laytunden glocken, das göttlich lobgesanng tedeum laudemus, mit freiden hochzeitlich besingen vnnd alle obbemelt geschehen, protestiern, vnd betzeugen haben lassen. Demnach zu stund an in den pharhoff ganggen, die fodre tuer des einganng schlüssel eingeben auffgethann niemandts wider sprechenden in namen Gottes in leblich, redlich vnd würrklich possession mit volmechtigen rechten gewaldt vnnd andern sollennitet wie in solichen gewondlich ist ein gefurt, eingeben, eingesetzt vnd mit sambt abgestorben pharers verlassen guet so daselbs im pharhoff vnnd mayerhoff gefunden ist, vber anndtwurd. Auff welche alles vnd yedes obbemelts geschehen beruert ersam richter, rath vnd gemeinde in durch mich vnter geschriben notari zu rechter weil vnd zeit, nach rechtem furm, ain oder mer offen, oder offne haben gebeten, vnd erfordert, zu machen instrument oder instrumenta. Geschehen in der statt Crainburg, offen khamawn haus vor vnd in beruerter pharkirchen vnnd irem pharrhoff daselbs, jars zall, khaiserlicher zall, tags, stund, monaydts vnnd bepstliches gewalts, wie obbemelt ist. Dabey vnnd mit gewesen sein, die ersamen vnnd wirdigen herrn herrn Erasem Steyer, geistlicher rechter doctor vnnd pharer zum Neuenmerckthll, Fabiann zu Tzirkhla pharer, Gregor Pheilschmidt von Laybach, heiliger khaiserlichen mayestat gewalts offen notari, Jeronime Achatz Cristan von Crainburg, hauskhafft /Hans Khrafft/ von Obernburgkh, all priester, der edl vnnd ernuest Wolffganng Nerer, des edlen vnnd wolgebornen herrn herrn Hannsen von Auersperg lanndeshauptman in Crain etc. dienner, Jobst Gwiner, inwoner zu Laybach, Hans Khisl, Römischer khaiserlicher mayestat jagermaister in Crain, zeugen zu oberuerter gerüefft, gepetten vnnd sunderlich dartzue erfordernten, vnnd ich Franciscus Theyletz von Draga, priester Triester bistumbs heiliger khaiserlicher mayestatt etc. gewalts offen notari. Nach dem ich vorgemelten offen besamlung, fürtretung, pharr possession erforderung in corporation brieffe zaigung begerung, fürgehaltung, verwilligung, versprechung, erberlich erpiettung, einsetzung, einfürung, vberandtwortung, aufnemung, vnnd exception auch allen vnnd jeglichen anndern, die also wie obemelt ist, geschehen vnnd gehandlt sein, mit sambt oberuerten zeugen mit vnnd bey gewesen bei dieselben auch also geschehen, hab gesehen vnnd gehört. Darumb ich dits gegenwirtig offen instrument mit aigner handtgeschriben gemacht mein zaichen, namen vnd zunamen gewondlich betzaichnet zu glauben vnd merer zeugen, so aller vnnd jeglicher oberuerter gebettner vnd erforderter.

Duhovnija Jesenice

Št. 5.

1526, marec 5., Dunaj

Nadvojvoda Ferdinand naroča kranjskemu deželnemu upravitelju, naj pri župniku, pod katerega spadajo nadvojvodovi podložniki na Jesenicah, doseže soglasje in uredi vse potrebno, da bodo Jeseničani dobili lastnega dušnega pastirja.

Prepis v NŠAL, ŠAL-Ž, Jesenice, f. 105.

Ferdinand etc.

Getreuer lieber. Wir sennden dir hierinn ligennd abschrift vnnserer armen vnnderthanen zw Assnighk supplicacion, sambt vnnsers getreuen lieben Erassm Braunbarts vnnsers rats, vnnd vitzdombs in Crain vnnderricht, so er vnnserm vicestathaltter, vnnd hofratt vnnsers Niderösterreichischen lannde diser sachen halben gethan hat. Wie dw clerlichen sehen vnd vernemen wirst, vnnd nach dem die armen leut aus ferr des wegs, vnnd vngewitter der zeyt, an versehung der crisstennlichen rechten, sonnderlich an dem Gots wortt, ain zeytherr, grossen abgang gelitten, vnnd von alltn, vnnd junngen so dieselben vnuersehen gestorben sein sollen.* Vnnd dieweyll sich die armen leutt auff iren aigen cossten einen priesster oder caplan zehallten, vnnd ime sein vnderhaltung zuuerordnen erbietten, achten wir solch ir begern, aus obertzelltten augenscheinigen vrsachen für zimblich vnnd pillich, demnach emphelchen wir dir, das dw den pharrer, darunnder die armen leutt sein, auff ainen furderlichen tag fur dich erforderest, auch ettlich von den armen leutten auff solchen tag beschaydest, vnnd dann mit dem pharrer mit fleyss hanndlest, vnnd von vnnsern wegen darob seyest, vnnd verfuegest, das er den armen leutten dermassen auff iren cossten, laut ires begerens, ainen briester zehallten zuelasse, vnnd vergönne, der sy mit dem wortt Gottes, vnnd allen anndern crisstennlichen rechtten versehen mag, auch ine dahin bewegest, damit er sich an zwai phunt phening fur alle anforderung pharrlicher recht vnnd recompens ersettigen vnnd benuegen lasse. Doch das der briester mit deinem, vnnd des pharrers wissen ob derselb zw raichung der cristenlichen

* Besedilo, označeno z ležečim tiskom, je poškodovano in zato težko berljivo oziroma nerazumljivo.

recht, mit predigen, vnnd annderm teuglich sey, durch die armen leutt auffgenommen, vnnd solches alles auff vnnsere wollgefallen gehandelt werde. Vnnd wo sy der briester in seinem stanndt, annders alls ime gepurt, vnnd getzimbt, vnngeschickht, vnnd vngepurlich hiehl, das dw allsdann einsehunng thuest, das derselb geurlaubtt, vnnd an desselben stat ain annderer teuglicher priester, mit vorwissen, wie obengemelt, auffgenommen werde. Vnnd ob sich der pharrer solches verwidern, vnnd zuuerhindern vnndersteen wurde, so schreyben wir hiemit, dem bischoff von Laybach, alls des pharrers geystlich oberkhayt, das die bey dem pharrer ernstlich verfuege, vnnd darob seye, das er den armen leuten in solchem irem nottuerfftigen furnemen, vnnd das sy an dem wortt Gottes, vnnd anndern cristenlichen rechtten nicht versaumbt, noch inen dieselben vertzogen werden, khain irrung noch verhinderung zethun vnnderstee, sonnder sich an dem aus den ertzellten nottuerfftig/en/ vrsachen ersettigen vnd benuegen lasse, vnnd dich hierinn nit annders halltest. Das ist vnnsere meynung. Geben in vnnsere stat Wienn am funfften tag marcy. Anno 1526. jar.

An verweser in Crain.

II. Ljubljanski stolni kapitelj

Posebne pravice kapitlja

Št. 6.

1466, oktober 29., Gradec

Cesar Friderik dovoljuje proštu, dekanu in kapitlju, da svoje premoženje za življenja volijo škofiji oziroma kapitlju in da v času sedisvakance upravljajo škofijske temporalije.

Orig. pergament v NSAL, Zbirka listin, 1466 X 29. Gradec. Pečat izstavitelja ohranjen.

Wir Fridreich von Gots gnaden Römischer kaiser zu allennzeiten merer des reichs, zu Hungern, Dalmatien, Croatien etc. kunig, hertzog zu Österreich ze Steir, ze Kernden vnd ze Krain etc. bekennen für vns, vnser erben vnd nachkomen, als wir Got dem almechtigen, der lobsamen jungkhfrawn Marien vnd allen heiligen zu lob vnd eern, vnd vnser erben, vnd voruordern fursten von Österreich seelen hail willen vnd den zu hillf vnd trost, ain bistumb zu Laibach

in vnserm fürstentumb Krain von newem erhebt vnd gestiftt haben, daz wir von sundern gnaden dem erwirdigen Sigmunden bischouen daselbs zu Laibach, vnserm rat vnd den ersamen vnsern lieben andechtigen, dem tumbrobst, techant vnd capitel, auch daselbs zu Laibach, von irer fleissigen bete, auch nutz vnd aufnemens wegen desselben bistumbs die gnad getan haben vnd tun auch wissenntlich mit dem brief, daz sy vnd ir nachkomen ir hab vnd gut bei lebentigen zu dem bemelten stift vnd capitel zu Laibach, vnd ains tails zu irer seelen hail schaffen mugen, doch also, daz sy solh geschefft derselben vserr stift den khirchen, capplaneyen oder gotzgaben so sy innhaben tun, daz sich auch die benannten tumbrobst, techant vnd capitel daselbs zu Laibach vnd ir nachkomen der possess vnd weltlichen regierung, auch der nutz vnd rennt desselben bistumbs, wann die mit tod vnd abgang ains bischoue daselbs ledig, auch dartzu der hab vnd gut so er hinder sein lassen wirdet vnderwinnden, vnd die bis auf ainn kunfftigen bischoue, den wir, vnser erben oder nachkomen dartzu yetzzzeiten benennen, vnd der von dem stul ze Rom bestett wirdet inn haben mugen. Doch daz sy demselben kunfftigen bischoue von solhem irem innemen vnd ausgeben auf sein anlangen, als sich geburt alsdann raittung tun, an vnnserr erben, nachkomen vnd vserr hauptleut, phlegern, vnnertan vnd menigklichs von vnsern wegen irrung, hindernuss, intrag vnd widersprechen. Dauon gebieten wir den edlen vnsern lieben getrewn, allen vnsern hauptleuten, grauen, freynn herren, rittern vnd knechten, verwesern, vitztumben, phlegern, burggrauen, burgermaistern, richtern, reten, burgern, gemainden vnd allen anndern vnsern ambleuten, vnnertanen vnd getrewn, ernstlich vnd wellen, daz sy die obgenannten bischoue, tumbrobst, techant vnd capitel daselbs zu Laibach vnd ir nachkomen bei den obbemelten vnsern gnaden vnd freihaiten genntzlich vnd berublich beleiben lassen, vnd sy dawider nicht dringen, bekumern noch besuern noch des yemannds annderm zetun gestatten in khain weis, als lieb in allen vnd ir yedem sey vnser swere vngnad, vnd die peen in dem stiftbrief der gulden bullen, der bemelten vserr stift Laibach begriffen zuuermeiden. Das mainen wir ernstlich, mit vrkund des briefs. Geben zu Gretz, an witichen, nach sannd Simon vnd sand Judas tag der heiligen zweliffpoten, nach Cristi geburde im vierzehenhundert vnd sechs und sechzigisten, vnsers kaisertumbs im funffzehenden, vserr reich des Römischen im sibendunztwanzigisten, vnd des hungrischen im achten jaren.

Commissio domini imperatoris in consilio.

Št. 7.

1498, avgust 23., Freiburg im Breisgau

Kralj Maksimilijan dovoljuje kapitlju, da sam izbira kapiteljske vikarje.

Orig. pergament v NŠAL, Zbirka listin, 1498 VIII 23. Freiburg im Breisgau.

Wir Maximilian von Gotts gnaden Römischer kunig zu allennzeiten merer des reichs zu Hungern, Dalmacien, Croacien etc. kunig, ertzhertzog zu Osterreich, hertzog zu Burgunndt, zu Brabanndt, zu Gheldern etc. graue zu Habsburgk, zu Flannern, vnnd zu Tiroll etc. bekhennen als weylend vnnser lieber herr vnnd vatter der Römisch kaiser loblicher gedechtnus, den stift zu Laibach funndiert vnnd gestiftt, vnnd sein kaiserlich maiestat vnd wir allweg bisher die vier vicarien, auf dem thumbstiftt daselbs, so offt die vacirt vnnd ledig worden sein verlihenn vnd darauf zu presenntiern gehabt haben, vnnd aber die vier priester, so auff den selben vicarien sein seelsorg tragen vnnd die lewt daselbst mit predigen, peichten vnnd anndern versehen muessen vnnd vnns yetzuzeyten so die gemeltn phrunden vaciert vnd ledig worden sein etlich vntuglich vnnd vnge-schickt personen angelauffen vnnd ersucht, deshalben wir inen auss vnwissenheit vnd vnerkantnus solh phrunden verlihen haben, dardurch in gemainem volkh grosser vnrat vnnd verachtung vnnsers glaubens enntsteen möcht. Demnach vnnd damit hinfur solchs verhuet, auch der loblich gotts dinst destpar volbracht vnnd die lewt daselbs nach notdurft fursehen werden, haben wir den ersamen vnnsern lieben andechtigen brobst, dechannt vnnd cappitel des gemelten tum-stiftts zu Laibach aus sunndern gnaden gegonnt vnnd erlawbt, gonnen vnnd erlawben inen auch solchs als regierennder her vnnd lanndsfurst zu Osterreich wissenntlich in krafft dits brieffs, also das sy nu hinfur bis auf vnnsere oder vnnsere erben widerruffen zu den obbestimbtien vier phrunden so offt die vacieren vnnd ledig werden erber geschickt tawglich personen so sy darzu gutbedunneken furnemen vnnd erweln, vnnd alsdann ain jeden so sy also furgenomen vnnd erwelt haben vnns an zaigen sollen, so wellen wir demselben solch phrundt leihen vnnd ine, darauf wie gepurt presenntiern. Vngeuerlich mit vrkund dits brieffs. Geben zu Freyburg im Breysgew am pfintztag sannt Bartholomes des hailigen zwelffpoten abenndt nach Cristi gepurt vierzehennhundert vnnd im achtvndnewntzigister, vnnsere reiche des Romischen im dreyzehennenden vnnd des hungerischen im newntenn jaren.

Kapiteljske konstitucije

Št. 8.

1519, junij 14., Ljubljana

Najstarejši, v celoti ohranjeni statut kapitlja z obrazcem prisege za nove kapiteljske člane.

Prepis v NŠAL, KAL, Urbarji, št. 1, 284–295.

/284/ **Anno Domini nostri Jesu Christi** millesimo quingentesimo decimo nono, decima quarta die mensis junii. De consilio et communi assensu venerabilium ac egregiorum virorum dominorum: Stephani Klogkher, decretorum doctoris, decani; Sixti de Egkh; Laurentii Corrigiatoris; Simonis Schors, artium magistri; Georgii Praunsperger; Michaelis Valler; Laurentii Herberger, et Erhardi Almauer, canonicorum Laybacensis ecclesie tunc presentium, capitulariter propterea congregatorum capitulumque facientium et representantium. Ex multis causis rationabilibus visum est bonam ordinationem circa ecclesiam, chorum, et ecclesiastica officia et ministeria fieri. Exqua Deo altissimo debitum a nobis reddatur obsequium. Et ut inde nobis honor hic proveniat, et post hanc vitam premium assequamur eternum.

(1) **Inprimis** itaque statuimus, volumus et ordinamus ut horę canonice et alia officia ante omnia ab omnibus, preposito, decano, canonicis, vicariis, capellanis et levitis, cum debitis reverentia et devotione atque attentione sine clamore, lite, risu, colloquutione, nisi id honestas aut necessitas exigat, decantentur, legantur et peragantur.

(2) **Item** statuimus insuper et ordinamus quod tam prepositus, decanus, canonici quam vicarii, cappelani atque levite, quando officiant vel non officiant, tertię, sexte, et aliis horis canonicis a principio usque ad finem effectualiter intersint, et ante initium horarum quando officiant se ad divinum officium induant, et omnia ad altare preparent.

/285/ Ideo campana diutius, quam antea solitum erat, pulsatur, hinc a prima erectione statutum erat, et nunc statuimus et innovamus, quod videlicet quicumque prepositus, decanus, canonicus, vicarius, capellanus, et nunc levita, matutinis et primis per vices, tertiis vero et sextis, nonis ac completoriis ad plenum interesse neglexerit, quod talium negligentia per decanum ecclesie

cathedralis notetur et punctetur. Ita videlicet ut sequitur: de matutinis quattuor solidi, et de singulis horis solidi duo abstrahantur. Si vero aliquis ex eis hymnum ad horas, vel si non cantantur primam antiphonam in matutinis, in prima Beati immaculati, in tertia vero Ecce concumpivi mandata tua, in sexta vero Secundum animam tuam vivifica me, in nona Exitus aquarum deduxerunt oculi mei, et in completorio In pace in id ipsum neglexerit, per eundem decanum toties in communi dicti capituli nostri fructuum distributione, et ipsius absentis portione unus denarius nigre monete abstrahatur.

(3) Item statuimus et ordinamus quod quotiescunque prepositus, decanus, canonici, vicarii aut capellani et levite, in negotiis propriis aut alienis extra provinciam Carniole exire voluerint, ne talium absentia in detrimentum divini cultus ac damnum capituli nostri redundet, toties preposito, decano et canonicis eorum abiitionem et absentiam insinuent, et alium honestum presbiterum qui talium absentium vices in omnibus missis cantandis, legendis, horis canonicis visitandis suppleat aut ad minus subdiaconum in suo superpelitio indutum, et in /286/ eius defectum accoliturum vel honestum studentem in superpelitio et veste honesta substituat. Absens vero in negotiis capituli a cantandis vel legendis missis atque choro donec in negotiis capituli fuerit (dolo tamen et fictione longioris absentie semotis) liber existat.

(4) Item statuimus insuper et ordinamus quod quotiescunque aliquis prepositorum, decanorum, canonicorum, vicariorum, capellanorum ac levitarum aliqua gravaretur infirmitate, vel a loco residentie ad medicum aut alias causa sanitatis recuperandae ad tempus recederet, ita qui (dolo et fraude dimotis) chorum in residentia vel huiusmodi absentia causa sanitatis, missas cantare vel legere ac alia officia non posset. Extunc talis tam in missis cantandis vel legendis quam visitandis horis canonicis ac aliis oneribus capituli omnino liber existat.

(5) Item statuimus et volumus quod quicumque prepositus, decanus, canonicus, vicarius, capellanus, missas in hospitali vel basilica ecclesie Laybacensis missas consuetas legere neglexerit, talis in portione sua de unaquaque missa neglecta in decem punctetur per decanum solidis. Preterea statuimus et ordinamus quod nullus ex premissis in uno die in predictis locis duas vel tres missas legat vel legi faciat, sed dietim et separatim legantur, secus puniatur per decanum pena arbitraria.

/287/ **(6) Item** statuimus quoque et volumus decetero quod tam in processionibus quam legendis missis domini de capitulo sint primi et post illas

vicarii et capellani et insuper levite, et post levitas seniores in fundatione capellani huius ecclesie subsequantur.

(7) **Item** statuimus et ordinamus, quod omnes tam prepositus, decanus quam canonici, vicarii, capellani et levite processionibus diebus festivis et dominicis, ac Corporis Christi ad fontem, ad ignem Magno Sabbatho, ad fontem Penthecostes, ad letaniam in quadragesima ac aliis in anno processionibus habendis et consuetis intersint. Secus facientes toties per decanum in duobus solidis puncentur. De reliquis vero capellanis, et eorum substitutis beneficiatis in ecclesia cathedrali, et extra eam beneficiati et non beneficiati in visitandis vesperis, matutinis, processionibus et aliis, antiqua consuetudo servetur, et ordinatio domini nostri reverendissimi presulis aut eius in spiritualibus vicarii habita facta et facienda et prout in eorum confirmationibus cavetur expresse.

(8) **Item** statuimus et ordinamus, quod quivis vicarius capituli ebdomodarius peractis per eum prandio vel cena, statim ad domum sue solite residentie se conferat, et ibidem homines pro audiendis confessionibus, et aliis sacramentis administrandis diligenter expectet. Secus faciens punctetur per decanum pena arbitraria. Si vero ex causa rationabili exiret, tunc alium substituat aut roget vel dicat campanatori vbi reperiri possit. Si vero ex huiusmodi sua negligentia aliquis sine sacramentis /288/ decederet, ex tunc reverendissimus dominus noster, aut eius in spiritualibus vicarius talem pro qualitate et quantitate excessus punire sciant.

(9) **Item** insuper statuimus et ordinamus, quod nullus vicariorum infra horas canonicas confessiones audiat, aut alia sacramenta administret, nisi id necessitas exigeret, ut, quia essent pregnantes mulieres, vel ubi esset mortis periculum, vel esset in quadragesima, dolo tamen semper et fraude ac fictione semotis, secus excedentes per decanum pena puniantur arbitraria.

(10) **Item** statuimus etiam et volumus, quando vicarii vadunt cum corpore divino extra ecclesiam cathedralem, quod semper recipiant quattuor scholares in ornatibus et ceremoniis ad hoc institutis a serenissimo quondam cesare Friderico tertio principe nostro, et propterea fraternitas sartorum cuilibet scholari dat unum denarium nigrum. Alioquin puniantur per decanum pena negligentie, et late culpe digna, nisi scholares, adhibita debita diligentia, haberi non possent, ut quia esset in nocte, aut magna esset egrotantis infirmitas, aut esset tempore pestis.

(11) **Item** statuimus et ordinamus, quod tam a preposito, decano, canonicis, quinetiam a vicariis, capellanis et levitis in die Corporis Christi, in festis maiori-

bus quibus pontifex officium cantare solet, reliquie per civitatem vel ecclesiam ob reverentiam Dei et sanctorum portentur, secus punctentur per decanum in portione pena arbitraria.

/289/ **(12) Item** statuimus et ordinamus maiora festa quibus in absentia reverendissimi domini nostri presulis pro tempore existentis prepositus, decanus, et in eorum absentia senior canonicus officiare debeant atque debeat ut videlicet: Resurrectionis, Assumptionis, Nativitatis Domini, Ascensionis, Nativitatis, Circumcisionis Domini, Penthecostes, Purificationis, Epiphanie Domini, Trinitatis, Annuntiationis, in die Cene Corporis Christi, Omnium sanctorum, Parasceves, Dedicationis templi, Commemoratione omnium animarum, Magno Sabbatho.

Et si placet ex speciali devotione et reverentia: in die Visitationis Marie propter indulgentias, in die apostolorum Petri et Pauli, in die Nicolai, in depositione episcopi, prepositi, decani, et dominorum canonicorum, in die Herma chore et Fortunati, in depositione principis Carniole et aliorum magnorum dominorum.

(13) Item statuimus et ordinamus, prout etiam alias ab erectione episcopatus et capituli observatum est, quod semper duo vicarii quos ordo chori tangit diebus festivis maioribus et minoribus, diebus dominicis, ac in processionibus solitis, consuetis et indicendis, in ornatibus levitarum cum debitis reverentia et ceremoniis, prout in aliis ecclesiis cathedralibus fieri solet, cuicunque officianti, a principio, medio, et ad finem usque diligenter ministrent. Si vero se tedio aut sinistra excusati -/290/ -one quovismodo exceperint, excusaverint, vel exoneraverint, extunc huiusmodi negligentie per abstractionem trium solidorum punctentur. Si vero ex causa rationabili occupati fuerint, alium ydoneum presbiterum, diaconum ad evangelium, subdiaconum ad epistolam in ministerio substituant, nisi unus eorum esset illa die predicator, vel ex necessitate sub officio iret cum corpore divino, vel esset officians, extunc vices sue ex alio choro suppleantur per vices.

(14) Item statuimus et ordinamus, quod semper duo vicarii ebdomodarii, et duo levite diebus quibus thurificatur, vadant cum officiante seu thurificante. Preterea signent cum cruce offerentes. Preterea etiam ferant pacem ad stalla dominorum. Secus puniantur per decanum pena arbitraria.

(15) Statuimus etiam de cetero et ordinamus, quod duo honesti presbiteri in levitas ad nutum capituli amovibiles assumantur, et de communi massa capituli interteneantur, qui quotidie feriatis diebus cum decenti reverentia et honore ac

cerimoniis a principio, medio et ad finem usque officianti ministrent, omnibusque horis canonicis sicut ceteri de capitulo intersint. Ad officia autem et legendas missas eosdem non astringimus. Sintque post vicarios capituli primi ante alios capellanos in peractionibus et processionibus.

(16) Item volumus etiam et ordinamus quod omnes de capitulo et gremio capituli ac levite et capellani capituli peractioni /291/ principum Carniole diligenter intersint, ac de cetero officium Beate Virginis post Requiem decantetur. In quo duo ex vicariis vel levitis tam ad Requiem quam officium ministrent. Et de sero post vigiliis etiam Placebo dicatur unacum exequiis. Alioquin puncentur pena infra de hec statuta.

(17) Item statuimus etiam et volumus quod de cetero negligentiarum ac aliarum penarum puncta per decanum assignata ad communem massam capituli per procuratorem capituli reponantur et reserventur.

(18) Volumus etiam quod campanator noster horalogium bene gubernet, ac alia sibi credita et commissa ac sibi incumbentia accurate exerceat et expediat. Alioquin puniatur per decanum pena arbitraria.

(19) Pulsus ad horas a festo Pasce usque ad festum Exaltationis sancte Crucis fiat hora septima, sextis feriis hora nona, nisi esset dies festi vel Sabbatum quattuor temporum, propter lectiones prophetiarum, vel esset dies feriata in quadragesima, ubi propter feriam media hora tunc pulsatur post octavam.

Ad vespervas vero hora secunda, in quadragesima autem more solito post elevationem officii, sed sextis feriis et diebus jeuniorum hora tertia. Nisi in diebus festivis jeuniorum, tunc fiat media hora ante tertiam.

(20) Ad matutinas usque ad festum Bartholomei fiat pulsus hora sexta, a festo Exaltationis sancte Crucis usque ad festum Omnium Sanctorum fiat pulsus ad horas /292/ infra septimam et octavam. Ad vespervas hora secunda etc. in diebus jeuniorum. Ad matutinas a festo sancti Bartholomei infra quintam et sextam usque ad Sabbatum quattuor temporum post Exaltationis sancte Crucis.

A festo vero sancti Martini episcopi et confessoris usque ad festum Purificationis Marie hora quarta.

(21) Item statuimus et volumus ordinamusque, quod quando habentur paractiones mortuorum, quod omnes lecturi missas exeant semper immediate sub requiem vel officio si quod cantatur. Nisi a peragentibus consensum habeant quandocunque ubicunque legant, et illi assentiant. Alioquin salario careant.

(22) **Item** statuimus insuper et volumus, quod nullus ex capitulo vel capellanis seu levitis capituli alium in legendis vel cantandis missis in peractionibus substituat in eius locum. Sed quem ordo post eundem impeditum vel non legentem tangit subsequatur et legat. Alioquin talis substitutus etiam suo sit privatus salario.

(23) **Item** statuimus et ordinamus quod omnes de capitulo prefatae peractioni fundatorum nostrorum diligenter intersint. Secus punctentur per decanum in decem solidis. Similiter qui peractiones Sluge neglexerint puniantur iuxta tenorem litterarum foundationis eiusdem.

(24) **Item** statuimus et volumus, quod quando aliquis ex dominis de capitulo vel gremio capituli seu capellanis et levitis legerent missas, et non possent expediri ante ter- /293/ -tiam vel sextam quando ad horas pulsatur ne talium devotio impediatur, quod tales, dolo et fraude semotis, non punctetur. Secus puniantur pena de negligentibus horis statuta, ut supra.

(25) **Item** primissarius Beate Virginis excusatur ab interessentia maturo officio, et a prima recedendo a capitulo primę. Similiter officians ultimus excusatur a nona.

(26) **Item** statuimus et ordinamus quod officians sub pulsu se ad divina disponat, et calicem et alia preparet, ideo longius, quam antea solitum erat, pulsatur. Preterea quod statim finito pulsu vel compulsu horas incipiat. Similiter faciant domini vicarii et levite ut sub pulsu reliquias exportent. Alioquin pena punctetur arbitraria.

(27) **Item** volumus et ordinamus quod quando in festivitibus supradictis prepositus vel decanus vel aliquis ex dominis de capitulo loco dominorum prepositi vel decani officium cantat, et idem prepositus vel decanus esset primissarius, basilicanus vel hospitalaris, extunc ebdomodarius illius septimane illas missas perficiat.

(28) **Item** statuimus etiam et volumus quod semper bini et bini in processionibus vadant, qualitercunque eos ordo coniunxerit, et ultimus si unus est, solus incedat semper.

(29) **Item** statuimus et ordinamus quod tam domini canonici de capitulo quam ceteri capellani extra capitulum et hic bene- /294/-fitiati vadant in processione secundum senium installatione et institutione.

(30) **Item** statuimus et ordinamus volumusque quod nedum domini prefati omnes de capitulo et eorum vicarii, capellani et levite, sed etiam alii capellani et beneficiati, offertoria in ecclesia cathedrali et ubicunque extra eam in oratoriis vel ecclesiis et sacellis quovismodo oblata et obvenientia procuratori nostro capituli aut illi vel illis, qui pixidem teneant ad offertoria fideliter, dolo et fraude semotis, presentare debeant et teneantur. Alioquin illos de capitulo excedentes decanus iuxta exigentiam excessus punctet et puniet. Alios vero qui non sunt de capitulo reverendissimus dominus noster aut eius in spiritualibus vicarius punire sciat.

(31) **Item** statuimus, ordinamus et iuravimus quod quattuor vicarii ecclesie Laybacensis requirant personalem residentiam. Et quod nullus vicariorum posset esse absens nisi sit in servitio ecclesie cathedralis seu capituli.

(32) **Item** nullus ex quattuor vicariis habeat vocem in capitulo, nec se impediat de factis capituli, nisi vocetur a capitulo, sed deserviant choro et ecclesie, et recipiant suas portiones pro ut alii canonici presentes, prout ordinatum fuerit eisdem vicariis per capitulum. Sunt tamen membra capituli.

/295/ **Forma Iuramenti**

Ego N. ad preposituram, decanatum, canonicatum etc. Laybacensem, per regiam maiestatem, principem nostrum Carniole, presentatus iuro:

Quod reverendissimo domino episcopo ecclesie Laybacensis, in omnibus licitis et honestis obediens esse volo.

Quod reverendissimo domino Laybacensi, preposito, decano, ceterisque canonicis debitam honestatem et reverentiam exhibere volo.

Quod honestatem et commodum venerabilis capituli et singularum personarum fideliter promovere et procurare volo.

Quod capitulum et singulares personas capituli apud principes et magnatos quoscunque fideliter promovere, neque aliquem odio aut quavis sinistra suspicione ductus, apud quempiam verbo aut facto dispromovere, neque secreta capituli in detrimentum capituli et singularum personarum alicui pandere volo.

Quod partialitates et conspirationes in capitulo fideliter fugere et vitare volo.

Quod statuta vel ordinationes capituli edita et editas, edenda et edendas, insuper consuetudines laudabiles licitas et honestas firmiter observare, neque contra ea vel eas per me aut interpositam personam facere, seu verbo aut facto procurare aut contravenire volo. Dicatis.

Ita me Deus adiuvet et sancta Dei Evangelia.

Št. 9.**1533, maj 1., Ljubljana***Kapiteljske konstitucije v duhu evangelizma.*

Prepis v NŠAL, KAL, Urbarji, št. 1, 297–301.

/297/ Sit Deus ante oculos semper, qui praesit agendis.

Anno a nativitate Domini salvatoris nostri Jesu Christi, millesimo quingentesimo tricesimo tertio calendis maii, in laudem omnipotentis Dei Patris et Filii et Spiritus Sancti, et ad publicam hominum utilitatem. Autoritate et consensu reverendissimi in Christo patris domini domini Christophori episcopi Labacensis, administratoris ecclesie Secoviensis, commendatoris monasterii Admontensis, serenissimi ac potentissimi principis ac domini domini Ferdinandi Romanorum, Hungariae ac Boemiae regis, archiducis Austriae et tunc temporis provinciarumque Austriae Inferioris locumtenentis generalis domini nostri observantissimi, ex consilio praetera et communi consensu venerabilium Simonis Sorss, Georgii Praunspergar, Urbani Strela, Pauli Bienner, Leonardi Mertlitz ac Matthiae Ballich, canonicorum eiusdem Labacensis ecclesie tunc praesentium ac residentium, ca- /298/ -pitulariter propterea congregatorum capitulumque facientium et representantium, ex multis evidentibus et rationabilibus causis visum fuit, hanc infrascriptam constitutionem et ordinationem in dicta cathedrali ecclesia statuere, cuius tenor sequitur et est talis.

(1) Cum potissimum anima, verbo, quod ex ore Dei procedit, viuat, praedicti canonici volentes ordinationem bonam ac utilem in Labacensi ecclesia, circa officia ac ministeria divina, et maxime uerbi Dei dispensationem fieri, statuerint et ordinaverint imprimis, ut veritas evangelica pure, simpliciter ac fideliter ex concione tradatur. Et ut errantes conscientiae ad sanitatem (quantum fieri potest) docendo revocentur, nam cum error quispiam animis hominum insederit, nulla re magis, quam recte docendo eximi poterit.

(2) Sed quia populus huius civitatis Labacensis, hinc inde dispersus propter locorum distantiam ac temporis interdum asperitatem tardius ad audiendum verbum divinum se confert, ut deinde populi tanto /299/ frequentiores confluant, statuimus et ordinamus, ut officium Beatae Mariae Virginis, quod hactenus in aurora et ante lucem cani solitum est, et ad quod ob supradictas causas quam-paucissimi adveniunt, tardius posthac, maxime aestivo tempore, celebretur, ita tamen, ut missa quae sub dicto Beatae Mariae Virginis officio singulis diebus

legebatur, statim post campanae pulsum primum, et eadem hora qua hucusque dicatur.

(3) Qua finita officium Beatae Mariae Virginis a scholaribus cum devotione ac reverentia diebus singulis decantetur. Ita enim fiet, ut populus ex remotioribus locis, interea commode ad divini verbi predicationem poterit pervenire.

(4) Praetera volumus et ordinamus ut statim expleto dicto Beatae Virginis officio, sermo et annunciatio verbi divini per vicarios et praedicatores recte ac catholice tractetur, cavebuntque concionatores, ne pro certis dubia, pro veris somnia, et aniles /300/ fabulas, ac pro receptis apocripa in ecclesia Dei populo tradant. Nam Paulus apostolus gentium doctor admonivit Titum, ac subinde episcopos omnes ac concionatores, ut potentes sint in Scriptura, tam ut doceant et exhortentur, quam ut contradictores revincant. Et ut una manu aedificent, instaurent, ac doceant, altera Satanam, hereticos et mundum oppugnent. Sic videmus Paulum ipsum universum pene convertisse mundum, longeque maiora vi doctrinae, quam signorum virtute effecisse.

(5) Et quia ad hanc civitatem populus Germaniae propter negotiorum commoditatem plurimum confluit, civitasque ipsa in eo sermone vehementer est aucta. Ne igitur tales verbo divino fraudentur, volumus et ordinamus, ut ex quatuor vicariis, quibus praedicandi cura incumbit, duo post hac assumantur, qui lingua Germanica verbum Dei praedicent, et caetera ecclesiae sacramenta administrent. Reliqui vero duo ita ut hactenus verbo Dei et sacramentis praesint.

/301/ (6) Postremo statuimus et ordinamus ut expleta concione horae canonicae prima videlicet, tertia, sexta et nona, non succisivis et interpollatis temporibus, sed ex ordine a canonicis, vicariis ac caeteris ecclesie ministris decantentur. Quoniam sic interrupta tempora, a studio sacrarum literarum plurimum legentes abstrahunt. Praeterea videmus in caeteris quoque cathedra-libus ecclesiis hunc morem, ad quem hac nostra statuta referuntur observari. Post nonam cantatur officium maius.

Ac ita cultus divini, et rittus ecclesiastici, ad laudem Omnipotentis instituti, et per manus maiorum nobis traditi, cum honore ac reverentia et animarum meliore incremento rite expedientur.

Precemur itaque Deum, ut mentes nostras excitet viamque nobis ostendat, quo et ipsius laudem amplificare, et nostrae ac totius christianae reipublicae saluti consulere possimus. Gratia et misericordia Domini nostri Jesu Christi, cui gloria et imperium, cum Patre et Spiritu Sancto in secula seculorum amen.

Disciplina**Št. 10.****1523, november 28., Dunajsko Novo mesto**

Nadvojvoda Ferdinand ponavlja ukaz svojega predhodnika, kralja Maksimilijana, naj dohodkov iz prebende ne prejemajo v celoti tisti člani kapitlja, ki pri stolni cerkvi ne rezidirajo redno in s tem ne opravljajo svojih bogoslužnih dolžnosti.

Prepis listine v NŠAL, KAL, Spisi, f. 198/5.

Wir Ferdinand vonn Gots genadn printz in Hispanien, ertzherzog zu Osterreich, hertzog zu Burgundi, Steir, Kernndtn vnnd Crain etc. embietn den ersamen vnnsern lieben andechtigen N. dem thumbbrobst, dechant vnnd capitl des thumbstifts zu Laibach vnnser gnad vnnd alles guts. Nach dem von weylland kaiser Maximilian etc. vnnserm liebn herrn vnd anherrn hochloblicher gedechtnus, am mandat des original vnns furbracht worden ist, an ew ausgangen darinen ir mayestat ernnstlichen beuolhen, das denen chorherrn so auf dem selben vnnserm stift zu Laibach personlich nit sitzen, noch ir phriendt wie sich gepurt verdienen, sonnder sich auf irn pharrn, oder bei dem bischoff daselbs, oder in den vniuersiteten vnnd anndern enden enthallten, dardurch der gotsdienst bei der thuemb kirchen wie von alter her komben vnd gestift ist, nit volbracht wirdet, vnd doch nichts destmynder jerlich ir prebend taill vnd nutzung, als annder so dem gotsdinst auswarten, zu haben vermainen, das ir dhainem /khainem/ thuembbrobst, dechant, chorherrn noch vicarien, so personlich auf dem gemelten stift nit wonen vnd teglich mit denen, so ir chorherrn ambt thun, den gotsdienst nicht volbringen, furen di prebennt taill vnnd nutzung so in gepuert, nicht raichen noch geben sollet, sonnder di selbe porcion, den vor genanten phruendtn zu nutz vnd merung angelegt, ausgenomben, ob etlich in irer residentz mit kranckait beladen wurden, dardurch sy solchen gotsdienst nit volbringen mochten, den selben soll denocht ir vellig phruendt taill vnnd nutzung, an abgang volgen vnd ir di anndern darinnen vertretten vnnd vber tragen sollet. Darauf emphelhen wir als regierender herr vnnd lanndsfurst euch ernnstlich vnnd wellen, das ir obemelts vnnsern liebn herrn vnnd anherrns beuelch in alln punctn vnd artikln wie hie oben begriffen ist, genntzlichen gelebt vnnd nach kombet vnnd euch daran nichts verhindern lasset. Auch ew der massen haltet, damit gemelt vnnser stift in auf nemben konne, vnd der berurt gotsdiennst dest vmbsegklicher vollbracht, noch vnns selbst darin zu hanndln gepuren werde. Daran tut ir vnnser ernnstliche maynung. Geben in vnnser stat Neustat am achtvndzwanzigisten tag des monats novembris anno etc. im dreuvnndzwaintzigisten.

Temporalije

Št. 11.

1463, avgust 20., Šmartin pri Kranju

Pogodba med kanonikom v Ljubljani in župnikom v Vodicah Lenartom Sepacherjem in ljubljanskim kapitljem, po kateri Sepacher priznava inkorporacijo svoje župnije kapiteljski menzi, kapitelj pa mu dohodke vodiške župnije prepušča kot kanoniško prebendo.

Orig. pergament v NŠAL, Zbirka listin, 1463 VIII 20. Šmartin pri Kranju.

In nomine Domini amen. Anno nativitatis eiusdem millesimo quadringentesimo sexagesimo tertio, indictione undecima, die vero sabbati, vigesima mensis augusti, hora meridiei vel quasi, in domo dotis sancti Martini prope Krainburgam Laybacensis diocesis pontificatus sanctissimi in Christo patris et domini nostri domini Pii divina providentia pape secundi anno quinto, coram reverendo in Christo patre et domino domino Sigismundo Dei et apostolice sedis gratia episcopo Laybacensi meque notario publico et testibus infrascriptis ad hoc specialiter vocatis et requisitis personaliter constitutis honorabilis et circumspectus vir et dominus Leonardus Sepachar, canonicus Laybacensis necnon rector parrochialis ecclesie sancte Margarete in Wodicz Laybacensis diocesis omnibus melioribus modo, via, jure, causa et forma quibus melius et efficacius potuit et debuit in unionem et incorporationem dicte sue ecclesie in Wodicz cuius jus patronatus sive presentandi ad gloriosissimum et invictissimum principem et dominum dominum Fridericum divina favente clementia Romanorum imperatorem semper augustum ac ducatus Carniole etc. ducem rationem ducatus huiusmodi spectabat et pertinebat ipsius domini imperatoris ac Carniole etc. ducis, patroni, expresso adhuc accedente consensu capitulo Laybacensi factis et expeditis necnon sponte et libere, non coactus aut convinctus, singulis sedis apostolice predictae ordinationibus, dispositionibus et statutis de huiusmodi ecclesie in Wodicz possessioni libere cessit ac cedit et ipsius persona /sic!/ editis, solempniter consensit et acquievit consentitque et acquiescit per presentes necnon huiusmodi ecclesie in Wodicz possessioni libere cessit ac cedit de presenti in finem, et eventum ut capitulum ipsum Laybacensem se de eadem ecclesia et ipsius possessione secundum vim, formam et tenorem unionis et incorporationis antedictis intromittere possit et valeat et loco tempore opportunis modo et forma infrascriptis, videlicet

quod dictus dominus Leonardus omnes et singulos fructus, redditus et proventus de dicta ecclesia provenientes loco prebende sue et portionis canonicalis quoad vixerit percipere et retinere ipsisque ac juribus et emolimentis universis eiusdem ecclesie liber et licite uti et gaudere possit et valeat neque propterea ad residentiam personalem canonicatus et prebende predictorum ullatenus sit astrictus ac citari debeat quoquemodo. Si vero dictus dominus Leonardus apud dictum canonicatum suum personaliter residere et divinis officiis ut moris est interesse voluerit quod tunc dicta prebenda sua ac distributionibus cottidianis necnon singulis ecclesie predictae fructibus, redditibus, juribus et emolimentis supradictis etiam libere uti debeat percipere et gaudere. Si autem idem dominus Leonardus circa dictum canonicatum suum personaliter residere et divinis officiis nisi legitime expeditus interesse non curaverit, quod tunc huiusmodi sua prebenda et distributionibus carere debeat cottidianis, fructus tamen ecclesie predictae in Wodicz juraque et emolimenta universa eiusdem nichilominus percipiendo, ordinarii aut quorumcumque impedimento et conditione in aliquo non obstantis, nisi idem dominus Leonardus huiusmodi suis juribus et exceptionibus renunciaverit per expressum. Super quibus omnibus et singulis premissis prefatus dominus Leonardus requisivit me notarium publicum infrascriptum ut sibi super huiusmodi premissis negotiis unum vel pluram publicam seu publica conficere instrumentum seu instrumenta acta fuerint hec anno, die, mense, hora, indictione, pontificatu et loco quibus super, presentibus ibidem honorabilibus viris et dominis Gallo Chlapitsch decano necnon Hermachora de Harland canonico Laybacensis presbiteris, testibus fidedignis ad premissa vocatis specialiter et rogatis.

Quod ego Johannes Johannis Ysenhausen de Obernburg, clericus Laybacensis diocesis, publicus imperiali auctoritate notarius reverendissima predictae consensu, voluntati, cessionis, exceptioni omnibusque aliis et singulis premissis dum sit ut premittitur agerentur et fieret unacum prevocatis testibus interfui eaque omnia et singula premissa sic fieri, vidi et audiui ideoque hoc presens publicum instrumentum exinde confeci propria manu conscripsi, subscripsi, publicavi et in hanc publicam formam reddegi signoque et nomine meis solitis et consuetis signavi et roboravi, rogatus et requisitus in fidem et testimonium omnium et singulorum premissorum.

Št. 12.

1547, januar 26., Gorica

Goriški glavar Franc grof in baron »vom Thurn vnd zum Creuz« podeli v fevd kopališče pod Sv. Nikolajem v Ljubljani in tretji del desetine v Šiški, ki ga v imenu kapitlja in odsotnosti novega dekana prejme kanonik Pavel Wiener.

Orig. pergament v NŠAL, Zbirka listin, 1547 I 26. Gorica.

Wier Franntz graue vnd freyherr vom Thurn vnd zum Creuz obrister erblandhofmayster in Crain, Römischen kuniglichen mayestät rat camrer vnd hauptman der fuerstlichen grafschafft Görz vnd Thulmein etc. bekennen das fur vns erschinen ist der erwirdig herr Paulus Wiener thuembherr zu Laybach, alls lehens trager in namen vnd an stat aines erwirdigen capitls daselbst, vnd hat vns mit allten lehen prieffen geweist, wie di pad stuben zu Laibach vnder sant Nicla, vnd der dryt thail zehent zu Kheutsch in Laybacher pharr so sy von Pettern Glazenstainer vnd seiner hausfrauen erckhaufft haben, vnserer Luegerischen lehenschafft, albege durch ain gwalts trager emphanen, vnd nach des thuembthechants abgang wider zu emphahen sey. Weil aber gemelter thuembthechant, der jetz nit im land, pat vns gemelter herr Paulus Wiener in crafft seines furgelegten gewalts, das wir gemeltem capitl di selben pad stuben vnd zehent geruechten zuuerleyhen. Das wir gethan, vnd leihen innen die auch wissentlich in crafft diz briefs was wir innen zu recht daran leihen sollen vnd mugen, menigkhlichen rechtens vorbehalten, also das ain capitl zu Laibach die selb pad stuben vnd zehent nun hinfuran von vns vnd vnsern erben in lehens weis inen haben mugen vnd geniessen, die auch alls offft sych das durch des thuembthechants abgang gebuert vnd zu schulden kumbt von vns wie obsteet zu lehen emphahen sollen, alls lehens vnd lands recht ist in Crayn ongeferde, mit vrckund diz briefs, den wir mit vnserm angebornen insygl becrefftigt haben. Der geben ist zu Görz am sechs vnd zweynzigisten tag jenuary im funffzehen hundert vnd syben vnd vierzigisten jar.

Št. 13.

Po 1552, november 4., Ljubljana

V odgovor na pobudo kralja Ferdinanda o sodelovanju prelatov pri vzdrževanju določenega števila študentov na dunajski univerzi kapitelj škofu Textorju kot kraljevemu pooblaščenцу sporoča, da kapitelj pri tem ne more sodelovati zaradi prenizkih dohodkov in naraščajočih dolgov. Pošiljatelj dopisa posebej opozarjajo, da nobena od izpraznjenih kanoniških prebend ni bila podeljena organistu, čeprav orgle že stojijo in bi bilo to v skladu z njihovim privilegijem.

Koncept v NŠAL, KAL, Spisi, f. 84/47.

Der Römischen zw Hungeren vnnd Beheim khüniglichen mayestät etc. vnnsers aller genedigisten herren vnnd landsfürsten von wegen vntherhaltung einer antzall der studiosen auf der vniuersitet zw Wien verordent herren commissarien vnnd rätthe, wolgeborn edl vest günstig gebietund vnnd genedigen herren. Als wir den vierden tag novembris jetz lauffendts zwey vnnd fünftzigisten jars durch hochgedachter Römischen khüniglichen mayestät etc. beuelch eruordert gecharsamblich erschienen, angehört vnnd vernomen aus was hochwichtigen vrsachen ir khünigliche mayestät etc. von den prelatten ditz vnnd annder landt, etlich studiosen auf ermelter vniuersitet zw Wien zw vntherhalten genedigist begert, wie dan vorhin von den prelatten der clester zw solchen gotsaligen werkh contribution verordent vnnd gegeben worden. Wölicher contribution das arm capitll hie zw Laybach, aus vrsachen der vnuermöglichheyt des schmollen einkhomens, bisher gantzlich vberhoben vnnd hin füran vberhobt sein verhoffen, vnnd auch deshalb ietzigs Römischen khüniglichen mayestät etc. begeren, auf ditz arm capitll sich zw erstreckhen nitt vermeinen, dan im hochgedachter Römischen khüniglichen mayestät etc. instruction begeren austrücklich vermelt der clester ab fal vnnd der teuglichen prelatten mangell, aus vnnderlassung der schuellen vnnd studiosen vntherhaltung, specificirt vnnd angetzogen, eruolgt, des zw widerbringen yedes gotshaus vermögen nach wider umb aufrichten solle, so da entgegen ditz arm capitll mit schuellen vnnd khirchen dieneren versehen, aus gewisse antzall der thuembherrn mit gar khleinen enkhomen gestifft, vnnd als oft ein canonicat uacirt, hochgedachte khünigliche mayestät etc. vermög der stifft ordnung, einem annderen dasselbig canonicat verleichen thuet vnnd sonderlich wo ein orgel in der thuembkhirchen wie yetzt aufgericht, zw vntherhaltung

eines organisten, ein canonicat vaciren solt priuilegiert sein, doch wiewol sider /sic!/ jungster aufrichtung der orgell, mit swaren vncosten der noch nit gar entricht, etlich canonicat durch absterben der thuembherren ledig worden, ist doch solichen vnnsern priuilegien nach, zw ermelter des organisten vntherhaltung, kheines in der vacation gelassen. Zw dem allen gemeren sich, vber die vntraglichen steweren die taglichen ausgaben als das der ordinarie empfang, die canonical portiones vnnd die vntherhaltung der diener vnnd gebey nit erstrecken mögen, wan vnnser einkhomen in benenter pension der absent der incorporirten pharchen gestelt, welcher verseher oder vicarien, auch ir vntherhaltung von denen selbigen haben müssen, das vber vergleichnus jarliches empfangs vnnd der ausgaben, nit allein khein rest, sonnder mer austendiger schulden, die wir zw betzallen schuldig, etlich jar her beliben, derhalben nit wenig diser kheyserlichen stift güetter in fremde hend khumen, vnnd wo soliches nit mit genedigen einsehen vnnd nachlassung der vnuermöglichen exactionen, behertzt, wird in khurtzer zeit, die hochleblichn kheyserlichen thuembstift vnnd bistumb Leybach, sambt denen incorporirten pfarhen, verödt vnnd abkhomen. Dieweyl dan die Römischen khüniglichen mayestät etc. des gotsalig khristlich vnnd vnnser zeit vast nottwendigs begeren, doch in aller genedigist declariert, vnnd euer gnaden vnnd herrn aufferlegt zw erkündigen, nach gelegenheyt eurs yeden gots haus vermögens, wieuil durch yedes studiosen erhalten werden mögen, sein wie /wir/ wol zufriden (wouer annderst ditz arm capitll in vermelten Römischen khüniglichen mayestät etc. an die closter prelatten hietz getans der studiosen halben begeren, specifiert oder vermeint begriffen zw sein) das euer gnaden vnnd herrn khüniglichen mayestät etc. beuelch vermög, die erkündigung thue, vnnd wie das vermögen der stifften befunden ir khünigliche mayestät etc. berichtet, haben wir euer gnaden vnnd herrn als irer khüniglichen mayestät etc. verordneten comissarien, auf derselben beuelch zw vntherthanigister geharsamister antburt antzeigen nit vnterlassen wollen, mit hochfleissigen bitten die wöllen gemelte vnnser geharsamiste antburt vnnd erbierliche entschuldigung mit genaden anemen, vnnd vnns arm ir khüniglichen mayestät khaplann, bester gelegenheyt in aller vntherthanigister gehorsam beuelchen.

Euer gnaden vnnd herrn

willige vnnd gehorsame
N. das capitll zw Leybach

Kapitelj in protestantska reformacija**Št. 14.****1563, avgust 3., Ljubljana**

Kapitelj priporoča škofa Seebacha cesarju Ferdinandu in ga prosi, naj ne dopusti, da bi škof, ki je brezgrajen katoliški mož, trpel sramoto. Zavračajo, da bi na preiskovalnem procesu pričali zoper svojega ordinarija.

Koncept v NŠAL, ŠAL I, f. 11/15.

Sacratissime et potentissime necnon invictissime Romanorum imperator etc. caesar augustissime et domine domine gratiosissime clementissimeque.

Cum ante quinquenium cathedra Labacense per obitum quondam domini Urbani episcopi etc. vacant/e/ sacratissima Romanorum imperatoria majestas vestra etc. reverendissimum in Christo dominum Petrum modernum episcopum praefecisset, a christianissimo imperatore electum virum tum pietate tum omnium virtutum gravitate et excellentia nobilem atque insuper sanctissimae devotionis maximaeque humilitatis, summo cum gaudio et congratulatione reverentissime excepimus, speque de ipso pro mediocritate iudicii nostri concepta falsi non sumus. Etenim cum primum in episcopatum investitus fuerat, quendam schismaticum Gregorium Stradioth nomine, qui ab orthodoxo clero defecerat, inque dominorum crucigerorum domo hic haereticum virus in populum spargebat, statim profligavit. Ac simili modo hinc inde per castra et oppida vagantem Croatam aliquem eiusdem farinae sacerdotem in parochia ad monasterium Obernburgensem pertinenti Franzkh dicta, furtim docendi et disseminandi haereticas opiniones munus arripientem in propria persona presens ipsemet mandaverat ligari et in uincula coniici, maceratumque victus tenuitate, ad extremum Carniolen. dominorum provincialium XIII sigillis consignatis literis intercessorie eius gratia ad se missis, victus inter dicto Labacense districtu supplicio durissimi carceris affectum abegit. Cumque eadem ratione turbulentis hisce tempestatibus, ingruentiumque periculorum procellis, catholicae religionis et fidei unitatis negotium in metropoli Carniae Labaco videlicet, per phanaticos quosdam homines et errorum spiritus omnino connecuti coepisset, continuo idem dominus antistes officii nostri et catholicae ecclesiae debitae obedientiae magnanimiter iuxta et fortiter sub ecclesiasticis suspensionis ab officio et beneficio censuris publice affixis et promulgatis mandatis nos commonuit – cui ut pia et iusta praecipienti perlibenter obsequuti sumus. Deinde cum dominorum

provincialium et civium presidio dissensionis huiusmodi atque haeresis auctores, nimirum Primus Truber, qui e fraternitate nostra tanquam apostata procurante reverendissimo domino Urbano episcopo Labacensi pro tunc ordinario elisus post exilium quindecenne iterum rediit, et Matthæus Klobner reducti Truberi caput, pestis et communis totius Carniolae perniciēs horumque complices, fulti, virus schismaticum publice in hospitali pauperum Labaci oviculis eius fidei commissis effundere sibi arrogavissent, pro suae gregis salute animam quoque ponere non dubitavit, et cum certo sciret omnes provinciales et cives sibi fore capitales inimicos, si dictos heresiarchas apud sacratissimam Romanorum caesaream majestatem vestram etc. proderet potiorē episcopalis sui muneris quam omnium hominum atque magnatum Carniolorum, rationem habuit – ac eidem sacratissimae majestati vestrae etc. quod eam nondum praeteriisse credimus – mature significavit, atque mores, vitam et doctrinam seductorum illorum expressis seu vivis et propriis depinxit coloribus. Vestramque sacratissima majestatem etc. permovit, mandata cum ad se tum ad omnes /homines/ officiales seculares et praesides Carniolae, videlicet ad dominum capitaneum, praefectum provinciae, vicedominum, senatumque Labacensem male feriatos illos veteratores et hereticae pravitatis propagatores carceribus atque custodiae demandandos emittere, et in exilium pellere. At cum secularem potestatem a sacratissima Romanorum caesarea majestate vestra etc. habentes catechistas et doctores suos defenderent potius quam ex praescripto sacratissimae majestatis vestrae etc. agerent, ordinarius noster quae officii sui erant mandante sibi maiestate vestra sacratissima exigendo a Primo Trubero fidei et doctrinae confessionem – quam etiam sacratissimae imperatoriae majestati vestrae transmisit – pro virili sua exequutus est. Quocirca miramur et qui fiat non satis intelligimus, quod cum gratus dominus noster antistes irreprehensibilem et innocentem vitam, ut constat duxerit, erroneasque opiniones non oderit solum, sed et propugnaverit, ac quantum in se erat extirpare penitus sub discrimine vitae etiam conatus sit, pensum quoque suum et predicando et alia ecclesiastica episcopaliaque munia obeundo, cum in propria persona tum in tota diocesi sua per idoneos et doctos necnon laudedignos viros, pulchre – non absque celebritate nominis et famae – absolverit, eam tamen fortunam (proh dolor) sortitus sit, ut contra praestitum iuramentum in inquisitorio processu per reverendissimos dominos commissarios nobis vocatis adversus eundem ut ordinarium nostrum testimonium dicere iniunctum fuerit. Quanquam autem neque nobis liceat, deceptae neque possimus ab omni culpa alienum, gravium aliquorum excessuum insimulare, neque obiecta crimina, in qualia detrusus compati adesse et succurrere debeamus, sacratissimae Romanorum caesareae majestati etc. domino domino nostro gratiosissimo quam humilime insuper supplicantes, quatenus pro sacratissimae majestatis suae imperatoriae in personas ecclesiasticas favore has nostras, magnanimiter et

gratiosissime interpretetur. Atque nostrum ordinarium quem una nobiscum ab impetitione invidentium defendat, et plus fidei suae domi quasi habitantibus viris ecclesiasticis, quam quibusvis laicis in religionis negotio adhibeat, nec patiat virum catholicum, sobrium atque syncerae pietatis necnon devotionis et venerandae senectutis quod pia fide cum credimus tum attestamur tam et contumeliose lacerari. Cuius apud sacratissimam Romanorum caesaream majestatem vestram assequendi gratia nostrum dominum antistitem nosque majestati vestrae sacratissimae tanquam imperatorii principi atque patrono suo, obedientissime et quam humilime commendamus atque insinuamus.

Sacratissimae Romanorum caesarae majestati vestrae
subditissimi

N. praepositus et capitulum
cathedralis ecclesiae Labacensis

III. Duhovniki

Oporoka Andreja Prosen

Št. 15.

1534, november 1., Ljubljana

Svetni duhovnik Andrej Prosen določa bogoslužna opravila, ki naj se opravijo po njegovi smrti, ter zapušča nekaj denarja in nepremičnine dekli Jeri in njenim otrokom, svoji hčeri Suzani pa v primeru možitve enako doto, kot bi jo dobili Jerini otroci.

Izvirnik v ARS, Test. I, Lit. P, No. 1. Oba (pritisnjena) pečata ohranjena.

In den namen, der heiligen vnd vngetailten Driualtigkeit amen. Als ich Andreas Prossen, layenbriester, zu hertzn genomen, die zuergengklicheit diser welt, bedacht, vnd das vns nichts gwisses ist dan der todt, auch nichts vngewisses, dan die stund des todes, das auch nach abgang der menschn vmb ir zeittlich hab, vnd verlassen guetter tschwischn den freundtn, offt vnd dikh irrung, speen vnd tzbittrecht auffersten, solichs alles ich, mit wolbedachtm muet vleissiger vorbetrachtung, vnd freyen guettn willen, mit guetter vernufft, ain geschafft vnd letzten willen, geordent, orden vnd setz/en/, das auch in krafft dits briefs, oder libell, aller pessten, mas, weise vnd form, wie das jetzt vnd hernach, an aller stat, vnd vor allen vnd jeglichen, geistlichen vnd weltlichen, personen, vnd gerichtten allerhöchst kraft hat, haben sol vnd mag, fur menigklichs ausprechn vnd widertaillen, also das anfenglich der almechtig Got, durch sein gruntlose gnad vnd barmhertzigkeit,

mir genadig vnd barmhertzig sey, vnd mein seel, wan sy vom leib schaidet, in die ewig rue setzen wolle.

Zum andern, wan es beschiecht, das ich nit im leben bin, das zuuor von der zeitlichen hab, so mir Got verlihen hat, vnd hinder mir verlass, mein corper ersamblich zu der erden bestattet, mit praces, vigili vnd andern seelgerait versehen wirdt, zum erstn, sybendtn, dreyssigistn, vnd der jar tzeit, mit ainem gesungen requiem, ainem gesungen ambt von vnser lieben frawn, vnd acht gelesen mess als offt, Got zu lob, meiner seel vnd allen costglaubigen verstorbn seeln zu hilff vnd trost, begangen werde.

Zum dritt. Nach dem mein dirn Gera dreytzen jar bey mir ist hab ich ir vmb ir trewn dinst jarlich vier vngerisch goldt gulden zegeben zuegesagt, aber mer nichts geben, nicht destoweniger hat sy mir treulich gedint, vnd mein, in krankheiten vleissig wargenomen vnnd gewart, schaf ich ir darumb vnd im kindern, mein hewslich wonung vnd hoffstat, allen haw/s/rat, darinn all mein hab, wie di namen hat vnd genent werden mag, das alles soll vnd mag sy, vnnd ir kinder haben, brauchen vnd geniessen, als ichs eintzeither genossen vnd ir leben lang, daraus vnuerdrungen werden, dan der andern meiner tochter halb, Susanna genant, beuelch ich vnd schaf ir wo sy get, mit einem frumen arbeitsamen man, begabt, oder begaben wurde das man ir souil als der Gera kindern einen gabe.

Solich mein testament solln die hernach benentten, mein guet freundt vnd nachbern Cristof Wregar vnd Michl Frolich baid burgger, alhie. Zu denen ich mein sonder vertrawn trag, aller gestalt vnd massen, als ichs hierobn geordent, nach irm pessten verstand meiner seel vnd allen glaubigen seeln zu hilf vnd trost handln, wolt inen aber jemens in solichem meinem letzttn willen vnd ordnung irrung thuen, pit ich lautterlich durch Gots willen N. purgermaister, richter vnd rate alhie, das sy di bei solichem mein gescheft vnd letzter ordnung, hanthaben, inen voltziehung zuehuen /zuthuen/ verhilffen, dawider nit dringen gestattn, wie ich mich des zu inen als liebhabern der gerechtigkeit, vnd mein gonstigen herrn vngetzweiffelt getraie. Das ist alles mein maynung vnd willen jedoch mit vorbehalt das ich solichs mein testament, altzeit verandern, mindern vnd mern, oder gar abzuthuen, macht habe. Ze vrkunt hab ich mit vleiss erpettn die erbarn Primos Stratchleb burgger zu Laibach vnd Romischer zu Hungern auch Behaimb etc. königlicher majestät aufseher der auffschleg in Crain Andreen Schkele, das sy zugetzeugnus meiner letzttn ordnung, vnd geschefft dits libel, oder brieff, mit im petschaidten verschlossen haben, in albeg inen irn erben vnd petschaidten on schaden, dartzue hab ich mein namen mit aigner handt vndterschriben. Geschehn zu Laibach am erstn tag novembris anno Domini MV vnd im XXXIIIten.

Verso: Herrn Andreen Prossens saligen Testament. 1534

Reverz Filipa Stokrata**Št. 16.****1560, januar 10., Ljubljana**

Filip Stokrat oziroma Straus(s), kaplan pri oltarju sv. Jurija v župnijski cerkvi v Kranju in vikar kapitelske župnije Naklo, se ob prevzemu omenjene župnije za dobo treh let zavezuje, da bo redno odraštoval letno zakupnino, oskrboval župljane z Božjo besedo, jim vestno podeljeval zakramente in jim dajal dober zgled.

Izvirnik v NŠAL, KAL, Spisi, f. 272/1.

Ich Philippus Stockrat oder Straus, leybriester vnd derselbigen zeit caplan sand Gorgen altars in sand Cantzian pharkhirchen zu Crainburgk, vnd der erwirdigen hochgelerten capitels heren von Labach vicarius zu Nakhels, beati Petri et Pauli apostolorum vor der statt Crainburg, bekhen das ich von meinen genedigen vnd genedigen capitels herren zu Labach, des keyserlichen thuembstifts daselbst die obgemelte pfar Nakhels vicarei weys ad triennium oder drey jar wie hernach volgt empfangen. Wir N. dechant das capitel des kheyserlichen thuembstifts alhie zu Labach, bekennen hiemit, das wir dem erwurdigen vnserem getrewen herrn Philippen Stockrat vnser phar beati Petri et Pauli apostolorum zu Nackels vor Crainburg auff triennium oder drey jar lang, so sich zu sand Gorgen tag im ietz schwelenden sechtzigisten jar anfahren, vnd im tausend funffhundert drey vnd sechtzigisten jar enden werden bestandt weis vber alle mangel vnd abgang jarlichen vmb ducaten in münss vier vnd neinzig, den ducaten per kreuzer 80 zuraitten, vnd zwey lb pfeffer, sechs gemester koppeiner ausgelassen haben, laut des vrbars nichts aus genomen jedoch mit vorbehalt, der khauffrecht, sterbrecht, leykhoff, entsetzung vnd besetzung der hueben, vnd was die gründt betrifft mit nach folgenden condicionen.

Erstlich sol der obgedacht her Phillip Stokrat die pharmenig durch sich selbst, oder seinen geselbriester, den er an mangel haben solle, mit dem wort Gottes, treulichen speisen vnd vnderweysen, vnd anderen gotts diensten vnd raihung der heyligen sacramenten vleissig verrichten, auch mit einem gueten exempel vnd wandel, sambt seinem geselbriester der pharmenig vorsteen, auff das der schafflein bluet nicht aus seinen henden am jungsten tag ersuecht vnd

erfordert werde, dan wir die purden alle auff im gelegt, vnd von vnsern arhseelen auff gehebt wollen haben. Gemelter her Philipp Stockrat soll auch die obgemelte pension cottenberlich als nemblich ducaten in münss 23 kreuzer 49 albegn vor dem cottenber suntag auff seinen vncosten raihen vnd betzalln vnd gehorsamb vnd gewartig sein, die 6 koppeiner vnd die 2 lb pfeffer zu weichnachten auch auf seinen vncosten hieher geen Labach einem capitels schaffer erlegen. Her Philipp soll auch die stewart, so bewiligt, an die vnterthanen schlagen, wie ime die selbig zugeschickt wirt, vnd hieher gleyches fals ein bringen auff seinen vncosten. Nichts von pharhoff entziehen, noch entziehen lassen, sonder alles vestigklichen handhaben, den pharhoff aus seinen vncosten erhalten, auch jarlichen auff das gros gebeu 6 ducaten in münss, am pharhoff anlegen vnd verpawen, dem capitels schaffer von jar zu jar guet raitung daruon thuen, in summa den peülich vnd wesentlich inen haben, vnd laut eines vrbars der ime zuegestellt genüessen. Vnd wo es sich begab, das ainigerley schaden durch vnfleys vnd verwarlasung des vicari vnd seines gesinndts, an gemelt vnseren pharhoff geschach, soll gedachter her vicari auff seinen vncosten erstatten, ausgeschlossen Gottes zum /sic!/ vrdristen vnd Turckhen gewalt, vnd mit stelln, schupfen, stadeln soll gleiches fals her vicari aus seinen seckhel etc. erhalten. Vnd wo es sich begab, das vnser ainer oder mer aus vnsern mitl visitacion etc. halben dahin khamen, soll offt ernanter vicari, die stattlichen gewertten, das mall per kreuzer X geben, das fueter ain schaff per kreuzer 15 hay vnd strew beuor. Alles bey dem landts-gewendlichen schaden pundt in Crain. Ob der von wort zu woert da geschriben stundt. Alles trewlich vnd ongeuarde. Zu vrkhundt haben wir disen verlas brieff mit vnseren kleinen insigel verfertigt. Geben zu Labach den zehenden tag januarii, im ain tausendt funffhundert in sechzigisten jar etc.

N. dechannt, das capitel des kheyserlichen stifts Labach

Darauff gelob ich fur mich vnd alle mein erben soliche phar, wie obgemelt mit allen inhalt wie oben steet zuhalten. Darumb ich disen reuers brieff meinen genedigen vnd genedigen herren einem ersamen capitel mit meiner handtgeschriff vnd aigen petschaid verfertigt, zuegestellt wil haben. Actum loco et anno ut supra etc.

Philippus Strauss etc.

Manu propria subscripsit

IV. Drugo

Zgodnjikov beneficij v ljubljanski stolnici

Št. 17.

1463, december 10., Kranj

Škof Lamberg naproša ljubljanske mestne oblasti, naj zgodnjikov beneficij v stolnici, nad katerim imajo te patronat, ob izpraznitvi podelijo njegovemu kandidatu v skladu s pravico do prve prošnje.

Prepis v NŠAL, ŠAL-Ž, Ljubljana - Sv. Nikolaj, f. 165a.

Sigmund von Gotts gnadn bischoue zw Laybach.

Erbern weisen, besonnder lieben, vnnsern freundlichn grues, in beweysung williger diennst beuor. Wir haben vernomen, wie herr Niclas, caplann der fruemes zw Laibach eur lehenschafft yetzo laider mitt schwarer kranngkhait beladen sey, der er villeicht hart in leben beleiben mug. Bitten wir ew in sonnderm vleis, vnnd getrauen, ob es darzw khaine, das dieselb fruemes, als mit seinem thodt ledig wurde, ir wellet alsdann, dieselb cappelln, vnns zu gefallen, ainem der vnnsern, den wir ew dann dartzw nennen vnd furhalten werden, vor menigleich leichen, vnnd niemandt anndern, noch khainen darauf verrer vertronsten. Vnnd voran durch vnnser bischoffliche ersten bette willenn, damit wir ew hiemit ansuechen thuen, besonnder auch, nachdem wir ew, vor mit bette, von solher gotts gab wegen nie angelanngt haben. Vnnd hoffen ir werdet ew darinen in solher mass beweisen, damit wir sunderlich darine angesehen, vnnd der nicht vertzigen werden. Als wir dann des vntzweiffenlich, sunder vertrauen zw ew haben. Wann so sich zu zeytten solhs immer in vnnser gwaltsam begeben wurde, sein wir ew willig, dagegen nach allem pillichem zw gleicher weis auch geuallen. In ainem solhem vnnd mererm zw beweisen, wann wir darumb durch ew angesuecht werden. Das auch freundlich in annder weg vmb ew verdienn. Gebenn zw Crainburg an sambstag nach vnnser lieben frauen tag Conceptionis anno Domini etc. LXIII.

Den erbern weisen, vnnsern besonndern lieben N. richter N. ratte vnnd der gemaine zw Laibach.

Št. 18.

1464, december 28., Dunajsko Novo mesto

Cesar Friderik mestnim oblastem v Ljubljani priporoča, naj zgodnjikov beneficij v stolnici prepustijo kanoniku Mohorju z Lanišča, ki ga za to kaplanijo predlaga škof Lamberg, Jakobu Cupiju pa dodelijo kak drug beneficij.

Prepis v NŠAL, ŠAL-Ž, Ljubljana - Sv. Nikolaj, f. 165a.

Friderich von Gotts gnaden Romischer kaiser, zu allen zeyttn merer des reichs zu Hungern, Dalmatien, Croatien etc., khunig, hertzog zw Osterreich, zw Steyer etc.

Erbern weisen getrauen lieben. Der erwirdig Sigmundt bischoue zw Laibach, vnnserratt, vnd lieber andächtiger hat vnns yetzo zuerkennen geben, wie er, als eur bischoue sein erste bett, vmb ain gottsgab, eurer lechenschafft, vnnd namblich vmb die frumes in sanndt Niclas khirchen daselbs zw Laibach, fur den erbern vnnserrn lieben anndächtigen herr Machorn von Harlanndt, khorhern daselbs, gethann vnd gebetten hab, im dieselb fruemes, so die ledig wierdet, zuuerleichen. Begern wir an ew mit ganntzem vleis vnnd ernnst, das ir demselben herrn Machorn, die bemelt frumes, so die ledig wirdet, auf solh des obgenantn bischoff zw Laibach erste bette, fur annder leichet, vnnd damit fursechet, vnnd nachmals dem erbern, vnnserrn lieben andächtigen Jacobn Cupi, darfur dann, als wir vernemen, auch bett an ew beschehen sein, ain annder gots gab eur lechenschafft, so die ledig vnnd ir darumb von im angelanngt werdet, leihett. Wann der benant von Laibach, sich willig erpewttet, ob in ee dann ew ain gottsgab, seiner lechenschafft ledig wirdet, im desgleichn damit furzesechen, vnnd ew darin guettwillig, vnd als beweiset, damit der benant her Machorn, diser vnnserr, auch des ebbenantn bischoue von Laybach bette emphindt austreglich genossen zw haben. Daran thuet ir vnns sonnder guett geuallen, vnnd vnnserr maynung. Wir wollen das auch gegen ew khuinfftigclih mit gnaden erkennen. Geben zw der Neustat, an freytag nach den heyligen weinnacht feyertagn, anno Domini etc. LXIII vnnsers khaisersthumbs im zwelfften jar etc.

Comissio domini imperatoris propria

Den erbern vnnserrn getreuen lieben N. dem richter vnd ratt zw Laybach.

Šola pri stolni cerkvi

Št. 19.

1559, maj 17., Ljubljana

T.i. protiporočilo, naslovljeno na škofa Seebacha, v katerem kapitelj zavrača poročilo Ljubljančanov in razlaga ozadje spora v zvezi s stolno šolo oziroma šenklavškim učiteljem ter ključi stolne cerkve in zakristije, ki naj bi jih od cerkovnika izsilil ključar.

Koncept v NŠAL, KAL, Spisi, f. 313/3.

Gegen bericht eines ersamen capitels alhie exception weys auf deren von Laybach an den herren vitzdomb in Crain Georgen Hofer vnd bischoflicher hochwierden zuegestellten bericht, wie hernach volgt.

Dieweil vns die von Laybach gestandig /sic!/, das ein bischof daselbst ye vnd ye einen schuelmaister aufgenumen, das nemen wier hiemit fuer bekhaentlich an, das sy aber sagen, sy haben einen schuelmaister zu confirmieren, denselbigen an zunehmen oder nit, das werden die von Laybach nimer mehr dar pringen demnach mügen sy einen angenumen schuelmaister der nun in der possess in vernehmung der khirchen, vnd bischoflicher hochwierden vnder haltung sambt seinen colaboratoribus, wie von alter herkhumen die schuel nicht vorhalten, vnd einen occupatoren der vorhin vacante episcopatu von einem ersamen capitel zu einem schuelmaister angenomen bis auf yetz vergangen sandt Jorgen tags schwebenden 59. jars verer khain eintrag dem herren bischof oder einem capitel thuen, vnd vorhin auch weder vom magistrat noch von khainem geurlaubten schuelmaister nie beschehen, daraus ist abzunemen das sy nit allain khain schuelmaister aufzunemen, vnd weniger zu vrlauben, derwegen mag ir berüemung der confirmation khain grundt haben, sonder wie wier euer bischoflichen hochwierden in vnser schriftlicher beschwardt fuergepracht, wan ein schuelmaister nun in der possess der khirchen vnd schuelen vernehmung etlich wochen gewest, denselbigen ein bischoff durch seinen schaffer im bistumb, oder wem ir fürstliche gnade darzue verordent, an einem tag, wan die versamblung eines ersamen raths presentiert, damit sy wissen dem angenumen schuelmaister ire khinder in die leer, tugenden vnd guetter sitten zubefelchen etc., des vnd anders, haben ein magistrat alhie yetziger zeit vnd khurtz verschinen jaren vnd vorhin alweg mit khainer andern exception dem presentierten schuelmaister fuergehalten, hierauf

solche presentation khein confirmation irem antzaigen nach genant mag werden etc.

Vnd auf ir antzaigen, wie herr dechant vom herren bischoffe Vrbano loblicher gedachtnus, sol auf das rathaus zu der confirmation durch den schaffer im bistumb alhie ordenlich presentiert sein werden, bericht vns gemelter her dechant als derselbigen zeit angenumner schuelmaister. Nachdem er in die possess der schuel vnd khirchen khumen /ist/, vnd die von Laybach einen andern von Villach mit namen Lienhardten Marolt zu einem schuelmaister aufzunemen vertrust hetten, hat loblicher gedachtnus her Vrbano bischoue die herren des raths ins bistumb erfordert vnd alda neben andern geschefften vnd gepflegten handlungen, inen angetzaigt, wie er obgedachten herren dechant zu einem schuelmaister gesetzt, dem sollen sy ir jugendt etc. wie obset wissen zubefelchen, vnd ire anmassung mit dem Leonardo gleichwol wie sy wissen vertaidigen. Also ist oft ermelter dechant berüebig schuelmaister zehen jar lang beliben vnd auf das rathaus nie presentiert worden, oder in andern sachen die schuel belangendt hieauf für den magistrat erfordert worden, derwegen ist ir bericht nach antzaigung des herrn dechants der warhait nit gmais. Nachdem aber der herr dechant dem herren bischof die schuel auf khindt, ist Foelix Rotar von bischoffe Vrbano seligen angenommen, vnd durch den schaffer im bistumb auf das rathaus presentiert der gestalt wie oben vermeldt, dem die von Laybach an all andere exception ire jugent in die leer vnd zucht beuolchen, vnd also zwey jar an verhinderung der burgerschafft schuelmaister beliben, darnach herr bischof Vrbano des jetzgemelten schuelmaisters vnflis halben einen andern angenommen mit namen Gulielmun ein Niderlender, den selbigen hat herr dechant als derselbigen zeit schaffer in bistumb aus beuelh herren bischofs Vrbano seligen aufs rathaus in obvermelter gestalt vnd mas presentiert, vnd sie auch die von Laybach an alle vermeldung einerley confirmation ime die jugent beuolchen. Betrefendt aber Andrean Freidenschus, da das bistumb nach abgang des bischofs Vrbano vaciert hat ein ersames capitel etlich wochen nach sandt Jorgen tag gemelten Andrean zu einem schuelmaister angenommen, vnd volgundts auch durch herren dechant als schaffer im bistumb in der gestalt vnd mas wie obvermelt presentiert, was fleis aber gedachter schuelmaister Andreas mit der jugent gehabt vnd wie er sich gegen inen den burgeren gehalten ist es inen pes wissundt, als es mit der feder auszudruckhen vonneten ist etc., bey welichem allem mit grundt abzunemen das sy nicht allain einen schuelmaister weder anzunemen, zu vrlauben noch zu confirmieren haben, sondern dieweil derselbig dem bischof vnd capitel gefellig, den zu einem schuelmaister beleiben haben müessen lassen. Vnd dieweil sy

sonderlich euer bischoflichen hoch wierden mündlichen vnd gschrifflichen gepeten, die sollen die schuel mit einem anderen teuglichen schuelmaister versehen, mit antzaigen sein vbel haltung etc. aus welcher vrsach sy den gewesnen schuelmaister Andream Freidenschus (dem sy vber ir gethanes ansinen die schuel pisher vnbezügter sahen vnd mit gewalt inen zuhalten beuolhen) weder sehen, horen vnd lenger in khainerley weeg zu einem schuelmaister gedulden khundten noch möchten etc. Darauf nun ein ersames capitel verursacht auf das jar den angenommenen schuelmaister als einen der von loblicher vniuersitet zu Wien für genuegsam die jugent zu vnderweisen erkant bey euer bischoflichen hoch wierden zu promouieren welchen darauf euer fürstliche gnade angenommen vnd ire der von Laybach calumnien vnd schmahwortt wider gemelt legitimierten vnd approbierten baccalaureum gschrifflichen vnd mundlichen defendiert haben, daran sy sich pillich benuegen sollen haben lassen vnd solcher gewaltiger verhaltung der schuel mit nichte geprauchen sonder bey altem herkhumen ernenten schuelmaister die schuel inen zuhalten belaißen lassen, aus den allen aber mer dan genuegsam zuspüren das von euer bischoflichen hoch wierden vnd vns einem magistrat alhie khein neuer eingang beschicht, sonder sie die von Laybach den alten her khumen nach das widerspüll handeln, vnd sein demnach hierauf nach gantz trostlich zuuersicht euer bischoflichen hoch wierden, werden sich von derselbigen vorfordern seligen lang hergeprachtem gebrauch vnd lang erhaltner gewehr kheines wegs abweisen vil weniger mit gewalt zuentweren gestaten.

Belangendt das gepey der khirchen vnd schuel ist mer dan genueg am tag, das nicht ein pfarrer die khirch oder ein schuelmaister die schuel zu pauen schuldig, sonder vom khirchen guet vnd einkhumen aufgericht vnd erhalten werden, vnd wo an den khirchen guet einerley mangel erscheint, wierdt von der gemain erstat, vnd derwegen nicht die gmain die khirchen oder die schuel zu reparieren, sonder denen es von allter her gebüert vnd beuolhen mocht haben, wie auch pisher mit der pfar vnd thuembkhirchen auch mit der schuel von denen von Laybach vorelteren zugelassen vnd gehalten worden.

Das aber die herren von Laybach euer bischoflichen hoch wierden vnd vns herren vom capitel bezaichen das wier vns den grundt vnd das gepey der schuel zue aigneten, des thuen sy vns gewalt vnd haben des kheinen grundt. Wier massen vns des grundts vnd des gepeys der schuel nicht an, sonderen der personen die zu der vnderweisung vnd leer der jugent auch zu verrichtung des gots dienst in der khirchen von bischoflichen hoch wierden verordnet, dieselbigen bey hergeprachter geistlicher jurisdiction berüebig an menigkhlich hindernus darin zu

warenn, der pilligkheit /nach/ vnd inhalt vnserer priuilegien zu handthaben, wider dieselbigen gewaltige eingrif abzulenen vnd nit gestaten vndersteen. So ist es ferer wol wissundt das deren von Laybach vorfordern haben die schuel zuuersegen /sic!/ vnd einen taiglichen schuelmaister zu informierung der jugent bischofliche hoch wierden vnd vacante episcopatu ein ersames capitel aufzunemen, als denen so was merers zu versehung der khirchen vnd schuel vnd den nutz der jugent zubetrachten wissen vertraut, in welichem bedacht jetziger schuelmaister in ansehung, damit die jugendt nicht wie dis verschinen jars vom geurlaubten schuelmaister Andrea Freidenschus beschehen negligiert wurde von euer bischoflichen hoch wierden auf vnser promotion seiner geschiekhligkhait halben nachdem er auch zu Wienn wie wissentlich beim magistro Sartorio edlen vnd vnedlen khnaben mit der doctrin vnd vnderweisen vorgestanden, si die schuel bey sandt Nicola vnserer thuembkhirchen gehörig zu einem schuelmaister an vnd aufgenommen haben, daraus dan erschaint das euer bischofliche hoch wierden vnd wier nicht weniger als sy, wie wier von inen in iren gschriftlichen bericht betzigen werden, sonderen ein merers villeicht als sy die versaumnis irer khinder vnd jugent betracht haben, vnd noch von tag zu tag je lenger ie pes/er/ betrachten. Dan es ist vnser kheiner so gar vnuerstendig vnd grob, der nicht weis das alle die ienen den es die jugent mit vnderweisung guetter zucht vnd tugenden zuuersehen befolhen, wen die jugent negligiert würdt derhalben am jüngsten gericht vor Gott rechnung thuen müessen, derhalben sy als die füersichtigen vns gwalt thuen, vnd irer calumnien vnd antastung in irem bericht wider vns angetzogen sich massen vnd die sachen pesser erwegen hetten sollen.

Was sy aber der gewesnen mesner vnd die schlüssel von der khirchen vnd sacristey den khirch probst zue zustellen vermelden, ist nie erhört worden, allain das sich Jorg Tifrer als khirchprobst vor zwain jaren erstlichen vnd aber heuer zum andern angemast von einem geurlaubten mesner die schlüssel mit droen vnd ausschrokhen in seinen gewalt zupringen vnd den von capitel neu angenommenen mesner aus seinen handen als khirchen brobst die schlüsseln zu stellen wollen, des dan wider vnser alt herkhumen ist, vnd derwegen vnd des mit nichte zugeuldten gewest, derhalben haben wier an herren vitzdomb als ir fuer gesetzte obrigkhait suppliciert vnd mündlichen angehalten, das er vitzdomb die schlüsseln von denen von Laybach ausspracht hat vnd den alten mesner widerumb zuegestellt, der dan volgundts dieselbigen den 3. may zwischen 7 vnd 8 ein ersames capitel von den ers wie er in die mesnerey eingetreten empfangen gehabt zuegestellt hatt vnd alsdan in bey sein des gewesnen vnd jetzigen mesners die inuentierung beschehen, nachmals dem jetzigen mesner in die glüb genumen vnd im,

wie von alter her wier des in der gwar sein, die schlüsseln von der khirchen vnd sacristey vberantwort haben. Demnach wellen wier vns weder in aufnemung der mesner noch in zuestellung der schlüsseln jetzt noch khünftig aus vnser lang erhaltner gwehr kheins wegs weniger vnd dar durch vnseren nachkhumen einige neuerung einführen vnd einwurzenlassen etc.

Das wier aber der stat poten halben in eröffnung der khirchen durch den mesner vermeldt haben, ist am tage das es geschehen ist, aus was beuelch oder gehais aber es geschehen sey, haben wier khain wissen.

Vnd nachdem die von Laybach in irem gethanen bericht vermelden, das wier sy wider ir eer vnd gebüer vor euer bischoflichen hoch wierden oder herren vitzdomb hinder ruckhs vnd in abwesen zuegemessen vnd beschuldigt solten haben, geben wier von wegen der khürtz vnd beschlieslihen hierauf vnser antwurt das vns nicht bewust, das wir solicher zieht schuldig wären vnd wollen also dise vnser antwurt mit vorbehalt irer an vns gethanen antastung etc. zeit weiter handlung zu pflegen eingestellt haben etc.

Damit vnd aber euer bischofliche hoch wierden diser vnbefügten zwischen vns vnd denen von Laybach stritikhait ein pessers vnd gründtlichen wissen mügen haben, geben wier in eill euer bischoflichen hoch wierden der herren von Laybach derselben zuegestellten vngründtlichen bericht disen vnsern warhafftigen vnd gründtlichen gegenbericht bittund euer furstliche hoch wierden geruehen, das loblich bistumb vnd das capitel alhie bey lang vnd pisher erhaltner gwer der mesnerey vnd schuel halben, als der von Romischen khayserlichen majestät etc. vnserem allgenedigisten herren zu einem bischoff alhie erwellt, vnd die güetter darzue gehörig in genis haben, handthaben vnd vor menighklich darbey schützen vnd vns khein eingrif noch schmellerung zuefuegen lassen noch gestaten. Des wellen wier vns als erwelten bischoffen alhie vnd vnseren genedigen fürsten vnd herren in vnderthenikhait beuolchendt tröstlichen versehen. Datum Laybach 17. may anno 1559.

Euer bischoflichen hoch wierden

vndertheinige caplan

N. dechant vnd capitel

der khayserlichen thuembstiffts daselbst

POVZETEK

Razprava "Duhovniki kranjskega dela ljubljanske škofije do tridentinskega koncila" je široko zastavljen odgovor na vprašanje, kdo so bili duhovniki, ki so prvih sto let po vzpostavitvi ljubljanske škofije delovali na njenem ozemlju, pripadajočem deželi Kranjski. Gre za kolikor mogoče temeljit prikaz 268 oseb, izpričanih v zgodovinskih virih prve roke in drugem primarnem gradivu, pri čemer predstavljajo biografski podatki za posameznega duhovnika le eno od analiziranih ravni. Pomembno mesto v razpravi imajo kritična obravnava ustanovitve in obsega škofije, samostojna obdelava ljubljanskega stolnega kapitlja in analiza pomembnejših vprašanj, zadevajočih obravnavano duhovščino kot celoto.

Razpravo sestavljajo uvod s temeljnimi načeli in poudarki v luči opravljenega dela, pet poglavij, razdeljenih v tematska podpoglavja, ter transkripcija devetnajstih dokumentov. Ker se študija v časovnem pogledu osredotoča na prvih sto let škofijskega obstoja, je prvo poglavje namenjeno ustanovitvi škofije in njenemu obsegu. V njem avtorica odstira vzroke, povode in okoliščine, v katerih je cesar Friderik III. 6. decembra 1461 ustanovil škofijo s sedežem v Ljubljani, ustanovitev pa 6. septembra 1462 potrdil papež Pij II. Drugi del poglavja je posvečen opredelitvi v raziskavi zajetega prostora. Pri razčlenitvi vprašanja o župnijah, dodeljenih škofiji ob ustanovitvi, ter župnijah (Kranj in Dob), pozneje inkorporiranih škofovi oziroma kapiteljski menzi, se pokaže ločnica med območjem pod jurisdikcijo ljubljanskega škofa in območjem, ki ga "episcopus Labacensis" (v primeru Doba "capitulum Labacense") upravlja kot župnik prek svojega vikarja. Avtorica se odloči za vključitev obeh območij ne glede na nekatere nejasnosti, ki se zrcalijo tudi v prepirih med oglejskimi patriarhi in ljubljanskimi škofi.

Predmet drugega, najdaljšega poglavja je ljubljanski stolni kapitelj. Ta takšne pozornosti ni deležen le zaradi razmeroma bogatega in premalo znane kapitelskega gradiva, marveč predvsem zaradi pomembne vloge, ki jo je kapitelj odigral v življenju škofije, dežele Kranjske in deželne prestolnice

Ljubljane. Ker je imela kapiteljska skupnost svoja pisana in nepisana pravila, svojo sestavo, premoženje itd., so v tem sklopu predstavljeni tudi njeni posamezni člani, zlasti nosilci dignitet ter raznih služb na škofijski in kapiteljski ravni. V tem poglavju je tako po eni strani govor o pravicah, dolžnostih in določbah ter strukturi, bogoslužni dejavnosti in gospodarstvu celotnega kapitlja, po drugi strani pa o imenih prvih kapiteljskih duhovnikov ter proštih in dekanih, katerih podoba je bolj ali manj jasno (pač glede na razpoložljive vire) orisana v posebnih razdelkih. Posebej je obdelano še vprašanje o odmevih reformacijske oziroma protestantske misli v kapitlju.

Na podatkih, zbranih za vse duhovnike skupaj, slonijo ostala tri poglavja. Tretjemu poglavju daje pečat analiza podatkovne baze z več vidikov: števila duhovnikov, njihovega krajevnega in socialnega izvora, šolanja, vzgoje in izobrazbe, posvečenja, gmotnega položaja ter npravnosti in discipline. Namen analize je čim konkretnje opredeliti različne razsežnosti svetne duhovščine kot prevladujočega dela kleriškega stanu in obenem osvetliti položaj, ki ga je imel izbrani "clerus saecularis" v družbi. Kot posamezniki pridejo obravnavani duhovniki do izraza predvsem v četrtem poglavju, kjer so po abecednem redu imen oziroma priimkov razvrščeni duhovniški biogrami. Glede na kraj službovanja in vrsto beneficija so v petem poglavju kronološko podana imena beneficiatov – posebej za Ljubljano, škofijsko središče in glavno mesto Kranjske. Sledi prepis devetnajstih, v veliki večini prvikrat predstavljenih virov, katerih izbor temelji na vsebinskem kriteriju. Med temi dokumenti so denimo kapiteljska statuta iz 1519 in 1533 ter oporoka duhovnika Andreja Prosenca iz leta 1534.

Poleg evidence nad imetniki cerkvenih beneficijev v kranjskem delu ljubljanske škofije v obdobju 1461-1563 prinaša razprava več, na relevantnih virih temelječih ugotovitev, ki so v slovenski (cerkveno) zgodovinski literaturi bodisi prvič eksplicitno zapisane bodisi je njihova vrednost v tem, da potrjujejo ali zavračajo nekatere že uveljavljene, a premalo konkretizirane trditve. V zvezi s cerkvenoupravno razdelitvijo kranjskega dela škofije je omeniti ugotovitev, da je na tem območju obstajal en arhidiakonot, ki mu je načeloval župnik v Radovljici in prošt v Ljubljani, in sicer kot "archidiaconus natus" za bržkone celotno ozemlje nekdanje radovljiške pražupnije. Kar

zadeva kapitelj, je vsekakor upoštevati najdbo dela statuta, ki letnico nastanka najstarejših ohranjenih konstitucij ljubljanskega kapitlja pomakne iz 1519 v 1508. V prid domnevi o oblikovanju prvega kapitljskega statuta še v dobi škofa Lamberga (1463-1488) pa govori ugotovitev, da sta statutarni besedili iz 1508 in 1519 vsebinsko identični.

Tezo o razmeroma številni duhovščini v času neposredno pred reformacijo in številčnem upadu klera v desetletjih po Luthrovem nastopu, podkrepljuje pretres virov z vidika števila. Po drugi strani se rezultati analize krajevnega in socialnega izvora ter izobrazbe ne ujemajo s splošno sprejetimi predstavami o duhovnikih proučevanega časa in prostora. V skladu s temi naj bi bilo med užívalci donosnejših nadarbin najti skorajda samo tujce, domača nižja duhovščina pa naj bi bila v primerjavi s protestantskimi predikanti precej manj izobrazena. Drugačno sliko kaže raziskava: duhovniki – Kranjci so zasedali vsa mesta v cerkveni hierarhiji ljubljanske škofije in se po doseženi izobrazbeni stopnji niso niti vidneje razlikovali od sobratov v Srednji in Zahodni Evropi niti niso zaostajali za protestantsko opredeljenimi sorojaki. Kar zadeva socialno okolje, iz katerega so izšli, je največ evidentiranih beneficiatov dalo (domače) meščanstvo – družbeni sloj, kateremu je po izvoru pripadal razmeroma velik del članov ljubljanskega kapitlja. Opazno razliko v dohodkih višje in nižje duhovščine, slabo kupno moč slednje, posredno pa tudi pomen posameznikove podjetnosti izkazuje študija o gmotnem položaju duhovnikov, podprta s kvantitativnimi podatki iz arhivskih virov.

V okviru obravnave strukturnih vprašanj, ki tvorijo jedro raziskave, si avtorica zastavlja tudi ožja interpretativna, identifikacijska in kronološka vprašanja. Zadrži se denimo pri problemu interpretacije ustanovnih listin, kjer pokaže na sprejemljivost razlage M. Miklavčiča o eksemptnosti ljubljanske škofije. Pri določitvi vrstnega reda generalnih vikarjev, škofijskih oskrbnikov, proštov in dekanov opozarja na napake v obstoječih internih seznamih. Ob pritegnitvi gornjegrajskega gradiva postavlja vzgojnoizobraževalno središče mlade škofije v Gornji Grad. V istem podpoglavju, nanašajočem se na duhovniško vzgojo in izobraževanje, dokazuje, da so si pristojnosti nad stolno šolo delili škof, kapitelj in ljubljanski meščani in da kapitelj ni imel lastne šole. Bolj ali manj splošne pritožbe nad nedisciplino in nemoralnim vedenjem

duhovnikov so v razpravi prikazane kot del širšega reformacijskega dogajanja, kot relativne pa v luči tedaj tudi med katoličani dokaj razširjenega odklanjanja celibata kritike na račun duhovniškega konkubinata in poročenosti.

Ob razmeroma skromni ohranjenosti in veliki razdrobljenosti gradiva ostajajo dragoceni mnogi drobni podatki, ki jih pri analizi ni bilo mogoče umestiti niti s sicer neredko uporabljenima metodama analognega in retrogradnega sklepanja. Pomen citatov iz virov (navadno v opombah) kakor tudi prilog je po drugi strani zlasti v tem, da omogočajo neposreden vpogled v uporabljeno gradivo. Znatno del le-tega v zadevni domači literaturi ni bil upoštevan, še manj sistematično obdelan. Nasploh je ta literatura v precejšnji meri zastarela in presplošna: duhovnike prikazuje predvsem z vidika krajevnih in župnijskih zgodovine ali pa jih nekritično predstavlja kot protipol dobrih in visoko izobraženih predikantov.

Pričujoča analiza duhovščine kranjskega dela ljubljanske škofije si kot okvirno zgornjo časovno mejo postavlja leto 1563, torej leto, ko se konča tridentinski koncil in stopi katoliška Cerkev v novo obdobje. Le leto pozneje pride v krajevni Cerkev do dokončne ločitve na katoliški in protestantski del. Obravnavano obdobje tako zaznamujeta tip "poznosrednjeveškega duhovnika" in v vrtinec zgodnje reformacije ujeti duhovnik prihajajočega novega veka. Kdo so bili duhovniki tistega časa na cerkveno oglejskem območju Kranjske, je vprašanje, ki še čaka na primerno izčrpen odgovor.

Pre-Tridentine Clergy of the Carniolan Part of the Ljubljana Diocese

SUMMARY

The present dissertation brings a thorough answer to the question of who were the secular clergy in the Carniolan part of the Ljubljana diocese during the first century after its foundation. It presents 268 priests, all of them documented through primary historical sources, the biographical being but one of the levels of analysis. Due consideration is given to the establishment of the diocesan structure, the extent of the diocese, the Ljubljana cathedral chapter, and the more important aspects of the clergy discussed.

The dissertation consists of an introduction in which the author points out the basic principles and objectives of the work, of five chapters divided thematically into sub-chapters, and of an appendix comprising the transcription of nineteen documents. Since the study concentrates upon the first hundred years of the history of the diocese, Chapter I deals with its foundation and extent. The author shows the circumstances, reasons and motives that led Emperor Frederic III. to found the diocese on 6 December 1461. (Pope Pius II's confirmation followed on 6 September 1462.) In the second part of the Chapter, a distinction is made between the parishes assigned to the diocese upon its foundation and the parishes (Kranj and Dob) incorporated into the bishop's or cathedral chapter's mensa at a later date (Kranj in 1507, Dob in 1518.) The author decided to take into account both "kinds" of parishes, regardless of the fact that before the beginning of the 17th century the Ljubljana bishop did not exercise episcopal jurisdiction over the parishes of Kranj and Dob, where his position was only that of a "parochus". Several disputes between the patriarchs of Aquileia and the Ljubljana bishops show that the question of diocesan borders was quite complex.

Chapter II, the longest of all, examines the Ljubljana cathedral chapter, which is given so much attention not only because the preserved chapter-related records are comparatively rich and insufficiently known, but even more because of the role the Ljubljana chapter played in the life of the diocese, the province of Carniola and the province's capital Ljubljana. Since the chapter

had its own written and unwritten regulations, its own structure, property etc., individual chapter members, especially dignitaries and holders of various offices, are discussed in the same chapter. On the one hand, the author therefore examines the rights, obligations, organisation, liturgical practices and economy of the chapter as a whole. On the other hand, she tries to identify the first chapter dignitaries and canons, and to delineate the life and work of provosts and deans. The echoes of the (Protestant) Reformation among the cathedral clergy are dealt with in the last sub-chapter.

In Chapter III, the author analyses the number, local and social origins, schooling and education, ordination, economic status, ethics and discipline of all the clergymen concerned. The aim of the analysis is both to present various dimensions of the secular clergy constituting a specific social group and to throw light upon their status in broader society. Incumbents come to the fore as individuals in Chapter IV, where biographical data for each of them are listed alphabetically. In Chapter V, the names of the priests in question are arranged according to the place of their benefices or service; a special list is made for Ljubljana, the seat of the bishop and capital of Carniola. Chapter V is followed by a presentation of nineteen documents, most of which are published for the first time. Among them are, for example, the statutes of the Ljubljana cathedral chapter from 1519 and 1533, and a testament of the priest Andrej Prosen from the year 1534.

The dissertation contains several conclusions based on archival material and which we hope will enrich the existing knowledge of Slovenian late medieval and early modern church history. Whereas some of the conclusions are new, others either confirm or refute the accepted "truths". With regard to the ecclesiastical administration of the Carniolan area of the diocese, for example, the present research shows that between 1461 and 1563 there was but one archdeaconate which in all probability extended over the whole territory of the primeval Radovljica parish. The archdeaconate was administered by the Radovljica parish priest and Ljubljana provost as "archidiaconus natus". As for the Ljubljana cathedral chapter, the discovery of the constitutions written in 1508 changes the dating of the oldest preserved statute from 1519 to 1508. The identical contents of the two texts speak, besides, in favour of the supposition

that the first chapter statute was issued under Bishop Sigismund Lamberger (1463–1488).

The results concerning the number of priests confirm a relatively high percentage of clergy in pre-Reformation Carniolan society as well as a decline in their number after the spread of Luther's teaching. On the other hand, the author confutes some deeply-rooted views on the origins and educational level of the incumbents. According to these views, the most important benefices were held almost exclusively by foreigners and the domestic lower-ranking priests were far less educated than their Protestant colleagues. However, the present analysis shows that clerics of Carniolan origin could get any benefice and occupy any position in the hierarchy of the Ljubljana diocese. As regards formal education, there were no significant differences between the clergy concerned and the clergy of pre-Tridentine Middle and Western Europe; nor did the Catholic priests in that respect lag behind their Protestant fellow countrymen.

A closer examination of the primary sources has furthermore revealed that the majority of the incumbents originated from Carniolan towns – Ljubljana, Kranj, Kamnik, Radovljica and Novo mesto. From domestic towns sprang quite a few members of the Ljubljana chapter. As regards the economic status of the priests, there was no doubt a wide gap between the wages of lower and the incomes of upper clergy. The more resourceful incumbents could, however, improve their financial position in other ways, not rarely by undertaking activities officially not allowed to clerics.

In the dissertation there are to be found numerous answers to minor questions as well as suggestions regarding the interpretation of source material, identification of priests and chronology of events. Exposing the differences in the interpretation of the so-called founding documents, the author sides with M. Miklavčič, who considers the Ljubljana diocese exempt from the Aquileian patriarchate. Mistakes in the existent lists of vicars-general, diocesan or chapter procurators and, above all, provosts and deans, are pointed out and corrected. On the basis of the archives from Gornji Grad, the author proves that a kind of a seminary existed there already before Trent. As concerns schooling at the cathedral church, the assertion of V. Schmidt that there were

two schools at St. Nicholas' is disproven. The Ljubljana bishop, the cathedral chapter and the town authorities shared rights and obligations over one and the same school. The more general question of undisciplined and immoral behaviour on the part of the clergy is presented in the context of the Reformation. In the light of the fact that not few Catholics of the period rejected celibacy and approved of priestly marriages, critical remarks on concubinage and married priests are seen as relative.

Because of the sparseness and dispersion of preserved records, all data obtained from the archives proved to be valuable. Sources from the time either just precedent or subsequent to the period in question were also of quite considerable value; through the application of analogy and retrospection, the isolated pieces often fit into a mosaic. An insight into the archival material employed in the research is provided by numerous citations as well as the appendices. This is especially invaluable in view of the fact that the existent works concerned with the 15th and 16th century clergy of today's Slovenia are either outdated or too vague. They regard priests only as part of local (parish) history or uncritically present them as the more or less exact opposite of the well- and better-educated Protestant preachers.

In 1563, the year at which the present research stops, the Council of Trent came to a close and a new era in the Catholic Church began. Only a year later the Church in Carniola was divided along the lines of Catholicism and Lutheranism. The priests dealt with in the present dissertation therefore belonged to the world passing from the Middle Ages to Modern Times. Who the clergy were in the Aquilean part of Carniola during that transition is but one of the questions that remains to be answered properly.

ARHIVSKI VIRI

NADŠKOFIJSKI ARHIV LJUBLJANA (*NŠAL*)

Škofijski arhiv Ljubljana (ŠAL)

- Formularji, št. 1–3
- Pfalz, f. 66
- Razno, f. 4
- Sinode, f. 1: dekreti apostolskega vizitatorja Siksta Carcana (1621)
- Spisi škofijske pisarne I (*ŠAL I*), f. 1–40
- Škofijski inventarji (*Škof. inventarji*), št. 1
- Škofijski protokoli (*Škof. protokoli*), f. 1, št. 1; f. 6, št. 9/2
- Škofje: Ravbar, Kacijanar, Textor, Seebach
- Ustanove, f. IV
- Vizitacije: f. 1; f. 2, št. 4; f. 3, št. 5.
- Župnije (*ŠAL-Ž*): Jesenice, f. 105; Kranjska Gora, f. 142;
Ljubljana - Sv. Nikolaj, f. 165a; Ljubljana - Sv. Peter, f. 171;
Radovljica, f. 270; Sora, f. 304.

Kapiteljski arhiv Ljubljana (KAL)

- Spisi, gradivo iz f. 1–384
- Urbarji: št. 1 (vsebuje *Statut 1519*, *Statut 1533*).

Župnijski arhivi (ŽA)

- Bled: Spisi, f. 6
- Ig: Spisi, f. 2
- Kranj: Spisi, f. 1, 4, 45, 49
- Ljubljana - Sv. Peter: Razne knjige, f. 25
- Radovljica: Spisi, f. 6.

Gornji Grad A (GG A): gradivo iz f. 1–155.

Samostojne zbirke (serije)

- Listine (*Zbirka listin*): za obdobje 1460–1567
- Rokopisi: št. 20
- Zapuščine:
Steska Viktor, f. 81;
Premrou Miroslav, f. 202

- Zgodovinski zapiski (*Zgod. zapiski*):
 - f. 1 (ljubljska stolnica);
 - f. 2 (ljubljski kapitelj):
 - seznam ljubljanskih dekanov in proštov J. L. Schönleba oz. J. G. Dolničarja (*Schönleben/ Dolničar*);
 - f. 35–42: zapiski F. Pokorna – pregled duhovnikov po abecednem redu župnij (*Pokorn*);
- Priročni arhiv: Razni zapiski F. Kulavica I–II (*Kulavic, Zapiski, I/II*).

ARHIV REPUBLIKE SLOVENIJE (ARS)

Deželni stanovi za Kranjsko, I. registratura (Stan. a. I):

šk. 82, 89, 91 (sn. 6), 97, 301, 302, 318, 320, 410;
šk. 852, registraturni protokol št. 4 (1544–1555).

Vicedomski urad za Kranjsko (Vic. a.):

šk. 24, 34, 75/3, 294,
šk. 372, protokola vic. sodišča: št. 1 (1554–1557), št. 2 (1560–1562).

Ograjno sodišče za Kranjsko:

Protokoli, št. 1 (1542–1544), št. 2 (1546–1547), št. 3 (1547–1548),
št. 4 (1548–1549), št. 5 (1551–1554), št. 6 (1555–1560).

Imenjska knjiga za Kranjsko, št. 2 (1546–1549).

Graščinski arhivi (Gr. a.)

- Dol, f. 119 (rodovnik družine Praunsperger)
- Bled, f. 17.

Zbirka listin

- Kronološka serija: za obdobje 1458–1561
- Velesovo: 1454 III. 18. Kamnik; 1478 VI 2.; 1494 IV 13. Cerklje;
1540 II 11. Gornji Grad; 1543 VII 5. Velesovo
- Frančiškani: 1510 V 27. Šmarje, 1513 XII 1. Rim
- HHStA (listine, vrnjene z Dunaja): Rep. II, 1539 X 3. Gornji Grad.

Zbirka rokopisov: 148r (P. Puzel, Idiographia).

Zbirka urbarjev: 46u (računska knjiga Hansa Mordaxa).

Testamenti (Test.):

I, Lit. P, No. 1; II, Lit. B, No. 2.

ZGODOVINSKI ARHIV LJUBLJANA (ZAL)

Rokopisne knjige /LJU 488/ (*Cod I/1* etc.):

Cod, št. 1 (1521–1526), št. 2 (1527–1530), št. 3 (1537), št. 4 (1541), št. 5 (1544–1545), št. 6 (1547–1548), št. 7 (1548–1549), št. 8 (1551–1552), št. 9 (1568–1569), št. 19 (1605–1606).

Rokopisni elaborati /LJU 364/:

V. Fabjančič, Mestni sodniki in župani (V. Fabjančič, *Sodniki in župani*).

Lazarinijeva genealoška zbirka Ljubljana:

Družina Egkh von Hungerspach (*Lazarini - Egkh*).

ZRC SAZU, Inštitut za zgodovino Milka Kosa

Gradivo za zgodovino Slovencev 1246–1500 (Kartoteka B. Otorepca).

UNIVERSITÄTSARCHIV GRAZ (UA Graz)

Apparat der Maximilian-Regesten

(Centralna kartoteka gradiva za dobo Maksimilijana I.).

ARCHIV DER DIÖZESE GURK (ADG)

Zbirka listin (*Urk.*): 1500 IV 25. Augsburg; 1501 II 4. Linz.

NARODNA IN UNIVERZITETNA KNJIŽNICA (NUK)

Zbirka inkunabul (*Ti*): 1222 I, 1762 I, 9694 VI, 16086 VI.

POKRAJINSKI ARHIV MARIBOR (PAM)

Kartoteka duhovnikov Mateja Slekovca (*Slekovec, Kartoteka*).

TISKANI VIRI IN LITERATURA

- Amon, Karl (izd.): *Die Bischöfe von Graz-Seckau 1218–1968*, Graz-Wien-Köln 1969.
- Amon, Karl: *Die Artikel von 1524 – das früheste Zeugnis für reformatorische Predigt in Laibach?* (III. Trubarjev zbornik, Ljubljana 1996, 15–21).
- Amon, Karl: *Die Salzburger Archidiakonenvisitation von 1523–1525 in der Steiermark*. (Quellen zur geschichtlichen Landeskunde der Steiermark, Bd. XII), Graz 1993.
- Amon, Karl - Liebmann, Maximilian (izd.): *Kirchengeschichte der Steiermark*, Graz-Wien-Köln 1993.
- Andreas, Willy: *Deutschland vor der Reformation. Eine Zeitenwende*, Berlin 1972⁷.
- Andresen, Carl - Denzler, Georg: *DTV-Wörterbuch der Kirchengeschichte*, München 1984².
- Baraga, France: *Kapiteljski arhiv Novo mesto. Regesti listin in popis gradiva* (AES 17), Ljubljana 1995.
- Baraga, France: *Polidor Montagnana* (Preddvor v času in prostoru. Zbornik Občine Preddvor, Preddvor 1999, 89–103.)
- Barle, Janko: *Iz Schönlebnovih zapiskov o kranjskem plemstvu* (IMDK VIII, 1898, 130–135).
- Barle, Janko: *Ljubljanska škofija na tridentinskem zboru* (IMDK XI, 1901, 186–189).
- Barle, Janko: *Obseg ljubljanske škofije pod škofom Hrenom* (IMDK V, 1895, 1–15, 56–62, 110–115).
- Belić, Predrag: *Prva tri desetletja jezuitov in Slovenci 1546–1569* (Zbirka zgodovinskega časopisa 6), Ljubljana 1989.
- Benedik, Metod: *Iz protokolov ljubljanskih škofov* (1) (AES 3, Ljubljana 1981, 7–45).
- Benedik, Metod: *Iz protokolov ljubljanskih škofov* (2) (AES 6, Ljubljana 1984, 7–90).
- Benedik, Metod: *Papeži. Od Petra do Janeza Pavla II*, Ljubljana 1996.

- Benedik, Metod: *Teološki študij na Slovenskem* (BV 50, 1990, 9–22).
- Benedik, Metod - Kralj, Angel: *Protokoli škofa Hrena 1614–1630* (AES 19, Ljubljana 1997, 171–440).
- Benkovič, Jožef: *Ljubljanska škofija in škofijske sinode* (VBV IV, 1901, 166–197, 304–324, 410–443).
- Bernhard, Günther: *Der Oberburger Bistumsplan vom Jahre 1237* (Römische Historische Mitteilungen 39, Wien 1996, 163–179).
- Bertrams, Wilhelm: *Der neuzeitliche Staatsgedanke und die Konkordate des ausgehenden Mittelalters* (Analecta Gregoriana, vol. XXX, Sectio B, Num. 3), Roma 1942.
- Die *Bischöfe* des Heiligen Römischen Reiches, Bd. III (1448 bis 1648), izd. Erwin Gatz, Berlin 1996.
- Bizjak, Matjaž: *Posest župnije Svibno in urbar ljubljanskega kapitlja iz leta 1499* (Kronika 46, 1998, 1–12).
- Blaznik, Pavle: *Škofja Loka in loško gospostvo (973–1803)*, Škofja Loka 1973.
- Blaznik, Pavle: *Urbarji freisinške škofije (Srednjeveški urbarji za Slovenijo 4. Viri za zgodovino Slovencev IV)*, Ljubljana 1963.
- Catalogus Cleri Diocesis Labacensis*, Labaci 1892.
- Ciperle, Jože: *Srednje šole in višji študiji na slovenskem ozemlju do leta 1918* (Kronika 24, 1976, 137–150).
- Ciperle, Jože: *Šolske ustanove Katoliške cerkve in kapiteljska šola v Novem mestu* (Dolenjski zbornik 1996 – 500 let Kolegiatnega kapitlja v Novem mestu, Novo mesto 1997, 151–157).
- Dimitz, August: *Geschichte Krains von der ältesten Zeiten bis auf das Jahr 1813*, Teil I (Von der Urzeit bis zum Tode Kaiser Friedrich III. 1493), Teil II (Vom Regierungsantritte Maximilian I. 1493 bis zum Tode Kaiser Ferdinand I. 1564), Laibach 1874–1875.
- Dolar, France Martin: *Cerkvene razmere na Slovenskem v 16. stoletju* (III. Trubarjev zbornik, Ljubljana 1996, 148–156).
- Dolar, France Martin: *Drobci iz zgodovine župnije Preddvor* (Preddvor v času in prostoru. Zbornik Občine Preddvor, Preddvor 1999, 105–121.)
- Dolar, France Martin: *Drobne zanimivosti iz starejše zgodovine šentjernejske župnije* (Zbornik župnije Šentjernej, Šentjernej 1999, 179–190.)

- Dolinar, France Martin: *Jožefinci* med Rimom in Dunajem. Škof Janez Karel grof Herberstein in državno cerkvenstvo (AES 1, Ljubljana 1979, 43–105).
- Dolinar, France Martin: *Kapitelj* v zgodovini Cerkve na Slovenskem (Dolenjski zbornik 1996 – 500 let Kolegiatnega kapitlja v Novem mestu, Novo mesto 1997, 9–18).
- Dolinar, France Martin: *Oris* (pra)župnije Radovljica (Radovljiški zbornik 1995, Radovljica 1995, 254–269).
- Dolinar, France Martin: *Podoba ljubljanske škofije* v rimskih poročilih škofa Jožefa Rabatte (1664–1683) (BV 40, 1980, 368–387).
- Dolinar, France Martin: *Problem vzgoje* duhovnikov kot nosilcev cerkvene prenove (zbornik Katoliška prenova in protireformacija v notranjeavstrijskih deželah 1564–1628, Klagenfurt-Ljubljana-Wien (Hermagoras), Graz-Wien-Köln (Styria) 1994, 99–111).
- Dolinar, France Martin: *Prošti* novomeškega kapitlja 1493–1993, Novo mesto 1993.
- Dolinar, France Martin: *Slovenska cerkvena pokrajina* (AES 11), Ljubljana 1989.
- Dolinar, France Martin: *Visitationes* ad limina et Relationes de statu Ecclesiae ljubljanskih škofov od Tavčarja do Missie (BV 39, 1979, 193–215).
- Dolinar, France Martin: *Zapisi* škofa Janeza Tavčarja o stanju v ljubljanski škofiji (AES 3, Ljubljana 1981, 47–79).
- Dolničar (Thalnitscher), Janez Gregor: *Historia cathedralis ecclesiae Labacensis*, S. Nicolao Archiepiscopo Myrensi sacrae. Cum chronologica eiusdem fabricae, veteris et novae, narratione, Labaci 1882.
- Elze, Theodor: *Die evangelischen Prediger* Krains im 16. Jahrhundert (JGGPÖ 21, 1900, 187).
- Elze, Theodor: *Paul Wiener*. Mitreformator in Krain, Gebundener des Evangeliums in Wien, erster evangelischer Bischof in Siebenbürgen (JGGPÖ 3, 1882, 1–52).
- Elze, Theodor: *Primus Trubers Briefe*, Tübingen 1897.
- Elze, Theodor: *Die Superintendenten* der evangelischen Kirche in Krain während des sechzehnten Jahrhunderts, Wien 1863.

- Elze, Theodor: *Die Universität Tübingen* und die Studenten aus Krain (Festschrift zur vierten Säcularfeier der Eberhard-Karls-Universität), Tübingen 1877.
- Engelbrecht, Helmuth: *Geschichte des österreichischen Bildungswesens* I, Wien 1982.
- Eubel, Conradus: *Hierarchia catholica* medii aevi sive summorum pontificum, S. R. E. cardinalium, ecclesiarum antistitum series ab anno 1431 usque ad annum 1503 perducta, Monasterii 1901.
- Fabjančič, Vlado: *Volbenk Polž*. Ljubljanski veliki trgovec, denarstvenik in župan v začetku 16. stoletja (Kronika 6, 1939, 131–132).
- Fabjančič, Vlado: *Zgodovina ljubljanskih sodnikov in županov 1269–1820*, zv. 1 – Sodniki 1269–1504 (Gradivo in razprave Zgodovinskega arhiva Ljubljana 20), Ljubljana 1998.
- Feine, Hans Erich: *Kirchliche Rechtsgeschichte*. Die katholische Kirche, Köln-Wien 1972⁵.
- Frank, Karl Friedrich von: *Standeserhebungen und Gnadenakte für das Deutsche Reich und die Österreichischen Erblände bis 1806*, I–V, Schloss Seuftelegg 1973.
- Gams, Pius Bonifacius (izd.): *Series episcoporum Ecclesiae Catholicae*, quot-quot innotuerunt a beato Petro apostolo, Ratisbonae 1873.
- Gestrin, Ferdo: *Italijani v slovenskih deželah od 13. do 17. stoletja* (ZČ 35, 1981, 223–241).
- Gestrin, Ferdo: *Ljubljana v 16. in 17. stoletju* (Zgodovina Ljubljane. Prispevki za monografijo, Ljubljana 1984, 105–125).
- Gestrin, Ferdo: *Mitninske knjige 16. in 17. stoletja na Slovenskem* (Viri za zgodovino Slovencev 5), Ljubljana 1972.
- Gestrin, Ferdo: *Radovljica – vas, trg in mesto do 17. stoletja* (ZČ 45, 1991, 517–547).
- Gestrin, Ferdo: *Slovenske dežele in zgodnji kapitalizem*, Ljubljana 1991.
- Gestrin, Ferdo: *Trgovsko prometni položaj Kamnika do 17. stoletja* (zbornik Kamnik 1229–1979, Kamnik 1985, 45–51).
- Globočnik, Anton: *Der Adel in Krain* (MMVK XII, 1899, 1–16).
- Gornik, Franc: *Zgodovina blejske župnije*, Celje 1990.

- Göth, Georg: *Regesten aus den Schatzgewölbbüchern des k. k. Statthalterei-Archives in Graz* (MHVK XX, 1865, 9–13, 17–22).
- Göth, Georg: *Urkunden und Urkunden-Regesten zur Geschichte Krains im Mittelalter* (MHVK XVII, 1862, 45–55).
- Grafenauer, Bogo: *Reformacija in socialne strukture in gibanja v slovenskih deželah* (III. Trubarjev zbornik, Ljubljana 1996, 163–167).
- Gruden, Josip: *Cerkvene razmere med Slovenci v XV. stoletju in ustanovitev ljubljanske škofije*, Ljubljana 1908.
- Gruden, Josip: *Doneski k zgodovini protestantizma na Slovenskem* (IMDK XVII, 1907, 1–15, 53–65, 127–140).
- Gruden, Josip: *Šola pri sv. Nikolaju in ljubljansko nižje šolstvo po reformacijski dobi* (Carniola VI, 1915, 1–21).
- Gruden, Josip: *Urban Textor in prvi spor z luteranstvom* (Čas III, 1909, 1–14).
- Gruden, Josip: *Vzgoja in izobrazba duhovščine na Slovenskem v srednjem veku* (Katoliški obzornik VI, 1902, 237–246).
- Gruden, Josip: *Zgodovina slovenskega naroda I*, (reprint) Celje 1992.
- Gruden, Josip - Dostal, Josip: *Cerkev sv. Janeza ob Bohinjskem jezeru* (IMDK XIX, 1909, 129–142).
- Gspan, Alfonz - Badalić, Josip: *Inkunabule v Sloveniji* (Dela SAZU, Razred za filološke in literarne vede 10, Inštitut za literature 3), Ljubljana 1957.
- Haberkern, Eugen - Wallach, Joseph Friedrich: *Hilfswörterbuch für Historiker* 1–2 (Uni-Taschenbücher 119–120), Tübingen 1987⁷.
- Handbuch der Kirchengeschichte*, Bd. III/2 (Die mittelalterliche Kirche: Vom Hochmittelalter bis zum Vorabend der Reformation 1124–1517), Bd. IV (Reformation – Katholische Reform/ Gegenreformation 1517–1655), Freiburg-Basel-Wien 1985.
- Heath, Peter: *The English Parish Clergy on the Eve of the Reformation*, London 1969.
- Heiss, Gernot: *Notranjeavstrijske »deželne stanovske šole«*. Poskus njih uvrstitve v šolski in izobraževalni sistem 16. stoletja (ZČ 41, 1987, 585–598).
- Hinschius, Paul: *System des katholischen Kirchenrechts mit besonderer Rücksicht auf Deutschland*, Bde. I–VI, Berlin 1869–1897.

- Histoire du Christianisme des origines à nos jours*, t. 7 (De la réforme à la Réformation 1450–1530); t. 8 (Le temps des confessions 1530–1620/30), Paris 1992–1994.
- Hitzinger, Peter: *Beiträge zur Geschichte der Reformation in Krain* (MHVK XIX, 1864, 1–7, 51–55).
- Höfler, Janez: *Glasbena umetnost pozne renesanse in baroka na Slovenskem*, Ljubljana 1978.
- Höfler, Janez: *Gradivo za historično topografijo predjožefinskih župnij na Slovenskem. Dolenjska*, tipkopis, Ljubljana 1997 (prva redakcija).
- Höfler, Janez: *Gradivo za historično topografijo predjožefinskih župnij na Slovenskem. Pražupniji Radovljica in Kranj* (AES 10, Ljubljana 1988, 201–251).
- Höfler, Janez: *Gradivo za historično topografijo predjožefinskih župnij na Slovenskem. Pražupniji Stara Loka in Šentpeter pri Ljubljani* (AES 20, Ljubljana 1998, 305–368).
- Höfler, Janez: *O nekaterih slovenskih skladateljih 16. stoletja* (Kronika 23, 1975, 87–94).
- Höfler, Janez: *O prvih cerkvah in pražupnijah na Slovenskem. Prolegomena k historični topografiji predjožefinskih župnij* (Razprave Filozofske fakultete), Ljubljana 1986.
- Höfler, Janez: *Srednjeveške freske v Sloveniji I. Gorenjska*, Ljubljana 1996.
- Höfler, Janez: *Tokovi glasbene kulture na Slovenskem od začetkov do 19. stoletja*, Ljubljana 1970.
- Höfler, Janez: *Trije popisi cerkva in kapel na Kranjskem in Slovenskem Štajerskem s konca 16. stoletja* (Viri za zgodovino Slovencev 6), Ljubljana 1982.
- Hutz, Ferdinand (izd.): *Das Weiheregister des Lavanter Bischofs Leonhard Peurl 1509–1536*, Graz 1994.
- Hutz, Ferdinand (izd.): *Die Weiheregister der Seckauer Bischöfe vor der Reformation 1425–1507*, Graz 1988.
- Intihar Ferjan, Jana: *Ljubljanska kiparska delavnica 15. stoletja* (katalog razstave Gotika v Sloveniji, Ljubljana 1995, 181–183).

- Jakič, Ivan: *Vsi slovenski gradovi*. Leksikon slovenske grajske zapuščine, Ljubljana 1997.
- Jamar Legat, Jeja: *Začetki loškega šolstva* (Loški razgledi 15, 1968, 66–71).
- Janžekovič, Janez: *Slovenski študenti na dunajski univerzi v 16. stoletju* (Kronika 25, 1977, 167–177).
- Jedin, Hubert: *Das Konzil von Trient* (Schöninghs Sammlung kirchengeschichtlicher Quellen und Darstellungen 16), Paderborn 1926.
- Joest, Wilfried: *Martin Luther* (Die Gestalten der Kirchengeschichte, Bd. 5, Stuttgart-Berlin-Köln-Mainz 1981, 129–185).
- Jug, Stanko: *Turški napadi na Kranjsko in Primorsko do prve tretjine 16. stoletja* (GMDS XXIV, 1943, 1–61).
- Kidrič, France: *Doneski za zgodovino slovenskega lekcionarja in slovenske pridige od konca srednjega veka do l. 1613 (1699)* (BV 3, 1923, 149–168).
- Kidrič, France: *Ob dvestoletnici slovenske knjige*. Razvojna linija slovenskega preporoda v prvih razdobjih (1929), Izbrani spisi 1 (Dela SAZU, Razred za filološke in literarne vede 35/I, Ljubljana 1978, 214–235).
- Kidrič, France: *Ogrodje za biografijo Primoža Trubarja* (1923), Izbrani spisi 1 (Dela SAZU, Razred za filološke in literarne vede 35/I, Ljubljana 1978, 57–113).
- Knod, Gustav Carl: *Deutsche Studenten in Bologna (1289–1562)*. Biographischer Index zu den Acta nationis Germanicae universitatis Bononiensis, Berlin 1899.
- Koblar, Anton: *Beleške iz zapisnikov kapiteljskih sej pod škofom Hrenom* (IMDK V, 1895, 190–195).
- Koblar, Anton: *Drobtinice iz furlanskih arhivov* (IMDK I–IV, 1891–1894).
- Koblar, Anton: *Izpiski iz stare ordinacijske knjige* (IMDK VI, 1896, 104–109).
- Koblar, Anton: *Kopališča v Ljubljani* (IMDK X, 1900, 67–72).
- Koblar, Anton: *Kranjske cerkvene dragocenosti l. 1526* (IMDK V, 1895, 20–33, 116–118, 143–153, 195–205, 237–259).
- Koblar, Anton: *Luterani v Kranju* (Izobraževalna knjižnica I), Kranj 1914.

- Koblar, Anton: *Paberki* iz arhiva cistercijanskega samostana v Dunajskem Novem Mestu (IMDK X, 1900, 119–127).
- Koblar, Anton: *Regesti* listin boštanjkega arhiva (IMDK IX, 1899, 200–221).
- Koblar, Anton: *Stari urbar* v ljubljanskem kapiteljskem arhivu (IMDK IX, 1899, 141–144).
- Koblar, Anton: *Šole v Kranju* (IMDK XIII, 1903, 40–48).
- Koblar, Anton: *Zgodovina Nakelske, Dupljanske in Goriške fare* (Zgodovina fara Ljubljanske škofije 2), Ljubljana 1885.
- Koblar, Anton: *Zgodovina Sorske in Preške fare* (Zgodovina fara Ljubljanske škofije 1), Ljubljana 1884.
- Kogovšek, Ivan - Kregar, Mirko: *Župnija Št. Vid* nad Ljubljano. Zgodovinski in krajevni opis, tipkopis, Vižmarje 1974.
- Komatar, Franc: *Kranjski mestni arhiv II* (Jahresbericht des k. k. Gymnasiums in Krainburg 1913–1914, 4–32).
- Koropec, Jože: *Žebnik*, Radeče in Svibno do 17. stoletja (ČZN NV 15, 1979, 51–77).
- Kos, Dušan: *Javni notariat in notarski instrument na Kranjskem do uvedbe državnega notarskega reda leta 1512* (Grafenauerjev zbornik, Ljubljana 1996, 271–299).
- Kos, Dušan: *Turnirska knjiga* Gašperja Lambergerja, Ljubljana 1997.
- Kos, Dušan: *Urbarji za Belo krajino in Žumberak* (15. – 18. stoletje), Ljubljana 1991.
- Kos, Franc: *Stroški za bulo*, s katero je bil Sigismund Lamberger imenovan za ljubljanskega škofa (IMDK VII, 1897, 205–206).
- Kos, Janko: *Duhovna zgodovina Slovencev*, Ljubljana 1996.
- Kos, Milko: *O izvoru prebivalstva Ljubljane* (ZČ 10–11, 1956–1957, 7–31).
- Kos, Milko: *Gradivo za historično topografijo Slovenije – za Kranjsko do leta 1500*, zv. I–II, Ljubljana 1975.
- Košir, Matevž: *Stanovski organi*, njihove kompetence, sestava in razmerja med njimi v deželi Kranjski od 16. stoletja dalje, mag. naloga, Ljubljana 1996.
- Košir, Matevž: *Stanovski poverjeniki in stanovski odbor ter instrukciji za poverjenike iz let 1540 in 1542* (Arhivi XXII, 1999, 159–167).

- Kovačič, Franc: *Rimski romarji iz slovenskih dežel* (IMDK VIII, 1898, 121–130).
- Kovačič, Franc: *Zgodovina Lavantinske škofije* (1228–1928), Maribor 1928.
- Kralj, France: *Podoba Ljubljanske škofije ob ustanovitvi in Oglej* (Hrenov simpozij v Rimu, Simpoziji v Rimu 15, Celje 1998, 67–76).
- Kranjska Gora. 600 let župnije* (1390–1990), Kranjska Gora 1990.
- Kress, Gertrude: *Die kirchlichen Pfründenverleihungen Ferdinand I. innerhalb der Grenzen des gegenwärtigen österreichischen Staates*, Diss., Wien 1953.
- Kušej, Rado: *Cerkveno pravo katoliške cerkve s posebnim ozirom na razmere v kraljevini Srbov, Hrvatov in Slovencev*, Ljubljana 1927².
- Lavrič, Ana: *Ljubljanska škofija v vizitacijah Rinalda Scarlichija 1631–1632* (AES 12), Ljubljana 1990.
- Lavrič, Ana: *Vloga ljubljanskega škofa Tomaža Hrena v slovenski likovni umetnosti I–II*, Ljubljana 1988.
- Lavtižar, Josip: *Zgodovina župnij in zvonovi v dekaniji Radovljica*, Ljubljana 1897.
- Leben, Nika: *Stavbni razvoj župnijskega dvorca v Radovljici* (Radovljiški zbornik 1995, Radovljica 1995, 293–308).
- Lesjak, Anton: *Zgodovina šentjernejske fare na Dolenjskem* (Zgodovina fara ljubljanske škofije 10), Ljubljana 1927.
- Levec, Wladimir - Luschin, Arnold von Ebengreuth: *Ein Protokoll der Stadt Stein in Krain aus den Jahren 1502/03* (MMVK XVIII, 1905, 38–67).
- Lhotsky, Alfons: *Aeneas Silvius und Österreich* (Vorträge der Aeneas Silvius Stiftung an der Universität Basel 5), Basel-Stuttgart 1965.
- Ljubljanski stolni kapitelj*, brošura, Ljubljana 1984.
- Loidl, Franz: *Geschichte des Erzbistums Wien*, Wien-München 1983.
- Luschin, Arnold von Ebengreuth: *Stadt Stein um die Mitte des 16. Jahrhunderts* (MMVK XIX, 1906, 81–98).
- Mal, Josip: *Stara Ljubljana in njeni ljudje*. Kulturnozgodovinski oris, Ljubljana 1952.
- Mansi, Joannes Dominicus (izd.): *Sacrorum Conciliorum nova et amplissima collectio*, tomus XXXIII (ab anno MDXLV ad annum MDLXV), Parisiis MDCCCCII.

- Mantuani, Josip: *Jurij pl. Slatkonja* (Dom in svet XX, 1907, 303).
- Marcuzzi, Giacomo: *Sinodi Aquileiesi*, Udine 1910.
- Mezzadri, Luigi: *Storia della Chiesa* tra medioevo ad epoca moderna, vol. I (Dalla crisi della Cristianità alle Riforme, 1294–1492), Roma 1999.
- Miklavčič, Maks: *O zgodovinskih temeljih in razvoju ljubljanske škofije* (Zbornik Teološke fakultete v Ljubljani, Ljubljana 1962, 7–31.)
- Miklavčič, Maks: *Predjožefinske župnije na Kranjskem v odnosu do politične uprave* (GMDS XV–XVI, 1944–1945, poseben odtis).
- Milkowicz, Wladimir: *Die Klöster in Krain. Studien zur österreichischen Monasteriologie*, Wien 1889.
- Mirbt, Carl - Aland, Kurt: *Quellen zur Geschichte des Papsttums und des Römischen Katholizismus I*, Tübingen 1967.
- Mlinarič, Jože: *Kartuzija Bistra*, tipkopis, Maribor 1997.
- Mlinarič, Jože: *Kartuzija Pleterje 1403–1595*, Pleterje 1982.
- Mlinarič, Jože: *Kartuzija Žiče ok. 1160–1782 in kartuzija Jurkloster ok. 1170–1595*, Maribor 1991.
- Mlinarič, Jože: *Kostanjeviška opatija 1234–1786*, Kostanjevica na Krki 1987.
- Mlinarič, Jože: *Stiška opatija 1136–1784*, Novo mesto 1995.
- Mlinarič, Jože: *Župnije novomeškega kapitlja* (Dolenjski zbornik 1996 – 500 let Kolegiatnega kapitlja v Novem mestu, Novo mesto 1997, 47–70).
- Moeller, Bernd: *Deutschland im Zeitalter der Reformation* (Deutsche Geschichte 4), Göttingen 1988³.
- Moeller, Bernd: *Frömmigkeit in Deutschland um 1500* (Archiv für Reformationsgeschichte 56, 1965, 5–31).
- Novak, Josip: *Šmarna gora*, Ljubljana 1928.
- Novak, Josip: *Zgodovina brezoviške fare*, Ljubljana 1907.
- Oediger, Friedrich Wilhelm: *Über die Bildung der Geistlichen im späten Mittelalter* (Studien und Texten zur Geistesgeschichte Mittelalters II), Leiden-Köln 1953.

- Ogrin, Rafael: *Nekaj o neposrednih davkih v XVI., XVII. in XVIII. stoletju. Kratek prispevek k zgodovini davkov na Kranjskem* (Kronika 6, 1958, 35–38).
- Okoliš, Stane: *Izseki iz zgodovine Loža in okolice* (ZČ 49, 1995, 353–378, 557–581).
- Orožen, Ignaz: *Das Bisthum und die Diözese Lavant*, Bde. I–VIII, Marburg 1875–1893.
- Orožen, Ignaz: *Eine Berichtigung betreffend den Laibacher Bischof Peter von Seebach* (MHVK XX, 1865, 69–70).
- Ostravsky, Miroslav: *Beiträge zur Kirchengeschichte im Patriarchate Aquileia* (Kärntner Museumsschriften XXX), Klagenfurt 1965.
- Otorepec, Božo: *Gradivo za zgodovino Radovljice v srednjem veku* (Radovljiški zbornik 1995, Radovljica 1995, 10–37).
- Otorepec, Božo: *Prebivalstvo Kamnika v srednjem veku* (Kamniški zbornik II, 1956, 67–100).
- Otorepec, Božo: *Seznam »deželnih sovražnikov« na Kranjskem in Štajerskem iz okoli 1440. Iz borb med Celjskimi grofi in Habsburžani v letih 1436–1443* (Grafenauerjev zbornik, Ljubljana 1996, 331–342).
- Ožinger, Anton: *Listine lavantinske škofije v Pokrajinskem arhivu Maribor* (Viri 4), Maribor 1989.
- Ožinger, Anton: *Študenti iz slovenskih dežel na dunajski univerzi v poznem srednjem veku 1365–1518* (Kronika 23, 1975, 149–153).
- Parapat, Janez: *Doneski k zgodovini Kranjskih mest. III. Kamnik* (LMS 1876, 125–144).
- Parapat, Janez: *Doneski k zgodovini Kranjskih mest. II. Kočevje* (LMS 1874, 75–102).
- Parapat, Janez: *Letopis mesta Kranjskega 788–1870. leta* (LMS 1870, 91–128).
- Paschini, Pio: *Eresia e Riforma Cattolica al confine orientale d'Italia*, Romae 1951.
- Paschini, Pio: *Storia del Friuli*, vol. II (Dalla seconda metà del duecento alla fine del settecento), Udine 1954.
- Pastor, Ludwig Freiherr von: *Geschichte der Päpste seit dem Ausgang des Mittelalters I* (im Zeitalter der Renaissance bis zur Wahl Pius' II.),

- II (im Zeitalter der Renaissance von der Thronbesteigung Pius' II. bis zum Tode Sixtus IV.), Freiburg im Breisgau 1926–1928.
- Paulsen, Friedrich: *Geschichte des gelehrten Unterrichts auf den deutschen Schulen und Universitäten vom Ausgang des Mittelalters bis zur Gegenwart*, Leipzig 1896².
- Pavlica, Josip (P. J.): *Stoletje pred reformacijo* (Katoliški obzornik VI, 1902, 49–62).
- Pettenegg, Gaston Graf von: *Die Urkunden des Deutsch-Ordens-Centralarchives zu Wien I*, Prag-Leipzig 1887.
- Pilvousek, Josef: *Die Prälaten des Kollegiatstiftes St. Marien in Erfurt von 1400–1555*, Leipzig 1988.
- Planina, France: *Študenti iz Loke na dunajski univerzi od 14. do 17. stoletja* (Loški razgledi 24, 1977, 82–87).
- Planina pod Golico*. Sv. Križ nad Jesenicami 1994.
- Plöchl, Willibald M.: *Geschichte des Kirchenrechts*, Bd. II (Das Kirchenrecht der Abendländischen Christenheit 1055 bis 1517), Wien-München 1962², Bd. III/1 (Das katholische Kirchenrecht der Neuzeit), Wien-München 1970².
- Pokorn, France: *Še o nekaterih duhovnikih, rojenih v Kranju* (IMDK XIII, 1903, 141–148).
- Polec, Janko: *Svobodniki na Kranjskem* (GMDS XVII, 1936, 1–160).
- Preinfalk, Miha: *Zemljiško gospostvo Turjak pod taktirko Hansa Mordaxa (1514–1515)* (Kronika 46, 1998, 13–33).
- Puzel, Paulus: *Idiographia sive rerum memorabilium monasterii Sitticensis descriptio*, 1719.
- Rainer, Johann: *Zur Ausbildung der Kärntner Priester vornemlich im 16. und 17. Jahrhundert* (Carinthia I 160, 1970, 858–875).
- Rajhman, Jože (izd.): *Pisma Primoža Trubarja* (Korespondence pomembnih Slovencev 7), Ljubljana 1986.
- Rajšp, Vinko: *Razširjenost protestantizma med socialnimi plastmi na Kranjskem* (ZČ 41, 1987, 265–276).

- Rant, Guido: *Die Franziskaner der österreichischen Provinz, ihr Wirken in Nieder-Österreich, Steiermark und Krain bis zum Verfall der Kustodie Krain und ihrer Klöster* (1596), Stein in Krain 1908.
- Rapp, Francis: *L'Église et la vie religieuse en Occident à la fin du Moyen Âge*, Paris 1980².
- Redovništvo na Slovenskem* 1. Benediktinci, cistercijani, kartuzijani, Ljubljana 1984.
- Resman, Blaž: *Skica za umetnostnozgodovinski portret župnijske cerkve v Radovljici* (Radovljiški zbornik 1995, Radovljica 1995, 271–291).
- Rijavec, Andrej: *Glasbeno delo na Slovenskem v obdobju protestantizma*, Ljubljana 1967.
- Rill, Bernd: *Friedrich III., Habsburgs europäischer Durchbruch*, Graz-Wien-Köln 1987.
- Rupel, Mirko: *Primož Trubar. Življenje in delo*, Ljubljana 1962.
- Rupel, Mirko: *Primus Truber an der Wiener Universität* (Die Welt der Slaven 7, 423–427).
- Rupel, Mirko (izd.): *Slovenski protestantski pisci*, Ljubljana 1966².
- Sägmüller, Johannes Baptist: *Lehrbuch des katholischen Kirchenrechts*, Freiburg im Breisgau 1909².
- Santonino, Pavel: *Popotni dnevniki 1485–1487*, Celovec-Dunaj-Ljubljana 1991.
- Schleicher, Peter: *Die Bistumsgründungen Kaiser Friedrichs III.*, Diss., Graz 1970.
- Schmidt, Vlado: *Pedagoško delo protestantov na Slovenskem v XVI. stoletju* (Pedagoški tisk 6), Ljubljana 1952.
- Schmidt, Vlado: *Zgodovina šolstva in pedagogike na Slovenskem I*, Ljubljana 1963.
- Schönleben, Janez Ludvik: *Carniolia antiqua et nova sive Annales sacroprophani* (I), Laibach 1681.
- Schumi, Franz: *Archiv für Heimatkunde I. Geschichtsforschungen, Quellen, Urkunden und Regesten*, Laibach 1882/3.
- Simoniti, Primož: *Humanizem na Slovenskem in slovenski humanisti do srede XVI. stoletja*, Ljubljana 1979.
- Simoniti, Primož: *Med knjigami iz stare gornjegrajske knjižnice* (Zbornik NUK I, 1974, 17–48).

- Simoniti, Vasko: *Turki so v deželi že. Turški vpadi na slovensko ozemlje v 15. in 16. stoletju*, Celje 1990.
- Singer, Stephan: *Dekanat Eberndorf* (Kultur- und Kirchengeschichte des Jauntales III), Kappel 1938.
- Singer, Stephan: *Dekanat Rosegg* mit Einschluss des Wörther-See-Gebietes (Kultur- und Kirchengeschichte des oberen Rosentales II), Kappel 1935.
- Sinnacher, Franz Anton: *Beyträge zur Geschichte der bischöflichen Kirche Säben und Brixen in Tyrol*. Bd. VI, Brixen 1828.
- Skubic, Anton: *Zgodovina Ribnice* in ribniške pokrajine, Buenos Aires 1976.
- Skuk, Johann: *Die Geschichte der Pfarre Windischgraz*, Diss., tipkopis, Graz 1964.
- Slabe, Marijan - Kaštrun, Daniel: *Župnija Polhov Gradec*, Ljubljana 1996.
- Slekovec, Matej: *Doneski k zgodovini cerkva in fara na Kranjskem* (IMDK VIII, 1898, 41–47).
- Slekovec, Matej: *Duhovniki*, rojeni v kranjski župniji (IMDK XII, 1902, 12–36).
- Slekovec, Matej: *Odlični Kranjci*, Ljubljana 1887.
- Smole, Majda: *Graščine* na nekdanjem Kranjskem, Ljubljana 1982.
- Smole, Majda: *Vicedomski urad* za Kranjsko, 13. stol.–1747, 1. – 6. del: *Cerkvene zadeve Lit. A–Z* (Publikacije Arhiva SR Slovenije. Inventarji), Ljubljana 1985–1997.
- Smolik, Marijan: *Liturgika*. Pregled krščanskega bogoslužja (Teološki priročniki 14), Celje 1995.
- Smolik, Marijan: *Pontifikal* prvih ljubljanskih škofov (Božjo voljo spolnjevati: Jubilejni zbornik ob 75-letnici Alojzija Šuštarja, ljubljanskega nadškofa in metropolita, Ljubljana-Celje 1995, 623–629).
- Srbik, Heinrich von: *Die Beziehungen von Staat und Kirche in Österreich während des Mittelalters* (Forschungen zur inneren Geschichte Österreichs 1), Innsbruck 1904.
- Stare, Vida: *Pokopališče* pri sv. Elizabeti v špitalski ulici v Ljubljani (Kronika 39, 1991, 17–28).
- Steska, Johann, *Die Bürgerspitalsstiftung* in Laibach (MHVK IX, 1854, 25–26).
- Steska, Viktor: *Dolničarjeva »Bibliotheca Labacensis publica«* (IMDK X, 1900, 134–140, 145–174).

Steska, Viktor: *Doneski k zgodovini kočevske fare* (ZZ VIII, 1895, št. 31, stolpec 481–494).

Steska, Viktor: *Radovljška matrikula* iz l. 1468 (GMDS II, 1923, 23–37).

Stražar, Stane: *Moravska dolina*. Življenje pod Limbarsko goro, Moravče 1979.

Stražar, Stane: *Župnija Dob* skozi stoletja, Dob 1996.

Strle, Anton: *Vera Cerkve*. Dokumenti cerkvenega učiteljstva (Teološki priročniki 2), Celje 1977.

Svetina, Anton: *Prispevki k zgodovini Lipe nad Vrbo* (ZČ 34, 1980, 313–325).

Svetina, Anton: *Prispevki k zgodovini Skočidola* (ZČ 34, 1980, 101–117).

Svetina, Anton: *Prispevki k zgodovini Šentruperta pri Beljaku* (ZČ 32, 1978, 413–428).

Svetina, Anton: *Protestantizem v Ljubljani* (II. Trubarjev zbornik, Ljubljana 1952, 161–174).

Šašel Kos, Marjeta: *The Roman Inscriptions in the National Museum of Slovenia: Lapidarij Narodnega muzeja Slovenije*, Situla. Razprave Narodnega muzeja Slovenije 35, Ljubljana 1997.

Škulj, Edo: *Jurij Slatkonja* na štirih upodobitvah (Kronika 45, 1997, 33–39).

Škulj, Edo: *Orgle v ljubljanski stolnici*, Ljubljana 1989.

Šmid, Fran: *Drobiž* iz admontskega arhiva (IMDK VIII, 1898, 15–24).

Štirn, Matija: *Duhovniki župnije Šentjerneje 1249–1999* (Zbornik župnije Šentjerneje, Šentjerneje 1999, 217–233).

Štrubelj, Lojze: *Iz prakorenin v drevo današnjih dni*. Šmarska kotlina od prazgodovine do sedanje župnije, Šmarje-Sap 1992.

Tangl, Karlmann: *Reihe der Bischöfe von Lavant*, Klagenfurt 1841.

Tkalčić, Ivan: *Biskupi zagrebački* (Katolički list, 1892, 372–380).

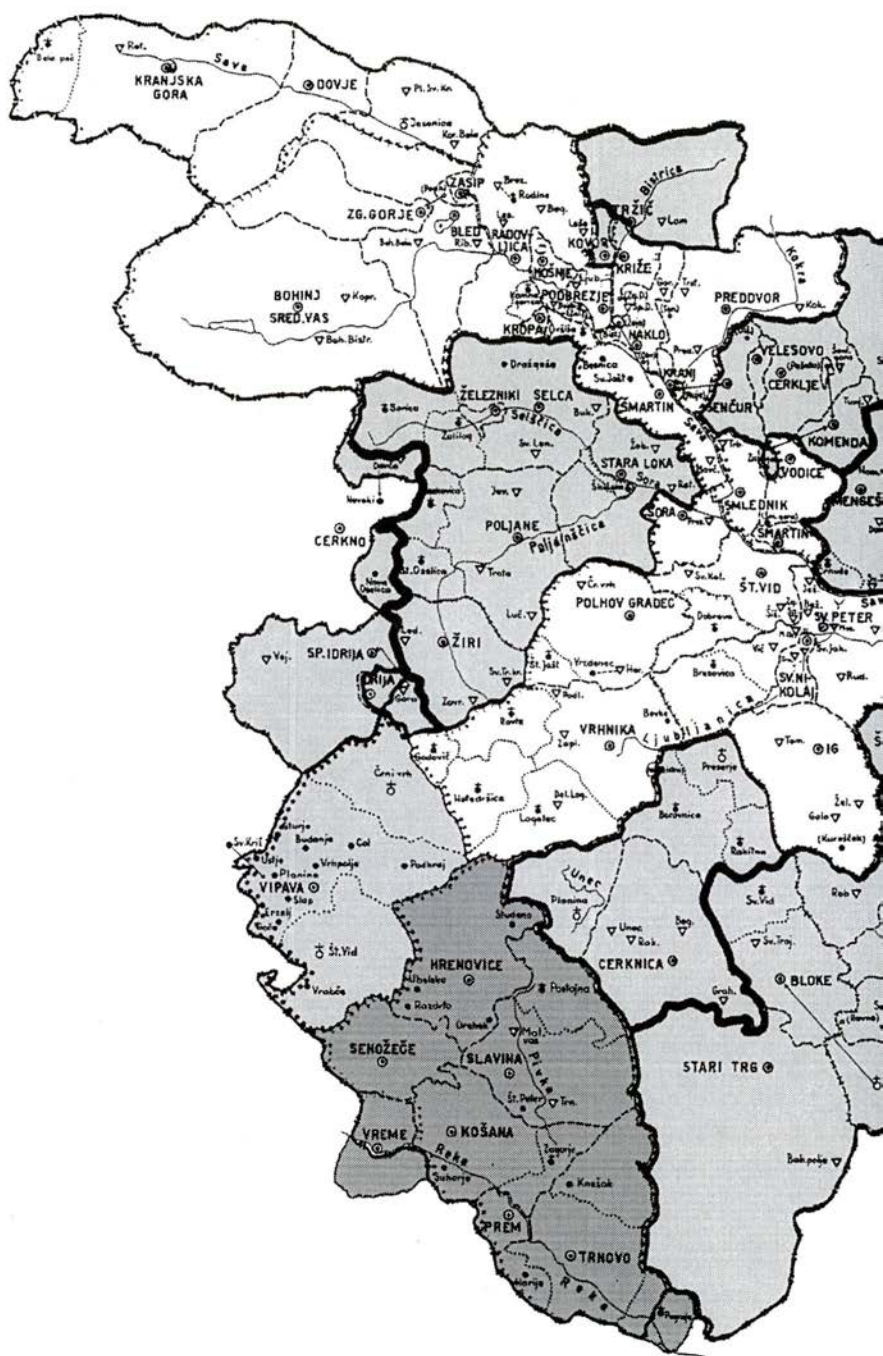
Tomaschek, Ignaz: *Urkunden-Regesten zur Geschichte Krain's* (MHVK XX, 1865, 60–62, št. 50–100).

Turk, Josip: *O početkih ljubljanske škofije*. Popravki in dostavki (ČZN 32, 1937, 75–111).

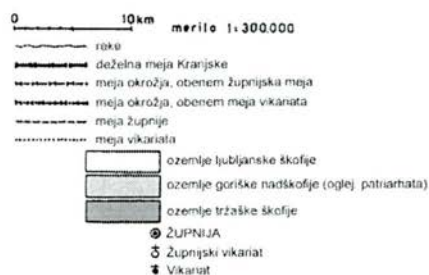
Umek, Ema: *Samostani Kostanjevica, Pleterje in Stična* (Publikacije Arhiva Slovenije. Inventarji, Samostanski arhivi 1), Ljubljana 1974.

- Ušeničnik, Franc: *Katoliška liturgika*, Ljubljana 1945².
- Ušeničnik, Franc: *Obrednik oglejske cerkve v ljubljanski škofiji* (BV 4, 1924, 1–35, 97–127).
- Vale, Giuseppe (izd.): *Itinerario di Paolo Santonino in Carintia, Stiria e Carniola negli anni 1485–1487* (Studi e testi 103), Città del Vaticano 1943.
- Valenčič, Vlado: *Etnična struktura ljubljanskega prebivalstva v času protestantizma* (Kronika 16, 1968, 137–139).
- Valenčič, Vlado: *Prebivalstvo po župnijah na Kranjskem v letih 1778 in okrog 1780* (ZČ 50, 1996, 53–63).
- Valvasor, Johann Weichard: *Die Ehre des Herzogthums Crain*, I–XV, Laybach 1689 (faksimile, Novo mesto 1877–1879).
- Veider, Janez: *Stara ljubljanska stolnica*, njen stavbni razvoj in oprema, Ljubljana 1947.
- Verbič, Marija: *Deželnozborski spisi kranjskih stanov I, 1499–1515* (Publikacije Arhiva SR Slovenije, Viri I), Ljubljana 1980.
- Vilfan, Sergij: *Mestne računske knjige kot zgodovinski vir* (Gradivo in razprave Zgodovinskega arhiva Ljubljana 8, Zbornik ob devetdesetletnici arhiva, Ljubljana 1988, 14–36).
- Vilfan, Sergij: *Temelji in razvoj denarnih sistemov v slovenskih deželah do 17. stoletja* (Zgodovina denarstva in bančništva na Slovenskem: Posvetovanje ob štiridesetletnici Denarnega zavoda Slovenije, Ljubljana 11. in 12. decembra 1984, Ljubljana 1987, 19–32).
- Vilfan, Sergij: *Zgodovina Ljubljane do začetka 16. stoletja* (Zgodovina Ljubljane. Prispevki za monografijo, Ljubljana 1984, 75–95).
- Vilfan, Sergij - Otorepec, Božo - Valenčič, Vlado: *Ljubljanski trgovski knjigi iz prve polovice 16. stoletja*, Ljubljana 1986.
- Voje, Ignacij: *Slovenci pod pritiskom turškega nasilja* (Razprave Filozofske fakultete), Ljubljana 1996.
- Vrhovec, Ivan: *Der schwäbische Chronist Burghardt Zink und eine interessante Schule zu Reifnitz in Unterkrain* (MMVK 13, 1900, 1–16).
- Vrhovec, Ivan: *Meščanski špital*. Doneski h kulturni zgodovini ljubljanskega mesta (LMS 1898, 1–112).

- Vrhovec, Ivan: *Zgodovina šentpeterske fare v Ljubljani* (Zbornik znanstvenih in poučnih spisov, Ljubljana 1903, 1–88).
- Vrhovnik, Ivan: *Gostilne v župniščih* (GMDS X, 1929, 39–44; GMDS XI, 1930, 78–83; GMDS XII, 1931, 39–47).
- Wallner, Julius: *Herbard von Auersperg und die Veldeser Herrschaft*. Mit 12 Beilagen (MMVK II, 1889, 149–262).
- Wallner, Julius: *Notizen zur Schulgeschichte Laibachs vor der thesesianischen Reform* (MMVK VI, 1893, 125–135).
- Wanderbuchlein des Johannes Butzbach, genannt Piemontanus*. Aus dem Leben eines fahrenden Schülers, Berlin 1988².
- Wessely, Othmar: *Arnold von Bruck*. Leben und Umwelt. Mit Beiträgen zur Musikgeschichte des Hofes Ferdinands I. von 1527 bis 1545, Diss., Wien 1958.
- Wessely, Othmar: *Bruck, Arnold von* (New Grove Dictionary of Music and Musicians, vol. 3, London 1980, 351–352).
- Widmer, Georg: *Urkundliche Beiträge zur Geschichte des Gottscheerländchens 1406–1627* (Quellen und Studien zur Kunde des Grenz- und Auslandsdeutschtums, Bd. VII), Plauen i. B. 1932.
- Wiesflecker, Hermann: *Maximilian I*, Bde. I–V, Wien–München 1971–1986.
- Zschokke, Hermann: *Die theologischen Studien und Anstalten der katholischen Kirche in Österreich*, Wien–Leipzig 1894.
- Zwitter, Fran: *Višje šolstvo na Slovenskem do leta 1918* (zbornik Petdeset let slovenske univerze v Ljubljani 1919–1969, Ljubljana 1969, 13–51).
- Žnidaršič, Lilijana: *Šola pri stolni cerkvi sv. Nikolaja v Ljubljani prvih sto let po ustanovitvi škofije* (Kronika 46, 1998, 11–16).
- Žontar, Josip: *Zgodovina mesta Kranja*, Ljubljana 1939.
- Župnija Ljubljana-Šentvid. 900 let, Ljubljana-Šentvid 1991.
- Žvanut, Maja: *Knjižnice na Kranjskem v 16. stoletju* (ZČ 41, 1987, 277–283).
- Žvanut, Maja: *Korespondenca dveh kranjskih plemičev iz sredine 16. stoletja* (ZČ 43, 1989, 477–506).
- Žvanut, Maja: *Od viteza do gospoda*, Ljubljana 1994.

Ozemlje obravnavanega dela ljubljanske škofije (stanje pred reformami 1787)
 Prirejeno po M. Miklavčič, *Predjožefinske župnije na Kranjskem v odnosu do politične*

e, Ljubljana 1945

NAVODILA SODELAVCEM

1. AES objavlja še neobjavljene ali težko dostopne vire za slovensko cerkveno zgodovino (vključno slike in razpredelnice).

2. Objava virov v originalnem jeziku se ravna po pravilih ekdotike. Sam dokument ali skupino dokumentov predstavi avtor v uvodni razpravi.

3. Uredništvo si pridržuje pravico do jezikovnega lektoriranja besedil. Za vsebino sestavka in točnost dokumentov odgovarja avtor sam.

4. Avtor pošlje uredništvu računalniški izpis skupaj z disketo.

5. Čistopisu priložite povzetek in sinopso. Povzetek in sinopsa bosta objavljena v slovenščini in v enem od tujih jezikov.

7. Slikovnega gradiva ne lepите v besedilo, temveč na hrbtni strani označite ime in priimek avtorja, naslov dela ter zaporedno številko slike. Legenda slikovnega gradiva naj bo priložena na posebnem listu.

8. Opombe naj bodo pisane enotno po smernicah, ki veljajo za navajanje v Bogoslovnem vestniku, in sicer:

1. Pri dobesednem navajanju (v narekovajih):

a) Pri navajanju iz knjige:

- začetnica imena avtorja, priimek avtorja (naslove, npr. prof., dr., kardinal itd. izpuščamo), naslov knjige v ležečem tisku – lahko tudi podnaslov, v navadni pisavi založba (ni nujno), kraj in letnica izdaje, stran, npr.: F. Oražem, *Teologija duhovnosti*, Družina, Ljubljana 1993, 171.
- lahko dodamo (namesto založbe) tudi zbirko, in to v navadnem tisku, npr.: F. Oražem, *Teologija duhovnosti*, Teološka knjižnica 8, Ljubljana 1993, 171.
- ko drugič navajamo isto knjigo, ne uporabljamo izraza "prav tam" ali podobno, marveč napišemo začetnico imena in priimek avtorja ter dodamo "n. d." in stran, npr. F. Oražem, n. d., 172.
- če drugič navajamo različne knjige istega avtorja, moramo, da se dela ločijo med seboj, začetnici imena in priimku avtorja dodati še naslov knjige, takoj za tem pa stran, npr.: F. Oražem, *Leto Kristusovih skrivnosti*, 173.

b) Pri navajanju iz revije ali zbornika:

- začetnica imena, priimek avtorja, naslov članka oz. razprave v ležeči pisavi, nato za vejico "v:", in v ležeči pisavi naslov revije ali zbornika, letnik ter v oklepaju letnica, vejica in stran, npr.: J. Krašovec, *Filozofsko-teološki razlogi za odpuščanje*, v: *Bogoslovni vestnik* 51 (1991), 273.
- pri ponovnem navajanju istega članka ali različnih člankov istega avtorja ravnamo kakor pri navajanju knjige.
- posamezna dela v isti opombi ločujemo s podpičjem, npr.: Nadrah Anton, *Evharistija in življenje*, v: BV 36 (1976) 153; Truhlar Vladimir, *Pokoncilski katoliški etos*, Celje (MD) 1976, 125.

2. Pri navajanju, ki ni dobessedno, dodamo pred navedkom "Prim." (z veliko začetnico), npr.: Prim. J. Krašovec, *Filozofsko-teološki razlogi za odpustičanje*, v: *Bogoslovni vestnik* 51 (1991), 273.
3. Pri navajanju bibliografije ravnamo enako, le da zaradi abecednega reda na prvo mesto postavimo priimek in za njim začetnico imena, npr.
Oražem F., *Leto božjih skrivnosti*, Zbirka Božje okolje 17, Ljubljana 1989.
Oražem F., *Teologija duhovnosti*, Teološka knjižnica 8, Ljubljana 1993.
4. Številka opombe stoji vedno za ločilom, ne glede na to ali gre za piko, vejico ali narekovaj.
5. Sveto pismo, cekrvene dokumente ali kako drugo pogosto navedbo lahko navajamo tudi med besedilom:
 - če je besedilo v navednicah, damo navedek za navednico in pred ločilo, npr. "Baraba pa je bil razbojnik" (Jn 18, 40).
 - če besedilo ni v navednicah, dodamo pred navedkom "prim." (z malo začetnico), npr.: Evangelist Janez piše, da je bil Baraba razbojnik (prim. Jn 18, 40).
9. Na kratice moramo opozoriti na začetku razprave ali v prvi opombi. Pri domačih kraticah se držimo določil *Slovenskega biografskega leksikona*, pri tujih pa tistih, ki jih v prvem zvezku navaja *Lexikon für Theologie und Kirche*.
10. Kadar navajamo založbo, lahko pri slovenskih založnikih navedemo samo kratice (CZ, DZS, MK, SM). Kjer je več mest izdaje, navedemo le prvo. Ponovne izdaje knjige navedemo s številko nad krajem: Ljubljana² 1979.
11. Ob koncu besedila naj avtor izpiše svoj polni naslov.
12. Rokopisov in ilustracij uredništvo ne vrača.
13. Prispevke pošljite na naslov:

Teološka fakulteta v Ljubljani
Uredništvo AES
Poljanska 4
SI 1000 Ljubljana

PUBLIKACIJE INŠTITUTA ZA ZGODOVINO CERKVE
SI-61000 Ljubljana, Poljanska 4

- Acta Ecclesiastica Sloveniae, št. 1, 1979, 188 strani. Miscellanea:** Metod Benedik, Instrukcija papeža Klemenca VIII. za obnovo katoliške vere na Štajerskem, Koroškem in Kranjskem z dne 13. aprila 1592; France M. Dolinar, Jožefinci med Rimom in Dunajem – Škof Janez Karel Herberstein in državno cerkvenstvo; Bogo Grafenauer, Etnična vprašanja ob preureditvi lavantinske škofije na Štajerskem; Ivan Škafar, Jezuitski misijoni v krajini med Muro in Rabo za časa katoliške obnove 1609–1730; Ivan Škafar, Oda Jožefa Košiča iz leta 1813.
- Acta Ecclesiastica Sloveniae, št. 2, 1980, 231 strani. Maksimilijan Jezernik, Friderik Baraga (Zbirka rimskih dokumentov).**
- Acta Ecclesiastica Sloveniae, št. 3, 1981, 172 strani. Miscellanea:** Metod Benedik, Iz protokolov ljubljanskih škofov (1); France M. Dolinar, Zapisi škofa Janeza Tavčarja o stanju v ljubljanski škofiji; Ivan Škafar, Gradivo za zgodovino kalvinizma in luteranstva na ozemlju belmurskega in beksinskega arhidiakona.
- Acta Ecclesiastica Sloveniae, št. 4, 1982, 255 strani. Jože Gregorič, Pisma Petra Pavla Glavarja Jožefu Tomlju 1761–1784.**
- Acta Ecclesiastica Sloveniae, št. 5, 1983, 331 strani. Miscellanea:** Jože Mlinarič, Prizadevanje sekovskih škofov Martina Brennerja in Jakoba Eberleina kot generalnih vikarjev salzburških škofov za katoliško versko prenovalo na Štajerskem v luči protokolov 1585–1614 in vizitacijskih zapisnikov iz 1607, 1608 in 1617–19; Ivan Zelko, Gradivo za prekmursko cerkveno zgodovino; Ivan Zelko, Frančiškani v Murski Soboti.
- Acta Ecclesiastica Sloveniae, št. 6, 1984, 225 strani. Miscellanea:** Metod Benedik, Iz protokolov ljubljanskih škofov (2); Martin Jevnikar, Ivan Trinko, pokrajinski svetovalec v Vidmu 1902–1923; Vilko Novak, Ivanu Škafarju v spomin – Njegovo življenje in delo; Ivan Škafar, Priloge: Izvirna poročila, regesti in zapisi o delovanju luteranov (evangelikanov) na Petanjcih 1592–1637.
- Acta Ecclesiastica Sloveniae, št. 7, 1985, 288 strani. Sveta brata Ciril in Metod v zgodovinskih virih.** Ob 1100-letnici Metodove smrti: Bogo Grafenauer, Spreobrnjenje Bavarcev in Karantancev – *Conversio Bagoariorum et Carantanorum*; France Perko, Italska legenda; France M. Dolinar, Pisma rimskih papežev Hadrijana II., Janeza VIII. in Štefana V.; Metod Benedik, Žitje Konstantina (Cirila) in Žitje Metoda; France M. Dolinar, Pohvala sv. Cirila in Metoda; Janez Zor, Anonimna ali Metodova homilija v Clozovem glagolitu.

- Acta Ecclesiastica Sloveniae**, št. 8, 1986, 395 strani. **Rajko Bratož**, Krščanstvo v Ogleju in na vzhodnem vplivnem območju oglejske Cerkve od začetkov do nastopa verske svobode.
- Acta Ecclesiastica Sloveniae**, št. 9, 1987, 463 strani. **Jože Mlinarič**, Župnije na Slovenskem Štajerskem v okviru salzburške nadškofije v vizitacijskih zapisnikih arhidiakonata med Dravo in Muro 1656–1774.
- Acta Ecclesiastica Sloveniae**, št. 10, 1988, 254 strani. **Miscellanea**: Metod Benedik, Iz protokolov ljubljanskih škofov (3); Primož Kovač, Začetki kapucinskega samostana v Škofji Loki; Janez Höfler, Gradivo za historično topografijo predjožefinskih župnij na Slovenskem – Pražupniji Radovljica in Kranj.
- Acta Ecclesiastica Sloveniae**, št. 11, 1989, 239 strani. **France M. Dolinar**, Slovenska cerkvena pokrajina.
- Acta Ecclesiastica Sloveniae**, št. 12, 1990, 432 strani. **Ana Lavrič**, Ljubljanska škofija v vizitacijah Rinalda Scarlichija 1631–1632.
- Acta Ecclesiastica Sloveniae**, št. 13, 1991, 116 strani. **Ivanka Tadina**, Ignacij Knoblehar 1819–1858. Veliki pionir krščanske civilizacije in odličen apostol črnih.
- Acta Ecclesiastica Sloveniae**, št. 14, 1992, 190 strani. **Miscellanea**: Metod Benedik, Iz protokolov ljubljanskih škofov (4); Bogdan Kolar, K zgodovini malega semenišča v Kopru; Vinko Škafar, Prošnje salzburškemu nadškofu F. Schwarzenbergu za priključitev slovenskih dekanij sekovske (graške) škofije k lavantinski škofiji leta 1848; Janez Höfler, Gradivo za historično topografijo predjožefinskih župnij na Slovenskem – Pražupnija Mengeš; Marko Senica, Slovenske pridige kapucina p. Angelika iz Kranja iz let 1766–1771.
- Acta Ecclesiastica Sloveniae**, št. 15, 1993, 221 strani. **Matjaž Ambrožič**, Zvonarstvo na Slovenskem.
- Acta Ecclesiastica Sloveniae**, št. 16, 1994, 726 strani. **Metod Benedik – Angel Kralj**, Kapucini na Slovenskem v zgodovinskih virih. Nekdanja štajerska kapucinska provinca.
- Acta Ecclesiastica Sloveniae**, št. 17, 1995, 600 strani. **France Baraga**, Kapitelski arhiv Novo mesto. Regesti listin in popis gradiva.
- Acta Ecclesiastica Sloveniae**, št. 18, 1996, 363 strani. **Ivan Likar**, Slovenski liturgični jezik v obrednikih s poudarkom na obredniku škofa Wolfa (1844). **France Baraga**, Kazalo krajevnih in osebnih imen k AES 16 – Kapucini na Slovenskem v zgodovinskih virih.
- Acta Ecclesiastica Sloveniae**, št. 19, 1997, 537 strani. **France Baraga**, Arhivska zapuščina škofa Tomaža Hrena; **Metod Benedik–Angel Kralj**, Protokoli škofa Hrena 1614–1630; **Bogdan Kolar**, Sinode škofa Hrena; **Edo Škulj**, Bogoslužna besedila v Hrenovih kornih knjigah.

- Acta Ecclesiastica Sloveniae**, št. 20, 1998, 396 strani. **Metod Benedik–Angel Kralj**, Škofijske vizitacije Tomaža Hrena 1597–1629 in poročilo Apostolskemu sedežu o stanju škofije leta 1607; **France Baraga**, Arhiv Glavarjevega beneficija; **Lojzka Bratuž**, Korespondenca Attems – Glavar 1753–1772; **Janez Höfler**, Gradivo za historično topografijo predjožefinskih župnij na Slovenskem. Pražupniji Stara Loka in Šentpeter pri Ljubljani; **Darja Mihelič**, Izročilo Konverzije, ki je doseglo Valvasorja in Schönlebna.
- Acta Ecclesiastica Sloveniae**, št. 21, 1999, 776 strani. **Branko Kurnjek**, **Marjan Maučec**, **Iztok Mozetič**, Dnevno časopisje o duhovniških procesih na Slovenskem 1945–1953.
- Acta Ecclesiastica Sloveniae**, št. 22, 2000, 385 strani. **Lilijana Žnidaršič Golec**, Duhovniki kranjskega dela ljubljanske škofije do tridentinskega koncila.

- Redovništvo na Slovenskem**, 1. zvezek, 250 strani: **Benediktinci, kartuzijani, cistercijani**. [Zbornik predavanj na simpoziju: Stična, Pleterje, Kostanjevica, od 23. do 25. maja 1984], Ljubljana 1984.
- Redovništvo na Slovenskem**, 2. zvezek, 256 strani: **M. Smiljana Kodrič – B. Natalija Palac, Šolske sestre svetega Frančiška Kristusa Kralja**. Zgodovina, poslanstvo, življenje, Ljubljana 1986.
- Redovništvo na Slovenskem**, 3. zvezek, 295 strani: **Jezuiti**. Zbornik simpozija, Ljubljana 1992.
- Redovništvo na Slovenskem**, 4. zvezek, 306 strani: **Jezuitski kolegij v Ljubljani**. Zbornik razprav (Soizdajatelj: Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU in Provincialat slovenske province Družbe Jezusove), Ljubljana 1998.

UDK 27(497.4):262.14"1461/1563"

dr. Lilijana Žnidaršič Golec, višja svetovalka - arhivistka v Arhivu Republike Slovenije

SI-1000 Ljubljana, Zvezdarska 1

Duhovniki kranjskega dela ljubljanske škofije do tridentinskega koncila

Acta Ecclesiastica Sloveniae, št. 22, 2000, 385 str.

Razprava je sintetično-analitični prikaz duhovnikov kranjskega dela ljubljanske škofije v prvem stoletju njenega obstoja (1461–1563), navzgor zamejenega s koncem tridentinskega koncila – prelomnico v življenju vesoljne in krajevnne Cerkve. Delo temelji predvsem na virih prve roke in v marsičem prevrednoti stereotipne predstave o katoliškem duhovniku zahajajočega srednjega veka in zgodnje reformacije.

UDC 27(497.4):262.14"1461/1563"

Lilijana Žnidaršič Golec, Ph. D., Senior Counsellor – Archivist at The Archive of the Republic of Slovenia

SI-1000 Ljubljana, Zvezdarska 1

Pre-Tridentine Clergy of the Carniolan Part of the Ljubljana Diocese

Acta Ecclesiastica Sloveniae, No. 22, 2000, 385 pp.

The present dissertation examines the clergy of the Carniolan part of the Ljubljana diocese between 1461 (the year when the diocese was founded by Emperor Frederic III.) and 1563 (the final year of the Council of Trent). The research, a combination of analysis and synthesis, is based mostly on primary historical sources. It questions and weakens the stereotypes about the Carniolan Catholic priests of the waning Middle Ages and the early Protestant Reformation.

Acta Ecclesiastica Sloveniae

Lilijana Žnidaršič Golec

Duhovniki kranjskega dela ljubljanske škofije do tridentinskega koncila

Izdaja:

Inštitut za zgodovino Cerkve
pri Teološki fakulteti Univerze v Ljubljani

Glavni in odgovorni urednik:

dr. Metod Benedik

Uredniški odbor:

mag. France Baraga
dr. France M. Dolinar
dr. Bogdan Kolar
dr. Janez Marolt
dr. Jože Mlinarič

Angleški prevod:

Karin Pečnikar, Lilijana Žnidaršič Golec

Likovna oprema:

Anton Štrus

Priprava za tisk:

France Baraga

Tisk:

Tiskarna Čuk d.o.o. Škofja Loka

Naslov uredništva:

Inštitut za zgodovino Cerkve
Poljanska 4, SI 1000 Ljubljana

Izid publikacije je omogočilo Ministrstvo za znanost in tehnologijo.

Na naslovni strani posnetek bronastega monograma iz Emone (druga polovica 4. stoletja).

ACTA ECCLESIASTICA SLOVENIAE, št. 22, Ljubljana 2000.

